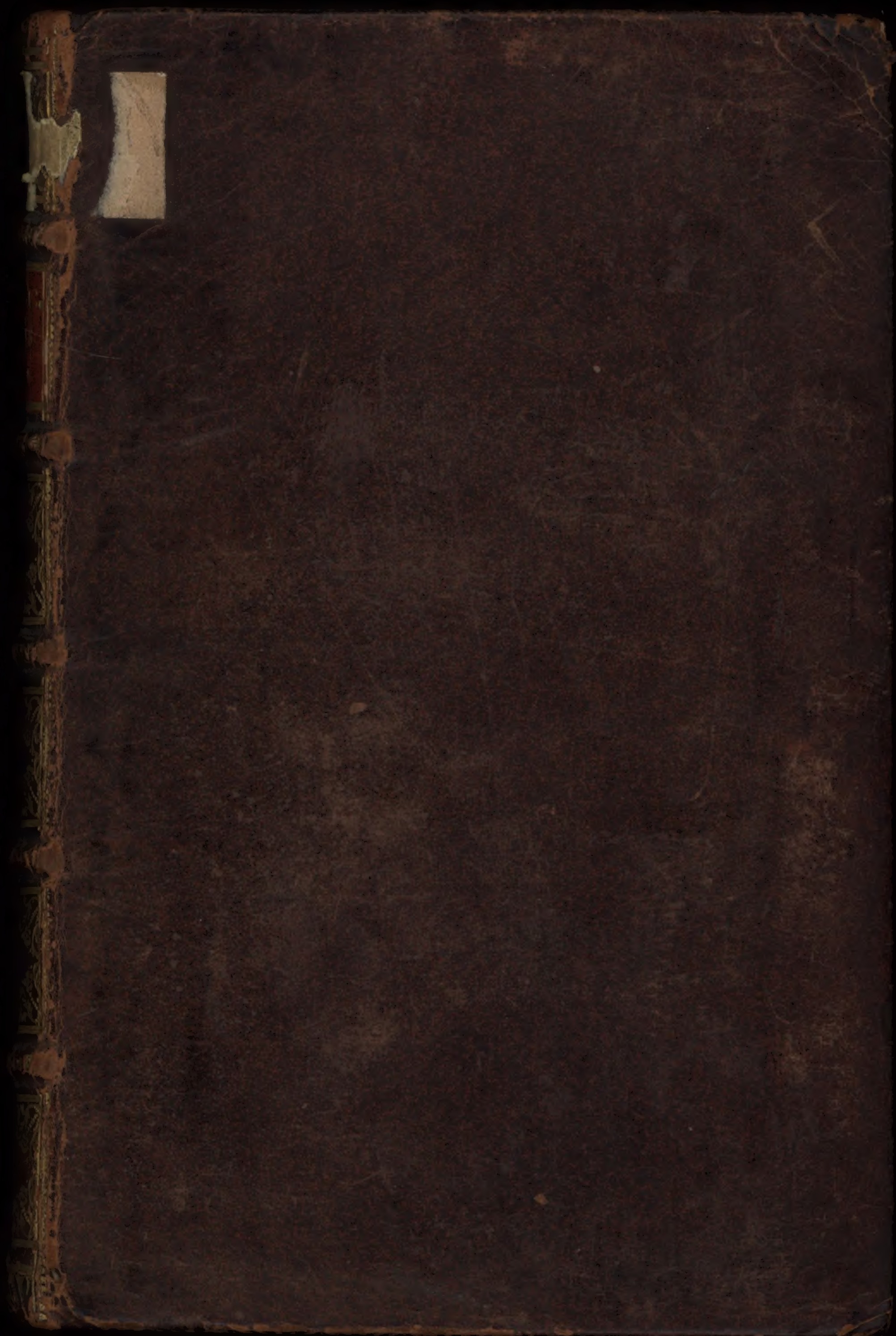
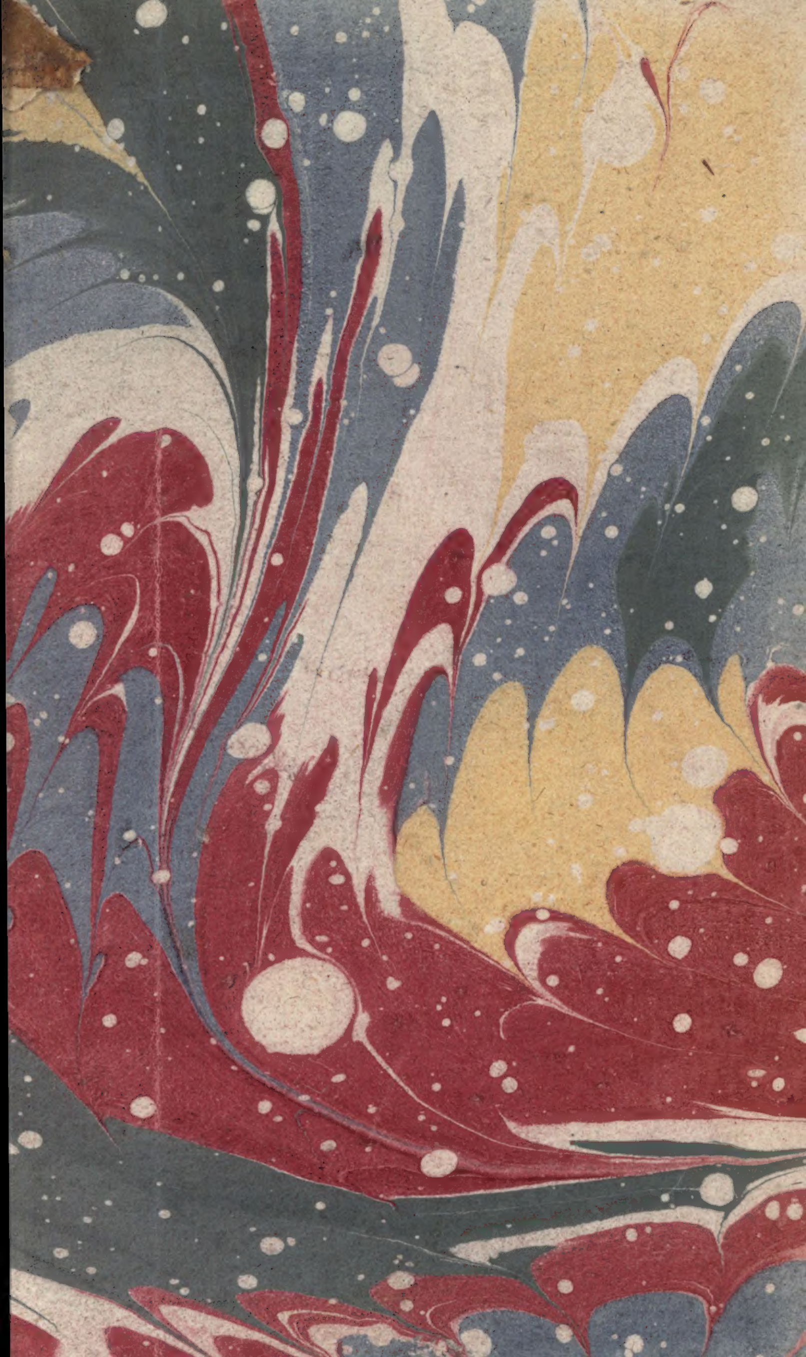

Heineccius.

IO. GOTTL. HEINECCII, IC.

S. REG. MAI. PRVSS. CONSIL. INTIMI, ET IVR. AC PHILOS. IN ILLUSTRI FRIDRIC. P. P. ORD.

HISTORIA IVRIS CIVILIS ROMANI AC GERMANICI,

QVA VTRIVSQVE

ORIGO ET VSVS IN GERMANIA

EX IPSIS FONTIBVS OSTENDITVR,

COMMODA AVDITORIBVS METHODO

ADORNATA,

MVLTISQVE OBSERVATIONIBVS HAVD VVLGARIBVS

PASSIM ILLVSTRATA.

Editio Auctior atque Nitidior.

LVGDVNI BATAVORVM

Apud IOH. & HERM. VERBEEK,

MDCCXL.

1740

ILLVSTRISSIMO COMITI

DOM. HENRICO VI.

IVNIORIS STIRPIS COMITI

ET DOMINO RVTHENO,

DOMINO PLAVIAE, GRAITZIAE, CRANICHFELDAE, SCHLEIZAE ET LOBENSTEINII:

POTENTISSIMI DANIAE ET NORVEGIAE REGIS CVBICVLARIO,

COMITI AC DOMINO CLEMENTISSIMO

S. P. D.

IO. GOTTL. HEINECCIVS.

NOn credo, ILLVSTRISSIME S. R. I. COMES, TE, qua es magnanimitate, vel adspernaturum esse hunc

libellum, vel hoc obſeruantiae gratique animi monimentum indignum perſona TVA exiſtimaturum. Alia enim eſt indoles illuſtriſſimae gentis TVAE, quae iam a multis ſaeculis vniuerſae Germaniae eximia pietatis, virtutis, prudentiaeque exempla praebuit, quam vt TV, illo ſanguine cretus, poſſis quidquam, quod ad ornandas litteras pertinere videatur, a TE alienum putare. Alia, multoque maior clementia TVA, quam vt me de litteris aliquando bene mereri cupientem, illius participem eſſe nolis. Plures iam circumacti ſunt anni, ex quo TIBI

vna

vna cum illuſtriſſimo fratre, & illuſtriſſimo LINARIAE Comite Halae ſtudiis operam nauanti, plenoque gradu ad praeclaram, qua iam emines, doctrinam rerumque ciuilium intelligentiam eniteriti, ego tum hoſpes innoteſcere, TVISque humaniſſimis frui colloquiis coepi. Quamuis vero ab eo tempore TE, & grauioribus magni REGIS negotiis admotum, & ipſi Germaniae noſtrae ereptum iam pridem mei memoriam depoſuiſſe crediderim: aliud tamen & litteris ad me humaniſſime ſcriptis, dum libello CELSISSIMO DANICAE IVVENTV-

TIS PRINCIPI conſecrato viam ad palatium Regium munire non dubitaſti, re ipſa teſtatus es, illumque clementiſſime exceptum eſſe, nunciaſti. Quantopere litterae iſtae TVAE me, neſcio quid metuentem, recrearint, quantamque ex iſta humanitate TVA voluptatem ceperim, hic ipſe libellus, qui iam multo, quam antea, auctior nitidiorque praelo exit, pro me teſtimonium perhibeto. Eum enim TIBI, COMES S. R. I. ILLVSTRISSIME, TVOque Nomini ex veteri formula DO, DICO, DEDICO, vt ſi qua his litterulis perpetuitas ſpe-

rari

rari poſſit, perpetuum aliquod exſtet venerationis meae gratique animi monimentum. Suſcipe itaque explicata fronte litterarium hoc munuſculum; quumque aliud a mei ordinis hominibus proficiſci nequeat, perſuade TIBI, quaeſo, TIBI me ſimul me ipſum totum conſecrare, nullum abire paſſurum diem, quin vota cum pro TE, tum pro vniuerſa gente TVA illuſtriſſima, concipiat, quam vt DEVS optimus maximus ad illum vſque decretorium diem, qui hoc hauriet aeuum, ſaluam florentiſſimamque Germaniae noſtrae ſeruare velit, flagrantiſſimis

precibus, quoad viuam, exoptabo. VALE, COMES S. R. I. ILLVSTRISSIME, & res TVAS feliciter gere. Halae ipsis Id. Martii anni Dionysiaci MDCCXXXX.

LECTORI BENEVOLO

S. P.

uae mihi hunc adornandi libellum octauo abhinc anno fuerit occaſio, AMICE LECTOR, quamque paene praecipiti feſtinatione ille a me tunc in chartam coniectus ſit, ex ea, quam primae editioni praemiſi, praefatione, ſatis, vt opinor, perſpexeris. Non potui ergo non tum vereri, ne ea ſcriptione ſatisfeciſſe videar quam pauciſſimis, iique ſaltim, quibus nihil, niſi quod eximia quadam cura ſcriptum perpolitumque ſit, placere ſolet; perfectius quid atque elegantius ſint a me deſideraturi. Quum enim ea ſim tenuitate ingenii, vt & ſi adnitar, omneſque animi neruos intendam, vix quidquam, quod oculis tuis dignum videatur, proferat: quanto minus mihi ſperare licuit, ſubitaneum

hoc & vix ſatis praemeditatum opuſculum vlli viro docto, maxime in tam vbere, quem ſaeculum noſtrum vidit, talium librorum prouentu eſſe placiturum? Enimuero multo aliter, quam metueram, res accidit. Tantum enim abeſt, vt Hecyrae Terentianae fato exploſus ſit hic libellus, vt tametſi auditorum tantum vſibus initio deſtinatus tamen & extra academiae noſtrae pomeria inuenerit lectores, & diſtractis paene diuenditisque exemplaribus omnibus, noua eaque nitidior editio iam pridem flagitari coeperit. Cur ea non prius prodierit, illi norunt, quibus bibliopolarum res paullo ſunt perſpectiores. Demum tamen moras omnes, egregii publici ſtudio ruperunt viri integerrimi IO. & HERM. VERBEEKII, *qui alieni ab exſecrabili illo libellos alienos furtim recudendi conſilio, cum priore bibliopola ita com-*

pa-

posuerunt rationes, vt ei iure recudendi hanc iuris historiam vltro cedere non dubitarit. Quum ergo hi operis redemtores nullis sibi parcendum ducerent sumtibus, vt & splendidissimis typis chartaque prodiret in lucem: debere ego hoc mihi visus sum lectoribus aequis, vt, qui antea imperfectum illud opusculum tam aequo animo tulerunt, ii iam aliquid si non perfectius, at accuratius tamen limatiusque a me accipiant. Itaque tot licet occupationibus distractus, infirmaque valetudine prope oppressus, me recensendo huic libello accingo, multa, quae deesse videbantur, suppleo, quaedam nouis veterum testimoniis firmo, quaedam, vt fit, emendo ac muto, idque tanto studio, vt si quis opus hoc nouum esse crediderit, eum ego non aberraturum a vero esse existimem. Fecerimne operae pretium, tuum, BENEVOLE LECTOR;

TOR, *erit iudicium. Me certe noua haec opera nauata iurisprudentiae maximopere delectauit, vt adfirmare possim, illam mihi & curas, quibus tum excruciabar plerasque, abstersisse, & ad amissas difficili morbo vires recuperandas firmandasque mirifice profuisse. Ceterum ne sic quidem dubito, quin alii eamdem rem acturo permagnum reliquerim spicilegium. Experiundo enim didicisse mihi videor, nullam esse difficiliorem veteris historiae partem, quaeque pluribus egeat, paucioribusque instructa sit subsidiis, quam historiam iurisprudentiae. Siue enim veterum rerumpublicarum, siue ecclesiae Christianae res & fata quis scribere constituerit, tot exstant incorrupta veteris aeui monimenta, vt se copia fere inopem reddi animaduertat. At quis, quaeso, veterum vel ad historiam iuris scribendam, vel vi-*

vitas iureconſultorum enarrandas adpulit animum? Quotusquisque tot doctorum hominum, qui reipublicae Romanae annales accuratiſſima induſtria condiderunt, ea quae ad artem noſtram pertinent, non obiter attigit? Solus fere DIONYSIVS HALICARNASSENSIS *ea, quae de iure & legibus, earumque interpretatione obſeruatu digniora eſſe animaduertebat, diligentius videtur perſequutus. Sed inuiderunt nobis fata maximam operis incomparabilis partem, vt, quae ab anno ab* V. C. CCCXII. *acciderunt, hodie fere ſciamus iuxta cum ignariſſimis. Liuius enim, & ſi qui alii res Romanas tradiderunt, res potius bello praeclare geſtas, quam quae circa leges euenerint, memoriae prodiderunt, &, ſi quid de his quoque memorant, illas, quae ad rem publicam pertinere viderentur, quibusque tam-*

quam

quam seditionum flabellis populum agitabant Tribuni plebis, paullo diligentius descripserunt, plerisque, quae ad ius priuatum amplificandum perlatae fuerant, vel praetermissis, vel leui saltim brachio tactis. Plura eius generis, eaque praeclara procul dubio in tot libris suis obseruauerant veteres iureconsulti, qui, si exstarent integri, non magnopere fortassis laboraremus. Sed hos quoque siue Triboniani industria, siue illaetabili quodam artis nostrae fato amisimus, vt pro instructissimo adparatu & ferculis delicatioribus, hodie reliquiis duntaxat, tamquam parasiti, perfruamur. Solum POMPONII *fragmentum nobis seruauit Tribonianus, si seruatum dici potest, quod nobis vbique, vt videtur luxatum, mutilatumque superest. Saltim plura ac pleniora non scripsisse iureconsultum, nemo sibi temere persuaserit, nisi simul totum enchiridii libellum*

duabus tribusue plagulis constitisse, velit existimare. Ita fere omnia interciderunt, ex quibus veteres, quorum aetas in beatiora saecula inciderat, iuris originem, progressum, fata, legum auctores, eorumque finem ac consilia, edictorum, senatusqueconsultorum aetatem, iurisconsultorum vitam, ac quae eorum in iurisprudentiam exstiterunt, merita, discere potuerunt. Iacent hodie tot excellentissimi ingenii viri paene omnes illacrymabiles & obruti multa nocte, quia carent vate sacro, &, si dicendum, quod res est, nondum iuris historiam, sed eius paucissima squallidaque rudera, post tot eruditissimorum virorum lucubrationes, habemus. Sed qualecumque istud sit, quod in communi tot veterum monimentorum naufragio interitum euasit, aequi profecto bonique consulendum, & quidquid vel in veterum annalibus, vel in ipsis libris nostris, de iuris-

risprudentiae ſatis vel obiter notatum occurrit, in rem vertendum videtur. Quod ego quidem hoc libello an praeſtiterim neſcio, conatum me ſaltim eſſe id praeſtare, nullique propterea labori, nullisque vigiliis parſiſſe & ſcio, & quemuis, qui libellum perluſtrare voluerit, facile perſpecturum, arbitror. Quandoquidem vero, qui adhuc in eo argumento verſati ſunt, plerique non niſi Romanae iurisprudentiae fata deſcripſerunt: me idem agentem facile ſubegit patriae caritas, ſtudiumque, quod iam a multis annis enucleando iuri patrio impendi, haud mediocre, vt & huius hiſtoriam cum illa coniungerem, maxime quum poſt HERM. CONRINGIVM, *qui primus Germanorum Germanici iuris origines expoſuit, pauci fere reperti ſint, qui inuentis ab eo aliquid adderent, iiſque, quae* CONRINGIO *defuerant ſubſidiis*

ad locupletandam pulcherrimam hanc historiae partem vterentur. Jam innumera viderat CONRINGIVS; (quid enim scire quisquam vellet, quod docere non posset ingenium istud sine exemplo maximum?) at sexcentis qui post eum e situ & puluere in lucem protracti sunt, rerum Germanicarum scriptores, innumeraque, quae postea prodierunt diplomata, ille non viderat. Ex quibus sane permulta suppleri posse a viris doctis, quae in opere illo CONRINGIANO desiderantur, facile intelligitur. Ipse sane, cui per alia negotia non tantum fuit otii, vt irem per omnes Germanorum annales, omnesque veteres chartas & diplomata perlustrarem, plura tamen huius industriae specimina in breui hoc opusculo mihi videor dedisse, neque dubito, quin multo plures eiusdem generis obseruationes colligi pos-

ſint ab iis, qui vel maiore inſtructi adparatu, vel otio magis abundantes, vel feliciore ingenio praediti ſtudium, induſtriamque ad illuſtrandam patrii iuris hiſtoriam conferent. Quibus ſi me mea hac ſcriptione veluti igniculos quoſdam inieciſſe animaduertero; nae ego mihi operae feciſſe pretium vberrimumque lucubrationum fructum cepiſſe videbor. Interea, dum alii meliora dederint, vtere meis, tuamque beneuolentiam, quae mihi & ſeneſcenti paullatim ad quidlibet in reipublicae litterariae commodum conandum incitamento erit, mihi integram, quaeſo, conſerua, atque illibatam. Vale, LECTOR BENEVOLE. Halae prid. Id. Mart. MDCCXXXX.

PRAE-

PRAEFATIO

Primae editioni praemiſſa.

Vod pleroſque facere animaduertimus, qui praefationes ſcribunt, vt vel rerum, quas explicant, vtilitatem ac praeſtantiam verbis ornatiſſimis commendent, vel vino alioquin minus vendibili veluti hederam ſuſpendant: eorum ego hic nihil facere conſtitui. Quemadmodum enim incredibilem HISTORIAE IVRIS vtilitatem ſatis perſpiciunt harum rerum intelligentes, eamque reipſa experiuntur quotidie: ita apud imperitos & veteris barbariei ſtatores fruſtra verba facerem, neque vlli mortalium tantum eſt flumen ingenii, tanta ſcribendi dicendique vis ac copia, vt his hominibus, vel ad ipſum elegantiorum litterarum nomen cohorreſcentibus, non dicam perſuadere, ſed veroſimile tantum facere poſſit, earum vllam in iurisprudentia vtilitatem eſſe. Et ſane qui fieri poſſet, vt illi harum deliciarum ſuauitatem ſalubritatemque percipiant, qui quotidie carduelibus ſentibusque

vescuntur, asperumque illum victum calceatis istis dentibus suis facillime subigunt? Quare quum & rem in se commendatissimam verbis extollere, superuacuum; & surdis narrare fabulam, molestissimum videatur: de vtilitate praestantiaque huius studii, vt praediximus, iam non dissereremus, sed instituti tantum nostri rationem reddemus iis, quibus nos, nostraque studia, vigilias ac labores probari quam maxime cupimus.

Placuit nuper REGI nostro longe clementissimo, vt, relicta illustri Viadrina, in Fridricianam hanc celeberrimam me conferrem, docendique munus, quo iam olim ibi non sine fructu studiosae iuuentutis perfunctus fueram, postliminio obirem. Parui ego, prout decet, OPTIMI PRINCIPIS voluntati, & quamuis nouam illam migrationem, decliui iam aetate, quantum fieri potuit, deprecarer, eiusque taedio conditiones splendidissimas, a REGIBVS ac REBVSPVBLICIS potentissimis mihi propositas, aliquoties repudiassem, Halam tamen familiam ac supellectilem transtuli, ope-

ram-

ramque dedi, vt obſequio erga PRINCIPEM nec prius mihi, nec antiquius quidquam eſſe, re ipſa oſtenderem. Inciderat haec profectio mea in illud anni tempus, quo Halae praelectionum publicarum priuatarumque iam pridem factum fuerat auſpicium, nec integrum mihi erat, a diſciplinarum quarumdam interpretatione munus meum auſpicari, niſi turbare vellem ordinem, quem doctores celeberrimi iam inde a feliciſſimis academiae huius primordiis religioſe ſeruarant. Ne tamen paucos hos menſes otio ac ſilentio tranſirem, ſtatui iuuentuti ſtudioſae publice ea praelegere atque inculcare, quae tortuoſum iurisprudentiae iter ac veluti Labyrinthum ingreſſurae inſtar fili Ariadnei eſſe poſſent. Expenſis itaque, quae huc facere videbantur, vniuerſis, ſubductiſque rationibus, hanc feci cogitationum mearum ſummam, nihil illis fore vtilius, nihilque fructuoſius, quam ſi iis iuris tum Romani, tum Germanici, origines ac progreſſum paullo accuratius enarrarem, ex ipſaque hiſtoria oſtenderem, quis vtriusque illius iuris in foro vſus ſit, & quantum decipian-

tur ac decipiant, tum qui, vt ius Rom. in exſilium agant, Germanicum neſcio quod, in tribunalibus vnice regnare contendunt, tum qui, recepto in ſubſidium illo iure, tantam rerum conuerſionem factam eſſe exiſtimant, vt moribus patriis foro, ac veluti aqua & igni interdictum ſit. Ne vero auditoribus, qui magno numero ad has acroaſes confluebant, deeſſet libellus, quem & in auditorio, & domi, prae manibus haberent, breues has poſitiones in chartam conieci, calamo tam feſtinante, vt ſaepenumero ſchedae adhuc madidae in officinam mittendae eſſent. Quamuis autem mihi veniam paratam fore putem apud aequos rerum arbitros, ſi quaedam vel praeteruiſa, vel non ſatis ad amuſſim facta perpolitaque deprehenderint: adfirmare tamen poſſum, me haut pauca obſeruaſſe mihi videri, quae non omnibus in mentem venerunt, ac proinde breuiter perſtrictis iis, quae iam ab aliis accuratius tradita noueram, ea, quae vulgo vel omitti, vel perperam proponi ſolent, diligentius explicaſſe, meque multo plura atque exquiſitiora eius generis additurum, ſi

eo

eo vſque vitam produxerit ſummum Numen, vt limam iterum ſubeat libellus paene extemporarius. Ita enim comparatum eſt hoc ſtudiorum genus, ad quod nos horis tantum ſubceſiuis furtim veluti referimus, vt quotidiana lectio multas nobis obſeruationes nouas ſufficiat, quibus ea, quae olim in chartam conieceramus, mirifice illuſtrari locupletarique poſſint. Cuius rei vt quaedam ſpecimina hic demus, pauca, quae interea, dum prelum feruebat, animaduertimus, veluti per lancem ſaturam recenſere iuuabit, ita tamen, vt chartae habeamus rationem, & temporis, quod nobis ob imminentes nundinas conceditur, perquam exigui.

Libro priore (1) fuſius egimus de edictis magiſtratuum, ſolideque, niſi fallimur, demonſtrauimus, Dictatores, Conſules, Cenſores, Praetores, Aediles curules, Tribunos plebis, quin & Praefectos praetorio, adeoque omnes fere magiſtratus, edicta de rebus ad curationem ſuam pertinentibus reddidiſſe, quin ideo HONORARIVM illud ius dictum eſſe, quod omnes, qui Ro-

 mae

(1) §. *LVI. ſequ. p.* 52. [*h. ed.* §. 61. *p.* 54.]

mae honoribus fungerentur, ipſique adeo ſacerdotes, nedum magiſtratus, ius illud edicendi ſibi arrogarent. Fruſtra adhuc deſideraueram aliquot magiſtratuum, qui edicta propoſuerint, exempla, veluti praefectorum vrbi, praefectorum Auguſtalium, & quaeſtorum, in quae tamen interea, dum plagellae hae typis deſcribebantur, aliud plane agens, incidi. Praefecti enim vrbi Turcii Aproniani, edicta bina, alterum de carnibus, non micatione, ſed ad exagium vel ſtateram vendundis, alterum de ſuariis eorumque canone vinario, integra exſtant apud Gruterum (2): ſimiliaque aliorum praefectorum paſſim memorat Ammianus Marcellinus (3), eo notatu digniora, quo magis ex illis patet, etiam poſt edictum perpetuum hos praefectos edicta iurisdictionis ſuae cauſſa promulgare non deſiiſſe. Ita & Praefectos Aegypti Auguſtales eo iure vſos eſſe, numquam quidem dubitaram, qui non ignorabam, eos ab Arriano (4) ob proconſulare imperium ὑπάρχους Αι-

(2) *Inſcript. p. DCCXLVII, 6. 7.* (3) *Hiſt. XXVII, 9. XXVIII, 4.* (4) *Expedit. Alex. III, 5. p. 110.*

'Αἰγύπτου vocari, quique apud Tacitum (5) legeram, illos *loco regum in Aegypto egisse*, apud eosque & *lege agi* potuisse, & *eorum decreta perinde habita esse, ac si magistratus Romani constituissent.* At nondum tamen occurrerat locus, quo diserta fieret edictorum ab iisdem propositorum mentio. Talem postea praeter spem atque opinionem reperi apud Philonem (6), qui Auidium Flaccum, Praefectum Augustalem, crudelem alioquin & flagitiis omnibus coopertum hominem, eo tamen maxime nomine laudat, quod primis praefecturae suae annis τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν ἀνέπλησεν εὐνομίας, *quod bonas leges in vrbem Alexandrinam, & totam prouinciam, induxerit.* Quod profecto non aliter, quam proposito edicto prouinciali, fieri potuit: vt iam non dicam de edictis repentinis, quae, prout res inciderent, promulgasse eumdem Flaccum, idem Philo (7) testatur. Denique & Quaestores eo iure vsos esse, mihi persuasit locus Ciceronis (8): *L. Octauio & C.*

(5) *Hist.* I, 11. & *Annal.* XII. 60. (6) *In Flacc.* p. 966. (7) *Ibid.* p. 972. (8) *Orat. in Verr.* III, 7.

Cottae Coss. Senatus permisit, vt vini & olei decimas, & frugum minutarum, quas ante te Quaestores in Sicilia vendere consuessent, Romae venderent, legemque his rebus, quae ipsis videretur, EDICERENT. Ex eo enim manifesto patet, consules tum Romae fecisse, quod antea Quaestores in prouinciis, id est, vendidisse decimas, legemque venditioni, proposito edicto, dixisse, vt dubitari non possit, quin & Quaestoribus commune ius edicta reddendi fuerit cum reliquis magistratibus omnibus.

Alio loco (9) de SCHOLA IVRIDICA ROMANA, Constantinopolitana & Berytensi diximus, ad easque ad saeculum sextum vsque magnum concursum factum esse ostendimus. Subdubitaui adhuc, an & sub Gothicis, & Langobardicis Regibus, itemque sub Imperatoribus Francicis & Germanicis, florem suum conseruarit Romanum istud gymnasium. Sed reperi quaedam veterum testimonia, quae id adfirmandum esse suadent. Apud Cassiodorum (*) enim Athalaricus, Rex, Profes-

(9) *Lib. I.* §. 313. *p.* 312. [*h. ed.* §. 361.]
(*) *Var.* IX, 21.

fefforibus Romanis ftipendia integra perfolui iubet, in illisque numerat etiam *iuris expofitorem.* Et in pacto, inter Leonem PP. VIII. & Ottonem M. in Synodo Lateranenfi anno MCCCC LXIV. inito, a Theodorico de Niem(10), Melch. Goldafto (11), Io. Schiltero(12), aliisque edito, fub finem dicuntur ea omnia facta effe *in patriarchio Lateranenfi, in ecclefia S. Saluatoris, fynodo conftituta a pluribus viris catholicis, Epifcopis, & Abbatibus, infuper iudicibus & LEGIS DOCTORIBVS,* per quos quum intelligi nequeant Doctores, follemni ritu in academiis creati, (quos aetas illa ignoraffe omnino videtur,) manifeftum eft intelligi profeffores legum, qui Romae tum docendi munere fungebantur. Quo quantiuis pretii teftimonio fimul confirmatur, quod alibi obferuauimus (13), iuris ciuilis in foris Italiae a Iuftiniani temporibus ad Lotharii Saxonis imperium permagnam fuiffe auctoritatem, quamuis poft-

(10) *de iure & priuil. imp. p.* 248. (11) *Conftit. Imp. Tomo I. p.* 34. (12) *Inft. Iur. publ. Tom. II. Lib. II. Tit. X.* (13) *Lib. I. § CCCXXXIX. p.* 340. [*h. ed.* §. *CCCCXIV.*]

poſtremis temporibus defuerint, qui cupidae legum iuuentuti viam ad iurisprudentiam monſtrarent, & ob eam potiſſimum cauſſam deſertam hanc ab aliis prouinciam PEPO, IRNERIVS, aliique Bononienſes, occuparint.

Libro poſteriore (14) obſeruauimus, omnes prouinciales, Italos, Gallos, Hiſpanos, qui ſub Francorum, Oſtrogothorum, Wiſigothorum, Burgundionum, Langobardorum imperio vixerint, iuris Romani vſum retinuiſſe. Eam obſeruationem mirifice illuſtrat doctiſſimus Ant. Matthaeus (15), qui multis demonſtrat, eos, quamuis a populis iſtis Germanicae originis oppreſſos, ſe tamen adhuc *Romanos* & *ciues Romanos*; omnesque prouincias, in quibus degerent, quantumuis a barbaris perdomitas, *Romaniam* vocaſſe. Ex quo facile patet, cur in manumiſſionum formulis apud Marculfum aliosque, manumisſis etiam ea tempeſtate praeter libertatem concedatur *ius ciuitatis Romanae* (16), quod

(14) *Lib. II.* § *XIII.* p. 364. §. *XV.* p. 366. (15) *de Nobilit. Lib. I. Cap. XXVII.* p. 107. *ſequ.* (16) *Form.* Lindenbrog. *XCI. XCVI. XCVIII. CI.* Baluz. *Adpend. Capitular. n. CV. Tom. II.*

quod tamen tum in eo tantum constitisse arbitramur, quod iure Romano, si vellent, vterentur, neque inuiti adstringerentur barbarorum, ceu vocabant, legibus. Dixi, iure Romano eos, si vellent, vti potuisse. Optionis enim ius vnicuique dabatur, qua potissimum lege viuere vellet, idque constituerat Lotharius Imp. (17) cuius haec est sanctio: *Volumus, vt omnis Senatus & populus Romanus interrogetur, quali vult lege viuere, vt sub ea viuat.* Ac proinde saepenumero factum est, vt sententiam mutarent, &, qui se antea iuri Romano submiserant, postea aliam aliamque eligerent: id quod apud Langobardos potissimum viduae faciebant, viuis quippe maritis horum legibus adstrictae, iisdem vero solutae, simulac solutum esset matrimonium (18).

Quae de vsu iuris Romani in Germania, qualis saeculo XIV. fuerit, disseruimus, (19) ea iam multis illustrari possent, maxime ex insigni eius aeui monimento, puta PHIL. DE LEYDIS

(17) *Capitul. ann. DCCCXXIV. Cap. V.* (18) *Capit. Lothar.* apud Baluz. *Tom. II. Cap XIV.* (19) *Lib. II.* §. 67. *p.* 416. [*h. ed.* §. 68.]

DIS *libro de cura reip. & sorte principantis*, primum Leidae MDXVI. impresso, posteaque nitide recuso Amst. MDCCV. 4. Floruit hic Belga, testibus Desselio ([20]) & Io. Meursio ([21]), adulto iam saeculo XIV, impetratisque Aureliae Doctoris Decretorum honoribus, primum ius pontificium Parisiis aliquamdiu explanauit, posteaque in Belgium redux, circa annum M CCC LXIX. in Guilielmi Bauari, Hollandiae Comitis aula consenuit, fato functo anno M CCC LXXX. Ex eius libro passim adparet, quae tum fuerit iuris in Belgio ac Germania facies. Quantae tum dignitatis fuerint Doctores iuris ciuilis, quantumque splendorem, vel potius πολλὴν φαντασίαν adfectarint, discimus ex casu XXXIII. ([22]) vbi proponit speciem: *Quidam legista, non doctorizatus, nec legum dominus, nec Professor, impetrauit ab Imperatore, vt insignia doctoralia deferret, videlicet AVRI ORNATVM in FRAENIS, CALCARIBVS & SEL-*

(20) *Biblioth. Belg. p.* 775. (21) *Athen. Batau. Lib. I. p.* 72. (22) *p.* 99.

SELLIS EQVESTRIBVS; numquid concessum valet? Hic patet, quod non. En Doctores eius saeculi, auspiciis Imperatorum creatos, qui iure nobilibus proprio, fraena, ephippia & calcaria auro exornandi vtebantur. Quumque suo loco ostenderimus, iurisperitos tum nihil reliqui fecisse, vt vsum ac praestantiam artis suae vbique commendarent, quin eo factum esse, vt in vrbibus celebrioribus sequente saeculo Syndicorum munere fungerentur (23): idem multo citius in Gallia, Anglia & Belgio factum esse, ex eodem libello discimus. Ait enim (24): *Similiter ad habendum initium legalis experientiae, esset & alia via, vt in quolibet bono oppido esset per principem statutus vnus iurisperitus, cui prouideretur de congrua pensione, cuius prouidentia deciderentur singula, vt fit in Francia, Anglia, Flandria, & aliis ordinatis patriis.* Non adiungit auctor Germaniam, cui potius alibi (25) ideo male ominatur, quod minor ibi sit iurisperitorum copia, minor-

(23) *Lib. II. §. XCVII. p.* 450. [*b. ed. §.* 98.] (24) *Cas. LX. p.*121. (25) *Cas. XXXVIII. p.* 121.

norque auctoritas. *Notum est tamen*, inquit, *quod istud priuilegium pluribus priuatis concessum est, & obseruatum propter defectum iurisperitorum, qui magnus est in regno Alamanniae, quod Principibus istis ad magnum cedit iuris & honoris detrimentum.* Non dicit, nullos ibi iurisperitos esse, (id enim falsum fuisset, ceu in opusculo demonstrauimus (26) sed minorem tantum numerum, quam tanti imperii amplitudo exigere auctori videbatur. Fortassis etiam multos Germanorum Principes ciuitatesque adspernari audiuit ciuilem illam sapientiam, *miratos*, quod de maioribus nostris memoriae prodidit Velleius Paterculus (27), *solita armis discerni iure terminari.* Id enim ipse subinnuere videtur Philippus noster, dum porro scribit (28): *Et igitur bene felix patria, in qua plurimi praesunt sapientes. Hic sumas argumentum, multum expedire reipublicae, viros habere litteratos, qui LEGES nouerint & IVRA MAIORVM. Et facit pro regno Franciae & con-*

(26) *Lib. II. §. LXVII. p.* 416. [*h. ed. §.* 68.]
(27) *Hist. II*, 118. (28) *Cas. VI. p.* 24.

contra ALLEMANNOS, qui ſtudia litterarum minus frequentant, in ipſius reipublicae maximum incommodum, ruinam & iacturam. Hinc VIOLENTIA MAGNA publica deformatur vrbanitas: praeſidet LVPORVM RAPACITAS, & ipſi Principes ignominiae ſubiacent, nec honorem & ſtatum cognoſcunt ſibi ipſis & ſubditis ſuis imperandi. Vnde in politicis dicitur: Felix illa ciuitas, in qua philoſophi ſunt praeſides. Nimirum maior tum erat Germanorum ferocia, quam vt ſtatim nouitate incognitae diſciplinae manſueſcerent, ſibique extorqueri paterentur arma, in quibus ius omne poſitum habebant, neque aequo animo ferebant, mores patrios a iuribus peregrinis in exſilium agi. Quod & ipſe Philippus iniquum ratus eiusmodi iurisperitos rempublicam capeſſere volebat, *qui LEGES noſſent, & IVRA MAIORVM*, id eſt, qui iuris patrii peritiam cum accuratiore iurisprudentia coniunxiſſent.

Sed ad alia properamus. In libro priore (29) de LIBRIS FEVDORVM,

(29) *Lib. I. §. CCCXLV. p. 345. §. CCCXLVIII. p. 349. [h. ed. §. CCCCXXI. & CCCCXXIV.]*

RVM, nec non de ANT. MINCVCCII & BARTH. BARATERII operibus feudalibus; in posteriore (30) de IVRE FEVDALI SAXONICO & SVEVICO seu ALAMANNICO egimus. Sed & hic quaedam tunc se nobis subduxerunt, quae addita mallemus. Dici enim quaedam debuissent de IVRE FEVDALI OSNABRVGENSI, quod edidit illustris Academiae nostrae Cancellarius, IO. PETRVS A LVDEWIG (31) cuius in has litteras merita grato animo agnoscent posteri, quamdiu istis suus honor erit, pretiumque, quo dignae sunt, statuetur. Notitiam praeterea dare potuissem IVRIS FEVDALIS FLANDRICI, cuius Codex MSC. membranaceus, saeculo circiter XIV. nitide exaratus exstat in bibliotheca publica Franequerana, haut parum illustraturus ea, quae de feudorum illorum indole a Iac. Curtio (32), Iac. Marchantio (33), Fridrico a Sande (34),

(30) *Lib. II. §. LXXVI. p. 426. §. LXXXII. p. 432. [h. ed. §. 77. & 83]* (31) *Reliqu. MSC. Tom. II. p. 297.* (32) *Coniectur. ad Viuid. I, 18. II, 6.* (33) *Desript. Flandr. libr. de feudal. Flandr. morib.*

(34), aliisque traduntur. Denique, quod maxime nollem, nescio quo fato contigit, vt nihil dixerim de libro insigni DE BENEFICIIS, quem ab illustri Eybenio acceptum, tamquam ἀνέκδοτον cum eruditis dissertationibus de libri huius veteris auctore, fato, vetustate, raritate & vsu anno MDCCVIII. in Selectis feudalibus edidit CHR. THOMASIVS, edoctus postea ab aliis, eum iam pridem cum Franc. Duareni *Commentario in consuetudines feudales* editum esse a Io. Hauichorstio, *Colon. Agripp.* MDLXIX, 8. sub titulo: *Liber vetustus de feodis, siue feudis, item de ordine placitationis & vrbano beneficio, per aphorismos distinctus* (35). Laudauerat eum iam Marquardus Freherus (36), qui sub Saxonicis Imperatoribus scriptum putabat, quod in eo feuda semper beneficia vocarentur. Eidem hac in re suffragatur laudatus Thomasius

 (37)

(34) *Consued. Feud. Gelr. Tract. I. Tit. III. §. XII.*
(35) *Summarische Nachr. von auserlesenen Buchern. Part. XXIV. p.* 1007. Thomas. *Append. Sel. Feud. Tom. II. p.* 429. *sequ.*
(36) *Not. ad Const. de expedit. Rom. ad verba feodo suo.*

(37) eo inprimis motus argumento, quod nepotibus ius ſuccedendi in feudo negetur (38), quos tamen ad ſucceſſionem iam admiſerit Conradus Salicus Imperator (39). Contra Lotharii Saxonis temporibus auctorem vixiſſe cenſuit vir doctisſimus, Nic. Hier. Gundlingius (40). At rem omnem conficere videtur locus inſignis iſtius libelli, (41) vbi dicitur, *Regem, quem eligant Teutonici, quum Romam vadat ordinari*, ſecum adducere debere *ſex principes, qui primi ſint in eius electione, vt pateret Apoſtolico Regis iuſta electio.* Hinc enim manifeſtum eſt librum hunc paullo poſt Lotharium ſcriptum ſub Conrado III. vel Fridrico Ahenobarbo. Ante Lotharium enim neminem Imperatorum iudicium de electione ſua Pontifici Romano detuliſſe, ſed ipſos potius Imperatores de Pontificum electione cognouiſſe, pluribus iam demonſtrauit Gundlingius (42). Ex quo autem Lotharius ille

(37) *Diſſ. de libri vet. de benef. auct.* §. *XXV. XXVI.* (38) §. *V. XX. XXIV. XXV. XLIV. LXXVI.* (39) *I. Feud. I.* 1. 2. (40) *in Diſſ. de vnione elector.* §. *XXI.* (41) §. *VI* (42) *Gundlingian. Part. III. p.* 216. *ſequ.*

ille Pontifici plurimum tribuere coeperat: hoc arbitrium sibi vnice arrogabat Curia Romana, adeo, vt in Caerimoniali Romano (43) legamus, *electum Regem, futurum Romanorum Imperatorem debere decretum electionis Pontifici ostendere, hunc vero solere, viso decreto, & examinata electione in sacro Senatu, habitaque sufficienti informatione, tam super forma electionis, quam super idoneitate & habilitate personae electi, per commissarios a se constitutos, ad instantiam dicti electi ipsum electum in spiritualem filium suum & ecclesiae Romanae suscipere.* Sed notatu dignum est, auctorem Caerimonialis, dum subiungere voluit exempla Imperatorum, qui hoc obseruarint, non nisi *Carolum IV. & antea Henricum VII. & Albertum, eius praedecessorem, & Rudolphum*, nominare potuisse, adiecisseque quidem & *plures alios* id fecisse, sed non alios procul dubio intellexerit, quam Lotharium, eiusque aliquot successores. Et quibus, quaeso, temporibus magis conuenit numerus ille principum senarius, quam Conradi III. quibus, proscripto Henrico Superbo, &

(43) *Caerimon. Rom. Lib. I. Sect. V. Cap. I.*

dubia aliquamdiu Saxoniae & Bauariae possesſione, vnus ex primariis Germaniae Principibus deerat, adeoque ſex tantum ſupererant, quorum ſuffragia in eligendis Imperatoribus praerogatiua donari iam tum ſolebant. His ergo demum temporibus prodiit monimentum praeſtantisſimum, ex quo pleraque decerpſiſſe iuris feudalis Saxonici & Alamannici auctores, iam ab aliis obſeruatum eſt. Nec in eo ego quidem quidquam deprehendo, quod iſti tempori minus conueniat, quum & beneficii vox ſequioris aeui ſcriptoribus non ignota ſit, & nepotes diſertis verbis a ſucceſſione excludantur nusquam, ſed ſub *filiorum* vocabulo commode ſatis comprehendi posſe videantur.

Sed haec quoque ſcribentem, & plura tecum, LECTOR, confabulari volentem interpellant me operae, & praefationem non ſine conuicio flagitant. Abrumpendum itaque fuit filum, reliquis, quae dicenda ſupererant, alii occaſioni ſepoſitis. Tu itaque vale, meisque conatibus faue. Halae e muſeo prid. Kal. Octobr. MDCCXXXIII.

INDEX
ET SERIES CAPITVM.

LIB. I.

DE ORIGINE, PROGRESSV VARIISQVE MVTATIONIBVS IVRIS ROMANI.

LIB.

LIB. II.

DE ORIGINE ET PROGRESSV IVRIS GERMANICI.

HIS-

HISTORIA IVRIS CIVILIS.

LIBER I.
DE ORIGINE PROGRESSV VARIISQVE MVTATIONIBVS IVRIS ROMANI.

CAP. I.
DE ORIGINE ET PROGRESSV IVRIS ROMANI SVB REGIBVS.

§. I.

Quomodo Romani initio sine lege & iure certo?

ROMA, Albanorum colonia, sed initio magno aduenarum, maxime ad asylum Romuli confluentium, concursu, postea & totis ciuitatibus gentibusque deditiis intra moenia receptis sensim suppleta, mores ac religionem maioris patriae, aliarum coloniarum exemplo retinuit. * Quum ergo illi patrii mores in scripturam nondum essent redacti: *vrbs Roma initio sine lege certa, sine iure certo, egisse* dicitur Pomponio *l.* 2. §. 1. *D. de orig. iur.*

* Dionys. Halicarn. *Antiqu. Rom. Lib. I. p.* 35. Romam diserte vocat τῆς Ἄλβης ἀποικίαν, *Albano-*

rum coloniam. Et paullo post *p.* 57. addit. τῷ δ' ἑξῆς ἔτει τῆς Νομίτορος ἀρχῆς, δευτέρῳ δὲ καὶ τετρακοσιοστῷ καὶ τετρακοσιαστῷ μετὰ τὴν Ἰλίου ἅλωσιν ἀποικίαν στείλαντες Ἀλβανοὶ, Ῥωμύλου καὶ Ῥώμου τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς ἐχόντων, κτίζουσι Ῥώμην. *Altero deinde Numitoris anno, post Ilium vero captum* CCCCXXXII *Albani, Romuli & Remi ductu,* COLONIAM *miserunt, condideruntque* ROMAM. Vti vero colonias Deos, mores, instituta, sacra cum metropolibus communia habuisse, pluribus exemplis probauit Ez. Spanhem. *de vsu & praest, numism. tomo I. Dissert. IX. p.* 580. *sequ.* ita de Romanis & Albanis Strabo *Lib. V. p.* 353. *edit. nou.* diserte scribit, eos communia habuisse καὶ ἱερὰ, καὶ ἄλλα δίκαια πολιτικά. *cum sacra, tum alia iura ciuilia.*

§. II.

Id quomodo intelligendum? Quod tamen nolim eam in partem interpreteris, ac si populus Romanus nullis plane legibus, nulla actionum norma sub vrbis incunabula vsus sit: (qui enim fieri potuisset, vt sine lege in ciuitatem coalesceret turba incondita, & extorris patria hominum colluuies?) sed sensus est, Romanos initio iure scripto caruisse. * Quod commune illis fuit cum gentibus plerisque antiquissimis. Tacit. *Annal. III*, 26. Iustin. *Histor. I*, 1. *XI*, 7. Porphyr. περὶ ἀποχῆς *Lib. III. p.* 283. *edit. Lugdun.* 1620.

* Nimirum lex lata Pomponio est ius constitutum seu scriptum. Id vero ipse opponit *iuri incerto* vel consuetudini. *Sine iure* ergo *certo egerunt*, quod sine lata lege & iure scripto viuerent. V. A. Corn. van Bynkersh. *Praetermiss. p.* 19. Similiter Dionys. Halicarnass. *Antiqu. Lib. X, p.* 627. : Οὔπω γὰρ τότε ἦν οὔτε ἰσο-

ἰσονομία παρὰ Ῥωμαίοις, ὄυτε ἰσηγορία, ὄυτε ΕΝ ΓΡΑΦΑΙΣ *ἅπαντα τὰ δίκαια τεταγμένα. Nondum enim erat apud Romanos ius aequum omnibus ciuibus, nec omnibus ex aequo suffragandi potestas erat, nec* IN SCRIPTVRAM *relata erant iura omnia.* ubi itidem *ἰσονομία* opponitur *τοῖς ἐν γραφαῖς δικαίοις.*

§. III.

Quum vero, vt in noua ciuitate permulta inciderent, quae ad illos antiquae patriae mores componi non poterant: res ipsa poposcit, vt ea omnia temperarentur regum arbitriis, * quae vetustissimis mortalibus pro legibus erant. Seneca *Epist. XC.* Iustin. *Histor. I*, 1. Atque inde est, quod *omnia initio* MANV *a Regibus gubernata esse*, dicit Pomponius *l.* 2. §. 3. *D. de orig. iur.*

Regum arbitria defectum legum supplebant.

* Dionys. Halicarn. *Lib. X. p.* 627. vbi de statu iuris ciuilis sub Regibus: *τὸ δικαιωθὲν ὑπ' ἐκείνων τοῦτο νόμος ἦν. Ius ab illis constitutum pro lege erat.* Quoties ergo noua aliqua ac repentina inciderent: toties ipsi Reges erant *νόμος ἔμψυχος*, *viua ac spirans lex*, vti loquitur Philo *de vita Mosis Lib. II. p.* 506.

§. IV.

Quidquid ergo vel fieri, vel omitti a ciuibus vellent Reges Romani: id propositis, vel per praeconem promulgatis EDICTIS praecipiebant. * Quod facientes manu omnia gubernare dicebantur.

Hinc Edicta regia pro lege erant.

* Hinc passim scriptores mentionem faciunt EDICTORVM regiorum ALBIque REGII, veluti Liuius *Lib. I. Cap.* 32. & 44. Dionys. Halicarnass. *Antiqu. Lib. III. p.* 178. *Lib. IV. p.* 216.

pag. 216. *Lib. V. p.* 278. MANVS ergo REGIA erat poteſtas regum edicendi, quaecumque e republica videbantur, quaeque legibus & moribus patriis nondum erant definita. Quo ſenſu *manus* accipi videtur a Tacito *in Agric. Cap. IX.*

§. V.

Mox tamen leges flagitauit populus.

Eum reipublicae ſtatum vel ideo aequo animo ferebat populus, quod Reges ad faſtigium huius maieſtatis non ambitio popularis, ſed ſpectata inter bonos moderatio iuſtitiaeque fama euexiſſet. Quandoquidem tamen, vti recte obſeruauit Cicero *ad Familiar. Lib. IX. Epiſt. XVI. omnia incerta ſunt, quum a iure diſceſſum eſt, nec praeſtare quiſquam poteſt, quale futurum ſit id, quod poſitum eſt in alterius voluntate, ne dicam libidine:* non ſane mirandum eſt, ferocem populum, libertatisque cupidum magis, quam patientem, Romulo ipſo paullo rigidius dominante, mox LEGES flagitaſſe, * & tales quidem, quas ipſe curiatis comitiis ſciuiſſet.

* Libertatis enim argumentum id eſt certiſſimum, *ſi leges imperent.* Ariſtot. *Polit. III*, 16. Hinc veteres ſcriptores ciuitates *liberas* LEGVM; *regna* PRINCIPVM REGVMque eſſe, dicebant, legibusque redditam eſſe cenſebant ciuitatem, quae ſe in priſtinam libertatem adſeruiſſet. Teſtimonia plurima Lucani, Quinctiliani, Claudiani, aliorumque melioris aeui auctorum collegit Io. Fridr. Gronouius *in Statium Papin. Silu. Diatr. I. Cap. II. p.* 11. *ſequ.* Addo ego, & Graecos ita loquutos, veluti Ariſtotelem, qui dum *Politic. III*, 11. ex inſtituto quaerit, *πότερον συμφέρει μᾶλλον, ὑπὸ τοῦ ἀρίστου ἀνδρὸς ἄρχεσθαι, ἢ ὑπὸ τῶν ἀρίστων νόμων; praeſtetne*

ſtetne a bono viro regi, an a bonis legibus? manifeſto imperium boni viri pro principatu; imperium bonae legis pro libertate accipit. Hinc ſemper, qui libertatis, iidem & ἰσονομίας adpetentiſſimi eſſe ſolent.

§. VI.

Idque & reip. forma exigere videbatur.

Immo hoc vel ideo ſuo quodam iure poſtulabant Romani, quod Romulus ipſe non merum principatum inſtituerat, ceu ex male intellecto loco Taciti *Annal. III*, 2. *&* *l.* 2. §. 1. *D. de orig. iur.* vulgo colligunt, ſed ſummum imperium ita communicauerat cum patribus & populo, vt REX ſenatui praeeſſet, populum rogaret, bella adminiſtraret, & ius in vrbe diceret: PATRES conſilia cum rege de republica caperent, magiſtratusque gererent: POPVLVS denique in comitiis de legibus, de bello & pace, nec non de magiſtratibus creandis curiatim ferret ſuffragia. * Dionyſ. Halicarn. *Antiqu. Lib. II. p.* 87.

* Recte ergo L. Ampelius *Lib. memor. Cap. L.* tria eſſe obſeruat rerumpublicarum genera: eſſe tamen *& quartum genus, quod Romani commenti ſint, vt ex his tribus vnum efficerent.* His non obloquitur Pomponius, dum omnia aliquamdiu a Regibus *manu* gubernata eſſe, memoriae prodit: vt adeo merito miremur, virum doctiſſimum Scipionem Gentilem *in Diſp. illuſtr. de iure publ. Rom. diſp. I.* §. *II. p.* 8. ſcribere non dubitaſſe: *Quod Pomponius ſcribit: Initio ciuitatis noſtrae omnia manu a Regibus gubernabantur, quod nihil aliud eſt, quam ſummum omnium rerum arbitrium ac iudicium penes eos fuiſſe: id de Regibus Romanis dici non poſſe, nec a Pomponio dictum, exiſtimamus.* Adeo to-

totam illam legem Pomponio abiudicare mauult vir eximius, quam credere, *reges initio omnia manu gubernasse*: quod his verbis veram παμβασιλείαν describi putaret.

§. VII.

Hinc latae leges curiatae.

Hinc ipse ROMVLVS *leges quasdam curiatas ad populum tulit. l. 2. §. 2. D. de orig. iur.* Quum enim ipse populum vniuersum primum in tres TRIBVS, *Tatiensem*, *Lucerem* & *Ramnetem*, hasque deinde in triginta CVRIAS descripsisset: Dionys. *Lib. II. p. 82. sequ.* Festus *voce Curiae.* quoties ferendae essent leges, populo indicebat comitia, peractisque sacris & addicentibus auspiciis, eum rogabat verbis sollemnibus: VELITIS IVBEATIS, *Romani.* (QVIRITES enim multo post a Romulo in coelum, vt fingebant, rapto cognominari coeperant: Flor. *Hist. I*, 1.) Quo facto curiae ibant in suffragia, & quod plures sciuerant, id pro lege erat, & legis curiatae nomine veniebat. * Vnde lucem capit definitio legis. §. 4. *Inst. de iure nat. gent. & ciu.*

* Videntur LEGES CVRIATAE tantum ad Seruii Tullii Regis tempora obtinuisse. Hic enim noua inuenta populi partitione in classes, vt potentiorum atque opulentiorum suffragia plebis infimae turbaeque proletariae consiliis praeualerent, pleraque per comitia CENTVRIATA explicauit. Accesserunt postea demum comitia TRIBVTA, in quibus plebiscita potissimum fiebant tribuum suffragiis. Demum libera republica tam rarae esse coeperunt LEGES CVRIATAE, vt eo nomine, mutata notione venirent decreta, quibus magistratibus maiori-

ribus imperium militare auſpicii cauſſa deferebater. Liu. *Lib. V. Cap.* 46. *&* *Lib. IX. Cap. XXXVIII.* De qua *lege curiata* inter viros doctiſſimos, Car. Sigonium & Nic. Grucchium acrem interceſſiſſe diſputationem nouimus. Scripta amoebea eo pertinentia *Theſauro Antiquitatum Romanarum Tomo I. p.* 531. *ſequ.* inſeruit Graeuius.

§. VIII.

Exempla legum Romuli.

Talium legum curiatarum a ROMVLO perlatarum veſtigia paſſim exſtant, non quidem in vetere tabula, quam Franc. Balduinus ſe a Io. Barthol. Marliano accepiſſe, ſcribit *ad Leges Romuli p.* 22. *Tomi I. Iurispr. Rom. & Attic.* (eam enim a recentiore manu eſſe, nemo negauerit. vid. Schubart. *de Fatis iuriſpr. Rom. Exerc. I. p.* 64.) ſed apud auctores veteres, * ex quibus eas collegerunt cum alii, tum Ant. Auguſtinus, Iuſtus Lipſius, Fulu. Vrſinus, Franc. Balduinus, & his omnibus accuratior Paull. Merula *de Legib. Rom. Cap. II. ſequ.* vt adeo falſi ſint Iuſtinianus *Novell. XLVII. praef.* & Gratianus *can. I. Diſtinct. VII.* qui a Romulo nihil omnino legum latum, exiſtimarunt.

* Tales leges ad ius priuatum & animadverſionem in facinoroſos homines pertinentes, apud Dionyſ. Halicarn. *Lib. II. p.* 95. ſunt ſequentes: *Mulier, quae ſecundum ſacras leges conuenit in manum, particeps bonorum ſacrorumque mariti eſto. Patri in liberos ius vitae & necis, illosque ter venumdandi ius eſto. Tertium venumdati & manumiſſi e patria poteſtate excunto. Sordidas ſellulariasque artes ciues ne faciunto, ſed ſtudiis militaribus reique ruſticae vacanto. Temetum*

mulier ne bibito. Ex aliis scriptoribus hae colliguntur: SEI PATRONOS CLIENTEI FRAVDEM FAXIT, SACER ESTOD. Seru. *ad Virgil. Aeneid. VI. v.* 622. *Quod natum erit, parentes tollunto. Monstrosos partus sine fraude exponere ius esto. Moenia sancta sunto.* Plutarch. *in Romulo p.* 30. Est quoque fragmentum legis Romuli de nuruum in soceros saevitia apud Festum *in Plorare*: cui occasionem dedisse mulierum Sabinarum a Romanis raptarum ferociam, suspicatur Merula *de Leg. Rom. Cap. II.* § 4. Reliqua Romuli instituta ad sacra & rempublicam, atque adeo ad ius publicum, pertinent.

§. IX.

Nec non a Numa, Tullo Hostilio & Anco.

Sed & sequentes Reges leges quasdam curiatas ad populum tulisse constat. Et NVMA quidem POMPILIVS eas potissimum, quae ad sacra pertinere visa sunt, adiecit, Tacit. *Annal. III*, 26. quas ipse in octo partibus pro totidem classibus descripsit *. Dionys. Halicarn. *Antiqu. Lib. II. p.* 124. De TVLLI HOSTILII legislatione testem habemus eumdem Dionysium *ibid. p.* 94. qui & *Lib. III. p.* 160. laudat legem de tergeminis ex publico alendis, ad suam vsque aetatem obseruatam. Reperta etiam quaedam ab ANCO MARCIO, Tacit. *Annal. III*, 26. qui tamen Numae praecipue, aui, instituta in vsum reuocasse fertur. Liu. *Hist. I*, 32.

* Sacris istis institutis, quibus simulato nocturno cum Egeria nympha congressu auctoritatem conciliabat, Liu. *I*, 19. Dionys. *Lib. II. p.* 122. callide vtebatur Numa ad eo acriora vincula legibus ciuilibus iniicienda. Sic vt vites

tes diligentius putarent cives: sanxerat: *ne quis Diis ex vite imputata libaret.* Plin. *Hist. nat. XIV*, 12. *XVIII*, 12. Ne insanos sumtus sepeliendis cadaueribus coenisque impenderent: instituerat, *ne quis vino rogum resperberet:* Plin. *ibid. XIV*, 12. neue pisces nisi squamosos ad polluctum emeret. Plin. *ibid.* & *XXXII*, 11. Ne termini nefarie mouerentur: neue pellicatus glisceret in ciuitate; vel fidem quisquam impune fallere auderet: callide praeceperat, *vt Terminus Deus esset, & si quis terminum exarasset, ipse cum bobus Diuis sacer esset:* Dionys. Halicarn. *Lib. II. p* 133. Festus *in voce Termino. Ne pellex aram Iunonis tangeret: si tetigisset, crinibus demissis agnum feminam caederet.* Fest. *in voce Pellices.* Denique, *vt Fidei numen omnes metuerent.* Dionys. *ibid. p.* 134. Proprie ad leges ciuiles Numae pertinent sequentes: *Si quis liberum hominem dolo malo occiderit, parricida esto: sin imprudens, in concione pro capite occisi & natis eius arietem offerto.* Festus *in voce Parricida. Si filiusfamilias, volente patre, vxorem duxerit, patri eius venumdandi potestas ne esto. Vidua intra decem menses luctus ne nubito.* Plutarch. *in Numa p.* 71. Addimus legem regiam, cujus mentio fit *l.* 2. *D. de mort. infer. ne mulier, quae praegnans mortua fuerat, nisi exciso partu humetur.* Eius enim auctorem esse NVMAM, ex ipsa illius indole colligit Ant. Augustin. *de Legib. & Senatusconf. p.* 130. Sunt qui Mosis leges, sunt qui Pythagorae instituta Numae ob oculos fuisse contendunt. Clem. Alex. *Stromat. Lib. I. p.* 304. Euseb. *praeparat. euang. Lib. IX. Cap.* 6. *p.* 410. Sed, vti prius vix probabile: ita posterius manifesto falsum, & ob rationes chronologicas absurdum est. Liu. *Hist. I*, 18. Dionys. *Lib. II. p.* 120.

§. X.

An & a reliquis Regibus?

TARQVINII PRISCI lex, quae quidem ad ius priuatum pertineat, a veteribus nulla describitur: at tanto plures laudantur SERVII TVLLII, non curiatae tamen, sed centuriatis, vti videtur, comitiis perlatae. * Quas deinde omnes vno edicto sustulit, suo omnia arbitrio, tamquam tyrannus, acturus TARQVINIVS SVPERBVS. Dionys. Halic. *Antiqu. Lib. V. p.* 278.

* SERVIVS TVLLIVS non modo Romuli & Numae leges reuocauit in vsum: Dionys. *Lib. IV. p.* 216. & 220. sed & plures nouas sanxit, veluti de iudiciis, Dionys. *ibid. p.* 228. de libertinis ciuitate donandis, *ibid. p.* 226. Cicero *pro Cornelio Balbo Cap. XXIV.* de ciuibus ob aes alienum in vincula non ducendis: *Ibid. Lib. IV. p.* 215. de filio patrem verberante: Festus *in voce Plorare.* Denique de contractibus & iniuriis priuatis. Dionys. *Lib. IV. p.* 216. Vnde Tacitus *Annal. III,* 26. *Praecipuus*, inquit, *Seruius Tullius sanctor legum fuit, queis etiam Reges obtemperarent.* Nam cum in toto imperio suo, tum in ferendis legibus tam popularis erat, vt non modo de patrum, sed & regia potestate dimidium detraxisse videretur. Dionys. *ibid. p.* 228.

§. XI.

Regii imperii finis.

Sed non diu tyrannidem tulit ferocissimus populus. Mox enim regnari Romae desiit, postquam TARQVINIVS SVPERBVS ex magno imperio non nisi maximam retinens licentiam, euersis legibus, oppressoque populo, ciuium suorum incurrit odia, regno ipsaque ciuitate pulsus anno V. C. CCXLIV. Flor. I, 7.

§. XII.

Ex his omnibus intelligitur, leges Regum Romanorum fuiſſe paucas, easque, ſiue verba, ſiue rem ipſam conſideres, priſcam ſimplicitatem vbique redoluiſſe, fini tamen reipublicae, qui in potentia bellica conſiſtebat, * ſi pauciſſima Numae inſtituta exceperis, tam callide attemperatas, vt Romulum ipſis Graecorum legislatoribus anteferre non dubitet Dionyſ. Halicarn. *Lib. II. p. 94. ſequ.* Legum Regiarum indoles.

* Fuit noua respublica ex earum numero, quarum finis eſt, ὅτι πάντα πρὸς τό κρατεῖν καὶ πρὸς πόλεμον νομοτιθῶν), *vt cuncta ad potentiam bellumque gerendum inſtruantur*. Ariſtot. *Polit. VII*, 14. Nimirum quum nec ager Romanus admodum amplus, nec artificum in promiſcua turba magna multitudo, nec commodus ad commercia inſtituenda portus eſſet: non poterat non intelligere Romulus, neque agriculturam, neque opes per opificia vel commercia adquirendas finem eſſe poſſe nouae reipublicae, ac proinde ipſe auctor erat ciuibus ſuis, vt omnia ad bellicam potentiam referrent, commendabatque iis ἐν μὲν τοῖς ὀθνείοις πολέμοις τὸ διὰ τῶν ὅπλων κράτος, ἐν δὲ ταῖς ἐμφυλίοις ταραχαῖς τὴν ὁμοφροσύνην, καὶ σώφρονα, καὶ δίκαιον ἑκάστου βίον. *in externis bellis armorum potentiam, in ciuilibus vero tumultibus concordiam, temperantiamque & iuſtitiam*. Dionyſ. Halic. *Lib. II. p.* 79. Et ad hunc finem pleraeque leges Regiae comparatae fuerunt. Pleraeque, inquam. Numam enim id in primis egiſſe, vt ferocem populum ad pacis ſtudia paullatim inflecteret, iam ſupra diximus. Flor. *Hiſt. I*, 2 & 8.

CAP. II.

CAP. II.

DE STATV IVRIS ROM. AB EXACTIS REGIBVS AD LATAS LEGES XII. TAB.

§. XIII.

Exactis regibus bini creati consules.

Regibus *lege tribunicia*, id est, a Iunio Bruto, tum tribuno celerum, lata, exactis, bini consules reipublicae eorum loco praeesse coeperunt, eadem auctoritate potestateque, ac olim Reges, vt, si a vocabulo, numero, ac diuturnitate dignitatis discesseris, nihil omnino de regio imperio deminutum videretur. * Liu. *Lib. II. Cap.* 1. Vnde & *Regiae maiestatis imperium* consulatus vocatur a Liuio IV, 2. Nimirum *ex perpetuo annuum placebat, ex singulari duplex imperium, ne potestas vel mora, vel solitudine, corrumperetur:* CONSVLES*que adpellati pro Regibus, vt, consulere se ciuibus suis debere, meminissent.* Flor. *Hist. I*, 9.

* Vere ergo manebat forma reipublicae pristina, vt nomen magis, quam potestas Regum abolita videretur. Vere regia potestas erat penes consules. Patribus quoque salua erant, quae antea habuerant, iura: nec populo ius de legibus, honoribus, bello ac pace statuendi adimebatur. Attamen quum consules tantum patricii generis initio eligerentur, nec plebi adhuc via pateret in senatum: id praecipue agebant patres vt oppressa plebe respublica paullatim aristocratiae schema indueret. Sane id consilium non celauit, sed ingenuo professus est Appius Claudius, dum obiurgatus a Va-

Valerio ob calida illa plebem opprimendi consilia, his se verbis defendit: Ἃ δὲ εἰς χαλεπότητα, καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων προστασίαν ὠνείδισέ μοι, μισόδημόν τε καὶ ὀλιγαρχικὸν ἀποκαλῶν, ὅτι ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΙΑΣ περιέχομαι, κοινὰ πάντων ὑμῶν ἐστι κατηγορήματα. *Quod autem me difficilem adpellauit, & malorum hominum antesignanum, infensumque plebi, & paucorum potentiae studiosum, quod* ARISTOCRATIAM *tuear: communia mihi vobiscum sunt crimina.* Dionys. Halicarn. *Lib. VI. p.* 386. *sequ.*

§. XIV.

Qualis tum iuris Romani facies?

Iam quae ab eo tempore fuerit iuris Romani facies, paucis ita describit Pomponius: *Exactis deinde regibus lege tribunicia, omnes leges hae exoleuerunt, iterumque coepit populus Romanus incerto magis iure & consuetudine ali, quam per latam legem: idque prope VIginti* * *annis passus est. l.* 2. *§.* 3. *D. de orig. iur.*

* Non congruit annorum numerus, si legas VIGINTI. Nam ab exactis regibus ad conditas XII. tabulas non viginti, sed sexaginta fere anni elapsi sunt: vt probabile sit, primam syllabam VI maiusculis litteris expressam signum numeri senarii fuisse, adeoque legendum esse SEXAGINTA. V. A. Corn. van Bynkersh. *Praetermiss. ad l.* 2. *de Orig. iur. p.* 21.

§. XV.

Leges regiae adhuc pro moribus valebant.

Enimuero id denuo non ita accipiendum est, ac si interiecto tempore exleges vixerint Romani. Potius quum *ius incertum legi latae* opponat Pomponius (§. II.) sensus est, leges regias non amplius, tamquam ius scriptum, sed, tamquam mores maiorum & consuetu-

ſuetudines patrias, viguiſſe. Tantum enim abeſt, vt leges, olim a Regibus latae vel populi ſcito-abrogatae ſint, vel non vſu exoleuerint, (quod iam refellit Rupertus *ad Enchir. Pompon. Cap. IV. p. 66. ſequ.*) vt permultas a primis Coſſ. confirmatas eſſe, quasdam & in ipſas XII. Tabulas migraſſe ſatis conſtet *.

* Dionyſ. Halic. *Lib. V. p.* 278. Τοὺς περὶ τῶν συμβολαίων τοὺς ὑπὸ Τυλλίου γραφέντας, φιλανθρώπους καὶ δημοτικοὺς εἶναι δοκοῦντας, οὓς ἅπαντας κατέλυσε Ταρκύνιος, ἀνενεώσαντο. *Leges Tullii, de contractibus, humanas admodum & populares, quas in vniuerſum Tarquinius ſuſtulerat, reuocarunt in vſum* Et paucis interiectis: Καὶ τἄλλα πράττειν, ὅσα κατὰ τοὺς προτέρους ἐθισμοὺς ἔπραττον, ἀπέδοσαν. *Ceteraque omnia ſecundum priſcas conſuetudines facere permiſerunt.* Non ergo valebant amplius leges regiae, tamquam ius ſcriptum, niſi quatenus de nouo legibus ſacraris eſſent firmatae. Et hinc *ius patriae poteſtatis*, quod ex ipſius Romuli legibus eſſe, obſeruauimus, (§. VIII.) MORIBVS *eſſe receptum*, teſtatur VLpianus *l.* 8. *D. de his qui ſui vel al. iur.*

§. XVI.

Hinc ius Papirianum.

Et quis, quaeſo, dubitet, quin poſt Tarquinii etiam exſilium legum regiarum vſus haud exiguus fuerit, quum iisdem temporibus eas ſingulari opere collegerit C. PAPIRIVS? * Sane ſi nullus plane earum legum ſuperfuiſſet vſus: eas colligendo maximas nugas egiſſet Papirius. IVS iſtud PAPIRIANVM, quod SEXTO potiſſimum *libro* leges *ciuiles*; reliquis *ſacras* comprehendiſſe

dixisse videtur, *l.* 2. §. 2. *D. de orig. iur.* luculento commentario illustrauerat GRANIVS FLACCVS, *l.* 144. *D. de verb. signif.*

* Huius CAII PAPIRII meminit Dionys. Halicarn. *Antiqu. Lib. III. p.* 178. addiditque, eum Numae leges post Ancum Regem in vsum reuocasse, tamquam pontificem maximum. Non ergo SEXTI praenomen habuit ille iuris Papiriani auctor, sed *sexto libro* comprehendit leges ciuiles, idque vel inde probatur, quod Cuiacius se in codice MSC. legisse testatur *in libro VI. Papirii:* vt facile nota numeri senarii in praenomen mutari potuerit. Non magis verum est PVBLII praenomen, quod occurrit in eadem *l.* 2. §. 36. *D. eod.* adeoque & ibi errauit Pomponius, nisi legere malis: *in primis peritus publici iuris Papirius.*

§. XVII.

GRANIVS ille FLACCVS, de cuius gente & libris quaedam non vulgaria obseruauit Ludou. Carrio *Emendat. I,* 4. Iulio Caesari fuit σύγχρονος, ceu ex Censorino *de die Nat. Cap. III.* obseruauit V. C. Car. Andr. Duckerus *de vet. iurisconf. Latin. p.* 156. Laudat enim ibi Censorinus *Granii Flacci librum, quem ad Caesarem de indigitamentis scriptum reliquit.* Idem ergo videtur, cujus exstitit in ius Papirianum commentarius, qui tamen iam pridem haud leui iurisprudentiae incommodo periit * Cujus interpres Granius Flaccus.

* Exstat fragmentum bene longum, quod ex ipso iure Papiriano citat Macrobius *Saturnal. III,* 11. ex Granii vero Flacci potius commentario esse obseruauit V. C. Petrus Wesselingius *Obseru. I,* 4. Immo ex eodem probabile est,

eſt, Seruium & Feſtum depromſiſſe fragmenta legum regiarum, quae ſupra (§. VIII. * & IX. *) attulimus. Nam ne illa quidem ſtilum redolere temporis, quo Romae regnatum eſt, notauit Io. Nic. Funccius *de puerit. Lat. linguae Cap. III. §. V. p.* 224.

§. XVIII.

Quae deerant, Edictis ſupplebant Conſules.

Pauciores tamen ſuperfuiſſe leges regias, quam quae nouae reipublicae formae ſufficerent, facile eſt ad intelligendum, idque ipſe obſeruauit Dionyſius Halicarn. *Antiqu. Lib. X. p.* 627. dum ſcripſit: Τούτων δὲ τὰ μὲν πολλὰ τοῖς ἐπιτρόποις τῶν ἀρχόντων ἀρεστίνδην ἐπιδεικνυμένων ἀκόλουθα ἦν ἐπί τὰς ἀρχάς· κομιδῆ δὲ ὀλίγα τινά ἐν ἱεραῖς ἦν βίβλοις ἀποκείμενα, ἃ νόμων εἶχε δύναμιν. *Id ius maxima ex parte conſtabat virorum poteſtate praeditorum praeiudiciis, & PERPAVCA in ſacris libris habebantur, quae legum vim obtinebant.* Hinc quemadmodum initio Reges pleraque, de quibus leges ſcriptae non exſtabant, MANV. (§. III.) id eſt, propoſitis edictis, (§. IV.) GVBERNABANT: ita conſules, non minore, quam Reges, auctoritate praediti, (§. XIII.) edictis tum pleraque moderabantur. *

* Rem luculenter eodem loco probat Dionyſius vbi diſerte ait: Ὡς δὲ ἐπαύσαντο μοναρχούμενοι, τοῖς κατ᾽ ἐνιαυτὸν ὑπατεύουσιν ἀνέκειτο τά τε ἄλλα, τῶν βασιλέων ἔργα, καὶ ἡ τοῦ δικαίου διάγνωσις, καὶ τοῖς ἀμφισβητοῦσι πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ ὁτουδήτινος ἐκεῖνοι τὰ δίκαια οἱ διαιροῦντες ἦσαν. *Imperio regio ceſſante, eoque ad annuos magiſtratus translato, inter cetera regia officia iuris quoque cognitio ad eos translata eſt, atque illi, lite quacumque de cauſſa inter aliquos orta, iura reddebant.* Poſtea obſeruat

uat ea, quae constituissent, postea, tamquam translatitia seruata esse a successoribus: vt ne dubitari quidem posse videatur, quin de edictis consularibus loquatur Dionysius.

§. XIX.

At his consulatus luminibus non parum offecit noua potestas TRIBVNORVM PLEBIS, anno ab exactis Regibus decimo sexto creatorum a plebe, per truculentiam patriciorum ad seditionem consternata, quum, facta in montem sacrum secessione patribus & id nouum libertatis praesidium, & *leges sacratas* * extorsisset. Liuius *Lib. II. Cap.* 32. Valer. Max. *Lib. VIII. Cap.* 9. *ex.* 7. Flor. *Hist. I*, 23. His enim creatis, initio numero quinque, postea decem, Liu. *Lib. III. Cap.* 30. patres non modo sua de constituenda aristocratia consilia valde turbata, sed & legislatoriae potestatis partem non minimam in plebem translatam esse non sine indignatione animaduerterunt.

Tribunorum plebis origo & potestas.

* *Sacratae* dicebantur hae leges, quia iis erat sancitum, vt si quis aduersus illas fecisse diceretur, alicui Deorum cum familia pecuniaque sua SACER esset. Festus *in voce Sacrata.* Hinc alibi vbi de *sacro homine* differit, adducit veterem formulam: SI QVIS EVM, QVI EO PLEBISCITO SACER SIT, OCCIDERIT, PARRICIDA NE SIT. De legibus sacratis tum latis accurate egit Car. Sigon. *de iure ciu. Rom. I*, 6. *p.* 26. de aliis tali sanctione poenali munitis Radulph. Forner. *Rer. quotidian. Lib. VI. Cap.* 15. *p.* 295. *sequ. Thesaur. iur. ciu. Tom. II.* Non enim hae tantum sed omnes simili sanctione munitae leges SA-

 CRA-

CRATAE vocantur. Perizon. *Animadu. Hist. p.* 418. *sequ.*

§. XX.

Plebiscita ab iis rogata.

Ex eo tempore frequentissimi ac paene quotidiani esse coeperunt furores tribunicii, non modo aduersus impotentem patrum dominationem, sed & ad euertendam aristocratiam, quam Senatus adfectabat. Quin nouas iam rogationes quotannis ferebant ad plebem, quas haec, tamquam ad minuendam Patrum auctoritatem comparatas, tributim facile ratas habebat, nisi vnus vel alter tribunorum plebis reliquis collegis intercederet. Liu. *Lib. IV. Cap.* 49. *Lib. VI. Cap.* 35. Dionys. Halic. *Antiqu. Lib. X. p.* 658. Quaecumque vero plebs, plebeio illo rogante magistratu, constituerat, PLEBISCITA vocabantur. §. 4. *Inst. de iure nat. gent. & ciu.* quemadmodum leges proprie dictas, id est, a toto populo latas POPVLISCITA eleganter vocat Cornelius Nepos *Alicibiad. Cap. V.*

§. XXI.

Lex Ateria Tarpeia.

Quo frequentius itaque plebiscita condebantur; eo rariores erant LEGES, vt post illas a Iunio Bruto, primo Consule, latas & aliquot Valerias & Publilias non alia fer[e] memoretur, quam ATERIA TARPEIA anno V. C. CCC. comitiis centuriatis perla[-]ta, qua cautum, vt liceret omnibus magi[-]stratibus, *τὰς ἀκοσμοῦντας ἢ παρανομοῦντας εἰς τ[ὴν] ἑαυτῶν ἐξουσίαν ζημιοῦν. τὸ μέντοι τίμημα οὐκ ἐπὶ α[ὐ]τοῖς ζημιοῦσιν, ὁπόσον εἶναι δοκεῖ, κατέλιπον, ἀλ[-] αὐτ[-]*

αὐτοὶ τὴν ἀξίαν ὥρισαν, μέγιστον ἀποδείξαντες ὅρον ζημίας δύο βόας καὶ τριάκοντα πρόβατα: *suae potestatis laesae reos mulctare: mulctae tamen modus non mulctantium arbitrio relictus esset, sed ab ipsis praefinitus, ne scilicet mulcta, quantumuis grandis, duos boues & triginta oues excederet.* * Dionys. Halic. *Lib. X. p.* 674.

* Ita hanc legem describit Dionysius: at plura tamen de illa notanda sunt ex aliis auctoribus. Nam primo satis probabile est, pro δύο βόας καὶ τριάκοντα πρόβατα inuerso ordine legendum esse δύο πρόβατα καὶ τριάκοντα βόας. Quum enim minor ouium, quam boum prouentus esset: Festus *in voce Peculatus* diserte scribit: *Ante aes aut argentum signatum, ob delicta poena grauissima erat* DVARVM OVIVM & TRIGINTA BOVM. Deinde, quum haec poena ante aes signatum exigi consueuerit, aes autem Romae primum signauerit Seruius Tullius Rex: Plin. *Hist. nat. XVIII*, 2. *XXXIII*, 3. vnusquisque videt, hunc mulctae modum non primum hac lege, sed iam inde ab antiquissimis temporibus fuisse definitum. Hinc vir doctissimus, Io. Koolius, Vltraiectinus, libello singulari *ad legem Ateriam Tarpeiam Cap. II. p.* 1507. *Thesaur. iur. Tomo V.* obseruat, duo potissimum hac lege sancita fuisse, primum vt omnibus magistratibus fas esset mulctare eos, qui sibi non obtemperent: quum antea id ius soli consules habuissent. Dionys. Halic. *Lib. X. p.* 674. Alterum, vt numerum ouium boumque certa pecunia, & quidem ouem aeris denis, bouem centenis redimere liceret. Gell. *Noct. Att. XI*, 1. Festus *in voc. Aestimata, Ouibus, Mulcta.* An vero & modus hic ea lege primum definitus sit, vt mulcta duas oues & triginta boues non excederet, merito dubitat ob locum

Festi *in Peculatus*, ex quo hunc poenarum modum iam ante aes signatum obtinuisse vidimus. Ceterum ex hac lege nata postea esse videntur edicta Praetoris: SI QVIS IVS DICENTI NON OBTEMPERAVERIT, *l. 1. D. si quis ius dic. non obtemp.* itemque: SI QVIS IN IVS VOCATVS NON IERIT, QVVM EVM IRE OPORTERET, VT IS IN MVLCTAM PRO IVRISDICTIONE MAGISTRATVS CONDEMNETVR. *l. 2. pr. & §. 1. D. si quis in ius voc. non ierit.*

§. XXII.

Lex Terentilla de legibus scribendis.

PLEBISCITA vero, quae ex eo tempore multo frequentius condebantur, pleraque magis ad ius publicum, quam ad priuatum, pertinebant. Quum vero consules tantum non regiam maiestatem adfectarent; Tribuni plebis eamdem perpetuis concionibus impugnarent; adeoque neutra pars alteri potestatem ferendi leges concederet: misera fuit iuris conditio tantisper, dum ferocissimus Tribunorum anno V. C. CCXCIII. ad plebem ferret, *vt quinque viri crearentur legibus de imperio consulari scribendis. Quod populus in se ius dederit, eo consulem vsurum.* Liu. *III*, 9. Quin &, *vt iuri de omnibus negotiis publicis aeque, ac priuatis, scribendo decemuiri crearentur.* Dionys. Halic. *Antiqu. Lib. X. p. 629.*

§. XXIII.

SC. de legatis in Graeciam mittendis

Magna haec ac diuturna seditionum materia, nec patribus plebi, nec hac illis quidquam concedere volentibus. Denique anno V. C

V. C. CCC. auctore T. Romilio in legis Terentillae sententiam factum est SC. vt legati mitterentur in Graeciam, qui describerent Graecarum ciuitatum leges, ex quibus deinde DECEMVIRI LEGIBVS FERVNDIS, extra ordinem creandi, corpus aliquod Romanarum legum conficerent. Quod SC. deinde, rogante Sicinio, tribuno plebis, plebiscito firmatum est. Dionys. Halicarn. *Antiqu. Lib. X. pag. 675. sequ.* plebiscito firmatum.

§. XXIV.

Missi itaque eodem anno in Graeciam legati, non decem, vti apud Pomponium in *l. 2. §. 4. D. de orig. iur.* est, cuius textum tamen leui verborum traiectione emendat V. A. Corn. van Bynkersh. *in Praetermiss. p.* 21. sed tres, SP. ALBVS, A. MANLIVS VVLSO & SER. SVLPICIVS CAMERINVS, qui insequente anno magnam inde retulerunt peregrinarum legum farraginem, quae postea praecipuus fuit fundus legum XII Tabularum. * Dionys. Halic. *Antiqu. Lib. X. p.* 676. Liu. *Lib. III. Cap.* 31. Ii in Graeciam missi leges descripserunt.

* A quibusnam vero ciuitatibus petierunt leges? ATHENAS exprimit Liuius *Lib. III. Cap.* 31. attamen *& alias Graeciae ciuitates* addit. Contra *accita esse, quae vsquam egregia*, obseruat Tacitus *Annal. III*, 27. quod ad *Graecas vrbes, quae erant in Italia*, id est, ad Magnae Graeciae ciuitates restringere videtur Dionys. Halicarn. *Lib. X. p.* 676. De Lacedaemone adhuc sub iudice lis est, vnde leges quasdam petitas esse adfirmant Plin. *Lib. VIII. Epist.* 24. Athen. *Deipnosoph. Lib. VI. Cap.* 21. & Ammian.

Marcell. *Lib. XVI. Cap.* 5. negant contra Auguſtinus *de ciuit. Dei Lib. II. Cap.* 16. Galuan. *de vſufr. VI,* 5. quorum ſententia vel ideo veroſimilior eſt, quod Spartae deſcribi nihil legum potuit, quum Lycurgi ῥῆτραι litteris mandatae non eſſent, ceu obſeruant Plutarch. *in Lycurgo p.* 47. & Schol. Graec. *in Lucian. Tomo I. p.* 26. Addatur V. C. Eu. Otton. *praef. Tomi III. Theſauri iur. p. VI.*

§. XXV.

Ex quibus potiſſimum compilatae leges XII. Tab.

Legatis cum illa legum farragine Romam reuerſis, creati ſunt DECEMVIRI legibus ferendis, quorum veluti anteſignanum APPIVM CLAVDIVM fuiſſe conſtat. Et hi quidem ſummum, quod acceperant, imperium initio tanta moderatione animi adminiſtrabant, vt paene populares viderentur, ſimul per ocium componebant X tabulas, interprete vſi HERMODORO, viro prudente, Epheſo tum exſule, ſtatuamque ob nauatam illam Decemuiris operam merito, teſte Plinio *Hiſt. Nat. XXXIV,* 5.*

* HERMODORUM illum Epheſium vrbe ſua expulerant cives per oſtraciſmum, non crimine vllo exſilium iſtud meritum, ſed virtute, qua ceterorum ciuium ſuorum luminibus officere videbatur. Quod conſilium adeo damnauit Heraclitus, philoſophus, vt diceret, ἄξιον Ἐφεσίοις ἡβηδὸν ἀποθανεῖν πᾶσι, καὶ τοῖς ἀνήβοις τὴν πόλιν καταλιπεῖν, οἵτινες Ἑρμόδωρον ἑωϋτῶν ὀνήϊστον ἐξέβαλον, λέγοντες, ἡμέων μηδὲ εἷς ὀνήϊστος ἔστω· εἰ δέ τις τοιοῦτος, ἄλλῃ τε καὶ μετ' ἄλλων. *Merentur Epheſii omnes adulti mori, impuberibusque urbem derelinquere, quoniam Hermodorum, ſuum benefactorem, expulerunt, dicentes: Noſtrûm nemo meritis excellat, quoniam ſi quis erit talis, alibi degat,*

&

& cum aliis. Diogen. Laërt. *Vit. Philos. Lib. IX. segm.* 2. Cic. *Tuscul. Disp. V*, 36. Exstat praeterea Epistola, quae inter Heracliteas tertia est, in qua per somnium se vidisse ait, ad Hermodori leges vniversi orbis diademata accedere, & ex Persarum more, ἐγκλείοντας τὸ στόμα προσκυνεῖν αὐτοὺς, *ore obuoluto eas adorare*. Immo addit, Sibyllam cum alia plurima, tum id quoque vaticinatam esse:

Ἐξ Ἰάδος γαίης ἥξειν σοφὸν Ἰταλίησιν

Venturum Ionia sapientem ex vrbe Latinis.

Vid. Stanley *Hist. Philos. Parte VIII. Cap. III. p.* 832. Sed fungus sit, qui fucum non videat. Non sane ipse has leges scripsit Hermodorus, quod Strabo *Lib. XIV. p.* 951. *edit. nou.* velle videtur, sed, vt Pomponius *l.* 2. §. 4. *D. de orig. iur.* scribit, *auctor Decemuiris fuit ferendarum legum*, id est, vt ego interpretor, consilio illos iuuit, & obscuriora interpretatus est. Quamobrem illum *Decemuirorum interpretem* vocat Plinius *Hist. nat. XXXIV*, 5. Et quis quaeso dubitet, quin illis opus fuerit interprete, nulla Graecae sapientiae cognitione imbutis? Falluntur etiam, qui & Iustinianum verbis *l.* 2. §. 19. *C. de vet. iur. enucl. Hasce itaque leges &* ADORATE, *& obseruate* ad illud Heracliti somnium adludere, & Pontificem *Cap* 5. *X. de praescript.* Hermodoro *Ephesini legislatoris* elogium tribuere contendunt. Maran. *de Aequit. p.* 36. *Tomo II. Op. Ephesinus* enim *legislator* ibi est Theodosius Imp. qui concilium Ephesinum indixit, Ciron. *Obseru. I*, 15. & V. C. Euer. Otto *praefat. Tom. III. Thes. iur. p. III.* quemque praescriptionis tricennalis auctorem esse, praeclare docuit Gonzal. Tellez *Tomo II. Parte II. p.* 678. vt mirum sit, virum doctissimum postea cum Io. Sauarone *ad Sidon. Epist. VIII*, 6. pro *Ephesinus* rescribi iubere *Eugenius legislator*.

§. XXVI.

Quarum decem initio propositae.

Priores has tabulas anno V. C. CCCIII. promulgatas prius populo, & centuriarum suffragiis, more maiorum probatas, tabulis, siue *eboreis*, *l.* 2. §. 4. *D. de orig. iur.* siue *roboreis*, & paucis annis post *aeneis* inciderunt, Liu. *III*, 57. & pro ROSTRIS, (id est, eo loco, cui postea, circumactis plus quam centum annis nauium Antiatium rostra suffixa nomen fecerunt, Plin. *Hist. nat. XVI.* 4. Liu. *VIII*, 14. Flor. *I*, 11.) publice proposuerunt, Liu. *Lib. III. Cap.* 34. & 57. Dionys. Halic. *Lib. X. p.* 681. *l.* 2. §. 4. *D. de orig. iur.* sparso simul rumore, duas adhuc tabulas illi corpori ad perfectionem deesse. Liu. *Lib. III*, 34.

§. XXVII.

Postea, additis duabus reliquis, imperium abrogatum decemuiris.

Quum vero deinde in tyrannidem abiret illud decemuirale imperium, ac proinde populus magno duarum reliquarum tabularum desiderio teneretur: Appii Claudii libidine & iniquitate * factum est, vt insequente anno CCCIIII. magistratu se abdicare cogerentur Decemuiri, publicatis tamen prius duabus, quae deesse dicebantur, tabulis. Dionys. Halicarn. *Lib. X. p.* 683. Liu. *Lib. III. Cap.* 37. Itaque tota illa legislatio XII constitit Tabulis, *fonte vniuersi publici priuatique iuris.* Liu. *ibid. III*, 34.

* Nihil maiorem Decemuiris inuidiam concitauit, quam Appii iniquitas, qui alienato in libidinem animo, vt Virginia puella quantocyus potiretur, contra suam ipse legem vindicias se-

ſecundum ſeruitutem decernere non dubitauerat. Inde enim maxima ſeditio, inde caedes Virginiae vel potius parricidium, inde motus caſtrenſis, denique Appii carcer, omniaque ad plebis voluntatem inſtituta, quae fuſius exſequitur Liu. *Lib. III. Cap.* 43. *ſequ.*

§. XXVIII.

In iis tamen & leges regiae moresque patrii.

Neque tamen ex ſolis peregrinis legibus nouum iſtud legum Romanarum corpus confectum eſt *, ſed & ex legibus patriis plura in illud migrarunt, ceu iam ſupra exemplo patriae poteſtatis oſtendimus. (§. XV. *) De lege, quam de patronis & clientibus tulerat Romulus, idem adfirmat Seruius *ad Virgil. Aeneid. VI. v.* 622; de quibusdam Numae inſtitutis Feſtus *in voce Murrata.* Quapropter & Dionyſ. *Lib. II. p.* 97. monet, leges regias in XII tabulis exſtitiſſe, & *Lib. X. p.* 681. generatim docet, leges illas decemuirales compoſitas eſſe ἔκ τε τῶν Ἑλληνικῶν νόμων, καὶ παρὰ τῶν σφίσιν ἀγράφων ἐθισμῶν, *tum ex Graecorum iure, tum ex patriis eorum conſuetudinibus.* Non mirum itaque eſt, Romanos, exciſa a Gallis vrbe, leges etiam regias vna cum XII Tabulis per Italiam conquiſiuiſſe. Liu. *Lib. VI. Cap.* 1.

* Non leuem quorumdam reprehenſionem incurrunt Romani, quod peregrinas leges adſciuerint, quum non omnes leges omni quadrare reipublicae ex ciuilis prudentiae principiis notiſſimum ſit. At *primo* non omnes illae leges peregrinae fuerunt: ſed plerisque iam pridem ſua Romae conſtitit auctoritas. *Deinde* non ſine delectu ex illa Graecarum legum farragine corpus quoddam informe & ſibi disſi-

mile composuerunt decemuiri, sed, prudente adhibita ἐκλογῇ ea tantum, quae concinna reipublicae suae videbantur, in tabulas illas retulerunt. *Tum porro* non omnes leges peregrinas seruabant integras, sed eas, prout e re esset, emendabant, suaeque ciuitatis accommodabant moribus, ceu ad oculum patebit, si quis leges Atticas cum Romanis contulerit, quod praeter alios fecit Pard. Prateius *in Iurispr. vetere Tomo IV. Thes. iur.* Denique in tanta patrum plebisque aemulatione ipsam necessitatem Romanis id consilium extorsisse satis patet ex oratione Romilii apud Dionys. Halicarnass. *Lib. X. p.* 676. vt iam non dicamus, & alias gentes peregrina instituta non adspernatas esse. Lycurgum enim e Cretensibus leges suas accepisse, docet Plato *in Minoe.* Charondae quoque & Zeleuci leges non nisi exterorum institutorum συλλογὴν quamdam fuisse, obseruant Diodor. Sicul. *Biblioth. XII*, 11. & Strabo *Lib. VI. p.* 398. Quin prudentiam Romanorum, quam adscitis exterorum institutis ostenderunt, mirifice laudat Sallust. *in Bell. Catilin. Cap. LII.*

§. XXIX.

Leges XII Tab. constante vsu viguerunt.

Leges illae XII Tabularum, scriptae quidem verbis antiquis, ac proinde posteris paullo obscurioribus, Horat. *Lib. II. Epist. I.* Seneca *Epist. CXIV.* Gell. *Noct. Lib. XVI. Cap.* 12. Symmach. *Lib. III. Epist.* 44. non tamen in metrum vel carmen vmquam redactae sunt *. Eu. Otto *praef. Tomi III. Thesaur. iur. p. III.* Viguerunt postea constante usu, & multis iuris nostri capitibus dederunt originem, adeo vt Ciceronis tempore, qui iuris prudentiae dare vellent operam,

ram, ipſa verba *tamquam carmen neceſſarium* ediſcere cogerentur. Cicero *de legib. Lib. II. Cap.* 23.

* Vocantur quidem hae leges CARMEN, veluti apud Ciceronem loco paullo ante laudato. Sed *carmen* de quibusuis verbis conceptis, etiam proſaicis vſurpatur. Sic apud Liuium *Lib. III. Cap.* 64. reperimus *rogationis carmen:* & *Lib. X. Cap.* 38. *dirum exſecrationis carmen.* denique apud Ciceronem *pro Muraena Cap. XII.* formula: SVIS VTRISQVE SVPERSTITIBVS PRAESENTIBVS ISTAM VIAM DICO: INITE VIAM vocat *carmen compoſitum.* Eodem modo & Graeca vocabula μέλος, ὕμνος, ᾠδὴ de ſoluta oratione vſurpari, oſtendit Gisb. Cuper. *Obſeru. II,* 10. *p.* 219. *ſequ.*

§. XXX.

Quum tamen quaedam in illis rigidiores priſcorum mores redolerent: deterſa paullatim illa vitae auſterioris rubigine, populus capita quaedam abrogaſſe dicitur lata Lege AEBVTIA. Id enim plerique colligunt ex loco Gellii *Noct. Attic. Lib. XVI. Cap.* 10. * Videri poteſt, qui de ea lege operoſiſſime egit, V. C. Abr. Wieling. *de furto per lanc. & lic. concepto Cap. VI. p.* 94. *ſequ.* Tamen & aetas & ipſa legis iſtius ſententia incertiſſima manet.

An illis derogatum per legem Aebutiam?

* Attulerat Charondas *ad Vdalr. Zaſii Catalogum legum* monimentum, ex quo, ſi genuinum eſſet, lex illa poſſet mirifice illuſtrari:

L. AEBVTIVS. TR. PL. VIR. POPVLARIS. LEGEM. TVLIT. AD. POPVLVM. VT. XII TABB. CAPITA. QVAE. INVTILIA. ESSENT. REIP. TOLLEREN-

RENTVR. QVAE. LEX. MVLTIS. CONTRADICENTIBVS. TANDEM. ROGATA. EST.

Sed vereor, ne a falsaria manu sit totum istud monimentum, mirorque, laudatissimum Wielingium id non obseruasse. Locus Gellii satis obscurus est. Ait enim auctor: *Sed enim quum proletarii, & Assidui, & Sanates, & vades, & subuades, & viginti quinque asses, & taliones, furtorumque quaestio cum lance & licio euanuerint, omnisque illa XII Tabularum antiquitas, nisi in legis actionibus centumuiralium caussarum, LEGE AEBVTIA lata, consopita sit: studium scientiamque egi praestare debeo iuris & legum, vocumque earum, quibus vtimur.* Ex eo enim Gellii loco alii colligunt, centumuirale iudicium institutum esse lege Aebutia, Siccama *de centumuiral. iudic, I,* 8. alii, legem Aebutiam tantum ad vocabula antiqua pertinuisse, contendunt, vti Paull. Busius *Subtil. II,* 1. & V. C. Eu. Otto *praef. Tomi III. Thesaur. iur. p. XXV.* Sed quum de solis vocabulis legem latam esse vix sit verosimile: ego quidem adsentiri malim Paullo Manutio *de legib. Cap. XVI.* quaedam legum XII. Tabularum capita hac lege abrogata esse, existimanti maxime quum Gellii verba alium sensum admittere vix videantur.

§. XXXI.

Commentarii in legem XII. Tab. scripti.

Quin perpetuo fere vsu viguisse has leges, vel id argumento est, quod eas commentariis suis certatim illustrarunt iurisconsulti veteres, SEX AELIVS, L. ACILIVS, L. AELIVS, (non *Laelium*, vti vulgo scribunt, Turneb. *ad Cic. de Legib. II.* 23.) MESSALLA, ANTISTIVS LABEO, SER. SVLPICIVS, CAIVS, fortassis

etiam

etiam ATEIVS CAPITO *, quem Plin. *Hist. Nat. XIV*, 13. cum Scaeuola & L. Aelio coniungit.

* Attamen quum Plinius nomen tantum auctorum, non librorum, exprimat: an in leges XII. Tabularum scripserit Capito, aeque incertum est, ac quod de SER. SVLPICIO, C. AVLO OFILIO, VALERIO MESSALLA fertur. Schubart. *de fatis iurispr. Rom. Exerc. II. p.* 255. Eu. Otto *praef. Tom. III. Thesaur. iur. p. XXVIII.* & *de Seruio Sulpicio Cap. VII.* §. 3. *p.* 1598. *Tom. V. Thesaur. iur.*

§. XXXII.

Quamuis vero permultis saeculis canescerent duodecim istae tabulae, & Cyprianus *Epist. II. p.* 5. suo adhuc aeuo eas publice exstitisse, innuat, quin saeculo VI integrae procul dubio superfuerint in CAII *Dodecadelto*, ex quo fragmenta non pauca in Digesta relata animadvertimus *: periere tamen illae in ista rerum perturbatione, quam barbarorum irruptio in prouincias Romanas inuexerat, praeter paucissima, quae passim apud veteres scriptores supersunt, fragmenta. Rittersh. *Dodecad. Proleg. Cap. V. p.* 13. Earum interitus.

* Fragmenta ex CAII δωδεκαδέλτῳ supersunt tantum sequentia: *l.* 1. *D. de orig. iur. l.* 18. *l.* 20. *l.* 22. *D. de in ius voc. l.* 6. *D. si quis caut. in iud. sist. fact. non obtemp. l.* 2. *l.* 4. *D. arb. furt. caes. l.* 48. *D. de pact. l.* 43. *D. ad leg. Jul. de adult. l.* 9. *D. de incend. ruin. naufr. l. vlt. D. de colleg. l. vlt. D. fin. reg. l.* 3. *D. de litigios. l.* 19. *D. de vsuc. l.* 233. *l.* 234. *l.* 235. *l.* 236. *l.* 237. *l.* 238. *D. de verb. signif.* Quumque fragmenta ista ex omnibus, quos CAIVS scripserat, commentario-

tariorum libris depromta sint: opus illud integrum superfuisse oportet temporibus Iustiniani, adeoque & leges XII Tabularum, quarum ipsa verba κατὰ πόδα iureconsultus ille interpretatus est.

§. XXXIII.

Et restitutio.

Quamobrem nihil reliqui fecerunt viri docti, vt opus insigne, & iudice Cicerone *de Oratore I*, 44. *omnibus omnium philosophorum bibliothecis anteponendum*, pristinae integritati, quoad eius fieri posset, restituerent. Longum eorum catalogum texunt alii: * sed notasse sufficiet, omnium industriam superasse ICtum eximium, IAC. GOTHOFREDVM, qui in *Fontibus quatuor iuris ciuilis*, *Tomo III. Thesauri iur.* recusis, non modo fragmenta omnia cum cura collegit, eaque a iureconsultorum interpretamentis cum cura seiunxit, sed & in qua vnumquodque tabula positum fuerit, ostendit, omniaque & ex fontibus ipsis probauit, & notis illustrauit bonae frugis plenissimis.

* Congesserunt legum Decemuiralium fragmenta ex veterum monimentis IVSTVS LIPSIVS & FRANC. PITHOEVS. Eadem interpretati sunt FRANC. BALDVINVS, FRANC. HOTOMANVS, IAC. RAEVARDVS, ANT. AVGVSTINVS, THEOD. MARCILIVS, PAVLVS MERVLA, PARD. PRATEIVS, CONTIVS, CHARONDAS, RITTERSHVSIVS, AYMARVS RIVALLIVS, CLAR. SYLVIVS, RIC. VITVS, BASINSTOCHIVS, VINCENT. GRAVINA & alii. Sed nemo paria fecit GOTHOFREDO, qui non con-

contentus collegisse fragmenta, eaque qualicumque ordine explicasse, ipsas XII Tabulas ordini integritatique suae restituere primus conatus est. Quamuis ne hunc quidem eximium virum omnia vidisse, aliquando etiam humani quid passum esse, exemplo non vno ostenderit V. C. Euer. Otto *in praef. Tomi III. Thes. iur.*

§. XXXIV.

Ex hoc vero IAC. GOTHOFREDI quantiuis pretii opere patet, *primam* tabulam leges de in ius vocatione, & reliquis, quae in iure fiebant: *secundam* de iudiciis & furtis; *tertiam* de rebus creditis & contractibus; *quartam* de iure patrio & connubiis; *quintam* de hereditatibus & tutelis; *sextam* de dominio & possessione; *septimam* de delictis & criminibus; *octauam* de iuribus praediorum; *nonam* de iure publico; *decimam* de iure sacro; *vndecimam* & *duodecimam* reliquarum supplementa comprehendisse. *

De quibus rebus singulis tabulis actum sit?

* IAC. GOTHOFREDVS singulas leges tum stilo vetere, quo eas scriptas existimat, sistit, (quamuis eas, quarum ipsa verba legitima auctores veteres seruarunt, maiusculis litteris distinguat, tum & nouam earum paraphrasin addit. Enimuero quum in repraesentanda vetere Latinitate iusto plus sibi indulgeat vir doctissimus: non sine fructu simul consuli poterit IO. NIC. FVNCCIVS *de puerit. Lat. Linguae Cap. IV. §. 4. sequ. p. 260.*

§. XXXV.

Postremo obseruandum, harum legum fragmenta insignem vtilitatem adferre posse

Earum vtilitas.

iuris

iuris ſtudioſis. Inde enim iurium multorum origines, inde Pandectarum & Codicis, ipſiusque Edicti perpetui ordinem, eiusque rationem, inde multarum actionum naturam atque indolem intelligent. Fuerunt ergo, qui iurisprudentiae ſtudium a XII Tabulis auſpicandum eſſe monerent. Vid. V. C. Eu. Otto *praefat. Tomi III. Theſaur. iur. p. XXV. ſequ.* Ego illis tantum, qui erectioris ingenii impetu ad interiorem ſapientiae ciuilis cognitionem adſpirant, auctor ſum, vt ſibi familiares reddant has tabulas. Reliquis enim, qui cruda ſtudia propellere in forum, & ea tantum quae πρὸς τἄλφιτα ſunt, addiſcere properant, adclamari ſatius fuerit:

Procul, o procul eſte, profani.

CAP. III.

DE STATV IVRIS ROM. POST XII. TAB. AD TEMPORA AVGVSTI.

§. XXXVI.

Cur poſt XII Tabulas tot nouae leges conditae?

Ita ſane perfectum ſuisque abſolutum numeris videri potuit illud legum Romanarum corpus. Sed laborauit respublica formae vitio, tam quippe male temperata, vt non poſſet non perpetua inter patres & plebem gliſcere aemulatio. Siue ergo interpretandae, ſiue negotiis quotidie obuenientibus adplicandae eſſent leges: eam poteſtatem ſibi vindicabant hinc patres, illinc tribuni plebis, qui nihil faciebant reliqui, vt patriciorum reg-

regnum euerterent. Quod non potuit non legum Romanarum numerum mirifice amplificare. *

* Recte ac prudenter Tacitus *Annal. III*, 27. *Corruptissima republica plurimae leges.* Est enim corruptissima respublica, quoties plurimi in ciuitate nouis rebus student. Id status praesentis taedium, studiumque nouarum rerum efficit, vt homines turbulenti quotidie de nouis ferendis legibus cogitent. Quotidie erga nouae leges feruntur, adeoque *corruptissima republica plurimae leges.* Quod obseruauit etiam Isocrates, *Areopagit. p.* 292. negans eos esse εὐπολιτευμένους, qui videant τὰς στοὰς ἐμπιπλάναι γραμμάτων, *porticus litteris impleri:* (solebant enim Graeci leges tabulis incisas in porticibus proponere) sed *apud quos animo inscriptae leges circumferantur a ciuibus.* Denique & Plato *apud* Strabonem *Lib. IV. Geogr. p.* 399. *edit. nou.* ait: ὅτι παρ' οἷς πλεῖστοι νόμοι, καὶ δίκαι παρὰ τούτους καὶ βίοι μοχθηροί· καθάπερ καὶ παρ' οἷς ἰατροὶ πολλοὶ, καὶ νόσους εἰκὸς εἶναι πολλάς. *Apud quos plurimae sunt leges, apud hos etiam lites esse & malos mores: sicut morbi soleant esse multi, vbi multi sint medici.*

§. XXXVII.

Plebs nouis plebiscitis plerasque praerogatiuas patribus extorsit.

Quod vt eo rectius intelligatur, sciendum, tribunos plebis in rostris esse dominatos, eosque, quoties, patres altiora spirare, animaduerterint, plebem turbulentis concionibus aduersus patres concitasse, & sic fere quotannis noua PLEBISCITA de statu reipublicae mutando emendandoque, & plebis commodis augendis * fuisse perlata. Hoc modo sane

Tribuni plebis cum alias praerogatiuas, tum praecipue *honores*, *ſacerdotia*, & *ius connubii*, immo & maximam *agri publici* partem paullatim extorſerunt, effeceruntque vt priora iura plebi cum patribus eſſent communia, agri vero publici ſubinde inter plebeios inopes diuiderentur.

* Ius connubii inter patricios & plebeios ſancitum anno ab V. C. CCCIX. LEGE CANVLEIA, de qua Liuius *Lib. IV. Cap.* 1. *ſequ.* Auguſtin. *de ciuit. Dei III*, 17. Honorum ius plebeii cum patriciis commune habere coeperunt ab anno V. C. CCCLXXXVI. per LEGEM SEXTIAM, de qua Liu. *ſub finem Libri VI.* Val. Max. *Lib. VIII. Cap. VI. exemplo* 3. Auctor *de vir. illuſtr. Cap. XX.* Denique & pontificatum aliaque ſacerdotia promiſcue patribus & plebeiis dari plebs iuſſit LEGE OGVLNIA, condita anno ab V. C. CCCCLIV. de qua Liuius *Lib. X. Cap.* 6. At praecipua litium inter patres & plebem LEGES AGRARIAE, de quibus vere Liuius *Lib. II. Cap.* 41. ad ann. V. C. CCLXVIII. *Tum primum* LEX AGRARIA *promulgata eſt: numquam deinde vſque ad hanc memoriam ſine maximis motibus rerum agitata.* De iis accuratiſſime egit Vlr. Obrecht. *Diſſ. Acad. VI. p.* 109. *ſequ.*

§. XXXVIII.

Quibus plebiſcitis ſeſe obligari negabant patres.

Sed initio non adeo faciles erant patres in poteſtate illa legiſlatoria plebi indulgenda. Hinc noua certamina: patribus non ſe, ſed plebem plebiſcitis teneri, non ſine aequitatis ſpecie contendentibus, plebe vero, vt & patres illis ſe ſubiicerent, acriter poſtulante. Liu. *Lib. III. Cap.* 55.

§. XXXIX.

§. XXXIX.

Videbatur ei malo remedium inuentum anno ab V.C.CCCVI. plebe iterum in montem sacrum secedente. Liu. *Lib. III. Cap.* 52. Creati enim tum consules populares L. VALERIVS & M. HORATIVS legem rogarunt centuriatis comitiis, *vt, quod tributim plebs iussisset *, populum teneret.* Quam legem non sine offensione patrum perlatam esse, facile est ad existimandum, quum hi, quidquid plebis commodo sanciebatur, id suis decedere opibus credebant. Liu. *Lib. III. Cap.* 58. Dionys. Halicarn. *Lib. XI. p.* 725.

Quod tamen cautum primum lege Horatia,

* IVBERE & SCISCERE dicebatur populus vel plebs, magistratus vero FERRE, ROGARE & PERFERRE. Io. Fridr. Gronou. *ad Liu. X,* 13. Non satis ergo Latina est phrasis, qua tresuiri, *Institutionum* auctores vsi sunt §. 15. *Inst. de Lege Aquill. plebem Romanam, Aquillio Tribuno rogante, hanc legem* TVLISSE, acriter ideo reprehensi ab Hotomano ad *d.* §. 15.

§. XL.

At ne haec quidem laetitia populo admodum fuit diuturna. Patres enim noua cauillatione plebiscitis iterum negabant obsequium, fortassis, quod se *populi* vocabulo comprehendi, negarent. Thomas. *Delin. Hist. iur.* §. *XV.* Quo factum est, vt anno ab V.C. CCCCXVI. Q. PVBLILIVS, Dictator, noua, eaque admodum populari lege sanciret, *vt plebiscita* OMNES QVIRITES * *tenerent.* Liu. *Lib. VIII. Cap.* 12.

Deinde Publilia.

* QVIRITIVM vocabulo patres non minus, quam

quam plebeios comprehendi, numquam dubitatum. Iidem enim *Quirites* & *Romani* §. 2. *Inst. de iur. nat. gent. & ciu.* Liu. *Lib. I. Cap.* 13. quamuis de vocabuli origine parum inter auctores veteres conueniat. Vide praeter *d.* §. 2. & Liuium Ovid. *Fastor. II. v.* 475. Sed quamuis domi omnes Romani communi *Quiritium* nomine venirent: ab eo tamen postea abhorruerunt milites, qui exauctorati censebantur, simul ac eos ita adloqueretur imperator Sueton. *Iul. Caes. Cap. LXX.* Lamprid. *Alex. Cap. LIII. & sequ.*

§. XXXXI.

Denique Hortensia.

At ne id quidem impediuit patres, quo minus plebem, legislatoriae potestati inhiantem, alio modo vlcisceretur, puta acerbitate iniquissimi foenoris. Qua calamitate plebs ad desperationem acta anno ab V.C.CCCCLXV. in Ianiculum montem secessit, quumque ad comprimendam seditionem parum opis esse videretur in consulibus, ad vltimum, vt in re trepida, remedium deuentum est, vt Dictator diceretur Q. HORTENSIVS *. Hic tempori cessit, & non modo plebem a foeneratorum truculentia vindicauit, sed & insequente anno, lata noua lege accuratius sanxit, *vt, quod plebs iussisset, omnes* QVIRITES *teneret.* Gell. *Noct. Attic. XV*, 27. §. 4. *Inst. de iure nat. gent. & ciu.*

* Ridicula est Accursii glossa *ad d.* §. 4. legem Hortensiam *a quodam Hortensio rege latam esse.* Sed talia vbique in Glossa, vt misereri possis illius saeculi, *quod doctores pedore & squallore horridos, pannis obsutos, semper illotos, semper intonsos, tamdiu perpessum est*, vti loquitur Rupertus *ad Pompon. enchirid. p.* 90.

§. XXXXII.

Et ex eo demum tempore plebiscita perinde ac ipsae leges, iure optimo maximo valuerunt: quin & LEGVM vocabulum adsumserunt, ceu vel ex iure nostro patet, in quo commemorantur LEGES *Aquillia*, *Atilia*, *Falcidia*, *Atinia*, *Scribonia*, *Voconia* & aliae, quas omnes non leges, sed plebiscita fuisse, constat *. Ex eo tempore plebiscita vim nomenque legum adsumserunt.

* Characterem, quo leges & plebiscita discerni possint, hunc nonnulli commendant, quod haec vnum nomen ferant, a Tribuno plebis, qui plebem tum rogarit, illae ab vtroque consule, adeoque duplici nomine vocentur, veluti in iure nostro leges AELIA SENTIA, IVNIA NORBANA, IVLIA & TITIA, PAPIA POPPAEA, ceterae. Paull. Merula *de Leg. Rom. Cap. XXIV.* Sed quamuis hoc se vt plurimum ita habeat: sunt tamen & leges proprie sic dictae, quarum non nisi ab vno consule vel dictatore nomen est. Tales sunt, quas modo recensuimus HORATIA, PVBLILIA, HORTENSIA. Tales tot leges CORNELIAE, POMPEIAE, IVLIAE, quibus & FABIAM *de plagiariis* addimus, quod leges de iudiciis publicis raro solerent ab aliis, quam Coss. vel Dictatoribus, rogari.

§. XXXXIII.

Eadem fere LEGIS ACTIONVM fata fuisse deprehendimus, quae ALTERVM erant patriciorum peculium, quod veluti separatum a plebis rationibus diutissime retinuerant. De his quoque vt dicamus accuratius: quicumque aliquid in iure rite & iure faciebant, ii LEGE AGERE dicebantur. Sigon. Quid lege agere? & legis actio?

de iudic. I, 9. Hinc *lege agebant*, qui actione experiebantur *. Cic. *de Orat. I,* 10. *pro Caecina Cap. XII. in Verr. II,* 37. *l.* 2. §. 6. *D. de orig. iur.* Valer. Max. *Lib. VII. Cap.* 7. Plin. *Hist. Nat. VII.* 5. *lege agebant* lictores, dum colligabant manus, deligabant ad palum, virgis, securi, gladio in corpus rei saeuiebant. Liu. *Lib. XXVI,* 15. & 16. Valer. Max. *Lib. III. Cap.* 8. Seneca *de ira I,* 16. At praecipue tamen postea id nomen retinuerunt actus voluntariae iurisdictionis apud magistratus, apud quos erat legis actio, sollemniter explicandi. *l.* 4. *D. de adopt.*

* Fieri enim & id oportebat rite & sollemniter, certis diebus, quibus magistratui fari licebat tria verba: DO, DICO, ADDICO, Cicero *pro Muraena Cap. XI.* certo ritu, qualis erat vetus ritus vindiciarum, certis denique formulis, ad quas adeo adstricti erant actores, vt ipsae actiones FORMVLAE vocentur, vt *formula iniuriarum* apud Sueton. *Vitell. Cap. VII. damni dati formula* apud Plin. *Lib. IX. Epist.* 59. *formula de dolo malo* apud Cicer. de *Offic. III,* 13. Omnis ergo actio sollemniter & rite erat instituenda, adeo, vt qui in formula aberrasset, caussa caderet. Cic. *de Inuent. II,* 19. Sen. *Epist. XLIX.* Quinctilian. *Inst. III,* 8. Hinc Pomponius noster *l.* 2. §. 6. *D. de orig. iur. Deinde*, inquit, *ex his legibus eodem tempore fere actiones compositae sunt, quibus inter se homines disceptarent, quas actiones* NE POPVLVS, PROVT VELLET, INSTITVERET, *certas* SOLLEMNES*que esse voluerunt.*

§. XXXXIV.

Origo legis actionum. Iam equidem, quo ritu, quibusue conceptis verbis lege agi oporteret, legibus XII Tabula-

rum

rum non fuerat expreſſum. At patricii, qui ſibi iurisprudentiam obtentu iuris patronatus, tamquam gentilem poſſeſſionem vindicabant, (*Antiqu. noſtr. Rom. I, 2, 29.*) & pontifices, quales itidem tum ſoli patricii erant, certos commenti erant ritus, certas formulas, quibus tum voluntariae, tum contentioſae iurisdictionis actus explicarentur, quin & certi erant dies, quibus lege agere vel fas, vel nefas eſſet, quorumque faſti, a Numa Pompilio primum confecti, Liu. *Lib. I, 9.* in pontificum cuſtodia erant *. Cic. *pro Mur. Cap. XI.* Et haec omnia LEGIS ACTIONVM nomine veniebant.

* Vere ergo haec omnia comparata erant ad tuendam pontificum patriciorum in ciuitate potentiam. Hinc patres initio haec *in latenti retinere ſtudebant: l. 2. §. 35. D. de orig. iur. interpretandique* potiſſimum *ſcientia & actiones apud collegium Pontificum erant. l. 2. §. 6. D. eod.* Eoque non poterat non euenire, quod ſcribit Cicero *pro Muraena Cap. XI. Erant in magna* POTENTIA, *qui conſulebantur, a quibus etiam dies, tamquam a Chaldaeis, petebantur*: & quod ille repetit *de Orat. I, 41. Veteres illi, qui huic ſcientiae praefuerunt* OBTINENDAE *atque* AVGENDAE POTENTIAE SVAE *cauſſa peruulgari artem ſuam noluerunt.*

§. XXXXV.

Sunt ergo ACTIONES LEGIS quilibet actus, tum contentioſae, tum voluntariae iurisdictionis, apud magiſtratum, apud quem legis actio erat *, ſollemni ritu certisque formulis explicandi, quique & id proprium habebant, vt nec diem, nec conditionem, nec procuratorem admitterent. *l. 77. & l. 123. D. de reg. iur.* Quid per illas intelligatur?

iur. & a pupillis ſine tutorum auctoritate non poſſent explicari. *l.* 19. *D. de auctor. tut.*

* Elegans eſt coniectura Guil. Marani, qui *ad l.* 77. *D. de reg. iur. Tomo II. Op. p.* 221. LEGIS ACTIONES dictas eſſe putat, quae non niſi lege lata, adeoque apud populum explicari potuerint. Id enim ſaltim de adrogatione tradit Gell. *Noct. Attic. V*, 19. de teſtamentis Iuſtinianus *pr. Inſt. de teſtam. ord.* Poſtea tamen certis magiſtratibus eam facultatem datam eſſe ſpecialibus legibus, vt apud eos eſſet legis actio, eoque facto priſtinum nomen nihilominus manſiſſe.

§. XXXXVI.

Quid per actus legitimos?

Eaedem erant ACTVVM LEGITIMORVM adfectiones, qui tamen, ſi accuratius loqui velimus, (nam aliquando omnino promiſcue accipiuntur, vti *l.* 4. *D. de adopt.* iuncta *l.* 77. *D. de reg. iur.*) a prioribus in eo differunt, quod & ipſi ſollemniter quidem, adhibitisque certis formulis, nec tamen abſciſſe apud magiſtratum, eſſent explicandi. Et tales erant *hereditatis aditio*, *ſerui optio*, *mancipatio*, niſi cum *ceſſione in iure* eſſet coniuncta, *acceptilatio*, & ſimiles *, *l.* 77. *D. de reg. iur.*

* Errant ergo, qui haec confundunt, quum non vnum, ſed multiplex inter actiones legis & actus legitimos diſcrimen ſit, ceu oſtenderunt Franc. Hotoman. *Quaeſt. illuſtr. XXXIII. p.* 226. & Guil. Budaeus *ad l.* 4. *D. de adopt.* Omnes actiones legis erant & actus legitimi, quippe certo ritu certisque formulis explicandae: at hi non omnes erant actiones legis, quia non apud magiſtratum, ſed priuatos intra parietes, explicabantur.

§. XXXXVII.

Omnem hanc formularum, rituum, dierumque cognitionem patricii & pontifices, qui ſoli iurisprudentiam formulariam, tamquam auitam poſſeſſionem ſibi retinebant, in latenti habebant *, vt plebs omnis a ſe penderet, ipſique rebus omnibus intereſſent. Sane neque actionem quisquam ſine periculo inſtituere, neque adoptare, emancipare, ſimilemue actum explicare poterat, niſi haec adiiſſet oracula, eique formulas, ritus, dies, tamquam ex tripode eloquuti eſſent iſti Apollines. *l.* 2. §. 6. *D. de orig. iur.* Cic. *de Orat. I*, 61. Omnia haec in latenti retinebant patricii.

* Liuius *Lib. IX. Cap.* 46. diſerte ait, *in Pontificum penetralibus repoſitum fuiſſe ius ciuile, faſtosque, ex quibus, quando lege agi poſſet, ſciretur, plebi* ante Cn. Flauium *ignotos* manſiſſe. Idque & Cicero *pro Muraena Cap. XI.* teſtatur. Hinc mirae fraudes Pontificum, faſtos in gratiam vel odium quorumdam hominum pro lubitu turbantium, de quibus conqueſtus Ammianus Marcellinus *Lib. XXVI. Cap.* 1. *Haec nondum extentis fuſius regnis, diu ignorauere Romani, perque ſaecula multa obſcuris difficultatibus implicati, tunc magis errorum profunda caligine fluctuabant, quum in ſacerdotes poteſtatem transtuliſſent intercalandi, qui licenter gratificantes publicanorum vel litigantium commodis, ad arbitrium ſuum ſubtrahebant tempora, vel augebant. Hocque ex coepto emerſerunt alia plurima, quae fallebant, quorum meminiſſe nunc ſuperuacuum puto.* Magis perſpicua ſunt illa Cenſorini *de die nat. Cap. XX. Quoa delictum vt corrigeretur, Pontificibus datum eſt negocium, eorumque arbitrio interkalandi ratio permiſſa. Sed horum plerique ob odium vel gratiam, quo quis magiſtratu citius*

abiret, diutiusue fungeretur, aut publici redemtor ex anni magnitudine in lucro damnoue esset, plus minusue ex libidine interkalando, rem sibi ad corrigendum mandatam, vltro deprauarunt. Eamdem Pontificum fraudem notarunt Sueton. *Iul. Caes. Cap. XL.* Solin. *Cap. III.* & Macrob. *Saturn. Lib. I*, 14.

§. XXXXVIII.

Prodidit arcanum Cn. Flauius, vnde ius Flauianum.

Sed id quoque forense regnum euertit anno ab V. C. CCCCXLIX. CN. FLAVIVS, scriba, patre libertino natus, qui formulas istas cum fastis, ab Appio Claudo Caeco, cui tamquam scriba adparuerat, in codicem collectas publicauit, eoque munere tantam a populo gratiam iniit, vt Aedilis crearetur *, *l.* 2. §. 7. *D. de orig. iur.* Liu. *Lib. IX*, 46. Cicero *pro Muraena Cap. XI.* & *Lib. VI. Epist. ad Attic.* 1. *de Orat. I*, 40. Plin. *Hist. Nat. XXXIII*, 1. Gell. *Noct. Attic. VI*, 9. Idque est IVS illud FLAVIANVM, de quo eo loco Pomponius.

* Ita rem referunt Pomponius & Gellius, immo & Cicero, qui Flauium quum id mysterium enarraret, scribam fuisse aiunt. Liuius contra illum *haec omnia* IN ALBO ait *proposuisse*, quod quum a magistratibus fieri soleret, videri potest iam tum Aedilis fuisse, quum hoc beneficio plebem adficeret. At potuit Cn. Flauius, vti fieri solet, primum clanculum enunciasse id arcanum, & promisso illius mereri Aedilitatem, postea Aedilis creatus, & *actionum formulas*, & *fastos*, (vtrosque enim ei tribuit Cicero,) in ALBO proposuisse, maxime quum se contemni a patribus & nobilibus animaduerteret. Ceterum huiusmodi esse fastos dixeris, quos edidit, commentarioque illustrauit Sibr. Siccama *apud* Graeu. *Thesaur. Antiqu. Rom. Tomo VIII.*

§. XXXXVIIII.

§. XXXXVIIII.

Et iterum Sex Aelius Catus, a quo ius Aelianum.

Quam aegre hanc iacturam tulerint patres, vel ex eo patet, quod amiſſam recuperare cupientes poſſeſſionem, nouas excogitarunt formulas, easque, ne in vulgus manarent, non litteris, ſed notis perſcripſerint *, quo nihilominus rebus omnibus intereſſent. Sed iterum circa annum ab V. C. DLII ſecretum prodidit *egregie cordatus homo*, vti ab Ennio vocatus eſt, SEX. AELIVS CATVS, de quo nos infra pluribus. Is liber IVRIS AELIANI nomine venit ** *l. 2. D. de orig. iur.* Addatur Cicero *pro Muraena Cap. XI.*

* *Notae* non ſunt *ſiglae*, ſeu litterae ſingulares tota vocabula exprimentes, veluti S. P. Q. R. pro *Senatus populusque Romanus*, ſed certa ſigna, quibus vnum pluraue vocabula inuoluebant, vti quod eadem verba ſignificabat, ceu pluribus exemplis oſtendit ὁ πάνυ Cuiac. *Obſeru. XII*, 40. Vnde qui notis excipiebant alterius verba dicebantur NOTARII, qui ſiglis, SINGVLARII vel SINGVLARES, vt in *l. 1. §. 8. C. de offic. praeſ. praet. Afric.* Vtrosque iungit Manil. *Aſtron. Lib. IV. v.* 197 ubi de nato ſub Virginis ſigno:

Hic & ſcriptor erit velox, cui LITTERA verbum eſt,
Quique NOTIS linguam ſuperet, curſimque loquentis
Excipiat longas noua per COMPENDIA voces.

Plura habet Scaliger *in Notis ad Manil. p.* 287. & Io. Ge. Graeuius ad Cicer. *pro Mur. Cap. XI.* Tales ergo hic intelliguntur *notae*, quales Tironis & Senecae nomina prae ſe ferentes in fine *Theſauri inſcriptionum* edidit Ian. Gruterus.

Contra

Contra quae ſub Valerii Probi, Magnonis, Petri Diaconi nominibus exſtant *Notae Romanae*, *Notae iuris*, *Notae litterarum*, editae a Dionyſ. Gothofr. *Auct. lingu. Lat. p.* 1451. *ſequ.* eae, ſi a paucis diſceſſeris, non *notas*, ſed ſiglas ſiſtunt. Ceterum ſaepe critici Tribonianum notas male expreſſiſſe putant, eoque medio emendandi ſaepe, tamquam Deo e machina, vtitur Cuiacius. Sed vanum plerumque eſſe hoc praeſidium, iam alii oſtenderunt, maxime V. A. Corn. van Bynkersh. *Obſeru. I*, 23. & *VII*, 21. *p.* 396.

** IVS AELIANVM differre non videtur a Sex. Aelii Cati *Tripertitis*, in quibus, *lege XII Tab. propoſita*, *iungebatur interpretatio*, *dein ſubtexebatur* LEGIS ACTIO *l.* 2. § 38. *D. de orig. iur.* Nec alia eſſe videtur LEX AELIA apud Ciceron. *Topic. Cap. II.* vbi librarii abſurde repoſuerunt *lex Aelia Sentia*, qualis Ciceronis tempore nulla exſtitit. Henr. Noriſ. *Cenotaph. Piſan. Diſſ. III. Cap. IX. p.* 423.

§. L.

Interpretatio Legum XII Tabularum.

TERTIVM, quod patres iuri XII. Tabulis comprehenſo adſtruxerant, quodque tamquam auitam poſſeſſionem ſibi ſolis retinere cupiuerant, eſt INTERPRETATIO & DISPVTATIO FORI, quarum meminit Pomponius *l.* 2. §. 5. *D. de orig. iur.* Iurisconſulti enim ex legibus illis, quas Diodor. Sic. *Biblioth. Lib. XII.* βραχέως καὶ ἀπερίττως, Gell. *Noct. XX*, 1. *eleganti atque abſoluta breuitate verborum* ſcriptas fuiſſe, ait, per interpretationem, quam extenſiuam vocant, varia eliciebant iura noua, varias actiones vtiles, aliaque, quae propalam & κατὰ τὸ ῥητὸν legibus iſtis haud comprehendebantur *. Atque inde eſt, quod paſſim non

modo

modo *interpretes*, ſed & AVCTORES, & CONDITORES IVRIS vocantur. Cuiac. *Obſeru. VII*, 25. Briſſon. *de verbor. ſign. ſub voce Iuris auctores.*

* Sic patronorum tutela dicitur LEGITIMA, *non quod* NOMINATIM *de hac tutela in XII Tabulis cautum eſſet, ſed quod perinde acciperetur, ac ſi verbis legis introducta eſſet* §. *vn. Inſt. de legit. patr. tut.* Actiones VTILES in iure noſtro vtramque faciunt paginam. Eae vero dicuntur *exemplo*, vel *ad exemplum*, & veluti *ad ſimilitudinem directarum compoſitae. l.* 5. §. 21. *D. ut in poſſeſſ. legat. l.* 1. *C. de precar. & interd. Salu. l.* 13. §. 25. *D. de action. emti.* Et videntur accepiſſe nomen VTILIVM, quaſi *vtibilium*, quia tametſi nec legum verbis, nec in albo praetoris proditae eſſent, vti tamen iis liceret ob paritatem rationis. Promiſcue veteres dixiſſe VTILE & VTIBILE patet ex locis Plauti *Moſtellar. IV*, 1, 2. Terent. *Phorm. IV*, 4, 9. Alia iura a iurisconſultis per interpretationem reperta, collegimus in *Antiqu. Rom. I*, 2, 36.

§. LI.

Iidem iurisconſulti, quum ſaepe, vt fit, de interpretando adplicandoque iure diſſentirent, vel in ipſo foro, vel, vti Scholiaſtes *Iuuenalis ad Satyr. III. v.* 128. memoriae prodidit, iuxta Apollinis templum, inter ſe diſceptabant. Cuiusmodi diſputationis forenſis exempla exſtant, non modo recentiora, *l.* 19. *D. de lib. & poſtum. l. vlt.* §. 26. *D. de muner. & honor. l.* 17. *D. de iure patron.* ſed & vetera: veluti Craſſi & Galbae apud Ciceron. *de Orat. I*, 56. nec non Scaeuolae, Manilii & Bruti apud eumdem *de Finib. I*, 4. Quid-

Diſputatio fori.

Quidquid vero *post magnas varietates obtinuerat*, *l. vlt. D. pro legato. l. 32. D. de obligat. & act. l. 55. §. 1. D. de legat. II.* id iuris habebat auctoritatem, & ex DISPVTATIONE FORI *venire* dicebatur, Afcon. Paedian *in Verr. III.* & IVRIS RECEPTI vel RECEPTAE SENTENTIAE nomen accipiebat *. Feftus *in Receptum. l. 215. D. de verb. oblig. l. 41. D. de reb. cred.*

* Quum vero *recipi* dicatur, quod vfu ac confuetudine inolefcit: omnia illa iureconfultorum interpretamenta, & quaecumque per difputationem fori ad liquidum perduxiffe fibi videbantur, tamquam confuetudines valuerunt. Hinc vocantur *ius*, *quod* SINE SCRIPTO *venit: l. 2. §. 5. & §. 12. D. de orig. iur.* MOS, *pr. Inft. de pupill. fubft.* Cic. *de Leg. II,* 24. *ius* CONSVETVDINIS, *quod voluntate omnium fine lege vetuftas comprobauit.* Cicero *de Inuent. II,* 54.

§. LII.

Inde natum ius ciuile ftricte dictum.

Omnia ifta iura, interpretatione prudentum, vel difputatione fori introducta, IVS CIVILE communi nomine vocantur. *l. 2. §. 5. D. de orig. iur.* Cicero *de Offic. III,* 16. itemque IVS CONSENSV RECEPTVM, *pr. Inft. de adquif. per adrog.* nec non IVS COMMENTICIVM, vti *l. 20. D. de poen.* interpretatur V. A. Corn. van Bynkershoek *Obf. V,* 16. *p. 82. fequ.* Vt adeo ius ciuile, quod alioquin latius patet, faepe opponatur legibus, Cic. *pro Caecin. Cap. XXVI.* adeoque folam τὴν τῶν σοφῶν νομοθεσίαν (vti vocat Theophil. *ad §. 2. Inft. de off. iud.*) id eft ius a iureconfultis interpretando difputandoque inuectum denotet.

§. LIII.

§. LIII.

Hanc quoque ſcientiam initio in penetralibus ſuis repoſitam habebant patricii generis iurisconſulti, rati, id, quod res erat, non parum ſe inde auctoritatis conſequuturos, ſi ſibi ſolis hanc poſſeſſionem retinerent. Enimuero circa annum ab V. C. D. repertus eſt, qui hos iurisconſultorum circulos turbaret, TIBERIVS CORVNCANIVS, vir conſularis, triumphalis, & primus e plebe pontifex maximus. *Epit. Liu. Lib. XVIII. Ante hunc* enim *ex omnibus, qui ſcientiam nacti ſunt, publice profeſſum neminem traditur: ceteri autem ad hunc* IN LATENTI *ius civile retinere cogitabant* *, *ſolumque conſultatoribus potius, quam diſcere volentibus ſe praeſtabant. l. 2. §. 35. & §. 38. D. de orig. iur.*

Quod initio clam habitum poſtea publice profeſſus eſt Tib. Coruncanius.

* Tales fuere vetuſtiſſimi iurisconſulti omnes PAPIRIVS, APPII CLAVDII, SEMPRONIVS SOPHVS, C. SCIPIO NASICA, OPTIMVS, Q MVCIVS, quippe nec docendo, nec ſcribendo celebritatem conſequuti. At qui poſt Tiberium Coruncanium memorantur, partim publice profeſſi ſunt, veluti SEX & P. AELII, fratres, & P. ATILIVS *l. 2. §. 38. D. de orig. iur.* BALBVS LVCILLIVS, AQVILLIVS GALLVS, SER. SVLPICIVS: *l. 2. §. 43. 44. D. eod* partim iuris ciuilis myſteria ſcriptis diuulgarunt. Sic enim SEX. AELII *Tripartita veluti cunabala iuris continuerunt l. 2. §. 38. D. eod.* P. MVCIVS. BRVTVS & MANILIVS *ius civile fundarunt. l. 2. §. 39. D. eod.* Q. MVCIVS *ius ciuile primus conſtituit generatim in libros decem & octo redigendo. l. 2. §. 41. D. eod.* Demum in vulgus manauit id ſecretum, vt non modo plebeii,

ſed

ſed & peregrini, ſummam ſibi ſcientiam adquirerent, vereque cecinerit Iuuenalis *Satyra VIII. v.* 47.

Tamen ima plebe Quiritem
Facundum inuenies: ſolet hic defendere cauſſas
Nobilis indocti: veniet de plebe togata,
Qui iuris nodos & legum aenigmata ſoluit.

§. LIIII.

Magiſtratus initio pauci.

Interea contigit, vt MAGISTRATVVM ROMANORVM numerus non parum amplificaretur. Quum enim initio bini tantum CONSVLES reipublicae praeeſſent, (§. XIII.) & praeter eos ac TRIBVNOS PLEBIS, (§. XVIIII.) itemque binos AEDILES PLEBIS, Tribunorum adiutores, anno ab V. C. CCLXI. ſimul cum illis creatos, Gell. *Noct. Att. XVII,* 21. Dionyſ. Halicarnaſſ. *Lib. VI. p.* 411. ac denique QVAESTORES, iam a Regibus inſtitutos, deinde a primis conſulibus reſtitutos, & poſtea ſubinde multiplicatos *, Plutarch. *in Poplicol. p.* 1031. Tacit. *Annal. XI,* 22. Vlpian. *l. vn. D. de offic. Quæſt.* nulli in vrbe magiſtratus ordinarii eſſent; poſtea multi alii, tum ordinarii, tum extraordinarii acceſſerunt. Idque tanto facilius indulgebat populus, quanto magis eo imminui videretur potentia conſulum, quippe inter plures diſtrahendam.

* Initio duo erant patricii generis, qui *vrbani* dicebantur. Eos anno ab V. C. CCCLXIII duplicari voluerat Senatus, vt praeter duos urbanos duo conſulibus ad miniſteria belli praeſto eſſent. Exigente vero plebe, vt pars ex plebe fieret, tota res de augendo quaeſtorum numero tum omiſſa eſt, Liu. *Lib. IV.*

IV. 43. Nihilominus quatuor, & in his tres plebeii creati anno V. C. CCCXLVI. Liu. *Lib. IV. Cap.* 54. Anno CCCCLXXXVII. denuo ampliatus Quaeſtorum numerus, vt eſſent octo. *Epit. Liu. Lib. XV*. ex Cornelii Sullae porro inſtituto viginti, Tacit. *Annal. XI*, 20. ex Caeſaris quadraginta creari coeperunt. Dio Caſſ. *Lib. XXXXIII. p.* 237. At quo plures fuerunt ſub principibus: eo minus auctoritatis retinuerunt, cura aerarii primum ad praetorios viros; Dio Caſſ. *Lib. LIII. p.* 497. Sueton. *Aug. Cap. XXXVI.* poſtea ad praefectos aerarii translata: Tacit. *Annal. XIII*, 28. *Hiſt. IV*, 9. Plin. *Lib. III. Epiſt.* 4. vt demum Quaeſtura ingreſſus tantum gerendorum honorum, ſententiaeque in ſenatu dicendae eſſet. *l. vn.* §. 3. *D. de offic. Quaeſt.*

§. LV.

Poſtea his acceſſere Cenſores & Praetores.

Sic primum anno V. C. CCCXII. CENSORES cenſui agendo, luſtro condendo, legendo Senatui moderandaeque diſciplinae publicae creati ſunt. Dionyſ. Halicarn. *Lib. XI. extr.* Liu. *Lib. IIII. Cap.* 8. *l.* 2. §. 17. *D. de orig. iur.* Deinde anno CCCLXXXVIII iuri dicundo inſtitutus eſt PRAETOR *vrbanus*, cui anno ab V. C. DVII acceſſit alter, qui inter ciues & peregrinos ius diceret, & his paullatim alii, vt primum eorum numerus ad quatuor, deinde ad ſex, mox ad octo, denique ad decem, duodecim, immo & ad ſedecim excreuerit *. Dio Caſſ. *Lib. LVIII. p.* 634. *l.* 2. §. 32. *D. de orig. iur.* Lipſ. *Excurſ. D. ad Tacit. Annal. Lib. I.*

* Ex his vnus iurisdictionem *vrbanam*; alter *peregrinam*; quidam *prouincias praetorias*, reliqui *quaeſtiones publicas* ſortiebantur. Maxima

 erat

erat dignitas Praetoris vrbani, qui ideo PRAETOR MAIOR dicebatur. Fest. *in Maior consul.* Plutarch. *in Bruto p.* 987. Dio Caff. *Lib. XXXXII, p.* 195. Caesar *de Bello ciuili III,* 20. & COLLEGA COSS. cui omnia absentium Coff. officia incumbebant. Cic. *Lib. X. ad familiar. Epist.* 12. Plin. *Panegyr. Cap. LXXVII.* Gell. *Noct. XIII,* 15. Dio Caff. *Lib. LIX. p.* 659. Aliquando tamen duae coniungi solebant iurisdictiones, veluti *vrbana* & peregrina, Liu. *Lib. XXIV,* 44. *XXV,* 3. *XXVII,* 36. quemadmodum & apud Gruter. *Inscr. p. DIII.* laudatur ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΚΑΤΑ ΠΟΛΙΝ ΚΑΙ ΕΠΙ ΤΩΝ ΞΕΝΩΝ. Ita & duas de criminibus quaestiones interdum coniungi consueuisse, iam olim obseruauit Sigon. *de Iudic. II,* 4. *p.* 400.

§. LVI.

Nec non Aediles curules.

Eodem tempore, quo primum Praetorem vrbs vidit, & duo AEDILES CVRVLES creati, qui foro rerum promercalium, ludis, viis aedibusque publicis, omnibus denique, quae ad decus & tutelam vrbis pertinere videbantur, praeessent. Liu. *Lib. VI. extr.* & *Lib. VII. Cap.* 1. *l.* 2. §. 26. *D. de orig. iur.* Iis Iulius Caesar rei frumentariae caussa quatuor alios ex plebe, & in his binos, quos CEREALES vocauit *, adiecit. Dio Caff. *Lib. XLIII. extr. l.* 2. §. 32. *D. de orig. iur.*

* Alias Aedilibus plebis praecipue incubuit cura annonae & rei frumentariae, adeo vt nihil in numis frequentius sit, quam Aedilitatis istius χάραγμα, puta duo modii cum spicis. Vaillant *de famil. Rom. Tomo II. p.* 213. Ez. Spanhem. *de vsu & praest. numism. Tomo II. p.* 153. *sequ.* Videtur ergo Caesar hanc annonae curam ab Ae-

Aedilibus plebeiis ad curules, (quamuis & hi ex plebe essent,) transtulisse. Ceterum ineptiunt Alex. ab Alexandro *Genial. dier. II*, 15. & Rosin. *Antiqu. Rom. VII*, 1. & quotquot eos sequuntur, ac ii qui ex locis Dionis & Pomponii duos *Praetores cereales*, quales numquam Roma vidit, exsculpunt. Eos vero iam satis refellit Bern. Henr. Reinoldus *Varior. Cap. III. p. 26. sequ.*

§. LVII.

Addimus magistratus maiores, aliquando extra ordinem creatos, veluti DICTATORES, in re trepida ab alterutro consulum, cuius sors exierat, noctu, silentio dictos: Liuius *Lib. VIII. Cap.* 23. Dio Cass. *Lib. XXXVI.* DECEMVIROS legibus ferendis, quos semel tantum creatos, diximus. (§. XXV.) TRIBVNOS MILITVM COS. POTEST. qui ab anno V. C. CCCXI. quum de Consule alterutro ex plebe creando patribus cum plebe non conueniret, aliquamdiu loco Coss. fasces tenuerunt: Liu. *Lib III. Cap.* 51. *Lib. IIII. Cap.* 6. INTERREGES, ad quos abdicantibus se consulibus, vel in magistratu exstinctis imperium curaque comitiorum consularium redibat: Liu. *Lib. III*, 8. *V*, 31. *VI*, 1. *VII*, 17. 21. *VIII*, 23. denique PRAEFECTOS VRBI, qui initio profectis ab vrbe regibus, deinde feriarum Latinarum caussa, reliquis magistratibus in monte Albano sacra facientibus, vt vrbi interim praeessent, ex nobili iuuentute extra ordinem creabantur. * Tacit. *Annal. VI*, 10. 11. Gell. *Noct. Attic. XIIII*, *extr. Excerpta Peiresc. p.* 477. & *l.* 2. §. 33. *D. de orig. iur.*

Itemque magistratus maiores extra ordinem creati.

* Caue ergo hos praefectos vrbi confundas cum illis, qui postea ab Augusti temporibus vrbi praeerant, & de quibus singularis in Pandectis exstat titulus *de officio praefecti vrbi.* Nostri enim, de quibus hoc loco loquimur, fuerunt magistratus extraordinarii, & qui vice aliorum absentium fungebantur: ii, qui ab Augusto constituti, ordinarie praeerant vrbi, & quaeuis fere iura reliquorum magistratuum vsurpabant, non modo ius gladii intra vrbem, sed & iurisdictionem intra centum ab vrbe lapides sibi vindicantes. Sed de his infra plura dicendi locus erit.

§. LVIII.

XX viri, in quo numero Decemuiri stlitibus iudicandis.

Sed & minores MAGISTRATVS alii *quotannis* vel statis temporibus, alii interdum *extra ordinem* creabantur. Primi generis erant, qui numero rotundo XXVIRORVM nomine veniebant, quamuis eorum XXVI numerarentur. Dio Cass. *Lib. LIV. p.* 540. In eo numero erant DECEMVIRI STLITIBVS IVDICANDIS, * qui praetori cognoscenti aderant in consilio, Vlpian. *Fragm. I,* 13. & hastae iudicioque centumuirali praeerant. Sueton. *Aug. Cap. XXXVI. l.* 2. §. 29. *D. de orig. iur.* Ger. Noodt *de Iurisdict. I,* 12. Siccama *de iudic. centumu. Cap. IX.*

* STLITIBVS veteres dicebant pro *litibus*, vt asperitate quadam iuuarent litteram nimis lenem L. Sic & *locus* illis erat STLOCVS, *latus* STLATVS, Fest. *voce Stlata.* De eo ἀρχαισμῷ plura Ian. Rutgers. *Var. Lect. V,* 16. Funcc. *de puerit. Lat. lingu. Cap. IV.* §. 4 *p.* 263. Ceterum postremis temporibus auctum hunc numerum esse, vel inde patet, quod & XVVIRI immo & XXVIRI STLIT. IVD. oc-

occurrunt in marmoribus apud Reinef. *Infcr. VI*, 42. 50. & 131.

§. LIX.

In eodem XXVIRORVM numero erant QVATVORVIRI VIARVM PVBLICARVM CVRANDARVM, * de quibus *l.* 2. §. 30. *D. de orig. iur.* Gruter. *Infcr. p. XVI*, 10. TRIVMVIRI A. A. A. F. F. id eft, *auro, argento, aeri flando feriundo*, Cic. *Lib. VII. ad famil. Epift.* 13. TRIVMVIRI CAPITALES, qui carceris cuftodiae fuppliciisque fumendis praeerant, quin & de furibus feruis aliisque vilioribus capitibus cognofcebant apud columnam Maeniam *l.* 2. §. 30. *D. de orig. iur.* Epit. Liu. *Lib. XI.* Valer. Max. *Lib. V. Cap.* 4. *ex.* 7. Rupert. *ad Pompon. p.* 265. *fequ.* QVINQVEVIRI CIS & VLTRA TIBERIM, qui fuae quisque regionis aedificiis nocturno tempore incendiorum cauffa praeerant, *l.* 2. §. 31. *D. de orig. iur.* Liu. *Lib. XXXI*, 14. &, quorum poftea fuppreffum eft officium, IIVIRI CVRATORES VIARVM extra vrbem. *l.* 2. §. 3. *D. eod.* Dio Caff. *Lib. LIV. p.* 540. Eu. Otto *de tutel. viar. Part. II. Cap.* 5. *p.* 375.

Quatuoruiri viar. curand. Triumuiri A. A. A. F. F. Triumuiri capitales, Quinqueuiri cis & vltra Tiberim IIuiri curat. viar.

* Dicti etiam VIOCVRI, Varr. *Lib. IIII. de lingua Lat. p.* 6. *&* 38. Cuiac. *Obf. XII*, 40. IIIIVIRI VIAR. CVRAND. IIII VIAR. CVRAND. Gruter. *Infcr. p. XXVI*, 10. IIIIVIRI ITER. Idem *p. MLXVI*, 7. *p. MLXXVIII. n.* 14. & *p. MLXXXIII*, 11. quod exponunt *Quatuor viri iteris* pro itineris, cuius ἀρχαϊσμοῦ veftigia paffim fuperfunt. De iis, vti & de reliquis magiftratibus omnibus via-

viarum curatoribus accuratissime suo more egit V. C. Euerard. Otto *de tutela viar. Part. II. Cap. 5.*

§. LX.

Magistratus minores extraordinarii.

Denique & extra ordinem aliquando creatos animaduertimus magistratus quosdam minores, veluti PRAEFECTOS ANNONAE, Liu. *Lib. IV. Cap.* 12. QVINQVEVIROS MENSARIOS, Liu. *Lib. VII. Cap.* 21. DVVMVIROS NAVALES, qui orae maritimae praeerant, classisque ornandae reficiendaeue curam habebant. Liu. *Lib. IX. Cap.* 30. *XXXX*, 18. & 26. Celebratur etiam in iure nostro PRAEFECTVS VIGILVM, qui & ipse magistratus extraordinarius. * *l.* 2. §. 33. *D. de orig. iur.* sed eum ab Augusto demum constitutum, non huius esse epochae, patet ex *l.* 3. *pr. D. de offic. praef. vigil.*

* Praefectum vigilum magistratum esse negat Pomponius *l.* 2. §. 33. *D. de orig. iur.* Sed sensus est, eum inter magistratus ordinarios non fuisse, ceu ad eum locum recte obseruarunt Cuiacius, Ian. Guill. *de Magistrat. Rom. Lit. G. p.* 1. & V. A. Corn. van Bynkersh. *Praetermiss. p.* 55. Quum vero ipse Pomponius *d. l.* 2. §. 18. *eod.* Dictatorem vocet magistratum, qui & ipse extra ordinem in re trepida solebat creari: cur, quaeso, id nomen abiudicemus Praefecto vigilum?

§. LXI.

Illi habebant ius edicta proponendi.

Quum itaque consulum munia postea per tot maiores minoresque magistratus spargerentur: non mirum profecto est, plerosque cam-

eamdem sibi sumsisse potestatem, edictis iura noui constituendi, qua consules vsos esse diximus. (§. XVIII.) Vti enim hoc ideo faciebant consules, quod in regum locum successissent (§. XVIII. iuncto §. IIII.) ita nihil aequius videbatur, quam eadem potestate gaudere reliquos magistratus, in quos quaedam consularis potestatis partes fuerant translatae. *

* Caussa ergo, quamobrem magistratus edicta possent proponere, non erat IMPERIVM, ceu existimauit Car. Sigon. *de iure ciu. Rom.* *I*, 20. Nam & AEDILES CVRVLES edicta proponebant, qui nec vocationem, nec prensionem habebant. Gell. *Noct. Att. XIII*, 13. itemque TRIBVNI PLEB. *quos* SINE IMPERIO *esse*, diserte ait Appius Claudius apud Liu. *Lib. II. Cap.* 52. nec non SACERDOTES, veluti Pontifices & decemuiri sacrorum, Liu. *Lib. XL. Cap.* 37. augures, Valer. Max. *Lib. VIII. Cap.* 2. *ex.* 4. & in primis PONTIFEX MAX. cuius de edicto perpetuo, sub sacerdotii auspicium proposito videndi Tacit. *Histor. II*, 91. Gell. *Noct. Attic. II*, 28. Iac. Guther. *de iure pontif. I*, 12. Io. Andr. Bos. *de pontif. max. Rom. IIII*, 1. Henr. Dodwell. *Adpend. praelect. Cambden. p.* 635. *sequ.* Et tamen sacerdotes sine imperio & potestate fuisse, scribit Liuius *Lib. IIII. Cap.* 54. ipseque fatetur Car. Sigon. *ibid. I*, 19. Fundamentum ergo genuinum iuris edicendi est HONOR, quo quicumque fungebantur, ii & edicta reddebant. Honoribus autem fungebantur non modo magistratus, nec hi soli dicebantur HONORATI, Liu. *Lib. XXV*, 5. Ouid. *ex Ponto IV*, 5. *v.* 2. *&* *ad Liuiam v.* 329. Sallust. *Catilin. Cap. XXXIIII.* vel HO-

NORE VSI, apud Flor. *Hist. I*, 13. & Grutter. *Inscr.* *p. CCLIII*, 6. *p. CCCLXXXVII*, 8. *p. CCCLXXXXII*, 1. verum etiam sacerdotes, vt docent exempla apud Grut. *p. CCCLVII*, 3. & *p. CCCLXIIII*, 1. Vnde & hi aeque edicebant, ac illi. Nec alia est ratio, cur IVS, quod ex magistratuum edictis descendit, dicatur HONORARIVM. *l.* 52. §. 6. *D. de obligat. & act.* §. 7. *Inst. de iur. nat. gent. & ciu.* Cuiac. *Not. prior. ad d.* §. 7. & Raeuard. *de auctor. prud. Cap. X. p.* 1008.

§. LXII.

Iisque definiendi ea, quae legibus non erant definita.

Quod itaque obseruauit Aristoteles *Polit. III*, 11. *oportere leges dominas esse, si sint recte scriptae, magistratus autem* EDICERE *de illis*, περὶ ὅσων ἐξαδυνατοῦσιν οἱ νόμοι λέγειν ἀκριβῶς, διὰ τὸ μὴ ῥᾴδιον εἶναι, καθόλου δηλῶσαι περὶ πάντων· *de quibus leges exquisite aliquid decernere nequeant, eo, quod non facile sit sermone generali singulos casus comprehendere:* id semper obseruarunt MAGISTRATVS ROMANI plerique, vt alucinentur omnino, qui solos PRAETORES edicta reddidisse existimant. *

* Eius sententiae fuit Iason *in l.* 1. *pr. D. de nou. op. nunc. n.* 7. Et quamuis viro non indocto ignotum non fuerit, Proconsules etiam & Aediles curules edixisse, ex *glossa* tamen *ad* §. 7. *Inst. de iur. nat. gent. & ciu.* notat, Praesides quoque prouinciarum & Aediles ex Praetoribus fuisse. Quo nihil dici potuisset absurdius. At si fingamus eos iure praetorio gauisos, (quod tamen de Aedilibus curulibus nemo dixerit:) plerosque sane alios magistratus edicta proposuisse, iam obseruarunt Pomponius *l.* 2. §. 10. *D. de orig. iur.* Modestinus *l.* 52.

§. 6.

§. 6. *D. de obligat. & action.* Theophilus *ad* §. 7. *Inst. de iure nat. gent. & ciu.* Guil. Maran. *in Paratitl. p.* 100. Camill. Borell. *de Edict. magistratuum I*, 17, 6. & alii.

§. LXIII.

Quemadmodum ergo supra edicta REGVM (§. IIII.) & CONSVLVM (§. XVIII.) vidimus: ita apud veteres non minus celebrantur edicta DICTATORVM, quae *pro numine olim obseruata esse*, ait Liuius *Lib. VIII. Cap.* 34. CENSORVM, ea, quae ad ciuium disciplinam pertinebant, complexa, Cornel. Nepos *Caton. Cap. I.* & ex quibus quaedam decerpsit Plin. *Hist. Nat. XIII*, 13. *XIIII*, 14. *VIII*, 57. *XXXVI*, 1. TRIBVNORVM PLEBIS, Cicero *in Verr. II*, 41. qui aliquando & vna cum praetoribus, & de communi vtriusque collegii sententia, edicta proponebant, Cic. *de Offic. III*, 20. & ex edictis suis ius dicebant. Idem *in Verr. II*, 41. * Quod exemplis probatur.

* Eo minus vero dubitandum de magistratibus, qui liberam adhuc rempublicam administrabant, quo certius constat, ea iam occupata plerosque magistratus ius edicendi sibi more maiorum vindicasse. Turcii Aproniani, PRAEFECTI VRBI, (de quo aliisque Aproniis legendus Lud. Anton. Muratorius *Anecdot. Tom. I. p.* 141. *sequ.*) bina edicta notatu dignissima exstant apud Gruter. *Inscr. p. DCCXLVII*, 6. 7. Similia aliorum *praefectorum vrbi* suggerit Ammian. Marcellin. *Histor. XXVII*, 9. *XXVIII*, 4. Auidii porro Flacci, PRAEFECTI AVGVSTALIS Aegypti edictum laudat Philo in *Flacc. p.* 966. & *p.* 972. Quin ne minores quidem ma-

gistratus dubitasse edicta de rebus ad curam suam pertinentibus reddere, patet exemplo QVAESTORVM, de quibus Cicero *in Verr. III, 7. L. Octauio & C. Cottae Coss. senatus permisit, vt vini & olei decumas, & frugum minutarum, quas ante te* QVAESTORES *in Sicilia vendere consuessent, Romae venderent, legemque his rebus, quae ipsis videretur*, EDICERENT. Vbi manefesto permittitur consulibus, quod antea ad Quaestorum pertinebat officium, ut edicta de venditionis legibus proponerent.

§. LXIIII.

Omnes Praetores, non solus vrbanus, edicta proponebant.

At celeberrima omnium sunt edicta PRAETORVM, AEDILITIA & PROVINCIALIA, quia ex iis pleraque in ius Iustinianeum migrarunt. Edicebant vero non modo Praetores VRBANI, verum etiam PEREGRINI, * Valer. Max. *Lib. I. Cap.* 3. *ex.* 2. Boeth. *ad Cic. Topic.* Theophil. *ad* §. 7. *Inst. de iur. nat. gent. & ciu.* immo & qui eorum PROVINCIAS aut QVAESTIONES PVBLICAS fuerant sortiti. De illis paullo post erit dicendi locus. Horum exempla exstant apud Ciceron. *pro P. Sextio Cap. XLI.* Varron. *de lingua Lat. Lib. V. p.* 62. Add. Fridr. Brummer. *ad leg. Cinc. Cap. VI.* §. 7. & 8.

* His a nobis adlatis testimoniis V. C. Eu. Otto *in Not. ad Instit. p.* 42. addit aliud Ciceron. *Epist. ad Famil. XIII*, 59. vbi Tullius Curtium Peduceanum, Praetorem tum peregrinum, *edicti & instituti sui* admonet. Recte ergo id iam olim obseruauit Bern. Henr. Reinoldus *Varior. Cap. XXXVII. p.* 267. quum ea de re dubitassent viri doctissimi, Franc. Hotomanus *de Magistrat. pop. Rom. p.* 396. Schubart: *de Fa-*

tis

tis iurispr. Rom. p. 399. & Nic. Hieron. Gundling. *in* Πρῶτ. *Pandect. tit. de orig. iur.* §. 31. quorum prior Praetorem peregrinum ex edicto vrbano: posteriores ex iuris naturae & gentium principiis ius dixisse, censent. Sed ubi manifesta in promptu sunt veterum testimonia, ariolari nec licet, nec decet.

§. LXV.

Edictorum praetoriorum aeque, ac aliorum magistratuum alia REPENTINA erant, quae, prout res inciderent, proponebantur, alia ad PERPETVAM IVRISDICTIONEM, id est, per totum magistratus tempus explicandam, pertinebant *, *l.* 7. *pr. D. de iurisd.* Horum porro quaedam erant TRALATITIA, quae ex sui quisque decessoris edicto in suum totidem paene verbis transferebat, & NOVA, quae quisque de suo veteri edicto quotannis adstruebat. Quamuis enim multo maxima pars eorum, quae Praetores edicere consueuerant, certa viderentur propter vetustatem: Cicero *de Inuent. II,* 22. non temere tamen quisquam auspicabatur praeturam, quin noua quaedam adsueret capita **, vel aetatem latura, si laudem haberent aequitatis, vel negligenda a posteris, si ambitiosa aut iniqua essent. Ex quo patet, cur edictum praetorium a Cicerone *in Verrem II,* 42. vocetur *lex annua, cui finem adferant Kalendae Ianuariae.*

Edicta quotuplicia?

* Equidem in *l.* 7. *D. de iurisd.* verba quaedam a Triboniano explicationis caussa inserta esse videntur viris doctis, Cuiac. *Obseru. XXI,* 24. Iano a Costa *ad* §. 12. *Inst. de action.* At res ipsa tamen, puta quod edicta quaedam perpe-

tuae

tuae iurisdictionis caussa proposita, alia repentina fuerint, aliunde satis certa est. De prioribus nemo dubitauerit. *Repentinorum*, vel *peculiarium*, quae *ex tempore* proponi solita sint, meminit Cicero *in Verr. III*, 14. edictorum, *quae ratio temporum reddi* postularit Plinius *Hist. Nat. XXXVII*, 1.

** Atque hinc intelligitur, cur quaedam edicta auctorum suorum nomina retinuerint, veluti DRVSI apud Ciceron. *Lib. VII. ad Attic. Epist.* 2. CN. OCTAVII quod metus caussa. Idem *Lib. I. ad Q. fratr. Ep.* 7. C. AQVILLII de dolo malo. Id. *de Nat. Deor. III*, 30. PVBLICII de actione in rem, & restitutione maiorum viginti quinque annis. §. 4. *Inst. de act. l.* 35. *D. de obl. & act. l.* 57. *D. mand.* Vt iam non dicam de actionibus SERVIANA, CALVISIANA, FABIANA, PAVLLIANA, edicto CARBONIANO, interdicto SALVIANO, quae omnia ex praetorum sunt edictis, eaque nomina acceperunt, quod Praetores isti primi haec edicta, tamquam noua, tralatitiis maiorum suorum adstruxerunt, eaque postea ob aequitatem a posteris retenta maximam paullatim auctoritatem in foro sunt consequuta.

§. LXVI.

Modus illa proponendi.

Ea edicta Praetores sub auspicia magistratus sui solebant proponere. Inituri enim honorem in concionem adscendebant, & pro rostris habita more maiorum oratione, quae essent in iure dicundo obseruaturi, EDICEBANT. Cicero *de Finib. II*, 22. Id est, edictum suum, domi compositum, non modo per praeconem recitari, (quod ex μιμήσει imperatoris histrici apud Plaut. *in prolog. Poenuli v.* 11. *sequ.* colligitur *,) verum etiam scriptum in ALBO pu-

publice proponi iubebant. Vnde formula edictalis: APVD. FORVM. PALAM. VNDE. DE. PLANO. RECTE. LEGI. POTEST. (vel ἀρχαϊκῶς, POTESTVR, de qua forma vid. Voss. *de arte grammat. Lib. V. Cap.* 36. *p.* 319. *Tomo II. Operum.*) De ea formula legi possunt Ioseph. *Antiqu. Iud. XIIII*, 12. *XVIIII*, 4. Auson. *Grat. act. ad Gratian. Imp. Cap. XXI.* Cuiac. *Obs. VII*, 29.

* Ibi enim prologus comoediae, qui se *magistratum* vel *imperatorem histrionicum* fingit, primum praeconem ita excitat:

Exsurge, praeco, fac populo audientiam:
Iamdudum exspecto, si tuum officium scias.

Deinde recitat ipsum edictum fictitium:

BONVM FACTVM 'ST, *edicta vt seruetis mea.*

eoque finito subiicit:

Haec, imperata quae sunt, pro imperio histrico,
BONVM, *hercle*, FACTVM, *pro se quisque vt meminerit.*

Est vero haec formula: BONVM FACTVM antiqua & sollemnis, quam edictis suis praemittebant magistratus, quamque Iosephus *Antiqu. Iud. XVIII*, 5. *XIV*, 10. exprimere solet: ΚΑΛΩΣ ΕΧΕΙ, quae verba sollemnia in *Hudsoniana* pessime vertuntur: *Proinde aequum esse censeo*: Appianus vero *de bello ciu. Lib. IV. p.* 593. 595. & 607. & veteres lapides apud Selden. *in Marm. Arundell. p.* 130. Reines. *Inscript. p.* 497. Smith. *de sept. eccles. Asiae p.* 20. *sequ.* & Iac. Gronou. *in Memoria Cossoniana p.* 142. 145. & 148. ΑΓΑΘΗι ΤΥΧΗι, qua formula ideo vti noluisse videtur Iosephus Iudaeus, quod *Bonam Fortunam* pro Dea colerent Romani. Alex. ab Alexandr. *Genial. dier. I*, 12. Dalechamp. *ad Plin. Hist. Nat. I*, 7. Ceterum de for-

formula edictali: BONVM FACTVM consuli debet Barn. Brisson. *de Formul. pop. Rom. III. p. 274. sequ.*

§. LXVII.

Finis edictorum.

His porro edictis Praetores non modo leges, propositis actionibus vel exceptionibus adiuuabant: sed & multa, quae praeteruiderant legislatores, constituebant, quin & rigorem legum aequitate temperabant, ne videlicet summum ius in summam euaderet iniuriam. Quae omnia eleganter complexus Papinianus, *ius praetorium* ADIVVANDI *vel* SVPPLENDI, *vel* CORRIGENDI *iuris civilis gratia, propter vtilitatem publicam, introductum esse*, ait *l. 7. §. 1. D. de iust. & iur.*

§. LXVIII.

Iis aliquando Praetores ius scriptum euertebant.

Ipsum equidem ius scriptum directe mutare edictis suis non poterant Praetores, idque non modo ipsi prae se ferunt, quoties in edictis suis LEGES, SCA, EDICTA DECRETAQVE PRINCIPVM diserte excipiunt, *l. 7. §. 7. D. de pact. l. 1. §. 5. D. de postul. l. 1. §. 1. D. quib. ex causs. mai.* sed & iurisconsulti passim profitentur. *l. 12. §. 4. D. de Public. in rem act. l. 12. §. 1. D. de bon. possess.* Enimuero vt mali magistratus potestate, etiam legitima, facile abutuntur: ita & de Praetoribus idem obseruat Dio Cass. *Hist. Lib. XXXVI. p. 19.* dum scribit: Οὐ γὰρ οἱ στρατηγοὶ πάντα τὰ δικαιώματα, ἃ περὶ τὰ συμβόλαια διετέτακτο, ἐποίουν, οὔτε ἐσάπαξ τοῦτ' ἐποίουν, οὔτε τὰ γραφέντα ἐτήρουν, ἀλλὰ πολλάκις αὐτὰ μετέγραφον. *Neque enim Praetores omnia ea iura, quae*

quae ad contractus dirigendos constituta erant, obseruabant, neque id vmquam fecerant, sed saepenumero ea variauerant *.

* Potest id per inductionem, quam vocant, probari, modo ad leges XII Tabularum respicere velimus. Ita sane Praetor mutauit poenam furti manifesti, Gell. *Noct. Attic. XI, vlt.* Theophil. *ad* §. 2. *Inst. de perpet. & temp. act.* poenam frugis noctu demersae, Plin. *Hist. Nat. XVIII*, 3. iniuriarum, Gell. *Noct. Attic. XX*, 1. actiones arborum furtim caesarum, Plin. *Hist. Nat. XVII*, 1. depositi dolo malo abnegati, *Pariat. Mos. & Rom. leg. X*, 6. conditionem liberorum emancipatorum, §. 9. *Inst. de success. ab intest.* nec non cognatorum, *l.* 1. *D. vnde cogn.* Nec magis Praetor pepercit aliis legibus, veluti Aquilliae, cuius capita quaedam exstitisse *de seruo corrupto* & *de effusis & deiectis*, quae deinde praetor edicto suo excluserit, suspicatur V. A. Corn. van Bynkersh. *Obs. I*, 13. *p.* 61. Iam obiter addo, eam veram ac genuinam esse rationem, cur actiones quaedam poenales, licet praetoriae, tamen sint perpetuae, veluti actiones furti manifesti, *pr. Inst. de perp. & temp.* arborum furtim caesarum, *l.* 7. §. 6. 7. *D. arb. furt. caes.* furti aduersus nautas, caupones, stabularios, *l. vlt.* §. 6. *D. naut. caup. stab.* depositi miserabilis, *l.* 18. *D. depos.* serui corrupti, *l.* 13. *D. de seru. corr.* de effusis & deiectis, si non de occiso libero homine agitur, *l.* 5. §. 5. *D. de his, qui effud. vel deiec.* Omnes enim hae actiones non sunt origine praetoriae, sed ciuiles, at immutatae & correctae a Praetoribus.

§. LXVIIII.

Quod ergo directe non poterant Praetores, id indirecte, adhibitisque quibusdam artibus, cos *Quibus artibus id consequuti*

sint praetores. eos praestitisse, dudum ostendimus. Nam & NOVIS excogitatis VOCABVLIS leges eludebant, & actiones ciuiles datis EXCEPTIONIBVS, RESTITVTIONIBVS, euertebant, & FICTIONIBVS suis efficiebant, vt aliam paene faciem inducerent iura ciuilia *, *Antiqu. Rom. II*, 14.

* Ita NOVIS ludebant VOCABVLIS, dum iis, qui *heredes* esse non poterant, dabant *bonorum possessionem*, dum argentarios non *promittere*, sed *recipere*, eosque, qui rem a se aliisque promissam iterum promittebant, *constituere*, dicebant, atque inde dabant actiones *receptitiam* & *constitutae pecuniae*: *l.* 2. *C.* *l.* 1. §. 1. *l.* 16. §. 2. *l.* 18. §. 1. *l.* 25. *D. de const. pec.* quasi inter *pacisci*, *promittere*, *recipere*, *constituere*, tantum interesset discriminis, vt priora non mererentur actionem, posteriora mererentur. Deinde & variis EXCEPTIONIBVS elidebant iura, & iis quidem non tantum aequis, veluti *pacti*, *doli mali*, similibus, sed & iniquissimis, qualis vere fuit *exceptio lenocinii* apud Valer. Max. *Lib. VII. Cap.* 7. *exemplo* 7. Quod & de RESTITVTIONIBVS dicendum, quas saepe dabant Praetores mali, quando minime oportebat, ceu patet exemplo C. Verris apud Ciceron. *in Verr. I*, 16. FICTIONVM exempla omni exceptione maiora sunt in § 4. *Inst. de action.*

§. LXX.

De Gottl. Kortii vindiciis Praetoris & iuris honorarii. Enimuero aduersus omnes, qui Praetori haec exprobrant, stilum vindicem, quod mireris, expediuit V. C. GOTTL. KORTTE, editis Lipsiae *vindiciis Praetoris ac iuris honorarii*, vbi iis, qui talia scripserunt, tam grandem dicam scribit, ac tam vehementer in-

indignatur, vt magis non potuisset, si coniurassent aduersus rempublicam. Et tamen vir ille doctus effusa omni bile, magno conatu maximas nugas egit.

* Primo enim mutato ipso quaestionis statu §. *IV. p.* 3. se non perfidorum ac malitiosorum Praetorum, sed praeturae caussam acturum, minatur. Quasi ipsam praeturam, quisquam mortalium impugnasset, aut alii Praetores, quam perfidi ac malitiosi, istis artibus abusi sint. Cum laruis ergo pugnat vir doctus, neminem habiturus aduersarium. Deinde ostensurus, Praetores, ne si voluissent quidem, his artibus vti potuisse, a §. *V.* multa ex aduersariis suis corradit de insigni Romanorum cura in seruandis legibus, de edictis consentiente senatu scriptis, de intercessione tribunorum plebis, qua & aduersus iniqua edicta Praetorum vti potuerint, denique de iureiurando, quod in leges iurarint Praetores. Enimuero, qua fronte negatur fieri potuisse id, quod re ipsa factum est? Ius Praetores edictis euertisse, & Dio testatur, & Cicero: qui ergo euerti non potuit? Cur, quaeso, C. Verrem, talia ausum non cohibuit insignis ista Romanorum cura in seruandis legibus? cur hunc Senatus non in ordinem coegit auctoritas? cur Tribuni plebis non domuerunt? & cur hominem non saltim iuris iurandi religio in officio continuit? Praeterea, si quid aliud, falsum est, Praetores edicta sua, vel de senatus, vel de collegii tribunicii sententia composuisse, neque id probant adducta a viro docto testimonia. Praeterea ridiculum est, vindicem initio negare, Praetores his artibus vti potuisse, & postea tamen §. *VIII* non modo fateri, eos iura mutasse, sed & iure id ab illis factum esse contendere: partim, quod *similis legislatoriae esse debeat Praetorum potestas*, (quo nescio an

 quid-

quidquam ſcribi potuiſſet inſulſius,) partim, *quod populo potius vitio vertendum ſit, quod tamdiu vetuſtis obſcurisque legibus inhaeſerit.* Quid ergo ſibi vult vindex? cur iis indignatur, qui Praetores iura mutaſſe cenſent? cur id fieri potuiſſe negat? Non minus abſonum eſt, quod §. *VIIII.* illam veterum querelam, inprimis locum Dionis Caſſii non de ordinariis annuis, ſed de ſubitaneis Praetorum edictis accipiendum eſſe ait, veluti de citatoriis, monitoriis, ſimilibusque. Quaſi vero lex Cornelia, de qua ibi agit Dio Caſſius, ad edicta ſubitanea pertinuerit, & quaſi vlli magiſtratui lege praecipi poſſit, vt omnia edicta ſubitanea, citatoria, monitoria ſub auſpicium honoris ſui ſemel ſimulque proponat. Nugae! Denique vbi ad rem ipſam ſe accingit vindex, artes iſtas Praetoribus iniuria tribui oſtenſurus, multum interfuiſſe monet inter bonorum poſſeſſionem & hereditatem, vbi pleraque, quae nemo dupondiorum ignorat, quaedam & falſiſſima adfert. Deinde exceptiones aeque, ac reſtitutiones in integrum aequiſſimas eſſe contendit, quum nemo eas iniquitatis coarguerit, & veriſſimum tamen ſit, Praetores, qui aequas vel exceptiones vel reſtitutiones inuexerunt, potuiſſe etiam inuehere iniquiſſimas, easque aliquando re ipſa inuexiſſe. Poſtremo, ne quid ineptiarum deſit, fictiones fictiónes eſſe negat, easque nihil aliud, quam *veritates probabiles, & interpretationes extenſiuas eſſe,* contendit. Nam veritas admodum probabilis eſt, eum, qui non vſucepit, vſucepiſſe, non vſucepiſſe autem, qui vſucepit. Hoc vero eſt, quod ignorabamus miſeri. Quae ſub finem Diſſertationis adcumulantur de abſentium praeſentia, de ſeruitute poenae, id eſt, Furiarum, & ſimilibus iuris, quod homo iſte numquam intellexit, capitibus, tam frigida ſunt, vt nolim ea recenſendo anno tam inſa-

lubri

lubri febrim lectori excitare. Saltim si veterum Praetorum aliquis has Praetoris vindicias legisset, eum non dubito exclamaturum fuisse:

Non tali auxilio, nec defensoribus istis
Tempus eget.

§. LXXI.

Sed & id sibi adrogauerant Praetores, vt edicta per annum, quotiescumque collibitum esset, mutarent, idque plerumque facerent εἰς χάριν ἢ κατ' ἔχθραν τινῶν, *in gratiam odiumque certorum hominum:* Dio Caff. *Lib. XXXVI. p.* 19. Afcon. Paedian. *in argum. orat. pro C. Cornelio maiest. reo.* * adeo, vt ad coercendam istam Praetorum licentiam opus esset edicto ipsorum Praetorum: QVOD QVISQVE IVRIS IN ALTERVM STATVIT, VT IPSE EODEM IVRE VTATVR. *l.* 1. *D. quod quisque iur. in alt. stat.* Praetores edicta sua per annum frequenter mutabant.

* Fecisse id animaduertimus C. Verrem. Is edicto L. Annio heredi secundo P. Annii Asellii edicto condonauit hereditatem, exclusa filia vnica herede a patre instituta. Cic. *in Verr. I*, 41. De eo edicto Cicero *ibid. Cap.* 42. *Ac si hoc iuris non vnius caussa hominis edixisses, cautius composuisses.* Idem *Cap.* 45. refert, ridiculum edictum proposuisse Verrem in gratiam heredis Minucii, cuius testamentum alioquin iure nullum erat. *Componit*, inquit, *edictum, iis verbis, vt quiuis intelligere possit, vnius hominis caussa conscriptum esse, tantum quod hominem non nominat.* Talia permulta sunt in illis in Verrem orationibus.

§. LXXII.

Hinc SCo iussi sunt ex edictis perpetuis ius dicere.

Id quum demum intolerabile videretur ciuitati liberae, & ius incertissimum redderet: anno ab V. C. DLXXXV. L. Aemilio Paullo & C. Licinio Crasso Coss. V. Kal. Apr. in curia Hostilia factum est SC. VTI PRAETORES EX SVIS PERPETVIS EDICTIS * IVS DICERENT. Cuius Senatusconsulti notitiam verbaque debemus *Actis diurnis*, quorum fragmenta quaedam insignia ediderunt Steph. Vin. Pighius *Annal. Rom. Tomo II. p.* 378. Reines. *Inscript. Class. IIII*, 2. & omnium accuratissime Henr. Dodwell. Adpend. *praelect. Cambden. p.* 665. *sequ.*

* Neque tamen PERPETVVM dicitur hoc edictum, quasi aeternum duraturum, quale esse debuit illud a Saluio Iuliano compositum sub Hadriano: sed quod illud per totum annum nullam subiturum esset mutationem. Nam *perpetuum* dicitur etiam, quod est continuum, vel non interruptum, quamuis non infinitum. Sic *palus* PERPETVA apud Caesarem *de Bello Gall. VII*, 57. PERPETVA *amicitia* apud Q. Ciceron. *petit. consul. Cap. VI. biennium* PERPETVVM apud Terent. *Hecyrae I*, 2. *v.* 12. vbi Donatus: *Vt continuationem casus sui ostenderet*. PERPETVVM *dixit*. Huius notionis quum non meminissent Menardus *in Cicer. in Verr. I. p.* 103. Guil. Grot. *de vit. iurisconf. II*, 6. non mirum est, eos maxime caecutiisse circa naturam edicti perpetui, quale ante Hadrianum Imp. inualuerat.

§. LXXIII.

Postea etiam

At ne id quidem SC par fuit illi Praetorum

rum licentiae. Nam multo poſt illa tempora C. Verres in vrbe, & in Sicilia edicta ſua in gratiam odiumque aliorum frequenter mutabat, & varie ius dicebat. Cicero *in Verr. I*, 46. Nec religioſius reliqui Praetores edicta ſua ſeruabant. Quo factum eſt, vt anno ab V. C. DCLXXXVI. C. CORNELIVS, Trib. pleb. magna cum nobilium hominum offenſione * legem ferret, VT. PRAETORES. EX. EDICTIS. SVIS. PERPETVIS. IVS. DICERENT. *Quae* LEX CORNELIA *tum gratiam ambitioſis Praetoribus, qui* VARIE *ius dicere adſueuerant, ſuſtulit*, vti obſeruat Aſcon. Paedian. *ibid*. Meminit eiusdem legis Dio Caſſ. *Lib. XXXVI. p.* 19. qui eius ſententiam ita exprimit· Κατ' ἀρχάς τε εὐθὺς στρατηγοὺς τὰ δίκαια, οἷς χρήσονται προλέγειν καὶ μηδὲν ἀπ' αὐτῶν παρατρέπειν. *Vt & ſtatim Praetores principio edicerent, quo iure eſſent vſuri, & deinde nequaquam ab eo deflecterent.* lege Cornelia.

* Rem perſpicue expoſuit Aſcon. Paedianus in argumento orationis pro C. Cornelio, maieſtatis reo. C. Cornelius, homo non improbus vita habitus, quaeſtor Cn. Pompeii, dein Tribunus plebis, Piſone conſule, retulerat ad Senatum, *ne quis legatis exterarum nationum pecuniam expenſam ferret.* Relationem repudiabat Senatus, quo ex ordine plerique hac credita pecunia permagnum & turpiſſimum lucrum faciebant. Offenſus ea re Cornelius in concionibus Senatum turpis lucri accuſat, ſimulque legem rogat, qua Senatus minueretur auctoritas. *ne quis, niſi per populum, legibus ſolueretur.* At Senatus facile mouit P. Seruilium Globulum, Tribunum pleb. vt Cornelio obſiſteret.

Et ſane orto tumultu, in quo & C. Piſonis Coſ. faſces fracti, lapideſque in conſulem ex vltima concione iacti ſunt, concilium tum dimittendum fuit. Poſtea ſine tumultu pertulit legem paullulum emendatam, *ne quis a ſenatu legibus ſolueretur, niſi ducenti adfuiſſent.* Audacior hoc ſucceſſu factus & alias leges, & hanc de Praetorum edictis promulgauit tulitque, per quas contentiones paene totus eius tribunatus peractus eſt. Sequenti deinde anno reus maieſtatis factus eſt a Cominiis fratribus, defenſuſque a Cicerone, deſiſtentibus accuſatoribus, euaſit, nomenque eius de reis exemtum eſt. Plura ſciremus, ſi orationes illae Ciceronis integrae ad nos perueniſſent. Iam vix fragmenta quaedam nobis ſeruauit laudatus Aſconius.

§. LXXIIII.

Hinc ius praetorium multo, quam antea, certius factum.

Hac ergo lege effectum eſt, vt non modo paullo minus neceſſarium eſſet edictum: QVOD QVISQVE IVRIS IN ALTERVM STATVIT, niſi quis repentino aliquo edicto damnum ſenſiſſet, ſed & ipſum ius praetorium in poſterum paullo videretur certius, quod pleraque tralaticia edicta in albo legerentur, & Praetores, licet quotannis edicerent, pauca tamen noua capita veteribus adſtruerent. Hinc iuriſconſulti ex eo tempore edicta Praetoris colligere, ſuiſque illuſtrare coeperunt animaduerſionibus, veluti SER. SVLPICIVS, *l.* 2. §. 1. *D. de orig. iur.** A. OFILIVS, *d. l.* 2. §. 44. *D. eod. l.* 1. *D. ne quis eum qui in ius voc.* & ANTISTIVS LABEO, *l.* 1. *D. de fugitiu.* Gell. *Noct. Att. XIII*, 10.

* Sunt hi ipſi libri, qui alias *ad Brutum* ſcripti dicuntur. Hinc Pomponius: *Idem Ofilius edictum Praetoris primus diligenter compoſuit, nam*

nam ante eum SERVIVS *duos libros ad Brutum perquam breuissimos ad Edictum subscriptos reliquit.* Et *l.* 5. §. 1. *D. de instit. act* laudatur SERVII *liber primus ad Brutum*: non quasi Bruti, ICti, libros commentario illustrarit, sed quod has meditationes edictales M. Bruto, Iulii Caesaris interfectori, cui Cicero etiam libros de finibus & de natura Deorum, itemque Oratorem & paradoxa sua nuncupauerat inscripsisset. Eu. Otto *Ser. Sulpic. Cap. VII.* §. 3. *p.* 1598. *Tom. V. Thesaur. iur.* Ceterum quum vix minus necessariis scriptionibus operam dedisse virum negotiossimum, probabile sit: recte ex ipsa breuitate, qua vsus dicitur, colligere mihi videor, prima hunc libellum complexum esse iurisprudentiae elementa, eumque adeo in gratiam auditorum prodiisse. Studium sane iuris tum ab edicto auspicatos esse plerosque, testatur Cicero *de Legib. I,* 5. *A. Praetoris edicto plerique nunc, non a XII Tabulis, vt superiores, hauriendam iuris disciplinam, putant.* Vid. Iac. Perizon. *de lege Vocon. p.* 193. & V. C. Euer. Otto *ibid. p.* 1599.

§. LXXV.

Edicta Aedilium curulium.

Eodem iure, quo Praetores, etiam AEDILES CVRVLES de rebus ad curam suam pertinentibus, (§. LVI.) edicta proposuisse diximus, * (§. LXI.) quae & ipsa *iuris honorarii portio* erant. §. 7. *Inst. de iur. nat. gent. & ciu.* Nec tamen, sicuti Praetores, singuli videntur edixisse, sed communiter. Cuiac. *Obs. XXIIII,* 16. Vnde vix legas in *Digestis*: *ait Aedilis:* sed in numero pluratiuo: AIVNT, VOLVNT, NOLVNT, PRAECIPIVNT & DENVNCIANT, LOQVVNTVR, ORDINE FECERVNT

RVNT AEDILES, cetera. *l.* 1. §. 1. *l.* 17. §. 17. *l.* 25. *pr. l.* 44. *pr. l.* 37. *l.* 38. §. 1. *l.* 25. §. 10. *D. de Aedil. edict.*

* Quod ius ab ipsa magistratus sui origine videtur vsurpasse. Nam iam Plautus, qui centum circiter & septuaginta annis post primos Aediles curules scripsit, ad edictum eorum, tamquam rem notissimam, suo more adludit *in Captiu. Act. IIII. scen. 2. v. 43.*

Eugepe, EDICTIONES AEDILICIAS *hic habet quidem:*
Mirumque adeo est, ni hunc fecere sibi Aetoli agoranomum.

Loquitur enim de Ergasilo parasito, qui adcurrens in via inuehitur in *pistores scrophipascos, qui alunt furfuri sues, quarum odore praeterire nemo pistrinum possit:* deinde in *piscatores, qui praebeant populo pisces foetidos, qui aduehantur quadrupedanti crucianti canterio, quorum odos subbasilicanos omnes abigat in forum:* tum in *lanios, qui concinnent liberis orbas oues, qui locent caedundos agnos, & duplam agninam dent, qui petroni nomen indant verueci sectario.* Haec omnia ad Aedilium curam pertinebant, adeoque eleganter a Plauto vocantur *edictiones aediliciae.*

§. LXXVI.

Eorum capita, quae in iure supersunt.

Quamuis vero V. C. Eu. Otto *de tutel. viar. III,* 2. *p.* 428. contra Albericum, Fulgosium, Zoesium, Bockelmannum, recte obseruauit, non vnum fuisse edictum Aedilicium, sed plura, & ad varias caussas, de quibus eorum erat iurisdictio, pertinentia, eaque demum in vnum collecta corpus suis partibus & titulis distincta videri: in iure tamen nostro tria tantum supersunt capita, quae

quae ſola Saluius Iulianus in Edictum perpetuum retulit, *l.* 1. §. 1. *ſequ. D. de Aedil. edict.* Vnum de mancipiorum *, *l.* 1. §. 1. *D. eod.* alterum de iumentorum venditionibus, *l.* 38. §. 1. 2. *D. eod.* tertium de cane, verre ſimilibusque animalibus ibi, vbi vulgo iter fit, non habendis, *l.* 40. *ſequ. D. eod.* Quod poſtremum erudite illuſtrauit laudatus Otto *ibid.*

* At ne id quidem caput ſatis integrum in Pandecte reperitur. Quum enim in *l.* 1. §. 1. *de Aedil. edicto.* venditores tantum iubeantur CERTIORES FACERE EMTORES, QVID MORBI VITIIQVE CVIQVE SIT, EAQVE OMNIA PALAM RECTE PRONVNCIENT: verba vetuſta & τυπικὰ apud Gell. *Noct. Attic. IIII*, 2. ita ſe habent: TITVLVS SERVORVM VTEI SCRIPTVS SIT COERATO, ITA VTEI INTELLIGI RECTE POSSIT, QVID MORBI. *cetera.* Tituli huiusmodi, quo vitia morbiue mancipiorum exprimi ſolebant, meminerunt Seneca *Epiſt. XXXXVI.* & Philoſtrat. in vit *Apollon. Tyan. Lib. III. Cap.* 25. *p.* 115. *edit. Olear.* vbi ἔπαινος τῶν ἀνδραπόδων ΤΟ ΜΗ ΚΛΕΠΤΕΙΝ ΑΥΤΑ. *titulus mancipiorum*: NON FVRANTVR.

§. LXXVII.

Paſſim tamen & aliorum huius edicti capitum exſtant veſtigia. Quum enim & funerum cura penes Aediles eſſet: permulta edixiſſe videntur de ſumtibus funerum, ritibus funebribus, & ſtructura monimentorum ſepulcralium. Ouid. *Faſtor. VI. v.* 663. Caput de funeribus & eorum ſumtibus.

Adde quod AEDILIS *pompam qui funeris irent,*
Artifices solos iusserat esse decem *.

Et Reines. *Inscr. II*, 73. *p.* 291. elegans describit marmor, in quo C. Cestii heredes profitentur, se monimentum fecisse ex pecunia, quam pro suis partibus receperint ex venditione Attalicorum, QVAE EIS PER EDICTVM AEDILIS IN SEPVLCRVM C. CESTII INFERRE NON LICVERIT. Conf. Cicer. *ad Attic. Lib. XII. Epist.* 35. 36.

* Quum ex Cicerone *de Legib. II*, 23. constet, iam legibus XII Tabularum cautum fuisse: TRIBVS RICINIS ET DECEM TIBICINIBVS FORIS EFFERRE IVS ESTO: verba Ouidii sollicitare non dubitat Iac. Gothofredus *Not. in XII Tabul. p.* 233. pro *Aedilis* rescribens EDICTIS, & per *edicta* intelligens XII Tabulas, quae adpellatio sine exemplo esse videtur. Et cur non legem XII Tabularum, luxu insequentium saeculorum, vt fieri solet, euersam, in vsum reuocare potuerint Aediles? Vid. V. C. Petr. Burmann. *ad Ouid. Tom. III. p.* 424. *sequ.* Hos sane de minuendis funerum impensis edixisse, extra omnem dubitationis aleam positum est ob lapidem Reinesianum. Ex quo simul patet, quomodo sint intelligenda verba Ciceronis *Philipp. VIIII*, 7. *Senatum censuisse, atque e republica existimare, Aediles curules* EDICTVM, *quod de* FVNERIBVS *habeant, Ser. Sulpicii L. F. Lemonia Rufi funeri remittere.* Ea enim Paullus Manutius recte interpretatus est de sumtibus funerum, quum contra satisfacere vix videantur coniecturae Iac. Gutherii *de iure Man. II*, 1. & V. C. Io.

Io. Guil. Hoffmanni *Hist. Triumuirat.* §. *X.* *p.* 31. *sequ.*

§. LXXVIII.

Aliud edicti Aedilicii caput de castratoribus puerorum quadruplo puniendis, memoratur *l.* 27. §. 6. *D. ad leg. Aquill.* quod iuuenili, sed docta commentatione illustrauit V. C. Euer. Otto edita *Steinuord.* 1710. Apud Macrobium porro *Saturn. II,* 6. legimus, Aediles aliquando proposuisse edictum: NE QVIS ALIQVID IN SCENAM PRAETER POMVM IACERE VELLET: Cascellium vero iurisconsultum, interrogatum, num nux pinea pomum sit? facete respondisse: *Si in Vatinium missurus es, pomum est* *.

De castratione puerorum, & rebus in scenam non proiiciendis.

* Fuisse & alia Edicti Aedilicii capita, & inde colligi posse videtur, quod *l.* 2. *D. de diuers. & temp. praescr.* Marcellus PLERASQVE *actiones* AEDILICIAS *certo tempore finiri*, ait. Quum enim hodie nullam sciamus, quae non sit temporalis: consequi videtur, vt quarumdem, quae perpetuae fuerunt, ipsa memoria interciderit. At neruos huic argumento incidit V. A. Corn. van Bynkershoek. *Obs. IIII,* 8. cuius coniectura, pro PLERAEQVE, extrita vna littera, legentis PERAEQVE tam est elegans & verosimilis, vt omnibus adsensum extorquere videatur.

§. LXXVIIII.

Denique & magistratus prouinciales, quales libera adhuc republica erant COSS. PRAETORES, PROCOSS. PROPRAETORES, (Car. Sigon. *de iure prouinc. II,* 1.)

Edicta prouincialia.

1.) edicta in prouinciis suis proponebant. Habebant equidem singulae prouinciae suas leges, quae victis gentibus ab Imperatore de decem legatorum sententia dari solebant, sancte deinde seruandae a praesidibus: Cicero *in Verr. II*, 13. Liu. *Lib. XXXIII. Cap.* 31. & 32. & *Lib. XXXXV. Cap.* 25. erant etiam quaedam in prouinciis ciuitates αὐτονόμοι, quibus ob bene merita suae leges permissae *: Ez. Spanhem. *Orb. Rom. Exerc. II. Cap.* 9. denique & ipsae leges Romanae saepe ad vniuersum orbem Romanum singularibus sanctionibus porrigebantur: Vlpian. *Fragm. XI*, 18. 20. & *ibi* Schulting. *l.* 5. *pr. D. de manumiss.* attamen his omnibus veluti auctarium & supplementum accedebant EDICTA PROVINCIALIA.

* Non vniuersa prouincia easdem a victore leges accipiebat, sed prout se ciuitates aduersus victorem populum gesserant, de eoque meriti fuerant, ita vel duriores vel mitiores leges accipiebant. Car. Sigon. *de iure prouinc. II*, 5. Aliquando humanioris ingenii Imperatores totam prouinciam suis vti legibus patiebantur: & tale exemplum L. Aemilii Paulli, Macedonibus αὐτονομίαν concedentis est apud Liuium *Lib. XLV*, 32. Si ciuitas αὐτόνομος, suis relictis legibus, ius Romanum sua sponte adoptasset, populus ille FVNDVS FACTVS dicebatur. Cic. *pro Balbo Cap. VIII.* Gell. *Noct. Attic. XVI*, 13. Qua de re doctissimae exstant NIC. RIGALTII, ISM. BVLLIALDI & HENR. VALESII Diatribae *de populis fundis*, iunctim editae *Diuione MDCLVI.* 8. recusae in Graeuii *Thesauro Antiq. Rom. Tomo II.*

§. LXXX.

§. LXXX.

Qui nimirum mittebantur in prouincias, exemplo Praetorum, ipsi quoque sub auspicium magistratus sui, quomodo ius dicturi essent de quibuslibet caussis, edictis denunciabant: Sigon. *de iur. prou. ibid.* idque faciebant non modo Consules & Procoss. sed & Praetores & Propraetores, vti patet exemplis L. Domitii & P. Licinii Neruae, Praetorum Siciliae, apud Valer. Max. *Lib. VI. Cap.* 3. *ex.* 6. & *in Excerpt. Peiresc. p.* 633. Totidem ergo erant edicta PROVINCIALIA, quot prouinciae, celebranturque passim edictum SICILIENSE, *Cicero in Verr. I*, 43. ASIATICVM, & SYRIACVM, Idem *Lib. VI. Epist. ad Attic.* 1. nec non CILICICVM *. Id. *Lib. III. Epist. ad Famil.* 8. Eorum varietas.

* Ex his locis adparet, diuersa quidem fuisse haec edicta: at saepe praesides prudentiores, optima quaeque ac saluberrima, non modo ex vrbano, sed & ex aliarum prouinciarum edictis in sua transtulisse. Fecit id sane Cicero, qui *Lib. VI. Epist. ad Attic.* 1. de se ipso refert, quaedam se de Bibuli, Syriae Procos. nonnulla ex Q. Mucii edicto Asiatico in suum Cilicicum transtulisse: pleraque de iure dicundo, praeter ea, quae sine edicto satis commode explicari non posse visa sint, ἄγραφα reliquisse, & praemonuisse tantum prouinciales, se de eo genere sua decreta ad edicta vrbana adcommodaturum.

§. LXXXI.

Ceterum & haec prouincialia edicta vel TRALATICIA erant, vel NOVA. Pleraque enim Erant illa vel tralaticia vel noua.

enim ex decessorum suorum edictis retinebant: at nihilominus tamen iisdem & noua quaedam adsuebant *. Cicero *Lib. III. ad Familiar. Epist.* 8. Quin ea in re vel maxime elucebat magistratuum prouincialium prudentia, si quid noui, quod prouinciis suis salutare esset, constituissent. Quo nomine L. Lucullum laudat Cic. *Acad. Quaest. IIII*, 1. quod *in eo tanta fuerit prudentia in constituendis temperandisque ciuitatibus, tanta aequitas, vt multo post steterit Asia, Luculli institutis seruandis, & quasi vestigiis persequendis.* Similes sunt laudes, quibus Quintum fratrem prosequitur *Lib. I. Epist. ad Q. fratr.* 1. *Cap.* 9.

* Ita ipse Cicero *ad Famil Lib. III. Epist.* 8. testatur, se pleraque ex Appii Pulcri edicto iisdem verbis transscripsisse in suum, & noua quaedam addidisse de minuendis ciuitatum sumtibus, quibus ipse magnopere delectetur. Fuere ergo in illo Ciceronis edicto Cilicico quaedam TRALATICIA, alia a Cicerone de NOVO addita: idque & reliqui, qui in prouincias ibant, magistratus accurate obseruabant.

§. LXXXII.

Quae in edictis suis cauerint boni Praesides.

Recte porro obseruatum est a Carolo Sigon. *de iure prou. II*, 5. tria potissimum in edictis suis componendis exercendisque cauere solitos esse bonos Praesides, qui famae seruirent: *primum*, ne quid edicerent contra legem vel formulam prouinciae, (§. LXXVIIII.) quo nomine male audiebat C. Verres, quod in Sicilia pleraque edixisset contra legem Rupiliam. Cicero *in Verr. II*,

13.

13. *Alterum*, ne quod in vrbe antehac sanxerant, edictis euerterent prouincialibus, quod eidem C. Verri exprobrat Cicero *in Verr. I*, 16. *Postremum*, ne quid ipsi vmquam decernerent aduersus edictum suum. Cicero *ad Attic. Lib. VI. Epist.* 1.

§. LXXXIII.

Quandoquidem vero vix dubitandum est, quin idem sibi aliquando adrogarint magistratus prouinciales, quod sibi Praetores vrbanos sumsisse vidimus, puta vt edicta sua, quoties collibitum esset, mutarent: (§ LXXI.) nihil etiam videtur certius, quam LEGEM CORNELIAM de edictis perpetuis, supra descriptam, (§. LXXIII.) prouinciales etiam magistratus obstrinxisse. Quin, si dicendum, quod res est, Praetorum prouincialium iniquitas occasionem primum dedisse videtur Senatui, de edictis magistratuum perpetuis cogitandi.

An lex Cornelia prouinciales etiam magistratus obstrinxerit?

* Diximus supra (§. LXXII.) L. Aemilium Paullum Cons. anno ab V. C. DLXXXV. auctorem fuisse Senatui condendi SC. vt Praetores ex edictis suis perpetuis ius dicerent. Iam vero ex *Epit. Liu. Lib. XLIII.* patet, circa ea tempora Praetores nonnullos eo, quod auare & crudeliter administrassent prouincias, damnatos esse, quae fusius narrat ipse Liuius *Lib. XLIII. Cap.* 2. *&* 10. De remedio ergo cogitandum fuit, quo nimia coerceretur Praetorum licentia, maxime in prouinciis, vbi Senatus populique absentia magistratibus iniquis spem impunitatis multo maximam iniiciebat.

§. LXXXIIII.

Leges intra haec tempora post XII tabulas conditae.

Quamuis ergo iam essent in vrbe leges XII Tabularum, plebiscita, legis actiones, ius ciuile, ex interpretatione prudentum & fori disputatione ortum, ac denique edicta magistratuum quam plurima: non tamen quotannis deerat occasio nouas rogandi ferendique LEGES, nouaque PLEBISCITA, quibus permulta, antea vel plane non, vel aliter, quam e republica videretur, definita sancirentur. Eas cum cura iam collegerunt alii. * Licebit tamen & hic earum texere catalogum; & quaedam ab aliis non obseruata, passim adspergere.

* Huc pertinet ANT. AVGVSTINI liber *de legibus* & alter *de SCtis Romanorum*, cum Fuluii Vrsini fragmentis editus *Romae* 1583, 4. & postea aliquoties in Gallia. PAVLLI MANVTII *de legibus*, & separatim aliquoties, & cum priore insertus *Tomo II. Thesauri Graeuiani*. Ediderunt & VDALR. ZASIVS & POMP. LAETVS & FRANC. HOTOMANVS *legum Romanarum catalogos*, sed in quibus praeter earum nomina & obiectum vix quidquam notabile inuenias, quamuis ZASII catalogum passim illustrarit LVD. CHARONDAS, & cum aliis eiusdem argumenti scriptis inseri meruerit locupletissimo *Antiquit. Rom. Thesauro*. Addi debent PAVLLI MERVLAE *de legibus Romanorum* libri diligentissime scripti, & cum aliis eiusdem lucubrationibus, ad antiquas Romanas pertinentibus editi *Lugd. Bat.* 1686. 4. & collegae olim coniunctissimi, nunc amici desideratissimi CHRIST. GOTTFR. HOFFMANNI *Historia iuris Rom. Iustin. p.* 42.

§. LXXXV.

Earum recensus.

Nos omiſſis iis, quae ad ius Romanorum publicum pertinent, eas tantum, quae de iure priuato publicisque iudiciis agunt, obſeruata litterarum ſerie *, paucis recenſebimus, ita tamen, vt in earum aetatem, vbicumque id fieri poterit, ſimul inquiramus, &, quid illis ſancitum ſit, paucis indicemus. Quod ſtudioſis eo gratius futurum ſperamus, quo minus in omnium manibus verſantur, quae paullo ante laudauimus, doctiſſimorum virorum opera.

* Quum plerarumque legum aetas incerta ſit; res ardua eſt, earum chronotaxin accuratam dare. Auſus hic quaedam eſt STEPH. VIN. PIGHIVS *in Annal. Rom.* ſed in eo opere permulta hariolatur auctor, pauciſſima certis ac exploratis veterum teſtimoniis probat. Nos temporis characteres vbique, quoad eius fieri poteſt, notabimus.

§. LXXXVI.

Leges Acilia Calpurnia de ambitu, Aemilia cibaria, & Apuleia maieſtatis.

Agmen ducit LEX ACILIA CALPVRNIA *de ambitu*, lata anno ab V. C. DCLXXXXVII. M. Acilio Glabrione & C. Calpurnio Piſone Coſſ. qua cautum, *vt id crimen & mulcta coerceretur, & damnati nullum amplius magiſtratum capere nec ſenatui intereſſe poſſent, & accuſatoribus certa praemia conſtituerentur* *. Dio Caſſ. *Lib. XXXVI. p.* 18. Sigon. *de Iudic. II*, 30. *p.* 435. Nec praetermittenda LEX AEMILIA *cibaria* lata a M. Aemilio Lepido & Q. Luctatio Coſſ. anno ab V. C. DCLXXV. qua non ſumtus

 coe-

coenarum, sed ciborum genus & modus praefinitus est. Gell. *Noct. Attic. II*, 24. Macrob. *Saturn. II*, 13. Cui iungimus LEGEM APPVLEIAM *maiestatis* conditam anno ab V. C. DCLII. C. Mario V. & M. Aquillio Coss. qua vis praecipue in vrbe ac seditio videtur vindicata. Cic. *de Orat. II*, 25. 49.

* Est haec lex inter eas, quam inuiti tulerunt Coss. Auctor enim est Dio Cassius, adeo ab ambitu non alienos fuisse Coss. vt ipsi alieno studio & magna contentione eum magistratum sint adepti. Pisonem certe ambitus accusatum vix euasisse. A Senatu ergo coacti hanc legem rogarunt, quod C. Cornelius tribunus pl. acerbissimas poenas ambitus reis constituere cogitaret, atque id maxime populo adprobante. Et sane in fragmentis Ciceronianae *orat. pro C. Cornelio maiest. reo* legimus, *populum eam legem flagitasse*. Senatum autem existimasse immodicarum poenarum denunciatione terrorem iniici hominibus, modicis autem poenis propositis nec accusatores, nec iudices defuturos. Hinc auctorem ferendae legis Consulibus fuisse.

§. LXXXVII.

Lex Aquillia.

LEX AQVILLIA *de damno iniuria dato* est plebiscitum perantiquum, at incertae aetatis *. Eius capita primum & tertium supersunt in *l. 2. pr. & l. 27. §. 5. D. ad L. Aquill.* Caput secundum in vsu esse negauit Iustinianus §. 12. *Inst. de leg. Aquill.* Hinc plures inanem operam impenderunt quaestioni, quid illo capite cautum fuerit? Vid. Iac. Cuiac. *in Paratil. D. & C. ad h. t.* cui nonnulla obuertunt V. A. Corn. van Bynkersh. *Obseru. I*, 13. & Ger. Noodt *de lege Aquill. Cap. I*, *p.* 176.

p. 176. & qui rem ſingulari ſcriptione dignam credidit, Claud. Chiffletius *de ſecundo capite leg. Aquill. Tomo V. Theſaur. iur. p.* 873. *ſequ.* Immo plura fuiſſe huius legis capita, quae deinde perierunt, quod ea Praetor mutaſſet, admodum eſt veroſimile. Ger. Noodt *de lege Aquill. Cap. I.* Bynkersh. *Obſ. I*, 13. Ceterum praeter laudatum NOODTIVM hanc legem illuſtrauit FRANC. BALDVINVS.

* Certum eſt, hanc legem exſtitiſſe ante Ciceronem, qui *in Bruto Cap. XXXIIII.* meminit *legis Aquilliae de iniuriis:* immo & ante Brutum & Scaeuolam, qui primi ius ciuile fundaſſe dicuntur. Nam hos legem etiam Aquilliam expoſuiſſe, conſtat. *l.* 27. §. 22. *l.* 39. *pr. D. ad leg. Aquill.* Vterque quum circa annum ab V. C. DC. floruerit: probabile eſt, auctorem huius plebiſciti fuiſſe L. Aquillium P. F. L. N. Gallum, quem anno ab V. C. DLXXII. Tribunum plebis fuiſſe, tradit Steph. Vin. Pigh. *Annal. Rom. Tom. II. p.* 330. quamuis, quem ille auctorem habeat, fatear me ſcire iuxta cum ignariſſimis. Praeturam tamen eum geſſiſſe anno ab V. C. DLXXVI. teſtis eſt Liu. *Lib. XXXXI. Cap.* 18.

§. LXXXVIII.

Lege porro ATILIA cautum eſt, vt pupillis & mulieribus Praetor cum maiore parte Tribunorum plebis tutorem daret *. *pr. Inſt. de Atilian. tut.* Addidimus mulieres, quia & Hiſpala Fecennia, libertina, tutorem a Praetore & Tribunis accepit, teſte Liuio *Lib. XXXIX. Cap.* 9. Quod quum factum ſit anno ab V. C. DLXVI. oportet hanc — Lex Atilia.

hanc legem iam ante id tempus exſtitiſſe, adeoque probabile eſt, conditam illam eſſe a L. Atilio Regulo, Tribuno plebis anno ab V. C. CCCCXXXXIII. Liu. *Lib. VIIII.* *Cap.* 30.

* Em. Merill. *Obſeru. I,* 37. *p.* 63. ex eadem lege eſſe putat obligationem matris, intra annum a morte patris tutorem liberis impuberibus petendi. §. *penult. Inſt. de SC. Tertull.* Petendus enim eſt *ſecundum leges*, vt eſt in *Nouella Theodoſii de tutorib.* vel *ſecundum leges. l.* 10. *C. de legit. hered.* per quas probabiliter intelligi putat leges Atiliam & Iuliam & Titiam. Sed quum mater tempore conditarum harum legum nondum eſſet heres liberorum, (quod ius per SC. Tertullianum demum accepit,) adeoque & hereditate mulctari non potuerit ob petitionem tutoris omiſſam, & praeterea id ius diſerte ex conſtitutione eſſe dicatur: *l.* 2. §. 2. *l.* 4. *princ.* §. 1. §. 4. *D. qui pet. tut. vel curat.* parum veroſimilis videtur haec Merillii ſententia, malimque ego per *leges* intelligere conſtitutiones principum, quae ſaepe LEGVM nomine in iure noſtro veniunt. vti *l.* 22. *C. de admin. tut. vel curat. l.* 12. *D. de legat. praeſt.*

§. LXXXVIIII.

Lex Atinia de vſucapione rerum furtiuarum.

LEX ATINIA, ipſa quoque incertae aetatis *, rerum furtiuarum vſucapionem, antequam ad dominum reuerſae ſint, inhibuit, quamuis & legibus XII Tabularum idem cautum fuiſſe conſtet, §. 2. *Inſt. de vſucap.* *l.* 4. §. 6. *D. de vſurp. & vſucap. l.* 215. §. 1. *D. de verb. ſignif.* Eam legem ſingulari libello illuſtrauit Hadr. Puluaeus, nuper a Cl. Conradi cum Raeuardi Triboniano, nec non *Tomo IIII.* *The-*

Thesaur. iur. p. 327. edito, qui tamen magis in Cuiacium iniuriis, quam bonae frugis plenus est.

* Immo & ipsum nomen legis non satis certum est. Theophilus enim §. 2. *Inst. de vsucap.* vocat Ἀτίλιον νόμον, quo nomine etiam reliquis Graecis venit, habeturque id vocabulum etiam in quibusdam *Institutionum* editionibus. At plus tribuendum pandectis Florentinis, Ciceron. *in Verr. I*, 4. & Gell. *Noct. Attic. XVII*, 7. quibus constanter dicitur ATINIA. Quare verosimile est, legem hanc latam a C. Atinio Labeone Tribuno plebis anno ab V. C. DLVI. Steph. Vin. Pigh. *Annal. Rom. Tomo II. p.* 255.

§. LXXXX.

Nec praetermittenda LEX AVFIDIA *de ambitu*, anno ab V. C. DCLXXXXI Messalla & Pisone Coss. ab Aufidio Lurcone Trib. pl. lata, in qua id de nouo sancitum erat, *vt qui numos in tribu pronunciarit, si non dederit, impune esset; sin dederit, singulis tribubus sestertium XXX deberet.* Cic. *ad Attic. Lib. I. Epist.* 1. Eiusdem generis, at paullo antiquior, est LEX BAEBIA AEMILIA, vti Sigon. *de Iudic. II*, 30. vocat, vel potius BAEBIA CORNELIA, *de ambitu*, qua anno ab V. C. DLXXI. cautum, *ne suffragationes & coitiones fierent* *. Plura de hac lege ignoramus.

Lex Aufidia & Cornelia Baebia de ambitu.

* Legis ipsius meminit Liu. *Lib. XL. Cap.* 19. sed verbis his paucissimis: *Et leges de ambitu consules auctoritate senatus ad populum tulerunt.* Sed supersunt quaedam fragmenta ex oratione Catonis pro hac lege adlata a Nonio, quae omnia ad largitiones pertinent: ex quibus adeo

non inepte colligit Sigonius legem hanc potissimum largitionibus corruptionibusque tribuum ac centuriarum fuisse oppositam. Rogarunt legem eius anni Consules, P. Cornelius Cethegus & M. Baebius Tamphilus, vt adeo nescire me fatear, cur Sigonius hanc legem tribuerit Aemilio Paullo, tum non Consuli, sed longe ab vrbe aduersus Macedonas bellum gerenti.

§. LXXXXI.

Leges Calpurnia repetundarum & Cincia de donis & muneribus.

Nec minus nota est CALPVRNIA *repetundarum*, lata anno ab V. C. DCIIII. a L. Calpurnio Pisone Tribuno plebis, qua cautum, vt prouinciales pecuniam, quam magistratus contra leges acceperint, constituto Romae iudicio repetere possent. Cic. *in Verr. IIII*, 56. In primis vero celebris LEX CINCIA *de donis & muneribus*, qua vetitum, ne quis ob caussam quamdam donum munusue caperet. Liu. *Lib. XXXIIII*, 4. Tacit. *Annal. XI*, 5. Latam eam nouimus a M. Cincio Alimento, Tribuno pleb. anno ab V. C. DXXXXIX. Cornelio & Sempronio Coss. nec quisquam ignorat eruditissimum de ea *Commentarium* scripsisse FRIDR. BRVMMERVM, editum *Lutet. Paris.* 1668. 4. recusumque Lips. 1712. 8. *.

* Eo commentario Brummerus, quidquid de hac lege dici poterat, tam luculenter exposuit, vt nemo Iliada post hunc Homerum scribere velit. Nam *Cap.* I. statim de auctore & nomine legis egit, eaque occasione de ipsa gente Cincia quaedam non vulgaria differit. Deinde non modo capita huius legis expendit, quorum primum, de quo *Cap. II.* fuit, NE QVIS OB CAVS-

CAVSSAM ORANDAM DONVM MVNVSVE CAPIAT; alterum, de quo *Cap. XII.* VT NE PLVS . . . . HS. DONARE LICERET, EXTRA QVAM SI CONIVNCTIS PERSONIS DONARETVR, QVOD EO AMPLIVS DONATVM ESSET, RATVM NE ESSET: tertium, de quo *Cap. XIII.* VT IN DONATIONE QVIBVSCVMQVE PERSONIS FACTA MANCIPATIO TRADITIOVE INTERVENIRET: Sed & vbique occasiones huius legis, relationes eiusdem, temperamenta, obseruationem, fraudes ei factas, & totam donorum & munerum, quae vel aduocatis vel aliis data sunt, historiam accurate exponit, vt quidem nihil, quod ad illustrandam hanc legem facere videatur, omiserit. Sententiam tamen eius, quod Caput II. per *l. vlt. C. Theod. de sponsal.* sublatum sit, recte refellit Ant. Schulting. *ad Vlpian. Fragm. p. 561.*

§. LXXXXII.

Sequuntur variae leges CORNELIAE, nec aetatis unius, nec eiusdem omnes auctoris. Vt enim iam non repetam, quae paullo ante de variis legibus a C. CORNELIO Tribuno plebis anno ab V. C. DCLXXXVI. latis, diximus: (§. LXXIII. *) lex CORNELIA FVLVIA *de ambitu*, qua capitale esse coepit, suffragia donis & pecuniis emere, rogata est anno ab V. C. DLXXXXIV. Cn. Cornelio Dolabella & M. Fuluio Nobiliore Coss. *Epit. Liu. Lib. XXXXVII.* Incertae aetatis est LEX CORNELIA *de lusu & sponsionibus*, cuius fit mentio *l. 3. D. de alcator.* LEGES vero CORNELIAE *maiestatis*, *de sicariis*, *veneficis*, *incendiariis*, *parricidiis*, *fal-*

Plures leges Corneliae.

falsis, iniuriis, limitibus & testamentis * omnes nomina obtinuerunt a L. Cornelio Sulla Dictatore, adeoque perlatae videntur anno ab V. C. DLXIIII. vel insequente.

* Lege *maiestatis*, quae ante Iuliam eiusdem argumenti apud Romanos obtinebat, cautum fuerat, *vt rei maiestatis essent, qui intercessionem sustulerint, aut magistratui, quo minus munere suo fungerentur, impedimento fuerint, qui exercitum e prouincia eduxerint, aut sua sponte bellum gesserint, exercitum sollicitauerint, ducibus hostium captis ignouerint, potestatem suam in administrando non defenderint, qui, quum ciues Rom. sint, apud Reges externos versati sint. Vt porro & mulieris testimonium de hoc crimine acciperetur, nec vlla poena sit calumniatoribus. Denique vt damnatis aqua & igni interdiceretur.* Cicero *in Pison. Cap. XXI. pro Cluent. Cap. XXXI.* Ascon. Paedian. *argum. leg. pro Cornel. maiest. reo.* Cic. *in Verr. I, 5.* & ibi Ascon. Paedianus *in Schol.* Legis CORNELIAE *de sicariis* capita varia fuerunt, veluti *de iis, qui homines occiderint, quorum dolo malo incendium factum fuerit, qui hominis occidendi furtiue faciendi caussa cum telo ambularint, qui quum magistratus essent, publicisue iudiciis praeessent, dedissent operam, quo quis falsum iudicium profiteretur, vt quis innocens conueniretur, condemnaretur, qui hominis necandi caussa venenum confecerint, dederint, quiue falsum testimonium dolo malo dixerint, quo quis iudicio publico rei capitalis condemnaretur: quiue quum magistratus iudicesue quaestionis sub capitalem caussam pecuniam acceperint, vt publica lege quis reus fieret. l. 1. pr. & §. 1. D. ad leg. Cornel. de sicar.* Paull. *Recept. Sent. V*, 23, 1. Poena erat aquae & ignis interdictio bonorumque ademtio, sine discrimine, cuius esset conditionis, *l.* 3. §.

5.

5. *l*. 1. §. 2. *D. eod.* postea in honestioribus deportatio, in vilioribus vltimum supplicium. *l*. 3. §. 5. *l*. 16. *D. eod.* Paull. *ibid.* Quin & occisi cognatis aliquid esse adiudicatum pro satisfactione, patet ex *l*. 4. §. 1. *D. eod. & Collat. leg. Mos. & Rom. I*, 11. Cuiac. *Obs. XIV*, 4. LEX CORNELIA *de parricidiis* passim memoratur *l. vlt. C. Theodos. ad leg. Corn. de fals. l*. 2. §. 32. *D. de orig. iur.* immo & *l*. 1. *pr. D. ad leg. Pomp. de parricid.* Nam ibi aut legendum: *quae est legis Corneliae de parricidiis*, aut eamdem fuisse oportet legem CORNELIAM *de sicariis* & *de parricidiis.* Vid. Schulting. *Jurispr. vet. anteiustin. p.* 513. De lege CORNELIA *de falsis*, quae & *testamentaria*, omnia nota sunt ex Paulli *Recept. Sentent. V*, 25, 1. *sequ.* Et ex hac lege etiam esse videtur *fictio legis* CORNELIAE, qua is, qui apud hostes decessit, in ciuitate decessisse, fingitur. *l*. 18. *D. de capt. & postl. l*. 12. *D. qui test. fac. poss.* Paull. *Rec. Sent. II*, 4, 8. De lege quoque CORNELIA *de iniuriis* omnia peruulgata sunt. Addi tamen potest Schulting. *ibid. p.* 440. Legis CORNELIAE *de limitibus* meminit Hyginus *de limit. p.* 152. eaque cautum fuerat, *vt per actuarios limites populo, sicut per viam publicam iter faciendi ius esset.* Quamuis ab hoc an alio Cornelio lata sit, nondum constet. Quin quum iungantur *leges Sempronia & Cornelia & Iulia:* fieri potest vt lex dicta sit *Cornelia Iulia.* Collegas autem Cn. Cornelium Cossum & C. Iulium Iulum, Tribunos milit. Cos. pot. reperias anno ab V. C. CCCXXXXVII. Liu. *Lib. IV*. 58.

§. LXXXXIII.

Leges Didia sumtuaria & Duillia

Nec minus celebris est lex DIDIA *sumtuaria*, lata anno ab V. C. DCX Appio Claudio & Q. Metello Coss. qua cautum, *vt*

Maenia de foenoribus, Fabia de plagiariis.

vt vniuersa Italia lege Fannia teneretur, vtque non modo qui sumtuosius epularentur, sed & conuiuae in poenas legis inciderent. Macrob. *Saturnal. III*, 17. Cui subiungimus legem DVILLIAM MAENIAM, a M. Duillio & L. Maenio, Trib. pl. anno ab V. C. CCCLXXXXVIII. Marcio & Manlio Coss. perlatam, *ne quis foenus vnciario maius exerceret.* Liu. *Lib. VII. Cap.* 27. Noodt *de foenor. & vsur. II*, 4. FABIAM *de plagiariis* latam esse volunt anno ab V. C. DLXXI. Ex ea capitale crimen nascebatur aduersus eum, qui liberum hominem sciens emit, suppressit, vendidit, donauit, in dotem dedit, permutauit, fugitiuum alienum suscepit, celauit, inuinctum habuit, seruo alieno fugam persuasit. *l.* 1. *l.* 4. *l.* 5. *l.* 6. §. 2. *D. ad leg. Fab. de plagiar.* Poenaque ex ea lege numaria fuisse dicitur *. *l. vlt. D. eod.* Paull. *Recept. Sent. Lib. V. tit.* 6. §. 14.

* Eam poenam numariam vel pecuniariam in publicatione dimidiae partis bonorum constitisse, suspicatur Rittershusius *ad Paullum ibid.* Et sane ipse Paullus apud *Pariat. legum Mos. & Rom. tit. XIIII.* §. 2. ait, honestiores adempta dimidia parte bonorum in perpetuum relegatos, humiliores aut in metallum damnatos, aut in crucem sublatos. At id ex ipsa lege Fabia esse, ex Paulli loco non liquet. Immo vero Vlpianus *ibid.* §. *III.* mentionem facit poenae sestertiorum quinquaginta millium: quamuis & haec summa satis grandis, & vix probabilis videatur. Schulting. *iurisp. vet. anteiustin. p.* 783. Immo ne ratio quidem excogitari posse videtur, cur *capitale crimen* vocetur *l.* 1. *D. ad*

leg.

leg. Fab. de plagiar. si mere pecuniaria illa poena fuerit.

§. LXXXXIV.

Sunt & aliae leges FABIAE, veluti illa *de ambitu* vel *numero sectatorum*. Sed eam perlatam non esse comperio, quippe *cui tenuiores restiterunt*, teste Cicerone *pro Muraena Cap. XXXIIII.* Certior est lex FABIA, quamuis & ipsa incertae originis, *de re agraria & limitibus*, cuius capita quaedam exstant inter Guil. Goesii *rei agrariae scriptores p.* 339. Addimus legem FANNIAM *sumtuariam*, latam anno ab V. C. DLXXXXII. C. Fannio & M. Messalla Coss. cuius sanctiones * fusius describunt Plin. *Hist. Nat. X*, 50. Gell. *Noct. Attic. II*, 24. Athenaeus *Deipnos. VI. extr. p.* 274. Macrob. *Saturn. III*, 17. ac postremo legem FVRIAM incertae aetatis *de modo legatorum*, de qua *pr. Inst. de lege Falc.* Cuiac. *Obs. XX*, 3.

Fabiae de ambitu & re agraria, Fannia sumtuaria & Furia de modo legatorum.

* Inter alia cautum ea lege fuerat, *vt ludis Romanis, plebeiis Saturnalibus & aliis quibusdam diebus centenos aeris in singulos dies impendere liceret: decemque aliis diebus singulis mensibus tricenos; ceteris autem omnibus diebus denos. Ne quid volucrum poneretur, praeter vnam gallinam, quae non esset altilis.* Ita legem describunt Plinius, Gell. & Macrobius. Athenaeus vero addit, vetuisse legem, *ne praeter domesticos conuiuae plures tribus exciperentur, aut ad summum* (immo potius κατ' ἀγορὰν, *die nundinarum*, ceu docet Casaubon. *Animadu. ad Athen. VI*, 21. *p.* 295.) *quinque & id singulis mensibus ter tantummodo fieret: neue pluris, quam duabus drachmis &*

& dimidia obſonarent e foro. Porro eamdem legem *carnis in fumum inueteratae in annum talenta quindecim abſumere permiſiſſe* ait, & *leguminum & olerum, quaecumque terra gignat, decocta.* Talia erant fungi, heluellae, beta, malua, & ſimiles cibi parabiles. Caſaubon. *ibid. p.* 296.

§. LXXXXV.

Leges Genucia de foenore & Hoſtilia de furtis.

Porro hac temporis periodo perlatae LEX GENVCIA *de foenore*, anno ab V. C. CCCCXIII. C. Martio IIII. & Q. Seruilio Coſſ. a L. Genucio Trib. pl. qua prohibitum, ne cui foenerare liceret. Liu. *Lib. VII. Cap.* 42. Ger. Noodt *de foenor. & uſur. Lib. II. Cap.* 4. LEX HOSTILIA *de furtis*, puta *vt furti agere liceret eorum nomine, qui apud hoſtes vel reip. cauſſa abeſſent. pr. Inſt. de iis, per quos ag. poſſ.* lata, vt videtur, ab A. Hoſtilio Mancino & A. Atilio Serrano Coſſ. anno ab V. C. DLXXXIII *.

* Legis huius nuſquam alias fit mentio, quam *d. pr. Inſt. per quos ag. poſſ.* nec aliud ſupereſt eius caput, quam quod pro iis, qui apud hoſtes aut reip. cauſſa abeſſent, furti agere permiſit, quum adhuc nulli procuratores in foro admitterentur. Quum vero vix probabile ſit de de eo ſolo legem latam: veroſimile eſt, quaedam alia hac lege de furtis conſtituta eſſe. Ceterum ſententia Ioſephi Nerii, *Analect. I*, 26. hanc legem ab *hoſtibus* nomen accepiſſe exiſtimantis, non minus abſona eſt, quam deriuatio legis Fuſiae Caniniae a *cane*, Falcidiae *a falce*, quam vix in Gloſſatoribus toleramus.

§. LXXXXVI.

§. LXXXXVI.

Sequuntur leges IVLIAE, quarum tam multae ſunt, vt vel ſolae longum tractatum poſcerent, ſi de iis agendum eſſet accuratius. Sed quum pleraeque ab Auguſto demum latae ſint: ad hanc periodum pertinet tantum lex IVLIA, *de rebus vi poſſeſſis non vſucapiendis*, quae Plautia * recentior, lata eſt a C. Iulio Caeſare, Dictatore, eaque cautum, *vt nec rerum vi poſſeſſarum vlla eſſet vſucapio*, §. 3. *Inſt. de vſucap. l.* 33. §. 2. *D. eod.* & *iis, qui vim fecerint publicam, aqua & igni interdiceretur.* Cic. *Philipp. I*, 9. Lex Iulia Caesaris de vi.

* PLAVTIA multo antiquior eſt IVLIA, lata quippe Catulo & Lepido Coſſ. anno ab V. C. DCLXIII, auctore praecipue Q. Catulo conſule, at rogante C. Plautio, Tribuno plebis, a quo & nomen tulit. At quia & hac lege vſucapio rerum vi poſſeſſarum fuit inhibita: iunguntur a Iuſtiniano §. 3. *Inſt. de vſucap.* leges Iulia & Plautia, quum potius inuerſo ordine dicendum fuiſſet Plautia & Iulia, vt in *l.* 33. §. 2. *D. de vſurp. & vſucap.*

§. LXXXXVII.

Inter leges IVLIAS, a Iulio Caeſare latas, eſt etiam IVLIA *maieſtatis*, cuius itidem meminit Cicero *Philipp. I*, 9. Ea tamen, quae in Pandecte explicatur, non Iulii Caeſaris, ſed Auguſti, eſſe videtur, Sigon. *de Iudic. II*, 29. Quod nos quidem non ſatis expeditum eſſe, arbitramur, quum contra certiſſimum ſit, legem hanc ſaepe ſub malis potiſſimum Principibus, auctam & acrio- Leges Iuliae maieſtatis & repetundarum.

crio-

crioribus poenis firmatam esse. Tacit. *Annal. I*, 72. Freher. *Parerg. II*, 9. De eius legis capitibus videndi Sigon. *ibid. p.* 429. &c, qui *singularia eius legis* expendit Nic. Hier. Gundlingius: Addimus legem IVLIAM *de repetundis*, ab eodem Iulio Caesare in primo consulatu anno ab V. C. DCLXXXXV. Cic. *in Vatin. Cap. XII. pro Rabir. Cap. XIV. pro Sext. Cap. LXIIII. in Pison. Cap. XXI. in Bruto Cap. XXVII. de Offic. II*, 21. *in Verr. III*, 84. Sueton. *Iul. Cap. XXXXIII.* Legis quaedam capita supersunt in ipso *titulo D. ad leg. Iul. repetund.* Alia ex Cicerone * collegit Car. Sigon. *de Iudic. II*, 27. *p.* 425. *sequ.*

* Fuit haec ex legibus amplissimis, quippe cuius plura, quam centum, capita fuisse obseruat Cicero *ad familiar. Lib. VIII. Epist.* 7. Quum enim πολύμορφον sit hoc crimen, & quod se facile in omnes formas ac species commutat: non mirum profecto est, oppositam illi legem capitibus compluribus constituisse. De poena criminis, hac lege proposita, omnia satis incerta sunt. Quae tamen de ea dici possunt, omnia occupauit Ant. Schulting. *Iurispr. vet. anteiustin. p.* 525.

§. LXXXXVIII.

Lex Iulia de nouarum tabularum exspectatione disiicienda.

Nec omittenda LEX IVLIA Caesaris *de foenore.* Quum enim populus nouas tabulas frequentissime postularet: improbam illam spem disiecit Caesar, lata lege, *vt debitores creditoribus satisfacerent per aestimationem possessionum, quanti quasque ante ciuile bellum comparassent, deducto summae aeris alieni, si quid vsurae*

surae nomine numeratum perscriptumue * *fuisset.* Qua conditione quarta fere pars crediti deperibat. Sueton. *Iul. Cap. XLII.* Iul. Caes. *de bello ciuil. III,* 1. Ex quo loco simul colligitur, legem hanc perlatam esse Caesare & Seruilio Coss. anno ab V. C. DCVII. quum victo Pompeio in vrbem victor reuertisset.

* *Numeratum* dicitur, quod de domo solutum: *perscriptum*, quod per argentarios. Eo sensu accipiendae praescriptiones apud Ciceron. *de Orat. I,* 58. Celeb. Burmann. ad Sueton. *Caes. Cap. XLII.* vbi & ostendit, Henr. Valesium *ad Excerpta Peiresc. p.* 27. *pecuniam perscriptam* male accipere pro in tabulas rationum relata, vel nondum soluta. Ceterum eam legem noua alia adiuuit Caesar. Quum enim multi plurimum pecuniae clam habere dicerentur: ἀπηγόρευσε, μηδένα πλεῖον πεντακισχιλίων καὶ μυρίων δραχμῶν ἐν ἀργυρίῳ ἢ καὶ χρυσίῳ κεκτῆσθαι· *ne quis in auro vel argento plus quam LX sestertium possideret, vetuit.* Dio Cass. *Hist. Lib. XLI. p.* 171.

§. LXXXXVIIII.

Celeberrima porro est LEX LAETORIA, quam Plautus *Pseudol. Act. I. Scen.* 3. *v.* 68. *quinamvicennariam*; alii male *Plaetoriam* vel *Plectoriam* vocant. Quum ergo Plauto fuerit antiquior, eam M. Laetorium Plancianum, Tribunum plebis circa annum ab V. C. CCCCLXXXX auctorem habuisse probabile est *. Hic quoque multo antiquior est LICINIA *de foenore de capite deducendo*, lata anno ab V. C. CCCLXXVI a C. Licinio Stolone, Tribuno pleb. Liu. *Lib. VI. Cap.* 35.

Leges Laetoria, & Licinia de foenore.

* Mul-

* Multis capitibus constitit LEX LAETORIA, quae tamquam sparsa Hippolyti membra hic iuuat colligere. Primum enim haec lex annos minorennitatis definiuit, *l.* 2. *C. Theod. de donat.* dicta ob hanc ipsam caussam *quinavicennaria.* Plaut. *Pseud. I*, 3. *v* 68. Deinde ex hoc ipso Plauti loco patet, creditoribus negatam esse actionem aduersus adolescentes, quibus crediderant pecuniam. Tertio eadem lex minoribus petentibus caussa cognita curatores dari iussit. Iul. Capitolin. *in Marco Cap. X.* Quarto adolescentes instipulari vetuit, eorumque promissis vim omnem obligandi detraxit. Plaut. *Rudent. V*, 3. *v.* 24. Sueton. apud *Priscian. Lib. VIII.* Denique quinto minores in quocumque contractu dolo malo laesos restitui in integrum iussit. Cic. *de Offic. III*, 15.

C.

Leges Licinia Cornelia sumtuaria & Luctatia de vi.

Exstitit etiam LEX LICINIA CORNELIA *sumtuaria*, lata anno ab V. C. DCLVI. a P. Licinio Crasso & Cn. Lentulo Coss. cuius sanctiones recensent Cicero *Lib. VII. ad familiar. Epist.* 26. Gell. *Noct. Attic. II*, 24. Macrob. *Saturnal. II*, 13. * Addimus LEGEM LVCTATIAM *de vi*, latam Q. Luctatio & C. Mario IIII Coss. anno ab V. C. DCL, qua in primis cautum nouimus, vt de vi diebus etiam festis ludisque publicis quaereretur. Cicero *pro Coel. Cap. XXVIIII.*

* Videtur hac lege antiquior, FANNIA, quam supra descripsimus, in vsum reuocata, quum gliscente luxu, mox, vt fit, exoleuisset. Macrob. *Saturn. II*, 13. Saltim ipsa legis Liciniae sanctio alteri est simillima, nisi quod paullo plus, quam Fannia, in singulas coenas expensum

ſum tulit. Nam & illa caueatur vt *Kalendis, Nonis, nundinis Romanis cuique in dies ſingulos centenos duntaxat aſſes edundi cauſſa conſumere liceret: nuptiis ducenos; ceteris vero diebus, qui excepti non eſſent, carnis aridae pondo tria & ſalſamentariorum pondo: quod autem e terra, vite, arboreue natum eſſet impune conſumere liceret.* Hinc *centenaria coena* Feſto eſt, in quam per legem Liciniam non plus centuſſibus, praeter terra nata, impendere licebat. Gell. *Noct. Att. II*, 24. Ceterum Macrobius memoriae prodidit, *legis iſtius ferundae probandaeque tantum ſtudium ab optimatibus impenſum eſſe, vt conſulto Senatu iuberetur, vt ea tantummodo promulgata, priusquam trinundino confirmaretur, ita ab omnibus obſeruaretur, quaſi iam populi ſententia confirmata.*

§. CI.

Proxima eſt LEX MAMILIA *de finibus agrorum*, frequentiſſime laudata a ſcriptoribus rei agrariae, in primis a Siculo Flacco *de condit. agr. p.* 8. lataque anno ab V. C. DCXXXXII. * Ei addimus LEGEM MANLIAM *de viceſima a manumiſſis aerario inferenda*, latam a Cn. Manlio & C. Martio Coſſ. anno ab V. C. CCCXCVIII. Liu. *Lib. VII. Cap.* 16. nec non LEGEM MARIAM *de ambitu*, rogatam a C. Mario, Tribuno plebis, anno ab V. C. DCXXXIV. & *vt pontes anguſtiores fierent*, praecipientem. Cic. *de legib. III*, 17.

Leges Mamilia de finibus, Manlia de viceſima manumiſſ. & Maria de ambitu.

* Quum huius legis MAMILIAE ſanctiones, fragmentaque a Guil. Goeſio *Rei agrar. auct. p.* 339. *ſequ.* exhibita pauciſſimi intelligant: eam legem paullo accuratius expendere, operae pretium fuerit. Leges XII Tabularum quinque

pedum ſemitam inter fundos relinqui iuſſerant, quae *limitare iter* & Graecis μεϑόρια dicebatur. Idem & lex MAMILIA ſanxerat, teſte Flacco Siculo *de condit. agr. p.* 8. cuius en ipſa verba: *Signantur arbores finales vtrimque, id eſt, ex vtraque poſſeſſione, intra pedes quinos, vt legis Mamiliae commemoratae rationem habeant.* Et planius Aggenus Vrbic. *Comment. in Frontin. p.* 53. *De fine*, inquit, LEX MAMILIA *quinque aut ſex pedum latitudinem praeſcribit, quoniam hanc latitudinem vel iter ad culturas accedentium occupat, vel circumactus aratri, quod vſucapi non poteſt.* Similia ſunt apud Frontinum *p.* 40. & Simplicium *p.* 83. quae hic non adſcribimus. Erat ergo hoc ſpacium inter fundos, & in ipſis finibus: non quaquauerſum circa fines, vti contra Hotomanum oſtendit Guil. Goeſ. *Not. ad Sicul. Flacc. p.* 129. Eius porro limitaris itineris nulla erat vſucapio. Aggen. Vrbic. *p.* 53. Alciat. *de quinque ped. praeſcript. Tomo III. Op. p.* 345. Goeſ. *ibid. p.* 191. Ergo ſi quando de hoc quinque pedum limitari itinere naſcebatur controuerſia, quod imminutum eſſe ab alterutro vicino diceretur, ea vocabatur *controuerſia finalis*, vel *de finibus*, ſeu *iudicium finium regundorum*, in eoque nulla habebatur praeſcriptionis ratio. Sin de ipſo agro lis intercederet: erat haec *controuerſia de loco*, quae non ad agrimenſorem, ſed ad Praetorem, pertinebat. Poſtea mos inualuit, vt ſpacium quinque pedum, non vſucapi quidem, at actioni de eo longiſſimo tempore praeſcribi poſſet. Sed id quoque mutarunt Valentinianus, Theodoſius & Arcadius Auggg. *l.* 4. *C. Theod. fin. regund.* quam accurate expoſuit, & a Iac. Gothofredi ψευδερμηνείᾳ vindicauit Guil. Goeſ. *in Not. p.* 192. Denique quum Iuſtinianus praeſcriptionem tricennalem limitaris itineris in vſum reuocaſſet: *l.* 3. *C. fin. reg.* factum eſt, vt ſpacium quinque pedum ſenſim plane aboleretur, & fines fierent

li-

lineares, quorum de confusione quotidianas nasci querelas oportuisse, facile vnusquisque intelligit. Fuerunt vero & alia huius legis capita: veluti, *vt curaret ille, qui coloniam deduxerit, limites vt fiant, terminique vt constituantur, neue quis eiiciat locoue moueat, qui ita constituti fuerint: Ne limites, qui constituti fuerint, serendo occuparentur, aliaue ratione reddantur inutiles vsibus publicis: Vt terminum, qui amotus fuerit, is, cuius ager esset, restitueret.* Quorum capitum verba legitima supersunt apud Guil. Goes. *p.* 329. *sequ.*

§. CII.

Leges Oppia & Orchia.

Aeque pulcra fuit LEX OPPIA *de cultu mulierum*, lata anno ab V. C. DXXXIX. Q. Fabio & T. Sempronio, Coss. a C. Oppio, Tribuno plebis. Ea vetitum, *ne qua mulier plus semiuncia auri haberet, neu veste versicolori vteretur, neue iuncto vehiculo in vrbe vel oppido, aut propius inde mille passibus, nisi sacrorum caussa, veheretur.* Liu. *Lib. XXXIV. Cap.* 1. & Tacit. *Annal. III,* 33. *seq.* Sed de hac lege nihil est, quod addamus post eruditissimam Io. Guill. Hoffmanni *de lege Oppia* Dissertationem, quae prodiit *Francof. iuxta Viadr. anno MDCCXXXVI.* LEX ORCHIA *de numero conuiuarum* nomen tulit a C. ORCHIO, Tribuno plebis, qui anno ab V. C. DLXX. Q. Fabio & M. Claudio Coss. hanc legem sumtuariam rogauit. Festus *in Obsonitauere.* Macrob. *Saturnal. II.* 13.

§. CIII.

Leges Pi-

LEX PINARIA *de ambitu* satis antiqua

 est,

naria de ambitu, & Plautia de vi.

est, rogata quippe anno ab V. C. CCCXXIII. a L. Pinario, Tribuno mil. Consul. potest. eiusque collegis. Placuerat enim senatui tollendae ambitionis caussa tribunos legem promulgare, *ne cui album inuestimentum addere petitionis caussa liceret* *. Liu. *Lib. IV. Cap.* 25. De PLAVTIA *quae vim, & rerum vi extortarum vsucapionem* cohibuit, iam supra (§. LXXXXVI.) diximus. Ea cautum fuerat, *vt aqua & igni interdiceretur iis, qui aduersus remp. coniurassent, insidias senatui fecissent, magistratibus vim attulissent, qui cum telo fuissent in publico, aut seditionis caussa loca superiora occupassent: qui possessorem e fundo hominibus armatis deiecissent dolo malo, aut armatis obiectis, vt inde profugerent, caussam attulissent: denique ne praedium, vnde vi deiectus sit possessor, vsucaperetur.* Quae legis capita ex Cicerone, Suetonio, Dione Cassio miro ingenii acumine eruit Carol. Sigon. *de Iudic. II,* 33.

* Mos erat petitoribus honorum, togam candidam sumere, eamque creta ita imbuere, vt plane splenderet. Vnde & λαμπρὰν vocat Polyb. *Lib. X. Cap.* 4. quemadmodum & ipsi petitores ab hac toga candida *candidati* dicebantur. Lips. *Elect. I,* 13. Bernegg. *ad Suet. Caes. Cap. XIX. & XXIV.* Hinc & togam candidam abiiciebant, qui abiecerant spem potiundi honoribus: quale exemplum Cicereii est apud Valer. Max. *Lib. IV. Cap.* 5. *ex.* 3. Cur vero illum morem hac lege abolitum voluerit Senatus, vix coniectura adsequimur, nisi huc trahere velis locum Plutarchi, ex *Quaest. Rom. p.* 276. qui petitores, quando in campum descenderint, tunicas posuisse, refert, eiusque rei cum alias, tum hanc po-

potiſſimum rationem reddit: ἵνα μὴ δεκάζωσιν, ἀργύριον ἐν τῷ κόλπῳ κομίζοντες: *ne argentum in ſinu geſtantes ſuffragia redimerent.*

§. CIV.

Nec minus memorabilis eſt lex POETELIA *de ambitu*, lata a C. Poetelio Trib. pl. anno ab V. C. CCCLXXXXVII. C. Fabio & C. Plautio Coſſ. Liu. *Lib. VII. Cap.* 15. qua cautum fuerat, *ne, qui honores peterent, nundinas & conciliabula obirent* *. Ab ea lege diuerſa eſt POETELIA PAPIRIA, qua, rogantibus C. Poetelio & L. Papirio Coſſ. anno ab V. C. CCCCXXIX. cautum eſt, *ne quis, niſi noxam meritus, in compedibus haberetur, vtque pecuniae creditae cauſſa bona in poſterum, non corpora, obnoxia eſſent.* Liu. *Lib. VIII. Cap.* 28. Varro *de lingua Lat. VI*, 5. *p.* 85. Tertullian. *Apologet. Cap. IV.*

Leges Poetelia de ambitu & Poetelia Papiria de obaeratis in compedibus non habendis.

* Inter artes eorum, qui honores petebant, & illa erat, quod canditati nundinas, conciliabula, immo & municipia & colonias obirent, omniumque ſibi gratiam prenſando conciliare adniterentur. Quod & poſt latam hanc legem tam impudenter factum, vt ſeditiones & tumultus inde metuerentur, ac proinde C. Maenius, Dictator, anno ab V. C. CCCCXXXIX. quaeſtiones exerceret aduerſus eos, qui magiſtratuum petendorum cauſſa coitiones feciſſent: quod aduerſus rempublicam eſſent. Liu. *Lib. IX. Cap.* 26.

§. CV.

Sed & Cn. Pompeius, quamvis ſago, quam toga, illuſtrior, leges tamen quasdam rei-

Leges Pompeiae

de vi & ambitu.

publicae falutares tulit, quae ab illo POMPEIARVM nomen tulerunt, quia pleraeque anno ab V. C. DCC. quo ipfe inufitato exemplo fafces folus tenuit, ab eo rogatae funt. Eo pertinent LEGES POMPEIAE *de vi & de ambitu*, vno eodemque die ex SC. promulgatae, quibus tam poenam exafperauit, quam formam iudiciorum breuiorem reddere ftatuit. Vtraque enim fanxit, *vt, priusquam cauffa ageretur, teftes audirentur per triduum, eorumque dicta confignarentur, quarta die omnes in diem pofterum adeffe iuberentur, & fieret iudicum fortitio: tum porro accufatori duae, reo tres horae ad dicendum concederentur: denique, vbi cauffa perorata effet & accufatori & reo liceret quinos ex fingulis ordinibus reiicere, vtque adeo ex LXXXI iudicibus forte datis quinquaginta & vnus, fententias laturi, fupereffent* *. Afcon. Paedian. *in Arg. orat. pro Milone*. Cicero *Lib. X. ad Attic. Epift.* 4. Dio Caff. *Lib. XL. p.* 145. Caef. *de bello ciu. Lib. III. Cap.* 1.

* Fuiffe & alia ifta lege comprehenfa, iam Dio obferuauit, veluti *vt certus patronorum numerus effet, vt ne laudatores* (ἐπαινέται) *admitterentur*, de quo reorum praefidio videndus Car. Sigon. *de Iudic. II*, 19. *vt & ii accufatores admitterentur, qui olim fimili de cauffa poftulati effent, eique, qui duos reos feciffet, atque vnum damnaffet, impunitas pro praemio daretur.* Vt adeo facile adpareat, tam intolerabilem reip. ambitum tum factum effe, vt res ipfa legem feueriffimam poftulare videretur.

§. CVI.

§. CVI.

Eiusdem auctoris aetatisque est LEX POMPEIA *de pecuniis repetundis*, de qua Appianus *de bell. ciuil. Lib. II. p.* 441. Νόμον τε ὤρισεν, ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ τὸ πρῶτον ὑπατείας ἐς τὸ παρὸν, εὐθύνειν τὸν ἐθέλοντα, *Legem tulit, vt ex eo tempore, quo ipse primum consul fuisset, vsque in alterum consulatum liceret a magistratibus rationes actorum expetere*, & quidem, vt idem paullo ante monuerat, ob δωροδοκίαν καὶ δεκασμὸν, id est, *munerum corruptelas & largitiones:* quod ipsum repetundarum crimen esse, nemo non videt. At celeberrima omnium LEX POMPEIA *de parricidiis*, quam anxia paene industria illustrauit Io. Franc. Ramos *in Triboniano siue de errorib. Triboniani de poena parricidii* *. *L. B. MDCCXXVIII.* 4.

Leges Pompeiae repetundarum & de parricidiis.

* Errores illi Triboniani varii, veluti quod dicat, Pompeium asperrimum crimen parricidii noua poena persequutum, quum poena culei sit antiquissima, sed ex lege Cornelia non nisi in parricidio proprio, locum habuerit: quod non indicarit, qua in re a lege Cornelia discreparit Pompeia. Discrimen autem in eo statuit Ramos, quod quum ex lege Cornelia ii tantum insuerentur culleo, qui parricidium proprie sic dictum admisissent: Pompeius hanc poenam & ad reliquas personas cognatas & adfines, quarum mentio fit *l. 1. D. ad Leg. Pomp. de parricid.* produxerit. Praeterea & alias parricidii poenas, quas Tribonianus omiserit, recenset, & vbique hominem tantum non parricidii postulat, vt iureconsultus ille Salamanticensis inter Tribonianomastigas iure possit referri. Ceterum poenae cullei meminerunt post le-

legem Pompeiam Seneca *de Clement. Lib. I. Cap.* 15. & 23. Iuuenal. *Sat. VIII. v.* 214. *Satyr. XIII. v.* 155. Suet. *August. Cap. XXXIII.* ex quo loco etiam patet, poenam illam non nisi confessis reis infligi potuisse. Quamobrem non videtur admittenda Cuiacii diuinatio, culei poenam tantum ante leges Corneliam & Pompeiam, moribus obtinuisse, at per legem Pompeiam in poenam legis Corneliae de sicariis mutatam, denique a Constantino M. *l.* 1. *C. de his qui par. vel lib. occid.* in vsum reuocatam esse suspicantis. Vid. Cuiac. & Schulting. *ad Paull. Rec. Sent. Lib. V. tit. XXIV. p.* 512. *& sequ.*

§. CVII.

Leges Publicia, Publilia, Remmia.

PVBLICIA LEX *de lusu & sponsionibus,* cuius mentio fit *l.* 3. *D. de aleat.* non modo incertae aetatis, verum etiam in se obscura est, nisi quod ea sponsiones de rebus honestis fieri permiserit. De lege PVBLILIA *de plebiscitis* iam supra, quantum satis est, diximus (§. XL.) Hic vero praetermittenda non est LEX REMMIA, quam alii RHEMMIAM, alii REMNIAM, REMIAM, alii MEMMIAM adpellitant, cuiusque de origine nihil constat, nisi quod fuerit antiquissima, ipsisque decemuiralibus legibus non multo recentior, ex mente V. C. Henr. Brencmanni *de lege Remm. Cap. III.* Ceterum ea cautum fuisse, *vt qui per calumniam innocentem accusasset, eius fronti littera K. inureretur* *, patet ex Cic. *pro Sex. Rosc. Cap. XX.* Iulian. Μισοπωγ. *p.* 357.

* Sunt, qui litteram C. tamquam initialem vocabuli CALVMNIA praeferunt, alii litteram D. tamquam primam vocis DELATOR: Tur-

Turneb. *Aduerſ. VIII*, 22. Immo quidam hic ad litteram Θ confugiunt, tamquam vocis Graecae θάνατος indicem. Sed quemadmodum veteres Romani, conſentientibus omnibus pro CALVMNIA ſcribebant KALVMNIA, quemadmodum pro caput *Kaput*, pro calendae *Kalendae*; ita rem omnem conficit Iuliani locus ex Μισοπώγον, vbi Antiochenis, K. id eſt Konſtantium deſiderantibus optat duplex ΚΑΠΠΑ, tamquam calumniae poenam iuſtiſſimam. Brencmann. *Cap. V. p.* 1587. Scire autem Iulianum rem potuiſſe, nemo negauerit, quum & ſub Imperatoribus adhuc exſtitiſſe lex Remmia videatur. *l.* 13. *D. de teſtib.*

§. CVIII.

Non minus dubiae aetatis ſunt LEGES SCANTINIA *de nefanda Venere*, cui facem accenderunt V. C. Io. Fridr. Chriſtius *diſſ. de lege Scantinia*, & D. Io. Guil. Hoffmannus *in Comment ad legem Iuliam de adulter. Cap. I.* §. 26. *p.* 52. & SCRIBONIA *de vſucapione*, quam ſingulari commentatione illuſtrauit Iac. Raeuardus *. Ea lege *vſucapionem ſeruitutium ſublatam eſſe*, quam ICti diſputatione fori inuexerant, ſatis patet ex *l.* 4. §. *vlt. D. de vſurp. & vſucap.* Leges Scantinia & Scribonia.

* Ant. Auguſtin. *de legib. p.* 130. hanc legem tribuit auctori L. Scribonio Liboni, cuius meminit Cic. *in Bruto Cap. XXIII.* & *de Orat. I*, 53. Sed eam ſententiam ſolidis argumentis profligauit Galuan. *de vſufructu Diſſ. Cap. XII.* §. 4. *p.* 113. Sane Ciceronis aetate adhuc ſeruitutum vſucapionem proceſſiſſe, diſcimus ex *Orat. pro A. Caec. Cap. XXVI.* Quare probabilius eſt, legem Scriboniam ſub Auguſto latam eſſe a L. Scribonio Libone Coſ. collega

M. Antonii II. Coſ. anno DCCXIX. ceu viſum eſt Galuano *ibid.* & Herm. NOORDKERKIO *Disquiſit. de lege Petron. III*, 6. *p.* 90. Saltim tardius latam eſſe, (quod putauit Iac. Raeuardus *de lege Scribon. p.* 497.) & quidem anno ab V. C. DCCLXVIII. L. Scribonio Libone & Siſenna Statilio Tauro Coſſ. eo minus crediderim, quo rarius tum leges rogari ſolebant a Conſulibus.

§. CIX.

Leges Seruiliae de adulteriis & ſtupris, nec non de repetundis.

Exſtitiſſe porro legem quamdam SERVILIAM *de adulteriis & ſtupris*, circa annum ab V. C. DCXCIV. a P. Seruilio Vatia Coſ. rogatam, fretus loco Valerii Maximi *Lib. VIII. Cap.* 1. *ex.* 8. acute coniicit V. C. Io. Guil. Hoffm. *de lege Iul. de adult. I.* 21. *p.* 33. Certius eſt, LEGEM SERVILIAM *repetundarum*, cuius fragmenta ex monimento vetuſtiſſimo extulit Sigon. *de Iudic. II*, 27. anno ab V. C. DCXLVIII. rogatam eſſe. Eam vero ita illuſtrauit laudatus Sigonius, vt ocium nobis feciſſe videatur.

§. CX.

Leges Titia de ſponſionibus, Tullia de ambitu, & Voconia.

De LEGE TITIA *de luſibus & ſponſionibus*, cuius mentio fit *l.* 3. *D. de aleat.* nihil me, quod dicam, compertum habere, fateor. At TVLLIA *de ambitu* auctorem habet M. Tullium Ciceronem, Coſ. cum C. Antonio, anno ab V. C. DCLXXXIX *. Denique celeberrima olim fuit LEX VOCONIA *de mulierum hereditatibus & de legatis*, lata a Q. Voconio Saxa, Trib. pl. anno ab V. C. DLXXXIII. Caepione & Philippo Coſſ. ſed de ea ſingularibus com-

commentationibus tam accurate egerunt FRANC. BALDVINVS & IAC. PERIZONIVS, vt plura addere nihil attineat.

* Hanc legem iam ſuperiore anno L. Iulio Caeſare & C. Marcio Figulo Coſſ. rogari iuſſerat Senatus: ſed interceſſerat Q. Mucius Oreſtinus, Trib. plebis, teſte Aſcon. Paed. *in Orat. in toga cand.* Cicero *pro Muraena Cap. XXXIV.* Poſtea legem de nouo ex SC. tulit Cicero, eaque cautum, ne mercede conducti obuiam candidatis irent, nec conducti eos ſectarentur; ne gladiatoribus locus tribueretur, ne prandia vulgo darentur. Cic. *pro Muraena Cap. XXXIII. in Vatin. Cap. XV.* Ex quibus locis etiam patet, praeter alias poenas & decennale exſilium irrogatum eſſe iis, qui contra hanc legem feciſſent. Sigon. *de Iudic. II*, 29. *p.* 436.

§. CXI.

SCa hoc tempore non erant ſpecies iuris ſcripti.

Nihil adhuc diximus de SENATVSCONSVLTIS, quorum tamen innumera hoc temporis interuallo facta eſſe, nemo ignorat. Enimuero, quod de ſua aetate ſcribit Vlpianus *l. 9. D. de legib. Non ambigi, Senatum ius facere poſſe:* id ad liberae reip. tempora plane non pertinet. Erat tum Senatui ius, deliberandi de republica, adminiſtrandi aerarium, curandi opera publica, delicta extra Romam in Italia admiſſa perſequendi, gliſcentes in Italia controuerſias componendi, legationes decernendi audiendique, indicendi ferias & ſupplicationes, de prouinciis diſponendi: Polyb. *Hiſt. VI*, 11. & de his rebus etiam SCa fiebant, vel, ſi quis maiorum magiſtratuum Tribunorumue plebis interceſſiſſet, AVCTORITATES ſcri-

ſcribebantur: Cic. *Lib. VIII. Epiſt. ad famil.* 8. Dio Caſſ. *Lib. LV. p.* 550. At noua iura SCis inuecta eſſe ante Caeſarum tempora, nusquam legeris. *

* Verumtamen eſt, populum nec iure rogari, nec iure ſciſcere potuiſſe, niſi Senatus fieret auctor, eamque in rem ſcriptum eſſet SCum. Liu *Lib. I. Cap.* 17. *Lib. VIII. Cap.* 12. Plutarch. *in Coriolano p.* 227. Cic. *in Bruto Cap. XIV.* Appian. *de bello ciu. Lib. I. p.* 650. Ex quo Ciceronis loco diſcimus, extitiſſe ea de re legem veterem MAENIAM, quam Feſtus *in voce Prorſus* MINIAM; Nonius vero Marcell. MANIAM vocat, eaque cautum fuiſſe, *vt patres in comitiorum euentum auctores fierent.* At plerumque hanc legem neglexerunt turbulenti ingenii Tribuni plebis, qui ſeditioſiſſimas rogationes inconſulto fere ac refragante Senatu rogarunt, patribusque nec quidquam diſſuadentibus, pertulerunt.

§. CXII.

Iuriſconſultorum huius aetatis recenſus.

Contra ea quum PRVDENTVM, ſeu IVRISCONSVLTORVM permagnam hoc tempore auctoritatem fuiſſe dixerimus: (§. LII. ſequ.) operae pretium fuerit, inſtituere hic illorum recenſum, & quae de iis notatu digna videbuntur, veluti per lancem ſaturam memorare, eademque opera, quae BERN. RVTILIVS, IO. BERTRANDVS, GVIL. GROTIVS, VAL. FORSTERVS, GVIDO PANCIROLVS, IAN. VINC. GRAVINA, ſimilesque ſcriptores, vel praeteruiderunt, vel perperam tradiderunt * ſupplere atque emendare.

* Nal-

* Nulla hiſtoriae litterariae pars adhuc minus exculta eſt, quam haec de vitis & ſcriptis veterum iurisconſultorum. Nec omnes hi auctores ita ea in re verſati ſunt, vt ocium fecerint poſteris. Bern. Rutilius vulgaria & incomperta ſaepe pro veris attulit. Doctior Bertrandus, at in diuinando paullo audacior, nec ab erroribus immunis. Minime omnium operae pretium fecit Val. Forſterus, qui homo ad quasuis potius operas ſordidas, quam ad ſcribendam iuris hiſtoriam erat condemnandus. Guido Pancirolus & Ian. Vinc. Grauina breuiter hanc rem exſequuntur: hic praeterea pleraque ſublegit aliis, quae deinde miro orationis flore ſolet veſtire, aliquando etiam corrumpere. Vere ergo reliquorum omnium induſtriam vicit magni Grotii frater Guil. Grotius, quamuis ne is quidem, quae eſt hominum infelicitas, omnia viderit.

§. CXIII.

Apud Pomponium iureconſultorum agmen ducit PAPIRIVS, Pontifex Max. quem Caii praenomen tuliſſe & ius Papirianum, paullo poſt exactos reges, compilaſſe, iam ſupra notauimus. (§. XVI.) Excipit eum APPIVS CLAVDIVS, *vnus ex Decemuiris, cuius maximum conſilium in XII Tabulis ſcribendis fuit. l. 2. §. 36. D. de orig. iur.* Sed de eo quoque iam ſupra pleraque occupauimus *, (§. XXV. ſequ.) quibus iam id addimus, quod Appius ille impotente libidine ſua non modo ſibi, ſed & reipublicae maximum intulerit detrimentum, ac proinde coniectus in carcerem, dignum flagitiis ſuis ſupplicium morte voluntaria ante-

Inter hos primi C. Papirius & App. Claudius Decemuir.

teuerterit, anno ab V. C. CCCVI. Liu. *Lib. III. Cap.* 58.

* CLAVDII e Regillorum oppido oriundi, gente Sabini erant. Sueton. *Tiber. Cap. I.* Vnde & Decemuiro nostro nomen fuit APPII CLAVDII SABINI REGILLENSIS. Primus ex ea gente, quae Herculem, seu Deum Sancum Fidium auctorem generis ciebat, anno ab V. C. CCXLIX. Romam e Sabinis migrauerat ATTVS CLAVSVS, de quo Virgil. *Aeneid. VII. v.* 706.

Ecce Sabinorum prisco de sanguine magnum
Agmen agens Clausus, magnique ipse agminis instar,
Claudia nunc a quo diffunditur & tribus & gens
Per Latium, postquam in partem data Roma Sabinis.

Agminis meminit Virgilius, quia ATTIVS ille vel ATTA domi impar aduersae factioni, magna clientium comitatus manu ab Regillo Romam transfugerat. Potentem adeo fuisse oportet hominem, quem aduenientem Romani non modo ciuitate & agro donarunt, sed & inter patres adlegerunt, non multo post in principum dignatione futurum, Liu. *Lib. II. Cap.* 16. immo & Consulem anno ab V. C. CCLIX. collega P. Seruilio. Idem *Lib. II. Cap.* 21. Fuit huic filius APP. CLAVDIVS SABINVS REGELLENSIS, Consul cum T. Quinctio anno ab V. C. CCLXXXIII. plebi exercituique inuisus, qui quum a suis desertus a Volscis vinceretur, suppliciis in centuriones, signiferos, gregariorumque decimum quemque saeuiit, accusatusque ideo, antequam damnaretur, morbo decessit. Liu. *Lib. II. Cap.* 58. *sequ.* Huic filius fuit Decemuir, praecipuus iuris, quod ex XII. Tabulis proficiscitur, auctor.

§. CXIV.

§. CXIV.

Subiungit his Pomponius alterum APPIVM CLAVDIVM *eiusdem generis*, quippe Decemuiri abnepos * quem CENTVMANI cognomen tulisse, maximamque scientiam habuisse ait. At quum alii eum CAECVM cognominent, mirum est, quantopere criticis vapulet bonus Pomponius: quum tamen nihil impediat, quo minus, qui Senex ob casum CAECVS dictus est, idem antea CENTVMANI cognomen habuerit. Bynkersh. *Praetermiss. ad Pompon. p.* 58. Centumanorum saltim, vel Centumalorum cognomen non ignotum fuisse in gente Claudia intelligimus ex Cic. *de Offic. III*, 16. & Val. Max. *Lib. VIII. Cap.* 2. *ex.* 1. App. Claudius Caecus. Eius cognomina.

* Ne decipiatur lector ab iis, qui hic miscent quadrata rotundis: dabimus operam, vt plures Appios distinguamus. En ergo schema genealogicum:

ATTA

ATTA vel ATTIVS CLAVSVS, qui Regillo profugus, Romam cum magna clientium manu migrauit, inter patricios adlectus, dictusque APP. CLAVDIVS. Consul anno V. C. CCLVIII. Plutarch. *in Poplic. p.* 108. Suet. *Tiber. Cap. I.* Tacit. *Annal. IV*, 9. *XII*, 25.

APP. CLAVDIVS REGILLENSIS Cos. anno ab V. C. CCLXXXII. Liu. *Lib. II. Cap.* 56.	C. CLAVDIVS, qui pertaesus flagitiorum Appii fratris filii, Decemuiri Regillum remigrauit. Liu. III, 58.

APP. CLAVDIVS CRASSINVS, Decemuir, manus sibi ipse intulit, anno ab V. C. CCCVI. Liu. III, 58.

APP. CLAVDIVS, Tribun. mil. Cos. pot. anno ab V. C. CCCXXXI. Liu. *Lib. IV. Cap.* 35.

APP. CLAVDIVS CRASSVS, de cuius contentione cum Tribunis pl. anno CCCLXXXVII. Liu. *Lib. VI. Cap.* 40.

C. CLAVDIVS CRASSINVS REGILLENSIS, Cos. anno V. C. CCCCVI. in magistratu decessit. Liu. *VII*, 25.

APP. CLAVDIVS CAECVS, Pomponio CENTVMANVS, ICtus, de quo hic agimus.

§. CXV.

Eius honores, res gestae & inuentum.

Honores inuerso fere ordine gessit, primum censor anno ab V. C. CCCCXLII. quo tempore viam Appiam strauit, & aquam Claudiam in vrbem induxit: *l.* 2. §. 36. *D. de orig. iur.* Liu. *Lib. IX*, 29. Ald. Manut. *Quaesit. per epist. I*, 2. *p.* 181. Deinde anno CCCCXLVI & CCCCLVI Consul; Liu. *Lib. IX. Cap.* 42. & *Lib. X. Cap.* 18. insequente Praetor creatus est: Liu. *Lib. X. Cap.* 22. Senex luminibus orbus viribusque defectus, tamen & clientibus se dedit, & lectica

ctica delatus in Senatum sua potissimum oratione effecit, ut Pyrrhus Rex in vrbem non admitteretur. *Epit. Liu. Lib. XIII.* Plutarch. *in Pyrrho p.* 394. Postremo Pomponius obseruat eum litteram caninam in quibusdam vocabulis reperisse *, vt quum Romani testibus Varrone *de lingu. Lat. VI. p.* 70. & Quinctiliano *Inst. Orat. I*, 4. antea pronunciarent *dolosem*, *eso*, *misesia*, *mesidie*, *melios*, *vapos*, postea *dolorem*, *ero*, *miseria*, *meridie*, *melior*, *vapor*, pronunciare mallent.

* Pomponius hac de re tam obscure loquitur, vt nescias, nosterne Appius, an alius, qui ab eo processit, litteram illam R. inuenerit. Sed quum Cicero *Lib. IX. Epist. ad famil.* 21. diserte scribat, L. Papirium Crassum circa annum V. C. CCCCXV. primum desiisse vocari *Papisium*: non alii eius inuenti laus deberi videtur, quam Appio Caeco, siquidem eius pater iam anno CCCCVI. decesserat, filius vero tum nondum eius fuit aetatis, vt ab eo tale quid proficisci potuisse videatur. Ceterum non credibile est, Appium ipsam litteram R. inuenisse, quam ipsa *Romuli*, *Remi*, *Romae* vocabula praeferunt, quaeque in ipsis carminibus Saliaribus frequenter occurrit. Itaque in quibusdam tantum vocabulis, in quibus ipsa euphonia R. pro S. exigere videbatur, litteram caninam inuexisse videtur Appius. In ipsis sane carminibus Saliaribus, in quibus mentio fit *Marmurii*, *Veturii*, similiumque, occurrunt etiam *muses*, i. e. mures, *ruse*, i. e. rure, *plusima*, i. e. plurima, *melios*, i. e. melior. Add. Io. Funcc. *de puerit. Lat. lingu. Cap. I. p.* 193. & *Cap. III. p.* 243.

§. CXVI.

Fuit post eos, teste eodem Pomponio, *maxi-* Sempronii Σοφȣ honores.

ximae ſcientiae SEMPRONIVS , *quem populus Romanus* σοφὸν , *id eſt* , SAPIENTEM *adpellauit* , *nec quisquam ante hunc aut poſt hunc* , *hoc nomine cognominatus eſt* *, *l.* 2. §. 37. *D. de orig. iur.*. At non fuit poſt Appium Sempronius , ſed iisdem paene temporibus floruit, quippe conſul creatus anno ab V. C. CCCCXLIX. cum P. Sulpicio , Liu. *Lib. IX. Cap.* 45. quocum etiam de Aequis eo anno triumphauit. *Faſt. Capitol. ad hunc ann.* Anno porro ab V. C. CCCCLIII Pontifex & Cenſor ; & paullo poſt M. Valerio Coruo , Dictatore , Magiſter Equitum factus eſt. Liu. *Lib. X. Cap.* 9. Et tamen vir conſularis, cenſorius ac triumphalis praeturam anno ab V. C. CCCCLVI ſuſcipere non eſt dedignatus. Liu. *Lib. X. Cap.* 21.

* Argutantur hic noui ſcriptores , obſeruantes, (1) id nomen & poſteris eius haeſiſſe: (2) non defuiſſe alias gentes, quibus inſignis ſapientiae gloria nobile ac perpetuum cognomen pepererit. Habere enim hiſtoriam *Atilium* & *Laelium* SAPIENTES , *Scipionem* CORCVLVM , *Sex.* & *P. Aelios* CATOS , denique *M. Porcium* CATONEM dictos, quae cognomina ab illo σοφȣ elogio non niſi ſono differant : ideoque fallere Pomponium, dum *nec quemquam ante hunc* , *aut poſt hunc* , *hoc nomine cognominatum eſſe* , contendat. Sed ad *prius* reſpondetur, poſteris id nomen haeſiſſe tamquam hereditarium , at neminem eorum ſibi id nomen virtute peperiſſe. Ad *poſterius*. Pomponium id obſeruaſſe de Graeco σοφȣ cognomine, quod in Graecia ſeptem tantum viris, Romae ſoli poſt hominum memoriam P. Sempronio datum ſit. Vnde & SAPIENTIAE ſimulacrum in gen-

gentis Semproniae numis reperiri obſeruat Rupertus *ad Enchirid. Pompon. p.* 318. Quae quum ita ſint, adſentiri non poſſumus Reineſio, qui *ad Inſcript. p.* 36. ipſum *Semproniorum* nomen a ſapientia deriuat, eosque *Sempronios* dictos putat, quaſi σώφρονας, atque inde & originem cognominis σοφȣ̃ argute arceſſit, quum tamen noſter prius dictus ſit Sempronius, quam σοφȣ̃ cognomen ob ingenii praeſtantiam accepit, & iam pater P. SEMPRONIVS LONGVS; auus C SEMPRONIVS LONGVS dicti ſint. Rupert. *ibid.*

§. CXVII.

Vulgo eum vxori miſiſſe repudium, perhibent, ob eam ſolam cauſſam, quod ludos inconſulto ſe ſpectarit. Sed Valerius Maximus, qui *Lib. I. Cap.* 3. id memoriae prodidit, diſerte ait, id diuortium fuiſſe tertium ab eo, quod fecerit Sp. Caruilius. Quum vero hic anno demum DXXI primus uxorem res ſuas ſibi habere iuſſerit, noſter autem eam aetatem non attigiſſe videatur: conſequens profecto eſt, vt alius fuerit ille Sempronius σοφὸς, qui tam ſeuera animaduerſione vxoris curioſitatem ultus eſt. Io. Guil. Hoffm. *de lege Iul. de adult. Cap. I. p.* 22. *ſequ.* Certius eſt, filium habuiſſe noſtrum eiusdem nominis, qui anno ab V. C. CCCCLXXXIV. Conſul de Picentibus triumphauit, *Faſti Capitol. ad hunc ann.* & anno ab V. C. D. Cenſor luſtrum condidit. *Epit. Liu. Lib. XVIII.*

An uxorem ludos ſpectantem repudiarit.

§. CXVIII.

Proximus aetate fuit TIBERIVS CORVN-

Tiberius Coruncanius.

RVNCANIVS, quem primum omnium iurisprudentiam publice professum esse, diximus. (§. LIII.) Eum nihil scripsisse, ait Pomponius: addens tamen, diligenter eum de iure consulentibus respondisse: *l.* 2. §. 38. *D. de orig. iur.* ob quam iuris scientiam dexteritatemque in respondendo eumdem laudat etiam Cicero *de Orat. III*, 15. Consul fuit anno ab V. C. CCCCLXXII. collega P. Valerio Laeuino: postea creatus primus ex plebe Pontifex maximus * anno ab V. C. D. *Epit. Liu. Lib. XVIII.* obiit in extrema senectute (nam senibus qui reipublicae profuerint eum accenset Cic. *de Senect. Cap. VI.*) anno ab V. C. DIX. quippe quo ei in pontificatu surrogatum esse L. Caecilium Metellum, refert *Epitomator Liuii Lib. XIX.*

* Equidem primus ex plebe pontifex anno ab V. C. CCCCLIII. creatus est cum P. Decio Mure, C. Marcio Rutilo & M. Liuio P. Sempronius Sophus: Liu. *Lib. X. Cap.* 9. at pontificatum maximum ad annum vsque D. tamquam propriam sibi possessionem, retinuerant, eoque honore primus ornatus est Tib. Coruncanius, iuris scientia non minus quam aliis virtutibus eam dignitatem meritus. Nusquam sane sine laude eius meminit Cicero. Nam *de Nat. Deor. II*, 66. eum adnumerat *singularibus viris, quorum neminem, nisi iuuante Deo talem fuisse credendum sit.* Libro *de Senectute Cap. IX. ab eo iura ciuibus praescripta, eiusque vsque ad extremum spiritum prouectam esse prudentiam* ait. In *Laelio Cap. XI* laudat M' Curium & Ti. Coruncanium, *quos sapientes maiores iudicarint.* Alibi *de Orat. III*, 33. eum iungit P. Crasso illi vete-

veteri, & Scipionibus, quos vocat *prudentissimos homines, qui omnes Pontifices maximi fuerint, vt ad eos de omnibus diuinis atque humanis rebus referretur, quique iidem & in Senatu, & apud populum, & in caussis amicorum, & domi, & militiae consilium fidemque suam praestiterint.* In *Bruto* porro *Cap. XIV.* obseruat, Coruncanium *ex Pontificum commentariis longe plurimum ingenio valuisse videri.* Denique *in Orat. pro domo sua Cap. LIV.* eam vocat *peritissimum pontificem*: vt alia eius loca hic praetermittam.

§. CXIX.

L. Cincius Alimentus.

In eumdem censum Guil. Grotius *de Iureconsf. Lib. I. Cap.* 2. refert L. CINCIVM ALIMENTVM *, qui quaesturam gessit anno DXXXIV. Praeturam Siciliae anno DXLII. & bello in primis Punico secundo inclaruit, quo anno DXLIII Cannensis exercitus reliquias duxit, Liu. *Lib. XXVII. Cap.* 7. captusque ab Hannibale, quantum is exercitum adduxerit in Italiam, ex eius ore audiuit. Liu. *Lib. XXI. Cap.* 38. Scripsit librum de OFFICIO IVRISCONSVLTI, laudatum a Festo *in voce Subiici*, & praeter illum *Annales, Fastos, de comitiis, de Coss. potestate, mystagogica, de verbis priscis & de re militari*, ex quibus reliquias haud contemnendas collegit, suaeque Sallustii editioni subiecit Cl. Wassius, cuius exemplum & Cortius postea est sequutus. Add. Voss. *de Hist. Gr. IV*, 13. & *Lat. I*, 4.

* Celeberrima iis temporibus fuit gens Cinca, ex qua eodem fere tempore claruit L. Cincius

cius Alimentus, Tribun. pl. anno ab V. C. DXXXIX. & L. Cincius Alimentus Aedilis plebis anno ab V. C. DXLI. nisi forte posterior idem cum nostro fuerit. Ast celeberrimus omnium M. Cincius M. F. Alimentus, cuius tribunatus nobilis fuit rogata LEGE CINCIA, (§. LXXXXI.) de quo totaque gente Cincia plura Fridr. Brummer. *ad leg. Cinc. Cap. I. sequ. p. 2. sequ. edit. Paris.*

§. CXX.

P. Scipio Nasica vir optimus a senatu dictus.

Paullo minor natu, at eorumdem tamen temporum fuit PVBLIVS (non CAIVS, vt Pomponius vocat,) CORNELIVS SCIPIO NASICA *, qui anno ab V. C. DXLVIII. adolescens nondum Quaestorius VIR OPTIMVS a Senatu adpellatus est, dignusque habitus, qui matrem Deûm Ostiam aduectam exciperet. *l. 2. §. 37. D. de orig. iur.* Liu. *Lib. XXIX. Cap.* 14. Valer. Max. *Lib. VIII. Cap. 15. Excerpt. Peiresc. p.* 606.

* Quum facillima sit in tot Scipionum rebus gestis errandi occasio: praeclare sane de republica litteraria meriti sunt viri docti, & in his Christoph. Ad. Rupert. *ad Pomp. enchirid. p.* 323. dum accuratum Scipionum stemma confecerunt, ex quo nos breuem hanc tabulam excerpimus:

L. COR-

L. CORNELIVS L. F. CN. N. SCIPIO Cos, anno ab V. C. CCCCLXXXXIV. de Poenis, Sardis & Corsis triumphauit.

P. CORNELIVS L. F. L. N. SCIPIO Cos. anno DXXXV. qui primus cum Hannibale minus prospere sub Alpibus conflixit. Flor. I, 6.

P. CORNELIVS P. F. L. N. SCIPIO AFRICANVS, victor Hannibalis.

CN. CORNELIVS L. F. L. N. SCIPIO CALVVS, Cos. anno ab V. C. DXXXI. cum fratre in Hispania occubuit.

P. CORNELIVS CN. F. L. N. SCIPIO NASICA, iurisconsultus, *vir optimus* a Senatu cognominatus.

P. CORNELIVS P. F. CN. N. SCIPIO NASICA, CORCVLVM dictus Cos. anno DLXXXA. & DLXXXXVII.

§. XXI.

Praetor anno DLIX. rem bene ac prospere gessit in Hispania, & insequente anno pro Praetore Lusitanos paene perdomuit. Liu. *Lib. XXXV. Cap.* 1. Creatus deinde consul, anno DLX Boios ad internecionem cecidit, de iisque triumphum egit pulcherrimum. Liu. *Lib. XXXVI. Cap.* 37. *sequ.* Petenti anno ab V. C. DLXVIII. censuram Cato praelatus est. Liu. *Lib. XXXIX. Cap.* 40. Sed tanto honorificentius de eo fuit iudicium populi, quando ei publice domus in sacra via data est, quo facilius consuli posset. *l.* 2. §. 37. *D. de orig. iur.* Filius ipsi fuit, cum aliarum virtutum, tum iurisprudentiae laude patris simillimus, & siue ob sapientiam, siue ob communem ciuium amorem COR- Eius honores, res gestae, filius.

CVLVM adpellatus, qui anno V. C. DXC. & DXCXVII. consul fuit, & grauem de Carthagine non delenda sententiam in Senatu dixit *.

* Equidem patri P. Scipioni Nasicae, quem *virum optimum* adpellatum diximus, hanc orationem tribuunt Diodor. Sic. *in Excerpt. Peiresc. p.* 382. & *Epitomator Liuii Lib. XLIX*. Sed quum haec contigerint anno ab V. C. DCII. ad id vero tempus vix aduixisse videatur P. Scipio Nasica, qui iam anno ab V. C. DLIX. praeturam gesserat, filius contra hoc ipso tempore aetate non minus, quam auctoritate, rerumque gestarum gloria floreret: adsentiri non dubitauerim Ruperto, existimanti, filium, P. Scipionem Corculum grauem illam sententiam in Senatu dixisse. Vid. Rupert. *ad Pompon. Enchirid. p.* 351.

§. CXXII.

An & Q. Mucius eorum temporum ICtus?

Dubiae sanitatis est locus Pomponii *l.* 2. §. 37. *D. de orig. iur.* vbi horum temporum iurisconsultis accenset Q. MVCIVM quemdam, quem legatum ad Carthaginienses missum, ex duabus tesseris positis, vna pacis, altera belli, dato arbitrio, vtram vellet, Romam referret, vtramque ait sustulisse, addita caussa, Carthaginienses petere debere, vtram accipere mallent. Vt enim iam non dicam, rem ab aliis multo aliter narrari: Liu. *Lib. XXI*, 18. Florus *Lib. II. Cap.* 6. Gell. *Lib. X. Cap.* 27. Sil. Ital. *Lib. II. v.* 382. *sequ.* nemo veterum in ea legatione Q. Mucium fuisse refert, sed id vno ore tribuunt Q. FABIO MAXIMO, qui deinde *Cuncta-*

toris

toris nomen meruit. Eum vero Fabium iurisprudentiam reliquis laudibus suis adiunxisse, ego quidem nusquam reperio. *

* Probabile tamen est, Pomponium scripsisse *Q. Maximum*, idque postea librarios perperam mutasse in *Q. Mucium*. Rupertus *ibid.* Q. vero Fabium iuris peritum fuisse idem Rupertus probat loco Ciceronis *de Senectute Cap. IV.* vbi Cato de Fabio: *Nec vero ille*, inquit, *in luce modo, atque in oculis ciuium magnus, sed intus domique praestantior. Qui sermo? quae praecepta? quanta notitia antiquitatis? quae* SCIENTIA IVRIS? *augurii?* At male interpungere videtur Rupertus. Cato enim non laudat Fabii *scientiam iuris*, sed *scientiam iuris augurii*, vel auguralis, quae & in iuris imperitum cadebat.

§. CXXIII.

Iisdem paene temporibus iurisprudentiae laude floruerunt duo fratres celeberrimi, P. & SEX. AELII PAETI CATI, quorum alterum iuris Aeliani auctorem fuisse, supra vidimus. (§. XLIX.) PVBLIVS anno V. C. DXLVIII. Aedilis plebis, ac insequente anno Praetor, Liu. *Lib. XXIX. Cap.* 38. anno DL. Magister Equitum C. Seruilii Gemini Dictatoris, Id. *Lib. XXX. Cap.* 39. sequente Consul, Liu. *Lib. XXX. Cap.* 40. biennio post Censor creatus, Idem *Lib. XXXII. Cap.* 7. pestilentia periit anno ab V. C. DLXXVIII. Liu. *Lib. XLI. Cap.* 26.

P. Aelius Paetus.

§. CXXIV.

SEX. AELIVS PAETVS CATVS per eosdem fere honorum gradus decurrens iti-

Sex. Aelius Catus.

dem ad consulatum & censuram peruenit, quorum illum anno DLIV. hanc anno DLVIII. ab V. C. gessit cum collega C. Cornelio Cethego *. Liu. *Lib. XXXI. Cap.* 7. *Lib. XXXIV. Cap.* 44. & *Lib. XXXV. Cap.* 9. De eius *Tripartitis* supra diximus. (§. XLIX.) Addit Pomponius *l.* 2. §. 38. *D. de orig. iur.* ei & alios libros, sed dubiae auctoritatis, tribui. Eruditorum manibus vel maxime trita videntur *Tripartita*, tamquam insigne iuris vniuersi systema, quo & Cicero vsus videtur, dum *Lib. VII. ad famil. Epist.* 22. tractat quaestionem iuris, *possetne heres, quod furtum antea factum esset, recte furti agere?*

* Refert Plin. *Hist. Nat. Lib. XXXIII. Cap.* 1. Aelium Catum L. Aemilii Paulli, qui Perseum, Macedoniae regem vicerit, generum fuisse, eumque quum legati Aetolorum, in consulatu prandentem in fictilibus adiissent, oblata ab his vasa argentea non accepisse, neque aliud habuisse argenti ad supremum vitae diem, quam duo pocula, quae L. Paullus, socer, ei ob virtutem donasset. Sed L. Paulli gener *Q. Aelius Tubero* fuit, non *Sex. Aelius Catus.* Illum ob virtutem nauatamque in bello Macedonico operam generum sibi delegerat Aemilius. Plutarch. *in Paull. p.* 257. At Aelius iste, Paulli gener, nec Cati cognomen tulit, nec vnquam Consul fuit, sed vir optimus ac continentissimus, καὶ μεγαλοπρεπέστατα Ῥωμαίων πενίᾳ χρησάμενος, *& qui omnium Romanorum magnificentissime paupertatem tulit*, ceu loquitur Plutarchus. Recte id monuit Rupertus, quum Corasius, Hotomanus & Io. Bertrandus, Plinii sequu-

ſequuti auctoritatem, perperam haec omnia ad Sex. Aelium Catum referant.

§. CXXV.

Iungit Pomponius Aeliis fratribus P. ATILIVM, quem primum SAPIENTEM a populo cognominatum ſcribit *d. l.* 2. §. 38. *D. de orig. iur.* Quamuis vero celeberrima Romae fuerit *Atiliorum* familia, multisque imaginibus illuſtris, de qua praeclare meritus eſt V. C. Iac. Perizonius *Animadu. Hiſt. Cap. I. p.* 26. vbi & ſtemma Atiliorum dedit: Ruperto tamen hic parum accuratus videtur Pomponius, quippe qui *P. Atilium* nobis obtrudat pro L. ACILIO. De hoc ſane Cicero *de Amicit. Cap. II. Scimus L. Acilium*, (ita enim habent libri optimi,) *apud patres noſtros adpellatum* SAPIENTEM, *quia prudens eſſe in iure ciuili putabatur.* Et *Lib. II. de Legib. Cap.* 23. iterum vocat *L. Acilium*, eumque iungit *Sex. Aelio.* Attamen res & etiamnum incerta eſt, & iam olim inter has gentes de hoc iurisconſulto certamen fuiſſe videtur *. Quaedam ad XII. Tabulas ſcripſiſſe hunc ſiue Atilium, ſiue Acilium iam ſupra obſeruauimus. (§. XXXI.)

L. Acilius an P. Atilius, Sapiens.

* In *Aciliae* gentis denariis Ianus bifrons, prudentiae ſapientiaeque ſignum, conſpicitur apud Patin. *de famil. Rom. p.* 3. At idem χάραγμα & in *Atiliae* gentis numis *p.* 42. reperimus. Si ergo verum eſt, hoc eſſe ſignum ſapientiae vel prudentiae, a quo maiorum quis cognomen tulerit: facile eſt ad exiſtimandum, de eo gentium ſuarum decore inter vtramque certatum eſſe.

§. CXXVI.

§. CXXVI.

Ser. Fabius Pictor & Q. Fabius Labeo.

Eorumdem temporum iurisconsultis Grotius *de Iurisconſ Lib. I. Cap.* 4. adnumerat SER. FABIVM PICTOREM, quem *iuris, & litterarum, & antiquitatis peritiſſimum* fuiſſe teſtatur Cicero *in Bruto Cap. XXI.* Vnde exiſtimari poſſet, Ciceronem haec ſcribentem in animo habuiſſe *Q. Fabium Pictorem*, Annalium ſcriptorem, cuius fragmenta in Cl. Waſſii *Sylloge* primum ſtatim locum obtinent. Enimuero, quum non Quintum illum vocet, ſed Seruium, & hunc M. Porcio Catone natu paullo minorem fuiſſe, obſeruet: magis eſt, vt ex filiis eius aliquem intelligamus, de quo tamen altum alioquin in hiſtoria Romana ſilentium eſt. Celebrior Q. FABIVS LABEO, Quaeſtor anno ab V. C. DLVI. Liu. *Lib. XXXIII. Cap.* 42. ſeptimo poſt anno Praetor, Liu. *Lib. XXXVII. Cap.* 47. & 50. anno porro DLXIX. Conſul, Liu. *Lib. XXXIX. Cap.* 45. demum triennio poſt Pontifex. Id. *Lib. XL. Cap.* 42. Eum iisdem paene laudibus, ac Ser. Fabium Pictorem, exornat Cicero *in Bruto Cap. XXI.*

§. CXXVII.

T. Manlius Torquatus.

T. MANLIVM, A. F. T. N. TORQVATVM *iuris ciuilis & ſacrorum pontificalium*, teſte Valerio Maximo *V*, 8, 3. *peritiſſimum*, conſulem cum Cn. Octavio anno ab V. C. DLXXXVII fuiſſe, obſeruat Cicero *de Finib. I*, 7. * ſimulque refert, eum filium compertum repetundarum iudicio domeſtico

mestico damnasse, & in conspectum suum venire vetuisse. Addit Valerius, quum filius tam tristi perculsus sententia suspendio vitam finiisset, eum ne exsequiis quidem adolescentis interfuisse, sed tum maxime, quum funus efferretur, consulentibus vacuas aures commodasse. *Epi. Liu. Lib. LIV.*

* Gentilitium id fuit genti Manliae, saeuire in suos, iisque nullius delicti gratiam facere. Hinc *Manliana imperia* illo etiam tempore horrenda, exempli semper tristis in posterum fuerunt. Liu. *Lib. VIII. Cap.* 7. & *IV*, 29. De acerbitate L. Manlii in filium, nullius probri compertum, vnde Imperiosi nomen tulit, idem videndus Liu. *Lib. VII. Cap.* 4. Noster ergo Titus tertium dedit tam inusitatae seueritatis exemplum. *Titus*, inquam, nam mendum in praenomine est apud Ciceronem. Quem enim exemplaria Ciceronis omnia *Lucium* vocant, ei *Fasti Capitolini*, his in rebus accuratissimi aeque, ac Valer. Maximus & Liuii Epitomator, *Titi* praenomen tribuunt. Grauiore multo errore Colerus *in Notis ad Valer. Max. Manlium* hunc confundit cum *Manilio*, iurisconsulto, de quo paullo post. Quem errorem errat etiam Bernard. Rutil. *in vit. ICt. XV*, 21. ideo iure notatus a Guil. Grotio *de vit. ICt. I*, 4.

§. CXXVIII.

Eidem Valerio Maximo debemus notitiam C MARCII FIGVLI, qui circa annum DCXX *iuris ciuilis studio celeberrimus fuit.* At istius professionis, tamquam infructuosae eum pertaesum est, quum petens consulatum repulsam tulisset. Nam istius ignominiae dolorem non ferens, quum ad eum postero C. Marcius Figulus.

ſtero comitiorum die multi conſulendi cauſſa confluxiſſent, omnes rerum ſuarum incertos dimiſit, praefatus: *At vos conſulere ſcitis, conſulem facere neſcitis*, Valer. Max. *Lib. IX. Cap.* 3. *ex.* 2. qui auctor hoc ſubiungit iudicium: *Dictum grauiter & merito: ſed tamen aliquanto melius non dictum.*

§. CXXIX.

M. Porcius Cato, Cenſorius, pater.

Qui iisdem temporibus floruit, totumque paene ſaeculum doctrina prudentiaque illuſtrauit M. PORCIVS CATO. Quaeſturam geſſit anno ab V. C. DXLVIII, Liu. *Lib. XXIX. Cap.* 25. Praeturam anno V. C. DLIV. Liu. *Lib. XXXII. Cap.* 7. Conſulatum triennio poſt, Liu. *XXXIII*, 42. a quo tempore bellum in Hiſpania proſperrime geſſit, cenſuraque anno DLXVIII ſeueriſſime acta, Liu. *XXXIX*, 41. *ſequ.* anno demum ab V. C. DCIV. L. Marcio & M. Manilio Coſſ. octuagenario maior deceſſit. Cic. *in Bruto Cap. XV. Ei tam verſatile ingenium pariter ad omnia fuit, vt natum ad id vnum dixiſſes, quodcumque ageret. In bello enim manu fortiſſimus, multisque inſignibus clarus pugnis, idem, poſtquam ad magnos honores peruenit, ſummus imperator, idem in pace, ſi quis ius conſuleret, periтiſſimus, ſi cauſſa agenda eſſet, eloquentiſſimus fuit.* Quales laudes in eum tamquam ex compacto congerunt Liu. *Lib. XXXIX. Cap.* 40. Cic. *de Orat. I*, 37. *III*, 15. Cornel. Nep. *Caton. Cap. III.* Quinctilian. *Inſt. Orat. XII*, 3. Valer. Max. *VIII*, 7. *ex.* 1. *

* Raro ſane inter mortales exemplo M. ille Porcius

cius Cato in omni artium ſcientiarumque genere eminuit, bonus Imperator, bonus Cenſor Conſul, Praetor, optimus ac fere eximius Iureconſultus, Orator facundiſſimus, hiſtoriae omnisque antiquitatis, ſi quis alius, peritiſſimus, agricola inſignis. Senex & Graecas litteras didicit, tanto ardore animi, vt diuturnam ſitim explere velle videretur. Cic. *de Senectute Cap. I. Lib. IV. Acad. Quaeſt. Cap.* 2. Idque eo magis mirandum, quod nullo ſubſidio adſpirauit ad rempublicam, ſolaque virtute ad ſumma enixus eſt. Vnde Plutarch. *in Cat. Mai. p.* 353. Ὁ δὲ Κάτων ἐκ πολίχνης τε μικρᾶς καὶ διαίτης ἀγροίκου δοκούσης φέρων ἀφῆκεν ἑαυτὸν ὥσπερ εἰς πέλαγος ἀχανὲς, τὴν ἐν Ῥώμῃ πολιτείαν. *Cato vero ex oppidulo exiguo & vitae genere, quod ruſticanum videbatur, in rempublicam Romanam ſeſe, tamquam in vaſtum pelagus praecipitauit.* Addit, non tum fuiſſe ea tempora, quae Curios, Fabricios, Hoſtilios, aliosque ab aratro pauperes, ad magiſtratus & roſtra admiſerit, ſed Romam iam claritati familiarum, diuitiis, largitionibus & prenſationibus adſuefactam honores petentibus nouis hominibus inſultaſſe. Denique & id miratur Plutarchus, quod Cato, quum omnes paene ciuitatis potentiſſimos & primos haberet aduerſarios, & ad ſenectutem vſque inſtar athletae decertarit, conſeruauerit ſe incolumem, non alio tutus praeſidio, quam τῷ λόγῳ id eſt, eloquentia, ᾧ δικαιότερον ἄν τις, ἢ τύχῃ καὶ δαίμονι τοῦ ἀνδρὸς, τὸ μηδὲν παθεῖν παρ' ἀξίαν, ἀνατιθείη. *Cui verius, quam ea, cui vel fortunae eius, quod illaeſa ſemper permanſerit dignitate, acceptum referas.* Meretur tota Catonis vita a Plutarcho ſcripta, eiusque in primis & Ariſtidis comparatio legi, quippe qua Catonem omnes magni viri partes impleuiſſe, & Ariſtidem longo poſt ſe interuallo reliquiſſe, luculentiſſimis argumentis demonſtratur.

§. CXXX.

§. CXXX.

Eius opera.

Opera varii argumenti, ab eo ſcripta, veteres laudant quam plurima *, ex quibus & hodie integrum exſtare creditur illud *de re ruſtica.* Ex eius vero *Originibus*, librisque *de re militari*, *de liberis educandis*, *de moribus*, *praeceptis ad filium*, *epiſtolis*, *orationibus*, fragmenta, quae ſuperſunt, cum cura collegit laudatus Waſſius. Laudantur & eius COMMENTARII IVRIS CIVILIS a Feſto; liber de DOTE a Gellio *Noct. Att.* X, 23. Denique eum & RESPONSA nouo more, expreſſis perſonarum nominibus, edidiſſe, obſeruat Cicero de *Orat. II*, 33.

* De operibus vero iuridicis Catonis, vt & aliis, quae Catoni tribuuntur, veluti regula Catoniana, non ſatis exploratum eſt, patri, an filio, ſint attribuenda. Nec mirum, quum eadem vtriusque ſint nomina, & eadem vterque iurisprudentiae laude floruerit. Quamuis etiam veteres omnes, & in his Plutarchus *in Catone Mai. p.* 351. eum *de re ruſtica*, ſcripſiſſe, teſtentur; de eo tamen, quod hodie exſtat ſub Catonis nomine, opuſculo, ſitne vere M. Porcii Catonis, an alterius, non ſine ratione ambigitur. Vid. V. C. Matth. Geſneri *praefat. ſcriptoribus rei ruſt. praemiſſ. p. I. ſequ.*

§. CXXXI.

M. Porcius Cato filius.

Filium Cato ſuſtulerat ſibi ὁμώνυμον, M. PORCIVM CATONEM, iisdemque virtutibus in toga ſagoque inſignem *. Rei militaris ſpecimina bello Macedonico tam praeclara dederat, vt L. Aemilius Paullus eum ſibi generum vltro

M. PORCIVS CATO CENSORIVS natus anno 518. Quaeſtor anno 548. Praetor 554. Conſul 557. Cenſor anno 568. obiit anno V. C. 604. ſexto & octuageſimo aetatis anno.

M. PORCIVS M. F. CATO iureconſultus, Praetor iam deſignatus deceſſit viuo patre, anno ab V. C. 600. matrem habuit *Liciniam*.

M. PORCIVS M. F. M. N. CATO, inſignis orator, Coſ. anno 634. cum Q. Marcio, Africam ſortitus, in magiſtratu ibi deceſſit.

M. PORCIVS M. F. M. N. CATO, Aedilis, ipſe quoque in Africa deceſſit.

M. PORCIVS, M. F. CATO SALONIANVS, id cognomen adeptus a Salonio, patris ſcriba, cuius ille filiam ſecundis nuptiis domum duxerat. Plutarch. *in Cat. Mai. p.* 351.

L. Cato

M. Cato, Tribunus pl. Praeturam petens deceſſit. = Liuia, M. Liuii Druſi filia, nupta poſtea, = Q. Seruilio Quaeſtori, occiſo bello Sociali 663.

L. Lucullus = Porcia ſoror germana Catonis Vticenſis.

L. Lucullus.

M. PORCIVS M. F. M. N. CATO Vticenſis, maritus (1) Lepidae: (2) Atiliae: (3) Hortenſiae.

Q. Seruilius Caepio Catonis frater vterinus. Plut.

Filia.

Seruilia ſoror Catonis vterina, impudica a Caeſare amata. = M. Brutus a Pompeio interfectus. Plutarch.

M. Porcius Cato. in acie ad Philippos occubuit. Plutarch.

Filius alter. Plutarch.

Filia, cuius mem. Plut.

Porcia, quae ſe crudeliter interemit occiſo marito Bruto. = Bibulus, Plut. quo mortuo nupſit. = Bruto Caeſaris interfectori.

Bibulus.

C

vltr
omi
uit.
liqu
orig
tor
is v
anir
XX
ſcri
tar
*

C
con
ni ir
beri
TO
ex C
ſeru
tilo
de ſ
D.
pror
D. a
D. a

vltro deligeret. Iuris vero ciuilis ſcientia omnes eius aetatis viros doctiſſimos ſuperauit, egregiosque de iuris diſciplina libros reliquit. Gell. *Noct. Att.* XIII, 18. *l.* 2. §. 38. *D. de orig. iur.* Exſtinctus eſt viuo patre, & Praetor iam deſignatus anno ab V. C. DC. Et is vnus caſus concuſſiſſe dicitur intrepidum animum Catonis patris, Cic. *de Senect. Cap. XXIII.* quem ideo huius filii ſui ſaepe in ſcriptis ſuis cum laude meminiſſe refert Plutarch. *in Cat. mai. p.* 351.

* Quum plures Catones in hiſtoria Romana occurrant, quorum facilis eſt confuſio: non ingratum lectori fuerit, totam illam gentem in ſchemate contemplari. Et quamuis illud concinnare iam coeperit Gell. *Noct. Attic.* XIII, 19. & inde ſua ſumſerit Guido Panciroi. *de clar. Leg. interp.* I, 8. *p.* 27. licebit tamen illud hoc modo ſupplere. (‡)

§. CXXXII.

Quamuis vero patris filiique ſcripta ſaepe confundi videantur: filio tamen, quae Catoni in iure noſtro tribuuntur *, pleraque deberi exiſtimamus, veluti REGVLAM CATONIANAM, *l.* 1. *D. de reg. Cat.* & quae ex Catonis libris proferuntur de adoptione ſeruorum, §. 12. *Inſt. de adopt.* de ſeruo mutilo morboſo, *l.* 10. §. 1. *D. de Aedil. edict.* de ſocero a genero inſtituto herede, *l.* 44. *pr. D. ſolut. matrim.* de poena certae pecuniae promiſſa, ſi quid aliter factum ſit, *l.* 4. §. 1. *D. de verb. obl.* de die intercalari, *l.* 98. §. 1. *D. de verb. ſignif.* Eius ſcripta.

* Laudatur Cato saepius, sed ita, vt eius libri Vlpiani & Paulli temporibus non amplius videantur exstitisse. Hinc formulae: *Apud Catonem bene scriptum*, REFERT ANTIQVITAS: §. 12. *Inst. de adopt. Catonem scribere* LEGO. *l.* 10. §. 1. *D. de Aedil. edict. Nerua & Cato responderunt*, *vt est* RELATVM *apud Sextum ab Aristone.* Sic aliena fide citant Catonem. Semel Paullus *l.* 4. §. 1. *D. de verb. oblig.* citat *Catonis librum XV.* sua, an aliena fide, non facile dixerim.

§. CXXXIII.

C. Liuius Mamilianus Drusus.

C. LIVIVS M. F. MAMILIANVS DRVSVS Consul anno ab V. C. DCVI. collega P. Cornelio Scipione eo potissimum nomine laudatur, quod senex, oculis captus, viribusque defectus, consulentibus non minus de iure responderit, quum, quorum res esset, sua ipsi non videntes, caecum adhibere ducem non dubitarent. Cic. *Tusc. Quaest. V*, 38. Valer. Max. *VIII*, 7. Addit Valerius, eum vtilissima monimenta, oculorum licet acie destitutum, composuisse, quae saltim in P. Iuuentii Celsi manus videntur incidisse. Nam Drusum hic laudat *l.* 38. §. 1. *D. de act. emt. vend.*

§. CXXXIV.

P. Mucius Scaeuola.

Venio nunc ad triumuiros, qui *ius ciuile fundasse* dicuntur a Pomponio *l.* 2. §. 39. *D. de orig. iur.* Horum princeps P. MVCIVS P. F. Q. N. SCAEVOLA ex ea gente ortus est, quae iurisprudentiam pro gentilitio bono habuit, pluresque patriae dedit iuris-

con-

consultos eximios *. Noster anno ab V. C. DCXX Consul fuit, collega L. Calpurnio Pisone Frugi, Vell. Paterc. *Hist. II*, 2. Gruter. *Inscript. p.* 202. *& sequ.* bienniоque post, quum Crassus occubuisset, pontificatum maximum est adeptus. Cic. *Lib. XII. ad Attic. Epist.* 4. *de Orat. II*, 12. *de Nat. Deor. III*, 2. *pro domo Cap. LIII.* Denique eum phthiriasi exstinctum esse, tradit Plutarch. *in Sulla p.* 475.

* Magnam ergo gratiam ab historiae studiosis iniit Rupert. *ad Enchir. p.* 389. quod plures Mucios, quos iuris scientia nobilitauit, accurate distinxit. Nos ex eius schemate pauca haec decerpimus:

P. MVCIVS SCAEVOLA

Q. MVCIVS P. F. SCAEVOLA praetor anno 538. Sardiniam sortitus est. Liu. XXIII, 24. 30.

Q. MVCIVS. Q. F. P. N. SCAEVOLA praetor anno V. C. 574. Liu. XL, 44. Cos. anno 579. cum Sp. Postumio.

Q. MVCIVS. Q. F. Q. N. SCAEVOLA, Augur, Cos. anno ab V. C. 636. cum L. Metello. Grut. *Inscr. p. CCIV.* Vixit adhuc L. Luculli temporibus. Val. Max. III, 8. ICtus egregius, quem Cicero audiuit.

Mucia uxor L. Licinii Crassi, oratoris.

Licinia nupta P. Cornelio Scipioni Nasicae Cic. *in Bruto Cap. LVIII.*

Mucia, de qua Cicero *in Bruto Cap. LVIII.*

P. MVCIVS Q. F. P. N. SCAEVOLA praetor 574. Liu. XL, 44. Cos. 578. cum M. Aemilio Lepido. Liu. XLI, 19. eodem anno triumphauit de Liguribus.

P. MVCIVS. P. F. Q. N. SCAEVOLA Pontifex Max. IC. de quo Pomponius *l. 2. §. 39. D. de Orig. iur.*

Q. MVCIVS P. F. P. N. SCAEVOLA Consul anno 675. Asiae proconsulatu gesto celeberrimus, ob quem Mucia festum diem instituerunt Asiatici. Cic. *Verr. II*, 21. ICtus celeberrimus, de quo *l. 2. §. 41. D. de orig. iur.*

P. LICINIVS P. F. P. N. adoptatus a P. Licinio Crasso, ac proinde dictus MVCIANVS ab origine, LICINIVS CRASSVS a patre adoptiuo. Consul anno 522. Pontifex Max. & ICtus celeberrimus, de quo *l. 2. §. 40. D. de orig. iur.*

§. CXXXV.

§. CXXXV.

Reliquisse a Pomponio dicitur DECEM LIBELLOS, *l.* 2. §. 39. *D. de orig. iur.* ex quibus dubio procul decerpta sunt, quae ex huius Scaeuolae monimentis adferunt non modo Cicero *Topic. Cap. IV.* & *Lib. VII. ad familiar. Epist.* 21. sed & iurisconsulti nostri *l.* 66. *D. solut. matr. l.* 17. *D. de legation. l.* 4. *D. de capt. & postlim.* * Eius scripta.

* Neque tamen crediderim, P. Scaeuolae opera adhuc exstitisse tempore ICtorum, qui illa laudant. Nam Iauolenus *l.* 66. *pr. D. sol. matr.* quae de P. Scaeuolae sententia memorat, vel ex Labeone, vel ex Seruio, quem ibi testem citat, videtur exscripsisse. Pomponius *l.* 17. *D. de legation.* Q. Mucium sequutus est, Modestinus denique *l.* 4. *D. de capt.* quae ibi de P. Scaeuola habet, ex Pomponio haurire potuit.

§. CXXXVI.

Alter ex hac triga M. IVNIVS BRVTVS, vir praetorius, *l.* 2. §. 39. *D. de orig. iur.* quem Cicero *in Bruto Cap. XLVII. in iure ante alios summum euasisse* ait, *ibidemque Cap. XXXV.* vocat *virum optimum & iurisperitissimum*, in eo tamen paullo infeliciorem, quod filium reliquerit gentis suae dedecus, vulturem togatum, accusatorem vehementem & molestum, & qui opes paternas turpiter disperdiderat. Cic. *ibid.* & *de Orat. II*, 55. Reliqua fere ignoramus, nisi quod eum temporibus Gracchanis floruisse constat. M. Iunius Brutus.

§. CXXXVII.

Eius libri. Librorum de iure ciuili a Bruto scriptorum septem numerat POMPONIVS, *d. l.* 2. §. 39. *D. de orig. iur.* quamuis Ciceronis aeuo tres tantum DE IVRE CIVILI libri pro genuinis habita videantur *. Cic. *de Orat. II*, 55. Ex iis quaedam, quae ad edictum potissimum pertinuerunt, notis vel stricturis suis illustrasse videtur SER. SVLPICIVS: *l.* 2. §. 44. *D. de orig. iur. l.* 5. §. 1. *D. de instit. actione*, nisi forte, quod alii suspicantur, eos libros Bruto potius cuidam nuncuparit. (§. LXXIV. *) Bruto vero nostro, tamquam eximio iuris auctori, testimonium frequenter denunciant Cicero *de Finib. I*, 4. *Lib. VII. ad famil. Epist.* 22. Gell. *Noct. Attic. VII*, 15. & iurisconsulti nostri, *l.* 68. *D. de vsufr. l.* 27. §. 21. *D. ad leg. Aquill. l.* 13. *pr. D. de in diem addict. l.* 3. §. 3. *D. de adqu. vel amitt. possess. l.* 4. *D. de capt. & postl.*

* Verosimile est, mendum irrepsisse in Pomponii *enchiridion*, & acute suspicatur V. A. Corn. van Bynkersh. *in Praetermiss. p.* 67. transpositis vocabulis legendum esse: *Brutus tres, Manilius septem:* quale quid in mentem venit etiam Ioanni Bertrando *de Iurisperit. II*, 6. Ceterum Brutum quoque his libris suis intexere solitum esse responsa, & quidem expressis personarum nominibus, (§. CXXX.) obseruat Cicero *de Orat. II*, 33. Quod institutum probandum, an reprehendendum sit, disquirit Guil. Grot. *de Vit. iurisc. I*, 5.

§. CXXXVIII.

M' Manilius. Tertius M' MANILIVS P. F. P. N. (ita enim

enim ſcribendum id nomen, non littera duodecima MAMILIVS, vti hoc nomen vbique emendari iubet Petr. Victor. *ad Varron. de re ruſtic. II, 3, 5.* *) P. F. P. N. vir conſularis, quippe qui faſces anno ab V. C. DCIII. collega L. Marcio Cenſorino tenuit. *Faſt. Conſul. ad h. ann.* quum antea Praetor cum Luſitanis bellum parum proſpere geſſiſſet. Appian. *Iberic. p.* 286. ac ne Conſul quidem Carthaginem felicius oppugnaſſet. *Epit. Liu. Lib. XLIX.* At tanto illuſtrior toga, non modo conſulentibus totum ſe dedit, eorumque commodo transuerſo foro quotidie obambulauit, vt ſui conſulendi copia eſſet omnibus: verum etiam domi ſuae, quam mediocrem in Carinis habebat, omnes & de iure ciuili, & de filiabus elocandis, fundis emendis, agro colendo, deque omni officio negotioque conſulturos admiſit: Cic. *de Orat. III,* 33. pauperem tamen fuiſſe, teſtatur Cicero *Paradox. VI,* 3.

* Hoc audacior Val. Forſterus in *Hiſt. iur. II,* 21. eum vocat *M. Manlium*, quum *Marci* praenomen in gente *Manlia*, ob M. Manlii Capitolini ſupplicium, lege familiae quaſi proſcriptum eſſet, Liu. *Lib. VI. Cap.* 20. immo ſub finem iſtius capitis illum confundit cum *T. Manlio Torquato*, de quo ſupra diſſeruimus: (§. CXXVII.) accurate refutatus a Ruperto *ad Pompon. Enchirid. III,* 5.

§. CXXXIX.

Reliquit DE IVRE CIVILI libros, ſi vulgarem ſcripturam in Pomponio ſeruandam credimus, *tres*, ſin Ampliſſimi Bynkershoekii *Eius opera.*

 con-

coniecturam (§. CXXXVII.) sequimur *septem*, ac praeterea *volumina inscripta* MANILII MONIMENTA, *l.* 2. §. 39. *D. de orig. iur.* quae, qualia fuerint, nos hodie scimus iuxta cum ignarissimis. Praeterea MANILIANARVM VENALIVM VENDVNDORVM LEGVM * mentionem faciunt Cicero *de Orat. I*, 58. & Varro *de re rustica II*, 5. quas a monimentis illis diuersas non esse, existimat Ant. Augustin. *de nomin. propr. Pandect. p.* 211. *Thes. iur. Tom. I.* Et ea quidem Manilii opera passim laudari animaduertimus a Varrone *de Lingu. Lat. Lib. IV. p.* 13. & *Lib. VI. p.* 68. *de re rust. II*, 5. Cicerone *Lib. VII. ad familiar. Epist.* 22. Gell. *Noct. Attic. Lib. XVII. Cap.* 7. denique a Paullo iurisconsulto *l.* 3. §. 3. *D. de adquir. vel amitt. possess.*

* Pertinuerunt *Manilianae* istae *venalium vendundorum leges* ad iurisprudentiam formulariam. Auctor enim est Plin. *Hist. Nat. XVIII*, 3. obseruationem earum tam scrupulosam fuisse, vt ne carnes quidem & sues, nisi conceptis verbis a laniis emerentur, neque mulctae dictio aliter iusta esset, nisi in qua OVIS masculino genere efferretur, & nisi bubus ouibusque simul expressis, oues prius, quam boues nominarentur. Eu. Otto *Iurispr. symbol. Exerc. I*, 15. *p.* 92. Extant tales venalium vendundorum formulae apud Varron. *de re rust. II*, 3.

§. CXL.

Q. Mucius Scaeuola Augur.

Subiungimus illustri illi iurisconsultorum trigae Q. MVCIVM, Q. F. Q. N. SCAEVOLAM, vulgo *Augurem*, Cos. anno ab V. C.

V. C. DCXXXVI. collega L. Caecilio Metello, qui ſenex admodum deceſſit, neque ſe adduci paſſus eſt a L. Sulla, vt C. Marium hoſtem reip. iudicaret. Val. Max. *III*, 8. Quantus in reſpondendo fuerit, vel ex eo patet, quod Cicero *in Bruto Cap. XXXIX. ſequ.* & *de Orat. I*, 45. eum iuris ciuilis intelligentia atque omnis prudentiae genere praeſtitiſſe, eiusque ianuam & veſtibulum in infirmiſſima valetudine adfectaque iam aetate maxima quotidie frequentia ciuium ac ſummorum hominum ſplendore *celebratam eſſe*, teſtatur. Auditores habuit illuſtres quam plurimos, & in his Ciceronem, ceu ipſe teſtatur *in Bruto Cap. LXXXIX.* quamuis poſtea, eo mortuo, ad Q. Mucium Scaeuolam, Pontificem, de quo paullo poſt, ſeſe contulerit. Cic. *de Leg. I*, 4. An quidquam ſcripſerit, hodie ignoramus. Arbitrium tamen eius in cauſſa finium regundorum inter Gennates & Veturios exſtat apud Gruter. *Inſcript. p. CCIV.*

§. CXLI.

Antipater, Virginius, Pompeius, Tubero, Rutilius Rufus.

Quos his Pomponius ſubiungit, CAELIVS ANTIPATER, PAVLLVS VIRGINIVS, SEX. POMPEIVS, Q. AELIVS TVBERO, quamuis iuris non imperiti, aliis tamen potius artibus adpuliſſe animum videntur *. Quare dicendum potius erit de P. RVTILIO RVFO, qui P. Mucium Scaeuolam, pontificem maximum audiuit, Cic. *de Offic. II*, 13. ſimulque philoſophiae Stoicae, duce Panaetio, totum ſe dedit. Idem *de Offic. III*, 2. in *Bruto Cap. XXX.* Functus

 con-

consulatu anno ab V. C. DCXLVIII, collega Cn. Manlio Maximo, iniquissimo repetundarum iudicio opprimitur & exsul Smyrnae consenescit, honoratus ab omnibus Asiae ciuitatibus. Ouid. *ex Ponto I*, 3. *v*. 6. *sequ*. Cic. *de Orat. I*, 53. Valer Max. *Lib. VI. Cap*. 4. *ex*. 4. Vellei. Paterc. *Lib. II. Cap*. 13.

* L. CAELIVM ANTIPATRVM ipse Pomponius *l*. 2. §. 40. *D. de orig. iur. plus eloquentiae, quam scientiae iuris, operae dedisse*, testatur: quamuis & de eius eloquentia non adeo magnifice sentiat Cicero *de Orat. II*, 13. Scripsit *annales* aliaque, quorum ossa, vt ita dicam, legit Clarissimus Wassius. De PAVLLO VIRGINIO veteres velut ex compacto silent, nisi sit ille *A. Virginius*, (ex Aullo enim facile Paullus nasci potuit,) cuius se amicitia delectari ait Laelius apud Ciceronem *de Amicit. Cap. XXVII*. SEX. POMPEIVS, Cn. Pompeii patruus, & Q. Aelius Tubero a iuris peritia quidem laudantur a Ciceron. *in Bruto Cap. XXXXVII. & de Offic. I*, 6. nec non a Gellio *Noct. Attic. I*, 22. sed ita, vt Stoicos magis professi videantur, quam Iurisconsultos.

§. CXLII.

Rutilii Rufi scripta.

Praeter libros HISTORIARVM, DE VITA SVA, HANNIBALICORVM, & aliquot orationes, ex quibus scriptis, quae supersunt, fragmenta clarissimus Wassius collegit, Rutilius Rufus etiam de iure quaedam elucubrauit, ex quibus quaedam proferuntur *l*. 10. §. 3. *D. de vsu & habit. l*. 3. §. 9. *D. de penu leg. l*. 1. §. 1. *D. arb. furt. caes*. Edicti ab eo in praetura praepositi mentio fit *l*. 1. §. 1. *D. de bon. libert*.

§. CXLIII.

§. CXLIII.

C. CORNELIVS MAXIMVS solo Trebatio auditore, cuius ille formauit ingenium, celebris, nulla alia re sui memoriam ad posteritatem propagauit. Cic. *Lib. VII. ad familiar. Epist.* 8. *&* 17. At tanto serenioris famae est P. LICINIVS CRASSVS, a patre naturali P. Mucio Scaeuola MVCIANVS, anno ab V. C. DCXII in adoptionem P. Licinio Crasso datus. Per omnes honorum gradus anno ab V. C. DCLVII ad consulatum, & quadriennio post ad censuram adspirauit, in magistratibus fere omnibus, praeterquam in censura, collegam nactus Q. Mucium Scaeuolam. Denique & Pontifex maximus decessit ex vehemente laterum dolore, quem sibi altercatione cum L. Philippo in Senatu contraxerat. Cic. *de Oratore III*, 2. Auctor est Pomponius, *l.* 2. §. 40. *D. de orig. iur.* a Cicerone hunc Crassum dictum esse *iurisconsultorum disertissimum**.) Fuit enim incredibili eloquentia, quamuis parum faueret Rhetorum scholis, quos in censura sua, proposito edicto, vrbe excesse iusserat. Gell. *Noct. Att. XV*, 11. *Sueton. de clar. rhetor. Cap. I.*

C. Cornelius Maximus & P. Licinius Crassus Mucianus.

* Plerique tamen id ideo vocant in dubium, quod Cicero eo elogio non semel ornet Q. Mucium Scaeuolam, veluti *de Orat. I*, 39. & *Brut. Cap. XXXIX. & XXXX.* quum de Crasso tale nihil in eius operibus reperiamus. Rupertus *ad Enchirid. p.* 383. vt erroris absoluat Pomponium, elogium hoc a librariis alieno loco positum, in §. sequentem transferri oportere sta-

ſtatuit. Alii aliter rem expediunt. Sed quid prohibet, quo minus Cicero alicubi eamdem laudem attribuerit Craſſo, Pomponiusque id elogium vere legerit in opere eius aliquo, nunc deperdito, quod nos hodie non legimus? Vid. V. A. Corn. van Bynkershoek *Praetermiſſ. ad d. l. 2. §. 40. D. de Orig. iur.*

§. CXLIV.

Q. Mucius Scaeuola Pontifex max.

Paullo iunior fuit Q. MVCIVS SCAEVOLA, Pontifex maximus, cum Q. Mucio Scaeuola, Augure, non confundendus. De eius eloquentia Ciceronis teſtimonia paullo ante vidimus. Eumdem Valer. Max. *Lib. VIII. Cap.* 12. *legum clariſſimum ac certiſſimum vatem*; Diodorus Siculus *in Excerpt. Peireſc. p.* 405. ἐπιφανέστατον τῶν Ῥωμαίων, *Romanorum illuſtriſſimum* adpellat. Eum fere in omnibus honoribus Craſſo collegam fuiſſe diximus. Praecipuam vero laudem ſibi geſto ſanctiſſime Aſiae proconſulatu peperit, adeo vt eum prouinciales diuinis paene honoribus proſequerentur. Aſcon. Paedian. *in Verr. II*, 21. Denique in Mariano tumultu anno ab V. C. DCLXVI. C. Fimbriae ſcelere nefarie interemtus, maximum bonis omnibus ſui deſiderium reliquit. Cic. *de Orat. III*, 3. *Excerpt. Peireſc. p.* 410. Appian. *de Bello ciu. Lib. I. p.* 404. Vellei. Paterc. *Hiſt. II*, 26. Lucan. *Pharſal. II. v.* 126. *ſequ.*

§. CXLV.

Eius ſcripta.

Multa huic Mucio Scaeuolae debet iurisprudentia, veluti CAVTIONEM MVCIANAM, aliaque eius generis plura, quae ſin-

ſingulari commentario ſub *iurisprudentiae Mucianae* titulo illuſtrauit Franc. Balduinus. Mucii *liber* ΟΡΩΝ vel DEFINITIONVM antiquiſſimus eſt eorum, ex quo quaedam in Pandecten retulit Tribonianus, *l.* 64. *D. de adqur. rer. domin. l.* 8. *D. de aqua quotid. & aeſtiu. l.* 241. *D. de verb. ſignif. l.* 73. *D. de reg. iur.* * Libros etiam IVRIS CIVILIS duodeuiginti laudat Gell. *Noct. Attic. VII*, 15. in eos vero notas ſcripſerunt Pomponius, Laelius Felix, apud Gell. *Noct. XV*, 27. Modeſtinus, *l.* 53. & *l.* 54. *D. de adquir. rer. dom.* & acerrimus aemulus Ser. Sulpicius, noſtro tam parum aequus, vt eius ſtricturae non *Notae*, ſed reprehenſa Mucii capita adpellentur. *l.* 3. §. 6. *D. de penu leg.* Gell. *Noct. Attic. IV*, 1.

* Mireris, quum hic liber ὁρῶν ſingularis adhuc Triboniani temporibus exſtiterit, fueritque eorum, quos illa aetas ſuperſtites habebat, antiquiſſimus, cur non plura, quam quatuor illa fragmenta ex iis in *Pandectas* retulerit Tribonianus. Enimuero eum vel ipſa huius iurisconſulti aetas, qua floruit, excuſat. Quis enim dubitet, quin pleraque, quae de ſui temporis iurisprudentia ſcripſerat Mucius, ſexto, quo Tribonianus vixit ſaeculo adeo vel ab vſu receſſerint, vel mutata ſint, vt locum amplius non habuerint in opere, quod ius eorum temporum, reciſis antiquis tabulis, ex Iuſtiniani inſtituto, complecti debebat? *Conſt. Deo auctore.* §. 7. *de concept. Dig. ad Tribonian.*

§. CXLVI.

Progredimur ad C. AQVILLIVM GALLVM, cuius vitam ſingulari oratione illuſtrauimus C. Aquillius Gallus.

uimus *Francof. iuxta Viadr.* 1731. Patrem habuit M' Aquillium Gallum, virum consularem & triumphalem *. *Fast. Capitolin. ad ann. ab V. C.* 652. Praeturam gessit anno ab V. C. DCLXXXVII. collega inter alios M. Tullio Cicerone, inque ea illi quaestio de ambitu sorte obuenit. Cic. *pro A. Cluent. Cap. LIII.* Consulatum ob temporum perturbationem regnumque illud forense, teste Cicerone *Lib. I. ad Attic. Epist.* 1. ne petere quidem voluit. Vixisse videtur saltim ad annum DCCVIII. quo eum adhuc *Gallum suum* vocat idem Cicero *Lib. IV. ad famil. Epist.* 6.

* Celeberrima ab ipsa vrbis origine fuit gens AQVILLIA, ex qua tamen & viri fato suo infelicissimi prodierunt. M. Aquillium IIII virum vel IIvirum potius sacris faciundis, a Tarquinio Rege ob euulgatas sortes Sibyllinas insui culleo iussum esse, tradit Dionys. Halicarn. *Lib. IV. Anquit. p.* 260. Ἀκύλιον enim ibi legendum pro Ἀτύλιον, recte obseruarunt viri doctissimi. Notum quoque est, quod, exacto Tarquinio ab Aquilliis adolescentibus coniurationis reis a L. Iunio Bruto, primo Cos. sumtum est supplicium, de quo idem Dionys. Halic. *Lib. V. p.* 283. Plutarch. *in Poplic. p.* 98. Liu. *Lib. II. Cap.* 4. In *Fastis* celebrantur anno ab V. C. CCLXVI. *C. Aquillius Tuscus*, anno ab V. C. CCCCLXXXXIV. *C. Aquillius M. F. C. N.* anno DCLII. *M' Aquillius Gallus*, consules, & partim triumphis, partim ouatione insignes. At postremus, cuius de rebus gestis insigne monimentum occurrit apud Gruter. *Inscr. p. CL*, 7. repetundarum postea postulatus, cicatricum ostentatione euasit. Denique legatus missus in Asiam ad Mithridatem, bellumque ibi administrans anno ab V. C. DCLXIV. a Mitylenaeis hosti

hosti traditur, a quo asino circumuectus omnesque cruciatus perpessus, infuso demum in os auro liquefacto, misere periit. Cic. *pro lege Manil. Cap. V.* Appian. *in Mithridatic. p.* 184. Plin. *Hist. Nat. XXXIII*, 3. Arnob. *advers. gent. Lib. I. p.* 23. Et hunc ipsum sane C. nostri Aquillii patrem fuisse, verosimile est. Bertrand. *de Iurisperit. II*, 9. *p.* 184. Ceterum iurisconsulti nostri mentio fieri videtur in marmore apud Gruter. *p. DCLII*, 6.

L. AQVILLIVS
IVRECONSVLTI L.
GEMELLVS
SEXTIA Ɔ. L. FLORA
L. AQVILLIVS L. L.
RVFIO.

Vbi sane non laudatur *Aquillius Florus*, iurisconsultus, vti coniecit Vrsinus *in Not. ad Cicer. Philipp. II.* sed L. Aquillius Gemellus, iureconsulti libertus.

§. CXLVII.

Iuuenis Q. Mucium Scaeuolam, Pontificem maximum audiuit, & *inter condiscipulos*, quorum in numero L. Lucillius Balbus, Sex. Papirius, Iuuentius, quin & M. Tullius Cicero & Atticus fuerunt, Cic. *de Legib. I*, 4. *maximae auctoritatis apud populum fuit. l.* 2. §. 42. *D. de orig. iur.* Postea mira dexteritate de iure respondit, Cic. *pro A. Caecin. Cap. XXVII.* multasque cautiones & formulas, ad iurisprudentiam potissimum heurematicam pertinentes, quin & noua quaedam iuris interpretamenta, inuenit, veluti stipulationem Aquillianam, §. 2. *Inst. quib. mod. obl. toll.* formulam doli mali, Cic. *de Nat. deor. III*,

Eius studium iuridicum.

III, 30. *de Offic. III*, 13. *l.* 1. §. 1. *D. de dol. mal.* poſtumos Aquillianos, *l.* 29. *pr. D. de ſuis & poſtum.* ius accreſcendi, *l.* 74. *D. de hered. inſtit.* ius poſtumi ad patrui hereditatem admittendi, *l.* 127. *D. de legat.* 1. & ſimilia. *

* Abſonum vero eſt, quod ſtatuit Ian. Vinc. Grauina *de Orig. iur. ciu.* §. *LX. p.* 97. iurisconſulto noſtro deberi LEGEM AQVILLIAM, quippe quam ſupra non modo ante Ciceronis, ſed & ante Bruti tempora exſtitiſſe nouimus. (§. LXXXVII. *) At non magis ſolidum eſt Franc. Balduini iudicium, qui ne ex gente quidem Aquillia, ex qua iureconſultus noſter prodierit legis Aquilliae auctorem prodire potuiſſe exiſtimat, quia gens haec patricia, legis vero Aquilliae lator tribunus plebis fuerit. Balduin. *de lege Aquill. p.* 218. *ſequ.* Sane nec iurisconſultum noſtrum patricium fuiſſe adeo certum: nec admodum nouum eſt, eamdem gentem patricias plebeiasque habuiſſe familias.

§. CXLVIII.

Eiusdem ſcripta.

Pomponius auctor eſt, C. Aquillium magnam anni partem in *Cercinna*, Africae inſula, ſiue vt Muretus, Coraſius & Rupertus malunt, *Caecinae*, Hetruriae oppido exegiſſe, ibique & auditoribus, & libris ſcribendis vacaſſe. *l.* 2. §. 42. *D. de orig. iur.* Sed librorum eius ne tituli quidem hodie noti ſunt, * iisque multum nocuiſſe videtur Ser. Sulpicii diligentia, qui quum pleraſque & Aquillii & aliorum Mucii auditorum ſententias in libros ſuos tranſtuliſſet, eo ipſo effecerat, vt ipſi fontes minus aeſtimarentur. *d. l.* 2. §. 42.

* Au-

* Auctoritate tamen C. Aquillii, dissimulatis librorum titulis, vtuntur Dionys. Halicarn. *Lib. III. Antiq. Rom. p.* 200. Labeo, *l.* 29. §. 1. *D. de legat. III.* Priscus Iauolenus, *l.* 39. *pr. D. de statulib.* Africanus, *l.* 33. §. 1. *D. de vulg. & pup. subst.* Vlpianus, *l.* 6. §. 2. *D. si seru. vindic. l.* 17. §. 6. *D. de act. emt. l.* 30. *D. de legat. I. l.* 7. §. 4. *D. quod vi aut clam.* Iulius Paullus, *l.* 127. *D. de legat. I. l.* 32. §. 1. *D. de auro arg. l.* 77. *D. de verb. signif.* Ceruidius Scaeuola, *l.* 29. *pr. D. de lib. & postum.* Licinius Rufus, *l.* 74. *D. de hered. inst.* denique Florentinus, *l.* 18. *D. de acceptilat.*

§. CXLIX.

Sequuntur reliqui Q. Mucii auditores, veluti L. LVCILLIVS BALBVS, SEX. PAPIRIVS, & C. IVVENTIVS, quibus & M. TVLLIVM CICERONEM adderem, si, quod alicubi minatus est, iurisconsultum umquam profiteri voluisset. * Attamen eos omnes Aquillio nulla ex parte fuisse comparandos, nec eorum opera inter hominum manus versata esse, haud obscure fatetur Pomponius, *l.* 2. §. 42. *D. de orig. iur.* LVCILLIVS BALBVS, philosophiae Stoicae, teste Cicerone *de Orat. I*, 6. addictissimus, in respondendo paullo tardior fuit. Cic. *Brut. Cap. XLII.* De SEX. vero PAPIRIO & C. IVVENTIO nihil ex antiquitate compertum habemus, nisi ad posteriorem referre velis, quae de T. IVVENTIO refert Cicero *in Bruto Cap. XLVIII.*

L. Lucillius Balbus, Sex. Papirius, C. Iuuentius, M. Tullius Cicero.

* Notum est, CICERONEM non expertem fuisse iurisprudentiae. Non modo Q. Mucium audiuerat, sed & tantum fiduciae ponebat in

ſcientia ſua, vt *in orat. pro Muraena Cap. XIII.* ſcribere non vereretur: *Si mihi, homini vehementer occupato, ſtomachum moueritis, triduo me iuriſconſultum eſſe profitebor.* Quin librum eius DE IVRE CIVILI IN ARTEM REDIGENDO, qui hodie non exſtat, laudat Gellius *Noct. Attic. I, 22.* ex eoque ſatis patet, eum de conficiendo ſyſtemate iuris cogitaſſe. At quum ICtum ſe numquam ſit profeſſus, neque vel de iure reſpondiſſe, vel docendo ſcribendoque illuſtraſſe legatur iurisprudentiam: facile patet cur tam parum eruditis conveniat de Ciceronis iurisprudentia. Vid. V. C. Ant. Schultingii *Orat. de iurisprud. Ciceronis.* & V. A. Corn. van Bynkersh. *Praetermiſſ. p. 83. ſequ.*

§. CL.

Ser. Sulpicii ſtudium iuridicum.

Sed omnibus ante ſe iuriſconſultis veluti caliginem induxit SER. SVLPICIVS, *Lemonia* RVFVS, cuius vitam ſingulari oratione, Vltraiecti habita, poſteaque in iuſti libri formam redacta & *Tomo V. Theſauri iur. civ.* inſerta illuſtrauit V. C. Eu. Otto. An obiurgatione Q. Mucii veluti a puluere & radio excitatus animum ad iurisprudentiam adpulerit, ceu refert Pomponius *l. 2. §. 43. D. de orig. iur.* non adeo expeditum eſt, nec temporis id admittere videntur rationes *. Certius eſt, C. Aquillio Gallo & L. Lucillio Balbo illum nauaſſe operam, Cic. *Brut. Cap. XLII. d. l. 2. §. 43.* ab iisque tantum profeciſſe, vt *iuris ciuilis magnum vſum & apud Scaeuolam, & apud alios; artem in vno Sulpicio fuiſſe*, indicet Cicero *in Brut. Cap. XLI.*

* Du-

* Dubiam hanc narrationem primus reddidit Ant. Augustinus, *Not. ad librum de nomin. propr. Pandect. p.* 20. partim quod Tullii & Seruii adolescentia vetent, quo minus eos, viuo Q. Mucio Scaeuola, primum locum in caussis orandis tenuisse dicamus: partim quod Seruius demum ex Rhodo reuersus, id est, anno V. C. DCLXXVI. quum iam ante quinquennium occisus esset Scaeuola, ad iurisprudentiam adiecerit animum, adeoque obiurgatione Mucii ad id studium excitari non potuerit. Quem quidem nodum soluere non adeo facile esse, fatetur V. C. Eu. Otto *in praefat. Tomi I. Thesauri iur.*

§. CLI.

Eius honores.

Honores omnes gessit ad consulatum vsque, quem, repulsam antea passus competitore L. Muraena, demum anno ab V. C. DCCIII. collega M. Marcello gessit. Inter ciuiles tumultus adeo semper pacis & ocii auctor fuerat, vt Caesaris victoris retineret gratiam, eiusque beneficio Achaiam prouinciam regeret. Cic. *Lib. IV. ad famil. Epist.* 3. *&* 4. *& Lib. XIII. Epist.* 26. Oborta post Caesaris caedem noua tempestate, pacis conciliandae caussa legatus ad Antonium missus, in legatione illa decessit anno V. C. DCCX. statua pedestri ex SCto honoratus. Cic. *Philipp. IX*, 7. Reines. *Inscript. Class. VII*, 30.

§. CLII.

Scripta eiusdem.

Libros eum prope centum & octoginta reliquisse auctor est Pomponius. Inter hos sunt REPREHENSA SCAEVOLAE CAPITA, de quibus iam supra: (§. CXLV.)

liber ſingularis DE DOTIBVS, laudatus a Gellio *Noct. Attic. IV*, 3. & 4. & a Neratio, *l. 8. D. de condict. cauſſ. dat.* Eiusdem libros duos, ſiue DE TESTAMENTIS, ſiue, ut alii malunt, DE DETESTANDIS SACRIS citat idem Gellius *Noct. Attic. VI*, 12. Meminimus etiam ſupra librorum duorum EDICTI AD BRVTVM. (§. LXXIV.) Reliqua, quae ſcripſit, videntur ex parte ad amoeniores litteras pertinuiſſe *, quippe *quarum maximam quaſi lucem ad artem hanc, omnium artium maximam, attuliſſe*, dicitur Ciceroni *in Bruto Cap. XLI.*

* Eidem Seruio Vdalr. Zaſius tribuit librum *de claris iurisconſultis* ex male intellecta *l.* 2. §. 42. *D. de orig. iur.* Steph. Vin. Pigh. *Annal. Rom. Lib. IV. ad ann.* 387. ab eodem elucubrata eſſe contendit *Commentaria in Edictum Aedilicium*, ex male accepto loco Gellii *Noct. Attic. IV*, 2. Denique eum *ad Alfenum Varum* notaſſe, obſeruaſſe ſibi viſus eſt Perennon. *Animadu. II*, 23. ex *l.* 65. §. 8. *D. pro ſoc. l.* 67. *D. de ſolut. l.* 77. *D. de verb. ſignif.* Sed alucinatos eſſe hos omnes, ſolide demonſtrauit V. C. Eu. Otto *de vita Ser. Sulpicii Cap. VII.* §. 7. *p.* 1608. & *Cap. VIII.* §. 6. *p.* 1614. *ſequ.*

§. CLIII.

Ser. Sulpicii auditores.

Sequitur apud Pomponium magna iurisconſultorum turba, quae ex Ser. Sulpicii ſchola, tamquam ex equo Troiano, exiit: ſed in illa pauci famam ſibi eximia quadam iuris peritia pepererunt: veluti ALFENVS VARVS & CAIVS AVLVS OFILIVS *. Minoris contra exiſtimationis & obſcurioris famae

mae sunt, TI. CAESIVS, AVFIDIVS TVCCA, AVFIDIVS NAMVSA, FLAVIVS PRISCVS, C. ATEIVS, PACVVIVS, LABEO ANTISTIVS, Labeonis Antistii pater, CINNA, PVBLICIVS GELLIVS. *l.* 2. §. 44. *D. de orig. iur.* Sed quum horum plerique ipsius Augusti aetatem videantur attigisse: de iis ad proxime sequentem iurisprudentiae epocham erit dicendum.

* In quibusdam editionibus CAIVS, & A. OFILIVS, tamquam duo diuersi iurisconsulti, distinguuntur. At quum decem a Pomponio numerentur Ser. Sulpicii auditores, & distincte numerato *Caio*, undecim prodirent: verosimillimum est, vnum eumdemque hominem fuisse *C. Aulum Ofilium.* Est haec obseruatio Ant. Augustini *Not. ad nom. propr. Pand. p.* 21. & V. A. Corn. van Bynkersh. *Praetermiss. ad l.* 2. §. 44. *D. de orig. iur.*

§. CLIV.

Studia Romanorum iuuenilia.

Antequam huic capiti finem imponamus, paucis, qualis tum ordo ratioque studiorum iuridicorum fuerit, videtur exponendum. A bellorum Punicorum temporibus, quibus primum Roma elegantioribus litteris optimarumque artium studiis honorem habere coepit, adolescentes primos annos dabant Graecis litteris, adeoque grammaticos, rhetores, philosophos audiebant. Cic. *in Bruto Cap. LXXXX. de Offic. I,* 1. Sueton. *de clar. rhet. Cap. I. & II.* Hinc, sumta virili toga, sese ad forensem praeparabant eloquentiam, & a viro quodam illustri in forum de-

ducebantur *: aliquando & Athenas, Rhodum, Mitylenen, Maſſiliam ſtudiorum cauſſa ſecedebant, ne vrbanis diſtraherentur negotiis. Cic. *Brut. Cap. XCI. Lib. IV. ad famil. Epiſt.* 7. & *Lib. VII. Epiſt.* 3. Vellei. Paterc. *Lib. II. Cap.* 59. Tacit. *Agric. Cap. IV.* Quin, ſi vel maxime ſtipendia facerent, ne in caſtris quidem ſeſe ab honeſtioribus ſtudiis diuelli patiebantur. Vellei. Paterc. *Lib. I. Cap.* 13. Sueton. *Caeſ. Cap. LVI. Auguſt. Cap. LXXXIV.* Plin. *Lib. I. Epiſt.* 10. & *Lib. III. Epiſt.* 11.

* Fiebat hoc non ſine ſollemnitate, & vt deducendi in forum officium frequens haberent tirones, dies potiſſimum eligebatur togae purae dandae, ſimul aduocabatur clientium turba, quae adoleſcentem frequens comitaretur. Et ita intelligendus Ouid. *Lib. III. Faſtor. v.* 787.

Ergo vt tironem celebrare frequentia poſſet:
Viſa dies dandae non aliena togae.

Vid. Io. Fridr. Gronou. *Obſeru. II*, 21. *p.* 398. *ſequ.*

§. CXXV.

ICti plerique Stoici.

Qui ſe conſecrauerant iurisprudentiae, id in primis dabant operam, ne illotis manibus, id eſt, a philoſophiae deſtituti praeſidiis, haec ſacra attingerent. Et quidem quum alias plures eſſent, quae philoſophorum animos diſtrahebant, ſectae: ICti Stoicam reliquis tantum non omnibus antehabebant, quippe quam turbidos & negotiorum adpetentiores efficere homines exiſtimabant. Tacit. *Annal. XIV*, 57. Hinc non mirum, philoſophiam Stoicam

Stoicam *summam sapientiam* dici a iurisconsulto, *l. 2. D. de legib.* siquidem eam iurisconsultis prae reliquis sectis in deliciis fuisse, obseruauit Cuiac. *XXVI.* 40. ex instituto demonstrarunt Em. Merill. *Obseru. I,* 8. *sequ.* Schilter. *Manuduct. philos. mor. ad iurisp. I,* 5. *sequ.* & Eu. Otto *singulari orat. de Stoica ICtor. philosophia.* *

* In ea oratione, quae *Dissertationum iuris publici & priuati Parti I. p.* 562. inserta est, Paganini Gaudentii dissertationem *de philosophia apud Romanos* refellit, vbi *Cap. XLIII.* falli eos omnes existimat, qui iurisprudentes e Stoa sapuisse credant. Contra illum ergo magna facundia initio ostendit, primos quosque & maximos Romanorum philosophos e porticu prodiisse: deinde non aliam magis, quam Stoicam disciplinam ICtorum studiis fuisse accommodatam; denique plerorumque horum responsa Stoicae familiae placitis respondere.

§. CLVI.

Ab his porro instructi praesidiis iurisconsulto cuidam celebriori sese adiungebant. Vbi tamen non existimandum, hos ita scholas aperuisse iuridicas, vt auditores, positis subselliis e cathedra docerent iurisprudentiae principia: (tales enim scholas a saeculo demum tertio Romae, Constantinopoli & Beryti floruisse nouimus:) sed viri illustres in respondendo, cauendo, agendo, exercitati, domi aeque ac in foro admittebant cupidos discendi adolescentes, vt, quid responderent, quas cautiones, actiones, exceptiones, interdicta, in quauis caussa commendarent, quibus rationibus consilia sua firmarent, audi- Methodus docendi iura.

rent coram, eaque ſibi omnia in futuros vſus enotarent *. Cicero *Bruto Cap. LXXXIX.* & *in Oratore Cap. XLI.*

* Hinc eſt, quod ICtorum diſcipuli vulgo vocentur AVDITORES. Proprium ſane id vocabulum fuiſſe iurisconſultorum diſcipulis, obſeruauit Cuiac. *Obſeru. XXVII*, 4. Quamuis enim M. Seneca *Controu. Lib. IV.* ſcribat, id nomen primum in Porcii Latronis ſchola eſſe natum, eiusque diſcipulos ideo irriſionis cauſſa dictos eſſe AVDITORES, quod ſemper audiuerint, neque vnquam ipſi dicendo inclareſcere ſtuduerint, poſtea vero id vocabulum in vſu eſſe, & promiſcue pro diſcipulo *auditorem* poni coepiſſe, referat: illum tamen, niſi de oratoriae ſtudioſis eſt loquutus, procul dubio fugit ratio. Vt enim de philoſophorum *auditoribus* iam nihil dicam, quorum meminit Cicero *de Nat. Deor. I*, 15. *de Finib. V*, 19. *de Diuinat. II*, 42. ante Auguſti tempora, quibus Porcius Latro, teſte Euſebio *in Chron. n. MMXIII.* floruit, in iure noſtro celebrantur MVCII AVDITORES, *inter quos praecipuae auctoritatis fuerint Aquillius Gallus, Balbus Lucillius, Sex. Papirius, C. Iuuentius. l. 2. §. 42. D. de orig. iur.* nec non Alfenus Varus, & Caius Aulus Aufidius, *qui inter* SER. SVLPICII AVDITORES *plurimum auctoritatis habuerunt: l. 2. §. 44. D. eod. l. 6. §. 1. D. de dote prael. l. 1. §. 6. D. de aqu. & aqu. pluu. arc. l. 12. pr. D. de inſtr. & inſtrum leg.* item Trebatius CORNELII MAXIMI AVDITOR, Q. Mucius VOLVSII AVDITOR, *l. 2. §. 45. D. eod.* Antiſtius Labeo, *qui omnes hos* AVDIVIT, *l. 2. §. 47. D. eod.* Maſſurius Sabinus, *qui, quum ei non adeo ampiae eſſent facultates, plurimum a ſuis* AVDITORIBVS *ſuſtentatus eſt. l. 2. §. 47. D. eod.* Vt adeo in ſcholis iuridicis potius, quam rhetori-

toricis, natum videatur hoc AVDITORVM vocabulum.

§. CLVII.

Ita denique perpolitos exercitatosque iuuenes nihil prohibebat, quo minus respondendi de iure facerent periculum, simul ac studiorum haberent fiduciam, neque adhuc ea respondendi facultas a Senatu populoque impetranda videbatur. *l.* 2. §. 47. *D. de orig. iur.* Professi vero iurisconsultos & in foro obambulabant, vt consulturis esset sui copia, & si eximia quaedam prudentiae consultatoriae specimina dedissent, limina sua sub ipsum galli cantum obsideri videbant a clientibus, quibus ipsi responsa ex solio, tamquam ex tripode oracula, fundebant *. Cic. *de Legib. I,* 3. *de Orat. I,* 45. Horat. *Serm. I,* 1. *v.* 9. *sequ.* & *Lib. II. Epist.* 1. *v.* 103.

Vnicuique erat facultas de iure respondendi.

* Neque tamen tunc in scriptis respondebant, vel, vti sub Imperatoribus mos erat, *rescribebant:* sed viua voce monebant, quid facto opus esset, & hinc eos cum testibus fere adibant consultores. Menag. *Amoen. iur. ciuil. Cap. XX. p.* 103. Ceterum & quoties de iure ambigebant, adibant iurisconsultos, & quoties vel testamentum condere, vel cautionis libellum scribere, vel sponsionem facere decreuerant: Arrian. *Diss. Epictet. II,* 13. *p.* 180. immo & si filias elocare, fundos emere, agros rite colere vellent, ceu supra (§. CXXXVIII.) exemplo Marci Manilii ostendimus. Cic. *de Orat. III,* 33. Qui tamen artis suae fines regebant accuratius, ii illos, a quibus de facto consulebantur, ad oratores remittebant. De C. Aquillio sane Cicero *Topic. ad Trebat. Cap. XII. Nihil hoc ad ius: ad*

Ciceronem, inquiebat Gallus noster, si quis ad eum tale quid retulerat, vt de facto quaereretur.

§. CLVIII.

Nec tamen eorum responsa iudices obligabant.

At istorum responsorum tum nondum erat tanta auctoritas, vt vel iudices obstringerent, vel dicendo non saepe euerterentur ab oratoribus. Cic. *pro Muraena Cap. XIII* & *pro A. Caecin. Cap. XXIV.* Hinc nec rationes decidendi addebant responsis suis, Sen. *Epist. LXXXXIV.* nec ea signabant, quippe viua tantum voce prolata. (§. CLVII. *) *l.* 2. §. 47. *D. de orig. iur.* Quae omnia aliter se coeperunt habere, ex quo certis tantum iurisprudentibus facultas ab Augusto data de iure respondendi, impositaque est iudicibus necessitas, vt non recederent ab eorum sententiis. Qua de re infra erit plura dicendi locus.

CAP. IV.

DE STATV IVR. ROM. A CAESARE AVGVSTO AD CONSTANTINVM M. IMP.

§. CLIX.

Epochae huius initium.

Respublica Romana, nec sub C. IVLII CAESARIS dictatura, quam non admodum diuturnam fuisse notum est, nec statim eo interfecto, nouam monarchiae faciem induit: sed anno demum ab V. C. DCCXXII Caesare Octauiano IV. & M. Licinio Crasso, Coss. * Tunc enim *postquam*

Bru-

Bruto & Cassio caesis, nulla iam publica arma, Pompeius apud Siciliam oppressus, exutoque Lepido, interfecto Antonio, ne Iulianis quidem partibus dux, nisi Caesar, reliquus: hic, posito triumuiri nomine, Consulem se ferens, & ad tuendam plebem tribunicio iure contentum, vbi militem donis, populum annona, cunctos dulcedine ocii pellexit, insurgere paullatim, munia Senatus, magistratuum, legum, in se trahere coepit, nullo aduersante. Tacit. *Annal. I*, 1.

* Equidem ipse Tacitus *Annal. III*, 28. Augustum *sexto demum consulatu, potentiae securum, quae triumviratu iusserit, aboleuisse*, obseruat: is vero incidit in annum ab V. C. DCCXXVI. Et sane eo anno de nouo imperium, rogatu Senatus, suscepit, prouincias cum eo partitus est, Augusti nomen tulit, legibus solutus est, adeoque paullo liberius principem egit, ceu Dio Cass. *toto Lib. LIII. p. 495. sequ.* accuratius prodidit memoriae. At quemadmodum non semel & simul ad ἀκμὴν peruenire solent noua imperia: ita quadriennio illo, quod inter quartum sextumque Augusti consulatum intercessit, magis magisque eum rem suam stabiliuisse, votique sui demum sub sexto consulatu participem factum esse, facile crediderim. Ante id quadriennium Triumuiratum viguisse, omniaque suo arbitrio egisse Augustum, Antonium & Lepidum, in vulgus notum est. Quam misera vero tum fuerit publici priuatique iuris conditio, elegante dissertatione, quam *singularia capita ex historia triumuiratus* inscripsit, ostendit V. C. Io. Guil. Hoffmannus, *Francof. iuxta Viadr. MDCCXXXIII.*

§. CLX.

§. CLX.

Augustus de immutando iure cogitauit.

Quum vero hoc tempus aliam vitam, alios mores postulare videretur; neque omnes antiquae leges nouo statui monarchico conuenirent: fieri profecto non poterat, quin AVGVSTVS, princeps πολιτικώτατος, de iure Romano, ad illum reip. statum paullatim inflectendo, cum cura cogitaret, vel, vt eleganter rem exprimit Tacit *Annal. III*, 28. *iura daret, quibus pace & principe vterentur* *

* Ceperat iam id consilii C. IVLIVS CAESAR, quem *ius ciuile ad certum modum redigere, atque ex immensa diffusaque legum copia optima quaeque ac necessaria in paucissimos conferre libros voluisse*, testatur Sueton. *Caes. Cap. XLIV*. Sed conatum illum irritum reddiderunt Caesaris fata. Iterum ergo idem egit AVGVSTVS, sed minus aperte, ne quid populo suboleret. Quare recte hinc nouam iurisprudentiae periodum inchoat Pomponius, *quando per partes euenerat, vt necesse esset reipublicae per vnum consuli. l.* 2. §. 11. *D. de orig. iur.* quae verba subtiliter interpretatur Rupert. *ad Pompon. Enchirid. p.* 135. *sequ.*

§. CLXI.

Id tamen fecit occultius.

Quandoquidem vero regiae potestatis adfectatio male cesserat C. IVLIO CAESARI, qui cruento interitu suo documento fuerat posteris, quam infidum sit vi & armis occupatum in libera ciuitate imperium: AVGVSTVS princeps prudentissimus cautius componebat rationes suas, regioque ita vtebatur imperio, vt vulgus, regnari se, non animaduerteret, tot pristinae libertatis simu-

lacris

lacris quotidie delusum. Hinc Dio Cass. *Lib. LIII. p. 519.* τά τε ἄλλα, καὶ τοῦτο ὡς ἐλευθέροις Ῥωμαίοις προσεφέρετο. *Cum in* aliis plerisque, *tum in hoc quoque cum Romanis, tamquam cum hominibus liberis, agebat.* Addatur *praefatio nostra ad Commentar. in leg. Iul. & Papiam Popp.*

§. CLXII.

Eadem ergo in speciem Senatus, quae olim, auctoritas: eadem magistratuum vocabula: eadem potestatum insignia. Procedebant, sicuti libera republica *consules*, eumque honorem ipse Augustus non semel suscipiebat. Erant in vrbe, non secus ac olim, *Praetores*, *Aediles*, *Tribuni plebis*, *Quaestores*, *XXuiri*, vt plebi plane vetus respublica ob oculos versaretur. At pleraque ac potiora eorum magistratuum munia in se traxerat princeps, vt vere scripserit Tacitus *Annal. I, 4. eadem fuisse magistratuum vocabula, nihil vsquam prisci atque integri moris.* *

Eadem magistratuum vocabula: nihil prisci atque integri moris.

* Communis erat principi cum priuatis consulatus honor, sed ita vt hi illum acciperent ὡς ἆθλον καὶ γέρας ἀρετῆς ἢ πίστεως ἢ τινος εὐνοίας καὶ ὑπηρετίας περὶ τοὺς τῶν ὅλων ἄρχοντας, ἢ πράξεως λαμπρᾶς, *tamquam praemium ac mercedem virtutis aut fidei beneuolentiaeque erga Principes, rerumque praeclare gestarum*; illi vero πρὸς οἷς ἔχουσιν ἀγαθοῖς ἄγαλμα καὶ κόσμον, *tamquam accessionem bonorum, quae iam possiderent.* Iulian. *Orat. III. p.* 201. Tituli porro ipsi, quos admittebat Augustus, nihil, quod monarchiam redoleret, in se habere videbantur. Vocabulum PRINCIPIS, *quo nomine cuncta discordiis fessa sub imperium acceperat*, teste Tacito *Annal. I, 1.* libera etiam

etiam republica non inauditum fuerat, quum singulis lustris PRINCEPS SENATVS legeretur. Hinc de Tiberio Dio Caff. *Lib. LVII. p.* 607. πρόκριτός τε τῆς γερουσίας κατὰ τὸ ἀρχαῖον ὠνομάζετο· *Princeps autem Senatus ritu prisco dicebatur.* Eadem erat ratio titulorum IMPERATORIS, PONTIFICIS MAX. TRIBVNICIAE POTESTATIS, PROCONSVLIS, quibus omnes Romanorum aures iam pridem adsueuerant. Ezech. Spanhem. *de vsu & praest. numism. Tomo II. p.* 392. *sequ. p.* 413. *sequ. p.* 424. *sequ. p.* 463. *sequ.* Et tamen e. g. tribunicia illa potestas erat *summi fastigii vocabulum, quod Augustus repererat, ne regis aut dictatoris nomen adsumeret, & tamen adpellatione aliqua cetera imperia praeemineret.* Tacit. *Annal. III,* 56. Sed & reliquis adsumtis vocabulis, rebus ipse omnibus solus praeerat, & quidquid collibitum esset sanciebat liberrime, vti iam obseruauit Dio Caff. *Lib. LIII. p.* 594.

§. CLXIII.

Leges veteri ritu latae.

Quin vt ciues mutatam esse rempublicam, eo minus animaduerteret: prudenter initio Augustus non constitutionibus iura noua condebat, sed laturus leges populum mittebat in suffragia, vt quod populus per centurias vel tributim sciuisset, id pro lege esset. Auctor illi fuerat Macaenas apud Dion. Caff. *Lib. LII. p.* 477. vt ita instrueret scenam, ne populus protinus immutari statum reip. sentiret*. Cuius consilio obsequutus Augustus, οὐ μὲν τοι πάντα ἐθελογνωμόνων ἐνομοθέτει, ἀλλ᾽ ἤ, ἃ καὶ ἐς τὸ δημόσιον προετίθει, ὅπως ἄν τι μὴ ἀρέσει, ἐπανορθώσῃ, καὶ προετρέπετο πάντας συμβουλεύειν αὐτῷ, εἴ τι ἄμεινον γνοίη αὐτῷ. *non omnia suo arbitrio sanciebat, sed plura etiam populo promulgabat,*

gabat, vt is, ſi quid minus placeret, emendaret, hortatus omnes, vt, ſi quid melius haberent, conſulerent in medium. Dio Caſſ. *Lib. LIII. p.* 585. Zonar. *Annal. Tomo I. Lib. X. p.* 533.

* Equidem idem Mecaenas *ibid. p.* 484. Auguſto ſuaſerat, οὐδὲ τὸν δῆμον οὔτε ἐς δικαστήριον, οὔτε ἐς ἀρχαιρεσίας, οὔτε ἐς ἄλλον τινὰ τοιοῦτον σύλλογον, ἐν ᾧ τι καὶ χρηματισθῆναι δεῖ συνιέναι χρῆναι, *populo non concedendum, vt ad iudicia, comitia aliaue huiusmodi concilia conueniret.* Sed fuit id conſilium inter illa, quae Auguſtus, teſte eodem Dione Caſſio *p.* 493. in aliud tempus diſtulit, φοβηθεὶς μὴ καὶ σφαλῇ τι ἀθρόως μεταῤῥυθμίσαι τοὺς ἀνθρώπους ἐθελήσας· *veritus, ne ſi ſubito homines in alium deducere ſtatum cuperet, res ea ſibi parum eſſet ſucceſſura.*

§. CLXIV.

Hoc vetere ritu iam anno ab V. C. DCCXXII. Caeſare Aug. III. & ex Kal. Maiis M. Titio Rufo Coſſ. lata eſt LEX IVLIA & TITIA *, cautumque, *vt, quemadmodum in vrbe a praetore cum maiore parte tribunorum plebis; ita in prouinciis a Praeſidibus pupillis tutores darentur. pr. Inſt. de Atil. tut.* Henr. Valeſ. *ad Excerpt. Peireſc. p.* 61. Anno V. C. DCCXXXVII. C. Furnio & C. Iunio Silano Coſſ. lata lex IVLIA *de adulteriis*, ex rationibus V. C. Io. Guil. Hoffmanni *de lege Iul. de adult. Cap. II. p.* 50. *ſequ.* & quidem *ex roſtris, & in foro*, vti refert Seneca *de Benefic. VI*, 32.

Leges Iulia & Titia & Iulia de adulteriis.

* Deſeruit nuper Henr. Valeſii ſententiam V. C. Aug. Chriſt. Marche edita ſingulari diſſertatio-

ne

ne *de tutoribus ex lege Iulia & Titia datis*, *Lipſ. MDCCXXXVI.* Potius non vnam eſſe legem ſtatuit, ſed duas, quarum *Titia* antiquior, lata ſit anno ab V. C. vel CCCCLXXXVIII. vel DXXVI. ſiue a C. Titio, ſiue a Q. Titio, Tribunis plebis: *Iulia* contra a Caeſare Auguſto anno DCCXXVI. Et ſunt ſane eius argumenta non nullius momenti. Vrget enim teſtimonium Theophili *Paraphr. pr. Inſt. de Atil. tut.* vbi diſerte memorat β. νόμους, Ἰούλιον καὶ Τιτιανόν, *duas leges*, *Iuliam & Titiam.* Vrget copulam ET, quae interiici non ſoleat inter collegarum nomina, a quibus lex aliqua cognominetur. Enimuero quemadmodum non adeo claſſicum videtur Theophili de re tam antiqua teſtimonium: ita exemplo non caret copulatiua ET, etiam vnius legis auctorum nominibus interiecta. Quod vt vno probem exemplo, notiſſima eſt LEX LICINIA ET MVCIA, conſtanter ita vocata a Cicerone *pro Balbo Cap. XXI. in Bruto Cap. XVI.* & in fragmentis *orationis pro C. Cornelio perduellionis.*

§. CLXV.

Lex Quinctia de aquaeductibus.

Porro anno V. C. DCCXLV. T. Quinctio Criſpino & Caeſare Germ. Coſſ. inſignis perlata eſt LEX QVINCTIA *) *de poenis eorum, qui riuos, fiſtulas, caſtella, lacus aquarum publicarum violarint, vel corruperint.* Quod integrum exſtat apud Frontin. *de Aquaeduct.* & Reineſ. *Inſcript. VII*, 10.

* Reineſius id vocat PLEBISCITVM, eoque vocabulo & ipſi in prima editione vſi ſumus. Sed ipſa verba initialia: T. QVINTIVS CRISPINVS COS. POPVLVM IVRE ROGAVIT, POPVLVSQ. IVRE SCIVIT IN FORO PRO ROSTRIS ſatis oſtendunt, eſſe hanc legem potius quam plebiſcitum, quippe

pe

pe cui definitio legis §. 4. *Inst. de iur. nat. gent. & ciu.* perfecte quadrat. Equidem sub Augusto, vel potius sub Triumuiratu, anno ab V. C. DCCXIV. Cn. Domitio M. F. Caluino & C. Asinio Pollione Coss. rogatum est plebiscitum, quod LEGIS FALCIDIAE nomine venit, eaque cautum, *vt ne liceat vltra dodrantem hereditatis legatis exhaurire. l. 1. pr. D. ad leg. Falcid.* Dio Cass. *Lib. XLVIII. p.* 377. Sed id plebiscitum, quod Franc. Balduinus singulari libello illustrauit, non tam ad hanc, quam superiorem Epocham pertinet.

§. CLXVI.

Leges Fusia Caninia, Aelia Sentia, Iulia de marit. ordin. & Papia Poppaea.

Sic & anno DCCLII. lata videtur LEX FVSIA CANINIA *de numero seruorum testamento manumittendorum*, quam accuratius describunt Vlpian. *Fragm. tit. I.* §. 24. Paull. *Sent. Recept. IV*, 15. & Cai. *Instit. II*, 2. 1. Eam sane hoc anno latam esse, non inepte coniicit Ephr. Gerardus *de lege Fusia Caninia* §. *VII.* * Certius est anno DCCLVI, Sex. Aelio Cato & C. Sentio Saturnino Coss. latam esse LEGEM AELIAM SENTIAM de manumissionibus & conditione manumissorum, cuius varia capita ex antiquitatis parietinis eruta dedimus *Antiqu. Rom. Tomo I. p.* 115. *edit. nou.* Eiusdem aetatis est LEX IVLIA *de maritandis ordinibus*, eleganter Horatio lex marita dicta, de qua nos in *Comm. ad L. Iuliam & Papiam Popp. Lib. I.* §. 3. *p.* 48. Haec seuerius emendata est perlata a. V. C. DCCLXII. M. Papio Mutilo & Q. Poppaeo secundo Coss. suffectis LEGE PAPIA POPPAEA *nuptiali & caducaria*, de qua

nos eodem COMMENTARIO egimus accuratius.

* Obſcura eſt huius legis aetas, niſi quod eam ſub Auguſto latam eſſe, conſtat ex Sueton. *Aug. Cap. XL.* Iam anno DCCLII. conſules ordinarii fuerunt Caeſar Octauianus Aug. XIII. & M. Plautius Siluanus. Atqui eodem anno ex Kal. Iul. ſuffectus fuit C. Caninius Gallus, & Kal. Octob. conſules memorantur L. Caninius Gallus & Q. Fabricius in *Marmore Ancyr. p.* 62. edit. Iac. Gron. *in Mem. Coſſon.* Reineſ. *Epiſt. ad Hoffm. p.* 415. Noriſ. *Cenotaph. Piſan. p.* 180. *&* 183. Quum ergo, quis Caeſari Auguſto ex Kal. Iuliis fuerit ſuffectus, non conſtet: non ſine veroſimilitudinis ſpecie colligunt, C. Caninio Gallo collegam datum eſſe M. Furium Camillum, qui & anno DCCLXI. cum Sex. Nonio Quinctiliano conſul fuit, teſte Dione Caſſ. *Lib. LV. p.* 570.

§. CLXVII.

Leges Iulia de caede & veneficio, Scribonia, Viſellia & Iunia Velleia.

Eiusdem fere aetatis fuit LEX IVLIA *de caede & veneficio*, cuius meminit Sueton. *Neron. Cap. XXXIII.* vbi conferri meretur Schubartus *de fatis iurisp. Exerc. III.* §. 52. *p.* 595. *ſequ.* V. C. Hermannus Noordkerkius *Diſquiſit. de lege Petron p.* 89. eorumdem etiam temporum eſſe putat LEGES SCRIBONIAM *de vſucapione ſeruitutum*, VISELLIAM *de libertinis* *, & IVNIAM VELLEIAM *de heredum inſtitutionibus*. Enimuero vti veroſimilia ſunt, quae de legis Scriboniae & Iuniae Velleiae origine diſſerit: ita ſuffragari non poſſum viro doctiſſimo, exiſtimanti, poſt Auguſti tempora nullam amplius latam eſſe legem proprie ſic dictam,

ac

ac proinde ipsam legem Iuniam Norbanam, certissime latam sub Tiberio, *ibid. p. 91.* ad tempora liberae reip. referenti.

* Legem VISELLIAM probabilius est, latam esse post Augusti tempora, immo post legem Iuniam Norbanam, quia in ea Latinorum libertinorum facta est mentio. Vlpian. *Fragm. III, 5.* Quum ergo anno ab V. C. DCCLXXVI. fasces fuerint penes L. Visellium Varronem & Ser. Cornelium Cethegum, Coss. eo ipso anno latam esse hanc legem, suspicatur V. C. Andr. Flor. Riuinus *de lege Visellia Cap. II.* vbi & Cl. Noordkerkii refellit sententiam, & ipsa legis istius capita quaedam erudite illustrat. Prodiit haec dissertatio *Lipsiae MDCCXXXVI.*

§. CLXVIII.

Quemadmodum vero hanc ciuilitatem Augusto initio ipsa necessitas extorserat: ita Senatus paullatim se ad seruile demittere obsequium, populusque, congiariis, ludis, muneribus gladiatoriis, venationibus, ipsaque ocii dulcedine delinitus, iugum pati coepit. Hinc non modo Tacit. *Annal. III, 28.* obseruat, Augustum *iam a sexto consulatu, potentiae securum, iura dedisse, quibus pace & principe vterentur:* sed & Pomponius & Vlpianus, *populum ei & in eum omne suum imperium potestatemque contulisse, testantur,* adeo, *vt ratum esset, quod constitueret. l. 2. §. 11. D. de orig. iur. l. 1. pr. D. de const. princ.* Suffragatur his Dio Cass. *Lib. LIII. p. 516.* qui anno ab V. C. DCCXXIX. Senatum, ait, in Augusti acta iurasse, eumque soluisse legibus, decreuisse denique, ἵνα ᾖ αὐτοτελὴς

Sed Augusto paullatim liberius regnare permissum.

 ὄντως

ὄντως καὶ αὐτοκράτωρ καὶ ἑαυτοῦ, καὶ τῶν νόμων, πάντα τε, ὅσα βούλοιτο, ποιοίη, καὶ πάνθ', ὅσα ἂν μὴ βούλοιτο, μὴ πράττῃ· *vt summo cum iure, omninoque & sui, & legum potens, quae vellet, faceret, & eorum, quae nollet, faceret nihil.*

§. CLXIX.

Vnde nata lex Regia.

Habes ergo LEGEM illam REGIAM, de qua *l. 1. pr. D. de const. princ. §. 6. Inst. de iure nat. gent & ciu.* AVGVSTVM PRIVILEGIVM, *l. vn. §. 14. C. de caduc. toll.* LEGEM AVGVSTI, *l. 14. D. de manumiss.* qua regimenta reipublicae ad Imperatores perpetuos translata, *l. vn. pr. D. de offic. praef. praet.* LEGEM denique IMPERII, ad quam prouocatur *l. 3. C. de testam.* De ea quanta a renatis litteris fuerint sententiarum diuortia, alibi docuimus, ostendimusque simul, eam nihil esse aliud, quam congeriem variorum SCtorum, in honorem Augusti deque eius imperio factorum, & renouatorum subinde atque amplificatorum sub auspicia imperii insequentium Principum *. *Antiqu. Rom. I, 2. 62. p. 85. sequ.*

* Poteſt hoc demonſtrari exemplis. Tacit. *Hist. I, 47. Adcurrunt patres, decernitur Othoni tribunicia poteſtas, & nomen Augusti, & omnes principum honores.* Idem de Vitellio *Hist. II, 55. In Senatu cuncta longis aliorum principatibus composita statim decernuntur.* Denique de Vespasiano *Hist. IV, 3. At Romae Senatus cuncta* PRINCIPIBVS SOLITA, *Vespasiano decernit, laetus & spei certus.* Hinc Dio Caſſ. *Lib. LIII p. 519.* diserte refert, honores ac poteſtatem, quam Auguſto primum decreuerit Senatus, poſtea

postea & successoribus lege quadam dari consueuisse: idque etiam patet ex insigni monimento apud Gruter. *Inscr. p. CCXLII.* in quo Flauio Vespasiano eadem decernitur potestas, quae antea Augusto, Tiberio, Claudio Imperatoribus decreta fuerit: maxime vero VTI, QVAECVMQVE EX VSV REIP. MAIESTATE DIVINARVM, HVMANARVM, PVBLICARVM PRIVATARVMQVE RERVM ESSE CENSVERIT, EI AGERE FACERE IVS POTESTASQVE ESSET, ITA, VTI DIVO AVG. TIBERIOQVE IVLIO CAESARI AVG. TIBERIOQVE CLAVDIO CAESARI AVG. GERMANICO FVERIT.

§. CLXX.

Ea fretus permulta SCtis & edictis constituit.

Fretus hac potestate Augustus, adulto iam imperio coepit quaedam sine centuriarum suffragiis constituere, eaque in re duplici arte vsus est. Nam primo quum iam adsuetus populus esset Senatus auctoritati, eumque SCta fecisse, libera republica, nemo ignoraret: Augustus permulta per Senatum sanciuit, etiam de iis rebus, quae libera adhuc republica non pertinuerant ad curam ordinis istius amplissimi *. Deinde & propositis edictis ea, quae fieri vellet praecipere, eaque ratione iura noua quam plurima constituere coepit.

* Ea quoque in re sequutus Augustus est Mecaenatis consilium, qui in oratione prudentissima apud Dionem Cassium *Lib. LII. p.* 485. monet principem, primum, vt legatos ab exteris missos in Senatum introducat, addita ratione; τά τε γὰρ ἄλλα, καὶ σεμνὸν καὶ ἀξιόλογόν ἐστι τό, τε τὴν βουλὴν πάντων κυρίαν δοκεῖν εἶναι, καὶ τὸ πολλοὺς

τὺς ἀντιπάλυς τοῖς ἀγνωμονῦσιν αὐτῶν φαίνεσθαι. *Esse enim e dignitate reipublicae omnia in potestate Senatus esse videri, plurimosque esse eorum aduersarios, qui se contumaces in eum gerant.* Deinde addit, oportere Augustum ἅπαντα τὰ νομοτεθύμενα δι' αὐτῶν ποιεῖν, καὶ μηδὲν τὸ παράπαν ἄλλο ἐπὶ πάντας ὁμοίως φέρειν πλὴν τῶν ἐκείνης δογμάτων, *per Senatum facere omnia, quae decernenda sint, quia non omnino quidquam aeque ad omnes pertineat, ac Senatusconsulta.* Eadem iterum inculcat *p.* 487. vbi & hanc reddit rationem, quod & par sit, κοινὰ κοινῶς διοικεῖσθαι, *publica publico consilio administrari:* & homines suapte natura gaudeant iis, quae tamquam conditione aequales a maiore adipiscantur, omniaque, quae is cum ipsorum consilio decernat, laudent, & tamquam vltro a se ipsis statuta diligant.

§. CLXXI.

Talia SCta Silanianum & Statilianum.

Hinc SCta non pauca iam sub Augusto prodiisse comperio, quae postea pro legibus fuerunt. Tale est SC. SILANIANVM, quo cautum, *vt si dominus a familia occisus diceretur, de ea, antequam heres adeat, publica quaestio haberetur, & de sontibus sumeretur supplicium, neque prius tabulae testamenti aperirentur *, vel, si quid contra factum fuerit, hereditatem fiscus occuparet.* Quod SC. anno ab V. C. DCCLXIII. P. Cornelio Dolabella & C. Iunio Silano Coss. factum esse, recte existimat Franc. Hotomanus, immo & ante eum Cuiac. *Obseru. I,* 18. Idque verum esse, vel inde patet, quod insequente statim anno, T. Statilio Tauro & M. Aemilio Lepido Coss. nouo SC. sancitum est, *vt quaestioni isti quinquennio praescriberetur,*

nisi

nisi plane quaereretur de parricidio. l. 13. D. de SC. Silan.

* Hoc ipsum est, quod eo SC. primum cautum fuisse videtur. Nam quod, domino domi suae occiso, familia omnis diris quaestionibus subiici soleret, id semper Romae obtinuit, etiam libera adhuc republica. Tacit. *Annal. XIV*, 42. *Ceterum quum* VETERE *ex* MORE *familiam omnem, quae sub eodem tecto mansitauerat, ad supplicium agi oporteret: concursu plebis, quae tot innoxios protegebat, vsque ad seditionem ventum est.* Ad quae verba Iust. Lipsius: *Bene*, inquit, *vetere ex more. Nam etiam libera republica id obtinuit, ex epistola Ser. Sulpicii de caede Marcelli*: Ego tamen ad tabernaculum eius perrexi: inueni duos libertos, & pauculos seruulos: reliquos aiebant profugisse, metu perterritos, quod dominus eorum ante tabernaculum interfectus esset. *Hunc pristinae seueritatis ritum firmauit postea SC. Silanianum sub Augusto.* Ceterum laudata a Lipsio Seruii Sulpicii Epistola est inter Ciceronianas *Lib. IV. ad familiar. Epist.* 12.

§. CLXXII.

Itemque Velleianum.

Nec aliorum temporum ego esse arbitror SC. VELLEIANVM, quod mulierum intercessit intercessionibus, easque irritas esse iussit. *l. 2. §. 1. D. de SC. Vellei.* Mouet me, quod iam Augustus hoc dicatur edixisse. *l. 2. pr. D. eod.* edicta vero principum Senatusconsulta, vti mox ostendemus, vel praecedebant, vel mox sequebantur. Deinde SC. hoc *ibidem* factum dicitur M. SILANO & VELLEIO TVTORE Coss. Atqui non quidem M. sed L. SILANVS FLAM. MART. & C. VELLAEVS TVTOR COSS. anno

V. C. DCCLXIII. reperiuntur apud Gruter. *Inscr. p. CCCCLXX*, 1. 2. neque aliud eiusdem nominis par consulum alibi in *Fastis* occurrit *.

* Obseruaueram hoc in *Elem. Iur. sec. ord. Pandect. Parte III. § CLXXXXVI.* *, addideramque, iisdem consulibus latam videri legem IVNIAM VELLEIAM. Posterius etiam V. C. Herm. Noordkerkio *in Disquisit. de lege Petron. p.* 94. probari, video: non autem prius. Ait enim vir doctissimus: *Sed nollem, vir egregius iisdem etiam auctoribus Velleianum SC. acceptum retulisset: quam opinionem vel Vlpianus damnat, qui l. 2. D. d. t. diserte testatur,* POST *Claudii edictum fuisse conditum.* Ego vero quum haec scriberem, non ignorabam, Vlpianum primum Edicti Augusti & Claudii meminisse, & deinde subiicere: POSTEA *factum est SC. quo plenissime feminis omnibus subuentum est.* Ipse enim eo modo ratiocinatus fueram in *Antiqu. Rom. III*, 21, 12. Sed non ignorabam etiam, *postea* illud etiam referri postea ad solum Edictum Augusti, quod praecessit, neque semper tam accurate his similibusque vocabulis vsos esse ICtos veteres, vt iis tuto superstruere possis rationes chronologicas: immo ea aduerbia illos promiscue plerumque adhibere, pro *praeterea.* Ita Pomponius *l.* 2. §. 8. *D. de orig. iur.* vbi de XII. Tab. disputatione fori, legisque actionibus egerat, statim subiicit: DEINDE *quum esset in ciuitate lex XII Tab. & ius ciuile, essent & legis actiones: euenit, vt plebs in discordiam cum patribus perueniret, & secederet* Atqui id ante conditas XII Tabulas euenisse nouimus. Similia licet obseruare *d. l.* 2. §. 18. 20. 22. Haec si reperias apud iurisconsultum, qui ex instituto texit historiam: quid sperandum de chronologica iurisconsultorum ἀκριβείᾳ, vbi id ex instituto

ſtituto non agunt? Sed ſufficit nobis, alium annum adhuc oſtendi non potuiſſe, quo collegae in Conſulatu fuerint *Silanus* & *Velleius Tutor*, nos vero eos anno DCCLXIII. inter ſuffectos feliciter reperiſſe.

§. CLXXIII.

Quo colore edicta propoſuerit Auguſtus?

Sed & EDICTIS Auguſtus vti ſenſim coepit ad iura noua conſtituenda, idque ſe iure facere, plebi facillime perſuaſit. Quum enim, magiſtratus tantum non omnes edicta de rebus curationi ſuae demandatis propoſuiſſe, ſupra oſtenderimus: (§. LXI. ſeq.) Auguſtus, qui omnium magiſtratuum munia in ſe traxerat, nullo aduerſante, iure ſuo vti poterat, quoties id videretur e republica futurum. Si quid ergo ediceret in prouinciis, id faciebat tamquam PROCONSVL *; ſin in vrbe, vi TRIBVNICIAE POTESTATIS; ſi apud exercitum, tamquam IMPERATOR, ſi denique circa ſacra, tamquam PONTIFEX MAXIMVS id iure facere videbatur. (§. CLXII. *)

* Et tale procul dubio fuit *δόγμα, ὃ ἐξῆλθε παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου, ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην*, EDICTVM, *editum a Caeſare Auguſto, vt deſcriberetur totus orbis Romanus. Luc. II*, 1. Ita enim potius vertendum, quam per *decretum* vel *ſententiam*. Alia eius edicta memorantur apud Sueton. *Aug. Cap. XXVIII. XXXI. LIII. LXXXIX.* Dion. Caſſ. *Lib. XLIX. p.* 401. Ioſeph. *Lib. XVI. Ant. Iud. Cap.* 6. *l.* 2. *princ. D. ad SC. Velleian. l.* 26. *D. de lib. & poſtum. l.* 8. *D. de quaeſtion.*

§. CLXXIV.

Iura iis introducta.

Et plura ſane ſub Auguſto inualuerunt iura noua, de quibus nec leges ullae, nec SCta, quod quidem hodie exſtiterunt. Ita ſane tunc ſenſim imminutum eſt domeſticum in ſeruos imperium, data his facultate, apud Praefectum vrbi de dominorum ſaeuitia conquerendi. Iuſt. Lipſ. *ad Sen. de Benef. III*, 21. Inualuiſſe etiam tunc videtur, vt parentes liberos aut inſtituere, aut nominatim exheredare tenerentur *. Alia edicta quibus quaedam noua iura inuecta ſunt, iam diximus ſupereſſe in *l. 2. pr. D. ad SC. Vellei. l. 8. pr. D. de quaeſtion. l. 26. D. de lib. & poſtum.*

* Si tamen dicendum, quod res eſt, pleraeque de inſtitutione & exheredatione liberorum ſanctiones, quae initio edictis inuectae ſunt, quando quibusdam extra ordinem ſubuenire placuit, veluti Tettio infanti, a patre iniuſtiſſime exheredato, Valer. Max. *VII*, 7. Reineſ. *ad Inſcript. p.* 24. poſtea migraſſe videntur in legem quamdam. In quam vero, niſi in IVNIAM VELLEIAM, quae ad heredum, liberorumque inprimis inſtitutionem paene tota pertinuit? Eius legis capita quaedam recenſentur *l.* 10. §. 2. *D. de teſtam. tut. l.* 13. *D. de iniuſt. rupt. irrit. fact. teſt. l.* 39. *D. de lib. & poſtum.*

§. CLXXV.

Noui magiſtratus ab Auguſto inſtituti.

Idem princeps, inſtitutis aliquot nouis poteſtatibus, ius vel maxime ad nouum reip. ſtatum adcommodauit. Primo enim, inſtituta PRAEFECTVRA VRBANA *, regnum

num Praetorum forense haud parum concussit, multaque, quae in *ciuitate monarchica obseruari oportebat, adiutore Praefecto vrbi facile introduxit. Deinde & PRAEFECTVRA PRAETORIANA, quamuis militaris initio potestas, teste Dione *Lib. LII. p.* 480. & *Lib. LV. p.* 555. adeo paullatim inualuit, vt insequente tempore ἀρχὴ δευτέρα μετὰ τὰ σκῆπτρα, *magistratus, a principatu secundus* videretur. Herodian. *Hist. Lib. V. Cap.* 1. Vt iam de PRAEFECTVRA VIGILVM, coercendis incendiis, custodiendaeque nocturnis temporibus vrbi ab eodem principe instituta, *l.* 2. §. 33. *D. de orig. iur. l.* 3. *pr. D. de offic. praef. vigil.* similibusque nouis dignitatibus, nihil dicamus.

* Hoc quoque inuentum non destituebatur colore. Nam & sub Regibus, & libera republica *praefectos vrbi*, quoties reges magistratusque reliqui vrbe abesse oportebat, creatos esse, iam supra (§. LVII.) obseruauimus, Liu. *Lib. III. Cap.* 29. Tacit. *Annal. VI*, 10. 11. *l.* 2. §. 33. *D. de orig. iur.* Gruter. *Inscr. p. CCCXIII*, 9. *p. CCCLVI*, 1. Non ergo tam noui quid introducere, quam magistratum veterem retinere videbatur, nisi quod pro extraordinario illum in posterum ordinarium esse vellet. Et obtentus quidem admodum honestus videbatur, *vt esset, qui coerceret seruitia, & quod ciuium audacia turbidum, nisi vim metueret*: Tacit. *Annal. VI*, 11. Vere tamen id agebat Princeps, vt pleraque Praetoris aliorumque magistratuum munera paullatim in illum praefectum transferret, eoque modo eorum potestatem euerteret. Quod adeo verum est, vt M. Valerius Messalla, quem Augustus primum Praefectum vrbi creauerat, sexto die

eo magiſtratu ſe abdicaret, INCIVILEM eſſe POTESTATEM, conteſtatus Euſeb. *Chron. n. MDCCCCXCI.* id eſt, ciuitati liberae, qualem tum adhuc plebs ſomniabat, minus conuenientem. Ita intelligendus Euſebius, neque tunc opus eſt emendatione Iuſti Ioſephi Scaligeri.

§. CLXXVI.

Mutatio circa prouincias.

Maximi quoque momenti erat mutatio circa PROVINCIAS, quas cum Senatu ita partiebatur Auguſtus, vt illi pacatas atque inermes relinqueret, ſibi bello turbidas, in quibus legiones erant, ſeponeret. Strabo *Geogr. XVII. extr.* Suet. *Aug. Cap. XLVII.* Dio Caſſ. *Lib. LIII. p.* 503. Illis Senatus PROCOSS. his ipſe LEGATOS AVG. PRO COSS. vel PRO PRAETORIBVS cum iure gladii & imperio militari praeficiebat. Dio Caſſ. *Lib. LIII. p.* 504. Lipſ. *Excurſ. M. ad Tacit. Annal. I.* Iam vero per tot praeſides ſibi obnoxios Auguſtum, quidquid collibitum eſſet, in orbe Romano inſtituere potuiſſe, nemo non animaduertit.

§. CLXXVII.

Praefectus Auguſtalis Aegypti & Iuridicus Alexandrinae ciuitatis cur inſtituti?

Quum de Aegypto in fatis eſſe diceretur, eam, ſimul ac faſces Rom. ibi viſi eſſent priſtinam libertatem recuperaturam: Cic. *Lib. I. Epiſt. ad famil.* 7. Trebell. Pollio *in Aemilian. Cap. XXIII.* id in rem ſuam callide vertit Auguſtus, prouinciamque illam rei annonariae cauſſa vnice neceſſariam, tamquam peculiarem ſibi vindicauit, excluſisque eius aditu Senatoribus, in illam miſit virum eque-

equestrem sine fascibus, qui PRAEFECTVS AVGVSTALIS vocabatur: Tacit. *Annal.* *II*, 59. *XII*, 60. *Histor.* *I*, 11. Dio Caff. *Lib.* *LIII.* *p.* 554. Arrian. *Expedit. Alexandri M.* *III*, 6. Sueton. *Tiber. Cap. LII.* cuique adiungebatur IVRIDICVS ALEXANDRINAE CIVITATIS, cuius de officio singularis in Pandecte titulus exstat. *

* Falluntur, qui IVRIDICVM hunc soli Alexandriae ius dixisse, existimant. Erant enim *Iuridici* praesides prouinciarum, quales in Italia loco *Consularium* constituerat Marcus Antoninus Imp. Iul. Capitol. *in Marco Cap. XI.* Hinc passim memorantur *Iuridici per Flaminiam & Picenum* apud Gruter. *Inscr. p. MLXXXXIII*, 3. itemque *per Apuliam & Picenum*: *Ibid. p. CCCCLXV.* 5. 6. denique & *Iuridici Asturiae & Gallaeciae. Ibid. p. CCCCLXIII.* Ita & *Iuridicus Alexandrinae ciuitatis*, non soli huic ciuitati ius dicebat, sed vniuersae Aegypto vna cum Praefecto Augustali praeerat, Cuiac. *Obseru.* *XX*, 31. & hinc IVRIDICVS PER AEGYPTVM vocatur apud Gruter. *Inscr. p.* *CCCLXXII*, 14. nec multo minor eius erat, quam Praefecti Augustalis auctoritas, vt plane huic tamquam speculator adiunctus videatur, ne quid rerum nouarum posset moliri. Reines. *ad Inscr. Class. II*, 26. *p.* 271. Erat sane apud Iuridicum legis actio, *l.* 1. *D. de offic. Iurid.* aeque ac apud Praefectum Augustalem: Tacit. *Ann. XII*, 60. Non minus ac ille tutores dabat, quamuis ea facultas illis demum constitutione D. Marci data sit. *l.* 2. *D. eod.* §. 5. *Inst. de Atil. tut.* Denique & contentiosa eos iurisdictione esse gauisos, vel ipsa argumento sunt vocabula *Iuridici*, δικαιοδότου, *Romani iudicis*, & similia, quibus in iure nostro, necnon apud Strabonem & Sex. Rufum designantur.

§. CLXXVIII.

§. CLXXVIII.

Augustus certis tantum ICtis dedit facultatem respondendi.

Non ignorabat porro princeps prudentissimus, quam multum vtilitatis capere posset ex opera atque interpretatione IVRISCONSVLTORVM. Vt ergo & hos sibi haberet obnoxios, eorumque ope in euertendo Praetoris regno & iure per nouas interpretationes ad statum monarchicum inflectendo vteretur *: primus facultatem de iure respondendi, olim omnibus communem, (§. CLVII.) certis tantum exploratae fidei viris beneficii loco dedit, simulque necessitatem imposuit iudicibus, ne ab eorum sententia vmquam recederent. § 8. *Inst. de iure nat. gent. & ciu. l.* 2. §. 47. *D. de orig. iur.*

* Genuinam hanc esse huius instituti caussam, & Vlricus Huber. *Auspic. domest. p.* 178. ex parte vidit, & nos cum cura demonstrauimus in *Antiqu. Rom. I*, 2, 39. *p.* 67. Vnde veram huius instituti caussam vel non peruidit, vel dissimulauit Pomponius, dum id ab Augusto factum esse scribit, *vt maior* esset iuris auctoritas. *l.* 2. §. 47. *D. de orig. iur.* Solere sane Pomponium blandiri principibus, eorumque obtentus pro veris rerum caussis obtrudere patet ex *d. l.* 2. §. 9. 11. 27. *D. de orig. iur.*

§. CLXXIX.

Cur Labeonem sibi conciliare non potuerit?

Quum vero iis temporibus duo illuxissent ingenia eximia, M. ANTISTII LABEONIS, & C. ATEII CAPITONIS, quos duo pacis decora vocat Tacit. *Annal. III*, 75. vtrumque quidem sibi conciliare studebat Augustus, sed laterem lauabat in LABEONE, Q. Labeonis, C. Iulio Caesari olim in-

infensissimi, filio, *incorruptae libertatis viro*, vt idem Tacitus *ibid.* eum vocat, *quique nihil ratum pensumque habebat, nisi quod iustum sanctumque esse, in Romanis antiquitatibus legisset.* Gell. *Noct. Attic. XIII*, 12. Quum ergo huic viro atrox insideret pristinae libertatis memoria: nullam elabi patiebatur occasionem, odium aduersus principatum prodendi, eiusque παῤῥησίας exempla supersunt apud Sueton. *Aug. Cap. LIV.* & Dion. Cass. *Lib. LIV. p.* 531. vt mirum non sit, hominem ne consulatus quidem auctoramento adduci se passum, vt se Augusto addiceret. * *l. 2. §. 47. D. de orig. iur.*

* Ait Pomponius, *noluisse Labeonem, quum offerretur ei ab Augusto consulatus, quo suffectus fieret, eum honorem suscipere.* At Tacitus *Annal. III*, 75. refert, *Augustum accelerasse Ateio consulatum, vt Labeonem Antistium iisdem artibus praecellentem, dignatione eius magistratus anteiret.* Ex illo ergo colligas, Labeonem honorem adspernatum esse, quod inter suffectos tantum esset designatus: ex hoc, Augustum illum neglexisse, vt Ateius illum dignitate anteiret: & hinc statim subiicit: *Labeoni, quod praeturam intra stetit, commendatio ex iniuria; huic, quod consulatum adeptus est, odium ex inuidia oriebatur.* Quae vero iniuria facta esset Labeoni, si ipse oblatam dignitatem vltro reiecisset? Rem ita concipio. Augustus, vt vtrumque sibi conciliaret, vtrique videtur obtulisse consulatum: quum vero Ateio, cuius obsequium ei magis probabatur, illum honorem accelerasset, id male habuit Labeonem, virum praetorium, ac proinde quum ille paullo post consul suffectus designaretur, illum honorem repudiauit, iniuriam interpretatus, quod Ateio esset posthabitus,

tus, neque mora illa ac dilatio saltim consulatu ordinario compensaretur. Ita intelligo Pomponium & Tacitum, quamuis nec improbabilis sit coniectura V. A. Corn. van Bynkersh. in *Praeterm. ad h. l.* pro *quo suffectus fieret*, legentis: *quo suspectus fieret*.

§. CLXXX.

Cur Ateium sibi facilius habuerit obnoxium?

At tanto facilius sibi ad omne obsequium deuinxit C. ATEIVM CAPITONEM, *cuius obsequium*, ex Taciti iudicio non poterat non *dominantibus magis probari:* quum se ad seruilem paene adulationem demitteret, ceu patet ex Tacito *Annal. III*, 70. & Sueton. *de illustr. gramm. Cap. XXII.* Eo ingenio consulatum meruit, quo tamquam suffectus anno V. C. DCCLVIII. collega C. Vibio Postumo functus est. Gruter. *Inscr. p. MLXXXII*, 2. Huic ergo similibusque Augustus respondendi de iure facultatem dedit: ex eoque tempore responsa sua & scripta dare, & signare coeperunt, Seneca *de Benef. VII*, 16. quum antea neutrum fieri soleret. * *l.* 2. §. 47. *D. de orig. iur.*

* Vtroque opus erat, vt iudices, & quid sibi responsum esset, & responsum illud a iurisconsulto, cui respondendi ius sit, profectum esse, intelligerent. Ceterum libera republica iudices adeo non adstricti erant responsis prudentum, vt ea saepe ab Oratoribus dicendo euerterentur, teste Cicerone *pro Muraena Cap. XIII.* qui & alibi id exemplo Crassi confirmat *pro A. Caecin. Cap. XVIII.*

§. CLXXXI.

§. CLXXXI.

LABEONEM quam plurimos ad iurisprudentiam instituisse, & *totum annum ita diuisisse, vt Romae sex mensibus cum studiosis esset, sex mensibus secederet, & conscribendis libris operam daret*, refert Pomponius, *l.* 2. §. 47. *D. de orig. iur.* qui & quadringenta eum volumina reliquisse testatur. In his erant *Libri octo* ΠΕΙΘΑΝΩΝ, ex quibus octo tantum fragmenta in Pandecte supersunt. Scripsit & *libros* XL POSTERIORVM, Gell. *Noct. Attic.* XIII, 10. quamuis in indice Florentino *decem* tantum laudentur, ex iisque vnicum ἀποσπασμάτιον exstet in *l.* 42. *D. de liberali causs.* * Memorantur etiam *liber primus* PRAETORIS VRBANI, *l.* 19. *D. de verb. signif.* & *liber tricesimus* PRAETORIS PEREGRINI, *l.* 9. §. 4. *D. de dolo malo.* nec non liber EPISTOLARVM, *l.* 30. §. 1. *D. de vsurp. & vsucap.* de quo Menag. *Amoenit. iur. ciu. Cap. XX.* denique RESPONSA, quorum *librum XV.* laudat Vlpianus apud *Pariatorem leg. Mosaic. & Roman. tit. XII.* §. 7. Scripta Labeonis.

* Libros πιθανῶν in compendium redegit IVLIVS PAVLLVS, Perrenon. *Animadu. Iur. II*, 16 van Bynkershoek *Obs. III*, 6. Eamdem operam libris *Posteriorum* nauauit IAVOLENVS, qui & libros *ex Posterioribus Labeonis* scripsit, qui libri, quomodo distinguendi sint, disquirunt Merill. *Obs. V*, 38. Mascou. *de Sect. Procul. & Sabin. p.* 50. *sequ.* & V. C. Gottlob. Aug. Ienichen *de Prisco Iauoleno §. XVII. p.* 32. *sequ.* Praeterea ad LABEONEM notarunt QVINTVS, *l.* 7. §. 7. *D. de dolo malo.* AVLVS,

fortassis Cascellius, *l.* 17. §. 5. *D. de hered. inst.* PROCVLVS, *l.* 10. §. 1. *D. de negot. gest.* & ARISTO, *l.* 17. §. 5. *D. de hered. instit.* Mascou. *de Sect. Cap. I. p.* 18. *sequ.*

§. CLXXXII.

Eius bonarum artium studium.

Tantum vero abest, vt vir eximius vltra Praetoris edictum sapere noluerit, vt & per reliquas sapientiae disciplinas bonasque artes viuidam circumtulerit indolem. Testem habemus non modo Pomponium, qui eum *& in ceteris operam sapientiae dedisse*, obseruat, verum etiam Gellium, qui *Noct. Attic. XIII*, 10. *Labeo Antistius*, inquit, *iuris quidem ciuilis disciplinam principali studio exercuit, & consulentibus de iure publice responsitauit, ceterarum quoque bonarum artium non expers fuit, & in grammaticam sese, atque dialecticam, litterasque antiquiores altioresque penetrauerat.* Nihil ergo prohibere existimo, quo minus *libros XV.* DE IVRE PONTIFICALI apud Festum *in Sistere. libros* DE DIIS ANIMALIBVS apud Seruium *in Virgil. Aeneid. III. v.* 168. eidem Labeoni nostro tribuamus, quamuis alii distinguendos existiment Labeones IC. & theologum. *

* Pro eodem vtrumque habent Bertrandus in vita, & Menag. *Amoen. iur. ciu. Cap. XX.* Eosdem distinguendos putat V. A. Corn. van Bynkershoek *in Praeterm. ad l.* 2. §. 47. *D. de orig. iur.* Et sane memoratur a Macrobio CORNELIVS quidam LABEO, quem *libros Fastorum & librum de oraculo Apollinis Clarii* scripsisse ait: & hic fortassis posset dici Labeo theologus. Sed quum non sint libri hi iidem, quos a Festo & Seruio laudari animaduertimus: nihil obstat,

ſtat, quo minus & noſter talia ſcripſerit, aemulatus fortaſſis aemulum, Ateium Capitonem, cuius de libris eiusdem argumenti paullo poſt erit dicendi locus. Vid. Chriſtfr. Waechtler *litt. de V. A. Corn. van Bynkersh. Praetermiſſ. p. 304. ſequ. edit. Vhlii.*

§. CLXXXIII.

Nec C. ATEIVS CAPITO, quamuis magis immerſus negotiis ciuilibus, calamo pepercit. Scripſit enim libros de IVRE PONTIFICIO, quorum quintum laudat Gell. *Noct. Attic. IV*, 6. *libros* CONIECTANEORVM quam plurimos, quippe quorum ducenteſimum quinquageſimum nonum laudat Gell. *Noct. Att. XIV*, 7. librum de IVRE SACRIFICIORVM apud Macrob. *Saturn. III*, 10. nec non EPISTOLAS, ex quibus quaedam deſcripſit Gell. *Noct. Attic. XIII*, 12. Addimus, ex tot libris iurisconſulti maximi, & *principem in ciuitate locum*, teſte Tacito *Ann. III*, 75. *ciuilibus ſtudiis adſequuti*, ne vnum quidem fragmentum in Pandecten relatum eſſe, * ipſumque Ateium inter viuos eſſe deſiiſſe anno V. C. DCCLXXV. Tacit. *ibid.*

Scripta Ateii Capitonis.

* Videntur ergo Ateii Capitonis libri iam ante Triboniani tempora intercidiſſe. Nec inter iurisconſultos, qui illi denunciant teſtimonium, alii ſunt, quam ei σύγχρονος Labeo, *l.* 79. §. 1. *D. de iure dot. l.* 30. §. 6. *D. de legat. III.* Proculus, *l.* 13. §. 1. *D. de ſeru. praed. vrban.* Iauolenus, *l.* 39. §. 2. *D. de aur. arg. mund.* Vlpianus, *l.* 29. *D. de rit. nuptiar.* denique Paullus, *l.* 2. §. 4. *D. de aqu. & aqu. pluu. arc.* Poſtremi, qui eius libros laudant, fuere

Festus & Macrobius, vt adeo Ateii opera saltim ad saeculum vsque quintum inter hominum manus versata esse adpareat.

§. CLXXXIV.

Alfenus Varus, ICtus.

Progredimur ad reliquos, qui sub Augusto floruerunt, iurisconsultos. Quamuis vero huc tota pertineat Ser. Sulpicii familia, de qua Pomponius *l.* 2. §. 44. *D. de orig. iur.* in ea tamen in primis eminuit C. vel, vt in Dionis Cassii *Laterculo Coss.* ad ann. DCCLV. vocatur, P. ALFENVS, (in numis ALFINIVS) VARVS, elegantis ingenii & facundiae vere Augusteae scriptor. Eum vulgo ferunt Cremonae, Publio patre natum, diu exercuisse sutrinam, postremo, clausa sutrina, se Romam contulisse, & audito Ser. Sulpicio, maximos in iure profectus fecisse. Acron ad illa Horat. *Serm. I. Sat.* 3. *v.* 130.

Optimus est modulator, ut ALFENVS *faber, omni*
Abiecto instrumento artis, clausaque taberna,
Sutor erat. *

Nostrum consularem fuisse, & Pomponius obseruat: dubium tamen, quo anno. Qui enim anno ab V. C. DCCLIV. cum P. Vinicio collega consul fuit, quique fato functus, obseruante eodem Acrone, publico funere elatus est, vix noster esse potuit, nisi eum senem capularem fasces suscepisse, existimemus.

* Ob ὁμωνυμίαν tota prope ALFENI vita perquam incerta ac perplexa est. Hinc an noster sutor ille consularis sit, merito ambigitur. Nostro

Nostro sane illa Horatiana & Acroniana vix quadrare, pluribus iisque satis luculentis rationibus euicerunt Cl. Waechtl. *in Act. Erud. Lipſ. anno MDCCXI.* & V. C. Eu. Otto *praefat. Tom. I. Theſ. iur.* & postea *in Publ. Alfeno Varo ab iniuriis veterum & recentiorum liberato*, inserto *Tomo V. Theſaur. Iur. cit. p.* 1629. *ſequ.* Ceterum quum Alfenus noster Ser. Sulpicium, qui iam anno DCCX decessit, audiuerit, eum, qui anno DCCLIV consul fuit, si Sulpicium decennio ante eius mortem audiuerit, & tunc saltim triginta annorum fuerit, (neque enim tum erant tempora, quibus cruda studia in forum propellebantur,) octoginta quatuor annorum fuisse oporteret.

§. CLXXXV.

Scripsit ALFENVS *libros* XL DIGESTORVM, quos Iulius Paullus in epitomen contraxit: & COLLECTANEA, vel, vt aliae Gellii editiones habent CONIECTANEA, quorum liber secundus laudatur *Noct. Attic. VI*, 5. vbi & auctor, *iurisconſultus, Seruii Sulpicii diſcipulus, rerumque antiquarum non incurioſus* vocatur. Sed de his *coniectaneis* mox plura. Neque enim adeo certum est, ea esse ALFENI nostri opus. Ceterum de iurisconsulto hoc eximio praeclare meriti sunt Henr. Brenkmannus libro elegante, quem *Pandectas iuris ciuilis auctoribus ſuis & libris reſtitutos* inscripsit. *Amſt. MDCCIX.* 8. & Eu. Otto *in P. Alfeno Varo ab iniuriis veterum & recentiorum liberato. Tomo V. Theſ. iur. p.* 1629. *ſequ.* Eius scripta.

§. CLXXXVI.

C. Aulus Ofilius.

Eorumdem temporum iurisconsultus, C. AVLVS OFILIVS iam Ciceronis aeuo inclaruit, qui eius meminit *Lib. VII. ad Familiar. Epist.* 21. Συμφιλολογȣ̃ντα habuisse videtur T. Pomponium Atticum, *l.* 234. *D. de verb. signif.* Eius exemplo non ambiuit honores, sed in equestri ordine consenuit, quamuis Iulio Caesari familiarissimus. *l.* 2. §. 44. *D. de orig. iur.* Scripsit de LEGIBVS VICESIMAE, nec non de IVRISDICTIONE, & AD EDICTVM PRAETORIS *, quae omnia laudantur a Pomponio. His adiiciendi *libri* ACTIONVM, *l.* 3. §. 5. *D. de penu leg.* & *libri* IVRIS PARTITI, *l.* 55. §. 3. *D. de legat. III.* Vxorem eius CLODIAM, quindecies enixam, CXV. annos vixisse, obseruat Plin. *Hist. Nat. VII*, 48. quocum iungendus Valerius Max. *VIII*, 13. Menag. *Amoen. iur. ciu. Cap. XLII.*

* Henr. Dodwellus *Append. Praelect. Cambden. p.* 780. Ofilium edictum perpetuum Iulii Caesaris auspiciis scripsisse, illudque opus postea decreto Caesaris firmatum esse, existimat. Sed id vix verosimile esse, quilibet animaduertit. Si enim vel maxime fieri potuerit, vt Caesar id negotii dederit Ofilio, (quum de iure in ordinem redigendo eum cogitasse, satis constet,) omnia tamen illa consilia eius fata turbasse, testis est Sueton. *Caes. Cap XXXXIV.* Si ergo edictum composuit: priuatis id factum est auspiciis: at inscriptio AD EDICTVM argumento est, cum magis notas vel scholia

ad

ad edictum scripsisse, quam edictum composuisse tale, quale postea iussu Hadriani edidisse nouimus Saluium Iulianum.

§. CLXXXVII.

Hi sunt celebriores eorum temporum iurisconsulti. Nam non nisi nominibus noti sunt T. CAESIVS, AVFIDIVS TVCCA, AVFIDIVS NAMVSA, cuius tamen scripta aliquoties in Pandecte laudantur, * *l.* 40. *§.* 3. *D. de condit. & demonstr. l.* 5. *§.* 7. *D. commod. l.* 2. *§.* 6. *D. de aqua & aqu. pluu.* FLAVIVS PRISCVS, C. ATEIVS PACVVIVS, CINNA, qui citatur *l.* 6. *D. de ritu nupt. & l.* 40. *§.* 1. *D. de condit. & demonstr.* & PVBLICIVS GELLIVS, qui omnes a Pomponio inter Ser. Sulpicii auditores recensentur. Addimus his, vti videtur σύγχρονον, CARTILIVM, bis laudatum in iure nostro, *l.* 9. *§.* 13. *D. de pign. act.* & *l.* 69. *D. de hered. inst.* cuius memoriam primus restituit Ant. Augustin. *Emend. III*, 6. laudatus ideo a Cuiac. *Obs. I*, 9.

Reliqui Ser. Sulpicii auditores & Cartilius.

* Refert Pomponius *l.* 2. §. 44. *D. de orig. iur.* Aufidium Namusam octo illustriorum Ser. Sulpicii auditorum libros digessisse in centum quadraginta libros. Hos ipsos vero esse libros COLLECTANEORVM vel CONIECTANEORVM, quos ob locum Gellii *Noct. Attic. VI*, 5. Alfeno Varo tribuunt, (§. CLXXXV.) acute coniicit V. A. Corn. van Bynkersh. *Obseru. VIII*, 1. vbi etiam ostendit, idem opus coniectaneorum laudari, quoties in Pandecte citentur Ser. Sulpicii auditores vel auctores, veluti ab Vlpiano *l.* 1. §. 6. *D. de aqua & aqu. pluu. arc.*

 l. 6,

l. 6. D. de dote praeleg. l. 12. pr. D. de instruct. vel instrum. leg.

§. CLXXXVIII.

C. Trebatius Testa.

Multo celebrior tamen his omnibus, C. TREBATIVS TESTA, C. Iulio Caesari, M. Tullio Ciceroni & postea Caesari Augusto amicissimus, a Q. Cornelio Maximo in iure profecerat. Cic. *Lib. VII. ad Famil. Epist.* 8. In philosophia primum vel Stoicos, vel academicos; postea Epicureos sectatus est, nisi potius Ciceronem *ibid. VII,* 12. suo more potius iocatum esse dixeris *. Ceterum eum magnopere laudat Cicero *ibid. VII,* 5. eoque *probiorem hominem, meliorem virum, prudentioremque esse neminem, quin familiam illum ducere in iure ciuili, & singularem eius memoriam, summam scientiam esse,* testatur.

* Nescio tamen, an non Epicureum quodammodo prodat honorum neglectus, quem veritus Cicero *Lib. VII. ad Famil. Epist.* 12. iocose scribit: *Quid porro fiet populo Vlubrano, si tu statueris, πολιτεύεσθαι non oportere?* Nusquam sane legitur vel praeturam, vel consulatum gessisse: quum tamen ei in tanta Caesaris vtriusque gratia deesse non potuisset occasio capessendi rempublicam. Quare vix aliam excogitare licet rationem, quamobrem nullos ad honores peruenerit, quam quod ex sectae suae formula nollet πολιτεύεσθαι.

§. CLXXXIX.

De eo iudicium, eiusque scripta.

Hic serio &, vt ipse ait, more Romano loquitur Cicero. Quare merito mireris, ex iocis,

iocis, quibus ille cum Trebatio, vt cum amico, paullo liberius familiariusque vſus eſt, collegiſſe Dan. Heinſium *Diſſ. de Satyra Horatiana*, Trebatium illum obtuſioris ingenii, ac paene dubiae ſanitatis hominem fuiſſe: cuius ſententiam refellit Nic. Hieron. Gundling. *diſſertatione de C. Trebatio Teſta.* Inſcripſit ei *Topica* ſua Cicero; Horatius *vero Satyram I. Libri II. Sermonum*, eiusque conſilio in rebus ad ius pertinentibus vſus eſt Caeſar Auguſtus, ceu patet ex *pr. Inſt. de codicill.* Ipſe reliquit tum libros aliquot DE IVRE CIVILI, tum *libros IX.* DE RELIGIONIBVS, laudatos a Porphyrione, Horatii Scholiaſte, & Macrobio *Saturn. III*, 3.

§. CXC.

Iungimus huic A. CASCELLIVM, Q. Mucii & Volcatii auditorem, beneficiorum tam memorem, vt prioris nepotem P. Mucium, in aui honorem iudicio ſupremo heredem reliquerit. *l.* 2. §. 45. *D. de orig. iur.* Laudem is ſibi pepererat iurisconſulti eximii, ipſoque Trebatio eloquentioris, & iuris inprimis praediatorii tam periti * vt ipſe Q. Mucius, ſi quando de eo conſuleretur, clientes ad hunc diſcipulum ſuum remitteret. Cic. *pro Balbo Cap. XX.* Valer. Max. *Lib. VIII. Cap.* 12. Obiit Quaeſtorius, ſenex & orbus, quas duas res ſibi, natura dicaciori, & faceto, magnam licentiam praebere loquendi, fatebatur. Val. Max. *Lib. VI. Cap.* 2. *ex.* 12.

A. Caſcellius.

* *Iuris praediatorii*, cuius mentionem passim faciunt veteres, & de quo singulare caput olim in Edicto exstitit, *l.* 54. *D. de iure dot.* hodie nec vola, nec vestigium exstat in iure nostro. Rem tamen expediuit Claud. Salmas. *de modo vsur. p.* 739. *seq.* PRAES, teste Festo, erat, *qui populo se obligabat, interrogatusque a magistratu, si praes esset, respondebat: praes.* Si plures pro eadem re, e. g. pro eiusdem vectigalis conductoribus sese obligassent, ii COMPRAEDES dicebantur. Ii, quorum bona publico fuerant obligata PRAEDIATI; ipsa bona publico obligata PRAEDIA; qui ea bona commissa emebant PRAEDIATORES adpellabantur. Ergo IVS PRAEDIATORIVM erat, quo, quid iustum sit circa praediatos, eorumque bona, tradebatur, LEX vero PRAEDIATORIA, vel titulus edicti *de praediatoribus*, quem Caius iurisconsultus singulari commentario illustrauerat, vel pactum illud, quod magistratus publico nomine cum praedibus inierant. Addantur viri docti ad Sueton. *Claud. Cap. IX.*

§. CLXXXXI.

Eius facetiae & Benedicta.

De facetiis eius, quarum supra exemplum vidimus, (§. LXXVIII.) consuli possunt Macrob. *Saturn. II,* 6. Quinctilian. *Instit. Orat. VI,* 4. & Scip. Gentil. *Parerg. I,* 38. Scripsit quaedam, sed ex quibus iam Pomponii aetate *nihil exstitit* *, *nisi vnus liber* BENEDICTORVM. *l.* 2. §. 45. *D. de orig. iur.* per quae nihil aliud intelligi videtur, quam dicta cata faceta acutaque, quibus ille responsa sua passim distinxit. Menag. *Amoenit. iur. ciu. Cap. VIII.* Corn. van Bynkersh. *Praeterm. ad l.* 2. §. 45. *D. de orig. iur.* Ita enim *benedicta*

acce-

acceperunt rhetores, Seneca *Lib. I. Controu.* 4. *Auct. de corrupt. eloqu. Cap. XXXIV*. Quinctilian. *VI*, 4.

* Saepe tamen Cascellio denunciatur testimonium a Labeone, *l.* 29. *D. de legat. III. l.* 6. §. 1. *D. de dote praeleg. l.* 7. *pr. D. de trit. vin. ol.* Celso, *l.* 158. *D. de verb. sign.* Iauoleno, *l.* 39. *pr.* §. 2. *D. de vulg. & pupill. subst. l.* 100. *D. de legat. III. l.* 7. *pr. D. de trit. vin. ol. l.* 26. §. 1. *D. de instr. & instr. leg. l.* 10. *D. de supell. leg. l.* 39. §. 1. *D. de aur. arg. l.* 40. §. 1. *D. de condit. & dem.* denique ab Vlpiano, *l.* 1. §. 17. *D. de aqu. & aqu. pluu.* & *l.* 1. §. 7. *D. quod vi aut clam.*

§. CLXXXII.

Nec praetereundus denique est Q. AELIVS TVBERO, Q. Ligarii apud Iulium Caesarem accusator, qui ab A. Ofilio profecisse dicitur. De gente Aelia, ex qua ille oriundus fuit, accuratius egit Rupertus *in Enchirid. Pomponii p.* 346. In matrimonio habuit Seruii Sulpicii filiam, ipse postea auus maternus Cassii Longini futurus *, *l.* 2. §. 47. *D. de orig. iur.* Praeter filiam illam sustulisse etiam videtur filium, Consulem anno DCCXLII. Hunc enim Dio Cassius *in laterculo Coss.* quem *libro LIV. p.* 520. praemisit, vocat Κ. Ἄιλιον, Κ. υἱ. Τυβέρωνα, *Q. Aelium, Q. F. Tuberonem*, quod ad nostrum, quippe *L. Filium* pertinere non potest. Q. Aelius Tubero.

* Cicero *pro Q. Ligario Cap. I.* & postea saepius hunc Q. Tuberonem vocat *propinquum suum.* Quem locum interpretaturus *Scholiastes*: *Dicebatur*, inquit, *Tubero sororem Ciceronis habuisse in matrimonio.* Aut ergo, fama deceptus, haec

scripsit

ſcripſit Scholiaſtes, aut bis vxorem duxiſſe oportet Tuberonem.

§. CLXXXIII.

Eius ſcripta.

Habitus eſt doctiſſimus publici priuatique iuris, librosque reliquit DE OFFICIO IVDICIS, Gell. *Noct. Attic. XIV*, 2. item AD OPPIVM, Gell. *Noct. Att. VII*, 9. At *hiſtoriarum libros XIV*, quos eidem Tuberoni noſtro tribuit Guil. Grotius *vit. ICtor. I*, 12, 5. L. potius Tuberoni, patri, tribuendos eſſe exiſtimat Voſſ. *de Hiſtoric. Lat. Lib. I. Cap.* 12. idque ſatis luculenter probat ex Cicer. *Lib. I. ad Q. fratr. Epiſt.* 1. vbi ad fratrem ſcribens: *Quamquam*, inquit, *legatos habeas eos, qui ipſi per ſe habituri ſint rationem dignitatis ſuae: de quibus honore, & dignitate, & aetate praeſtat* TVBERO: *quem ego arbitror, (praeſertim quum ſcribat* HISTORIAM,) *multos ex ſuis annalibus deligere, quos poſſit & velit imitari.* * Ceterum, quamuis obſeruatum ſit a Pomponio, ſcripta Tuberonis noſtri non adeo magnum plauſum tuliſſe ob ſermonem antiquum & obſoletum, quem tamquam cum Euandri matre loquuturus vbique adfectarit: *l.* 2. §. 46. *D. de orig. iur.* ſaepe tamen eum teſtem laudari animaduertimus a Labeone, *l.* 29. §. 4. *D. de legat. III. l.* 7. *D. de trit. vin. ol.* Celſo, *l.* 6. *D. de pecul. l.* 43. *D. de legat. III. l.* 7. §. 1. 2. *D. de ſupell. leg.* Iauoleno, *l.* 77. *D. de contrah. emt. l.* 25. *D. de inſtr. & inſtr. leg.* Vlpiano, *l.* 2. *D. de vſu & hab. l.* 5. §. 3. 7. *D. de pecul. l.* 13. §. 30. *D. de act. emt. l.* 1. *pr. D. de aqu. & aqu. pluu. l.* 72. *pr. D.*

D. de verb. obl. denique a Paullo, *l.* 32. §. 1. *D. de aur. arg.*

* Quum tam frequenter a viris doctis confundantur Aelii Tuberones, eiusdem quidem gentis cum Catis & Pactis, at diuerſae plane familiae: licebit eos breui ſchemati includere, eademque opera ſupplere illud, quod dedit Chriſt. Ad. Rupertus *ad Enchir. Pompon. Lib. III. Cap.* 4.

L. AE-

L. AELIVS PAETVS TVBERO primus ita cognominatus, Praetor vrbanus. De quo Val. Max. V, 6, 4. Plin. *Hiſt. Nat.* X, 18.

P. AELIVS TVBERO Aedil. anno 551. Liu. XXX, 29. Praetor anno 552. Siciliam ſortitus. Id. *cap.* 40. legatus anno 563. Idem XXXVII, 55.

Q. AELIVS TVBERO tribunus pl. anno 559. Liu. XXXIV, 52. Triumuir anno 560. Liu. XXXV, 9.

Q. AELIVS TVBERO, L. Aemilii Paulli gener, de quo Plutarch. in L. Aemilio Paullo.

Q. AELIVS TVBERO, Stoicus & IC. de quo Val. Max. VII, 5. Cic. *pro Muraena Cap.* 36. *de Orat. Lib. III*, 23.

P. AELIVS TVBERO, de quo Cic. *de Oratore II*, 84.

L. AELIVS TVBERO hiſtoricus, Q. Ciceronis legatus in Aſia, poſtea propraetore Africam ſortitus littore prohibitus a Q. Ligario & P. Atio Varo.

Q. AELIVS L. F. TVBERO ICtus, de quo hic agimus. Vxores Ciceronis ſoror & Ser. Sulpicii filia.

Q. AELIVS Q. F. TVBERO Coſ. cum P. Fabio Maximo anno V. C. 742. Dio Caſſ.

filia nupta Caſſio.

CASSIVS LONGINVS ICtus, de quo infra.

§. CLXXXXIV.

§. CLXXXXIIII.

Quum ergo tum Roma tantum ingeniorum praestantissimorum prouentum viderit, ex his vero quibusdam, veluti LABEONI, atrox insedisset veteris reipublicae liberae memoria, alii cum ATEIO CAPITONE scenae seruirent, fructusque huius obsequii sui caperent vberrimos: non potuit non inter diuersarum partium iurisconsultos aemulatio nasci, ex qua & discrepantia in interpretando iure respondendoque principia, & inde diuersas SECTAS pullulare omnino oportuit. Sectarum origo.

§. CLXXXXV.

Hinc de M. ANTISTIO LABEONE & C. ATEIO CAPITONE Pomponius: *Hi duo*, inquit, *primum veluti diuersas* SECTAS *fecerunt. Nam Ateius Capito in his, quae ei tradita fuerant, perseuerabat: Labeo ingenii qualitate, & fiducia doctrinae, qui & ceteris operis sapientiae operam dederat, plura innouare instituit.* * *l.* 2. §. 47. *D. de orig. iur.* De his vero iurisconsultorum sectis cum cura egerunt Em. Merill. *Obs. I*, 2. *sequ.* & V. C. Gottfrid. Mascouius *de sectis Sabin. & Proculian.* qui inprimis *Cap. IX.* vestigia sectarum praecipua per vniuersum ius sagaci ingenio inuestigauit. Earum descriptio.

* Mirum profecto est, hos iurisconsultos tam non modo inter se, sed & a se ipsis dissensisse, vt alia principia in republica; alia in iurisprudentiae studio sequerentur. In republica LABEO tantum abest, vt noua probaret, *vt nihil*

hil ratum pensumque haberet, nisi quod iustum sanctumque esse, in Romanis antiquitatibus legisset. Gell. *Noct. Attic. XIII*, 12. Contra ATEIVS CAPITO accommodato dominantibus ingenio facile omnia, quae Augustus de nouo instituebat, probabat. (§. CLXXIX. sequ.) At in iurisprudentia LABEO nouator erat, ATEIVS ea, quae a maioribus tradita acceperat, mordicus tenebat. Sic saepe maximos etiam viros alio ingenio domi, alio in republica, esse animaduertimus.

§. CLXXXXVI.

Qualis Augusti successor, Tiberius? Talis sub Augusto fuit iurisprudentiae facies. Eius successor, TIBERIVS, callidissimus princeps, non modo iisdem Augusti actibus, suscepto imperio, sollerter vsus est, sed & noua quaedam reperit, ad stabiliendam μοναρχίαν vel maxime comparata. Nam vt inter initia principatus *ciuilem admodum, ac paullo minus, quam priuatum, egit.* Sueton. *Tiber. Cap. XXVI.* adeo, vt *cuncta per consules inciperet, tamquam vetere republica, & ambiguus imperandi, ne edictum quidem, quo patres in curiam vocabat, nisi tribuniciae potestatis praescriptione, proponeret:* Tacit. *Annal. I*, 7. Ita *paullatim principem exercuit praestititque* *. Sueton. *Tiber. Cap. XXXIII.*

* Mutationem hanc omnes historici obseruant: at ipsum tempus, quo Tiberius, veluti Circeo poculo inebriatus, semel simulque sui dissimillimus factus est, simulque caussam istius μεταμορφώσεως accuratius, quam alius quisquam, notauit Dio Cassius *Lib. LVII. p.* 615. Postquam enim Germanici casum narrauit, statim pergit historicus πολιτικώτατος: Τιβέριος δὲ, ἐπεὶ τὸ ἰφε-

ἐφεδρεῦον οὐκέτ' εἶχεν, ἐς πᾶν τοὐναντίον τῶν πρόσθεν εἰργασμένων αὐτῷ, πολλῶν ὄντων καὶ καλῶν, περιέστη· τά τε γὰρ ἄλλα, ἀγρίως ἦρξε, καὶ ταῖς τῆς ἀσεβείας δίκαις, εἴ τις οὐχ ὅσον ἐς τὸν Αὔγουστον, ἀλλὰ καὶ ἐς αὐτὸν ἐκεῖνον, τήν τε μητέρα αὐτοῦ πράξας τὶ ἢ καὶ εἰπὼν ἀνεπιτήδειον ἐπεκλήθη, δεινῶς ἐπεξῄει. *Enimuero Tiberius, vbi iam nemo esset, qui principatui imminens, vitam eius obseruaret, quum antehac plurima egregie fecisset, tum in contraria omnia mutatus est. Imperauit crudeliter, violati numinis postulari iussit, non modo qui contra Augustum, sed etiam qui contra ipsum aut matrem quidquam egissent, loquutique essent incommodius.* Itaque tum demum suo omnia arbitrio agere coepit, quum remoto aemuli, Germanici, metu, se solum ex familia Augusta superesse animaduerteret, id est anno ab V. C. DCCLXXII.

§. CLXXXXVII.

Et sane exemplo Augusti aliquamdiu leges vetere ritu, missisque in suffragium centuriis vel tribubus, ferri passus est. Talis enim omnino est LEX IVNIA NORBANA de libertinis, minus sollemniter manumissis, Latinorum coloniariorum numero habendis, Vlpian. *Fragm. I*, 10. Cai. *Inst. I.* 1, 2. non libera adhuc republica anno ab V. C. DCLXXI. C. Iunio Norbano Balbo & L. Cornelio Coss. (quod in mentem nuper venit V. C. Hermanno Noordkerkio *Disquis. de lege Petron. p.* 91. *) Sed centum annis post, puta anno ab V. C. DCCLXXI. M. Iunio Silano & L. Iunio Norbano Coss. lata, ceu contra Noordkerkium ostendit Io. Guill. Hofmannus *de lege Iul. de adulter. Cap. V. p.* 107.

Vetere ritu sub eo lata Lex Iunia Norbana.

* Ni-

* Nimirum primo vir doctus sibi procul dubio persuaserat, post Augustum nullas amplius leges vetere ritu rogatas esse. Deinde fauorem libertatis, quem haec lex eo ipso prodiderit, dum eos, qui domini voluntate in libertate morarentur, Latinos saltim esse voluerit, temporibus illis minus conuenire, existimauit. Denique ciues Romanos in Latinas colonias missos, temporibus Augusti & Tiberii iam ciuitate donatos esse, obseruat, ex eoque colligit, legem Iuniam, si libertinos minus sollemniter manumissos Latinis coloniariis exaequasset, eo ipso illos declarasse ciues Romanos. Quod quum absonum videatur, potius hanc legem multo antiquiorem, & libera adhuc republica latam esse censuit. Sed quod fecisse Augustum vidimus: quidni & fecerit Tiberius, maxime quum ad hunc ipsum ciuilem admodum, & vix principem ageret? Sane sub eodem principe & legem VISELLIAM vetere ritu latam esse probabile est. (§. CLXVII. *) Deinde potuit legislator fauere libertati, quamuis libertinos ad iura ciuitatis promiscue non admitteret. Denique falsum est, quod vir clarissimus pro certo ponit, Latinos coloniarios iam sub Augusto & Tiberio ciues fuisse. Ius enim Latii, certis coloniis, immo totis prouinciis datum, multo post Tiberii tempora a iure ciuitatis Romanae diuersum fuisse, luculenter docuit Ez. Spanhem. *Orb. Rom. Exerc. I. Cap.* 8. *p.* 47. ipse tamen lapsus memoria, dum *p.* 46. legem nostram a Iunio Norbano sub Augusto latam esse statuit.

§. CLXXXXVIII.

Tiberius & reliqua Augusti instituta seruat.

Sed & reliqua Augusti instituta seruauit Tiberius. Nam & praefectorum vrbi & praetorio auxit potentiam *; & in prouinciis

ciis ſuo omnia arbitrio diſpoſuit: & iuriſconſultorum celeberrimis, inter quos MASVRIVM SABINVM nominat Pomponius, *l. 2. §. ult. D. de orig. iur.* facultatem de iure repondendi pro beneficio dedit.

* Patet hoc exemplo L. Aelii Seiani, quem ad annum DCCLXXXV. Praefectum praetorio habuit, quem Dio Caſſ. *Lib. LVIII. p.* 630. vocat μέγιστον τῶν τε πρὸ αὐτοῦ, καὶ τῶν μετ᾽ αὐτῶν (πλὴν Πλαυτιανοῦ) τὴν ἡγεμονείαν ταύτην λαβόντων, ἰσχύσαντα, *inter omnes, qui ante aut poſt illum, (excepto Plautiano,) illam poteſtatem conſequuti ſint, ad ſummam potentiam euectum.* Et Tacit. *Annal. IV,* 2. Seianum non modo *vim praefecturae modicam antea intendiſſe*, obſeruat, ſed & id factum eſſe, monet, *facili Tiberio, atque ita prono, vt ſocium laborum non modo in ſermonibus, ſed apud patres & populum, celebraret, colique per theatra & fora effigies eius, interque principia legionum, ſineret.* Conf. Sueton. *Tiber. Cap. LXV.*

§. CLXXXXIX.

Dominatum tamen non alia arte magis ſtabiliuit, quam comitiis primo ſtatim imperii ſui anno, Sex. Pompeio & Sex. Appuleio Coſſ. a populo ad patres translatis. Tacit. *Annal. I,* 15. Nam ad eum diem etſi potiſſima arbitrio principis, quaedam tamen etiam ſtudiis tribuum facta fuerant. Ex eo vero tempore & honores decernebantur a Senatu, praeter conſulatum, quem ipſe princeps ſuo arbitrio dabat, Dio Caſſ. *Lib. LVIII.* Lipſ. *Excurſ. E. ad Tacit. Lib. I. Annal.* neque dubitabatur amplius, Senatum ius facere poſſe, *l. 9. D. de legib.* Senatum vero adeo ſibi ob-

Comitia tamen a populo ad patres transtulit.

obnoxium habebat princeps, vt non temere quisquam in alia ire auderet, quam qua ire animaduerteret principem, maxime quum in curia non, vti in campo Martio, vel in foro, tabellis suffragia ferrentur, sed patres viua voce & discessione, vidente atque audiente principe, sententiam animi denudare cogerentur. Ita quaecumque vellet, statuebat Tiberius: quamuis ad minuendam inuidiam ea a Senatu decerni fingeret. *

* Et haec erat vera huius consilii ratio. Nam quam Pomponius *l. 2. §. 9. D. de orig. iur.* reddit, *quod difficile fuerit, tantam populi multitudinem in vnum conuenire*, ad obtentum pertinet, quo nouum hoc institutum excusabat princeps astutissimus. Ceterum quamuis initio illa mutatio circa comitia potissimum ad magistratus creandos pertineret, non ad leges, quippe quas Tiberium adhuc aliquando populi suffragiis tulisse, diximus: facile tamen est ad animaduertendum, expertem semel iuris suffragii populum aequo animo pati debuisse, vt & iura noua per Senatum, quotiescumque collibitum fuisset principi, statuerentur. Quod obseruans Tacit. *Annal. III, 60.* *Tiberium vim principatus sibi firmantem antiquitatis imaginem Senatui praebuisse*, ait.

§. CC.

Hinc iura noua SCtis constituta.

Ex eo tempore iam rarius leges prisco more rogabantur. Pleraque enim, quae pro legibus valere volebant principes, habita, aut per Quaestores candidatos recitata oratione, vel libello praelecto, patribus commendabant. * Tacit. *Annal. XI, 25.* Quo facto aliquot Senatores dicebant sententiam, reli-

reliquis aut verbo adſentientibus, aut pedibus euntibus in partem alterutram. Quod pluribus placuerat, id pro lege erat, & SENATVSCONSVLTVM dicebatur. Tac. *Annal. VI*, 12. Placere vero ſolebat tantum non omnibus, quod principi placuiſſet.

* LIBELLI SCto praemiſſi mentio fit *l.* 20. §. 6. *D. de hered. petit.* Multo frequentius tamen ORATIONIS, quam vel ipſe habebat princeps, vel per Quaeſtorem candidatum recitabat. *l.* 1. *D. de offic. quaeſt.* Tacit. *Annal. XVI*, 27. Sueton. *Aug. Cap. LXV. Neron. Cap. XV. Tit. Cap. VI.* Quod Quaeſtoris officium tanti videbatur, vt Caſſiodorus *Var. V*, 4. & *VI*, 5. magiſtratum illum vocare non dubitet *imaginem principis & linguae regiae vocem.* Quum vero *orationem principis* plerumque *patrum conſultum ſequeretur:* Tacit. *Annal. XI*, 25. non mirum eſt, iura inuecta SCtis, orationibus principum ſancita dici. *l. pen. D. ad SC. Tertull. l.* 8. *pr. D. de transact. l.* 10. *D. pro ſoc. l.* 60. *pr. D. de rit. nupt. l.* 32. *pr.* §. 1. *ſequ. D. de donat. int. vir. & vxor. l.* 1. *l.* 7. *C. de praed. min. non alien. l. vn. C. Theod. de cretione.* Vopiſc. *Prob. Cap. XIII.* Talis oratio Claudii Imperatoris, qua Galliae ius ciuitatis dedit, quamque & Tacit. *Annal. XI*, 24. recenſuit, integra exſtat Lugduni, quam ex tabula antiqua primus extulit Lipſ. *Excurſ. A. ad Tacit. Annal. Lib. XI.* poſtea accuratius deſcripſit expoſuitque Iac. Sponius *dans la recherche des Antiquités & curioſités de la ville de Lyon Cap. VIII. p.* 170. *ſequ.* Addi poſſunt de principum orationibus Chriſt. Otto a Boekeln. *Diſſ. de orat. princip. in Senatu*, & Schubart. *de fatis iurisp. Rom. Exerc. III. p.* 575.

§. CCI.

SC. Libonianum.

Hoc modo anno ab V. C. DCCLXIX. T. Statilio Tauro & L. Scribonio Libone, (non *Statilio* & *Tauro*) Coss. factum est SC. LIBONIANVM, quo poena legis Corneliae de falsis irrogatur & ei, *qui quid aliud, quam testamentum falsum sciens signarit, signariue curarit, falsas testationes faciendas, testamentaque falsa inuicem dicenda aut consignanda dolo malo curauerit.* * *Pariat. Leg. Mos. & Rom. VIII. 7. l. 9. §. 3. D. ad leg. Corn. de fals.* Iac. Cuiac. *Parat. C. ad leg. Corn. de falsis.* Petrus Fab. *Semest. I, 25. p.* 143. Claud. Salmas. *ad ius Attic. XXX. p.* 877.

* Postrema Pariatoris verba admodum obscura, dubiaeque lectionis sunt, adeo, vt ne Basilica quidem hic verba Graece versa exhibeant, sed eorum auctores sensum qualemcumque inde exsculpere contenti fuerint. Quidquid inter viros doctos ea de re disputatum est, reperies apud V. A. Corn. van Bynkersh. *Obseru. III*, 18. & Schulting. *Iurisp. vet. anteiustin. p.* 763.

§. CCII.

SCta Aurelianum & Claudianum.

Deinde anno ab V. C. DCCLXXIII. M. Aurelio Cotta & M. Valerio Messalla Coss. Senatus censuit, *vt, si qui coierint ad occisionem innocentum, lege Cornelia de falsis tenerentur. Pariat. Leg. Mos. & Rom. ibid.* Insequente anno DCCLXXIV. Tiberio Aug. IV. & Druso Nerone iterum Coss. SCto cautum, *vt damnatis vitae spacium ad diem decimum propagaretur.* Tacit. *Annal. III*, 51.

Suc-

Sueton. *Tiber. Cap. LXXV.* Dio Caff. *Lib. LVII. p.* 617. Seneca *de Tranquil. Lib. I. Cap.* 45.

* Occafionem huic SC. praebuit C. Lutorii Prifci Equitis Romani fatum, qui ab accufatoribus impietatis accufatus ob carmen, quod in Germanici mortem confcripferat, & ob quod pecunia donatus fuerat a Tiberio, quafi id aegro Drufo fpe maioris praemii compofuerit, a Senatu capitis fuerat damnatus. Factum ergo SC. vrgente Tiberio, *ne decreta patrum ante diem decimum ad aerarium deferrentur, eoque vitae fpacium damnatis prorogaretur.* Tacit. *Ann. III*, 51. Aegre enim id tulerat Tiberius, οὐχ ὅτι ἐκεῖνος ἐκολάσθη, ἀλλ' ὅτι τις ὑπὸ τῶν βουλευτῶν τῶν ἄνευ τῆς ἑαυτοῦ γνώμης ἐθανατώθη· *non quod is fupplicio effet adfectus, fed quod Senatus aliquem fine fua fententia damnaffet.* Dio Caff. *Lib. LVII. p.* 617.

§. CCIII.

Porro anno ab V. C. DCCLXXX. M. Licinio quintum & L. Calpurnio Coff. (non Licinio & Tauro Coff.) a Senatu decretum, *vt ex lege Cornelia de falfis condemnarentur, qui ob ftruendam aduocationem, teftimoniaue, pecuniam acceperint pactiue fuerint, focietatem coierint, aut aliquam delationem interpofuerint.* Ita enim fententiam ampliffimi ordinis exprimit *Pariator leg. Mof. & Rom. tit. VIII.* §. 7. qui ibidem etiam alterius meminit SCti, biennio poft duobus Geminis Coff. facti, quo Senatus eiusdem legis Corneliae poenae fubiicit & illos, *qui ob venumdandum, vel denunciandum vel non denunciandum remittendumue teftimonium pecuniam acceperint.* * SCta Licinianum & Rubellianum.

* In

* In textu Pariatoris sine sensu legitur: *ob venundandum vel denudandum non remittendumue testimonium.* Hinc de sanando loco admodum sollíciti sunt viri doctissimi, Heraldus *de rer. iudicat. auctor. I*, 6. Salmas. *ad ius Att. Cap. XXX.* Hugo Grot. *Flor. sparf. ad l. ult. C. de concuss.* & V. A. Cornel. van Bynkersh. *Obseru. III*, 19. Nobis commodissimum sensum habere visa est, quam hic sequuti sumus, lectio.

§. CCIV.

SC. Persicianum vel Pernicianum.

Eiusdem aetatis est SC. PERNICIANVM, vti vocat Vlpianus *Fragm. XVI*, 3. vel PERSICIANVM potius ex sententia Perizonii *de lege Vocon. p.* 156. conditum sub Tiberio anno V. C. DCCLXXXVII. Paullo Fabio Persico & L. Vitellio Nepote Coss. Est hoc caput illud, *quod Papiae legi a Tiberio additum, cuique a Claudio Imp. obrogatum esse*, scribit Sueton. *Claud. Cap. XXIII.* Eo SCto cautum fuerat, *vt sexagenariorum & quinquagenariarum nuptiae ne essent, ac proinde vir & vxor caelibatus poenis perpetuo tenerentur.**. Qua de re plura diximus *in Commentar. ad Legem Iul. & Pap. Popp. Lib. II. Cap.* 3. §. 5. *p.* 159.

* Sunt qui iam lege Iulia & Papia Poppaea, sexagenariis masculis, feminisque quinquagenariis, nuptiis interdictum fuisse, existimant: Ant. Augustin. *de Legib. & SC. p.* 1213. *Tom. II. Thesauri Graeu.* Iust. Lips. *Excurs. C. ad Tacit. Annal. Lib. III.* Barn. Brisson. *de iure connub. p* 160. & ipse Iac. Gothofredus *Leg. Pap. Popp Cap. II.* & quidem ob locum Lactantii *Instit. diuin. I*, 16. & *l.* 27. *C. de nupt.* Sed ex Vlpiani *Fragm. XVI*, 3. patet, legem Iuliam senes po-

tius

tius poenis caelibatus liberasse, sub Tiberio vero additum esse per SC. Persicianum, vt perpetuis caelibatus poenis subiacerent, donec per Claudianum SC. & huic obrogatum, cautumque est, *vt qui maior sexagenario minorem quinquagenaria duxerit, perinde haberetur, ac si minor sexaginta annorum vxorem duxisset.* Apud Lactantium ergo & in *d. l.* 27. *C. de nupt.* SC. Pernicianum, quia ad legem Papiam factum est, cum lege ipsa confunditur. Quod saepe fieri, alibi pluribus exemplis ostendimus.

§. CCV.

Quaedam Tiberius etiam edictis constituit.

Quemadmodum vero iam sub Augusto, qui maxime ciuilis videri cupiebat, non pauca rescriptis edictisque constituta esse, vidimus: (§. CLXX.) ita multo minus dubitandum videtur, quin & TIBERIVS eadem vsus sit potestate. Eius sane constitutionum rescriptorumque mentio fit *l.* 28. *D. de hered. inst.* & *l.* 38. §. 10. *D. ad leg. Iul. de adult.* Neque tamen edicto, vti quibusdam visum, sed SCtis, in municipiis vel aboleuit vel ad modum redegit ius moremque asylorum * Sueton. *Tiber. Cap. XXXVII.* & Tacit. *Annal. III*, 60.

* Suetonius Tiberium *omnem vim moremque asylorum, quae vsquam fuerint, aboleuisse statuit.* Sed eum erroris, praeter commentatores arguunt Marsham *in Can. chronic. p.* 356. & Spanhem. *de vsu & praest. numism. Diss. IX. p.* 661. Et sane rem expedit Tacitus, pluribus referens, crebrescente per Graecas vrbes licentia atque inpunitate asyla statuendi, completa fuisse templa pessimis seruitiorum, eodemque subsidio obaeratos aduersum creditores, suspectosque

 capi-

capitalium criminum receptalatos. Addit, principem retulisse rem omnem ad Senatum, ciuitatesque, quae id ius vsurparent, legatos mittere iussas. Auditis legatis, aliis populi Rom. beneficium, aliis sociorum pacta, aliis regum, qui ante vim Romanam valuerint, decreta allegantibus facta esse SCta, *quibus multo cum honore, modus tamen praescriptus sit, iussumque, vt in templis aera figerentur, sacrandam ad memoriam, neu specie religiones in ambitionem delaberentur.* Tacit. *Annal. III*, 63.

CCVI.

Inter iurisconsultos, sub Tiberio floruit Masurius Sabinus.

Ceterum sub Tiberio quoque floruerunt iurisconsulti celeberrimi, inter quos primum locum sibi suo quodam iure vindicat MASVRIVS SABINVS, non ille apud Athenaeum *, quem cum nostro plerique confundunt, sed laudatus ab Arriano *Dissert. Epictet. IV*. 3. & Persio *Satyra V*. Praeceptore ille vsus est Ateio Capitone, cuius ipse praecepta tam religiose tenuit, vt ab eo potissimum SABINIANORVM sectam nomen accepisse contendant **.

* Quamuis enim inter deipnosophistas & colloquutores apud Athenaeum fuerit *Massurius* quidam, isque iurisconsultus, eumque hunc nostrum fuisse existiment viri doctissimi: Guil. Grot. *de vit. iurisc. II*, 1. & Rupertus *ad Pompon. Enchirid. p.* 435. ratio tamen temporis, quo id conuiuium praebitum fingitur, vix patitur, vt calculum huic sententiae adiiciamus, nisi fingere velimus, Athenaeum tam fuisse absonum, vt inter homines diuersorum saeculorum conuiuium celebratum finxisse, id est, data opera nugari voluisse. Vid. Gerard. Io. Voss. *de Histor. Lat. I*, 21. & V. C. Car. Andr. Duc-

Ducker. *de Latinit. vet. iurisconsult. p.* 158.

** Ita plerique, quos & ipsi aliquando sequuti sumus. Solus Iac. Gothofredus *in Manual. iur. p.* 29. SABINIANORVM nomen a Coelio Sabino, quem sub Vespasiano floruisse constat, arcessere maluit. Et sane quum sectatores nomina adsumere soleant a doctoribus, eodem tempore florentibus: probabile est, opponendos sibi esse PROCVLVM & CASSIVM, qui sub Claudio & Nerone potissimum inclaruerunt, nec non PEGASVM & COEL. SABINVM, qui sub Vespasianis floruerunt. Immo huic sententiae ipse fauere videtur Pomponius, dum *l.* 2. §. *vlt. D. de orig. iur.* scribit: *Adpellatique sunt partim* CASSIANI, *partim* PROCVLEIANI, *quae origo a Capitone & Labeone coeperat.* Vbi sane *Proculeianos* non *Sabinianis*, sed *Cassianis* opponit.

§. CCVII.

Facultatem de iure respondendi acceperat a Tiberio, nec tamen multum rei fecerat, tam curtae supellectilis, vt fere ab auditoribus esset alendus. *l.* 2. §. *ult. D. de orig. iur.* Occurrit apud Gruter. *Inscript. p. DXXXV,* 5. MASVRIA M. F. MARCELLA, nupta veterano, quam filiam nostri fuisse putat Reines. *ad Inscript. p.* 259. Quod si verum esset, & praenomen iurisconsulti nostri inde posset restitui, & videretur hoc forte argumentum paupertatis admodum firmum, quod filiam militi gregario nuptum dare non dubitauerit. Sed coniecturam hanc non adeo probabilem esse, facile vnusquisque intelligit.

Eius modicae facultates.

§. CCVIII.

§. CCVIII.

Libri tres iuris ciuilis ab eo scripti.

Reliquit SABINVS noster opera praestantissima, inter quae *libri tres* IVRIS CIVILIS tantae admirationi fuerunt veteribus, vt non modo iurisconsulti, veluti ARISTO, *l. 6. D. de vsu & habit.* POMPONIVS, VLPIANVS & PAVLLVS eos commentariis illustrarint, sed & plerique, qui ab eo tempore ad Hadrianum vsque floruerunt, librorum Sabinianorum ordinem, a Iac. Gothofredo in *Quatuor fontibus iuris ciuilis* inuestigatum, in operibus suis sint sequuti *. Hub. Giphan. *Oeconom. iur. p.* 120. Quin hi ipsi sunt libri, quos Arrian. *Diss. Epictet. IV*, 3. τὰς Μασουρίου νόμους, *Masurii leges*; Persius vero *Sat. V. MasurI rubricam* adpellant.

* Non potuit sane posteros, praeter Sabini auctoritatem, quidquam mouere, vt eius ordinem sequerentur, quippe parum profecto concinnum. Ostendit enim Iac. Gothofredus *in Sabinianor. libr. serie & continentibus. Thesaur. iur. ciu. Tom. III. p.* 250. eum *primo libro* egisse de successione testamentaria, adeoque de testamentis ordinandis, de heredum institutionibus, & substitutionibus, hereditatis diuisione, adquisitione & similibus quaestionibus, quae *libris Pandect. XXVIII. & sequ.* tractantur: *libro secundo* de bonorum possessionibus, de legatis tum generatim, tum de variis eorum speciebus, de patria & dominica potestate, de contractibus, de nuptiis, dotibus, repudiis, de tutelis & delictis, denique de adquirendo rerum dominio, adquirenda amittendaue possessione, solutionibus & donationibus: *libro tertio* & postremo de obligationibus contrahendis, de stipulationibus, nouationibus, fideiussionibus, ac-

acceptilatione, de interdictis, actione ad exhibendum, seruitutibus & rei vindicatione, & postremo de iudiciis, iure publico, captiuis & postliminio reuersis egit Nulla hic reddi potest ordinis ratio, nullus in hac rerum iuridicarum farragine materiarum nexus deprehenditur, & tamen haec materiarum series placuit posteris, puta Sabinianis, quibus merito adclames illud poetae: *O imitatores seruum pecus!*

§. CCIX.

Reliqua eius opera.

Ab A. Gellio *Noct. Attic. III*, 9. laudatur eius *liber* de INDIGENIS, vel potius, (quod ipsius loci inde adducti materia indicat, DE INDIGITAMENTIS Lips. *Elect. I*, 7. *) FASTORVM libros laudat Macrob. *Saturn. I*, 4. vt & libros MEMORIALIVM vel MEMORABILIVM, opus historicum Gellius *Noct. Attic. IV*, 20. *V*, 6. *VI*, 7. Macrob. *Saturn. III*, 6. & Paullus *l.* 144. *D. de verb. signif.* Scripsit & quaedam AD EDICTVM *l.* 18. *D. de operis libert.* libros ADSESSORIORVM *l.* 12. *D. de pact. l.* 5. §. 8. *D. de iniur.* AD VITELLIVM, *l.* 45. *D. de legat. III.* denique RESPONSA, *l.* 4. *D. ad leg. Rhod. de iactu.* Plura tanti ingenii monimenta non reperio. Quem enim Gell. *Noct. Attic. XI.* 18. memorat, librum de FVRTIS, eum non tam singulare opus, quam titulum librorum iuris ciuilis fuisse, arbitramur.

* INDIGITAMENTA erant βιβλία ἱερατικὰ, libri sacri, quibus Deorum nomina & sacrorum ritus veluti in indice comprehendebantur. Huiusmodi libros & alii scripserunt, veluti GRANIVS FLACCVS ICtus, Iulio Caesa-

ri

ri σύγχρονος, de quo supra (§. XVII.) plura diximus. Eius enim *indigitamenta* laudat Censorin. *de die natali Cap. III.* ex quibus permulta *in librum III. aduerf. gentes* retulisse Arnobium, obseruat Lud. Carrio *Emendat. I*, 4.

§. CCX.

M. Cocceius Nerua ICtus, Labeonis auditor.

Eorumdem temporum, at diuersae sectae, fuit M. COCCEIVS NERVA *, quem Labeonis fuisse auditorem dissensionesque auxisse, testatur Pomponius *l.* 2. §. *vlt. D. de orig. iur.* Tiberio fuit familiarissimus, quocum solus fere Senatorum septem fere annos familiarissime vixit in Campania. Tacit. *Annal. IV*, 58. *VI*, 26. Functus est aquarum curatione, Frontin. *de aquaeduct. Lib. II.* & consul fuit anno ab V. C. DCCLXXV. collega C. Vibio Rufino. Gruter. *Inscript. p. CLXXXVII*, 13. *p. DCII*, 4. Anno demum DCCLXXXVI. vitam inedia finiit, tanta animi obstinatione, vt ne a Tiberio quidem se a proposito reuocari pateretur. Tacit. *Annal. VI*, 26. Reliquisse eum quaedam ingenii monimenta, satis constat: *l.* 2. §. 28. *D. ne quid in loc. publ.* quamquam ne inscriptio quidem librorum hodie nota est.

* Vt tot Neruae, cum in vniuersa historia Romana, tum in historia iuris, celebrati recte distinguantur: eos in schemate quodam hic lectoribus ob oculos ponere iuuabit.

M. COC-

M. COCCEIVS NERVA.

M. COCCEIVS M. F. NERVA Golz. *Fast. p* 206. Consul anno 717. cum L. Gellio Poplicola. ab Appiano perperam L. Cocceius vocatus.

M. COCCEIVS M. F. M. N. NERVA ICtus noster, Cos. anno 775. vitam anno 786. inedia finiuit.

M. COCCEIVS M. F. M. N. M. P. NERVA ipse quoque ICtus, qui de vsucapionibus scripsit, Consul suffectus anno ab V. C. 793. = SERGIA LAENATISA PLAVTILLA mater Imp. Neruae Caes. Aug. memoratur in lapide apud Spon. *Miscell. erud. antiqu. p.* 268.

Imp. NERVA CAES. AVG. GERMANICVS caeso Domitiano ad imperium peruenit anno ab V. C. 848. decessit, adoptato M. Vlpio Traiano anno 850. VI. Kal. Febr.

§. CCXI.

Status iuris sub. C. Caligula Caesare.

Qui Tiberio successit, C. CALIGVLA, nihil fere, praeter externam speciem humani habuit: neque monstro illi & dedecori humani generis quidquam debet iurisprudentia. Tentauerat, reuocato more comitiorum

rum ſuffragia reddere populo, Sueton. *Calig. Cap. XVI.* immo reddiderat, mox erepturus: Dio Caſſ. *Lib. LIX. p.* 647. ſed iurisconſultis infenſiſſimus, non modo C. Caſſio Longino ſtruxit inſidias, Caſſium cauere ſortibus Antianis iuſſus, Sueton. *Cai. Cap. LVII.* Dio Caſſ. *Lib. LIX. extr. p.* 612. verum etiam toti iurisperitorum ordini exitium minatus eſt, ſi recte intelligimus verba Suetonii *in vita Cap. XXXIV. De iuris quoque conſultis, quaſi ſcientiae eorum omnem vſum aboliturus, ſaepe iactauit, ſe mehercle effecturum, ne quid reſpondere poſſint praeter eum.* *

* Vexatiſſimus locus, & a criticis non minus, quam librariis male habitus. Alii omitti iubent verba: *praeter eum*, alii legi iubent *praeter aequum*, alii *praeter eccum*, alii *praeterea*, alii *praeter verum*, alii *praeter Deum*, alii *praeter: Te reum*? nullo fere ſenſu. Qui viros doctos ad hunc locum legerit, affatim ineptiarum reperiet. Nobis adhuc placet Ioſ. Scaligeri interpretatio adlata a Caſaubono: *In Caligula lege indubitate:* Ne quis reſpondere poſſit, praeter eum. *Vox tyrannica, ſed ſatis acuta: ſe ſublaturum iurisconſultos, ita vt ipſius voluntas ſit pro iure: nemoque ſuperſit, qui conſulatur, praeter eum, hoc eſt, Caligulam. Quemadmodum enim in animo habebat Caligula omnia exemplaria Liuiana & Virgiliana abolere: ita etiam omnes iurisconſultos, vt nemo ſupereſſet, qui de iure conſuli & reſpondere poſſet, praeter eum, nempe Caligulam. Propterea ſubiicit Suetonius, quaſi ſcientiae eorum omnem vſum abolituros.*

§. CCXII.

Cur nuſquam eius in iure fiat mentio?

Enimuero & breue fuit Caii iſtius imperium, nec illi tantum ocii fuit in quotidiana in-

ingluuie, vt de vlla re feria cogitaret. Praeterea acta illius omnia refcidit eius fucceffor Claudius, tefte Suet. *in Claud. Cap. XI.* adeoque fi quid forte conftituerit noui, id poftea ratum non fuit. Et hinc facile reddideris rationem, cur in vniuerfo iure noftro nihil omnino, quod Caligulae debeat originem, vfquam occurrat. *

* Si enim acta refcinderentur alicuius tyranni, plerumque fimul eius memoria damnabatur, & tunc omnia, quae vel a damnato habebant nomen, vel ad conferuandam eius memoriam pertinebant, folebant aboleri. Detrahebantur ergo eorum ftatuae, & vel conflabantur, vel reuellebantur, vel capite faltim truncabantur. Hinc Iuuenal. *Sat. X. v.* 62.

Ardet adoratum populo caput, & crepat ingens
Seianus, deinde ex facie toto orbe fecunda
Fiunt vrceoli, pelues, fartago, patellae.

Exempla paffim exftant apud Tacit. *Hift. III,* 13. Herodian. *Hift. I,* 14. *VII,* 7. *VIII,* 5. Iul. Capitolin. *Maximin. Cap. XXIII. Gordian. Cap. IX.* Eufeb. *Hift. Eccl. VIII,* 13. Lactant. *de mortib. perfequ. Cap. XLII.* de quo more pluribus egerunt Iuft. Lipf. *Excurf. ad Tacit. Annal. Lib. VI.* Rad. Forner. *Quotid. II,* 17. & 18. Sed & reliquae imagines & picturae damnati memoriam conferuaturae corrumpebantur, Herodian. *Hift. VII,* 2. adeo, vt ne cufi quidem ab illis numi valorem fuum retinerent. Arrian. *Diff. Epictet. Cap. V.* Quare non mirum, fi tam diri monftri nec leges, nec SCta, nec vlla alia inftituta rata fuerint.

§. CCXIII.

Multa contra noua reperit, multa emendauit non incallidus iuris, nec peffimis prin- *Sub Claudio primum infti-*

 cipi-

tuti Praetores fideicommissani.

cipibus adnumerandus TI. CLAVDIVS CAESAR. Primo enim quaedam circa magistratus mutauit, & *iurisdictionem de fideicommissis, quotannis & tantum in vrbe delegari magistratibus solitam, in perpetuum atque etiam per prouincias, potestatibus delegauit.* Sueton. *Claud. Cap. XXIV.* Et in vrbe quidem de fideicommissis ius dicebant duo Praetores *, *l.* 2. §. 32. *D. de orig. iur.* (non vnus, vti est in §. 1. *Inst. de fideic. hered.* siquidem vnum Traianus demum detraxit. *l.* 2. §. 32. *D. de Orig. iur.*) qui PRAETORES DE FIDEICOMMISS. vocantur apud Gruter. *Inscr. p. CCCLXXXXIII,* 6. In prouinciis Claudius eam iurisdictionem Praesidibus in perpetuum delegarat. Vlpian. *Fragm. tit. XXV,* 12.

* Nec soli tamen. Ipse enim Vlpianus *ibid.* ait *Romae cognitionem* de fideicommissis *esse Consulum, aut Praetoris, qui fideicommissarius vocetur.* Quod recte interpretatus Cuiacius *Obs. XXI,* 34: ostendit, Consules de maioribus, Praetorem de minoribus summis ius dixisse, eoque refert locum Vlpiani *l.* 19. §. 1. *D. de iurisd.* Res ipsa certa est ex Quinctiliano *Inst. Orat. III,* 6. vbi ille: *Non debes,* inquit, *apud Praetorem petere fideicommissum, sed apud Consules. Maior enim Praetoria cognitione summa est.* Add. Schulting. *Iurispr. vet. anteiustin. p.* 662.

§. CCXIV.

Tutorum datio ab eo Coss. delegata.

Deinde satis notum est, eumdem Imperatorem sanxisse, *vt pupilli extra ordinem * tutores a consulibus darentur.* Sueton. *Claud. Cap. XXIII.* Quum enim antea ex lege Ati-

lia

lia in vrbe tutores dediſſent Praetores cum maiore parte tribunorum plebis, animaduertens Claudius, id minus diligenter fieri, eam curam delegauit Conſulibus, tutores in poſterum cum inquiſitione daturis. §. 5. *Inſt. de Atil. tut.* Id quod adhuc Plinii Secundi temporibus obtinuiſſe, ex *Libr. IX. Epiſt.* 13. intelligimus.

* Quidquid alicui magiſtratuum praeter munia ordinaria, demandabatur, quum alias id ex lege vel more maiorum ad eorum curationem non pertinet, id EXTRA ORDINEM, vel vt alibi *in Claud. Cap. XIV.* loquitur Suetonius, EXTRA HONOREM dari peragique dicebatur. Sic prouincia aliquando dabatur, *extra ordinem.* Sueton. *Iul. Cap. IX.* bellum alicui decernebatur *extra ordinem.* Id. *Aug. Cap. III.* itemque iudicia. Sueton. *Veſp. Cap. X.* animalia rariora aduecta publicabantur *extra ordinem.* Sueton. *Aug. Cap. XLIII.* artium magiſtri, ſi quando etiam horis non conſuetis differerent, id *extra ordinem* facere dicebantur. Suet. *Claud. VI.* Hinc & Coſſ. extra ordinem data eſt poteſtas tutores dandi, quod id alias ad Coſſ. non pertineret.

§. CCXV.

Permulta porro ſub Claudio SCtis conſtituta ſunt, quorum pleraque, quia in eius inciderunt conſulatus, ab ipſo CLAVDIANORVM nomen acceperunt. * De iis ex inſtituto egit Petr. Faber *Semeſtr. I,* 25. In eo numero eſt SC. CLAVDIANVM, quo SCto Perniciano obrogatum, teſte Sueton. *Claud. Cap. XXIII.* cautumque eſt, vt qui maior ſexaginta annis minorem quinquagena- SC. Claudianum de ſexagenariorum nuptiis.

 ria

ria duxiſſet, perinde haberetur, ac ſi minor ſexagenario duxiſſet uxorem. Vlpian. *Fragm. XVI*, 3. Id SC. illuſtrauimus in *Comment. noſtro ad Leg. Iul. & Pap. Popp. Lib. II. Cap.* 3. §. 6. *p.* 162.

* Neque tamen omnia SCta *Claudiana* Claudio Imp. tribuenda ſunt. *Claudianum* enim etiam vocatur edictum, ad legem Corneliam de falſis factum, *l.* 14. §. 2. *l.* 15. *D. ad Leg. Corn. de falſ.* quod tamen a Tiberio eſſe, eleganter demonſtrauit Petr. Faber *Semeſtr. I*, 25. *p.* 143. Aliud eiusdem nominis SC. memoratur in *rubr. tit. D de SC. Silan. & Claud.* quod tamen non ſub Claudio noſtro, ſed Nerone Imp. iterum & Calpurnio Piſone Coſſ. factum eſſe, & ideo *Piſonianum* quoque vocari in *l.* 8. *D. eod.* ex Tacit. *Annal. XIII*, 32. diſcimus.

§. CCXVI.

SC. Claudianum de re nautica.

Eſt & aliud SC. CLAVDIANVM, quod ad rem nauticam pertinuit, cuius varia capita paſſim occurrunt, veluti, *vt ſi quis ex naufragio clauos, vel vnum ex his abſtuliſſet, omnium rerum nomine teneretur.* Vlpianus *l.* 3. §. 8. *D. de incend. ruin. naufr.* itemque, *vt negotiatoribus certa lucra proponerentur, ſuſcepto damno, ſi quid per tempeſtates accidiſſet: vt naves mercaturae cauſſa fabricantibus magna commoda conſtituerentur pro conditione cuiusque, ciuibus vacatio legis Papiae Poppaeae*, Latinis ius Quiritium, feminis ius quatuor liberorum.* Sueton. *Claud. Cap. XVIII. & XIX.* Vlpian. *Fragm. III*, 1, 6. *l.* 3. *D. de vacat. & excuſ. mun. l.* 5. §. 3. *D. de iur. immunit.*

* Neque tamen eo priuilegio fruebantur Senatores

res nauem fabricantes, *quod nec habere illis nauem ex lege Iulia repetundarum liceret. l. 3. D. de vacat. & excus. mun.* At multo ante legem Iuliam repetundarum lege publica prohibitum fuerat Senatoribus, quo minus nauem aedificarent. Nam iam anno V. C. DLXXXIV. P. Cornelio & Ti. Sempronio Coss. Q. Claudius, tribunus pl. suasore legis C. Flaminio ad plebem tulerat, *ne quis Senator, quiue Senatoris pater fuisset, maritimam nauem, quae plus, quam trecentarum amphorarum esset, haberet.* Id enim satis habitum ad fructus ex agris vectandos, quaestus omnis patribus indecorus visus. Rem per summam contentionem actam memoriae prodidit Liuius *Lib. XXI. Cap.* 63. Et ad hanc legem respicere videtur Cicero *in Verr. V*, 18. *Noli metuere, Hortensi, ne quaeram qui licuerit aedificare nauem Senatori? Antiquae sunt istae leges, & mortuae, quemadmodum tu soles dicere, quae vetant.* Sed antiquam illam & mortuam legem in vitam veluti reuocauit lex Iulia repetundarum.

§. CCXVII.

Porro nota est LEX CLAVDIA, id est, vt ego interpretor SC. CLAVDIANVM, quo *tutela mulierum legitima sustinebatur.* Vlpian. *Fragm. XI*, 8. de quo nos plura in *Comment. ad Leg. Iul. & Pap. Popp. II*, 11, 3. *p.* 237. Denique celeberrimum etiam fuit SC. CLAVDIANVM de muliere serui alieni bacchante, a domino serui in seruitutem vindicanda, quod Iustinianus sustulit. *pr. Inst. de success. subl. l. vn. C. de SC. Claud. toll.* Vid. Paull. *Recept. Sent. II*, 21, 1. & Tertullian. *ad vxor. II*, 8. Conditum illud est anno V. C. DCCCV. Tacit. *Annal. XII*, 53. Cur vero illud

SCta Claudiana de tutela mulierum & feminis seruili amore bacchantibus.

illud Veſpaſiano tribuatur a Suetonio *Veſpaſ. Cap. XI.* diſquirit Petr. Faber *Semeſtr. I, 25* *

* Exiſtimat enim vir doctiſſimus, Veſpaſianum huius SCti auctorem eſſe, ſed conſulem ſub Claudio, non principem, ac proinde illud recte & Claudio & Veſpaſiano adſcribi poſſe. Enimuero quum Suetonius eam ſanctionem Veſpaſiano non tamquam priuato, ſed tamquam principi tribuere videatur: plerique hoc ius ſub Claudio conſtitutum a Veſpaſiano in vſum reuocatum eſſe contendunt. Et ſane non raro auctores rem & ius ante iam ab aliis conſtitutum ei ſolent tribuere, qui obſoletum renouauit, pluribus exemplis probauit Frid. Brummer. *de lege Cincia Cap. VII.* Ceterum *huius relationis repertor* ſub Claudio fuerat libertus famoſiſſimus, Pallas, cui ideo Senatus praetoria inſignia & centies quinquagies ſeſtertium decreuit, fixo aere SC. quo libertinus ſeſtertii ter millies poſſeſſor antiquae parcimoniae laudibus cumulabatur. Tacit. *Annal. XII, 53.* Exſtat & hodie fragmentum SCti, quod pro merito axagitant Plin. maior *Hiſt. Nat. XXXV. cap. penult.* & Plin. minor *Lib. VIII. Epiſt. 5.*

§. CCXVIII.

SCta Largianum, aliaque ſub Claudio facta.

Alia fuerunt SCta, quae tametſi Claudio imperante condita ſint, nomen tamen ab eo non adſciuerunt. Sic primo ſtatim imperii anno Claudio & L. Licinio Caecina Largo Coſſ. factum eſt SC. LARGIANVM, quo cautum, *vt liberi manumiſſoris, non nominatim exheredes ſcripti, extraneis heredibus in bonis Latinorum praeferrentur. l. vn. §. ult. C. de Lat. lib. toll.* Sic & Velleio Ruſo & Oſterio Scapula, Coſſ. id eſt anno ab V. C. DCCXCVIII.

DCCXCVIII. factum SC. de adſignandis libertis, cuius ipſa verba legitima ſuperſunt *l.* 1.*pr. D. de adſign. libert.* Duo porro SCta de aedificiis negotiationis cauſſa non diruendis integra exſtant apud Iul. Capacium *Hiſt. Neapol. II*, 9. & Reineſ. *Inſcr. VII*, 11. quorum alterum Cn. Hoſidio Geta & L. Vagellio Coff. ſuffectis, anno ab V. C. DCCXCIX; alterum nouennio poſt ſub Nerone conditum eſt, ex quo verba quaedam recitantur a Paullo *l.* 52. *D. de contrah. emt.*

§. CCXIX.

Sed celeberrimum omnium eſt SC. MACEDONIANVM, Claudianis temporibus factum * anno ab V.C. DCCC. Tacit. *Annal. XI*, 13. Claudius *lege lata*, (ita hic SC. vocatur, vti ſupra (§. CCXVII.) *lex Claudia*) *ſaeuitiam creditorum coercuit, ne in mortem parentum pecunias filiisfamilias foenori darent.* Nomen hoc SC. tulit non ab auctore, ſed a Macedone, filiofamilias, *qui inter ceteras ſceleris cauſſas, quas ei natura adminiſtrabat, etiam aes alienum adhibuerat:* eoque cautum eſt, *vt ne foeneratoribus, qui pecuniam filio fam. credidiſſent, etiam poſt mortem patris actio petitioque daretur. l.* 1. *D. ad SC. Macedon.* Theophil. *Paraphr.* §. 7. *Inſt. quod cum eo, qui in al. pot. eſt, negot. geſt. eſſ. dic.* SC. Macedonianum.

* Hoc quoque SC. Veſpaſiano attribuit Sueton. *in Veſpaſ. Cap. XI. Auctor Senatui fuit, decernendi, ne filiorum familias foeneratoribus exigendi crediti ius vmquam eſſet, hoc eſt, ne poſt patrum quidem mortem.* Sed poteſt Veſpaſianus adhuc

Senator ſub Claudio auctor fuiſſe Senatui, vt improborum foeneratorum incertis nominibus credentium rapacitatem coerceret. Poteſt etiam ius, diris Neronis temporibus obſoletum, in vſum reuocaſſe. Quae enim legum vincula non perfringit foeneratorum audacia? Sane & poſt Veſpaſiani tempora, legem, licet vix reſtitutam, violare auſos eſſe homines improbos, colligi poteſt ex verbis Iuuenalis *Sat. III. v.* 43.

Funus promittere patris
Nec volo, nec poſſum.

§. CCXX.

Quaedam Claudius edictis conſtituit.

Quaedam porro CLAVDIVS, deceſſorum exemplo, etiam EDICTIS & RESCRIPTIS conſtituit. Ita enim ſanxit, *vt expoſita a dominis mancipia aegra & adfecta libera eſſent, nec redirent in ditionem domini, ſi conualuiſſent. Quod ſi quis necare mallet, quam exponere, caedis crimine teneretur.* Sueton. *Claud. Cap. XXV.* Itemque, *vt curatoris auctoritas in adrogationibus intercederet* *: *l.* 8. *D. de adopt.* nec non, *vt bonis paternis a fiſco propter debita occupatis, peculium filiifam. profectitium ſepararetur. l.* 3. §. 4. *D. de minor.* Porro, *vt, ſi per quaeſtionem numariam praeiudicium ſtatui videatur fieri, quaeſtio ceſſaret: l.* 4. §. 1. *D. ne de ſtatu defunct.* denique, *ne feminae pro viris intercederent. l.* 2. *pr. D. ad SC. Vellei.*

* Obſeruat hoc Modeſtinus, *d. l.* 8. Nimirum ante Claudii tempora homines puberes, quamuis minorennes recte ſe adrogandos dabant ſuo arbitrio, neque opus erat conſenſu curatorum, quia curator potiſſimum rei dabatur, ad-

adrogatio vero ad perſonam potius, quam eius res pertinere videbatur. Attamen quum adrogatio ſimul eſſet modus adquirendi vniuerſalis, adeo vt & liberi, & bona omnia cum adrogato in poteſtatem ac dominium adrogatoris tranſirent: *pr. Inſt. de adquiſ. per adrogat. l. 11. §. 2. D. de bon. poſſeſſ. ſec. tab. l. 15. D. de adopt.* ipſa iuris analogia id exigere videbatur Claudio, vt curatoris accederet conſenſus, vel, vti Modeſtinus loquitur, *auctoritas.*

§. CCXXI.

Progredimur iam ad NERONEM CLAVDIVM CAESAREM, qui ſicuti primo quinquennio humaniſſimi principis exemplum praebuerat, ita procedente tempore tam ſui factus eſt diſſimilis, vt in generis humani exitium natus videretur. De nouis quibusdam eius inſtitutis Sueton. *Neron. Cap. XVII. Aduerſus falſarios*, inquit, *tum primum repertum, ne tabulae, niſi ter pertuſae, ac ter lino per foramina traiectae, obſignarentur. Cautum, vt in teſtamentis primae duae cerae, teſtatorum modo nomine inſcripto, vacuae ſignaturis oſtenderentur: ac ne quis alieni teſtamenti ſcriptor legatum ſibi adſcriberet. Idem, vt litigatores pro patrociniis certam iuſtamque mercedem, pro ſubſelliis nullam omnino darent, praebente aerario gratuita: vtque rerum actu ab aerario cauſſae ad forum ac recuperatores transferrentur: &. vt omnes adpellationes a iudicibus ad Senatum fierent.* *

Status iuris ſub Nerone.

* De tabulas ſignandi modo litem inter Salmaſium & Deſ. Heraldum interceſſiſſe, nemo ignorat.

norat. Prior praeter ea, quae ea de re ad ius Atticum differuit, singularem edidit diatriben *de modo subscribendi & signandi testamenta, & de veterum & hodiernorum sigillorum differentia, contra Desid. Heraldum. Lugd. Batau. MDCLIII.* 8. Inprimis notandum, Neronem noluisse, vt primum statim τετράδιον, seu prima cera nomen heredis contineret, quum antea moris fuisset, vt primae statim cerae linea prima testatoris; altera nomen heredis contineret. Vnde Horat. *Lib. II. Sat. 5.*

Quid prima secundo
Cera velit versu, solus multisne coheres.

id est, quis heres sit institutus. Acron & Porphyrio *ad h. l.* Quae de certa iustaque mercede aduocatorum a Nerone constituta esse dicuntur, potius Tiberio sunt tribuenda. Is enim *capiendis pecuniis posuit modum, vsque ad dena sestertia*, Tacit. *Annal. XI*, 7. quum contra Nero legis Cinciae sanctione in vsum reuocata, constituerit, *ne quis ad caussam orandam mercede aut donis emeretur.* Idem *Annal. XIII*, 5. Memoria ergo hic lapsum Suetonium, ex instituto ostendit Brummer. *de lege Cinc. Cap. IV. & V.* eiusque sententiae subscripsit Io. Ge. Graeu. *ad Sueton. Ner. Cap. XVII.* De pecunia pro subselliis exigi solita, hodie omnia ignota sunt: reliqua notissima. De adpellationibus ad Senatum magis perspicue Tacit. *Annal. XIV*, 28. *Auxitque patrum honorem, statuendo, vt, qui a priuatis iudicibus ad Senatum prouocassent, eiusdem pecuniae periculum facerent, cuius hi, qui Imperatorem adpellauere, nam antea vacuum id, solutumque poena fuerat.* Licebat ergo adpellare Senatum, sed ita, vt certa pecunia ab adpellante deponeretur, quam amitteret, si in lite succubuisset.

§. CCXXII.

§. CCXXII.

Quae his verbis describit Suetonius, iura noua, ea iura pleraque SCtis videntur inuecta. Quae enim de tabulis certo modo signandis refert, ea *ab amplissimo ordine decreta esse*, docet Paull. *Rec. Sent. V*, 25, 6.* quamuis id SC. ad Tiberii tempora referendum putet Petr. Faber *Semestr. I*, 25. Certius est, alteram sanctionem, ne quis ipse sibi legatum adscriberet, sub Tiberio prodiisse. Est enim illa ex SC. LIBONIANO, de quo iam supra diximus. (§. CCI.) Quum ergo & tertium Suetonii ἁμάρτημα μνημονικὸν de certa mercede aduocatorum paullo ante obseruauimus (§. CCXXI. *) ex illo loco nos non adeo multum proficere posse, facile intelligimus.

SCta tamen quibus haec constituta, pleraque ad alia tempora pertinent.

* Paullus quidem hoc SC. non ad tabulas testamentorum, sed ad *tabulas, quae publici priuatique contractus scripturam continent*, refert. Sed nec Suetonius in specie testamentorum, sed generatim tabularum meminit. Itaque non opus est, vt sub contractuum vocabulo & testamenta intelligamus, vti iubet Salmas. *de modo vsur. Cap. XI.* siquidem eam vocabuli notionem iura non admittunt, *l.* 20. *D. de verbor. sign.* sed probabilius est SC. generatim hunc modum praescripsisse, in omnibus tabulis siue super negotiis inter viuos, siue super vltimis voluntatibus conficerentur, obseruandum. Guil. Goes. Not. *ad Sueton. ibid: Suetonius*, inquit, *de testamentis*, (immo generatim de tabulis,) *Paullus de contractibus loquitur: veruntamen quin vno eodemque SCto de his cautum sit, non ambigo: vt vni quod deest auctori, ex altero sit supplendum.*

§. CCXXIII.

SC. Caluitianum vel Caluisianum.

Magis certum est sub Nerone conditum esse SC. CALVITIANVM, vel, vti Perizon. *de lege Vocon. p.* 63. legendum existimat, CALVISIANVM, cuius de auctore annoque natali omnia incerta sunt * Eo cautum, *vt, quae quinquagenaria maior minori sexagenario nupserit, quique minor sexagenario maiorem quinquagenaria duxerit, iis impar illud matrimonium ad accipiendas hereditates dotesque legatas non proficeret, sed dos, mortua muliere, caduca fieret*. Vlpian. *Fragm. XVI*,4. Quae ad illustrandum hoc SC. pertinent, iam occupauimus in *Comment. ad leg. Iul. & Pap. Popp. II*, 3. *p.* 163.

* Probabilius est, hoc SC. CALVISIANVM dictum esse, quam quod *Caluitianum* adpellatum sit, quia noti Caluisii, Caluitii vix in Romanorum scriptoribus ac monimentis occurrunt. Et sane sub Nerone reperio *Caluisium*, Agrippinae accusatorem apud Tacit. *Annal. XIII*, 19. paullo post relegatum a Nerone, teste eodem, *ibid. Cap. XXII.* & denique restitutum ex decreto Caesaris. Tac. *Annal. XIV*, 12. Sed hunc honores gessisse, vt ab eo SC. hoc nomen habere potuerit, non reperio. Sane anno ab V. C. DCCL. in *Fastis* celebrantur C. Caluisius Sabinus, & L. Passienus Rufus. Monim. Ancyran apud Gronou. *in memor. Cosson. p.* 132. Viginti & nouem annis post, anno DCCLXXIX. consulatus honore fulsit C. Caluisius cum Cn. Cornelio Lentulo Getulico. Tacit. *Annal. IV*, 46. ex quorum sane liberis vel nepotibus aliquis sub Nerone inter Coss. suffectos esse potuit, immo reuera fuit. P. enim *Caluisius* Cos. anno DCCCXIII. laudatur apud Grut. *Inscript. p. LXIV*, 9.

§. CCXXIV.

§. CCXXIV.

Certioris aetatis est SC. Memmianum, C. Memmio Regulo & Verginio Rufo Coss. factum anno V. C. DCCCXV. quo cautum, *ne simulata adoptio in vlla parte muneris publici iuuaret, & ne vsurpandis quidem hereditatibus prodesset.* * *l. 51. §. 1. D. de legat. II. l. 76. D. de condit. & demonstr.* Tacit. *Annal. XV*, 19. Quam sanctionem illustraui in *Comment. ad leg. Iul. & Pap. Popp. II*, 7. *p.* 204. De PISONIANO quoque, quod ad illustrandum Silanianum factum, iam supra diximus. (§. CCXV. *) Eo cautum fuerat, *vt, si quis a suis seruis interfectus esset, ii quoque qui testamento manumissi sub eodem tecto mansissent, inter seruos supplicia penderent:* Tacit. *Annal. XIII*, 32. *l.* 3. *§.* 16. *D. de SC. Silan. & Claud.* itemque, *vt si seruus obnoxius poenae venisset, quandocumque in eum animaduerti oporteret, venditor pretium praestaret. l.* 8. *pr. D. eod.* Denique *vt occisa vxore etiam de familia viri quaestio haberetur, idemque & iuxta uxoris familiam obseruaretur, si vir diceretur occisus.* Paull. *Recept. Sent. III*, 5, 5. vbi hoc SC. NERONIANVM adpellatur.

SC. Memmianum & Pisonianum vel Neronianum.

* Postquam Romani certa nuptiarum ac foecunditatis praemia, itemque poenas caelibatus orbitatisque statuerant: saepe orbi adoptionibus has leges eludere solebant. Quam fraudem legibus factam iam pridem grauiter notauerat P. Scipio, de quo Gellius *Noct. Att. V*, 19. *Animaduertimus in oratione P. Scipionis, quam Censor habuit ad populum de moribus, inter ea, quae re-*

reprehendebat, quod contra maiorum instituta fierent, id etiam eum culpauisse, quod filius adoptiuus patri adoptatori inter praemia patrum prodesset. Sed non videtur censorum seueritas par fuisse abolendae huic fraudi, nec alia ex eo tempore lex prodiisse, qua illa coerceretur. Saltim de Neronis temporibus Tacit. *Annal. XV*, 19. *Percrebuerat*, inquit, *ea tempestate prauissimus mos, quum propinquis comitiis, aut sorte prouinciarum, plerique orbi fictis adoptionibus adsciscerent filios, praeturasque & prouincias inter patres sortiti, statim emitterent manu, quos adoptauerant.* De quo quum magna cum inuidia conquererentur ii, qui, quum liberorum parentes essent, orbis posthabebantur: factum hoc est SC. ad quod saepius remittimur in iure nostro. Vid. Vertran. Maur. *de iure liberor. Cap. XLIII.*

§. CCXXV.

SCta Turpillianum & Volusianum.

Sed & SC. TVRPILLIANVM *de abolitionibus & tergiuersationibus in iudiciis publicis*, de quo *l. 2. D. & l. 2. C. ad SC. Turpill. l. 3. §. ult. D. de praeuaricat.* iisdem temporibus factum est, anno ab V. C. DCCCXIII. C. Caesonio Paeto & C. Petronio Turpilliano Coss. Denique VOLVSIANVM factum anno DCCCVIII. Q. Volusio Saturnino & P. Cornelio Scipione Coss. * quorum mentio fit apud Tacit. *Annal. XIII*, 25. Reines. *Inscript. VII*, 11. *p.* 476. Gruter. *p. IX*, 4. de aedificiis negotiationis caussa non diruendis, marmoribusque non detrahendis, integrum exstat in marmore apud Capacium & Reinesium, (§. CCXVIII.) ex eoque verba quaedam laudantur *l. 52. D. de contr. emt.*

* Quum-

* Quumque circa ea tempora vix alius Volusius Consul notus sit: vix dubitandum videtur, quin eiusdem aetatis sit, ab eodemque Q. Volusio Saturnino Cos. nomen acceperit SC. VOLVSIANVM alterum, quo cautum fuerat, *vt qui improbe in alienam litem coiissent, ea lege, vt quod inde in rem alicuius redactum esset, inter eos communicaretur, lege Iulia de vi priuata tenerentur. l. 6. D. ad leg. Iul. de vi priu.* Id SC. quo tempore factum sit, ignorare se, fatetur Ant. Augustin. *de Nomin. propr. pandect. Cap. IV. p.* 330.

§. CCXXVI.

Neque tamen vllum est SC. eius temporis celebrius TREBELLIANO, quod L. Annaeo Seneca & Trebellio Maximo Coss. suffectis, id est anno ab V.C. DCCCXIV. die VIII. Kal. Sept. factum esse nouimus. * *§. 6. Inst. de fideicomm. hered. l. 1. §. 2. D. ad SC. Trebell.* Nec minus ex ipsis *Pandectis* atque *Institutionibus* notum est, eo SC. decreuisse amplissimum ordinem, *vt actiones, quae in heredem heredibusue dari soleant, eae neque in eos, neque his darentur, qui fideicommissum, sicuti rogati essent, restituissent: sed his & in eos, quibus ex testamento fideicommissum restitutum fuisset, quo magis in reliquum confirmarentur supremae defunctorum voluntates. l. 1. D. ad SC. Trebell.* SC. Trebellianum.

* Equidem Senecam Cos. fuisse, negat Ausonius *in gratiar. act. Cap.* sed ideo, vti obseruauit Vinetus, quod non fuisset Cos. ordinarius. Alioquin enim hodie satis certum est, consulatum eius incidere in annum ab V. C. DCCCXIV. Lips. *Vit. Senecae Cap. IV.* Ceterum

terum SC. hoc dictum initio esse *Annaeanum*, & Seneca demum capitis damnato, ob damnatam simul eius memoriam, *Trebelliani* nomen adsumsisse, suspicatur Theod. Marcil. *ad* §. 6. *Inst. de fideic. hered.* Sed coniectura ea parum probabilis est, partim quod nusquam hoc SC. Annaeanum dictum esse, comperio, partim, quod non semper SCta a Consule maiore, sed ab eo potissimum, qui ad Senatum retulerat, denominabantur.

§. CCXXVII.

ICti sub Caio Claudio & Nerone, Sempronius Proculus.

Vt iam porro & ad IVRISCONSVLTOS, qui a Tiberii excessu ad Neronis interitum floruerunt, progrediamur: inter eos sibi primum merito locum vindicat SEMPRONIVS PROCVLVS *, quem Neruae successisse maximaeque fuisse auctoritatis, & plurimum potuisse, refert Pomponius, *l.* 2. §. *vlt. D. de orig. iur.* addens, ab eo Labeonis familiam PROCVLEIANORVM nomen adsumsisse, quod post annum ab V. C. DCCLXXXVI. quo viuere Nerua desiit, factum esse oportet. Scripserat EPISTOLARVM *libros* non octo, quot in Indice Florentino memorantur, sed multo plures, quum ex *vndecimo* quoque nonnulla decerpta videamus *l.* 69. *D. de contrah. emt. l.* 12. *D. praescript. verb. l.* 17. *D. de pact. dotal.* nec non NOTAS AD LABEONEM, quibus procul dubio doctrinas doctoris sui ab aduersariorum stricturis vindicauit. *l.* 10. §. 1. *D. de negot. gest. l.* 69. *D. de condit. & dem.*

* Sunt qui PROCVLVM nostrum ex gente *Iu-lia*

lia fuisse existimant, ob marmor in ruderibus aedium Proculi cuiusdam repertum, quod tamen Reines. *Inscr. VI*, 122. *p*. 459. non ad hunc iurisconsultum nostrum, sed ad *L. Aradium Proculum*, pertinere censet, eaque occasione nostrum ex gente *Licinia* fuisse sibi videri, docet. At verosimilius est, eum nec *Licinium*, nec *Iulium*, sed SEMPRONIVM vocatum. Id enim nomen ei diserte tribuitur *l*. 47. *D. de legat. II.* Grot. *de vit. IC. II*, 2, 1. Euer. Otto *praefat. Thesaur. iur. Tom. I.* Et aliunde constat, *Proculorum* cognomine vsos esse Sempronios. Grut. *Inscr. p. DLX*, 9. De aetate etiam Proculi non eadem omnes sentiunt. Haud leuis sane error est Perrenonii *Animadu. II*, 23. qui eum sub Iulio Caesare floruisse existimat. Nec minus errant, qui ad Proculum nostrum referunt, quae de Licinio Proculo, Praefecto praetorio sub Othone passim narrat Tacit. *Histor. I*, 46. 82. 87. *II*, 39. 40. 44. 60. itemque, qui Martialem *Epigramm. I*, 71. de iurisconsulto nostro cecinisse putant:

Vade salutatum, pro me, liber: ire iuberis
Ad PROCVLI *nitidos, officiose, Lares.*

Si enim Proculo, anno ab V.C. DCCLXXXVI. Neruae succedenti XXX tantum annos tribuamus, (nec enim probabile est prius eum ad tantam celebritatem peruenire potuisse, vt sectae caput haberetur,) sub Domitiano, sub quo Martialis scripsit, fuisset senex decrepitus, & alibi *Lib. XI. Epigr*. 37. *v*. 8. eum diserte vocat *C. Iulium Proculum*, adeoque non magis noster est, quam qui a Tacito memoratur *Licinius Proculus*. Denique minime omnium ad nostrum pertinent rescripta Alexandri Imp. *l*. 9. *C. ad Leg. Iul. de adult.* & Gordiani, *l*. 7. *C. de accusat.* quamuis eum errorem errauerit Guido Pancirol. *Var. lect. I*, 79, 10.

§. CCXXVIII.

C. Caſſius Longinus. Huic merito iungimus aequalem & aemulum, C. CASSIVM LONGINVM, Q. Aelii Tuberonis ex filia nepotem, Ser. Sulpicii pronepotem. (§. CXCI.) Conſulem illum cum Quartino temporibus Tiberii fuiſſe obſeruat Pomponius *l.* 2. §. *vlt. D. de orig. iur.* ſed Quartino L. Naeuium Surdinum ſubſtituit Rupertus *in Pompon. Enchirid. p.* 443. *ſequ.* quod hoc par Coſſ. occurrit in lapide apud Gruter. *Inſcr. p. MLXXXVII*, 4. * Praefecerat eum Aſiae C. Caligula Imp. mox occidi iuſſerat, ſed fruſtra. (§. CCXI.) Sub Claudio Syriae praefuit, & ad Euphratem caſtra habuit. Tacit. *Annal. XII*, 11. eaque occaſione illi & cum Iudaeis fuit negotium. Ioſeph. *Antiqu. Iud. XX*, 1. Sub Nerone in Senatu liberrime dixit ſententiam: Tacit. *Annal. XIII*, 11. at poſtremo ſuſpectus principi ſaeuiſſimo in Sardinia exſulauit. Tac. *Annal. XVI*, 7. & 9. Sueton. *Neron. Cap. XXXVII.* inde tamen poſtea a Veſpaſiano reuocatus. *l.* 2. §. *vlt. D. de orig. iur.* Menag. *Amoen. iur. Cap. XLIII. p.* 417.

* Pro Quartino Coſ. quem in *Faſtis* non reperiunt, alii reſcribunt *Q. Haterius*, alii *Surdinus*. Nam C. Caſſius Longinus & L. Naeuius Surdinus Coſſ. laudantur apud Gruterum *Inſcr. p. MLXXXVII*, 1. Sed quum notiſſimus ſit *M. Vinicii* ſub Tiberio conſulatus, ſubeoque Coſ. ſuffectus fuerit *C. Caſſius Longinus*, eique collega tribuatur *L. Naeuius Surdinus*, quis, quaeſo, dubitet, quin ex *Surdino* facile fingi potuerit *Quartinus*, maxime quum huc vſque nondum probatum ſit, Vinicios *Quartinorum* cognomen

nomen tulisse? Maior sane lapidis Gruteriani, quam Pomponii hic merito est auctoritas. Ceterum M. Vinicii adeoque & Cassii nostri, consulatum incidere in annum V. C. aerae Varron. DCCLXXXIII. ann. Christi XXX luculenter ostendit Henr. Dodwell. *in Annal. Velleian. §. XXIX. p. 703. sequ. edit. Burm.*

§. CCXXIX.

Reliquerat *libros X.* aut plures IVRIS CIVILIS, *l. 70. pr. D. de vsufr.* NOTAS AD VITELLIVM, *l. 12. §. 27. D. de instruct. & instrum.* immo & AD VRSEIVM FEROCEM, *l. 10. §. 5. D. quib. mod. vsusfr. vel vs. amitt.* * In Cassium deinde notarunt ARISTO, *l. 17. §. 1. D. de vsufr.* & PRISCVS IAVOLENVS, *l. 28. §. 1. D. de statulib.* At multo maiorem sibi famam peperit propagatis ad posteritatem & magis magisque perpolitis Masurii Sabini, praeceptoris, principiis. Vnde Masurium & Cassium coniungit Arrian. *Dissert. Epict. IV*, 3. Fuit enim *Scholae Cassianae princeps & parens*, vti vocatur a Plin. *Lib. VII. Epist.* 24. nouamque adeo lucem Ateii Capitonis familiae intulit, quae inde CASSIANORVM nomen adsciuit. *l. 35. §. 3. D. de mort. causs. don. l. 18. D. de furt.*

Eius scripta & schola.

* Io. Bertrandum & Eberlinum, qui CASSIVM ad VRSEIVM notasse scribunt, refellere non dubitarunt Guil. Grot. *in vit. ICtor. II*, 4. & Menag. *Amoen. iur. ciu. Cap. XLIII. p.* 429. Vrseium potius ad Cassium notasse, existimantes. At neminem ignorare arbitramur, quid veteribus ICtis fuerit *notare apud Cassium.* Res eo redit, vter fuerit aetate prior. Prior vero

ſine dubio fuit *Vrſeius Ferox*, quem ipſe Caſſius, cuius ex libris Caſſium quaedam retuliſſe, teſtatur Vlpianus *l.* 1. §. 10. *D. quar. rer. act. non detur.* Quidni ad eumdem notas ſcribere potuerit?

§. CCXXX.

Atilicinus & Caſſius Longinus iunior.

Obſcurioris famae ſunt ATILICINVS & CASSIVS LONGINVS alter, cuius meminit Pomponius *l.* 2. §. *vlt. D. de orig. iur.* vbi, eum equeſtris ordinis fuiſſe & ad praeturam peruenifſe, ſcribit. ATILICINVS Proculo fuit aequalis, quippe quo cum litterarum commercium habuit. *l.* 17. *D. de pact. dotal.* Hinc & Proculi partibus eum fuiſſe addictum colligunt, maxime quum plerumque vel Proculo, vel Neruae, adſenſus dicatur. *l.* 27. *pr. D. de pact. l.* 21. §. 9. *D. de recept. arbitr. l.* 5. §. 1. *D. de ſeruit. praed. ruſt. l.* 17. *D. de pecul. l.* 7. *pr. D. de condict. cauſſ. dat. l.* 19. *D. mandati. l.* 19. *D. de legat. III. l.* 16. *D. de liberat. leg. l.* 49. *pr. D. ad leg. Falcid. l.* 4. §. 8. *D. de doli mal. & met. except.*

§. CCXXXI.

Nerua filius.

M. COCCEIVS NERVA, Marci filius, quem ſupra (§. CCX.) deſcripſimus, filius, Imp. Neruae pater, ingenii praecociſſimi fuit, quippe qui XVII. annorum adoleſcens, aut non multo maior, de iure reſponſitauit. * *l.* 1. §. 3. *D. de poſtul.* Ad hunc procul dubio referendum, quod Tacit. *Annal. XV*, 72. refert, Cocceium Neruam Praetorem deſignatum tanti fuiſſe apud Neronem, vt ſupra triumphalem in foro imaginem

nem apud palatium quoque eius effigiem ſtatui iuberet. Libri eius DE VSVCAPIONIBVS laudantur a Papiniano *l. 47. D. de adqu. vel amitt. poſſeſſ.* Saepiſſime vero, diſſimulato librorum titulo, citatur a Caio, Pomponio, Venuleio, Vlpiano, Paullo, & quidem plerumque ſub *Neruae filii* nomine. Proculcianum fuiſſe, & familia argumento eſt, & ex *l. 3. §. 17. D. de adqu. vel amitt. poſſeſſ.* & *l. 2. D. de his, qui not. infam.* colligitur.

* Quum adoleſcens non *reſpondiſſe*, ſed *reſponſitaſſe* de iure dicatur Nerua: Guil. Maranus & Mornacius ſuſpicati ſunt, *reſponſitare* minus eſſe, quam reſpondere, quos exinde Choartius & Dionyſ. Gothofredus ſunt ſequuti. Sed quis ignorauit, hoc naturae verborum frequentatiuorum refragari, quae notionem verbi augent potius & intendunt, quam minuunt? Merito ergo hunc virorum doctorum errorem notauit Menag. *Amoen. iur. ciu. Cap. II. p. 4.* Sane & Antiſtium Labeonem *conſulentibus de iure publice* RESPONSITASSE, ait Gellius *Noct. Attic. XIII, 10.* Et Cicero *de Legib. I, 4. ſummos fuiſſe*, ait, *in ciuitate viros, qui ius interpretari populo &* RESPONSITARE *ſoliti ſint.* Eſt ergo reſponſitare potius frequenter & adſidue reſpondere, eoque verbo procul dubio vſus eſt Vlpianus, vt Neruam adhuc adoleſcentem iam frequentiſſime de iure reſpondiſſe oſtenderet.

§. CCXXXII.

Qui Neroni ſucceſſerunt, principes tragici ac veluti intercalares, GALBA, OTHO & VITELLIVS inter fluctus ciuiles perpetuos

Status iuris Rom. ſub Galba, Othone & Vitellio.

tuos & in tanta imperii breuitate vix quidquam noui iuris constituere potuerunt. * DE VITELLIO tamen hic non praetermittendum, quod memoriae prodidit Tacit. *Histor. II*, 9. *funesti ominis loco acceptum esse, quod, maximum pontificatum adeptus, de caerimoniis publicis XV. Kal. Aug. EDIXISSET, antiquitus infausto die Cremerensi Alliensique cladibus.* Ex eo enim patet, Pontifices max. etiam sub sacerdotii sui auspicia edicta proposuisse de sacris & caerimoniis (§. LXI. *) cumque vetustissimum morem ne his quidem temporibus exoleuisse. Iac. Guther. *de iure Pontific. I*, 12. Io. Andr. Bos. *de pontif. max. Rom. IV*, 1.

* Idem Tacitus *Hist. II*, 62. refert, VITELLIVM *praemisso in vrbem edicto, mathematicos omnes Italia expulisse*, vel, vti Sueton. *Vitell. Cap. XIV*: rem refert, *sanxisse, vt intra Kal. Octobres vrbe Italiaque mathematici excederent*: astrologos vero proxima nocte aliud opposuisse edictum: BONVM FACTVM, *vt Vitellius Germanicus intra eumdem Kalendarum diem nusquam ne esset.* Verumne fuerit istud augurium, illudque comprobarit exitus, disquirit Sauil. *Not. ad Tacit. ibid.* Sane enim Vitellium non ante Octobrem, sed die XXI. Decembr. interiisse, luculenter demonstrauit Anton. Pagi *Critic. Baron. ad ann. Christi 69. n. VIII. p. 62. sequ. Tomo I.*

§. CCXXXIII.

Vespasianus multa iura constitutionibus inuexit.

Stabilius fuit VESPASIANORVM imperium, qui proinde & plurima noua in iurisprudentiam inuexerunt. Sane enim T. FLAVIVS

VIVS VESPASIANVS, cui ad hoc fastigium euecto Senatus omnem potestatem, qua olim Augustus, Tiberius & Claudius vsi essent, sanctione honorificentissima decreuerat, Tacit. *Histor. IV*, 3. Gruter. *Inscr. p. CCXLII.* plura constituit EDICTIS, veluti, *ne plures, quam tres, legati a ciuitatibus mitterentur: l. 4. §. 6. D. de legation.* plura DECREVIT, ceu docet exemplum *l. 7. pr. D. de iur. patron.* plura RESCRIPTIS praecepit, veluti vt grammatici, medici, oratores, philosophi, a recipiendis hospitibus immunes essent. *l. 8. §. 30. D. de mun. & hon.* *

* Rescriptum Vespasiani ad IIII viros & Decuriones Saborenses, adeoque sanctionem pragmaticam apud se exstare, scribit Ant. Augustin. *de nom. propr. Pandect. Cap. III. p.* 264. quae an vmquam lucem viderit, nescio. Non solum autem noua iura constituit hic Imperator, sed & vetera pleraque restituit. Auctor enim est Sueton. *Vespas. Cap. VIII.* eum *aerearum tabularum tria millia, quae simul conflagrauerant, restituenda suscepisse, & vndique inuestigatis exemplaribus, instrumentum imperii pulcherrimum & vetustissimum confecisse, quo contenta fuerint paene ab exordio vrbis SCta, plebiscita,* & similia.

§. CCXXXIV.

Idem tamen Imperator veteris moris, de rebus alicuius momenti ad Senatum referendi fuit seruantissimus. Hinc sub eo tot condita SENATVSCONSVLTA, inter quae eminet PEGASIANVM, Pegaso & Pusione Coss. suffectis, incertum, quo anno, factum. Censuerat enim his Coss. ordo am- SCta iis temporibus facta Pegasianum, & Plancianum.

plissimus, *vt ei, qui rogatus esset hereditatem restituere, perinde liceret quartam partem retinere, atque ex lege Falcidia ex legatis retinere liceret.* Vlpian. *Fragment. XXV,* 14. Paull. *recept. Sent. IV,* 3. §. 5. *Inst. de fideic. hered.* Notum quoque est duplex SC. PLANCIANVM, * alterum de fideicommissis, quae personis incapacibus relinquerentur. *l.* 59. §. 1. *D. ad leg. Falcid.* alterum de agnoscendo partu. *l.* 3. *D. de agnosc. partu.*

* A quo Plancio haec SCta acceperint nomen, non adeo certum est. Testem tamen habeo Tacitum *Hist. II,* 63. M PLANCIVM VARVM praetura functum esse sub Vespasiano. Idem procul dubio postea & consul factus. Proconsulem enim paullo post fuisse docet numus apud Spon. *in Itinerar. sub fin.* in cuius antica caput Vespasiani cum eius nomine, additis litteris ΚΛΑΥΔΙΟΠΟΛ. in postica fasciculus sex spicarum, cum epigraphe: ΕΠΙ ΜΑΡΚΟΥ ΟΥΑΡΟΥ ΑΝΘΥΠΑΤΟΥ. Fuit ergo hic M. Plancius Varus Procos. Ciliciae sub Vespasiano, ad quam dignitatem tum vix alii, quam viri consulares & praetorii adspirabant. Dio Cass. *Lib. LIII. p.* 504.

§. CCXXXV.

SC. de aedificiis non diruendis negotiationis caussa, & Vitrasianum.

Memoratur etiam SC. his temporibus, at incertum, quo anno factum, de aedificiis negotiationis caussa non diruendis, marmoribusque non detrahendis, *l.* 2. *C. de aedif. priuat.* quale & sub Nerone factum esse supra vidimus. (§. CCXXV.) Nec minus ad Vespasiani tempora pertinet SC. VITRASIANVM,

NVM*, *de manumissis & pretio manumissionis*, de quo *l.* 30. §. 6. *D. de fideicommissar. libert.*

* Est & hoc SC. incerti anni, cum Vitrasii Consulis siue ordinarii, siue suffecti, sub Vespasiano nusquam vel vola, vel vestigium occurrat. Sub Hadriano celebris fuit *Vitrasius Pollio*, Legatus prouinciae Lugdunensis, ad quem rescripsit Princeps *l.* 15. *D. de excusat. tut.* cuiusque mentio fit apud Reines. *Inscript. VIII*, 52. *p.* 532. Sub Antoninis porro annis DCCCCXIX. & DCCCCXXIX. bis consul fuit *T. Vitrasius Pollio*, primum cum Q. Seruilio Pudente, deinde cum M. Flauio Apro. Spon. *Inscript. p.* 34. Gruter. *Inscr. p. XXX*, 4. *p. XXXI*, 3. Maluas. *Marmor. Felsin. p.* 253. Quare parum abest, vt hoc SC. potius sub M. Aurelio Antonino Imp. quam sub Vespasiano factum, existimem.

§. CCXXXVI.

Alia sub Vespasiano circa ius mutata.

Ab eodem Vespasiano V. Consule anno erae Dionysiacae LXXIV. vltimum lustrum esse conditum, neque vmquam postea censum actum, obseruat Censorin. *de die natali Cap. XVIII.* Longo tamen interuallo repetitum censum egisse dicitur Decius Imperator. Trebell. Pollio *in Valerian. I. & II.* Ex quo consequitur, vt & manumissio per censum lustralem, de qua Cic. *de Orat. I*, 40. Vlpian. *Fragm. I*, 8. *Fragment. regul. vet. IC.* §. *XVII.* tunc exoleuerit. * Eumdem Vespasianum de contrahendis litibus consilia agitasse, refert Sueton. *Vespas. Cap. X.*

* Quamuis vero in locum huius manumissionis surrogatus dicatur ritus manumittendi in sacro-

ſanctis eccleſiis: id tamen multo poſt, ſaeculo puta quarto, factum eſt a Conſtantino M. Sozom. *Hiſt. eccleſ. I, 9. l. 1. & l. 2. C. de his qui in eccleſ. manumitt.* Neque enim ad haec tempora pertinent manumiſſiones factae ἐπὶ τοῦ βώμου *ſuper aras*, Graecis vſitatae, Suid. *in voce* Κράτης, neque raſio libertinorum in templo Feroniae, de qua plura Briſſon. *Antiqu. Sel. I,* 11. Taubmann. *ad Plaut. Amphitr. Act. I. ſcen.* 1. *extr.* Alex. ab Alexandro *Genial. dier. IV,* 20. denique manumiſſiones ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, *in comitiis*, quas Conſtantino, hanc manumiſſionem introducenti ob oculos fuiſſe, exiſtimat Iac. Gothofred. *ad Cod. Theodoſ. Tomo I. p.* 355.

§. CCXXXVII.

Status iuris ſub Tito Imp.

Non adeo multa ſunt, quae TITO, Imperatori, debeat iurisprudentia *, quippe inter ipſa imperii auſpicia properantibus fatis exſtincto. Notari tamen meretur primum, eum de binis PRAETORIBVS FIDEICOMMISSARIIS vnum detraxiſſe: *l.* 2. §. 32. *D. de orig. iur.* deinde eumdem grauiſſimas leges oppoſuiſſe delatoribus, qui tum impune in corpora & bona innocentum graſſabantur: Plin. *Panegyr. Cap. XXXV.* Sueton. *in Tito Cap. VIII.* V. A. Henr. Brenkmann. *de lege Remm. Cap. XVIII. p.* 1622. tum porro, Titum Imp. eſſe auctorem praecipuum privilegii, quod militibus teſtamentum condituris datum eſt. *l.* 1. *pr. D. de teſtam. milit.* Denique & conſtitutionis Titi Imp. mentio fit *l.* 1. §. 3. *D. de iure fiſci.*

* Immo iacturam haut leuem tunc fecit iurisprudentia, templo Capitolino cum vicinis templis iterum igne, quem terra erupiſſe ferunt, denuo

nuo consumtis. Dio Caſſ. vel potius Xiphilin. *Lib. LXVI. p.* 756. Neque enim dubitandum, quin ſimul incendio illo perierint illa SCta, plebiſcita, foedera, quae Veſpaſianus poſt prius incendium tanta induſtria reſtituit. (§. CCXXXIII.) Sueton. *Veſpaſ. Cap. VIII.*

§. CCXXXVIII.

Sed & T. FLAVIVS DOMITIANVS Imp. initio principatus ſui non pauca ſatis praeclare conſtituit. Ex quibus vt hic pauca veluti per lancem ſaturam proferamus, ipſe Sueton. *in Domit. Cap. VII.* eum edixiſſe, ait, *ne mares caſtrarentur* *: & ſequente *Cap. VIII. vt probroſis feminis nec lecticae vſus, necius capiendi legata hereditatesue eſſet*: porro, quod *Cap. IX.* pluribus refert, *vt fiſcales calumniae calumniantium poenis reprimerentur: vt rei, qui ante quinquennium proximum apud aerarium pependiſſent, vniuerſi diſcrimine liberarentur, nec repeterentur, niſi ante annum, eaque occaſione, vt accuſatori, qui cauſſam non teneret, exſilii poena eſſet.* Denique & EDICTI Domitiani, *vt abolitiones ex SCto Turpilliano factae ad ſeruos, capitalis criminis poſtulatos, non pertinerent*, mentio fit *l.* 2. §. 1. *D. de cuſtod. & exhibit. reor.* quamuis id RESCRIPTVM vocet Paullus *l.* 16. *D. ad SC. Turpill.* Itemque ſub Domitiano.

* Quamuis hoc a Domitiano non tam amore iuſti & aequi, quam odio Titi, fratris, qui ſemiuiris iſtis magnopere delectatus fuerat, conſtitutum eſſet. Xiphilin. *in Domitian. Lib. LXVII. p.* 759. Philoſtrat. *Vit. Apollon. Tyan. VI*, 17. magno tamen omnium cum plauſu excepta eſt illa Domitiani ſanctio. Vt enim omittam laudes,

des, quibus ideo Principem prosequuntur Martial. *Lib. VI. Epigr.* 2. & *Lib. IX. Epigr.* 7. nec non Ammian. Marcellin. *Lib. XVIII. Cap.* 4. eam Domitiani legem ita eleganter describit Papinius Statius *Lib. III. silua* 4.

Nunc frangere sexum,
Atque hominem mutilare, nefas: gauisaque solos,
Quos genuit, natura videt.

At paullo post, sub Antoninis, iam iterum mos inoleuerat, vt in prouinciis impune exscinderentur mares, modo id Praesidum praescitu fieret. Iustin. Martyr. *Apol. II. p.* 71. Hinc tam frequenter in vsum reuocata est haec prohibitio constitutionibus Neruae, Hadriani, Antonini Pii, Constantini M. Leonis Sapientis, vt facile adpareat impares huic vitio leges fuisse. Lindenbrog. *ad Ammian. Marcellin. p.* 150. *edit. Gronou.*

§. CCXXXIX.

SCta sub eo principe facta.

SENATVSCONSVLTA quoque nonnulla sub Domitiano facta commemorantur. Tale est IVNIANVM, quo anno ab V. C. DCCCXXXVI. Domitiano X & Appio Iunio Sabino Coss. cautum est, *vt qui per domini & serui, aut patroni & liberti collusionem, factum probasset, vt vel seruus ad libertatem, vel libertus ad ingenuitatem proclamaret, liberque aut ingenuus pronunciaretur, is seruum quidem in potestate ac dominio suo, libertum autem in patronatu suo haberet. l.* 1. *D. de collus. deteg. l.* 2. *C. eod.* vbi hoc SC. vitiose pro *Iuniano Numianum* dicitur, & *l.* 8. *D. de in ius voc.* Sed vti adhuc principem egit haec constituens Domitianus: ita tyrannidem redolet SC. Asprenate & Laterano Coss. anno

L. IVNIVS MAVRVS, Lar. Aug. Magiſter, apud Gruter. *Inſcr. p. MLXVIII*, 8.

Iunius

vxor II. — vxor I.

POMPONIA GRATILLA uxor II. Aruleni Ruſtici, cui vidua nupſit. Relegata a Domitiano. Plin. *Epiſt. III*, 11.

Aſſudius Curianus, Gratillae ex priore matrimonio filius, a matre exheredatus, Plinio herede inſtuto. Plin. *Epiſt. V*, 11.

= N. = IVNIVS ARVLENVS RVSTICVS Philoſophus Stoicus a Domitiano interemtus. Suet. *Domit. Cap. X.*

IVNIVS MAVRICVS exſul ſub Domitiano. Plin. *Epiſt. I*, 5. & 14. *III*, 22.

IVNIA ſoror. = Vettius Bolanus, legionis ductor. Tacit. *Ann. XV*, 3. rexit Britanniam anno 821. Tac. *Hiſt. II*, 65. *Agric. Cap.* 8. & 16.

M. Vettius Ruſticus Bolanus Coſ. anno 863. Gruter. *Inſcr. p. CXXVIII*, 5. & *CLXIX*. 7.

Q. IVNIVS RVSTICVS cui rhetorem quaerit patruus, Iunius Mauricus. Plin. *Epiſt. II*, 15. Coſ. anno 872.

Fratres quidam Iunii Ruſtici, quorum meminit Plin. *Epiſt. II*, 15. inter quos fortaſſis *Iunius Mauricianus*, ICtus, de quo infra §. 309.

Iunia virgo, cui Plinius maritum inuenit Plin. *Epiſt. I*, 14. — Minucius Acilianus Brixienſis, Trib. pleb. Praetor & Senator. Plin. *Epiſt. I*, 14.

IVNIVS RVSTICVS Philoſophus Stoicus, Marci Antonini Imp. praeceptor, Iul. Capitol. *in Marco Cap. II.* Coſ. ſuffectus anno 915. Gruter. *Inſcr. p. CLXXXI*, 3. *Praefectus vrbi & amicus Imperatorum* vocatur a DD fratribus *l.* 1. §. 3. *D. de adpellat.* idem vt videtur, qui Iuſtinum Martyrem capitis damnauit. *Acta S. Iuſtini philoſophi & ſociorum eius*, apud Ruinart. *Act. martyr. ſel. p.* 58.

anno ab V. C. DCCCXLVI factum, quo *omnes philosophi vrbe in Italia excesse iussi sunt.* * Gell. *Noct. Attic. XV.* 11.

* Occasionem seuerissimae sanctioni praebuerat Iunius Rusticus, qui Paeti Thraseae & Heluidii Prisci laudes scribens, eos *sanctissimos viros* vocauerat. Adeo iis temporibus & virtutem laudare periculosum fuit. Sueton. *Domit. Cap. X.* Pertinuit id periculum ad plurimos, non modo Romanos, sed & Graecos, veluti Dionem Chrysostomum, qui hanc calamitatem suam commemorat *orat. XL.* Epictetum, Musonium, Demetrium, Peregrinum, in primis vero ad Iunii Rustici propinquos & amicos, quam vere philosophicam familiam breui schemati inclusam dabo ex Reines. *Epist. ad Rupert. XXXIV. p.* 216. *Epist. XXXV. p.* 251. sed a nobis hinc inde suppleto. Subiungam etiam alteram Heluidiorum & Paetorum Thrasearum gentem, vt tot vtriusque sexus personae illustres, & incredibilem sapientiae famam consequutae semel simulque oculis obuersentur. Et Iuniorum quidem Rusticorum stemma tale est: (†)

Alteram vero Heluidiorum & Paetorum familiam hoc schemate complectimur:

PAETVS CAECINA, qui cum Scriboniano contra Claudium Imp. fecerat. Plin. *Epist.* *III*, 16. = ARRIA, virilis animi femina, maritum in exsilium sequuta, cuius facta & mortem miratur. Plin. *ibid.*

- Filius mira pulcritudine & pari verecundia, qui viuo & simul aegrotante patre decessit. Plin. *Epist. III*, 16.
- ARRIA minor ob mariti fatum, mori cupide voluit, in filiae Fanniae solatium precibus mariti a proposito reuocata. Tacit. *Ann. XVI*, 34. = PAETVS THRASEA, a Nerone mori coactus. Tacit. *Ann. XVI*, 34.

Heluidius, qui inuito Vespasiano periit. Suet. *Vespas. Cap. XV.*

- HELVIDIVS PRISCVS a Domitiano interemtus, de quo Tacit. *Agric. Cap. II.* Sueton. *Domitian. Cap. X.* Plin. *Epist. I*, 5. *IX*, 13. = FANNIA, nouerca Heluidii. Plin. *Epist. IX*, 13. cum Arria & Gratilla relegata a Domitiano. Plin. *Epist. III*, 11.

- HELVIDIVS filius, qui tempore Plinii solus supererat domumque fulciebat. Plin. *Ep. IV*, 21.
- Duae filiae, quas ambas vno tempore a partu decessisse, refert Plin. *Epist. VII*, 21.

§. CCXL.

§. CCXL.

Subiungimus more noſtro ſeriem IVRISCONSVLTORVM, qui ſub Veſpaſianis potiſſimum floruerunt. Horum veluti familiam duxit COELIVS SABINVS, aliis perperam CAECILIVS, qui ab Othone Imp. Coſ. deſignatus in Kal. Iul. anni ab V. C. DCCCXXI. eum honorem & volente Vitelſio geſſit. Tacit. *Hiſt. I*, 77. Plurimum potuit ſub Veſpaſiano, *l.* 2. §. *vlt. D. de orig. iur.* eodem die auſpicante imperium, quo ipſe magiſtratum inierat. Scripſit *librum* DE EDICTO AEDILIVM CVRVLIVM: Gell. *Noct. Attic. IV*, 2. ex quo & illa, quae *Lib. VII*, 4. de ſeruis pileatis venum proſtantibus ex Coelio Sabino profert, decerpta videntur. Sabinianum eum fuiſſe, nemo dubitat: immo potius ab hoc ipſo demum Coelio Sabino *Sabinianorum* nomen ortum videri, iam ſupra monuimus. (§. CCVI. **)

ICti ſub Veſpaſianis, Coelius Sabinus.

§. CCXLI.

De CELSO patre, nihil fere memoriae proditum reperimus, quam quod in Ducennii Veri, Conſulis, conſilio fuerit. *l.* 29. *D. de legat. II.* At quis fuerit ille Ducennius, plerique ſe ſcire fatentur iuxta cum ignariſſimis. Et ſane ne probabilis quidem videtur coniectura Ant. Auguſtini, qui libro *de Nom. propr. pandect. Cap. III. p.* 259. C. Iuuentium Verum Coſ. vel Guil. Grotii, qui *Lib. II. de vit. ICt. Cap.* 2. L. Ceionium Commodum; vel denique V. C. Abr. Wielin-

Celſus pater.

lingii, qui *in Iurispr. restituta p.* 194. L. Ceionium Verum sub eo nomine latitare existimant *. Neque, an quidquam hic Celsus noster scripserit, hodie notum est, quia raro, & non nisi omissa libri inscriptione, citatur in iure nostro, ita tamen, vt eum inter Proculi sectatores fuisse, non obscurum videatur. *l.* 20. *D. de legat. II. l.* 39. *D. mandat.*

* C. Iuuentius Verus Cos. fuit anno ab V. C. DCCCLXXXVII. ad quem vix Celsus pater aetatem produxisse potuit. Reliqui quoque Coss. a Grotio & Wielingio laudati Celso patre iuniores videntur. Nos ergo intelligimus DVCENNIVM GEMINVM, Consulem, cum Pompeio Paullino suffectum ex Kal. Iul. anni ab V. C. DCCCIX. De his consulibus videndi Lydiat. *in serie summ. magistr. p.* 62. & Spon. *Miscell. erud. antiqu. p.* 278. Is sane & Veri cognomen habere potuit. Vid. *diss. nostra de P. Iuuentio Celso. p.* 10. De eius praefectura vrbis Tacit. *Hist. I*, 14.

§. CCXLII.

Pegasus.

De PEGASO, iurisconsulto celeberrimo, erudite disserit Aegid. Menag. *Amoen. iur. ciu. Cap. XVII. p.* 88. *sequ.* Patrem habuit trierarchum, cuius ex liburnae parasemo, quod Pegasus erat, ipse nomen accepit, vt refert Scholiastes Iuuenalis *ad Satyr. IV.* vbi & id addit, *eum iuris studiis tantam memoriae gloriam meruisse, vt* LIBER *vulgo, non homo diceretur.* Eumdem porro *omni honore functum esse*, refert, *quum & prouinciis plurimis praefuerit, & vrbis curam administrarit.*

rit. Et ſane de eius conſulatu teſtem habemus Iuſtinianum §. 5. *Inſt. de fideic. hered.* de praefectura vrbis Pomponium *l.* 2. §. *vlt. D. de orig. iur.* & Iuuenalem *Sat. IV. v.* 76. ex quibus teſtimoniis colligimus, eum ſemel ſub Veſpaſiano, atque iterum ſub Domitiano, vrbi praefuiſſe.

§. CCXLIII.

Proculeianos ab eximio hoc iurisconſulto PEGASIANORVM nomen adſumſiſſe, in vulgus notum eſt, quamuis id vocabulum in iure non occurrat. Videtur tamen ad illud adludere Scholiaſtes Iuuenalis, dum *ibidem* ſcribit: *Hinc eſt* PEGASIANVM *ſcilicet* IVS, *quod iurisperitus fuerit.* * Ex eius libris, ſi quos ſcripſit, nihil in *Pandectas* relatum eſt. At citatur tamen paſſim, talesque eius recenſentur ſententiae, vt eum cum Labeone, Proculo, Nerua plerumque ſenſiſſe, & diſſenſiſſe a Sabino, adpareat. *l.* 12. §. 3. *D. de inſtruct. & inſtr. l.* 7. §. 1. *D. de Senator. l.* 30. *D. de pecul. l.* 27. *fin. D. de adqu. rer. dom. l.* 2. §. 4. *D. de his, qui not. infam. l.* 116. *D. de verb. ſignif.*

Eius ſchola & ſcripta.

* Non praetermittenda hic ingenioſa, at mira tamen viri doctiſſimi, Iac. Haſaei, ſententia, qui in ſingulari *de Berytenſi iurisconſultorum academia* diatribe *Cap. III.* §. 5. Pegaſi placita iam a Veſpaſiani temporibus Beryti doceri ſolita eſſe, exiſtimat, idque probat teſtimonio Iuuenalis *Sat. III. v.* 117.

Ripa nutritus in illa,
Ad quam Gorgonii delapſa eſt pinna caballi.

Quae poetae verba ille hac περιφράσει explicat:

 la

In illa ripa, ad quam Gorgonii caballi pinna, id est, Pegasiani iuris disciplina, quasi pinna pegasi, delapsa est, quia ius ex placitis sectae Pegasianae ibi docebatur. Sed loqui ibi poetam de Egnatio Celere, Beryti nato, res ipsa docet, caussamque iam perorauit V. C. Gottfridus Mascou. *de Sectis Sabin. & Proculeian. Cap. III. §. 5. n. 2. p. 68. sequ.*

§. CCXLIV.

Vrseius Ferox.

Circa eadem tempora floruisse, anteriores tamen aetate antecessisse videtur VRSEIVS FEROX, cuius permagnam & sereniorem fuisse famam, vel ex eo colligas, quod eius libros notis illustrarunt C. CASSIVS LONGINVS, (§. CCXXIX. *) & IVLIANVS. Proculo tamen posterior fuit, cui aliquoties denunciat testimonium. *l. 27. §. 1. D. ad leg. Aquill. l. 11. §. 2. D. de aqu. & aqu. pluu.* Ipse non modo a Iuliano, sed & a Cassio laudatur, ex eoque manifesto consequitur, vt eum sub Nerone & Vespasianis floruisse dicamus. Proculeianorum sua aetate acerrimus fuisse videtur, dignus quippe visus, in quem strictuas conficerent duo scholae Sabinianae decora, C. Cassius & Saluius Iulianus. *

* Quid scripserit, non minus hodie ignoramus. Opus tamen eius non exiguum fuisse videtur. Quamuis enim Index Florentinus Iuliani *libros* tantum *quatuor ad Vrseium* recenseat: ipsius tamen *Vrseii Librum X.* laudat Vlpianus apud *Pariatorem legum Mos. & Rom. tit. XI. §. 7.*

§. CCXLV.

Fufidius.

FVFIDIVM, ignotum antehac iurisconsultum, primus ab obliuione vindicauit Iac.

Cu-

Cuiac. *Obs. I*, 9. in eo tamen falsus, quod illum, libera adhuc republica, floruisse existimauit, * quum Atilicinum, Proculo σύγχρονον, (§. CCXXX.) laudet, *l.* 5. *D. de aur. arg. mund. leg.* recte id obseruante Grotio *de vit. iurisconf. II*, 4. Ceterum paucissimis *Pandectes* locis mentio fit huius Fufidii, ex iisque adparet, eum scripsisse libros QVAESTIONVM, quorum secundus laudatur *d. l.* 5. *D. de aur. arg. mund.* Addantur *l.* 25. *D. de manumiss. vind.* & *l.* 29. *D. de rebus auctor. iud. possid.*

* Nec magis solida est Ant. Augustini diuinatio, qui eumdem fuisse hunc Fufidium existimat cum illo L. Fufidio, ad quem M. Scaurum tres libros de vita sua scripsisse, quemque in aliquo patronorum numero fuisse, refert Cicero *in Bruto Cap. XXIX.* Plin. *Histor. Nat. XXX*, 1. Ita Ant. Augustin. *de nom. propr. Pand. p.* 244. sed eodem Grotii argumento refutandus. Celebris fuit Fufidiorum familia, a qua & *lex Fufidia* nomen habuit. Passim etiam Fufidiorum fit mentio a Cicerone *in Pisonem Cap. XXXV.* Horatio *in Satyris* & ab aliis.

§. CCXLVI.

Sed & PLAVTII magnum inter iurisconsultos eorum temporum nomen fuisse, vel ex eo patet, quod ad eius libros certatim notas scripserunt NERATIVS, IAVOLENVS, POMPONIVS, & PAVLLVS. Quum vero ipse CASSIVM & PROCVLVM laudet, *l.* 8. *D. de auro arg. mund. leg. l.* 43. *D. de condit. & demonstr.* & Plautius.

 vicis-

vicissim laudetur a NERATIO, *l. 5. D. de seruit. praed. rustic.* certissimum profecto est, eum Vespasianorum temporibus vixisse. *

* *Plautii* celeberrimi fuerunt sub Claudio & Nerone Augustis, in primis *A. Plautius*, qui primus e consularibus Britanniae praefuit, Tacit. *Agric. Cap. XIV.* atque inde ouans rediit. Tac. *Annal. XIII*, 32. Nec magis notus *Plautius*, qui inter Messalinae adulteros nominatus ob patrui, Auli procul dubio, merita id flagitium impune tulit. Tac. *Annal. XI*, 30 & 36. Denique omnium celeberrimus Plautius Lateranus, qui a Nerone mori iussus, incredibile constantis atque intrepidi animi specimen edidit, laudatus ideo a Tacito *Annal. XV*, 60. & Arriano *Diss. Epictet. Lib. I. Cap.* 1. Postremo huic liberi fuerunt superstites, quos ne complecti quidem patri ante mortem licuit, teste Tacito *ibid.* Sed eodem tempore & alii celebrantur Plautii, quorum accuratius stemma confecit Reines. *ad Rupert. XXXII. p* 106. Verosimile itaque est, virorum istorum aliquem Plautii nostri vel parentem vel, fratrem fuisse.

§. CCXLVII.

Octauenus. Proximus est OCTAVENVS, de quo, quod dicamus, fere nihil est, nisi quod illi a Valente, Terentio Clemente, Pomponio, Marciano & Vlpiano saepius testimonium denuncietur, * adeoque & ipse sub Vespasianis videatur floruisse. Grot. *de vit. iurisconsf. II*, 5. Idem suspicatur, eum quaedam AD EDICTVM, nec non AD LEGEM IVLIAM ET PAPIAM, in quibus illustrandis eo tempore iurisconsulti praecipue exercebant ingenia, scripsisse. Quod posterius

ex

ex *l.* 32. *D. qui, & a quib. manum. lib. non fiunt* colligit: quamuis rem non adeo expeditam esse, obseruauerim *in Commentar. ad leg. Iul. & Pap. I,* 1, 4. *p.* 15.

* Laudatur hic iurisconsultus etiam ab auctore *fragmenti veteris iurisconsulti*, quod a Petro Pithoeo primum in lucem protractum, postea Ant. Schultingius *Iurisprudentiae suae veteri & anteiustinianeae* inseruit, & quidem § *XII. p.* 806. vbi tamen falso vocatur OCTAVIANVS. Ceterum ex hoc ipso fragmento saltim id discimus, quod Octauenus hic meminerit legis Iuniae Norbanae, adeoque eum post Tiberii tempora vixisse oporteat.

§. CCXLVIII.

Denique & VALERII SEVERI scripta memorantur a Iuliano, *l.* 30. *D. de negot. gest.* adeoque satis certum est, iurisconsultum istum ante Hadriani imperium vixisse. Fallitur tamen, nisi ipse fallor, Guil. Grotius *de vit. Iurisconf. II,* 5, dum Hadrianum Imp. *l.* 3. §. 2. *D. de testam.* ad hunc ipsum VALERIVM rescripsisse, existimat, quum ibi non *Seuerus*, sed *Verus Valerius* nominetur, & nominis istius emendatio nullius fide MSCti nitatur. Neque magis certum est, quod idem coniicit Grotius, *Valerium* hunc esse illum *Seuerum*, quocum Plinio Secundo litterarum commercium intercesserit: Vid. *Lib. III. Epist.* 6. 18. *Lib. IV.* 28. *Lib. V. Epist.* 1. *Lib. VI. Epist.* 27. *Lib. IX. Epist.* 22. Nam nec Valerii nomen exstat apud Plinium, &, si exstaret, illud eo

Valerius Seuerus.

tempore tam multis commune fuit, vt nihil certi ex eo colligere liceret. *

* Plures eo tempore passim occurrunt VALERII SEVERI, & quidem milites aeque, ac aliorum ordinum homines, maxime in marmoribus. Vid. Gruter. *Inscript.* p. *XLIX*, 4. p. *DLXVI*, 6. p. *DCCXLV*, 6. p. *MLXXVII*, 7. Periculosum ergo est, in tanta *Valeriorum* & *Seuerorum* ὁμωνυμία certi quid statuere velle.

§. CCXLIX.

Status iuris sub Nerua.

Haec de Vespasianorum temporibus. Eorum successor M. COCCEIVS NERVA, Imp. iurisconsulti filius & nepos, licet breue habuerit imperium, non tamen omnino nihil ad augendam iurisprudentiam contulit. Primus PRAETOREM FISCALEM, qui inter fiscum & priuatos ius diceret, constituit, *l.* 2. §. 32. *D. de orig. iur.* & militibus, testamenta condituris, plenissimam indulgentiam dedit * *l.* 1. *D. de testam. milit.* Primus deinde quaestionem de statu defunctorum, elapso a morte quinquennio, vetuit. *l.* 4. *pr. D. ne de statu def.* quin & primus ciuitatibus omnibus, quae sub imperio Romano essent, legata relinqui permisit. Vlpian. *Fragm. XXIV*, 8. LEGIS quoque AGRARIAE a D. Nerua latae mentio fit *l.* 1. *D. de term. mot.* sed ea procul dubio SC. tantum fuit. Vlr. Obrecht. *de legib. agrar. Cap. V.*

* Idem & filiisfamilias militantibus testandi dedit facultatem, de iis saltim rebus, quas in expeditione adquisiuissent. Id Traianus postea firmauit, militibusque, licet in patria potestate constitutis, eam potestatem ratam esse voluit.

Ha-

Hadrianus vero eam vlterius produxit etiam ad veteranos. *pr. Inst. quib. non est perm. fac. test.*

§. CCL.

Status iuris sub Traiano. SC. Rubrianum.

Neruae successit TRAIANVS, *Optimi* cognomine ornatus a Senatu, laudatusque tantum non ab omnibus eorum temporum scriptoribus. Quemadmodum ciuilitatis laudem in omnibus rebus adfectauit: ita seruauit id institutum, vt de praecipuis ad Senatum referret. Argumento sunt tot SCta, sub eius imperio condita, inter quae primum est RVBRIANVM, factum anno DCCCLIII Rubrio Gallo & C. Coelio Hispone Coss. ex Kal. Iul. suffectis. Grut. *Inscr. p. CCCCLXIV*, 1. quo cautum, *vt, si hi a quibus libertatem praestari oporteret, euocati a Praetore non adessent, neque vlla iusta caussa impedirentur; Praetor vero, caussa cognita, libertatem deberi, pronunciasset, eorum status eodem iure seruaretur, ac si directo manumissi essent.* * Ita enim hoc SC. describitur *l. 26. §. 7. sequ. l. 28. l. 33. l. 36. D. de fideicomm. libert. l. 3. §. 3. D. de legit. tut.*

* In *l. 29. D. de fideicomm. libert.* Paullus addit: *Si quis, posteaquam in ea caussa esse coeperit, vt ex fideicommisso manumitti deberet, alienatus sit, eum quidem, cuius interim seruus fuerit, manumittere cogi. neque hic distingui, iusta an non iusta caussa absit: omnino enim* LIBERTATEM EI SERVARI. Postrema verba Merill. *Obseru. VI*, 24. mutanda censet, rescribendumque putat: *Omnimodo enim &* LIBERTVS *seruatur.* Qua in re sequitur Graecos, praefatus, *non temere quidem se adsentiri Grae-*

 corum

eorum interpretationibus, quibus vis Latini sermonis, & potissimum verborum ad ius ciuile pertinentium haud satis perspecta fuerit: hic tamen rationem facere, vt eorum lectionem tueri malit. At quae ratio? Quod in ipso SCto ita exprimitur: *eorum status seruatur*, id Paullus reddit: *ei libertas seruatur.* Et quis ita loquitur: *libertus seruatur?*

§. CCLII.

SC. Dasumianum. Paullo post prodiit SC. DASVMIANVM. Illud enim non multo post *Rubrianum* & *Articuleianum* factum esse, obseruauit Ant. Augustin. *de nom. propr. Pandect. Cap. IV. p.* 325. Eo cautum *, vt si ex iusta *etiam caussa abesset, qui fideicommissariam libertatem deberet, & hoc pronunciatum esset, perinde libertas competeret, atque, si, vt oportebat, ex caussa fideicommissi manumissus esset.* Ita Marcianus *l.* 51. §. 4. *D. de fideic. libert.* Itemque, *vt, quemcumque fideicommissam libertatem ex quacumque caussa debere pronunciatum fuerit, & eum eosue abesse contigerit, perinde haberetur, atque si, vt oportebat, ex caussa fideicommissi manumissus esset. l.* 51. §. 6. *D. eod.*

* Noui ergo quid Rubriano adstructum est per SC. Dasumianum. Ex Rubriano enim ob verba, *Si adesse noluerit*, quaerebatur, quaenam sit caussa absentiae, iustane an iniusta? si iniusta, seruus manumittebatur, sed fiduciarius iura patronatus amittebat. Sin iusta, libertas seruabatur, sed iura patronatus salua esse iubebat SC. Dasumianum. *l.* 36. *D. de fideic. libert.* Merill. *Obseru. VI*, 24.

§. CCLIII.

§. CCLIII.

SC. ARTICVLEIANO Traiano IV. & Sex. Articuleio Paeto Coss. anno ab V. C. DCCCLI. facto cautum est, *vt quacumque in prouincia libertas seruo relicta testamento fuerit, Praeses eius prouinciae ea de re cognosceret, quamuis heres non esset eius prouinciae. l. 51. §. 7. D. de fideicomm. libert.* Inter SCta procul dubio etiam fuit illa LEX VECTIBVLICI, quae libertis municipiorum iura ciuitatis concessit, *l. ult. C. de seru. reip. manum.* quamque ego iisdem temporibus conditam fuisse arbitror. * SC. Articuleianum & lex Vectibulici.

* Municipia olim seruos manumittere plane non poterant, quia actio legis non poterat per procuratorem explicari. *l. 123. pr. D. de regul. iur. l. 3. C. de vind. lib.* Postea id permissum quidem est municipiis: at manumissi non ciues erant, sed ex lege Aelia Sentia tantum in libertate morari dicebantur. Vlpian. *Fragm. I,* 12. Quum porro lex Iunia Norbana omnes, quos lex Aelia Sentia in libertate morari patiebatur, Latinae conditionis esse iuberet: idem ius & municipiorum libertis competebat: donec hac lege Vectibulici participes fierent iurium ciuitatis. Quamobrem parum solida est V. C. Hermanni Noordkerkii obseruatio, legem illam Vectibulici multo antiquiorem esse temporibus Tiberii, existimantis, *in Disquis. de lege Petron. p.* 98. Potius hanc legem, quodcumque verum eius nomen fuerit, latam esse oportet inter annum DCCLXXI. quo lex Iunia Norbana lata est, & annum V. C. DCCCLXXXI. quo lex Vectibulici etiam ad prouincias prolata est. *l. vlt. C. de seru. reip. manumitt.* Quum vero monstrum nominis sit illud Vectibulici, anno vero V. C. DCCCLXIII. Consul cum L.

Calpurnio Pisone fuerit VETTIVS RVSTICVS BOLANVS, Gruter. *Inscr. p. LXVI,* 2. *p. CXXVIII,* 5. *p. CLXIII,* 7. non dubitamus, quin scribendum sit: *lex Vettia vel Vectia Bolani.*

§. CCLIV.

SC. ἀνώνυμον de actione subsidiaria aduersus magistratus.

Denique SCti, quo *actio subsidiaria aduersus magistratus municipales, tutorum nominatores, si administrationis tempore non fuerint soluendo, nec ex cautione fideiussoris solidum exigi possit, indemnitatis nomine introducta est,* mentio fit in constitutione DIOCLETIANI & MAXIMIANI AVG. *l. 5. C. de magistr. conuen.* Id vero auctore Traiano factum esse, & hac ipsa lege exprimitur, & aliunde satis notum est.

§. CCLV.

Rescripta & edicta Traiani.

Multa tamen etiam Traianus non adhibito in consilium Senatu, RESCRIPTIS atque EDICTIS constituit. Et illorum quidem quam plurima memorantur in iure nostro: magis tamen notatu digna sunt EDICTA, veluti *de iis, qui se ipsi detulerint, parte quadam eorum, quae contra leges ceperint, donandis.* * *l.* 13. *pr.* §. 1. *l.* 15. *l.* 16. *l.* 42. *l.* 49. *D. de iure fisci. l.* 5. §. 10. *D. de his, quae vt indign.* Quod BENEFICIVM D. TRAIANI, quod in iure nostro vocatur, caput tantum fuisse videtur EDICTI seuerissimi, *quo delatorum calumnias compescuit.* Plin. *Panegyr. Cap. XXXIV.* Sed & de stateris adulterinis, *l. 6. §. 1. D. de extr. cogn.* nec non de pol-

pollicitationibus, quaedam edixisse dicitur princeps optimus. *l.* 14. *D. de pollicitat.*

* Haec sui ipsius delatio ad caduca, quae fiscus capiebat, pertinebat. Quum enim lege Iulia caducaria praemia constituta essent delatoribus, quae deinde Nero ad quartas redegerat, Suet. *Ner. Cap. X.* id vero lucrum plures moueret, vt per calumniam bona quaeuis, tamquam caduca deferrent: demum delatorum calumniis ita intercessit Traianus, vt ipsis possessoribus liceret, se ipsos deferre, illudque tunc lucrum maius caperent, quam alioquin delatoribus vel quadruplatoribus cedebat, nempe dimidiam. *l.* 13. *pr. D. de iure fisci.* Quumque alias non omnibus promiscue liceret deferre: se ipsos deferre poterant etiam feminae, & adolescentuli in pupillari aetate constituti, *l.* 16. *D. eod.* modo se ipsos tantum deferrent, non alios. Id enim tam rigide exigebant interpretes, vt ne illud quidem, quod seruo fuerat relictum, a domino deferri paterentur. *l.* 13. §. 8. *D. eod.* Dubitatum etiam legimus, an heres eius, qui contra leges ceperit, deferre posset. At DD. Fratres rescripserunt, ita demum heredes deferre posse, si is, cui plus iusto datum fuerit, constituerit se ipsum deferre, idque morte praeuentus non potuerit. *l.* 13. §. 5. 6. *D. eod.* Plura, quae ad hoc edictum illustrandum pertinent, obseruauimus *in Commentar. ad leg. Iul. & Pap. Lib. III. Cap.* 10. §. 3. *p.* 446. *sequ.*

§. CCLVII.

Proximum est, vt & IVRISCONSVLTORVM, qui sub Nerua & Traiano potissimum floruerunt, breuem recensum instituamus. Horum princeps, P. IVVENTIVS CELSVS, qui ex rationibus nostris anno

Iurisconsulti sub Nerua & Traiano. P. Iuuentius Celsus.

anno ab V. C. DCCCXX aut non multo post natus *, & puer artibus elegantioribus ac philosophia Stoica probe excultus, iurisprudentiam a patre edoctus est. *l.* 20. *D. de legat. III.* cuius exemplo & Proculi sectae se addixit. Cuiac. *Obs. VIII*, 35. *XXVII*, 12. Mascou. *de sect. Sabin. & Proculei. Cap. III.* §. 7. *p.* 75. Attamen veritatis, quam sectae, studiosior, aliquando a Labeone, Nerua, ipsoque patre dissensit, *l.* 25. *pr. D. de furt. l.* 29. *D. de euict. l.* 3. §. 6. *D. de condict. causs. dat.* ac Sabino & Cassio adsentiri non dubitauit. *l.* 65. §. 3. *D. de legat. III. l.* 6. *D. de condict. ob turp. causs.*

* Rationes autem ita subducimus. Iuuentii nostri praetura incidit in aetatem Plinii. Et hic quidem refert, cum Praetorem grauiter altercatum esse cum Licinio Nepote, de sententia, quam hic in caussa Pomponii Rufi Vareni, repetundarum a Bithynis postulati, in Senatu dixerat. Plin. *Lib. VI. Epist.* 5. Ea caussa acta est anno ab V. C. DCCCLIV. quia tunc *M' Acilium Rufum*, Cos. designatum, primum sententiam dixisse, alibi obseruat Plin. *Lib. V. Epist.* 20. qui eo anno consul suffectus fuit. Quumque ex eodem constet Plinio, *Lib. VII. Epist.* 16. leges annarias tunc adhuc religiose fuisse obseruatas, annum vero praeturae legitimum eo tempore fuisse aetatis trigesimum quartum, nemo ignoret, natum esse oportet Celsum nostrum circa annum DCCCXX, vel aliquot annis prius aut posterius, quia aliquot anni aliquando vel iure liberorum, vel beneficio Principis remittebantur. Tacit. *Annal. II*, 51. *l.* 2. *D. de minorib. Comment. nost. in Leg. Iul & Pap. II*, 6. §. 3. *p.* 201.

§. CCLVII.

§. CCLVII.

Cum Nerua, qui imperio poſtea potitus eſt, aliisque coniurauerat aduerſus Domitianum, ſed nominatus inter coniuratos, eo periculo ſe callide expediuerat, dum perſuaſerat principi, ſe expertem eſſe eius criminis, & liberaliter ei fuerat pollicitus, ſe ipſum indagaturos ſceleris ſocios, argumentoque coniurationis perſpicuo ſuggeſturum: ita vero dimiſſus, rem ad caedem vſque Domitiani extraxerat. Dio Caſſ. *Lib. LXVII. p.* 765. Philoſtr. *Vit. Apoll. Tyan. VII*, 3. Hoc facinus illi, caeſo Domitiano, magno procul dubio adiumento fuit ad honores conſequendos. Praeturam enim anno ab V. C. DCCC LIV. Plin. *Lib. VI. Epiſt.* 5. Conſulatum priorem neſcio quo anno; poſteriorem anno ab V. C. DCCCLXXXI. collega Marcello geſſit. Noriſ. *de Epoch. Syro-Macedon. p.* 498. quin & inter Hadriani amicos & conſiliarios fuit, Spartian. *Hadrian. Cap. XVIII.* extremis eius annis, vti videtur, fato functus. * Vid. *Diſſ. noſtr. de P. Iuuentio Celſo p.* 21. Eius honores.

* Non ergo confundendus eſt noſter cum filio eiusdem nominis, qui ſub Antoninis Imperatoribus tamquam PROMAGISTER, libello liberti Auguſt. quo petierat vt coniugis & filii reliquias feretro fictili liceret inferre III. Non. Nouembres Antio & Opimiano Coſſ. ordinariis, id eſt, anno ab V. C. DCCCCVII. ſubſcripſit. Is libellus cum P. IVVENTII PROMAGISTRI ſubſcriptione integer exſtat in lapide apud Gruter. *p. DCVII*, eumque perperam ad iurisconſultum noſtrum retulerunt Grot. *de vitis iuriſc. II*, 3. & Menag. *Amoenit. iur. ciu.*

Cap.

Cap. XX. p. 98. quum eum, tunc fere nonagenarium, Promagistri negotiosissimum officium obiisse, ne verosimile quidem videatur.

§. CCLVIII.

Necnon scripta.

Scripsit EPISTOLAS, quarum *librum XI.* laudat Vlpianus, *l.* 3. *D. de minorib.* nec non QVAESTIONVM *libros* saltim XIX. * *l.* 1. *D. de reb. cred. l.* 9. §. 2. *D. de hered. instit. l.* 19. *D. de aur. arg. leg.* itemque COMMENTARIOS, quorum *liber VII.* laudatur *l.* 19. §. 6. *D. de aur. arg. mund.* Ex nullo vero alio opere Tribonianus fragmenta in *Pandectas* retulit, quam ex DIGESTORVM *libris XXXIX.* vt illi soli ea aetate adhuc exstitisse videantur. Somniare dixeris Bern. Rutil. *in Vit. iurisconf. Cap. LVIII.* qui Celso nostro INSTITVTIONVM *libros XX.* nec non IAN. VINC. GRAVINA, qui ei librum DE VSVCAPIONIBVS tribuit, in eoque illum crebram patris sui mentionem facere addit, quum CELSI *patris* vix semel ac iterum mentio fiat in toto *Pandectarum* opere.

* Quales fuerint scripti a veteribus iurisconsultis QVAESTIONVM libri, (tales enim praeter nostrum & Africanus, Maecianus, Ceruidius Scaeuola, Tertullianus, Papinianus, Callistratus & Iulius Paullus reliquerunt,) ostenderunt Iac. Cuiac. *in Tract. I. in African.* V. A. Corn. van Bynkershoek *ad l. tecta Cap. I. p.* 6. & Eu. Otto *in Papiniano Cap. XII. p.* 234. Nimirum quum saepe ICti inciderent in problemata iuris; ea, publice tractata, editis quaestionum libris euulgabant iurisconsulti, rationesque, cur eae decisiones placuerint, diligentius atque exquisitius,

sitius, quam in *Responsorum libris*, explicabant. Ex quo simul intelligitur, cur inscriptionem QVAESTIONVM PVBLICE TRACTATARVM operi suo praefixerit Ceruidius Scaeuola.

§. CCLIX.

Σύγχρονος P. Iuuentio Celso, eiusque condiscipulus, (siquidem vterque Celso patri in schola Proculeiana successit, *l. 2. §. vlt. D. de orig. iur.*) fuit NERATIVS PRISCVS *, vir omnibus probatissimus & doctrina moribusque eximius, & tam carus Traiano Imperatori, vt hic non modo consiliis eius vteretur, *l. 5. D. si a parent. quis manumiss.* sed & ex multorum sententia eum successorem designaret, eique aliquando diceret: *Commendo tibi prouincias, si quid mihi fatale acciderit.* Spartian. *Hadr. Cap. IV.* Consul fuit, collega Annio Vero, *l. 6. D. ad leg. Cornel. de sicar.* posteaque & inter Hadriani consiliarios locum habuit, Spartian. *Hadr. Cap. XVIII.* sub quo principe & decessisse illum, opinor. Neratius Priscus.

* In veteris ICti *fragmento Regularum* apud Schulting. vocatur NERATIVS PROCLVS, Sed aut *Priscus* rescribendum, quod Pithoeo placuit, aut & PROCVLVS, quod ego malim. Ceterum, quum apud Vlpian. *Fragm. tit. XI.* §. 28. PRISCVS dicatur inter Proculeianos & Cassianos in quaestione de pubertate ita se medium gessisse, vt amborum sententiam coniungeret, incertum est, nosterne sit intelligendus, an Iauolenus, quia vterque & eiusdem cognominis, & maximae auctoritatis fuerit. Schulting. *Iurisp. vet. anteiustin. p. 604.*

§. CCLX.

§. CCLX.

Eius scripta.

Plura reliquerat ingenii monimenta, veluti REGVLARVM *libros XV*, MEMBRANARVM *libros VII*, RESPONSORVM *libros III*, quae sola in Indice Florentino memorantur. At praeter haec opera laudantur etiam *libri* EPISTOLARVM *, *l.* 12. §. 35. *D. de instr. & instr. leg. libri* EX PLAVTIO, *l.* 5. *D. de seru. praed. rustic. libri* DE NVPTIIS apud Gell. *Noct. Attic. IV*, 4. Edidit etiam NOTAS AD FVLCINIVM, *l.* 43. *D. de mort. causs. donat.* quemadmodum & AD NERATIVM *Notarum libros IV.* reliquerat Iulius Paullus. Ceterum & Neratium fecisse cum Proculo, vel schola, ex qua prodierat, satis superque demonstrat Mascou. *de Sect. Sabin. & Procul. III*, 8. *p.* 76.

* Videtur Neratius litterarum commercium habuisse cum viris, qui tum floruerunt, doctissimis. Nam & Plinius, quas *Lib. II. Epist.* 13. *Lib. VI. Epist.* 8. & *Lib. VII. Epist.* 8. & 19. ad Priscum dedit, epistolas, ad Neratium nostrum videtur scripsisse. At EPISTOLAE tamen, quales Proculus, Celsus, Neratius, aliique veteres iurisconsulti reliquerunt, non tam ad familiares amoris caussa & de negotiis priuatis, quam ad iurisconsultos de quaestionibus iuris dubiis, vel ad consulentes, de speciebus ambiguis scriptae videntur.

*. CCLXI.

T. Aristo.

Iisdem temporibus inclaruit T. ARISTO, aequalis Celso & Neratio, quibuscum illi & litera-

terarum commercium intercessit. *l.* 19. §. 2. *D. locat. l.* 3. *pr. D. quae res pign. vel hypoth. l.* 29. §. 1. *D. de statulib.* Ex quo tamen non consequitur, eum Proculeianis esse adnumerandum, & Pegasi sane opinione suam seiungit sententiam. *l.* 19. *D. de hered. instit.* Amicissimus fuit Plinio, qui *Lib. I. Epist.* 22. illi, pertinaciter aegrotanti, tamquam iam mortuo, tanta facundia parentauit, vt simul veram perfecti iurisconsulti imaginem, qualem illo tempore animo concipiebant viri docti, ob oculos ponere voluisse videatur. *

* Primo generatim laudat eius grauitatem, sanctitatem, doctrinam, quam tam variam ac diffusam esse ait, *vt sibi non vnus homo, sed litterae ipsae, omnesque bonae artes, in vno homine summum periculum adire videantur.* Deinde inprimis eruditionis iuridicae ambitum ita circumscribit: *Quam peritus ille & priuati iuris & publici? quantum rerum, quantum exemplorum, quantum antiquitatis tenet? nihil est, quod discere velis, quod ille docere non possit. Mihi certe, quoties aliquid abditum quaero, ille thesaurus est.* Laudat porro eius in sermonibus fidem, in respondendo circumspectam tarditatem, frugalitatem in victu & cultu, magnitudinem animi, quae nihil ad ostentationem, omnia ad conscientiam referat. Denique eum tamquam genuinum Stoae alumnum describit, quamuis enim non sectetur gymnasia & porticus, nec disputationibus longis aliorum ocium suumque delectet, sed in toga negotiisque versetur, multosque aduocatione, plures consilio iuuet: non tamen facile quemquam eorum, qui sapientiae studium habitu corporis praeferant, huic viro videri comparandum. Addit, nemini illum castitate, pietate, iustitia, fortitudine, patien-

tia in morbo pertinacissimo, etiam primo loco cedere: quin iam sibi paucisque aliis aperuisse eum consilium, sponte exeundi e vita, si medici morbum insuperabilem esse renunciarent. Quae omnia argumento sunt, Aristonem more saeculi philosophiam Stoicam cum accuratiore jurisperitia omniumque bonarum artium scientia coniunxisse.

§. CCLXII.

Eius scripta.

De scriptis Aristonis, quod mireris, nihil Plinius. Ex iure tamen nostro patet, illum notasse AD CASSIVM, *l.* 7. §. 3. *l.* 17. *D. de vsufr.* AD SABINVM, *l.* 6. *D. de vsu & habitat.* *l.* 3. §. 1. *D. de penu leg.* nec non AD LIBROS POSTERIORVM LABEONIS, *l.* 17. §. *vlt. D. de hered. instit.* Librum porro illius DE FVRTIS laudat Gell. *Noct. Att. XI*, 18. & collectionem DECRETORVM FRONTINIANORVM * Pomponius *l. vlt. D. de adquir. vel amitt. possess.* An & RESPONSA, & DIGESTA scripserit, (quod ex *l.* 8. §. 5. *D. si seru. vind.* & *l.* 44. *D. solut. matr.* colligunt,) alii viderint.

* At quid DECRETA FRONTINIANA? Id hodie nemo facile dixerit. Videtur tamen quidam vel *Frontinus*, vel *Fronto* in iurisdictione sua multa seuere ac prudenter decreuisse, quae deinde digna visa Aristoni, quae animaduersionibus suis illustraret. Ceterum ad *Frontonem* quemdam rescribit Traianus, *l.* 5. *D. de poen.* & M. Cornelius Fronto Consul fuit anno ab V. C. DCCCLII. idem fortassis cum priore. Sed alii quoque circa eadem tempora passim memorantur *Frontones* & *Frontini*, quos recenset Ant.

Ant. Auguſtin. *de nom. propr. Pand. p.* 272. 353. 361. 377. 379. & 399.

§. CCLXIII.

Minus celebres ea aetate fuerunt ARRIANVS, SERVILIVS & VIVIANVS. *Arrianum* Guil. Grotius eumdem eſſe ſuſpicatur cum illo, ad quem litteras dedit Plin. *Lib. I. Epiſt.* 2. *Lib. II. Epiſt.* 11. *&* 12. *Lib. IV. Epiſt.* 8. & alibi. Sed id incertum. Certius multo eſt, eum ſcripſiſſe libros DE INTERDICTIS, qui citantur *l.* 11. *D. de hered. petit. Seruilius* a ſolo Terentio Clemente laudatur, & ita quidem, vt eum Proculo poſteriorem fuiſſe adpareat, * *l.* 10. *D. de iure patron.* Poſtremus Viuianus, laudatus ſubinde a Ceruidio Scaeuola, Pomponio, Vlpiano, Paullo, ipſe aliquando Sabino, Caſſio & Proculo teſtimonium denunciat. Quaedam ſcripſiſſe videtur AD EDICTVM, ad quae deinde notas edidit Pomponius. *l.* 17. §. 4. *D. commodati.* Arrianus, Seruilius, Viuianus.

* Ex quo manifeſtum eſt, quamuis pro *Seruilius* plerique codices MSSC. habeant SERVIVS, hic tamen intelligi non poſſe Seruium Sulpicium. Quandoquidem tamen iurisconſulti veteres raro citarunt obſcurioris famae homines: elegans profecto eſt coniectura V. A. Corn. van Bynkersh. *Obſeru. V*, 23. *p.* 125. pro *Seruilio* reſcribentis *Ceruidium*, puta Scaeuolam, & qui per aetatem & laudari a Terentio Clemente, & laudare Proculum potuit.

§. CCLXIV.

De ſerenioris famae iurisconſulti, MINVCII Minucius Natalis.

NVCII NATALIS, aetate eo minus dubitare licet, quod ad eum rescripsisse dicitur Traianus, *l. 9. D. de feriis.* Cuiac. *Obseru. VII*, 2. & ita quidem, vt eum tunc Proconsulem fuisse adpareat, quippe cuius de officio ibi Vlpianus disseruit. Firmant hanc coniecturam marmora apud Gruter. *Inscr. p. LIX*, 8. & *p. XLIX*, 6. in quorum altero PROCOS. LIBYAE; in altero LEG. AVG. PRO PR. PROVINCIAE MOESIAE INFERIORIS vocatur. * Sabinianum se suo indicio prodit. *l. 61. D. de rei vindic. l. 22. D. de reb. cred. l. 6. §. 4. D. de act. emti.* Cuiac. *Observ. X*, 4. Quid vero scripserit, hodie fere nescimus, quamuis eius libros, qualescumque fuerint, notis a IVLIANO illustratos esse, satis constet.

* Ex eadem inscriptione patet, Minucio huic praenomen fuisse *Lucio*, itemque eum & Consulem & Augurem fuisse. Tota enim ita se habet:

HERCVLI
TIBVRT. VICT.
ET CETERIS DIS
PRAET † TIBVRT.
L. MINVCIVS
COS. AVGVR
LEG. AVG. PR. PR.
PROVINCIAE
MOESIAE INFER.
VOTIS SVSCE.

† Apianus rectius legit PENAT.

In quem vero annum hic consulatus L. Minucii Natalis incidat, nullo indicio deprehenditur.

§. CCLXV.

§. CCLXV.

CALVISII cuiusdam nomen iurisconsultorum catalogo ideo inseruit Guil. Grot. *de vit. ICt. II, 5.* quod Plinius Secundus *Lib. V. Epist. 7.* Caluisio cuidam dat negotium, Decurionum Comensium ordinem docendi, quid iustum sit circa legata municipio relicta. Sed quum talia, vt non dicam cuius ex triuio, saltim mediocriter prudenti diligentique homini mandare potuerit Plinius: ego ideo Comensem illum non dixerim iurisconsultum, multo minus illum auctorem crediderim ACTIONIS CALVISIANAE, cuius originem ad eumdem referre non dubitet Grotius. An & Caluisius?

§. CCLXVI.

Meliore iure hic locum damus LAELIO FELICI, quem ad Hadriani tempora vitam produxisse, patet ex *l. 3. D. si pars hered. pet.* Scripsit AD MVCIVM, ex quo libro quaedam decerpsit Gell. *Noct. Attic. XV, 27.* Nec aliunde esse videntur, quae ab eo ἀυτόπτῃ scripta esse dicuntur de muliere Alexandrina, quinque simul vtero gestante. * *d. l. 3. D. si pars hered. pet.* Ceterum Laelii Felicis testimonio vtitur etiam Paullus *l. 43. D. de hered. pet.* Laelius Felix.

* Eamdem historiam narrant etiam Caius *l. 7. D. de reb. dub.* Iulianus *l. 36. D. de solut.* Phlegon *de Mirabilib. Cap. XXIX.* & Iul. Capitolin. *in Antonino Pio Cap. IX.* sed circumstantiis tam discrepantibus, vt ambiguus haereas, idemne, an diuersa narrent. Totam

rem cum cura expenderunt Rigalt. *ad Tertullian. de Anima Cap. XVII. p.* 81 & Car. Hannibal Fabrott. *Exercit. Select. II.*

§. CCLXVII.

Sub Hadriano maximam mutationem subiit iurisprudentia.

Progredimur ad HADRIANVM IMP. sub quo nouam veluti faciem induisse iurisprudentiam, inter omnes constat. Iuuenis adhuc, quum futuri sollicitus Virgilianas sortes consuleret, sors exiit illud *Æneid. Lib. VI. v.* 809.

Quis procul ille autem, ramis insignis oliuae
Sacra ferens? Nosco crines, incanaque menta
Regis Romani, primam qui LEGIBVS vrbem
Fundabit.

teste Spartiano *in Hadr. Cap. II.* Quam sortem probante euentu, Hadrianus in publica priuataque vita Numam imitari studuit. Aurel. Victor *Schotti Cap. XIV.* Dodwell. *Praelect. Cambden. VII. p.* 295. *sequ.* In eo tamen praecipue se ad Numae exemplum composuit, quod legibus armauit rempublicam, quod in eo laudant Latin. Pacat. *Panegyr. Cap. XI.* Oros. *Lib. VII. Cap.* 13. Io. Sarisber. *Nugar. curial. Lib. VIII. Cap.* 19.

§. CCLXVIII.

Eius auspiciis conditum edictum perpetuum.

Sic primus condi iussit Edictum perpetuum, quum Praetores ad eius vsque tempora edicto singulis fere annis noui quid adstruxissent. * Falluntur enim, qui Paullo Diacono credentes, eam laudem Antonino Pio tribuunt, vel decepti loco Aurelii Victoris

ctoris male ſano, Didio Iuliano edictum illud deberi, contendunt, veluti Garro *ad l. 2. §. vlt. D. de orig. iur.* & Hugo Grot. *Flor. ſparſ. p.* 87. Hadriani vero auſpiciis hunc laborem ſuſcepiſſe SALVIVM IVLIANVM, teſtantur Eutrop. *VIII*, 9. & ipſe Iuſtinianus, *Conſtit. Graec. de confirmat. Digeſtor.* §. 18.

* Duraſſe hunc morem ad Hadriani vſque tempora, probari poteſt luculento loco *l. 6. §. 1. D. de cuſtod. & exhibit. reor.* vbi Marcianus: *Sed & caput*, inquit, *mandatorum exſtat, quo D. Pius, quum prouinciae Aſiae praeerat*, SVB EDICTO PROPOSVIT, *vt irenarchae, quum adprehenderint latrones, interrogent eos de ſociis & receptatoribus*, cetera. Aſiam autem eum multo ante, quam ab Hadriano eſſet adoptatus, rexiſſe ſub Hadriano, patet ex Iulio Capitol. *in Anton. Pio Cap. III.* Si ergo Procoſ. tunc adhuc edicta ſub auſpicia magiſtratus ſui propoſuerunt: quidni & Praetores?

§. CCLXIX.

Auctor eſt Euſebius *Chron. n. MMCXLVII.* illo Abraami anno in lucem prodiiſſe Edictum perpetuum: qui annus inchoandus eſt a Kal. Octobr. anni ab V. C. DCCC LXXXIV. erae Dionyſ. CXXX. Quum vero ſequente demum anno Hadrianus celebrarit Quindecennalia, quae vt plurimum illuſtrium legum promulgatione ſolebant celebrari: Ant. Pagi *Diſſert. hypat. Part. II. Cap. 4. §. 3. p.* 123. genuina publicati edicti perpetui era incidere videtur in annum erae Dionyſ. CXXXI. quo Ser. Octauius Laenas Pontianus

Quo anno?

nus & M. Anton. Rufinus Consules fuerunt. * Ant. Pagi *Critic. Baron. Tomo I. p.* 127. Tillemont *Hist. Imp. Tomo II. Parte* 2. *p.* 408.

* Errant ergo tum Baronius, qui Edictum anno erae Dionys. CXXXIV. conditum putat, tum Ren. Bottereau, qui *in Hadriano legislat. p.* 189. eram illam figit in anno CXXXII. Nos Eusebium eo tutius sequi videmur, quo certius constat, illum antiquiora pleraque ex Iulio Africano exscripsisse: hunc vero Chronologiam suam perduxisse ad annum erae Dionys. CCXXI. adeoque nonaginta circiter annis abfuisse ab illis Hadriani temporibus. Georg. Syncell. *Chron. p.* 212. Quis vero dubitet, quin tum adhuc exstiterint incorrupta monimenta, ex quibus genuinum publicati edicti perpetui annum eruere potuerit scriptor diligentissimus?

§. CCLXX.

Auctor eius Saluius Iulianus.

Composuisse illud Edictum perpetuum SALVIVM IVLIANVM, iurisconsultum celeberrimum, non modo Eusebius & Eutropius obseruant, verum etiam Iustinianus *l.* 2. §. 18. *C. de vet. iur. enucl.* & *l.* 10. *C. de condict. indeb.* vbi *summae auctoritatis homo, & EDICTI PERPETVI ORDINATOR* adpellatur. Quum vero & alii tum floruerint iurisconsulti eximii, & Iuliano nihilo deteriores: ratio, cur ei potissimum id negotii datum sit, vix alia reddi poterit, quam quod ille tum praeturam gesserit, eumque adeo in edicto scribendo laborare oportuerit. * Idque & inde colligimus, quod Iulia-

lianus tralatitiis edictis quaedam noua, veluti *de coniungendis cum emancipato liberis eius*, addidit: *l* 3. *D. de coni. cum emanc. lib.* quod non nisi a Praetore fieri potuisse, nouimus.

* Ipse sane praeturae suae meminit Iulianus, *l.* 5. *D. de manum. vind.* Ea vero per temporis rationes commode incidere potuit in hunc annum erae Dionys. CXXXI. Vix credibile est, sine aemulatione ICtorum, maxime diuersae sectae deditorum, huic Sabiniano dari id negotium potuisse, quum facile praeuidere potuerint illi, hominem pleraque sectae suae placita edicto inserturum. Commodissima vero ratio componendi hanc litem haec esse potuit, vt negotium id delegaretur ei, qui esset Praetor in hunc annum designatus. Ita enim non erat quod Proculeiani irascerentur Iuliano, qui forte magis, quam Principis iudicio, Spartam hanc nactus videbatur.

§. CCLXXI.

Quamuis autem in eo potissimum constiterit Saluii Iuliani opera, vt ius, *quod varie inconditeque a Praetoribus* adhuc *promebatur*, IN ORDINEM COMPONERET, Aurel. Victor *Schotti C. XIX. l.* 10. *C. de condict. indeb.* & COMPONERET*: *l.* 2. §. 18. *C. de vet. iur. enucl.* certissimum tamen est, eumdem non modo quaedam de nouo adiecisse, *l.* 3. *D. de coni. cum emanc. lib.* vel omisisse, tamquam quae vsu iam exoleuissent, e. g. edictum *de fluminibus retandis* apud Gell. *Noct. Attic. XI*, 17. sed & aliqua immutasse, vti obseruatur ab Edicti interpretibus, *l.* 1. *D. quod met. causs. l.* 1. §. 1. *D. commod.* quin (In quonam constiterit Iuliani opera?)

& sectae suae seruientem, quaedam Sabinianorum placita edicto inseruisse, & Proculeianorum hoc modo explosisse sententias. *l.* 1. §. 1. *D. de iure fisci.*

* Talia veterum Praetorum edicta eo tempore adhuc permulta exstabant, maxime in bibliotheca Vlpia, in qua integrum eorum volumen reperit euoluitque paullo post Gellius, ceu ipse testatur *Lib. XI. Cap.* 17. Bibliotheca ista, collecta a Traiano, & legum, SCtorum, edictorum, aliorumque monimentorum collectionibus refertissima, initio in templo Traiani stetit, & postea in thermas Diocletianas translata est, vbi se illa vsum esse testatur Vopisc. *in vita Taciti Cap. VIII.* & *in vita Aureliani Cap. VIII.* Vocatam esse hanc Bibliothecam *Athenaica*, ex codice Palatino Trebellii Pollionis *de triginta tyrann. Cap. X.* obseruat Claud. Salmas. *ad Script. Hist. Aug. p.* 302. Sed impressi plerique ibi pro *athenaicis* habent *archiua.*

§. CCLXXII.

Edictum perpetuum oratione principis & SCto firmatum.

Ceterum hoc edictum adeo se probauit & Hadriano Imp. & Senatui, vt ille ORATIONE, quae in *constit. Graeca de confirm. Digest.* §. 18. λόγος τοῦ Ἀδριανοῦ ἐν κοινῷ διεξελθὼν ἐπὶ τῆς πρεσβυτέρης Ῥώμης, *oratio Hadriani in Senatu veteris Romae recitata* adpellatur *; hic SCto in principis sententiam facto istud ratum haberet. Id SC. postea ipsi edicto loco praefationis praemissum esse, ex *l.* 102. *pr. D. de reg. iur.* luculenter coniecit Iac. Gothofred. *in Commentar. ad Reg. Iur. p.* 449.

* Ex hac oratione principis integram sententiam seruauit Iustinianus *d.* §. 18. quae & ab ipso Iuliano repetitur in *l.* 12. *D. de legib.* & ab eo aliis-

que

que quoque Iurisconsultis, mutatis tantum verbis, saepe inculcata est, in *l.* 10. *l.* 11. & *l.* 13. *D. eod.* puta, vt *si quid praeter id, quod iam ordinatum sit, emerserit, conueniens sit, eos, qui in magistratu sint, conari decidere, & remedium imponere secundum eorum, quae iam ordinata sint, consequentiam.*

§. CCLXXIII.

Ex eo ergo tempore edictum illud, a Iuliano conditum, pro norma iurisdictionis perpetua atque immutabili fuit, dictumque est κατ' ἐξοχὴν EDICTVM, *l.* 1. *l.* 2. *C. de success. edict.* EDICTVM PERPETVVM, Gell. *Noct. Attic*, *X*, 15. Eutrop. *VIII*, 9. ΔΙΗΝΕΚΕΣ ΔΙΑΤΑΓΜΑ, Paean. *Metaphr. Eutrop. ibid.* EDICTI FORMA, *l.* 8. *D. de calumn.* EDICTI PERPETVI AVCTORITAS, *l.* 3. *C. de edendo.* IVRIS AVCTORITAS, *l.* 10. *C. Gregor. de pact.* EDICTI PERPETVI CVRSVS, *l.* 6. *C. qui adm. ad bon. possess.* FORMA CONSTITVTA, *l.* 1. *C. de inoffic. test.* FORMA IVRIS, *l.* 1. *C. si tut. vel curat. interu.* FORMA IVRISDICTIONIS *, *l.* 5. §. 1. *D. vt legat. seu fideic. causs.* IVRISDICTIONIS TENOR, *l.* 5. *C. de his quae vi metusu. causs.* PERPETVA IVRISDICTIO, *l.* 2. *C. de restit. mil.* INDVBITATVM IVS, *l.* 2. *C. Gregor. de pact. & transact.* IVRIS RATIO, *l.* 7. *C. Greg. eod.* LEX, *l.* 1. §. 2. *D. unde cogn.* denique IVS PERPETVVM, *l.* 5. *C. de adpellat.* Eius auctoritas.

* Apud Graecos primum inualuerat, vt edicta qualiacumque τύποι vocarentur, hinc τύπος ἐπαρ-

παρχικὸς *edictum praefectorium.* Nou. CLXVI. *in rubr.* Nou. CLXVII. *sequ. in rubric.* θεῖος τύπος, *edictum Imperatoris.* Nou. CLXII. γενικὸς τύπος, *generale edictum.* Id postea Latino FORMA expresserunt, cui adeo adsueuerunt iurisconsulti, vt *formas* vel τύπους vocarent quaslibet leges, sanctiones, constitutiones principum, *l.* 31. *D. de administr. l.* 10. *D. de pact. l.* 14. *D. de alim. & cibar. leg. l.* 1. *C. de iure domin. l.* 23. *C. de excusat.* Sic & *formam oraculi sui* Principes vocabant constitutionem suam. *l.* 1. *C. Theod. de rei vind.* Immo & sententia ad legis vel constitutionis praescriptum lata *forma* vocabatur, *l.* 11. *C. Theod. de bon. proscript.* & τέλειον ἐπιτιθέναι τύπον est *sententiam definitiuam ferre.* Nou. XXIV. Cap. 5.

§. CCLXXIV.

Edicto ne principes quidem derogare audebant.

Immo tantum abest, vt magistratibus, publicato iam edicto perpetuo, noui quid edictis suis sancire liceret, vt ipsi Principes passim profiterentur, non esse vlli permittendum, iurisdictionis formam mutare, vel iuri publico derogare, *l.* 13. *C. de testam.* absurdum esse, edicti perpetui negligi formam, *l.* 2. *C. de condit. insert.* eoque nomine frustra supplicari, *l.* 2. *C. de success. edict.* & temere desiderari poenam, edicto perpetuo praestitutam vlli concedi, *l.* 2. *C. de in ius voc.* frustra denique remedium a principe quaeri, vbi supplicem ratio iuris impugnet. *l.* 1. *C. Hermog. de calumn.* Si quid etiam ex edicto perpetuo fuerat decretum: ne adpellationi quidem locum fuisse, docet Paullus *l.* 7. §. 1. *D. de adpellat. recip. vel non* * Donell. *Commentar. in Lib. XXVIII. Cap. 6. p.* 437.

* Id tamen cum grano ſalis accipiendum. Poteſt in edicto ad factum adplicando non minus labi iudex, ac in adplicando alio iure. Et ſi ex tali adplicatione peruerſa oritur grauamen, ob quod ſuperiorem iudicem adpellare licet: quidni etiam, ſi edictum perperam facto ſit adplicatum? Verba Paulli *d. l. 7. §. 1. D. de adpellat. recip. vel non.* ita ſe habent: *Item ſi ex perpetuo edicto aliquid decernatur*, ID QVO MINVS FIAT, *non permittitur adpellare.* Senſus ergo eſt, ſi quis adpellatione ſua impedire velit, quo minus ſecundum edictum decernatur, eo fortaſſis obtentu, quod illud edicti caput exoleverit, eius non recipiendam eſſe adpellationem, quum perpetua ſit atque indubia edicti auctoritas.

§. CCLXXV.

Memoratur etiam in iure noſtro EDICTVM PROVINCIALE perpetuum, quod Henr. Dodwellus ab eodem Hadriano; Ezech. Spanhemius ſub Antonino quodam conditum putat. Sed illud vere cum Praetorio vnum idemque fuit, idque nomen tulit in prouinciis, quum in vrbe *praetorium*, *vrbanum*, itemque *vrbicum* adpellaretur. * Sane & ſeriem vel ordinem eumdum fuiſſe in edictis vrbano & prouinciali, obſeruauit Iac. Gothofredus *in Serie edicti perpet.* & Caius, qui edictum prouinciale luculento commentario illuſtrauit, promiſcue vtitur formulis: AIT PROCOS. & AIT PRAETOR. *l. 4. D. quod quisque iur. l. 1. §. 2. D. quod cuiusc. vniuerſ. nom.*

Edictum prouinciale idem cum vrbano.

* Quum iam libera republica Praeſides pleraque edicti vrbani capita in ſua edicta prouincialia transferrent: (§. LXXX. *) ad quid opus fuiſſet ſingulari edicto prouinciali ſub Imperatori-

ri-

ribus? Accedit, quod Ariſtides *Orat. in Romam p. 395. edit. Guil. Canteri*, quum paullo ante *p.* 390. meminiſſet θεσμῶν κὴ τάξεων ἀφύκτων ἅπασιν ἐπισαθέντων, *legum* & ORDINIS PERPETVI *omnibus traditi*, ſtatim pergit: ὐδὲ γὰρ δεῖ νῦν περιήγησιν γῆς γράφειν, ὐδ᾽ ὡς ἕκασοι χρῶνται νόμοις ἀπαριθμεῖν· ἀλλ᾽ ὑμεῖς ἅπασι περιηγηταὶ κοινοὶ γεγόνατε, ἀναπετάσαντες ἁπάσης τῆς οἰκυμένης τὰς πύλας κὴ παρασχόντες ἐξυσίαν αὐτόπτας πάντων τὺς θέλοντας γίνεσθαι, ΝΟΜΟΥΣ ΚΟΙΝΟΥΣ ἅπασι τάξαντες. *Nulla nunc terrae deſcriptione opus eſt, nec ſingulorum leges recenſere quidquam attinet, poſtquam vos communes omnium orbis exploratores exſtitiſtis, totiusque terrae portis apertis, vnicuique, quod vellet inſpiciendi facultatem dediſtis*, COMMVNES*que* OMNIBVS LEGES *tuliſtis.* Qui νόμοι ἅπασι κοινοὶ non alii ſunt, quam edictum perpetuum, prouinciis cum vrbe commune, ceu ipſe haec verba accepit Ez. Spanhem. *Orb. Rom Exerc. II. Cap. 7. p. 285.* Recte ergo Ant. Pagi *Critic. Baron. Tomo I. p. 127.* ſcribit: Edicto perpetuo omnes ciuitates Romanae vrbis leges ſequi iuſſae ſunt: quamuis vir doctiſſimus, dum iſtud edictum & hodie exſtare, exiſtimat, illa opinione ſua omnino fallatur.

§. CCLXXVI.

Qui reſtituere conati ſint edictum perpetuum?

Quum vero praeclarus ille Romanae iurisprudentiae fundus temporum iniuria iam pridem perierit: de reſtituendo illo iam inde a renatis litteris cogitarunt viri doctiſſimi, quamuis non eodem omnes ſucceſſu. EGVINARIVS BARO *in Manualibus iuris*, nec ordinis, a Iuliano obſeruati, vllam rationem habuit, &, iudice Iac. Gothofredo *in Manual. iur. p. 47. ſciens ſaepe ea edicta confinxit, quae numquam fuerunt, ſed quae ſunt*

ex

ex iurisconſultorum placitis, moribus Romanorum, antiquis legibus, vel etiam nouis principum conſtitutionibus. Maiore religione edicti perpetui reliquias collegit GVIL. RANCHINVS, quamuis & ipſe non ad genuinum, qui Praetori placuerat, ordinem, ſed ſecundum ſeriem titulorum Pandectarum, capita edicti diſpoſuerit.

§. CCLXXVII.

Quandoquidem tamen haud parum intereſt ſtudioſi iuris, ordinem ſeriemque edicti perpetui non ignotum eſſe: primum HVB. GIPHANIVS *in Oeconomia iuris* illum non infeliciter oſtendit: deinde & PETR. PITENIVS IC. Florentinus ſcripſit librum *de oeconomia edicti perpetui*, mihi adhuc nondum viſum, at laudatum a V. C. Io. Alb. Fabricio *Biblioth. Lat. Vol. III. p.* 788. Denique omnium induſtriam ſuperauit Iac. Gothofredus, edita & quatuor fontibus iuris ciuilis inſerta tabula, quam *ſeriem edicti perpetui* inſcripſit. *

Qui eiusdem oeconomiam vel ordinem oſtenderint?

* At hi omnes tamen ſpicilegium ſatis magnum reliquerunt aliorum induſtriae. Nos ipſi in ſchedis habemus EDICTVM PERPETVVM, multorum annorum adfectum magis, qua perfectum opus, in quo tria potiſſimum nobis propoſuimis: *primum*, vt hiſtoriam edictorum & edicti perpetui demus quam accuratiſſimam: *alterum*, vt ipſum edictum non modo ordini atque integritati ſuae, quoad eius fieri poteſt, reſtituamus, ſed & omnia probationibus luculentiſſimis firmemus: *tertium*, vt fragmenta veterum iurisconſultorum qui edictum perpetuum commentariis ſuis illuſtrarunt, omnia ſuis

quae-

quaeque locis aptemus, eoque modo genuinam eorum ſpeciem in clariſſima luce collocemus. Vtinam demum colophonem imponere liceret laborioſo operi! Sperarem, iurisprudentiae haud parum lucis ex his vigiliis meis acceſſurum. Sed haec Deo curae erunt.

§. CCLXXVIII.

Quam mutationem edictum perpetuum in iurisprudentiae ſtudio attulerit?

Neque hic praetermittendum videtur, edictum perpetuum in ipſo etiam iuris ſtudio mutationem haud exiguam attuliſſe. Quum enim antea a legibus XII. Tabularum auſpicarentur iurisprudentiam: iam eam ab edicto exordiebantur, ſi credimus *Gothofredo Man. iur. p. 9.* quod tamen iam Ciceronis temporibus fieri coepiſſe, iam ſupra a nobis obſeruatum eſt. (§. LXXIV. *.) Deinde quum antea in libris Sabini, aliorumque iurisconſultorum illuſtrandis potiſſimum exercerent ingenium: ex eo tempore ad Edictum plerique ſcripſerunt, eiusque ordinem in operibus ſuis tantum non omnibus ſunt ſequuti.* Hub. Giphan. *Oecon. iur. p.* 120. Eu. Otto *in Papiniano XII, 6. p.* 259.

* Sunt, qui & ſectas, condito edicto perpetuo, paullatim interiiſſe exiſtimant. Godefr. Maſcou. *de Sect. Sabin. & Procul. Cap. VII.* Sed id non adeo liquido probatur. Quaedam Iulianum ex Sabinianorum ſententia edixiſſe, ipſi ſupra ex *l.* 1. §. 1. *D. de iur. fiſci* oſtendimus (§. CCLXXI.) Sed pauciora haec fortaſſis fuerunt, quam vt inde ſectis immineret periculum. Et fuerunt ſane etiam poſt Hadriani tempora iurisconſulti, alterutri ſectae addictiores: adeoque probabilius eſt, principum interpretationibus ac deciſionibus paullatim factum eſſe,

esse, vt Iurisconsulti secum inuicem in gratiam redirent.

§. CCLXXIX.

An & Aedilitium edictum perpetuum exstiterit?

Iisdem temporibus etiam EDICTVM AEDILITIVM perpetuum conditum esse, suspicatur Henr. Dodwellus, sed sine auctore: nec admodum probabilis est haec viri doctissimi diuinatio. Primo enim quaedam Edicti Aedilitii capita translata fuerant in edictum perpetuum. *Const. tanta.* §. 5. *de confirm. Digest. Const. omnem reip.* §. 4. *ad Antecess.* Cur vero, quaeso, id factum fuisset, si singulare exstitisset, aut ex Hadriani sententia conficiendum fuisset edictum Aedilitium, perpetuum? * Deinde iam eo tempore cuiluerat Aedilium curulium iurisdictio, vt de eorum officio nec titulus singularis exstet in *Pandectis*, nec liber singularis iurisconsulti vllius exstiterit, quum tamen de multo minoribus magistratibus iustis libris egerint. Papiniani enim librum ἀςυνομικῶν ad Aediles municipales pertinuisse, obseruauit V. C. Eu. Otto *in Papinian. Cap. XII.* §. 5. *p.* 253. *sequ.*

* Pleraque veteris Edicti Aedilitii capita, quorum supra quaedam ex antiquitatis parietinis eruimus, (§. LXXVII. sequ.) iam illo tempore ab vsu recesserant. Tria vero, quae adhuc in foro vsum aliquem habebant, (§. LXXVI.) tanti non visa sunt, vt inde nouum systema vel edictum Aedilitium perpetuum contexeret, sed ea edicto praetorio inseri iussit. Hinc quamuis insequentis saeculi scriptores, CAIVS, VLPIANVS & PAVLLVS *binos* quisque *libros* AD EDICTVM AEDILIVM CVRVLIVM scripserint: in iis tamen non a-

lia, quam quae in *Pandectis* memorantur, capita interpretati sunt, vt facile adpareat, eos non tam ad singulare aliquod edictum aedilitium perpetuum, quam ad titulum edicti perpetui *de Aedilitio edicto*, qui inter postremos edicti erat, scripsisse. Eu. Otto *de tutel. viar. Lib. III. Cap.* 2. *p.* 429.

§. CCLXXX.

Aduocatus fisci institutus, restitutique iuris consultis facultas respondendi.

In eo etiam noui quid inuexit Hadrianus, quod primus ille FISCO ADVOCATVM dedit. Spartian. *in Hadrian. Cap. XX.* Idem iurisconsultis pristinam libertatem de iure respondendi restituit. Qua de re Pomponius: *Optimus*, inquit, *princeps, Hadrianus, quum ab eo viri praetorii peterent, vt sibi liceret respondere, rescripsit iis: hoc non* PETI, *sed* PRAESTARI *solere* *, *&* ideo, *si quis fiduciam sui haberet, delectari se, populo ad respondendum se praepararet. l. 2. §. ult. D. de orig. iur.*

* Ex his verbis patet, iam paullo ante Hadrianum paullatim exoleuisse illud Augusti institutum, de quo supra plura diximus. (§. CLXXVIII. sequ.) At ex interuallo tamen illud multo post Hadrianum in vsum coepisse reuocari, patet exemplo Innocentii, iurisconsulti, apud Eunapium *in vita Chrysanthi p.* 286. qui respondendi de iure facultatem a principe impetrasse dicitur. A. Seueri Imp. temporibus id fieri iterum coepisse, suspicatur Henr. Dodwellus *Praelect. Cambden. IX.* §. 11. *p.* 350.

§. CCLXXXI.

Quid circa constitutiones innouatum?

Frequentius etiam multo, quam antea, CONSTITVTIONIBVS noua iura dabat Ha-

Hadrianus. Quum enim ante eum pleraque principum edicta vel SCtis firmarentur, veluti edictum Augusti de intercessionibus mulierum, *l.* 2. *D. ad SC. Velleian.* Tiberii, de iis, qui sibi legatum ipsi adscripserint, Petr. Faber *Semestr. I,* 25. *p.* 143. Claudii de nauiculariis apud Sueton. *Claud. Cap. XVIII. sequ. l.* 3. §. 3. *D. de iure immunit. l.* 3. *D. de vacat. & excus. mun.* iuncta *l.* 3. §. 8. *D. de incend. ruin. naufr.* vel ea, quae decreuerat Senatus, principum edictis confirmarentur & publicarentur: Tacit. *Annal. VI,* 12. Symmach. *Lib. X. Epist.* 21. Maran. *Paratitl. p.* 114. Ant. Dadin. Alteserra *Recitat. quotid. p.* 182. & V. C. Petr. Burmannus *de vectigal. pop. Rom. Cap. VI. p.* 113. ab Hadriani temporibus principes, nullo adhibito colore, quidquid collibitum, edictis suis constituere coeperunt. *

* Hadrianus id eo faciebat frequentius, quo rarius toto fere imperii sui tempore Romae erat, quippe per vniuersum terrarum orbem peregrinatus. Spartian. *Hadr. Cap. XII.* Hinc & rarius consulebat Senatum, & suo pleraque arbitrio rescriptis constituebat, adeo, vt ab eius potissimum temporibus increbuisse videatur paroemia? ἐκεῖ τε ἡ Ῥώμη, ὅπου ποτ᾽ ἂν ὁ βασιλεὺς ᾖ· *Roma est, vbi Imperator est.* Herodian. *Lib. I. Histor. Cap.* 6.

§. CCLXXXII.

Itaque Hadrianus non modo, vt vtamur verbis Tertulliani *Apologet. Cap. IV.* quotidie *totam illam veterem ac squallentem siluam legum nouis principalium rescriptorum & edictorum* Noua iura ab Hadriano constituta.

torum ſecuribus ruſtabat, *caedebatque:* ſed & noua conſtituebat iura, veluti de adquiſitione theſauri, Spartian. *Hadr. Cap. XVIII.* §. 39. *Inſt. de rer. diuiſ.* de bonis damnatorum, Spartian. *ibid.* & *l.* 2. *l.* 6. *l.* 7. §. 2. *D. de bon. damnat.* de alimentis legatis, *l.* 14. *D. de alim. & cib. leg.* Em. Merill. *Obſ. III*, 16. de tempore luctus, Gell. *Noct. Attic. III*, 16. de beneficio diuiſionis inter plures confideiuſſores *, *l.* 26. *ſequ. D. de fideiuſſ.* de muliere vulgari & quaeſtuaria a milite herede non inſtituenda, *l.* 41. §. 1. *D. de teſt. mil.* de iis, qui teſtari aliquem prohibuerint, hereditate a fiſco priuandis, *l.* 1. *pr. D. ſi quis aliqu. teſt. prob.* de poſſeſſione ventri danda, *l.* 3. §. 3. *D. de ventr. in poſſ. mitt.* de funeribus & ſepulcris, *l.* 3. §. 5. *D. de ſepulcr. viol.* de poena perpetui carceris non irroganda, *l.* 35. *D. de poen.* de iis, qui ſpadones, vel thlibias faciunt, puniendis, *l.* 4. §. 2. *l.* 5. *D. ad legem Cornel. de ſicar.* de parricidiis, *l.* 9. *pr. D. ad leg. Pompei. de parricid.* de termino moto, *l.* 2. *D. de term. mot.* aliiſque iuris capitibus, de quibus accuratius Ren. Bottereau *in Hadriano legislatore.*

* Hoc ius epiſtola D. Hadriani inuectum eſſe, ſatis patet ex §. 4. *Inſt. de fideiuſſ. l.* 26. *D. eod. & l. vlt. C. de conſtit. pec.* Vix autem prodierat illa Epiſtola, quum in edictum perpetuum referretur a Iuliano. Paull. *Recept. Sent. I*, 20, 1. Vt mirum non ſit beneficium hoc diuiſionis ex edicto repeti a Paullo, quod alioquin ex Epiſtola Hadriani profectum dicitur. Miramur ergo, Cuiacium eius auctorem facere Antoninum Pium, quum fieri non poſſit,

vt ab Antonino fit, quod iam in Edicto perpetuo locum inuenit. Neque Cuiacio suffragatur *l.* 49. §. 1. *D. de fideiuss.* vbi Antoninus non ius nouum constituit, sed iam constitutum certae speciei adplicat.

§. CCLXXXIII.

Eius decreta, interloquutiones, edicta.

Sed & DECRETORVM Hadriani passim fit mentio: *l.* 28. *D. de inoffic. test. l.* 23. §. 2. *D. de liberal. cauff.* & INTERLOQVVTIONES eiusdem plures complectitur Dosithei, grammatici Graeci elegans *Sententiarum & Epistolarum* libellus, editus a Melch. Goldasto, ac deinde ab Ant. Schultingio *Iurisprudentiae veteri anteiustinianeae* insertus *p.* 855. *sequ.* EDICTA denique notanda sunt complura, veluti illud, quod singulari constitutione aboleuit Iustinianus *l.* 3. *C. de edicto D. Hadr. toll.* de quo accurate Iac. Cuiacius *in Paratitl. Cod. h. t.* nec non de direptione nauium, *l.* 7. *D. de incend. ruin. naufr.* & de poena eorum, qui relegati vel ante tempus redierint, vel excesserint insula, vel deportati euaserint *: *l.* 28. §. 13. *D. de poen.* denique de masculorum feminarumque lauacris separandis. Spartian. *in Hadrian. Cap. XVIII.*

* Deportati in insulam fuerant suspecti de imperio Laberius Maximus & Frugi Crassus. Et quamuis Hadrianus primis statim imperii diebus per epistolas esset admonitus a Tatiano, vt homines occideret: tantum tamen erat clementiae studium, vt neutrum eorum laederet. Crassum tamen postea egressum insula, Caesaris procurator, dubium an iussu domini, occiderat. Spartian. *Hadr. Cap. V.* Id occasionem dedisse huic edicto, quo relegatus, si insula ex-

excesserit, deportari, deportatus capitis damnari iubetur, coniicit Ren. Bottereau *in Hadriano legislat. p.* 138. qui hoc edictum anno ab V. C. DCCCLXX. T. Vipsanio & Aproniano Coss. prodiisse existimat. Vbi obiter monemus, Coss. eo anno non fuisse *T. Vipsanium* & *Apronianum*, sed *T. Vipsanium Apronianum* & *Quinctium Nigrum*. Gruter. *inscr. p. DLXXVIII*, 1. *p. MVIII*, 7. *MIX*, 2.

§. CCLXXXIV.

Senatus-consulta sub Hadriano facta.

Neque tamen nulla sub Hadriano facta sunt SENATVSCONSVLTA. Vt enim iam non dicam de illo, quo anno V. C. DCCCLXXXV. edictum perpetuum firmatum esse, monuimus: (§. CCLXXIII.) passim commemorantur & alia, veluti factum anno V. C. DCCCLXXIX. Neratio Fusco & Annio Vero Coss. de eo, qui seruum castrandum dederit: *l. 6. D. ad leg. Cornel. de sicar.* nec non aliud de agnoscendo partu: *l. 3. §. 1. D. de agnosc. & al. lib.* itemque de legatis vel fideicommissis ciuitatibus relictis, Vlpian. *Fragm. XXIV*, 28. quod non videtur ab Aproniano diuersum *: Schulting. *Iurispr. vet. anteiustin. p.* 635. porro de fideicommisso quod seruo cum libertate relinquitur: *l. 83. D. de hered. instit.* de adpellatione a Senatu non recipienda: *l. 1. §. 2. D. a quib. adpell. non lic.* denique de parte dimidia, iis, qui se ipsi detulissent, ex beneficio Traiani relinquenda. *l. 15. §. 1. D. de iure fisci.*

* Sub Hadriano prodiisse hoc SC. vel inde patet, quod eius notitiam habuit Iulianus. *l. 27. pr.*

pr. D. ad SC. Trebell. Et sane sub Hadriano, anno ab V. C. DCCCLXIX. consul fuit T. Vipsanius Apronianus, cuius paullo ante (§. CCLXXXIII. *) meminimus, & anno DCCCLXXV. C. Ventidius Apronianus, cuius mentio fit in lapidibus apud Gruter. *Inscr. p. MLXXIX*, 10. *p. MLXXXII*, 16. a quorum alterutro nomen accipere potuit hoc SC. Nulla saltim ratio est, cur cum τῷ πάνυ Cuiacio, *in Not. ad Vlpian. Fragm. XXIV*, 28. & *in Iulianum ad l. 27. D. ad SC. Trebell.* SC. Apronianum sub Marco demum Imp. conditum esse, existimare malimus, quum *l.* 20. *D. de reb. dub.* non de legatis ciuitatibus, sed collegiis relictis agat, & his a Marco Imp. concedi potuerit, quod antea ab Hadriano concessum fuerat municipiis.

§. CCLXXXV.

At omnium celeberrima sunt quatuor SCta, quorum duo IVVENTIANA anno ab V. C. DCCCLXXXI. P. Iuuentio Celso & Iulio Balbo Coss. facta sunt, alterum de accessionibus fructibusque hereditatis, & pecunia, ex hereditate redacta, quod integrum superest *l.* 20. §. 6. *sequ. l.* 25. *D. de hered. petit*, * alterum, quo lex Vectibulici, de qua supra, (§. CCLIII.) ad prouincias est prolata, memoratur *l. vlt. C. de seru. reip. manumitt.* Nec praetermittendum SC. quo uxoris, ciuis Romanae partus ciuis Rom. declaratur, apud Vlpian. *Fragm. III*, 8. & TERTVLLIANVM, quo mater ingenua, trium; libertina quatuor liberorum ius habens, ad bona liberorum ab intestato vocatur. Id enim sub Hadriano factum esse, docemur

SCta Iuuentiana, ἀνώνυμον & Tertullianum.

cemur §. 2. *Inst. de SC. Tertull.* Cuiacii vero dissentientis sententiam discussimus in *Antiqu. Rom. III, 3. p. 25.*

* Quantiuis pretii est hoc SC. ex quo adparet, qualis eorum forma sub Hadriano fuerit. Sed quaedam tamen in mendo videntur cubare, in primis Imperatoris titulus, quem iam emendare coepit Petrus Pithoeus *Aduers. II, 15.* De consulibus, qui ibi memorantur, vid. Henr. Noris. *de Epoch. Syro-Maced. p.* 498. Libelli, seu orationis huic SC. praemissae pars quaedam superest in *l.* 22. & *l.* 40. *D. de hered. petit.* Denique notandum, IVNII RVSTICI, cuius distracta hereditas huic SC. occasionem dedit, integrum stemma genealogicum nos supra (§. CCXXXIX. *) exhibuisse. Non potest autem ille esse alius, quam aliquis fratrum quibus rhetorem inuenire rogatus est Plinius *Lib. II. Epist.* 15.

§. CCLXXXVI.

Iurisconsulti sub Hadriano, Priscus Iauolenus.

Progredimur ad illorum temporum IVRISCONSVLTOS, inter quos PRISCVS IAVOLENVS * primum omnino locum meretur, in eo felix, quod laudum suarum praeconem, simulque vindicem reperit V. C. Gottl. Aug. Ienichen, cuius *de Prisco Iauoleno* Dissertatio prodiit *Lips. MDCCXXXIV.* Fuit Coelii Sabini auditor, dignusque in schola Sabiniana successor, *l.* 2. §. 47. *D. de orig. iur.* quamuis & ipse aliquando a Cassio Longino dissentiat, *l.* 54. *D. de condit. & demonstr. l.* 39. *D. de statulib.* & aliquando Labeonis & Proculi sententiam amplectatur. *l.* 57. *D. loc. cond. l.* 32. *D. de pact. dot. l.* 90. *D. de furt. l.* 11. *D. de hered. instit. l.* 64. *D. de donat. inter vir.*

vir. & vx. l. 62. D. de adquir. vel amitt. hered. Quanto cum plausu docuerit iurisprudentiam, vel id argumento est, quod tria eximia ingenia Saluii Iuliani, Aburni Valentis & Tusciani se ab illo potissimum formata perpolitaque esse gloriarentur. *l. 2. §. vlt. D. de orig. iur.*

* *Prisci* cognomen noster cum Neratiis, Fulciniis, Flauiis, Aeliis, Corneliis, Lutoriis, aliisque commune habuit, pluresque Priscos ea, qua est diligentia, ex vetustis monimentis collegit laudatus Ienichen §. *II. p.* 7. 8. Non aeque obuium *Iauolenorum*, vel, vt in Pandectis Florentinis scribitur, *Iabolenorum* nomen. Aliquorum tamen notitiam ex Gruteri *Inscr. p. XLVIII*, 9. *p. LIII*, 15. *p. DCCXC*, 1. & Thom. Reines. *Inscript. Class. XIV*, 194. dedit idem §. *III. p.* 9. Dicti sunt, si quid video, ἀπὸ τοῦ ἰαύειν, a *commorando*, vnde ἰαυθμὸς, *diuersorium*, *commoratio*. Potuit inde formari *Iauolus*, & ex hoc *Iauolenus*, quemadmodum ex Octauio *Octauenus*.

§. CCLXXXVII.

Honores eum gessisse, dubitare nos non patitur Iulianus, qui cum ex praetura Africam & Syriam rexisse, & seruos apud se ipsum manumisisse testatur. *l. 5. D. de manum. vind.* Postea & de iure respondit diligentissime, & consiliis adhibitus est, ipso fatente Plinio *Lib. VI. Epist.* 15. qui tamen illi iniquior, cum senem dubiae sanitatis fuisse, scribit. * Decessit vel extremis Traiani, vel primis Hadriani annis. Saltim non verosimile est, cum ad Antonini tempora vitam produxisse, quod tamen decepto loco

Eius honores & aetas.

corrupto Iulii Capitolini *in Antonino Pio Cap. XII.* colligunt Rutil. *in vit. iurisc. Cap. LVII.* §. 1. Bertrand. *in vit. Lib. II. Cap. 9.* §. 1. Rupertus *ad Enchirid. Pomp. Lib. III. Cap. 13. sect. 4.*

* Ab hac iniuria Iauolenum erudite vindicauit V. C. Gottl. Aug. Ienichen, *Diss. de Iauoleno Prisco* §. *XII. p. 23. sequ.* vbi miratur vir mei amantissimus, me hanc calumniam in historia iuris paullo timidius profligasse. Sed id feceram apertius, antequam illa historia iuris prodiisset in *Diss. de Saluio Iuliano*, vbi *p.* 801. *Sylloges opusc.* ita scripseramus: *Plinius refert, Passienum Paullum, elegos recitaturum, adhibuisse etiam Priscum Iauolenum. Hunc vero honori caussa interrogatum:* PRISCE, IVBES? *respondisse:* EGO VERO NON IVBEO. *Male id habuit Plinium, qui ideo in Iauolenum inuectus:* Cogita, *inquit*, qui risus hominum? qui ioci? Est omnino Priscus dubiae sanitatis. Interest tamen officiis, adhibetur consiliis, atque etiam ius ciuile publice respondet, quo magis, quod tum fecit, ridiculum & notabile fuit. *Ob id parum abest, quin bonum Iauolenum pro insano traducant. At quid, quaeso, stoliditatis inest illi Iauoleni dicto? Et quid mirum si senex occupatissimus, pertaesus molestissimi istius officii, recitationes frigidissimas audiendi, Passieni insaniam senili dicacitate perstrinxerit, quam non minore libertate multo ante perstrinxerat* Iuuenalis *Sat. I. v. 2. sequ. III, v.* 8. Magnam ergo gratiam a nobis iniit doctissimus βιόγραφος, quod hanc sententiam nostram pluribus argumentis stabiliuit, caussamque, cur Plinio acuto hoc dicto bilem mouerit Iauolenus noster, perspicue ostendit.

§. CCLXXXVIII.

§. CCLXXXVIII.

Scripsit EX CASSIO *libros XV.* in quibus plerasque magni huius scholae suae auctoris sententias partim mascule defendit, partim mitigauit, *l.* 21. §. 2. *D. de adquir. vel amitt. poss. l.* 36. §. 2. *D. mand.* vel, quo erat candore animi, refellit. *l.* 54. *D. de condit. & demonstr.* EPISTOLARVM *libros XIV.* AD PLAVTIVM *libros V.* in quibus cum verba Plautii fere integra retulisse, & raro, praeterquam in *l.* 34. *D. de stipul. seruor.* iudicium suum interposuisse, obseruant. Denique *libros* EX POSTERIORIBVS LABEONIS & LIBRORVM LABEONIS epitomen, quae opera quomodo distinguenda sint, ostendit iam Em. Merill. *Obseru. V,* 38. Eiusdem scripta.

§. CCLXXXIX.

De SALVIO IVLIANO, celeberrimo horum temporum iurisconsulto nuper singulari dissertatione egimus. Fuit is non Mediolanensis, Insuber, sed Hadrumetinus Afer: Spartian. *Iulian. Cap. I.* Floruit sub Hadriano, Pio & Diuis, quos vocant, fratribus, a quibus amicus vocatur, *l.* 17. *D. de iure patron.* & Sabinianorum post Iauolenum duxit familiam. Non modo praeturam, sed & bis consulatum & praeterea praefecturam vrbi gessit, Spartian. *ibid. l.* 5. *D. de manum. vind.* & in omnium, sub quibus floruit, principum consilio fuit. Spartian. *Hadrian. Cap. XVIII.* Iul. Capitolin. *Antonin. Cap. XII. l.* 17. *D. de iure patron.* Posteros eius, inter Saluius Iulianus.

quos

quos & Didius Iulianus, Augustus, in tabula genealogica * exhibuimus *in Diss. de Saluio Iuliano. p.* 794.

* Tale schema genealogicum primus confecit Isaac. Casaubonus *Not. ad Histor. Aug. p.* 110. postea id lapidum auxilio emendauit Thom. Reinesf. *Var. Lect. Lib. III. Cap.* 2. *p.* 34. ab eoque acceptum *Adnotationibus suis ad Pompon. Enchirid. p.* 473. inseruit Rupertus. Quum vero & in hoc permulta vel perperam dicta, vel omissa esse, in eadem *dissertatione p.* 793. ostenderimus: pleniorem & accuratiorem tabulam & nos concinnare ausi sumus, quam hoc loco etiam exstare operae pretium fuerit: (✠)

§. CCXC.

Eius scripta.

Praeter edictum perpetuum, cuius illum conditorem fuisse, paullo ante diximus, scripsit *libros XC.* * DIGESTORVM, ad Edicti perpetui seriem compositos, & notis illustratos ab Vlpio Marcello, Ceruidio Scaeuola, Iulio Paullo, & Iunio Mauriciano, quibus Africanum, licet parum accurate, iunxit Guil. Grot. *de vit. iurisc. II*, 6. deinde *libros VI.* AD MINVCIVM, *libros IV.* AD VRSEIVM FEROCEM, *librum singularem* DE AMBIGVITATIBVS, Stoicorum exemplo scriptum, quorum multos exstitisse libros περὶ τῶν ἀπόρων & περὶ ἀμφιβολιῶν, patet ex Diog. Laërt. *VII*, 178. *&* 193. Quos vero Bertrandus addidit libros AD EDICTVM & DE DOTALI PRAEDIO, eos numquam exstitisse probauimus in *Diss. de Saluio Iuliano p.* 808.

* Equidem librum XCIV. DIGESTORVM

lau-

DIDIVS SEVERVS Insuber Mediolanensis.

DIDIVS SEVERVS.

PETRONIVS DIDIVS.

SALVIVS IVLIANVS Hadrumetinus, Afer, IC. bis Cos. & Praef. vrbi: Edicti perpetui conditor.

M. SALVIVS IVLIANVS, Dioni male Σέρβιος, Cos. anno V. C. 927. Praefectus praetorio, occisus a Commodo circa ann. V. C. 941.

AEMILIA CLARA

SALVIVS IVLIANVS cuius pudicitiae insidias struxit Commodus, cui desponsata fuerat Tarunteii Paterni, IC. & Praef. praetorio filia.

M. DIDIVS SALVIVS IVLIANVS SEVERVS Aug. natus anno V. C. 890. ad imperium euectus, in eoque occisus anno 945.
Vxor MANLIA SCANTILLA

DIDIA CLARA Aug. destinata Didii Proculi filio, nupta Cornelio Repentino, praefecto vrbi.

L. VIBIVS VARVS.

NVMIVS.

VIBIA SALVIA VARA, de qua Gruter. *p.*459, 2.

M. NVMIVS ALBINVS bis Consul anno 998. & 1015. Praef. vrbi 1009.

NVMIA VARA.

NVMIVS SECVNDVS. Reines. *Inscr. Class. VI*, 132.

L. DIDIVS PROCVLVS ob adoptionem ROSCIVS. Gruter. p. 459, 2.

PROCVLVS ROSCIVS IVLIANVS, de quo Grut. *p. XVIII*, 10.

Filii, de quibus idem marmor.

BASSA, de qua marmor apud Gruter. *p.XVIII*, 2.

Filii de quibus idem marmor.

laudari videmus *l.* 32. *D. de legib.* Sed in Codice Florentino ſcriptum fuiſſe *libr. LXXXIV.* quartumque X ab alia manu acceſſiſſe, αὐτόπτης teſtatur V. C. Theodor. Laur. Gronouius *de Emendat. pandect. Cap. XXV. p.* 70. 71. Errant igitur, qui cum Haloandro, Bertrando, & Angelo Politiano opus hoc libris vel XCIX. vel C. conſtitiſſe putant: quod & Hub. Giphanium *in Oecon. iur. p.* 128. ſuſpicatum eſſe animaduerto.

§. CCXCI.

ABVRNVS (non ALBVRNIVS, ABVRBINVS, EBVRNIVS Bynkersh. *Praetermiſſ. p.* 96.) VALENS, Iuliano σύγχρονος, & cum illo in Antonini Pii conſilio fuit. Iulius Capitolin. *in Antonino Cap. XII.* ex quo loco ſimul colligimus cum Iuliano paullo fuiſſe iuniorem, quippe cuius etiam auctoritate vtitur. *l.* 33. *D. de minor.* Scripſit *libros VII.* FIDEICOMMISSORVM, totidemque ſaltim, ſi non plures, ACTIONVM. Sabinianis eum accenſet Maſcou. *de Sect. Sabin. & Proculei. II,* 5, 3. *p.* 53. quippe Iauoleni diſcipulum. Iungimus illi condiſcipulum TVSCIANVM, de quo omnia incerta ſunt, quia eius praeter Pomponium *l.* 2. *§. vlt. D. de orig. iur.* veterum nemo omnino meminit. * Aburnus Valens & Tuſcianus.

* Refertur a Pomponio inter Iauoleni ſucceſſores, adeoque procul dubio Sabinianus fuit. Quum vero nec *Tuſciani*, nec librorum eius vſquam fiat mentio: fuerunt qui nomen ei mutarent, & pro *Tuſciano* modo *Fuſcianum*, modo *Maecianum*, modo *Viuianum* vocarent. At probum eſt nomen, & vere Romanum, ceu

patet

patet ex *l.* 18. *D. mand.* Si quid mutandum esse existimarem, latere sub hoc nomine crederem *Fuscium Fuscianum*, Numidiae Legatum, cui rescripsit Antoninus Imp. *l.* 7. *D. de legat. praest.*

§. CCXCII.

Status iuris sub Antonino Pio. Eius constitutiones.

Progredimur ad ANTONINVM Imp. sub quo eadem omnia, ac sub Hadriano, obseruamus. RESCRIPTA eius in *Pandectis* aeque, ac *Codice* tam multa laudantur, vt eorum recensum instituere, taediosum videretur. DECRETORVM exempla sunt in *l.* 3. *D. de his, quae in testam. del. l.* 11. *pr. D. de legat. II. l.* 35. *D. ad SC. Trebell. l.* 1. §. 3. *D. de liber. exhib.* quorum primum vel ideo maxime notabile est, quod in eo ipsa sententiae verba seruata animaduertimus. Denique nec EDICTA desunt, quippe quorum vestigia exstant in *l.* 6. §. 2. *D. ad leg. Iul. peculat. l.* 11. *D. de mun. & hon.*

§. CCLXXXXIII.

An & SCta sub eo condita?

Quumque, *imperatorium fastigium eum ad summam ciuilitatem deduxisse*, testetur Iul. Capitolin. *in Antonino Cap. VI.* non dubitamus, quin & Senatum consuluerit de rebus praecipuis, adeoque & SCta sub eo condita sint, quamuis eorum hodie vix exstet memoria. TERTVLLIANVM enim & APRONIANVM, quae sub Antonino Pio condita esse putat Cuiacius, * ad Hadriani potius tempora referenda esse ostendimus. Quid? quod iam paullo rarius Imperatores iura noua hoc ritu constituere coepisse videantur, facilius

id

id per edicta fieri, experientia iam pridem edocti.

* Multa, quae Hadriano debent originem, Antonino Pio tribuere solet Cuiacius, eo obtentu, quod & Pius adoptionis iure Hadriani nomen tulerit. Id quod quidem verissimum est, quum in vetustis monimentis saepe legamus: IMP. CAES. D. HADRIANI F. T. AELIVS HADRIANVS ANTONINVS PIVS AVG. Reinesf. *Inscript. II*, 9. 10. 11. 75. *III*, 21. *sequ.* Sed vix tamen reperies exemplum, vt simplex Hadriani nomen Antonino detur: adeoque vix huic obseruationi locus esse videtur, sicubi aliquid Hadriano sine addito tribuitur.

§. CCLXXXXIV.

Ceterum multa Antoninum de iure sanxisse, obseruat Iul. Capitolin. *in Antonino Cap. XII.* eoque refert, *quod mortuos intra vrbem sepeliri vetuerit*, quod tamen iam Hadrianum sanxisse nouimus: *l. 3. §. 5. D. de sepulcr. violat.* Adde, quod primus adoptionem impuberum certis conditionibus concessit. Vlpian. *Fragm. VIII, 5. §. 3. Inst. l. 17. D. l. 7. C. de adopt.* quod actionem subsidiariam ab Hadriano aduersus magistratus datam, & aduersus eorum heredes dedit: *l. 6. D. de magistr. conuen.* quod inter personas coniunctas donationem & sine mancipatione valere voluit, quam alioquin lex Cincia requirebat: *l. 4. C. Theod. de donat.* Paull. *Recept. Sent. IV*, 1, 11. Brummer. *de lege Cinc. XV*, 2. *sequ. p.* 251. *sequ.* quod donatorem vltra vetuit conueniri, quam quantum facere posset: *l. 20. l. 41. §. vlt. D. de re iudic. l. 28. D. de reg. iur.* denique quod dona-

Iura noua ab eo inuecta.

nationes inter virum & vxorem, constante matrimonio honoris caussa factas, sustinuerit.* *l.* 42. *D. de donat. inter vir. & vxor.* & huius generis alia.

* Quamuis enim alioquin certum sit, SC. de donationibus inter virum & vxorem prohibendis demum sub Antonino Caracalla factum esse: *l.* 3. *D. de donat. inter vir. & vx.* aetas tamen Caii, cuius est fragmentum illud *l.* 42. *D. eod.* vix patitur, vt in ea Antoninum Caracallam intelligamus. Sed salua res est. Et ante Caracallam irritas visas esse donationes istas, ex ipsa huius principis oratione intelligimus. *l.* 3. *pr. D. eod.*

§. CCLXXXV.

Eius rescriptum de lege Rhodia.

Addo, Antonini Pii temporibus, LEGEM RHODIAM in orbe Romano tantae fuisse auctoritatis, vt Eudaemoni Nicomediensi, direptum se a publicanis, querenti rescripserit princeps: Ἐγὼ μὲν τοῦ κόσμου κύριος, ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης· τῷ νόμῳ τῶν Ῥοδίων κρινέσθω τῷ ναυτικῷ, ἐν οἷς μή τις ἡμετέρων αὐτῷ νόμος ἐναντιοῦται: *Ego quidem mundi dominus: lex autem maris. Lege id Rhodia, quae de rebus nauticis praescripta est, iudicetur, quatenus nulla nostrarum legum aduersatur. l. 9. D. de lege Rhod. de iactu.* ad quam legem multa egregia scripserunt cum alii, tum FRANC. BALDVINVS, IAC. GOTHOFREDVS & CORN. VAN BYNKERSHOEK.

§. CCLXXXVI.

Quid de legibus Rhodiis

Exstat eo pertinens Graeca legum nauticarum farrago, apud Leunclau. *Iur. Graeco-Rom.*

Rom. Tomo II. p. 265. Ex eius praefatione vel *auctoritate*, vti ibi vocatur, Iac. Gothofredus *Dissert. de imperio mar. Cap. VIII. p.* 45. probare nititur, legem Rhodiam primum sub Claudio, anno V. C. DCCCV. Q. Aterio Antonino & D. Iunio Silano Coss. receptam; deinde a Vespasiano, Traiano, Antonino Pio, quin & postea a Pertinace & Seuero, Imperatoribus firmatam esse. Enimuero vt ipsam congeriem illam, quae legum Rhodiarum nomine superbit, esurientis cuiusdam Graeculi commentum esse praeclare demonstrauit V. A. Corn. van Bynkersh. *ad l. ἀξίωσις Cap. V.* ita & nullius fidei est, quae illi praemittitur, auctoritas. * hodie extantibus sit sentiendum.

* Primum ei historia refragatur. Auctoritatis enim illius auctor legem Rhodiam receptam esse scribit sub Tiberio Claudio δημαρχικῆς ἐξουσίας λβ. *Tribuniciae potestatis anno XXXII.* At siue Tiberium Imp. intelligas, sub eo nullum reperies Antoninum Cos. siue Claudium, hic vix ad annum XIV. tribuniciae potestatis vitam produxit. Deinde manifestum est, auctorem istius auctoritatis, quisquis fuerit, pleraque exscripsisse ex *l.* 9. *D. ad leg. Rhod.* idque tam imprudenter fecisse, vt ne glossema quidem illud: τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ θειότατος Αὔγουστος ἔκρινεν· *Hoc ipsum & D. Augustus constituit.* omiserit. Fucum ergo fecit viris doctis, quisquis illas leges nauticas in lucem protrusit, mirumque est, Iac. Gothofredum, cui alioquin nasus rhinocerotis erat, id non olfecisse.

§. CCLXXXVII.

Quidquid ergo de lege RHODIA pro certo adfirmari potest, eo redit. Rhodii, *populus* Lex Rhodia quae & quo

tempore a Romanis recepta?

lus nauticus, teste Floro *II*, 7. & diu θαλασσοκρατῶν, seu *maris dominus*, vti obseruat Eusebius *in Chron. n. MC.* leges de rebus nauticis tulerat aequissimas, adeo, vt & Cic. *pro lege Manil. Cap. XVIII.* eas mirifice laudet, & θαυμαστὴν εὐνομίαν περὶ τὰ ναυτικὰ, *admirandam legum optimarum circa rem nauticam constitutionem*, maxime miretur Strabo *Geogr. Lib. XIV. p.* 448. Ex his Rhodiorum legibus non omnia, sed caput de iactu *, receperant Romani, & quidem non demum sub Claudio, sed ante ipsius Augusti imperium, siquidem non modo OFILIVS, LABEO & SABINVS, sed & SER. SVLPICIVS, qui libertati patriae non fuit superstes, secundum legem Rhodiam de iactu responderunt, eamque suo more illustrarunt. *l.* 2. *pr.* §. 3. *l.* 4. *pr.* & §. 1. *D. ad leg. Rhod. de iact.*

* Hinc nec in *Pandectis* fragmenta vlla, nisi quae ad hoc caput pertinent, occurrunt: nec Paullus *Recept. Sent. II*, 6. vbi ex instituto legem Rhodiam interpretatur, de re alia, quam de iactu disputat. Attamen & de exercitoria actione quaedam ex lege Rhodia in *Pandectas* translata & a Romanis adoptata esse suspicatur Nic. Rigalt *Obseru. ad Tertull. adu. Marcion. Lib. III. Cap. 6. p.* 99. Cuius tamen coniecturae suae, quas ille rationes habuerit, scire me fateor iuxta cum ignarissimis.

§. CCXCVIII.

Status iuris sub Marco Aurelio Antonino Imp.

Ab Antonini Pii excessu primum MARCVS & LVCIVS Caesares, qui in iure nostro DIVI FRATRES adpellantur, postea superstes M. AVRELIVS ANTONINVS ob

ob philoſophiae ſtudium celeberrimus, * ſolus, ac demum idem cum COMMODO filio imperauit. Hoc quoque tempore conſtitutiones fere innumerae prodierunt, in *Pandectis* aeque ac *Codice* vel ſuperſtites, vel laudatae, quas illuſtrauit vir clariſſimus, cui ego olim in cathedra Franequerana ſucceſſi, IO. ORTW. WESTENBERGIVS in Commentario, quem *D. Marcum* inſcripſit, ediditque *Lugd. Bat. MDCCXXXVI.* 4. Nos quae tunc in iurisprudentia nouata ſunt, paucis conſectabimur.

* Non minus tamen iurisprudentiam, quam philoſophiam excoluerat princeps optimus, de quo Iulius Capitolinus *in Marco Cap. III. Studuit & iuri, audiens L. Voluſium Maecianum, tantumque laboris & operis ſtudiis impendit, vt corpus adficeret, atque in eo ſolo pueritia eius reprehenderetur.* Et hunc Maecianum, praeceptorem, (non Marcianum,) ipſe celebrare videtur *libro I. ad ſeipſ.* §. 6. Non mirum ergo, principem in iure conſtituendo, emendando dicundoque ſagaciſſimum fuiſſe, quum non ab vnius alteriusue conſilio penderet, ſed ipſe ciuilem illam ſapientiam probe a puero imbibiſſet. Hinc Ariſtides *Orat. in Regem p.* 109. *Tomo I. edit. Canteri*: Ὁ δὲ τὸ μὲν δίκαιον ἀκριβῶς οἶδεν, ὡς αὐτὸς νομοθέτης ὢν, καὶ εὑρετὴς αὐτοῦ. *Ipſe ius exacte nouit, quippe qui eius auctor ſit, & legis lator.* Et paucis interiectis, laudans iuſtitiae ſtudium, ſumma humanitate temperatum: Τούτου δὲ αἴτιον, inquit, ὅτι οὐκ εἰς ἑτέρους ὁρῶν ἑρμηνέας, οὕτω λαμβάνει τὸ δίκαιον, ἀλλ' αὐτὸς ἔχων ἐκ παιδείας τῶν ὡς ἀληθῶς καλῶν καὶ τῶν ἀγαθῶν ἐπιστήμην τὴν ἀπὸ τῶν νόμων ἐμπειρίαν προσειληφώς· ὥστε μήτι τῶν γεγραμμένων διαφεύγειν αὐτόν· οὕτω τὰς κρίσεις ποιεῖται περὶ πάντων. *Cuius eſt rei cauſſa, quod ille non ab aliis inter-*

pretibus iuris cognitionem accipiat, ſed ad eam, in qua inſtitutus eſt, rerum praeclariſſimarum ſcientiam adiuncta legum experientia, ſic, vt nihil eum ſcripti iuris effugiat, ita demum de rebus omnibus iudicat.

§. CCXCIX.

Orationes vel SCta DD. fratrum & Marci Antonini.

Primum ergo multa hi quoque Imperatores SCtis vel ORATIONIBVS ſuis conſtituerunt. Exſtitit enim Diuorum Fratrum oratio, qua & cum inquiſitione datus tutor ſatisdare iubebatur, ſi vnus adminiſtrare vellet. *l.* 19. §. 1. *D. de teſtam. tutel.* Celebrantur etiam Diui Marci orationes de feriis & dilationibus: *l.* 1. §. 2. *l.* 7. *D. de fer.* Iul. Capitolin. *in Marco Cap. X.* de transactione ſuper alimentis *: *l.* 8. *D. de transact.* de fugitiuis, etiam per Caeſaris, Senatorum & paganorum praedia inueſtigandis: *l.* 3. *D. de fugit.* de quatuor menſium vſuris ſocio ſoluendis, qui ceſſantibus ſociis inſulam reſtituerit: *l.* 52. §. 10. *D. pro ſoc.* de Senatoris filia, libertino nupta: *l.* 16. *D. de ritu nupt.* de libertinis libertinorum tutoribus: *l.* 1. §. 4. *D. de excuſat. tut. l.* 44. *pr. D. eod.* Iulius Capitolin. *in Marco Cap. XI.* denique de teſtamento eius, qui damnatus prouocauit. *l.* 6. §. 9. *D. de iniuſto rupt. irr.*

* Iulius Capitolinus *in Marco Cap. XI.* generatim: *De alimentis*, inquit, *publicis multa prudenter inuenit.* Annon & de priuatis? Celeberrima ſane illa oratio principis de alimentis *l.* 8. *D de tranſact.* non ad alimenta publica, ſed teſtamento relicta, adeoque priuata, pertinet. Et hinc Iſ. Caſaubonus *in Notis ad ſcript. hiſt. Aug.*

Aug. p. 66. reſcribendum exiſtimat: *de alimentis publicis priuatisque.* Ceterum ad publica alimenta recte referas, quae idem Iulius Capitolinus *in Marco Cap. VII.* refert: *Filiam ſuam Lucillam fratri deſpondit. Ob hanc coniunctionem pueros & puellas nouorum hominum frumentariae perceptioni adſcribi praeceperunt.*

§. CCC.

Eiusdem MARCI ſunt orationes & SCta de tacita hypotheca eius, qui quid ad reficiendas aedes credidit: *l.* 1. *D. in quib. cauſſ. pign.* de quaeſtione ſtatus, morte finienda: *l.* 1. §. 3. *D. ne de ſtatu defunct.* de colluſione intra quinquennium detecta: *l.* 2. *pr.* §. 4. *D. de colluſ. deteg.* Iul. Capitolin. *in Marco Cap. X.* de confeſſis & iudicatis: *l.* 56. *D. de re iud. l.* 6. §. 2. *D. de confeſſ.* de expilatoribus hereditatum: *l.* 1. *D. expil. hered.* denique de temporibus interponendae adpellationis: *l.* 1. §. 7. *D. quando adpell.* Alia eorumdem SCta.

§. CCCI.

Quin & MARCI cum COMMODO filio imperantis orationes, & SCta eas conſequuta paſſim occurrunt, veluti de nuptiis Senatorum: * *l.* 16. *D. de ſponſal.* nec non de pupilla vxore a tutore eiusue filio non ducenda. *l.* 20. *l.* 60. *D. de ritu nupt.* Omnium tamen celeberrima ſunt SCta duo, quorum altero SC. APRONIANVM (§. CCLXXXIII. *ſequ.*) ad collegia & corpora prolatum eſt; altero ORPHITIANO liberi ad maternam admiſſi ſunt hereditatem. *l.* 1. *l. pen. D. de SC. Tertull. & Orphit.* Conditum illud eſt anno Nec non ad Marci & Commodi orationes condita.

 ab

ab V. C. DCCCCXXX Vettio Rufo & Cornelio Scipione Orphito Coff. de quibus Henr. Norif. *in Epift. confular. p.* 462. Praemiffae vero huic SCto Marci & Commodi Imperatorum orationis meminit Vlpianus *Fragm. XXVI*, 7.

* In *l.* 20. *D. de ritu nupt.* infcriptio legis talis eft: PAVLLVS *libro fingulari ad orationem D. Seueri & Commodi.* Sed haec nihili effe, facile vnusquisque animaduertit. Numquam enim cum Seuero imperauit Commodus, fed cum M. Antonino patre, cuius hic nomen reponendum effe, recte obferuat Ant. Auguftin. *de nom. propr. Pandect. p.* 289. Nam hoc nomen habet etiam infcriptio *l.* 60. *D. de ritu nupt.*

§. CCCII.

Noua a Marco reperta.

Quamuis vero a Iulio Capitol. *in Marco Cap. XI.* obferuatum fit, Marcum Imp. *ius magis vetus reftituiffe, quam nouum feciffe:* plurima tamen etiam noua ab eo profecta animaduertimus, veluti, quod PRAETOREM TVTELAREM primus fecit. §. 3. *Inft. de Atil. tut.* Iul. Capitol. *in Marco Cap. X.* Iof. Caftalio *Var. Lect. VI*, 4. itemque, quod quum antea non nifi ex lege Laetoria, vel propter lafciuiam, vel propter dementiam curatores darentur: * adultos omnes curatores accipere iufferit, non redditis cauffis. Iul. Capitolin. *in Marco Cap. X.* nec non, quod calumniis quadruplatorum intercefferit, adpofita falfis delatoribus nota, vicefimamque hereditatum temperarit. Iul. Capitolin. *ibid. Cap. XI.*

* Hunc

* Hunc locum a plerisque ita intelligi animaduertimus, ac si ex lege Laetoria adolescentibus tantum lasciuis ac dementibus curatores dati sint. Sed hi auctoris verba male intelligunt. Aliunde enim constat, legem illam omnibus adolescentibus petentibus curatores dari iussisse, caussa cognita. Sensus ergo potius est: quum antea non nisi tria curatorum genera nota essent, vnum eorum, qui adolescentibus petentibus ex lege Laetoria dabantur, alterum eorum, quos prodigi, tertium eorum, quos furiosi ex legibus XII tabularum accipiebant: Marcum Imp. haec eatenus mutasse, vt adulti omnes curatores acciperent, etiam caussa non cognita. Vid. *Elementa nostra sec. ordin. Inst.* §. *CCLXXI. sequ.*

§. CCCIII.

Status iur. Rom. sub Commodo Imp.

Pessimis omnino principibus adnumerandus est M. ANTONINVS COMMODVS: tamen & is, vbi solus rerum potitus est, quaedam ad iurisprudentiam contulisse legitur. RESCRIPTA enim eius laudantur *l.* 10. *D. de in lit. iur. l.* 2. *D. ad SC. Silan. l.* 6. *D. si cui plus, quam per leg. Falc. l.* 31. *D. de iure fisci.* DECRETI mentio fit *l.* 26. *D. de probat. & praes.* EDICTORVM denique *l.* 6. §. 1. *D. de agnosc. & alendis lib.* Notum quoque est SC. IVNCIANVM, sub eodem Imp. factum anno ab V. C. DCCCCXXXV. Aemilio Iunco & Iulio Seuero Coss. * de fideicommissariis libertatibus, de quo *l.* 28. §. 4. *l.* 51. §. 8. *D. de fideic. libert.*

* Varie admodum hi Coss. suffecti nominantur. Aemilius Lampridio *in Commodo Cap. IV.* vocatur *Iunctus*, eiusque collega *Atilius Seuerus*,

 quos

quos a Commodo in exsilium actos refert. At Cos. alter in *l.* 28. §. 4. *D. de fideic. libert.* *Iulius Seuerus*, in aliis Fastis *A. Hibius Seuerus* dicitur. Sed facile ex *Atilius* scribarum oscitatione fieri potuit *A. Hibius*, vel *Iulius*.

§. CCCIV.

Status iuris Rom. sub Pertinace & Iuliano.

Occiso Commodo HELVIVS PERTINAX, & huic mox nefarie obtruncato DIDIVS IVLIANVS, Saluii Iuliani pronepos, (§. CCLXXXIX *) successit. Vtrique in tam breui imperio vix licuit multa de iure constituere. Memorantur tamen quaedam Heluii Pertinacis CONSTITVTIONES, veluti vna de fideicommissariis libertatibus, occupata a fisco hereditate, dandis: *l.* 12. §. 2. *D. de fideicomm. libert.* nec non Graeca altera, de immunitate ob XVI. liberorum numerum aliasque caussas concedenda. *l.* 5. §. 2. & §. 13. *D. de iure immunit.*

§. CCCV.

Quaedam Pertinacis constitutiones & orationes.

In Codicem quoque repetitae praelectionis relatas esse video eius CONSTITVTIONES de filio, qui patremfamilias mentitus mutuam sumsit pecuniam. *l.* 1. *C. de SC. Macedon.* & de seruo oppignorato, ac deinde herede instituto. *l.* 2. *C. de seruo necess. her. inst.* Sed & ORATIONIS D. Pertinacis de testamentis mentio fit §. 7. 8. *Inst. quibus mod. test. infirm.* Iul. Capitolin. *in Pertin. Cap. VII.* IVLIANI, quamuis iurisconsultissimi principis, * nihil quod sciam in iure nostro occurrit, nisi quod ei, nondum principi, rescri-

ſcripſiſſe dicitur Marcus Imperator. *l.* 20. §. 9. *D. qui teſtam. fac. poſſ.*

* Imperatorem hunc *Iulianum iuriſperitum* vocat Euſeb. *in Chronic. n. MMCCIX.* immo & aliis Graecis ſcriptoribus νομοθέτης eſt: ſed vereor, ne hi aeque ac Aurelius Victor, eum cum Saluio Iuliano proauo confundant. De Euſebio tamen id ſuſpicari vix licet, quia ipſe alibi in *Chronico* meminit Saluii Iuliani, qui ſub Hadriano compoſuerit edictum perpetuum, adeoque hunc cum Didio Iuliano confundere non potuit.

§. CCCVI.

Sed omittendi etiam non ſunt IVRISCONSVLTI, qui ſub Antoninis ad haec vsque tempora floruerunt. Eorum agmen ducit SEX. CAECILIVS AFRICANVS. Eumdem enim cum Africano eſſe *Sex.* illum *Caecilium*, qui *l.* 3. §. 4. *D. de agnoſc. & al. lib.* memoratur, & quem Gell. *Noct. Attic. XI*, 15. cum Fauorino de XII Tabularum legibus diſputaſſe refert, contra Ant. Auguſtinum, Labittum, Menagium oſtenderunt Cuiac. *Tractat. I. in African. init.* Idem *Obſeru. VII*, 2. & Reinold. *ad l.* 23. *D. de reg. iur. p.* 9.*

ICti qui ſub Antoninis huc vſque floruerunt. Sex. Caecilius Africanus.

* Fundus rei eſt *l.* 3. §. 4. *D. de agnoſc. & al. lib.* vbi Iulianus *Sex. Caecilio Africano* reſpondiſſe dicitur. Quum ergo & tempus conueniat, nec inauditum, ſed frequentiſſimum ſit, iuriſconſultum iuriſconſulto reſpondere, maxime ſeniorem & ſerenioris famae iuniori, praeceptorem diſcipulo: nulla profecto ratio eſt, cur elegantem illam coniecturam Cuiacii reiicere velimus, quamuis eam pro certa obtrudere, ne ipſe quidem fortaſſis Cuiacius voluerit.

§. CCCVII.

Eius aetas, secta, scripta.

Fuit Africanus Iuliano σύγχρονος, sed eo paullo aetate minor, quippe qui sub Antoninis potissimum floruit. Saltim ante Seueri & Antonini Caracallae tempora eum vixisse ex *l.* 109. *D. de legat. I.* acute, suo more collegit Cuiac. *Recitat. ad African. Tractat. I.* Sabinianum eum fuisse, & eius quidem sectae subtilissimum, nemo negauerit. At apud eumdem Iuliani, vti apud Pythogoraeos Pythagorae, auctoritatem sine ratione valuisse, quod eidem Cuiacio, Menagio & Guil. Grotio visum est, nullo idoneo argumento probatur. Mascou. *de Sect. Cap. IV.* §. 3. *p.* 81. Scripsit *libros nouem* QVAESTIONVM*, & fortassis *libros saltim XX* EPISTOLARVM, quae laudari videntur *l.* 39. *pr. D. de legat. I.*

* In his QVAESTIONVM libris tam subtiliter de difficillimis iuris quaestionibus disputauit Africanus, vt iam olim in prouerbium iuerit quotidianum interpretum dicterium: *Africani lex, id est, difficilis.* At nodos illos se vindice dignissimos existimauit ὁ πάνυ Cuiacius, qui scriptis in Africani fragmenta recitationibus, non alios tantum, sed & se ipsum longe superauit.

§. CCCVIII.

Terentius Clemens & Vinidius Verus.

Minus celebres sunt TERENTIVS CLEMENS & VINIDIVS VERVS. Et ille quidem discipulus, vti videtur, & sectator Iuliani fuit, quippe quem ipse *suum* vocat *l.* 6. *D. de vulg. & pupill. subst.* auctorque fuit

libro-

librorum XX AD LEGES IVLIAM ET PAPIAM POPPAEAM, ex quibus plurima in *Digestis* fragmenta, alibi a nobis curatius exposita, supersunt. Hic inter Antonini Pii consiliarios fuit, Iul. Capitolin. *in Antonin. Cap. XII.* & a Maeciano, Vlpiano & Paullo aliquoties, quamuis non expressis librorum titulis, laudatur. *l. 32. §. 4. D. ad leg. Falcid. l. 7. §. 18. D. de pact. l. 2. D. si ex nox. causs. ag.*

§. CCCIX.

IVNIVS MAVRICIANVS, qui aetatem suam ipse perspicue indicat, *l. 57. D. de legat. II.* auctor fuit *librorum sex* AD LEGEM IVLIAM ET PAPIAM & saltim *duorum* DE POENIS. *l. 3. D. de edendo.* TARVNTENVS PATERNVS sub Commodo Imp. praefectus praetorio occubuit. *Excerpta Peiresc. p. 724.* Lamprid. *in Commodo Cap. IV.* relictis *libris IV.* DE RE MILITARI. * Denique PAPIRIVS IVSTVS, collector *librorum XX.* CONSTITVTIONVM, vti fragmenta eius operis pleraque ostendunt, sub Marco potissimum Antonino & Commodo scripsisse videtur. Vid. *l. 60. D. de pact.*

Iunius Mauricianus, Taruntenus Paternus & Papirius Iustus.

* Sunt duo priores iurisconsulti omnino notabiles. IVNIVS MAVRICIANVS procul dubio adoptiuus fuit *Iunii Maurici*, fratris *Iunii Aruleni Rustici*, quorum stemma supra (§. CCXXXIX. *) dedimus. Quum enim Plinius *Lib. II. Epist. 15.* mentionem faciat plurium filiorum istius Iunii Aruleni Rustici; vnus eorum a patruo, *Iunio Maurico* adoptatus, Iunii Mauriciani nomen videtur adsciuisse. TA-

RVN-

RVNTENVM PATERNVM sub Alexandro demum Seuero Imp. vixisse existimat Guido Pancirol. *Var. Lect. I*, 79. non alio motus argumento, quam quod hic Imperator *Paterno* cuidam rescribit *l. 2. C. de magistrat. conuen.* Sed quum & iis temporibus & multo post permulti floruerint Paterni, quorum aliquos recenset Reines. *Inscript. p.* 38. nulla ratio est, cur ibi Taruntenum Paternum nostrum intelligamus. Accedit, quod iam illo tempore homines iuris rerumque militarium periti ad praefecturam praetorianam adspirarent. Nostrum vero tamquam *diligentissimum iuris militaris adsectorem*, laudat Veget. *de re milit. Lib. I. Cap.* 8.

§. CCCX.

Sex. Pomponii aetas.

SEX. POMPONIVS vnus, non duo, in iure nostro celebrari videtur, * de eoque nos ex instituto egimus in *praefatione* Io. Lud. Vhlii *Opusculis ad Historiam iuris, & maxime ad Pomponii Enchiridion pertinentibus*, praemissa, *Halae MDCCXXXV*. Vixisse eum Iuliani temporibus, vel inde patet, quod & a Iuliano laudatur, *l. 6. §. 6. 7. 8. D. de negot. gest. l. 63. §. 9. D. pro soc.* & ipse Iulianum & Aburnum Valentem laudat. *l. 2. §. 8. D. de orig. iur.* Vitam saltim ad Diuorum Fratrum, quos vocant, tempora produxit, quippe qui alicubi *Antoninum Pium* Diuum vocat. *l. pen. D. de pollicit.* Contra nusquam meminit vel Marci Antonini, vel Commodi, immo ne *Vlpii Marcelli* quidem, ceu quidam ex *l. 10. D. de castr. pecul.* colligunt. Verba enim illa non Pomponii esse, sed Triboniani, quamdam Vlpii Marcelli notam ad Pomponium referentis, obseruauit Ant. Augustin. *de nom.*

propr.

propr. pandect. p. 121. Erroris ergo manifesti rei sunt, qui cum sub Alexandro demum vixisse contendunt, veluti Bernard. Rutil. *de vit. iurisc. Cap. LXXIII.* & Io. Bertrandus *de iurisp. Lib. I. Cap.* II. Vterque enim deceptus est loco Lampridii *in Alex. Cap. XLVIII.* quem ab aliena manu esse, luculenter ostendit Salmas. *ad Hist. Aug. Script. p.* 242.

* Duos fuisse Sex. Pomponios, primus suspicatus est Ant. Augustin. *de nom. propr. pandect. p.* 92 *&* 255. quem deinde cum alii, tum & Guil. Grot. *de vit. ICtor. Lib. II. Cap.* 5. sequuti sunt. Immo nec se ab hac sententia admodum alienum esse profitetur V. C. Eu. Otto *praefat. Tomi I. Thesaur. iur. ciuil.* At rationes omnes, quas diligenter collegit Grotius, *in praefatione ad Vblii Opuscula p.* 10. *sequ.* excussimus. Vrgent praecipue, Pomponium in *l.* 41. *D. de hered. inst.* ipsum videri alium Sex. Pomponium citare, & in *l.* 32. *D. de legat. I.* legi: *Quod ita verum esse, tam Sex. quam Pomponius, negant.* Sed vti in posteriore textu SEXTVS ille alius esse potest IC. quam Pomponius, & ille ipse fortassis, qui *l.* 44. *pr. D. solut. matr. l.* 30. §. 6. *D. de adqu. hered. & l.* 1. §. 27. *D. ad SC. Silan.* ita admodum dubium est, an *l.* 41. *D. de hered. inst.* sit Pomponii, ac non potius Iuliani, & *liber XII. Var. Lect.* Pomponii non in margine tantum fuerit adscriptus. Reinold. *Orat. de Pompon. p.* 12. *sequ.*

§. CCCXI.

Praeter iurisprudentiam eorum temporum more & philosophiam videtur excoluisse, cuius vestigia deprehendimus in *l.* 121. *D. de verb. signif.* iuncto Seneca *de Benef. Lib. VII. Cap.* 10. Eius philosophia & secta.

10. & *l.* 30. *pr. D. de vſurp. & vſucap.* vbi diuiſio corporum interiorem philoſophiam redolet, ceu obſeruarunt Cuiac. *Obſ. XV*, 33. & Guil. Forner. *Select. II*, 27. De ſecta inter viros doctos non ſatis conuenit, aliis eum iurisconſultis neutrarum partium, quos erciſcundos adpellitant, adnumerantibus, Maſcou. *de Sectis Sabin. & Procul. Cap. VIII.* §. 4. *p.* 130. aliis eum inter Proculeianos referentibus. Chriſt. Otto a Boekelen *de diverſ. famil. vet. iurisc. Cap. VI.* *

* *Proculeianum* ideo fuiſſe contendunt, quod Labeonis definitionem probet: *l.* 22. §. 1. *D. quando dies leg. ced.* eiusque ſententiam tueatur aduerſus Trebatium: *l.* 21. *pr. D. de hered. inſtit.* Proculo teſtimonium denunciet, *l.* 16. §. 2. *D. de euict. l.* 12. *pr. D. de legat. II.* itemque eius & Pegaſi, Celſi, Atilicini, Ariſtonis & Neratii ſententias probet: *l.* 28. *D. de adquir. rer. dom. l.* 43. §. 2. *D. de legat. II. l.* 29. *D. de euict. l.* 14. *D. de verb. obl. l.* 48. *pr. D. de legat. I. l. vlt. D. de adqu. vel omitt. her. l.* 21. *l.* 72. *D. ad SC. Trebell. l.* 8. §. 2. *D. de liberat. leg. l.* 3. *D. pro ſuo. l.* 45. *D. de legat. I.* At idem Pomponius non modo Sabino & Caſſio aliquando ſuffragatur, *l.* 6. *D. de condit. & dem. l.* 6. *D. de ſtipul. ſeru.* & eorum dicta benigniore interpretatione iuuat, *l.* 3. §. 1. *D. de iur. & facti ign.* ſed & paſſim eorum auctoritate vtitur, *l.* 34. §. 2. *D. de fideic. libert.* & id plerumque agit, vt diſſidentes iurisconſultos ad concordiam reducat, veluti Proculum & Sabinum, *l.* 14. *D. de condit. & demonſtr.* nec non Proculeianos & Sabinianos *l.* 26. §. 2. *D. de legat. II.* Qui vero ita rationes componit, iurisconſultus, eum ſi quis ſectarium

eſſe

esse clamet: nae is, quid sit sectae studium, mihi omnino videtur ignorare.

§. CCCXII.

Scripsit hic iurisconsultus, inter *πολυγράφυς* iure referendus ENCHIRIDION duplex, quorum vnum *singularis* fuit *liber*, *l. 2. D. de orig. iur. l. 2. D. de iust. & iur. l. 239. D. de verb. sign.* alterum ex *duobus libris* constitit: *l. 5. D. de grad. & adfin. l. 13. D. de tutela. l. 107. D. de solut. & liberat.* EPISTOLARVM *libros XX.* FIDEICOMMISSORVM *libros V.* LECTIONVM AD Q. MVCIVM *libros XXXIX.* AD PLAVTIVM *libros VII.* REGVLARVM *librum singularem.* AD SABINVM *libros XXXV.* SENATVSCONSVLTORVM *libros V.* VARIARVM LECTIONVM *libros* non XV, vt est in indice Florentino, sed saltim *vltra XL.* * *l. 8. §. 6. D. si seru. vind.* DIGESTORVM *libros V.* DE STIPVLATIONIBVS *libros VIII.* denique AD EDICTVM *libros LXXXIII.* ex quibus fragmenta in *Pandectis* quam plurima supersunt. Eius scripta.

* Hunc titulum inter *inscriptionum festiuitates, quas plerique vtriusque linguae scriptores in libris suis fecisse ait*, refert Gell. *Noct. Att. praefat.* Ait enim, *alios libros suos* MVSARVM *inscripsisse*, *alios* SILVARVM, *illum* ΠΕΠΛΟΥ, *hunc* ΚΕΡΑΤΟΣ ΑΜΑΘΕΙΑΣ, *alium* ΚΗΡΙ *partim* ΛΕΙΜΩΝ, *quemdam* LECTIONIS SVAE, *alium* ANTIQVARVM LECTIONVM. Vbi Gellius manifesto ridere voluit titulos librorum argutiores atque exquisitiores. Sed iam Salmasius recte monuit, multos titulos eo referre Gellium, qui nihil habeant, quod ad *fes-*

tiuit

tiuitates inscriptionum iure referri possit. Quid enim festiuitatis inest inscriptionibus *antiquarum lectionum*, *Epistolarum moralium*, *Epistolicarum quaestionum*, *Historiae naturalis*, quas omnes Gellius in hanc classem retulit? Quis non titulum NOCTIVM ATTICARVM, quem se Gellius tamquam simplicissimum libro suo praescripsisse, ait, facilius facetis nugis comparet, quam titulum *antiquarum* vel *variarum lectionum*? Sed videtur Gellius hic sine iudicio imitatus Plinium *in praefat. Hist. Natural.*

§. CCCXIII.

Caius iurisconsultus.

CAIVS, elegantis ingenii iurisconsultus, vulgo GAIVS, certissime vixit sub Hadriano, ceu patet ex *l. 7. pr. D. de reb. dub.* certissime etiam superstes fuit Antonino Pio, quia M. Antoninum Imperatorem *sacratissimum principem suum* vocat *l 9. D. ad SC. Tertull.* An vero ad Antonini Caracallae tempora aduixerit, quod Iac. Raeuardo *Coniect. III*, 19. & nuper V. C. Franc. Car. Conradi (vid. *Act. erud. Lips. ann. MDCCXXVII. mense. Februar.*) visum est, merito in medio relinquimus, tanto certiores, falli eos opinione sua, qui Caium nostrum, quem familiaritatis iure suum vocat Pomponius, *l. 39. D. de stip. seru.* vel ad Diocletiani, vel ad ipsius Iustiniani tempora vitam produxisse existimant, quum ab Hadriani excessu ad Diocletiani imperium centum & quadraginta septem; ad Iustinianei imperii auspicia trecenti octoginta nouem anni sint circumacti. *.

* Caium Diocletiani tempora attigisse, suspicatus est Marcilius *ad §. 6. prooem. Instit.* Eumdem Iustiniano σύγχρονον & Christianum fuisse, ex

d. §.

d. §. 6. *prooem. Inst.* §. 5. *Inst. de publ. iudic.* & *Constit. omnem reip.* §. 1. *ad Antecess.* collegerunt Ant. Vacca & Hotomanus. non alio persuasi argumento, quam quod eum *Caium suum* vocare non dubitarit Iustinianus. At praeterquam quod nihil Christiani praeferunt Caii fragmenta, quodque vtrique huic sententiae rationes chronologicae manifesto refragantur: aliae rationes esse potuerunt Triboniano, (nam Iustinianum ibi stilo suo vsum, vix credibile est,) cur Caium *suum* vocare non dubitarit, quoniam nimirum eum potissimum exscripsit in conscribendis Institutionibus. Vid. Eu. Otto *Praef. Tomi I. Thesaur. iur.*

§. CCCXIV.

Ceterum CAIVS quoque a sectae studio satis alienus iure ercifcundis accensetur, Mascou. *de Sect. Sabin. & Procul. Cap. VIII.* §. 3. *p.* 127. modestiam eius satis superque demonstrantibus tot eius fragmentis, quae in *Digesta* retulit Tribonianus. Scripta reliquit tam multa, vt lectorem merito remittamus ad indicem Florentinum & Menag. *Amoen. iur. ciu. Cap. XLIII.* id modo obseruantes, eum quaedam scripsisse, in quibus reliquorum iurisconsultorum vix quisquam exercuerat ingenium, veluti DOTALITIORVM *librum singularem:* AD EDICTVM AEDILIVM CVRVLIVM *libros II.* AD EDICTVM PROVINCIALE *libros XXXII.* AD LEGES XII. TAB. *libros VI.* & similia. INSTITVTIONVM & extra *Pandectas* exstare fragmenta bene longa, sed ab Aniano passim interpolata, nemo ignorat. * Eius scripta.

V * Ex

* Ex iis duo fragmenta insignia de ritu mancipationis, & in iure cessione, qui in Anianea editione hodie non exstant, seruauit Boeth. *Lib. III. Commentar. in Topic. Ciceron.* quae tota exhibet Ant. Schulting. *in vet. iurispr. anteiustin. p.* 50. *sequ. & p.* 84. *sequ.* Sed eadem in Cyri *Commentario ad tit. C. de vsuc. transform.* multo integriora reperit V. A. Corn. van Bynkersh. *de reb. mancipi Cap. I. p.* 107. Is vero haec descripta esse ait a Petro Iacobo de Rauani, qui dicat *se ea vidisse in libro Institutionum Caii.* Quae si vera sunt, (fidem autem Petri Iacobi de Rauani in dubium cur vocare velimus, nullam omnino rationem video,) Caii Institutiones saeculo XIV. quo ille Rauani vixit, adhuc integriores, quam est Aniani editio, exstitisse oportet.

§. CCCXV.

L. Volusius Maecianus.

L. VOLVSIVM MAECIANVM sub Antonino Pio & Diuis fratribus vixisse, & in eorum principum consilio fuisse, ex Iul. Capitolin. *in Pio Cap. XII. l.* 42. *& l.* 47. *D. de fideic. libert.* denique ex *l.* 17. *D. de iure patron.* patet. Marcum Imp. instituerat in iurisprudentia, teste eodem Iulio Capitol. *in Marco Cap. III.* Vid. Menag. *Amoenit. iur. ciu. Cap. V. p.* 31. Vitam etiam ad Marci imperium produxit, sub quo tamquam Alexandrinae ciuitatis Iuridicus, in Auidii Cassii tumultu periit, & quidem seditionis Cassianae conscius, teste Volcat. Gallic. *in Auid. Cassio Cap. VII.* id est anno erae Dionysiacae CLXXV. in quem hunc tumultum incidere ostendit Ant. Pagi *Critic. Baron. Tomo I. p.* 168. *sequ.*

§. CCCXVI.

§. CCCXVI.

Sabinianum eum fuisse, & Iuliani adsecla Eius secta & scripta. clam, ipse in fragmentis suis satis prodidit. Scripsit FIDEICOMMISSORVM seu QVAESTIONVM DE FIDEICOMMISSIS *libros sedecim*. Menag. *Amoenit. iur. ciu. Cap. V.* PVBLICORVM *libros XIV*. a quibus diuersum fuisse librum EX LEGE RHODIA, vel AD LEGEM RHODIAM * suspicamur, quamuis aliud visum sit Iac. Gothofredo *de Imper. mar. Cap. II.* Vid. V. A. Corn. van Bynkershoek *ad l. 9. D. ad L. Rhod. Cap. I.* Porro *libri* QVAESTIONVM meminit Papinianus, *l. 86. D. de adqu. vel omitt. hered.* qui tamen an a *libris quaestionum de fideicommissis* diuersus sit, alii viderint. Denique notus est *libellus* Maeciani DE ASSE, a Io. Fridr. Gronouio post opus *de pecunia veterum*, & a Io. Ge. Graeuio *Thesaur. Antiqu. Rom. Tomo XI.* editus, & iuris studiosis etiam atque etiam commendatus a Iac. Cuiacio *ad l. 21. §. 2. D. de ann. legat.*

* In Florentina est: *ex lege Rhodia*, apud Haloandrum: *ad legem Rhodiam*. Sed non erat, quod hic aliquid mutaret Haloander. Ita enim, notante V. A. Corn. van Bynkershoek, & aliae in iure nostro librorum inscriptiones se habent. Nec absurdus est titulus, ex quo colligitur, Maeciani librum fuisse collectionem quarumdam legum Rhodiarum, fortassis quae magis in vsu erant, & ad iactum pertinebant, quasque hoc libro Volusius vel collegerit tan-

tum, vel notis suis illustrarit. Vid. Laudatissimi Bynkersh. *Opusc. min. p. 269. edit. nou.*

§. CCCXVII.

Q. Ceruidius Scaeuola.

Proximus est Q. CERVIDIVS SCAEVOLA, *auctor iurisconsultorum prudentissimus*, *l. 3. C. Theod. de testam.* & Marco Antonino a consiliis, Iul. Capitol. *in Marco Cap. II.* vel hoc ipso maximam laudem consequutus, quod Seuerum Imp. & Papinianum iurisconsultum formauit. Iul. Capitolin. *in Caracalla Cap. VIII.* Miscellionibus vel ercifcundis eum adnumerat Mascou. *de Sect. Sabin. & Proc. Cap. VIII. §. 5.* quippe adeo fluctuantem inter diuersas scholae vtriusque sententias, vt Bertrando Proculeianus; Ottoni a Boekelen *de famil. ICtor. Cap. V.* Sabinianus videatur. Notum quoque est, eum apud quosdam non modo obscuritatis & variationis, sed & προσωποληψίας caussa male audire. *

* Nam in *l. 14. D. de transact.* eum ingenuitatis & candoris laudem non seruasse, & in gratiam alicuius vel odium a iure recessisse statuit Ger. Noodt *Probabil. II, 2. p. 36.* & *de Pact. & transact. Cap. XXII. p. 546.* Variationes quoque eiusdem notant Cuiac. *Obs. IV, 1.* Merill. *Obseru. I, 9.* & Noodt. *Obs. II, 18.* vbi & stilum eius abruptum & hiulcum, ac proinde maxime obscurum notari animaduertimus, de quo etiam conqueruntur Guil. Budaeus *Adnot. ad Pandect. p. 76. sequ.* Franc. Duaren. *Disput. anniuers. I, 50.* Petr. de Toullieu *Diss. de anantapodotis in iure occurrentibus*, & Eu. Otto *in Papiniano Cap. XI. §. 2. p. 212.* Sed vt de stilo Scaeuolae facile transegerim: ita reliqua,

qua, quae Scaeuolae exprobrantur, iam ab aliis ſatis profligata ſunt.

§. CCCXVIII.

Scripſit DIGESTORVM *libros XL.* & quidem poſt exceſſum Marci Antonini Imperatoris, ceu ex *l. 39. D. de legat. III.* obſeruauit Ger. Noodt *de Foenor. & vſur. Lib. III. Cap. 6. p.* 244. DE QVAESTIONE FAMILIAE *librum ſingularem:* QVAESTIONVM *libros XX:* QVAESTIONVM PVBLICE TRACTATARVM *librum ſingularem:* REGVLARVM *libros IV.* RESPONSORVM *libros VI*, in quibus eum ſaepe repetere, quae iam dixerat in Quaeſtionibus, obſeruat Cuiac. *Obſ. XII*, 10. ΟΡΩΝ *librum ſingularem:* denique *Notas* IN IVLIANVM & MARCELLVM. Eius ſcripta.

§. CCCXIX.

Supereſt VLPIVS MARCELLVS, vir toga ſagoque celeberrimus, quem in conſilio Antonini Pii fuiſſe, teſtatur Iul. Capitolin. *in Antonin. Pio Cap. XII.* Floruit & ſub Marco, *l. 19. D. de teſtam. tut.* ſub quo non quidem Praefectus praetorio, vti exiſtimat Bertrandus *de Iurisperit. I*, 17. ſed Legatus pro Praetore Pannoniae inferioris fuit. Ita enim intelligendus vetus titulus apud Grut. *Inſcr. p.* C, 4. Vlpius Marcellus.

VIRTVTI.
ET.
HONORI. L.
VLPIVS. MARCELLVS.
LEG. AVG.
PR. PR.
PANNON. INF.
V. S.

Sub Commodo in Britanniam cum imperio miſſus, non modo incredibilia continentiae, frugalitatis & vigilantiae ſpecimina edidit, * ſed & rem ibi praeclare geſſit, vt parum abeſſet, quin a ſaeuiſſimo principe virtutis cauſſa occideretur. Dio Caſſ. *Lib. LXXII. p.* 820. & *in Excerpt. Peireſc. p.* 724.

* Meretur ille Dionis locus, qualis in primis in *Excerptis Peireſcianis* legitur excerpi. Ait, Legatum illum in Britannia tam alienum fuiſſe a ſordibus & corruptione, quantum ab humanitate ac benignitate: tam autem vigilantem, vt per totam noctem vigilare videretur. Vt vero & ceteros comites ſomno arceret, eum duodecim tabellas, quales ex philyra fieri ſolebant, quotidie veſperi perſcripſiſſe, & mandaſſe ſuis vt alias aliis, atque aliis horis perferret ad diuerſos. Quamquam etiam a natura ad domandum ſomnum fuerit factus, tamen vigilantiam illam adiuuiſſe abſtinentia, modico tantum vſum cibo, &, vt pane ventrem ne impleret, eum Roma in Britanniam aduehi curaſſe, non quod pane eius regionis veſci non poſſet, ſed vt eo minus ob vetuſtatem panis comederet, gingiuis ob eius ſiccitatem ſaepe cruentatis. Hinc apud Xiphilinum Vlpius noſter vocatur ἀνὴρ μέτριος καὶ εὐτελὴς ὤν, *vir modeſtus & frugi*, ὅτε ἐπολέμει ὑψηλόφρων καὶ φρονηματώδης, χρημάτων τε δια-

διαφανῶς ἀδωρόταῖος ὤν. *sublimis & elati animi, quoties bellum gereret, & pecunia non corruptibilis.* Habes ergo priscae disciplinae ac continentiae hominem, dignumque, qui non sub Commodo, sed melioribus reipublicae temporibus vixisset.

§. CCCXX.

Proculeianorum suo tempore fuit acerrimus, Merill. *Obseru. I*, 28. *VIII*, 18. Mascou. *de Sect. Sabin. & Proculei. Cap. V.* §. 4. *p.* 90. vt Vlpiano aliisque id haud leue veritatis argumentum esset, si Iuliano adstipularetur Vlpius Marcellus. Cuiac. *Obs. XIV*, 35. Menag. *Amoenit. iur. Cap. XXIV.* Mireris, homini negotioso, & saepius in castris, quam in museo, moranti tantum fuisse ocii, vt aliquid de iure scriberet. Et tamen praeter NOTAS AD IVLIANVN & POMPONIVM reliquit DIGESTORVM *libros XXXI.* AD LEGES Iuliam & Papiam *libros VI:* DE OFFICIO PRAESIDIS *librum singularem:* DE OFFICIO CONSVLIS *libros* saltim *V.* PVBLICORVM *libros II.* & *librum singularem* RESPONSORVM. * Eius secta & scripta.

* Addit Iac Curtius *Lib. I.* Εἰκαστῶν *Cap.* 38. NOTAS AD PAPINIANVM, quarum mentionem fieri ait *l.* 7. *D. ad leg. Iul. de adult.* Marcellum saltim laudasse ait Papinianum *l.* 1. *D. ad SC. Turpillian.* Quum vero multo antiquiorem Papiniano Scaeuolam ad Marcellum notasse constet: *l.* 11. §. 6. *D. de donat. int. vir & vxor.* laudatus Curtius duos floruisse *Marcellos* iurisconsultos, existimat: *Vipium* alterum, de quo hic agimus, alterum C. *Quinctillium.* Sed potuisset Curtius non errare. Qui enim ad Papinia-

nianum scripsit, eumque laudauit, non est MARCELLVS, sed AEL. MARCIANVS, Vlpiani aequalis. Adeoque ad illorum temporum iurisconsultos non pertinet ille *C. Quinctillius.*

§. CCCXXI.

Status iuris sub Septimio Seuero.

Redimus ad Imperatores Romanos, inter quos obtruncato Didio Iuliano, aemulisque, C. Pescennio Nigro, & D. Clodio Septimio Albino, remotis imperium arripuit L. SEPTIMIVS SEVERVS, Africanus, princeps non solum Graecis Latinisque litteris eruditissimus, sed & iuris Romani peritissimus, auditor quippe Q. Ceruidii Scaeuolae, & Papiniani condiscipulus (§. CCCXVII.) & hinc fisci aduocatione ante imperium functus. Spartian. *in Sept. Seu. Cap. I. & II.* Huius potissimum condiscipuli sui, Papiniani, vsus consilio iura constituit, aequitatis, moderationis clementiaeque plenissima, vt ab Aurelio Victore *legum conditor longe aequabilium* adpelletur. Eu. Otto *Papinian. Cap. XIV. §. 3.* Odio tamen decessoris, Didii Iuliani, *Saluii Iuliani decreta iussit aboleri, neque obtinuit.* Spartian. *Seu. Cap. XVII.* Quod nos de edicto Iuliani perpetuo intelligendum esse arbitramur. *

* Sunt, qui haec de Didii Iuliani decretis intelligunt, quia & hic intercalaris veluti princeps Saluii nomen tulerit. Thomas. *Naeu. iurispr anteiustin. p.* 85. Sed *de Saluii scriptis*, non de Imperatoris alicuius actis loqui Spartianum, ex Aurelio Victore, eamdem rem plenius narrante, intelligimus. Is enim, vbi de Septimio nostro

nostro agit: *Saluii*, inquit, *nomen*, *atque eius* SCRIPTA *factaque aboleri iubet*, *quod vnum effici nequiuit.* Iam quid, quaeso, Didium scripsisse nouimus Didium, tam exiguum, vt id perire nollet Senatus? Et quid intererat Senatus, Didii principis sibi exosi & hostis a se iudicati, memoriam & acta non aboleri, vt in hoc vno principi asperrimo dicto minus audiens esse auderet? Denique si de Saluii Iuliani scriptis priuatim editis accipiamus Spartianum & Aurelium Victorem, vix comminisci licebit rationem, cur Senatus voluntati principis seueri, & accuratum a suis obsequium exigentis, refragari voluerit. Verosimillimum itaque est, Seuerum, exsecratum Iulianorum nomen, conditum a Saluio Iuliano edictum perpetuum voluisse abolere, Senatu tamen ob eximiam eius operis praestantiam auctoritatemque grauiter obnitente.

§. CCCXXII.

Iura a Seuero constituta.

Inter Seueri instituta & sequentia fuerunt: quod praefecturam vrbanam, data ad Fabium Chilonem epistola, ad summam euexit potentiam: *l.* 1. *D. de offic. praef. vrb. l.* 8. *§.* 5. *D. de poen. l.* 6. *§.* 1. *D. de interd. & releg.* quod oratione sua anno ab V. C. DCCCXLVIII. Q. Flauio Tertullo & Flauio Clemente Coss. res immobiles eorum, qui sub tutela vel cura sunt, sine decreto alienari vel supponi vetuit: *l.* 1. *§.* 1. *D. de reb. eor. qui sub tutel. vel cur. sunt.* quod legem Iuliam de adulteriis in vsum reuocauit *: Dio Cass. *apud* Xiphil. *Lib. LXXVI. p.* 869. quod quaedam circa leges Iuliam & Papiam Poppaeam mutauit: Tertull. *Apologet. Cap. IV.* quod cum Antonino Caracal-

racalla, filio, imperii ſocio, SCto anno ab V. C. DCCCCLIX. * Numio Albino & Fuluio Aemiliano Coſſ. facto, donationes inter virum & vxorem de nouo prohibuit: *l. 32. pr. D. de don. int. vir. & uxor.* Recenſum vero tot conſtitutionum, quae in *Pandecte* aeque ac *Codice*, vtramque paginam faciunt, hic a nobis inſtitui, chartae anguſtia vix patitur.

* Debemus hanc notitiam Dioni, qui de Seuero Imp. refert, eum criminari ſolitum incontinentes, ὡς καὶ περὶ τῆς μοιχείας νομοθετῆσαί τινα. *ob eamque cauſſam & de moechis leges tuliſſe*, ex quibus deinde quam plurimi in ius rapti ſint. Addit: Τρισχιλίας γοῦν ὑπατεύων εὗρον ἐν τῷ πίνακι ἐγγεγραμμένας, innuens, *ſe conſulem tria millia moechorum in tabulis accuſatorum reperiſſe.* Incidit vero Caſſii illius conſulatus in annum Chriſti CCLXXXXI. quo iam paene ante centum annos leges illas ſeueriſſimas tulerat Seuerus, ex eoque iam ſatis patet, quam late patuerit hoc flagitium, quum Seuerus eam legem ferret. Ceterum ex eo ſimul reddi poterit ratio, cur *de adulteriis* & ad legem Iuliam de illis eo tempore certatim ſcripſerint PAPINIANVS, VLPIANVS, PAVLLVS, & alii.

§. CCCXXIII.

Status iuris ſub Caracalla.

Qui exſtincto patre, & Geta fratre occiſo, ſolus imperauit, ANTONINVS CARACALLA, non minus, quam pater, ius variis nouis inſtitutis locupletauit. Nam vt iam non dicam de celeberrima conſtitutione *l. 17. D. de ſtatu hom.* qua ius ciuitatis cum omnibus ingenuis, in orbe Romano habitantibus, communicauit, * quam Antonino noſtro auctori-

ctoritate Dionis Caſſii *in Excerpt. Peireſc. p.* 744. vindicat Ezech. Spanhem. *in Orbe Romano:* tot aliae eius conſtitutiones in *Codice* & *Pandectis*, immo & in *Codicis Gregoriani* & Paulli *Receptarum ſententiarum* reliquiis ſuperſunt, vt reliquorum Imperatorum paene omnium conſtitutiones numero ſuperare videantur.

* Origo ergo huius iuris hodie extra omnem dubitationis aleam poſita eſt, quamuis & noſtris temporibus non deſint viri eruditiſſimi, qui & Antonini Pii hac in re partes aliquas fuiſſe, adeoque vel conſtitutionem antiquam ab Antonino Pio primum editam, in vſum reuocatam eſſe, vel diſtinctione inter ius ciuitatis *indultum* & *imperatum* rem expediri poſſe exiſtimant. Illuſt. Cancell. a Ludewig in *diſſ. de peregrinitate, albinagio & wildſangiatu Cap. IX.* §. 3. *p.* 98. *ſequ.* Et ſane fauent huic ſententiae partim locus inſignis *Nouellae LXXVIII. Cap.* 5. partim numus Antonini Pii Imp. apud Mediobarbi Biragi, cuius in poſtica coronae inſcriptum: S. P. Q. R. AMPLIATORI CIVIVM. At ſi dicendum quod res eſt, nec Iuſtiniani eſt tanta in rebus hiſtoricis auctoritas, vt ea in re errare non potuiſſe videatur: & elogium iſtud tribui poſſe Antonino Pio, ſi vel maxime auctor non ſit conſtitutionis famoſiſſimae, quam *l.* 17. *D. de ſtat. hom.* laudari animaduertimus, iam ipſe oſtendit Spanhem. *Orb. Rom. Exerc. II. Cap.* 1. *p.* 208. quippe qui non modo viros bene de republica meritos frequentius iure ciuitatis donarit, ſed & cum Carnis Catalisque, adeoque cum totis gentibus, eximium iſtud beneficium communicarit. Gruter. *Inſcr. p.* CCCCVIII, 1.

§. CCCXXIV.

§. CCCXXIV.

Itemque ſub Opilio Macrino.

ELAGABALVS, monſtrum illud hominis, qui, occiſo Caracalla, victoque aemulo *M. Opilio Aurelio Seuero Macrino*, imperio potitus eſt, non plus ad iurisprudentiam amplificandam contulit, quam hic Opilius, vt ſcribit Iul. Capitol. *in Macrino Cap. XIII. iuris non incallidus*, & teſte Herodiano *Hiſt. IV*, 12. peritus νόμων ἐπιστήμης. Equidem Opilium iſtum *omnia reſcripta veterum principum tollere ſtatuiſſe*, refert *eodem loco* Iulius Capitolinus, *nefas eſſe dicentem, leges videri Commodi & Caracallae, hominum imperitorum voluntates, quum Traianus numquam libellis reſponderit, ne ad alias cauſſas facta* * *proferrentur, quae viderentur ad gratiam compoſita*. Sed breuitas imperii vix bimeſtris vetuit illum ſpes inchoare longas.

* FACTA hic ſunt reſcripta, vti Graecis πραγματικὴ vel πραγματικοὶ τύποι. Iac. Gothofred. *ad Codic. Theodoſ. Tomo I. p.* 25. Hinc PAVLLI *libri Sententiarum* & FACTORVM *ſex*. Ceterum quamuis id conſilium Macrini plerique damnent: tantum tamen abeſt, vt videatur reprehendendum, vt prudentiſſimo inſtituto reſcriptis tantum in aliquorum gratiam vel odium editis vim legum detrahere voluerit. Id vero non magis improbandum eſt, quam quod & Valentinianus Senior Imperator talia reſcripta caſſa eſſe iuſſit. *l. 6. C. de vectigal.*

§. CCCXXV.

Nec non ſub Elagabalo.

ELAGABALI vero ne nomen quidem in *Pandecte* occurrit, quamuis quaedam eius conſtitutiones exſtent *l. un. C. Gregor. de patr. poteſt.*

poteſt. & *l.* 8. *C. de negot. geſt.* quas Elagabali eſſe, ex ſubſcriptionibus docent Henricus Cardinalis Noriſius *Epiſt. conſular. p.* 471. & Ant. Pagi *Crit. Baron. Tomo I. p.* 203. Obiter tamen monemus, Elagabali origines & familiam ex *Pandectis* non modo illuſtrari, verum etiam ſuppleri poſſe. *

* Fuiſſe ELAGABALVM filium Varii Marcelli & Iuliae Soaemidis, ex eorum temporum hiſtoricis ſatis notum eſt. Sed in iure noſtro paſſim memorantur alii eius cognati, quos hac tabula repraeſentare iuuabit, maxime quum quaedam videantur emendanda, quae parum accurate tradidit Reineſ. *Epiſt. ad Rupert. LXIX. p.* 611.

N. e familia IVLIORVM.

- IVLIVS AGRIPPA primipilaris, de quo *l.* 38. *D. de legat. III.* patruus magnus Iuliae Domnae, quam legem non intellexere Cuiac. *Obs. III*, 18. & Menagius. *Amoen. iur. Cap. XXV. p.* 142.
  - N. filia, de qua *l.* 38. *D. de leg. III.*
    - N. Neptis, de qua eadem *l.* 38.
  - IVLIVS AGRIPPINVS, cui rescripsit Antoninus Imp. anno 961. *Pariator LL. Mos. & Rom. Tit. X. §.* 4.
- N. Iulii Agrippae frater
  - BASSIANVS, sacerdos Dei solis. Sex. Aurel. Victor. *in Caracalla & Elagab.*
    - IVLIA DOMNA Aug. nupta Septimio Seuero Imperatori.
      - ANTONINVS BASSIANVS CARACALLA, Imp.
        - *Filiolus* vna cum matre in Liparam insulam relegatus teste Dione.
      - P. SEPTIMIVS GETA, a fratre occisus.
    - IVLIA MOESA ex Apamea Syriae, teste Dione, vel ex Emesa, vti existimat Herodian. *Histor. V*, 4.
      - IVLIA SOOEMIS, nupta *Vario Marcello.*
        - ELAGABALVS Imp.
      - IVLIA MAMMAEA, nupta *Genesio Marciano.*
        - ALEXANDER Imperator.

§. CCCXXVI.

§. CCCXXVI.

Et sub Alexandro Imp.

Succeſſit his M. AVRELIVS SEVERVS ALEXANDER, Elagabali conſobrinus, continentiſſimae diſciplinae princeps, & qui non pauca conſtitutionibus ſuis emendauit. Praefectorum vrbi & praetorio potentiam maxime auxit, & illis quatuordecim ROMAE CVRATORES addidit ex conſularibus, quos audire negotia cum praefecto vrbis iuſſit, ita, vt omnes, aut magna pars, adeſſent, quando acta fierent. Lamprid *in Alex. Cap. XXXIII.* His ſenatoriam addidit dignitatem, vt VIRI CLARISSIMI eſſent, & dicerentur, idque ideo, ne quis, qui Senator non eſſet, de Senatore Romano iudicaret. Lamprid. *ibid. Cap. XXI.* Quin & edicta eorum, condito licet iam pridem edicto perpetuo, ſeruari voluit. *l. 2. C. de offic. praef. praet. Orient. & Illyr.*

§. CCCXXVII.

Denique ſub Maximino, Maximo & Balbino, Gordiano & Philippo.

MAXIMINVS porro, Alexandri percuſſor, quod a ſcelere auſpicatus fuerat, imperium tam breue habuit, vt non multum potuerit de iure nouo conſtituendo cogitare. Habemus tamen duas eius conſtitutiones: *l. 13. C. de pact.* & *l. 6. C. de iure dot.* quum oppoſitorum illi principum, MAXIMI & BALBINI nullae omnino exſtent. Plurimae contra ſuperſunt GORDIANI tertii, ſub quo reuireſcere potuiſſet imperium, ſi vixiſſet diutius: nec non percuſſoris eius PHILIPPI, Arabis, quamuis pleriſque horum

rum omnium epiſtolis vetera magis iura ſpeciebus obuenientibus adplicari, quam noui quid ſanciri, animaduertamus. *

* Et hoc ipſum argumento eſt, Philippum illum Imp. ſceleratiſſimum hominem, non fuiſſe Chriſtianum. Fieri enim non potuiſſet, quin de emendando iure, abolendisque, quae paganam ſuperſtitionem ſapiebant, ſerio cogitasſet, eiusque rei veſtigia in eius conſtitutionibus exſtarent, ſi pio Chriſtianorum caetui ſeſe adiunxiſſet. Praeterea ludi ſaeculares, publice editi, ſacraque ſollennia & ſuperſtitioſiſſima eo anno curata, cum religione Chriſtiana minime omnium congruunt. Sed illam de Philippi Chriſtianiſmo ſententiam iam pridem profligarunt viri doctiſſimi, in quorum numero ſunt Sam. Schurzfl. *Diſſ. de Philippis Augg.* §. *III. ſequ.* Cellar. *de primo principe Chriſt.*

§. CCCXXVIII.

Iurisconſulti huc vſque florentes. Papiniani origo.

Supereſt, vt & IVRISCONSVLTOS, qui a Commodi exceſſu ad haec vſque tempora floruerunt, paucis perſequamur. Eorum facile princeps fuit AEMILIVS PAPINIANVS, quem vulgo Italum, Hoſtilii Papiniani & Eugeniae Gracilis filium fingunt, ob lapidem, deſcriptum a Grut. *Inſcr. p. CCCXLVIII*, 8. Sed nihil veri ei lapidi ineſſe, ad quem tot viri docti offenderunt, praeclare oſtendit V. C. Eu. Otto *in Papin. Cap. III.* qui eumdem potius Syrophoenicem, & Iuliae Domnae cognatum fuiſſe ſuſpicatur. *

* Fundamentum huius coniecturae eſt locus Spartiani *in Caracall. Cap VIII.* vbi Papinianum *amiciſſimum fuiſſe*, ait, *Seuero Imperatori*, & *vt*

alii

alii loquantur, adfinem etiam per secundam vxorem. At secunda Seueri vxor erat Iulia Domna, cuius schema genealogicum supra (§. CCCXXV. *) exhibuimus, ac proinde eius cognatum fuisse oportet Papinianum. Ceterum fuit illa familia litterarum studiosissima, adeo vt Philostratus *in vit. Sophist. II*, 30. *p.* 622. Iuliam Domnam vocet τὴν φιλόσοφον, & Antoninum Caracallam τὸν τῆς φιλοσόφου παῖδα Ἰουλίας *philosophae Iuliae filium.* Eam enim lectionem contra Ios. Scaligeri emendationem tuentur Thom. Reines. *Var. II*, 12. & Gottfrid. Olear. *in not. ad Philostr. p.* 622. De doctrina Iuliae Domnae videndus etiam Aegid. Menag. *de mulier. philos. Cap. XVI.*

§. CCCXXIX.

In iurisprudentia praeceptorem habuit Ceruidium Scaeuolam: Spartian. *Caracall. Cap. VIII.* in eaque arte adeo profecit, vt omnes longo post se intervallo reliquerit. Zosim. *Hist. I*, 9. Hinc passim vocatur *iuris asylum & doctrinae legalis thesaurus*, Spartian. *in Seuero Cap. XXI.* ὁ ἄριστος τῶν νομικῶν, *iurisconsultorum excellentissimus*, Theophil. §. 7. *Inst. de fideic. hered. legum armarium*, Cassiodor. *Var. VI*, 5. *acutissimi ingenii vir*, & merito ante alios excellens, *l.* 30. *C. de fideicomm.* & vix vmquam a veteribus sine elogio nominatus: * tanto maior profecto, quanto minus in aliorum verba iurauerat, inter ercifcundos, quos vocant, praecipuus. V. C. Eu. Otto *in Papin. Cap. XI.* §. 6. Eius doctrina.

* Eius vero auctoritas tum in scholis iuridicis, tum in foro maxima fuit. In illis tertio cursus iuridici anno studiosi PAPINIANISTA-

RVM nomen non ſine caerimoniarum adparatu adſumebant. *Conſt. omnem reip.* §. 1. 4. *ad antecesſor.* In hoc inter ICtos, quorum ſcriptis Theodoſius iunior vim iuris ſcripti attribuerat, Papiniano non ſolum primus locus datus, ſed & id conceſſum eſt, vt paribus iurisconſultorum ſuffragiis, ea pars vinceret, cui ſuffragaretur Papinianus. *l. vn. C. Theod. de reſponſ. prud.* & ibi Iac. Gothofredus.

§. CCCXXX.

Honores & ſcripta illius.

Quamuis vero vir ingenii eminentiſſimi innumeris paene negotiis diſtringeretur, quippe ſub Marco Imp. aduocatus fiſci, Spartian. *in Caracall. Cap. VIII.* ſub Seuero libellorum magiſter, *l.* 12. *D. de diſtract. pign.* ac paullo poſt praefectus praetorio, Xiphilin. *lib. LXXVI. p.* 865. & Caracallae ac Getae, fratrum, totiusque imperii tutor: Zoſim. *Hiſtor. I,* 9. non tamen impediri ſe paſſus eſt, quo minus libros praeſtantiſſimos ſcriberet, veluti *libros XXXVII* QVAESTIONVM, *libros XIX* RESPONSORVM, *libros II* DEFINITIONVM, porro DE ADVLTERIIS tum *libros II.* in quibus ſingula legis Iuliae capita ordine expoſuit, tum alium *ſingularem*, de exercitione huius publici iudicii. *l.* 11. *D. ad leg. Iul. de adult.* Eu. Otto *in Papinian. Cap. XII. p.* 249. denique *librum* ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΩΝ, quo Aedilium municipalium officia Graece explicauit. *l. un. D. de via publ.* Otto *Papin. Cap. IV.* §. 3. Maſcou. *de ſect. Procul. & Sabin. Cap. VIII.* §. 6. *n.* 2.*

* Papinianum in libris ſuis aliquando variaſſe, eiusque

iusque variationis vestigia passim in *Pandectis* exstare, ostendunt Iac. Cuiac. *Obs. II*, 37. Merill. *Obs. I*, 9. Idem Cuiac. *Obs. XII*, 10. notat, Papinianum, Scaeuolae praeceptoris exemplo saepe repetere in libris RESPONSORVM, quae iam in libris QVAESTIONIS scripserit. Sed non sane nouum est, in vno libro auctorem accuratius exsequi illa, quae strictius in alio exposuerat.

§. CCCXXXI.

Sed tantum sidus exstinxit Antonini Caracallae furor, qui quum Papiniani virtutem ferre non posset, ipse flagitiis omnibus contaminatus, eum non modo dignitate mouit, simul ac peruenit ad imperium, Xiphilin. *Lib. LXXVII. pr.* sed & paullo post, parricidium, in Geta admissum, defendere recusantem, vna cum filio, Quaestorio viro, nefarie interemit: quamuis ea de re non parum discrepent veterum historicorum sententiae. Saltim Papinianum tum non triginta sex, sed septuaginta aut plures annos natum fuisse, ostendit celeberrimus Otto *in Papinian. Cap. XVI. §. 9.* * Mors Papiniani.

* Ex quo patet, quam absonum sit, quod Gruter. *Inscr. p. CCCXXXXVIII. n.* 8. exhibet Papiniani monimentum:

AEMILIO. PAVLLO. PAPINIANO.
PRAEF. PRAET. IVR. CONS.
QVI. VIX. ANN. XXXVI. M. IIII. D. X.
HOSTILIVS. PAPINIANVS.
EVGENIA. GRACILIS.
TVRBATO. ORDINE. IN SENIO.
HEV. PARENT. INFELICISS.
FILIO. OPTIMO. P. M.
FECERVNT.

Sed impostura haec aeque manifesta est, ac illud, quod vrnae argenteae inscriptum est. elogium apud Boldon. *in Diss. praelim. Epigr. fol.* 2. illi Gruteriano simillimum, nisi quod in hoc EVGENIA GRACILII VXOR vocatur. Sed caussam iam perorarunt M. Aurel. Galuan. *de vsufr. Cap. XIII n.* 11. Reines. *praef. Inscr. p.* 5. & celeb. Otto *in Papin. Cap XVI.* §. 9 *p.* 397.

§. CCCXXXII.

Tertullianus.

Progredimur ad TERTVLLIANVM, de quo praecipue quaeritur, sitne idem cum Q. SEPTIMIO FLORENTE TERTVLLIANO, qui inter Latinos ecclesiae patres primum locum tenet? Nam & hunc Eusebius *Hist. eccl. II.* 2. τὰς Ῥωμαίων νόμους ἠκριβωκότα ἄνδρα, *virum ius Romanum adcurate doctum* adpellat, & ipsa patris istius opera magnam vbique iuris peritiam produnt. Hinc eumdem esse iurisconsultum nostrum & Tertullianum patrem, adfirmant Ant. Augustin. de *nom. propr. Pand. p.* 139. Cuiac. *Obseru. VII,* 2. Radulph. Forner. *rer. quotid. VI,* 5. Guil. Grot. *vit. iurisc. II,* 9. Sed si nihil aliud huic sententiae opponi posset: ipsum dicendi genus, a tumore patris ecclesiastici diversissimum, satis euinceret, diuersos hos fuisse Tertullianos, quamuis & iurisprudentiae laude, & ipsa aetate suppares.* Menag. *Amoen. iur. ciu. Cap. XII. p.* 71.

* Fatetur id & Guil. Caue *Antiqu. Patr. Tomo I. p.* 396. Sed subleftum est, quo vtitur argumentum, a diuersitate nominum desumptum. Iurisconsultum enim nostrum TERTYLLIANVM; patrem ecclesiasticum TERTVLLIA-

LIANVM dictum esse, ait: quasi non eadem essent haec nomina, nec sexcenta exstarent exempla permutationis litterarum. Sane quum Graeci dixerint *Sylla* pro *Sulla*, *Tyllius* pro *Tullius*, Latini *Suria* pro *Syria*: quidni & eodem iure scripserint *Tertyllianus* & *Tertullianus*? Immo & pater ecclesiae Τερτυλλιανὸς vocatur ab Eusebio *Hist. eccl. II*, 2.

§. CCCXXXIII.

Vterque tamen, vt dixi, eodem tempore floruit. Vlpiano certe noster anterior est, quippe a quo citatur *l.* 30. §. 6. *D. de adqu. vel amitt. possess.* posterior vero SC. Tertulliano, quod sub Hadriano factum esse, diximus, ceu colligi potest ex *l.* 2 §. 44. *D. ad SC. Tertull.* Scripsit *libros VIII.* QVAESTIONVM, & DE PECVLIO CASTRENSI *librum singularem*, ex quo tria fragmenta supersunt in *Pandecte*, *l.* 23. *D. de test. mil. l.* 33. *D. eod.* & *l.* 44. *D. de castr. pecul.* Eius aetas & scripta.

§. CCCXXXIV.

Minus celebres sunt CLAVDIVS TRYPHONINVS, Papiniani aequalis, quocum & cum MESSIO nescio quo in Seueri & Antonini consilio fuit, * *l.* 50. *D. de iure fisci.* & praeter NOTAS AD SCAEVOLAM, ab Ant. Dadino Alteserra illustratas, *Tolos.* 1679. *libros* non XXVI, vti putat Grot. *in vit. iurisc. II*, 9. sed. XXI. tantum, DISPVTATIONVM scripsit: nec non ARRIVS MENANDER, Antonino Caracallae a consiliis, & hinc a tutela excusatus, *l.* 11. §. 2. *D. de minor.* quem libros IV. Claudius Tryphoninus & Arrius Menander.

MILITARIVM, sex de RE MILITARI reliquisse nouimus.

* Est haec obseruatio Cuiacii *Obs. VII*, 2. eaque firmatur ex *l.* 78. §. 4. *fin. D. de iure dot.* vbi ipse Tryphoninus se *in auditorio* aliquid *dixisse* refert, procul dubio in auditorio Papiniani, quod toties in iure celebratur. *l.* 40. *D. de reb. cred. l.* 97. *D. de adqu. vel omitt. hered.* Praeterea ad Claudium Tryphoninum anno erae Dionys. CCXIII. rescripsit Antoninus Caracalla *l.* 1. *C. de Iudaeis & caelic.* ex quo loco eum Syriae tum Praesidem fuisse colligit Guido Pancirol. *Var. lect. I*, 79.

§. CCCXXXV.

Sex. Pedius Puteolanus, Pactumeius, Fronto & alii.

Incertae aetatis sunt SEX. PEDIVS, qui AD EDICTVM, tum PRAETORIVM, tum AEDILICIVM notasse, *librumque* DE STIPVLATIONIBVS scripsisse videtur: *l.* 2. §. 6. *D. de bon. possess. l.* 6. *D. de reb. cred.* nec non PVTEOLANVS, auctor ADVERSARIORVM, *l.* 12. *D. de pact.* PACTVMEIVS CLEMENS, citatus a Pomponio *l.* 21. §. 1. *D. de statulib.* PAPIRIVS FRONTO, cuius RESPONSA laudat Callistratus, *l.* 4. *fin. D. ad leg. Rhod. de iact. l.* 220. §. 1. *D. de verb. signif.* FVRIVS ANTHIANVS, auctor *librorum V.* AD EDICTVM *: denique CLAVDIVS & Q. SATVRNINI, & RVTILIVS MAXIMVS, de quibus tantum non omnia incerta sunt.

* Hic FVRII ANTHIANI Commentarius ne Triboniani quidem aetate integer videtur exstitisse. Ex solo enim *libro I.* fragmenta non nisi

ſi tria in *Pandecten* relata ſunt. *l.* 62. *D. de pact. l.* 40. *D. de dolo mal. l.* 80. *D. de rei vind.* Praeterea auctorem habeo Laur. Theod. Gronouium *de Emend. Pandect. Cap. XXV. p.* 81. in Indice Florentino non, ſicut in Taurelliana, legi μέρος ἐδίκτου βιβλία πέντε, ſed μέρος ἐδίκτου βιβλίων πέντε.

§. CCCXXXVI.

A Papiniani celebritate parum abfuit DOMITIVS VLPIANVS, Tyrius Syrophoenix *, *l.* 1. *pr. D. de cenſ.* qui Romae iam ſub Seuero & Antonino inclareſcere coepit, quo tempore inter Papiniani adſeſſores, ſcriniorumque magiſter, poſtea ab Elagabalo vel dignitatibus priuatus vel in exſilium miſſus, Lamprid. *Elagab. Cap. XVI.* hinc inter Alexandri conſiliarios & Praefectus annonae fuit. Lamprid. *in Alex. Cap. XXVI. l.* 4. *C. C. de contr. ſtipulat.* Denique ſub eodem principe ad ſummum praefecturae praetorianae faſtigium adſpirauit, ἐπιγνώμων καὶ ὥσπερ κοινωνὸς τῆς ἀρχῆς, *inſpector & quaſi particeps imperii*, vti vocatur a Zoſimo *Hiſt. I,* 11.

Domitii Vlpiani natales & honores.

* Sunt, qui ideo Hebraiſmos quosdam in Vlpiani ſtilo deprehendere ſibi videntur. Sed quamuis loquutiones quasdam ſibi peculiares habuerit, ceu recte obſeruauit V. C. Car. Andr. Duckerus *de Latinitat. vet. iurisc. p.* 322. & 392. nihil tamen in eius *Fragmentis* occurrere, quod Hebraiſmum redoleat, ſingulari programmate de Hebraiſmis Vlpiani oſtendimus. *Francof.* 1730. Multo certius eſt, plurimos Hellenismos magnamque ſtribiliginem eius ſtilo ineſſe: quod non mirandum in homine ſemigraeco, & qui cadente iam Latinitate ſcripſit. Erudite de eius ſtilo diſſerit V. A. Corn.

van Bynkersh. *Obs. VIII*, 15. vbi & *l.* 22. §. 7. 8. *D. solut. matr.* quam Cuiac. *ad l.* 1. *C. de dignit.* & Donellus *Comment. iur. ciu. VIII*, 2. ob impurissimam Latinitatem non ab Vlpiani, sed Triboniani, manu esse existimant, accuratius expendit.

§. CCCXXXVII.

Eius mors. Quamuis vero tanta cum prudentia amplissimis muneribus fungeretur, vt dicere non vereatur Lamprid. *in Alex. Cap. LI. ideo Alexandrum summum imperatorem fuisse, quod Vlpiani potissimum consiliis rexerit rempublicam*, ac proinde principi suo esset carissimus, a quo non modo vt amicus, sed & parentis fere loco honorabatur: *l.* 4. *C. de contrah. stipul.* & *l.* 24. *C. locat. cond.* a militibus tamen praetorianis, eius seueritatem perosis, in ipso paene Imperatoris gremio est interemtus. * Zosim. *Hist. I*, 11. Xiphilin. *Lib. LXXX. p.* 917.

* Auctor est Lamprid. *in Alex. Cap. LI.* Alexandrum *Vlpianum pro tutore habuisse, primum repugnante matre, deinde gratias agente, eumque saepe a militum ira obiecto purpurae summae defendisse.* Purpura enim sacrosancta habebatur & inuiolabilis. Et hinc patet, cur & postrema vice, quum vrgeretur a militibus, in palatium, & veluti in gremium principis, tanquam in portum confugerit. Ceterum caussa odii a Xiphilino memoratur reformatio morum, sub Elagabalo corruptissimorum, quam Vlpianus vrgebat, occisis simul Flauiano & Chresto, & quidem ἵνα αὐτὸς διαδέξηται, *vt illis succederet.* Male id habuit Epagathum hominem libertinum, sed potentem, qui non desiit sollicitare praetorianos ad seditionem, donec obtruncata

magi-

magna ciuium parte, iniectoque vrbi igne, Vlpianum etiam occiderent. At non impune id facinus tulit Epagathus, primum in Aegyptum ſub honoris ſpecie miſſus, quia periculum erat, ne a praeſente ſumtum ſupplicium milites ad nouum tumultum incitaret, inde vero mox in Cretam reuocatus, capitisque ibi, prout meruerat, damnatus. Refert haec omnia auctor σύγχρονος, Dio, a Xiphilino excerptus *Lib. LXXX. p.* 917. quum reliqui ſcriptores paene omnia confundant, immo quidam ſub Elagabalo obtruncatum eſſe Vlpianum perperam ſcribant.

§. CCCXXXVIII.

In iurisprudentia id, quod ſummum eſt, erat adſequutus, νομοθέτης ἄριστος, καὶ τὸ παρὸν εὖ διαθῆναι καὶ τὸ μέλλον εὐστόχως συνιδεῖν δυνατός, *iurisconſultus praeſtantiſſimus, qui & res praeſentes recte diſponere, & futura callide proſpicere poterat :* Zoſim. *Hiſt. I,* 11. Nulli ſectae mancipatus, modo Sabino, & Caſſio, modo Labeoni & reliquis Proculeianis ſuffragatur, ideoque erciſcundis accenſendus, ex ſententia Maſcouii *de Sectis Sabin. & Procul. Cap. VIII. §. 7. n.* 2. quamuis eum paullo addictiorem Proculo fuiſſe exiſtimet V. C. Eu. Otto *in Papiniano Cap. XIII. §. 9. p.* 297. qui & *§. 7. p.* 288. obſeruaſſe ſibi viſus eſt, cum ſaepe perſtringere Papinianum, etiam vbi id minime mereatur, & §. 8. eumdem argutari aliquando, * & cauillis vti, thermis Neronianis frigidioribus. Id quod tamen me nondum fateor deprehendiſſe. Eiusdem iurisprudentia.

* Eumdem Vlpianum verborum nouatorem eſſe,

obſeruat Iac. Gothofredus *Animadu. Cap. VIII.* Sed fallitur vir doctus, dum ſequutus Cuiacium *Obſeru. XXIV*, 39. iurisconſultum noſtrum confundit cum Vlpiano, Sophiſta, quem κειτούκειτον vel κειταιπούκειτον ob familiarem illi interrogationem: ποῦ κεῖται, *vbi hoc habetur*? dictum, & ob κενοφωνίαν ſaepe irriſum eſſe, refert Athenaeus *Deipnoſoph. III*, 18. Diuerſus vero hic non minus eſt a noſtro, quam Vlpianus, Demoſthenis ſcholiaſtes, quamuis & ipſe Tyrius Syrophoenix fuerit. Io. Alb. Fabric. *Biblioth. Graec. IV*, 20, 6. *p.* 632.

§. CCCXXXIX.

Opera VLPIANI maiora.

Fragmenta ex ſcriptis Vlpiani plura, quam ex vllius veteris iurisconſulti, in *Pandectis* ſuperſunt. Scripſit enim plurima, partim maiora opera, partim mole exigua. In illorum numero ſunt DIGESTORVM *libri* ſaltim *XL*. AD EDICTVM *libri LXXXIII*. AD LEGES IVLIAM ET PAPIAM POPPAEAM *libri XX*. AD SABINVM *libri LI*. AD LEGEM IVLIAM DE ADVLTERIIS *libri V*. DE ADPELLATIONIBVS *libri IV*. DE CENSIBVS *libri VI*. DISPVTATIONVM *libri X*. FIDEICOMMISSORVM *libri VI*. OPINIONVM *libri VI*. INSTITVTIONVM *libri II*. AD LEGEM AELIAM SENTIAM *libri ſaltim IV*. PANDECTARVM *libri X*. REGVLARVM *libri VII*. RESPONSORVM *libri II*. PROTRIBVNALIVM *libri X*. quorum de argumento videndus Cuiac. *Obſ. VII*, 23. DE OFFICIO COS. *libri III*. DE OFFICIO PRO-

PROCOS. *libri X.* denique AD EDICTVM AEDILIVM CVRVLIVM *libri II.*

* Hos libros saepenumero in *Glossis* Philoxeni, non adscripto Vlpiani nomine, citari, obseruat Cuiac. *Obs. X*, 34. Quumque Lactant. *Inst. diu. V.* 15. referat, *Domitium libro VII. de officio procos.* (ita enim legendum est, non *libris VII.* Cuiac. *Obs. X*, 34. Menag. *Amoenit. iur. ciu. Cap. XII. p.* 69.) multa principum rescripta contra Christianos collegisse: quaerunt eruditi, an de Vlpiano nostro loquatur Lactantius? Negant id multi, & nuper ex instituto V. C. Petrus de Toullieu, sed sine idoneo argumento. Christianis nostrum parum aequum fuisse, & aliunde patet. *l.* 1. §. 3. *D. de extraord. cognit.* Et scripsit Vlpianus hos libros sub Antonino Caracalla, ceu patet ex *l.* 4. *pr. l.* 6. §. 3. *D. de offic. procos. l.* 6. *D. de legation.* aliisque quamplurimis: sub quo principe durius actum esse cum Christianis, nemo ignorat. Et quis, quaeso, in pagano odium aduersus Christianos susceptum miretur? Conf. V. A. Cornel. van Bynkersh. *Obs. V*, 23. *p.* 127. & *de relig. peregr. Diss. I. p.* 241.

§. CCCXL.

Inter minora Vlpiani opuscula sunt DE OFFICIO QVAESTORIS *libri siue II. siue vnus.* Merill. *Obseru. II*, 30. nec non libri singulares DE OFFICIO CONSVLARIVM, CVRATORIS REIP. PRAEFECTI VIGILVM, PRAEFECTI VRBI, PRAETORIS TVTELARIS, itemque DE EXCVSATIONIBVS & DE SPONSALIBVS. Accedunt NOTAE, quibus varia veterum iurisconsultorum, veluti ARISTONIS, Et minora.

NIS, PAPINIANI & MARCELLI opera vel illustrauit vel reprehendit. *

* Notas Vlpiani ad Papinianum saepe fuisse κατασκευαστικὰς, fuisse obseruat V. C. Eu. Otto *in Papinian. Cap. XIII.* §. 6. *sequ.* Idem de Notis in Marcellum statuit Merill. *Obseru. I*, 28. Quum enim Marcellus notas scripsisset ad Iulianum, in quibus eius sententias quacumque ratione cauillauerat ac reprehenderat, Merillius credit, Vlpianum, Marcello indignatum, par pari retulisse. Sed coniectura haec est, quam in *l.* 14. *D. de reb. cred.* quam Merillius ad partes vocat, parum praesidii reperire facile vnusquisque animaduertet.

§. CCCXLI.

Iulii Paulli patria & honores.

Suppar aetate eiusdemque vir dignitatis fuit IVLIVS PAVLLVS, quem Bartachinus & alii Patauinum; Io. Bertrandus Tyrium; Hotomanus & Marcilius Graeculum; Laur. Pignorius *opusculo singulari* & *Epist. symbolic. I*, 41. Romanum fuisse contendunt, argumentis parum idoneis subnixi. Eosdem fere, ac Vlpianus, honores gessit, quippe Seueri consiliarius, *l. vlt. D. de iure fisci. l.* 97. *D. de adquir. hered.* nec non Antonini Caracallae, *l.* 38. *D. de minor.* ab Elagabalo in exsilium actus *, patriaeque redditus ab Alexandro Imp. Aurel. Victor *Cap. XXIV.* Fuit etiam inter Papiniani adsessores, *l.* 40. *D. de reb. cred.* demum sub Alexandro praefectus praetorio. Lamprid. *Alex. Cap. XXVI.*

* Eius rei non meminit Lamprid. *in Elagabal. Cap. XVI.* sed Vlpianum tantum ab Imperatore, vt virum bonum, remotum esse, refert. Hinc

Hinc vereor, ne hic duos ICtos, confuderit Aurelius Victor. Sane Elagabalum Imp. generum habuisse videtur Paullus noster, data ei in matrimonium parum auspicatum filia, IVLIA CORNELIA PAVLLA, quam γυναῖκα εὐγενεστάτην, *illustrissimam feminam* vocat Herodian. *Histor.* V, 6. cuiusque numos exhibet Vaillant. *de numism. Imp. p.* 137. & 263.

§. CCCXLII.

Hic quoque *iurisperitissimus* a Lampridio *in Alex. Cap. LXVIII.* & cum Scaeuola & Vlpiano *legum peritorum coryphaeus* a Modestino, *l.* 13. §. 2. *D. de excusat.* adpellatur. Sabinianum eum fuisse, credit Eu. Otto *in Papinian. Cap. XIII.* §. 9. ercifcundis accenset Mascou. *de sectis Sabin. & Procul. Cap. VIII.* §. 8. *n.* 2. Id vero omnes fere obseruant, eum carpendi studio maximorum virorum doctrinas non sine acerbitate perstringere, Balduin. *Iurispr. Muc. p.* 299. Petr. Faber *ad l.* 145. *D. de reg. iur.* Eu. Otto *ibid. p.* 294. *sequ.* Mascou. *ibid. p.* 144. & ab Vlpiano in primis & Papiniano frequenter dissentire: Merill. *Obseru. I.* 33. quamuis, quae de Vlpiani & Paulli aemulatione vulgo iactantur, non adeo certa videantur V. A. Corn. van Bynkersh. *ad l. lecta Cap. XIII. p.* 89. Denique subtilitatum studiosissimum, vt subinde σκοτεινὸν & obscurum eum vocat Duaren. *ad l.* 132. *D. de verb. sign.* suscipiente & hic eius patrocinium laudatissimo Bynkershoekio *ibid. p.* 55. Eius iurisprudentia.

§. CCCXLIII.

Eius opera. Indicem operum bene longum texit index Florentinus, quem hic exſcribere taedet. * Fuit enim noſter iurisconſultorum πολυγραφώτατος. Obſeruaſſe ergo hic tantum iuuabit, ne omnes quidem Paulli libros in indice iſto reperiri, ſed in eo deſiderari *libros II.* AD EDICTVM AEDILIVM CVRVLIVM, *libros* ſaltim *quinque* EPITOMARVM, ſeu EPITOMATORVM ALFENI DIGESTORVM, DE IVRE FISCI tum *libros II.* tum *librum ſingularem*, DE CENSIBVS *libros IV*, *libellos* item *ſingulares* DE LIBERALI CAVSSA, DE ARTICVLIS LIBERALIS CAVSSAE, nec non DE ASSIGNATIONE LIBERTORVM, DE COGNITIONIBVS, DE CONCEPTIONE FORMVLARVM, DE DOTIS REPETITIONE, DE FORMA TESTAMENTI, AD LEGEM FVSIAM CANINIAM, DE OFFICIO ADSESSORVM, DE OFFICIO COS. AD ORATIONEM D. ANTONINI ET COMMODI, AD SC. LIBONIANVM, & DE VARIIS LECTIONIBVS. Denique NOTAS ad IVLIANVM, SCAEVOLAM, & PAPINIANI tum *Quaeſtiones*, tum *Reſponſa*.

* Exſtiterunt PAVLLI opera & opuſcula vltra nonaginta, quorum tamen quaedam breuiſſima fuiſſe videntur. Habuit ſane vir doctus *librum* PAVLLI *de gradibus*, quem non multo prolixiorem fuiſſe, quam *l.* 10. *D. de grad. & adfin.* teſtatur Cuiac. *Obſ. VI*, 40. Quales fuerint PAVL-

PAVLLI *libri Decretorum*, disquirunt Cuiac. *Obs. II*, 26. & Merill. *Obs. II*, 26. quales *libri ad Plautium* & *ad Labeonis libros πιθανῶν*, Corn. van Bynkershoek *Obs. II*, 18. *III*, 6. & 12. qui alibi & *de libris Quaestionum* differit *ad l. lecta Cap. I.* §. 3. Ad Paulli *libros Manualium* librum Differentiarum singularem edidit Em. Merillius *Paris.* 1638. 8. Denique Paullum non *de septemuiralibus*, sed *de centumuiralibus iudiciis* scripsisse, iam alii obseruarunt. Io. Frid. Gronou. *Obs. IV*, 2. Ita plura monere liceret de PAVLLI libris, nisi admoneret promissae breuitatis fides, quando omnia transcursu dicenda sint.

§. CCCXLIV.

Iisdem temporibus & CALLISTRATVS floruit, quippe qui Seuerum & Antoninum Caracallam Imperatores suos vocat, *l. 2. D. de iure fisci. l. 38. D. de legib. l. 3. §. vlt. D. de offic. Proc. Caes.* Plura de eo fere ignoramus. Nam locus Lampridii, in quo Papiniani discipulis & consiliariis Alexandri Seueri adnumeratur, tam corruptus est, vt ei fidem habere non liceat. Scripsit COGNITIONVM vel de COGNITIONIBVS *libros sex*, EDICTI MONITORII *libros totidem*, quos ego ad ordinem edicti perpetui compositos fuisse, obseruaui, INSTITVTIONVM *libros tres*, DE IVRIBVS FISCI ET POPVLI *libros quatuor*, denique *libros II.* QVAESTIONVM. Callistratus.

§. CCCXLV.

Sed & AELIVS MARCIANVS Alexandri Seueri tempora attigit *, Iac. Gothofr. *de Cenotaph. p.* 330. quippe qui Antoni- Aelius Marcianus

ni-

ninum Caracallam Diuum vocat, *l.* 11. §. 3. 4. *D. de muner. & honor.* & ab Alexandro Imp. refcripto videtur honoratus. *l.* 4. *C. ne de ftatu def.* Fuit & ipfe adfeffor, fiue Papiniani, fiue Vlpiani, *l.* 1. *fin. D. ne de ftatu def.* & quod ad iurisprudentiae ftudia attinet, inter ICtos ercifcundos refertur a V. C. Eu. Ottone *in Papiniano Cap. XIII.* §. 9. *p.* 298.

* Diuerfus itaque eft ab eo *Aelio Marciano*, non *Aurelio*, vti eft apud *Pariatorem legum Mofaic. & Rom. tit. III.* §. 3. qui fub D. Pio Baeticae proconful fuit, & ad quem huius principis refcriptum exftat §. 2. *Inft. & l.* 2. *D. de his qui funt fui vel al. iur.* Quum ergo & iurisconfultus nofter AELIVS vocetur §. 1. *Inft. de L. Aquill.* probabile eft, hunc illius filium fuiffe. Ad eumdem iurisconfultum noftrum pertinere videtur refcriptum Alexandri Seueri, *l.* 6. *C. de procurat.* immo & Gordiani fortaffis, *l.* 4. *C. de fide inftrum.*

§. CCCXLVI.

Eius fcripta.

Scripfit DE ADPELLATIONIBVS *libros II.* INSTITVTIONVM *libros XVI.* in quibus, obferuante Iac. Gothofredo *de Cenotaph. p.* 330. *Tomo III. Thefaur. iur. ciu.* id potiffimum, quod in ipfis obtinuit rerum argumentis, diligentius propofuit: REGVLARVM *libros V.* PVBLICORVM *libros II.* DIGESTORVM *libros VII.* porro *libros fingulares* DE DELATORIBVS, AD HYPOTHECARIAM FORMVLAM, & ad SC. TVRPILLIANVM: denique NOTAS AD PAPINIANI *libros de adulteriis*, quas eum non interpretationis, fed reprehenfionis

ſionis cauſſa ſcripſiſſe, poſt Franc. Raguellum *ad l.* 1. *C. de vet. iur. enucl.* obſeruat V. C. Eu. Otto *in Papiniano Cap. XIII.* §. 6. & 9. *p.* 285. & 298.

§. CCCXLVII.

Nullum quoque dubium eſt, quin eiusdem aetatis fuerit FLORENTINVS, cuius exſtiterunt INSTITVTIONVM *libri XII.* ſtilo non vulgari ſcripti. Videtur hic idem eſſe Florentinus, cui reſcripſit Alexander Imp. *L.* 8. *C. de inoffic. teſt.* Nec aliorum temporum fuit VENVLEIVS SATVRNINVS, cui reſcripſiſſe videmus & Caracallam, *l.* 1. *C. quib. non obiic. long. temp. praeſcr.* & Alexandrum *l.* 1. *C. de excuſat. veteran.* Reliquit is ACTIONVM *libros X.* DISPVTATIONVM *libros VII.* INTERDICTORVM *libros VI.* DE OFFICIO PROCOS. *libros IV.* DE POENIS PAGANORVM *librum ſingularem.* PVBLICORVM *libros II.* & STIPVLATIONVM *libros XIX.* Σύγχρονον his fuiſſe LICINIVM RVFINVM, vel id argumento eſt, quod cum Paullo inſtituit litterarum commercium. *l.* 4. *D. quib. ad libert. procl. non lic.* Scripſit REGVLARVM *libros ſaltim XIII.* ſi recte ſe habet inſcriptio *l.* 34. *D. de re iud.* De aliis eius operibus nihil compertum habemus. *

Florentinus, Venuleius Saturninus, & Licinius Rufinus.

* Eidem Licinio Rufino vulgo tribuunt COLLATIONEM LEGVM MOSAICARVM ET ROMANARVM a Petro Pithoeo primum editam *anno MDLXXII.* & poſtea ſaepius, &

 prae-

praecipue in V. C. Antonii Schultingii *Iurisprud. vet. anteiustin. p. 727. sequ.* recusam: sed non alio argumento, quam quod Io. Tilius narrare solitus sit Petro Pithoeo, habuisse se aliquando eius operis fragmenta pauca, quae ipse LICINIO RVFINO tribuerit. Quamuis vero ipse Pithoeus nescire se fateatur, cur ita senserit Tilius: aliis tamen illa Tilii coniectura tam visa est probabilis, vt ideo Licinium Christianum fuisse censerent, non modo Io Bertrandus, sed & ipse Cuiac. *Obseru. VII*, 2. Vid. Menag. *Amoen. iur. ciu. Cap. VII. p.* 37. Enimuero quum hic *Pariator legum Mos. & Roman.* non modo ex *Codice Hermogeniano* & *Gregoriano*, verum etiam ex ipso *Theodosiano* constitutiones quasdam descripserit: *Tit. V.* §. 3. oportuit illum saltim non ante Theodosii iunioris tempora, & annum CCCCXXXV. quo *Codex Theodosianus* prodiit, vixisse. Immo sunt argumenta, quae auctorem illum saeculo demum sexto animum ad scribendum adpulisse persuadent. Vid. Iac. Gothofr. *proleg. Cod. Theod. Cap. III.* & *Manual. Iur. II*, 10. Manifestum itaque est, operis istius fragmenta Licinio Rufo, saeculi tertii iurisconsulto absurdissime tribui.

§. CCCXLVIII.

Aemilius Macer.

Eamdem aetatem prodidit AEMILIVS MACER, dum non modo Vlpianum & Paullum saepius citat, *l. 68. D. ad leg. Falcid. l. 13. D. de re milit.* sed & Alexandrum Seuerum suum Imp. vocat. *l. 1. D. si pendent. adpellat.* Accedit, quod ad eum rescripsisse videtur Alexander *l. 3. C. de calumn.* Guid. Pancirol. *Var. Lect. I*, 79. Reliquit *libros II.* MILITARIVM, totidemque PV-

BLI-

BLICORVM*, *libros* item DE OFFICIO PRAESIDIS, ΕΙΚΟΣΤΩΝ seu DE VICESIMA HEREDITATIS & DE ADPELLATIONIBVS. Perperam ipsi tribuitur opus ΟΡΝΙΘΟΓΟΝΙΑΣ, cuius Diomed. *Lib. I.* meminit. Illud enim alii Aemilio Macro, aeui Augustei poetae deberi, ostendit Broukhus. *ad Tibull. II*, 6.

* PVBLICORVM *libros* praeter Aemilium Macrum nostrum scripserunt Marcianus, Venuleius & Volusius Maecianus. Ea vero inscriptio nihil aliud significat, quam illa PAVLLI *de publicis iudiciis*, ex quo libello decerptae sunt *l.* 6. *D. de praeuaricat. l.* 8. *D. de publ. iud. l.* 7. *D. ad leg. Corn. de sicar. l.* 9. *D. ad leg. Iul. peculat.* Sane, si inter se contendas omnia fragmenta, quae ex tot auctorum *libris publicorum* in *Pandectas* relata sunt, ne vnum quidem, quod non ad crimina publicaque iudicia pertineat, reperies.

§. CCCXLIX.

HERENNIVM MODESTINVM ab Vlpiano esse eruditum, satis constat ex *l.* 52. §. 20. *D. de furt.* quamuis ex eo loco vix probetur, eum gente Dalmatam fuisse. Sub Alexandro Imp. anno V. C. DCCCCXCVI. cum Faltone Restitutiano controuersiam, decem & octo annos inter magistros fontium & fullones agitatam, decidit * Fabrett. *Inscript. p.* 278. Post Alexandri excessum Maximinum iuniorem in iurisprudentia instituit. Iul. Capitolin. *Maximin. Iun. Cap. I.* Porro de iure eum respondisse comperio sub Gordiano, a quo *non contemnendae auctoritatis iurisconsultus*

Herennius Modestinus,

vocatur. *l. 5. C. ad exhib.* Legalia se Graecorum voce enarrasse, ipse profitetur in *l. 1. D. de excus.* At in Latinis quoque eius operibus Graecismos passim reperit Merill. *Obs. III*, 33. Aequitatem, modestiam, prudentiamque Modestini pro meritis laudat V. A. Brenkmann. *in Modestin. Heuremat. Cap. I.* §. 18.

* Prolixum est illud marmor, ad aggerem Seruii pone ecclesiam S. Antonii Abbatis in Exquiliis repertum, ex quo patet, fullones, quum aquae vsum sine pensione exigerent, Aelium Florianum Magistrum existimasse, debere fullones probare, *hoc ex sacra auctoritate descendere, vt pensiones non dependerentur.* Replicasse porro fullones, *se quibuscumque rationibus posse ostendere, hoc ex sacra auctoritate obseruari, & hodie; & ex eo tempore, ex quo Augustus rempublicam obtinere coeperit, vsque in hodiernum diem numquam haec loca pensiones pensitasse.* Demum sententia pro fullonibus lata, & pensiones exigi prohibitum est. ACTVM IIII IDVS MAR. ANN . . . VO. VICTORIAM PERCEPIMVS. LITIGATVM EST EX ALEXANDRI AVG. II ET MARCELLI II COS. IN PEREGRINI ET AEMILIANI COS DIES. id est, ab anno Christi CCXXVI ad ann. CCXLIV.

§. CCCL.

Eius scripta.

Scripsit Modestinus praeter HEVREMATICA, a Ioanne Schiltero & Henr. Brenckmanno illustrata, de quorum materia praeter laudatos scriptores Iac. Cuiac. *Obs. XII*, 32. & Merill. *Obs. VII*, 34. DIFFERENTIARVM *libros IX.* EXCVSATIONVM *libros VI.* Graece adornatos, quorum fragmenta erudite exposuit Ant. Augustinus: porro RE-

GV-

GVLARVM *libros X*, RESPONSORVM *libros XIX*, PANDECTARVM *libros XII*, quos definitiones tantum complexos esse putat Merill. *Obs. VIII*, 32. DE POENIS *libros IV*. AD Q. MVCIVM *libros saltim XXXI*. denique & *libros singulares* DE DOTIS DIFFERENTIA, DE CASIBVS ENVCLEATIS, quos de nouo enucleauit V. C. Io. Florens Riuinus, *Diss. edita Lips.* 1727. DE INOFFICIOSO TESTAMENTO, DE LEGATIS ET FIDEICOMMISSIS, DE MANVMISSIONIBVS, DE PRAESCRIPTIONIBVS, DE RITV NVPTIARVM, & DE TESTAMENTIS. *

* Eidem Modestino periochas, Virgilii Maronis libris praemissas tribuunt Scip. Gentil. *Parerg. II*, 31. ipseque Io. Alb. Fabricius *Biblioth. Lat. I*, 12. *p.* 207. Sed eas grammatici cuiusdam inferioris aeui esse, cum ipsae illae periochae produnt, tum praefatio, in qua se Nasonem vocat ille Modestinus. Vid. *Catalecta Virgil. p.* 143. *edit. Scalig.*

§. CCCLI.

Ex eo tempore fere obmutuerunt iurisconsultorum oracula, cessim & retro paullatim collabente iurisprudentia. Qui enim deinceps inclaruerunt, cuiusmodi haud pauci memorantur, nudam docendi profitendique prouinciam Beryti, Romae ac Constantinopoli pro virili ornarunt, non accessione vlla locupletarunt iurisprudentiam. Iac. Gothofred. *Manual. iur. p.* 26. *sequ.* Illuxerunt quidem multo post HERMOGENIANI, AURE-

Ex eo obmutuerunt iurisconsultorum oracula.

LII ARCADII CHARISII, &, vti quibusdam videtur, IVLII AQVILAE ingenia; quae & lucubrationibus suis sibi famam pepererunt: sed vel ipsa operum fragmenta ostendunt, eos viros doctos non adspirasse ad veterum gloriam, nec cum his vlla ex parte esse comparandos.

§. CCCLII.

Status iuris Rom. sub insequentibus Imp.

Sed &, qui Gordianum & Philippos sequuti sunt, Imperatores vel breue habuerunt imperium, vel inter arma & perpetuas turbas vix cogitare de legibus potuerunt. Exstant tamen constitutiones CN. MESSII TRAIANI DECII, C. VIBII TREBONIANI GALLI & C. VALENTIS HOSTILIANI VOLVSIANI, P. LICINII VALERIANI & P. LICINII GALLIENI, M. AVRELII CLAVDII, L. DOMITII AVRELIANI, M. AVRELII PROBI, M. AVRELII CARI & M. AVRELII CARINI, qui ab anno erae Dionys. CCXLIX. ad ann. CCLXXXIV. imperarunt: * sed earum plerisque non tam noui quid constitui, quam iura constituta speciebus obuenientibus adplicari, animaduertimus.

* Has constitutiones ordine chronologico disposuit, & ad suos quamque annos & Coss. retulit Petr. Reland. *in Fast. Consular. p.* 210. *sequ.* Et DECII quidem constitutiones reperies *l.* 2. *C. de hered. act. l.* 2. *C. vbi causs. stat. l.* 3. *C. de adquir. vel amitt. poss. l.* 9. *C. de iur. dot. l.* 4. *C. de iure delib. l.* 3. *C. de legitim. her. l.* 3. *C. de donat.* rescriptum GALLI & VOLVSIANI,

SIANI, *l.* 16. *C. de negot. gest.* VALERIANI & GALLIENI, *l.* 2. *C. de aduoc. fisc. l.* 6. *C. de restit. mil. l.* 3. *C. de testib. l.* 13. *C. de testam. mil. l.* 5. *C. de testam. l.* 14. *C. de fideicomm. l.* 11. *C. de transact. l.* 2. *C. de inoff. test. l.* 2. *C. quemadm. test. aperiantur. l.* 15. *C. de fideic. l.* 16. *C. ad leg. Iul. de adult.* & alias plurimas. CLAVDII, *l.* 6. *C. de seru. & aqu. l.* 2. *C. de diuers. rescript.* AVRELIANI, *l.* 1. *C. de his qui ven. aet. impetr.* PROBI, *l.* 2. *C. de reuoc. don. l.* 1. *C. vt nem. lic. sine iud. auct. sign. reb. l.* 4. *C. de donat.* CARI denique & CARINI, *l.* 9. *C. de rei vind. l.* 4. *C. de test. l.* 6. *l.* 7. *C. de praed. & al. reb. min. non al. l.* 16. *D. de fideic. l.* 4. *C. in quib. causs. pign. vel hypoth. tac. l.* 4. *C. de calumniat. l.* 2. *C. de recept. arb. l.* 6. *C. de sent. & interlocu. l.* 5. *C. quand. prou. non est necess.* CARINI & NVMERIANI, *l.* 19. *C. ex quib. causs. infam. irrog. l.* 17. *C. de inoff. test. l.* 2. *C. de diuid. tutel. l.* 5. *C. de donat. l.* 3. *C. de reuoc. donat. l.* 9. *C. ad leg. Corn. de fals.*

§. CCCLIII.

Soli ergo DIOCLETIANVS, MAXIMIANVS, & reliqui imperii consortes plures ediderunt constitutiones, quibus & emendarunt veterem iurisprudentiam, & noua non pauca sanxerunt. Quamuis enim vtriusque vita multis dicatur polluta flagitiis, neque illis parcant scriptores Christiani, quos detestanda illa laniena offenderant: fatendum tamen est, DIOCLETIANVM saltim, si ab illa truculentia aduersus Christianos discesseris, non male meritum esse de republica, & multis eam institutis praeclaris ornasse. At eius vestigiis non institerunt GALERIVS, MAXI-

In primis sub Diocletiano & collegis ac successoribus.

MIANVS, & reliqui collegae, quorum ſub principatu *exſtinctam eſſe eloquentiam*, *cauſſidicos ſublatos*, *iuriſconſultos aut necatos*, *aut relegatos*, conqueritur Lactantius *de mort. perſequut. Cap. XXII.*

CAP. V.

DE STATV IVRIS ROM. A CONSTANT. M. AD IVSTINIANVM IMP.

§. CCCLIV.

Conſtantinus M. plurima in iure innouauit.

Ex quo Chriſtianae veritatis lumen in orbe Romano reſplenduit, eoque collustratus CONSTANTINVS M. paganam ſuperſtitionem deſeruit: (quod initio ſacculi quarti factum eſſe nouimus,) hi dies aliam vitam, alios mores poſtulare viſi ſunt. Hinc permulta in iurisprudentia mutauit Conſtantinus M. * quae accurate ac erudite expoſuit Franc. Balduinus *in Conſtantino M.* tum *Halae anno MDCCXXVII*, tum nuper *Tomo I. Iurispr. Romanae & Atticae p. 569. ſequ.* recuſo, quocum iungendus Iac. Gothofred. *in Commentar. ad Codic. Theodoſ.* in quo Conſtantini leges vtramque facere paginam nouimus.

* Iure ergo inter praecipuos legislatores locum ſibi vindicat CONSTANTINVS, quem ideo maxime laudat Nazarius *in Panegyr. Cap. XXXVIII. quod nouas leges regendis moribus, & frangendis vitiis conſtituerit, veterum calumnioſas*

niosas ambages resciderit, haeque captandae simplicitatis laqueos perdiderint. Similia obseruant Euseb. *in vit. Constant. M. Lib. II. Cap.* 30. & *auctor incertus panegyrici, Constantino Aug. dicti, Cap. IV.* Laurentius Patarolus *in Notis ad veterum auct. orat. panegyr. p.* 299. huc refert elegantem Constantini numum, in quo sistitur ara, cui insidet noctua, ex transuerso hastile quoddam, e cuius vna parte clypeus, ex altera cassis propendet, cum lemmate: SAPIENTIA PRINCIPIS. Sunt enim haec symbola Mineruae, adeoque sapientiae, in primis legislatoriae.

§. CCCLV.

Exempla nouorum iurium a Constantino M. repertorum.

Ad haec iura noua, Constantini M. edictis inuecta, merito retuleris, quod ecclesiis per ultimam voluntatem, quantumcumque cuique libuerit, relinqui permisit: *l.* 1. *C. de sacrosanct. eccl.* quod ludos gladiatorios sustulit: *l. vn. C. de gladiat.* quod artium professores immunitate donauit: *l.* 6. *C. de profess. & medic.* quod diem solis rite, nec tamen tam superstitiose celebrari voluit, vt agricolis non indulgerentur operae necessariae: *l.* 3. *C. de feriis.* quod seruos bouesque aratores pignori capi; *l.* 7. *C. quae res pign. obl. poss.* concubinasque plures vna haberi vetuit: * *l. vn. C. de concubin.* denique quod liberos non nisi sanguinolentos ob famem distrahi passus est, *l.* 1. *C. de patr. qui lib. distrax.* quamuis & eam facultatem postea, constitutis e publico alimentis, parentibus ademerit. *l.* 1. & *l.* 2. *C. Theod. de alim. quae par. ex publ. pet. deb.*

 * Sunt,

* Sunt, qui mirantur, concubinatum non plane ſublatum eſſe a Conſtantino M. principe Chriſtiano, & qui plures leges ſaluberrimas de re matrimoniali promulgarat. Sed impares adhuc fuiſſe leges communi huic vitio, & ſatis tamen multa ſanxiſſe Conſtantinum, quibus concubinatus indirecte ſubrueretur, oſtendimus in *Comment. ad leg. Iul. & Pap. Popp. Lib. II. Cap. 4. pag.* 173.

§. CCCLVI.

Alia eius generis exempla.

Idem Conſtantinus bona liberorum materna ita eſſe in poteſtate patrum voluit, vt fruendi tantum haberent facultatem, dominio eorum ad liberos pertinente: *l.* 1. *C. de bon. matern.* quamuis ideo peculium aduentitium non inuexiſſe Conſtantinus, ſed multo prius Imperatores liberis tale ius conceſſiſſe videantur. * Sed & equis conſuluit, curſui publico deſtinatis, quos fuſtibus contundi vetuit. *l.* 1. *C. de curſ. publ.* Denique & tacitam hypothecam pupillis in bonis tutorum conceſſiſſe legitur. *l.* 20. *C. de adminiſtr. tut.*

* Eſt haec obſeruatio iuriſconſulti eximii M. Aurel. Galuani *de Vſufr. Cap. VII. p.* 57. Hic enim docet, primum ICtos introduxiſſe differentiam dotis profectitiae & aduentitiae: *l.* 5. *D. de iure dot.* Vlpian. *Fragm. VI*, 3. Sic primum coepiſſe filiamfamilias aliquid proprium habere, nempe dotem aduentitiam. Deinde Hadrianum Imp. filio conceſſiſſe facultatem ſtatim repetendi a patre fideicommiſſum, quod ipſe diſſipare coepiſſet, *l.* 50. *D. ad SC. Trebellian.* quod denuo fuerit aduentitium, quia profectitium non videretur, quod a patre inuito & coacto proueniret. *l.* 5. §. 9. *D. de iure dot.*

Mox

Mox ICtos, argumento huius constitutionis induxisse, vt si pater institutus, & rogatus filio restituere nolit, filius possit per magistratum cogere patrem, ad aditionem & restitutionem. *l.* 16. §. 11. *D. ad SC. Trebellian.* Sed & Antoninum Pium rescripsisse, vt filius furiosi delatam sibi successionem haberet, non obstante patria potestate. *l.* 52. *D. de adqu. vel omitt. hered.* Denique Constantinum M. hoc ius filii ad bona materna; *l.* 1. *C. de bon. mat.* Theodosium & Valentinianum ad lucra nuptialia; *l.* 1. *C. de bon. quae lib.* Leonem & Anthenium ad lucra sponsalitia; *l.* 5. *C. eod.* denique Iustinianum ad omnia aduentitia porrexisse. *l.* 6 *C. eod.*

§. CCCLVII.

Praeterea Constantinus M. SC. de rebus minorum sine decreto non alienandis ad vrbana etiam praedia produxit: * *l.* 22. *C. de adm. tut.* & nouas edidit constitutiones de actione ex donatione danda, *l.* 25. *C. de donat.* de diuisione paterna a liberis seruanda, *l. vlt. C. famil. ercisc.* de querela inofficiosi testamenti fratribus & sororibus germanis & consanguineis non concedenda, nisi instituta turpi persona, *l.* 27. *C. de inoffic. test.* de testibus iure iurando obstringendis, nec fide aliter iis habenda, *l.* 9. *C. de testib.* de carcere in poenam non habendo, *l.* 1. *C. de custod. reor.* pluresque eiusdem generis alias. Iterum alia.

* Quin singularem eam ob rem constituisse videtur PRAETOREM, qui ideo CONSTANTINIANVS vocatur in *l. vlt. C. de praed. & al. reb. min.* cuiusque in eo constitit officium, vt in distractione rerum minorum decretum caussa cogni-

cognita interponeret. Immo tunc quoque partes ſuas interponere hunc Praetorem iuſſit, ſi propter debita fiſcalia pupillorum vel minorum res immobiles diſtrahendae ſint, quamuis neceſſaria eſſet haec diſtractio. Vid. Balduin. *in Conſtant. M. p.* 177.

§. CCCLVIII.

Sub eo floruit Hermogenianus iureconſultus.

Reuixit ergo quodammodo ſub Conſtantino M. Romana iurisprudentia: & hinc poſt tantum temporis interuallum & iurisconſulti quidam tunc doctrinae laude florere coeperunt, quorum veluti coryphaeus fuit HERMOGENIANVS. Celeberrima iis temporibus fuit Hermogenianorum familia potentiſſimae Aniciorum genti arcto cognationis vinculo coniuncta, de qua docte diſſerit Reineſ. *ad Inſcr. p.*70. Iuriſconſultum noſtrum & poſt Conſtantinum, & ſub eius liberis floruiſſe, ex eo intelligimus, quod *l.* 17. *D. de min.* meminit praefectorum praetorio, a quibus adpellari non poſſit: quod priuilegium de non adpellando praefectis anno demum Chriſti CCCXXXI. datum eſt. *l.* 16. *C. Theod. de adpellat.* Itaque non mirandum eum non ſemel nouis ac parum Latinis vocabulis vſum eſſe. Iac. Gothofred. *Prolegom. Cod. Theodoſ. Cap. I.* V. A. Corn. van Bynkersh. *Obſ. VI,* 21. Eumdem adhuc immerſum fuiſſe paganis ſuperſtitionibus, nos ex ea ipſa *l.* 60. *D. de donat. int. vir. & ux.* ex qua eum Chriſtianum fuiſſe, probare voluit Bertrandus, probamus. Scripſit EPITOMATORVM IVRIS *libros*

bros VI, * quorum ordinem ipſe indicat, *l.* 2. *D. de ſtatu hom.*

* Alii eidem HERMOGENIANO tribuunt *libros* FIDEICOMMISSORVM, ob inſcriptionem *l.* 14. *D. ad. SC. Trebell.* Sed mendoſam eſſe illam inſcriptionem, & prima tantum legis verba ex Hermogeniani *Epitomatis iuris*, reliqua ex Vlpiani *libris fideicommiſſorum* eſſe deſumta, oſtendit Cuiac. *Obſeru. II*, 27. vbi etiam docet, Hermogeniani *libros Epitomatorum iuris* non fuiſſe IVLIANI *Digeſtorum* epitomen, ſed inſtitutiones vel compendium iuris.

§. CCCLIX.

Eiusdem aetatis fuiſſe AVRELIVM ARCADIVM CHARISIVM, ex *l. vn.* §. 1. *D. de offic. praef. praet.* colligimus, vbi itidem praefectorum praetorio, a quibus prouocare non liceat, meminit: quod ius ſub Conſtantino demum inductum eſſe, paullo ante monuimus. Vnde perperam Guido Pancirol. *Var. Lect. I.* 79. *p.* 161. eum ſub Caro, Carino, & Numeriano, nec non ſub Diocletiano floruiſſe, contendit. * Chriſtianum illum fuiſſe, cenſet Cuiac. *Obſ. VII*, 2. ſed non reddita vlla, qua in hanc opinionem adductus ſit, ratione. Sex ſane fragmenta, quae in *Pandectis* ex eius libris ſuperſunt, nihil omnino, quod Chriſtianiſmum redoleat, continent. Ceterum ex eorum inſcriptionibus diſcimus, eum Magiſtri libellorum officio eſſe functum, & reliquiſſe *libros ſingulares* DE TESTIBVS, *l.* 1. *l.* 21. *l.* 25. *D. de teſt. l.* 10. *D. de quaeſt.* DE OFFICIO PRAE-

Et Aurelius Arcadius Charisius.

PRAEFECTI PRAETORIO, *l. vn. D. de offic. praef. praet.* & denique DE MVNERIBVS CIVILIBVS, *l.* 18. *D. de muner. & honor.*

* Ad Charisium enim nostrum Pancirolus directas esse putat constitutiones Cari, Carini & Numeriani, *l.* 4. *C. de calumniat.* nec non binas Diocletiani & Maximiani, Augustorum, *l.* 1. *C. ne rustic. ad vll. obs.* & *l.* 27. *C. de pact.* Sed Carus & Carinus in *d. l.* 4. *C. de calumn.* ad ARCADIVM quemdam rescribunt, quo nomine iis temporibus plures vsos esse, constat. Is vero, ad quem *l.* 27. *C. de pact.* missa est, ARCADIVS non CHARISIVS, sed CHRESIMVS adpellatur, nec facile quis audiuerit Pancirolum, *de clar. leg. interpr. I,* 2. *p.* 12. pro *Chresimo*, nullo addicente codice MSC. rescribentem *Charisio.* In *l.* 1. *C. ne rustic. ad vll. obs.* ne *Arcadii* quidem vllius fit mentio.

§. CCCLX.

An & Iulius Aquila? Quod ad IVLIVM AQVILAM iurisconsultum attinet, eius familiam iam Elagabali temporibus floruisse, arbitror, siquidem hic Imp. in matrimonio habuit IVLIAM AQVILIAM SEVERAM, antea virginem Vestalem, cuius numi exstant apud Patinum *Numism. Imp. p.* 270. De iurisconsulti nostri aetate multa disputant eruditi, quae veluti in nucleo exhibet V. C. Eu. Otto *in Praefat. Thesaur. iur. Tomi I.* Id vnum certum est, eum reliquisse *librum* RESPONSORVM, ex quo bina supersunt fragmenta, *l.* 34. *D.* de

de administr. & peric. tut. & *l.* 12. *D. de suspect. tut. & cur.*

§. CCCLXI.

Lacertos tum mouere coepisse Romanam iurisprudentiam, argumento est SCHOLA IVRIDICA, quae tum non quidem institui primum, sed inclarescere in orbe Romano coepit, puta BERYTENSIS. Ea & insequentibus saeculis adeo in deliciis fuit Imperatoribus, vt aliis locis, quam Beryti, Romae & Constantinopoli ius publice docere prohiberent, &, quum Alexandriae * & Caesareae nonnulli scholas iuridicas aperirent, eas claudi iuberet Iustinianus Imp. *Const. omnem reip.* §. 7. *ad Antecess.* Schola iuridica Berytensis.

* At tanto plus celebritatis consequuta est schola Alexandrinorum medica, adeo vt olim ad commendationem artis sufficere videretur, si quis se Alexandriae vixisse diceret. Ammian. Marcell. *Lib. XXII. Cap.* 16. *Medicinae autem, cuius in hac vita nostra nec parca, nec sobria, desiderantur adminicula crebra, ita studia augentur in dies, vt, licet opus ipsum redoleat, pro omni tamen experimento sufficiat medico ad commendandam artis auctoritatem, si Alexandriae se dixerit eruditum.* Alexandrini autem medici quanto in pretio fuerint, indicat etiam Galenus *libro de Anatomia.* & Iulianus Aug. *Epist. XLVI.* Hinc Fulgentius Planciades *Lib. I. Mythol.* Alexandriae in cunctis fere angiportis fuisse medicorum domicilia, scribit. Alios porro medicos, qui ad perfectam artis suae scientiam adspirarint, relictis patriis scholis Alexandriam nauigasse, vt a professore aliquo magno medicinam discerent, patet ex Liban.

Lib.

Lib. IV. Epist. LXXXXV. & Theodorit. *Epist. CCXXIV.* Zach. Mitylen. *p.* 179. Vid. Valef. *ad Aminian. Marcell. p.* 267. Noluit ergo Iustinianus Alexandrinos & scholam iuridicam habere, qui iam ex medica multum celebritatis fuerint consequuti. Neque tamen Alexandrini statim paruisse videntur illi Iustiniani edicto. Quum enim Constitutio illa prodierit anno Christ. DXXIII. quindecim annis post, anno DXXXVIII. de se scribit Agathias *Lib. II. p.* 48: ἐτύγχανον γὰρ αὐτοῦ διατρίβων παιδείας ἕνεκα τῆς τῶν νόμων. *Commorabar enim ibi,* (Alexandriae) *tum temporis legalium studiorum caussa.*

§. CCCLXII.

Eius laudes & fata saeculis tertio & quarto.

Scholam istam iam saeculo tertio coepisse, supra monuimus. Vt vero paullo accuratius inquiramus in eius origines, hic obseruasse iuuabit, non sub Diocletiano demum (vti Strauchius *de Beryto Cap. IV.* §. 15. censuit,) sed haud paullo prius, illam iuris Romani studiis floruisse. Nam Gregorius Thaumaturgus, iam anno CCXLVIII ad Episcopatum Neocaesariensem euectus, in *Orat. panegyr. p.* 186. *sequ.* Berytum vocat πόλιν Ῥωμαϊκωτέραν πως, καὶ τῶν νόμων τούτων πιστευθεῖσαν παιδευτήριον, *vrbem plane Romanam, & legum Romanarum schola ornatam.* Nec minus, eodem saeculo, huius scholae cum laude meminerunt Diocletianus & Maximianus Augusti, *l.* 1. *C. qui aet. vel profess. excus.* Saeculo insequente quarto tantus Berytum fiebat ingenuorum iuuenum concursus, vt Libanius *Orat. XXVI.* inuidiae percitus oestro adolescentes, abdicato eloquentiae studio Berytum,

rytum, ad hauriendam iuris disciplinam contendere queratur. Enimuero hoc ipso saeculo IV. triste huic scholae fatum incubuit, vrbe horribili terrae motu concussa, maximamque partem subuersa, anno erae Christianae CCCXLIX. Cedren. *Annal. p.* 246.

§. CCCLXIII.

Sed mox tamen reuiruit schola celeberrima. Nam insequente saeculo Nonus *in Dionys. Lib. XXXXI. extr.* mirifice laudat legum studium, quod Beryti ferueat: & Zacharias Mitylen. *de opific. mundi p.* 164. eamdem vrbem vocat μητέρα τῶν νόμων, *matrem legum*, quemadmodum saeculo sexto a Iustiniano *ciuitas legum veneranda & splendida metropolis*, nec non *legum nutrix* adpellatur *Const. tanta.* §. 9. *de conf. Dig.* & *Const. omnem reip.* §. 7. *ad Antecess.* Auditorum magnificentiam laudant *Geographus a Iac. Gothofredo primum editus p.* 256. *edit. Gronou.* & Zachar. Mitylen. *ibid. p.* 166. * Legum professores tempore Iustiniani ibi celebrabantur DOROTHEVS, ANATOLIVS, SALAMINIVS & THEOPHILVS, quorum opera princeps in componendo corpore iuris vsus est. Denique de petulantia studiosorum in nouitiis initiandis videnda *Constit. omnem reip.* §. 9. *ad Antecess.* & Strauch. *de Beryto. Cap. V.* §. 1. *sequ.*

Nec non saeculis quinto & sexto.

* Quia hi scriptores non omnium in manibus sunt: gratiam nos inituros a studiosis, speramus, si loca eorum integra huc referamus.

Et Noni quidem de Beryto haec verba sunt: *Lib. XLI. v. 389. sequ.*

> Σκῆπτρον ὅλης Αὔγουστος ὅτε χθονὸς ἡνιοχεύσει
> Ῥώμῃ μὲν ζαθέῃ δωρήσεται Αὐσόνιος Ζεὺς,
> Κοιρανίην, Βερόῃ δὲ χαρίζεται ἡνία θεσμῶν.
> *Sceptrum totius Augustus quando terrae gubernabit,*
> *Romae quidem diuinae dabit Ausonius Iupiter*
> *Imperium: Beroae vero indulget fraena legum.*

Geographus a Gothofredo editus *p.* 256. *Tam Berytus ciuitas valde deliciosa, & auditoria legum habens, per quam omnia iudicia Romanorum. Inde enim viri docti in omnem orbem terrarum adsedent iudicibus, & scientes leges custodiunt prouincias, quibus mittuntur legum ordinationes.* At prolixissimus est Zacharias, qui fingit, se hospitem in auditorium Berytense, quod ipse *p.* 165. τὸ τέμενος τοῦ θεοῦ *fanum Dei* adpellitat, inductum, qui, conspecto illa augusta basilica, exclamarit: *O peritiam artificis, mi anime! O praeclarum spectaculum! Quae forma! quam apta quamque elegans coagmentatio augustae Dei domus! vtque tanta magnitudo decem columnis sustinetur! Vtque vna ex materia politae omnes! Vt eumdem inter se adspectum formamque retinent! Candidae omnes & leues, candore & laeuitate valde admodum praenitent renidentque, figuram eamdem & speciem ostendunt! At pictoris lineas vt admiror! & varia, & periucunda spectacula! omnis generis picturae lumina, colorum gratiam & venustatem & insignem nitorem!* Vbi Casp. Barth. *in Not. p.* 250. *Videtur*, inquit, *templum intelligere, dicatum auditoriis legalibus, vbi scholae iuridicae, ex quibus auditoriis viros doctos in omnem terrarum orbem depromtos scribit Chorographus incertus:* παιδευτήριον τῶν νόμων *Gregorio Thaumaturgo.*

§. CCCLXIV.

§. CCCLXIV.

At vrbem florentem, & ad inuidiam vſque felicem, anno Iuſtiniani XX. terrae motus ſubruit, & magnam ſtudioſorum multitudinem vna ruina inuoluit, vt praeter vrbis pauimenta nihil ſupereſſet. Et quamuis anteceſſores ſuperſtites ſcholam Sidonem transferrent, & ciues interim nihil facerent reliqui, vt vrbem inſtaurarent: eam tamen e ruinis prodeuntem noua excepit calamitas, incendium maximum, quo vrbs antiquiſſima, Phoeniciae poſt Tyrum metropolis & colonia iuris Italici ſplendidiſſima tota in cineres conſedit. Quae fuſius narrat Agathias *Hiſt. Iuſtin. Lib. II. p.* 47. vbi vrbem illam vocat τὴν καλίστην, τὸ Φοινίκων τέως ἐγκαλλώπισμα, *pulcherrimam, & totius Phoeniciae ocellum*, ᾗ τοῦτο πάτριον ἦν, ὥσπερ γέρας τι μέγιστον τὸ, νόμων αὐτῇ ανεῖται διδασκαλεῖα. *cui hoc patrium, & veluti maxima honoris praerogatiua fuerit, quod ſcholae iuridicae ei eſſent dicatae.* *

Interitus huius ſcholae miſerabilis.

* Exſtant in hanc Beryti ἅλωσιν elegantia Epigrammata Graeca in *Antholog. Lib. I. Cap.* 68. *ep.* 19. quorum primum adſcribere iuuabit:

Ἁδ' ἐγὼ ἁ τλάμων ἄπολις πόλις, ἄμμιγα νεκροῖς
Ἐνναέταις κεῖμαι ἁ παναποτμοτάτα.
Ἥφαιστός μ' ἐδάμασσε μετὰ κλόνον ἐννοσιγαίου.
Φεῦ, ἀπὸ τοσσατίου κάλλεος εἰμὶ κόνις.
Ἀλλὰ παραστείχοντες ἐμὰν στοναχήσατε μοῖραν,
Σπείσατε Βηρυτῷ δάκρυα καὶ φθιμένᾳ.

Heu nimium infelix vrbs, non vrbs, lumine caſſis
Fuſa ſolo, en iaceo mixta cadaueribus.
Nec ſat erat me Neptuni ſenſiſſe tridentem:
Mulciberis cladem hanc addidit ira nouam.

Haec, mihi quae pridem fuerat pulcherrima forma,
Eheu iam tenui puluere versa iacet.
Vos, quibus hac iter est, nostrae miserescite sortis:
Beryto & lacrymas post sua fata date.

§. CCCLXV.

Constantinus quaedam & in republica innouauit.

Sed vt ad Constantinum M. reuertamur, is non modo in iurisprudentia, vt supra diximus plura innouauit, verum etiam in republica, toto orbe Romano nouo instituto in quatuor dioeceses vel praefecturas praetorianas descripto, Zosim. *Hist. Lib. II. Cap.* 33. de quibus eruditissime post Auctorem *Notitiae Imperii Orientis & Occidentis*, a Guidone Pancirolo perpetuis commentariis illustratae, erudite egit Philippus Bereter. *libris* Πειθανῶν, in *Thesaur. iur. ciu. Tom. IV. p.* 789. *sequ.* recusis, *Diatribe I.* Quin translata Constantinopolin sede imperii, & Episcoporum Romanorum ambitioni viam, qua ad summum in ecclesia imperium sensim progrederentur, muniuit, & barbaris occasionem dedit, occidentem suis incursibus lacerandi, nouaque sibi imperia quaerendi in praestantissimis Romanorum prouinciis. * Zosim. *Hist. II*, 34.

* Sunt tamen, quae pro excusando Constantino M. adferri possent. Semel enim electa Christiana religione, satis animaduertebat, se nusquam securius acturum, quam in ea imperii parte, quam plurimi incolerent Christiani. Quum ergo in maxima occidentis parte altissimas radices egisset pagana superstitio, & Romae

mae plerique potentiores eam adhuc mordicus tenerent: quis vitio vertat Conſtantino, dum in oriente, quam in occidente, ſedem imperii conſtituere maluit. Et quod commodius imperii domicilium eligere potuiſſet, quam Byzantium, ſpeculam Europae, Aſiae & Africae tutiſſimam? Si conſiliis non reſpondit euentus: id magis receptae iam imperii diuiſioni, quam translationi ſedis imperii, videtur tribuendum.

§. CCCLXVI.

Eſt hoc fatum Conſtantini M, vt pleraſque eius actiones perſtringant Zoſimus, Iulianus, ὁ παραβάτης, immo & recentiorum ſcriptorum Chriſtianorum quam plurimi. Contra eum laudibus in caelum euehunt Euſebius *in vita*, & ſcriptores Chriſtiani eorum temporum alii. Sed quemadmodum adfectus migrare ſoleat in calamum, & paganos Conſtantino ob ſacrorum ſuorum euerſionem infenſos; Chriſtianos eumdem ob munificentiam & patrocinium ſibi praeſtitum admiratos eſſe, veroſimile eſt: ita ii demum Ioue aequo iudicare videntur de hoc principe, qui nec naeuos eius diſſimulant, & iuſtum pretium ſtatuunt eius virtutibus, meritiſque in rem Chriſtianam plane eximiis.

Iudicium de Conſtantino M.

§. CCCLXVII.

Iuriſconſultis eorum temporum, quorum plerique Deorum cultui adhuc dediti fuiſſe videntur, nihil magis in Conſtantino M. diſplicuit, quam quod iuriſprudentiam, cui adſueti fuerant, innumeris quotidie conſtitutionibus emendaret, nouamque ei veluti fa-

Codices cur fieri tum coeperint?

faciem daret. Hinc metuentes constitutionum, quae ab Hadriani temporibus prodierant, ruinam: operam dederunt, vt illae colligerentur in certos CODICES, & sic earum memoria ad posteros conseruaretur. Iac. Gothofred. *Prolegom. Cod. Theodos. Cap. I.*

* Ita κατ' ἐξοχὴν vocabantur libri, in quibus constitutiones principum colligebantur, eosque quadratae formae fuisse, ostendit Schulting. *Iurisp. vet. anteiustin. p.* 377. Huiusmodi collectiones iam pridem plures exstabant, veluti IVLII PAVLLI *Imperialium constitutionum libri sex*, *l.* 113. *D. de condit. & demonstr.* PAPIRII IVSTI *Constitutionum libri viginti*, ex quibus codices suos facile locupletare potuerunt GREGORIVS & HERMOGENIANVS, de quibus mox.

§. CCCLXVIII.

Codex Gregorianus qualis fuerit?

Prior tale opus confecisse videtur siue GREGORIVS, siue GREGORIANVS * nescio quis, qui Principum anteriorum ab Hadriano ad Constantinum M. rescripta collegit, & sub certos redegit titulos. Sane, quae supersunt fragmenta licet paucissima, consistunt in constitutionibus Antoninorum, Seueri & Caracallae, Alexandri, Gordiani, Philippi, Valeriani & Gallieni, Cari, Carini & Numeriani, denique Diocletiani & collegarum, vt male Cuiac. *princ. paratitl. Cod.* existimet, Gregorium vltra Valeriani & Gallieni tempora non processisse.

* De

* De auctore huius Codicis fere omnia incerta sunt, adeo, vt dubium sit, GREGORIVS, an GREGORIANVS fuerit adpellatus. Posteriore enim sub nomine citari videtur ab Augustino *ad Pallent. II*, 8. & a *Pariat. leg. Mos. &* *Rom. I*, 8. *sequ. III*, 4. *VI*, 4. *X*, 8. *XV*, 3. At quum tamen vbique subaudire liceat substantiuum *Codex*, & sub Constantino M. quidam floruerit GREGORIVS, praefectus praetorio circa annum Christi CCCXXXVI: *l. 3. C. Theod. de ann. & tribut. l. 2. C. Theod. de contrah. emt. l. 1. C. Iustin. de natural. lib.* non poenitenda sane est coniectura Iac. Gothofredi *Proleg. Cod. Theodos. Cap. I.* hunc ipsum Gregorium huius codicis auctorem fuisse. Panciroli enim sententia, qui Gregorium hunc sub Valente & Gratiano Imp. scripsisse, censuit *de clar. leg. interpretib. Lib. I. Cap.* 66. nullo idoneo fundamento nititur.

§. CCCLXIX.

Quamuis vero priuato GREGORII consilio instituta primum fuerit haec collectio, magnam tamen & in foro eius fuisse auctoritatem, patet ex interpretamento *legi unicae C. Theod. de respons. prud.* subiecto *, vbi interpres, siue is ANIANVS, siue alius sit: *Gregorianum vero*, inquit, *& Hermogenianum ideo lex ista praeteriit, quia suis auctoritatibus confirmantur ex lege priore sub titulo de constitutionibus principum & Edictis.* Reliquias huius Codicis, quas Aniano debemus, post Sichardum & Cuiacium nobis exhibuit V. C. Ant. Schulting. *Iurisp. vet. anteiust. p.* 682. *sequ.*

Eius codicis auctoritas & fragmenta.

* Nec minus idem probari poteſt ex *Conſt. ſumma reip.* §. 3. *de Iuſt. Cod. confirm.* vbi Imperator: *Vt ſciant omnes tam litigatores, quam diſertiſſimi aduocati, nullatenus eis licere de cetero conſtitutiones ex veteribus* TRIBVS CODICIBVS, *quorum iam mentio facta eſt, vel ex iis, quae Nouellae conſtitutiones ad praeſens tempus vocabantur,* (ſunt hae Nouellae Cod. Theodoſiano a Iac. Gothofredo ſubiectae,) *in cognitialibus recitare certaminibus, ſed ſolum eidem noſtro Codici inſertis conſtitutionibus neceſſe eſt vti, falſi crimini ſubdendis his, qui contra hoc facere auſi fuerint.* Quid vero attinebat vſum & horum Codicum in foro ſub poena falſi inhibere, ſi numquam auctoritatem in foro habuiſſent?

§. CCCLXX.

Codicis Hermogeniani auctor.

Gregoriano Codice non multo poſterior fuiſſe videtur HERMOGENIANVS. Reineſius *ad Inſcript. p.* 70. qui notiſſimo Lampridii loco deceptus, HERMOGENIANVM iurisconſultum inter Alexandri Seueri conſiliarios fuiſſe exiſtimabat, non poterat ſane, quin hunc codicem ſcriptum eſſe, negaret: ac proinde illum tribuere malebat Q. CLODIO HERMOGENIANO OLYBRIO, Praefecto vrbi anno Chriſti CCCLXV. vel eius certe patri, vel patruo. At, quum HERMOGENIANI, ICti aetatem in Conſtantini M. tempora omnino incidere, iam ſupra oſtenderimus (§. CCCLVIII.) nihil ſane impedit, quo minus eum huius Codicis auctorem eſſe potuiſſe ſtatuamus cum Ant. Auguſtino & Iac. Gothofredo. *

* Dicimus, illum auctorem eſſe potuiſſe, fuiſſe, pro certo non adfirmamus. Floruerunt enim per

per ea tempora plures Hermogenes & Hermogeniani: quorum posteri sunt *Hermogenes Ponticus*, Praef. praet. orient. anno 358 defunctus. Ammian. Marcell. *Lib. XIX. Cap.* 12. & *Lib. XXI. Cap.* 7. *Q. Clodius Hermogenianus Olybrius*, Praef. praet. & vrb. anno 365. Cos. anno 379. *l.* 2. *C. de haeret. l.* 1. *C. de sport. & sumt. l.* 4. *C. quemadm. test. aper.* Grut. *Inscr. p. CCCLIII*, 2. Reines. *Class. XX*, 371. *Anicius Hermogenianus Olybrius* Cos. anno 395. *l.* 24. & 25. *C. de nauicul. l.* 41. *C. de transact.* Gruter. *Inscr. p. CCCLII*, 5. 6. *CCCLIII*, 1. *CCCCL*, 2. & 3. *Clodius Hermog. Caesarius*, Cos. anno 397. & Praef. praet. *l.* 2. *C. de alluu. C. Clodius Hermog. Olybrius*, Grut. *Inscr. p. CCCLXXXXII*, 5. Consularis Tusciae & Valeriae. *l.* 72. *C. Theod. de decur.* Horum, eorumque maiorum quum nullus fere sit, qui talem codicem facere non potuerit: quam difficile hic sit diuinare, & quam paene ἐκ τῶν ἀδυνάτων, verum Codicis huius auctorem eruere, nemo non intelligit.

§. CCCLXXI.

Tres eius codicis editiones ab ipso auctore factas esse, vulgo colligunt ex verbis Sedulii presbyteri *in praefat. oper. paschalis.* Is enim excusaturus, quod post editos libros V. Carminis paschalis, eorum textum metricum in prosam transferre non dubitarit: *Cognoscant*, inquit, *Hermogenianum, doctissimum iuris latorem, tres editiones sui operis confecisse.* Sed locus hic non minus de HERMOGENIANI *Epitomatis iuris*, quam de codice Hermogeniano potest intelligi. Nec ratio reddi posse videtur, cur plures Codicis sui editiones conficere voluerit Hermo-

An tres eius editiones?

mo-

mogenianus, nisi forte eum postea aliquas constitutiones, quae antea eius diligentiam fugerint, reliquis addidisse, dicamus.

§. CCCLXXII.

Eius materia & fragmenta.

Ceterum maxima diligentia hic auctor, quisquis sit, collegisse videtur constitutiones Diocletiani & collegarum eius, adeoque spicilegium instituisse post Gregorii messem. Fragmenta sane, quae supersunt, Diocletiani & collegarum nomina praeferunt, * quamuis quaedam horum constitutiones iam fuerint in Codice Gregoriano, sed paullulum diuersae. Huius quoque codicis reliquias nouissime debemus V. C. Ant. Schultingio, qui eas cum doctissimis adnotatiunculis suis edidit *in Iurispr. vet. anteiustin. p. 709. sequ.* Aliam tamen constitutionem, quae in his fragmentis non habetur, seruarunt Graeci iuris interpretes, de qua Cuiacius *Obs. XII*, 35.

* Tres tantum primae constitutiones nomen AVRELII Aug. praeferunt. Iam plures, tum tyranni, tum legitimi principes ante & post Diocletianum *Aurelii* dicti, veluti M. AVRELIVS VICTORINVS & L. AVRELIVS VICTORINVS, M. AVRELIVS MARIVS, M. AVRELIVS CLAVDIVS, M. AVRELIVS QVINCTILLVS, M. AVRELIVS TACITVS, M. AVRELIVS PROBVS, M. AVRELIVS CARVS, M. AVRELIVS CARINVS, M. AVRELIVS NVMERIANVS: sed laudatissimus Schultingius ostendit, has quoque constitutiones esse Diocletiani & Maximiani, Augustorum, quod ambo

ambo apud Gruter. *Inscr. p. CCLXXIX.* & alibi passim, vocentur AVRELII.

§. CCCLXXIII.

Sub Constantini liberis, immo & post illos ad THEODOSIVM iuniorem, eadem per omnia, quae sub Constantino M. fuit, iurisprudentiae facies. Nam & sequentes Imperatores Christiani id fere agebant constitutionibus suis, vt ius Romanum non modo ad maiorem simplicitatem, sed &, quod Eusebius *vit. Constantin. IV*, 26. de Constantino M. praedicat, ἐπὶ τὸ ὁσιώτερον, *ad maiorem sanctitatem* traducerent. Sic exempli gratia Constantinus iunior iuris formulas, aucupatione syllabarum insidiantes cunctorum actibus radicitus amputauit: *l. 1. C. de form. & impetr. act. subl.* idemque cum fratribus permulta sanxit, ad euertendas paganorum superstitiones, coercendos Iudaeos & prouehendam religionem Christianam comparata. * Status iuris sub Constantini M. liberis.

* Tales sunt sanctiones Constantii, Iudaeis alioquin parum aequi, ne Iudaei mulieres e gynaeceo Principis in turpitudinis suae consortium ducerent: *l. 6. C. Theod. de Iud.* vt ex Christiano Iudaei effecti bona fisco vindicarentur: *l. 7. C. Theod. eod.* Iudaeus ne Christianum haberet mancipium: *l. 2. C. Theod. l 1. C. Iust. ne Christ. mancip.* Sozom. *Lib. III. Hist. eccl. Cap.* 16. Constantis porro & Constantii constitutiones, vt cessaret superstitio, templa occluderentur, & sacrificiorum aboleretur insania, *l. 2. & 4. 5. 6. C. Theod. de pagan.* templis tamen extra moenia parceretur, *l. 3. C. Th.*

Th. eod. vt episcopi, clerici, eorumque mancipia ab extraordinariis collationibus, metatis & lustrali collatione immunes essent. *l.* 8. *C. Theod. l.* 1. *Cod. Iustin. de Episc. l.* 9. *l.* 10. *l.* 11. 14. 15. *sequ. C. Theod. eod.* vt a foro saeculari sint exemti. *l.* 12. *C. Theod. de Episc.*

§ CCCLXXIV

Sub Iuliano Imp.

Qui viuo Constantio imperium extorsit, IVLIANVS, ad pristinam superstitionem relapsus, non pauca in Christianorum odium constituit. Nam & templa Deorum aperuit, & profanos ritus vbique instaurauit: Ammian. Marcell. *Lib. XXII. Cap.* 7. Christianis quoque honorum aditum interclusit, Sozom. *Hist. eccl. Lib. V. Cap.* 15. Greg. Nazianz. *Orat. I.* & eosdem bonis artibus erudiri vetuit, Socrat. *Hist. Eccl. III*, 16. quod ipsi Ammiano Marcellino *Lib. XXV. Cap.* 15. inclemens visum. Cetera princeps grauis & eruditus, permulta praeclare constituit. Petr. Cunaei *praefat. ad Iuliani Caesares*, vt plerasque eius constitutiones in codicem suum recipere non dubitarit Theodosius Iunior. *

* Aliquando tamen merito desideres compilatorum iudicium, qui plures Iuliani leges, Christianorum principum constitutionibus contrarias, immo & manifesto impias in codicem illum receperunt. Iac. Gothofr. *Prolegom. Cod. Theodos. Cap. II. p.* 188. Et sane quis in Codice, fori Christiani vsibus destinato, ferat, *l.* 4. *&* *l.* 5. *C. Theodos. de sepulcr. viol.* quae omnem paene veterum superstitionem de religione Deorum manium, reliquiis non contrectandis, agge-

aggeribus confecratis, de funeribus oculos hominum infauftis adfpectibus inceftantibus, vt ad Deos & templa venire puri nequeant, complectuntur? Sed qui religioni fibi non duxerunt, Conftantini M. & Valentiniani conftitutiones de licito harufpicinae vfu illi iuris corpori infe-rere: *l.* 1. *C. Theod. de pagan. l.* 2. *l.* 3. *l.* 9. *C. Theod. de malef. & mathem.* quid eos prohibuiffet, Iuliani fanctiones eiusdem furfuris in opus fuum referre?

§. CCCLXXV.

Ceterum quam mifera fub hoc principe fuerit iurisprudentiae conditio, vel inde colligere licet, quod nullus plane iurisconfultus alicuius nominis illud tempus illuftrauit, abhorrentibus fere ingenuis ab illo legum ftudio, & illud libertinis & infimae plebi relinquentibus. Saltim de anterioribus proxime temporibus Cl. Mamertin. *Panegyr. XI. Cap.* 20. *Iuris*, inquit, *ciuilis fcientia*, *quae Manlios*, *Scaeuolas*, *Seruios in ampliffimum gradum dignitatis euexerat*, LIBERTORVM *artificium dicebatur.* Nec probabile eft, intra paucos annos, quibus rerum potitus eft Iulianus, ita refloruiffe iurisprudentiam, vt aliter fefe res habere coeperit.

Mifera iurisprudentiae conditio.

§. CCCLXXVI.

Cito transiit haec nubecula, quod praedixerat Athanafius apud Socrat. *Hift. ecclef. III*, 14. ac proinde Conftantini M. veftigiis poftea ftrenue infiterunt IOVIANVS, VALENTINIANVS, VALENS, GRATIANVS, & THEODOSIVS M. quorum plurimae ex-

Status iuris fub Iuliani fucceffori-bus ad Theodofium M.

exſtant conſtitutiones, ad eumdem finem comparatae, quem Conſtantino M. ob oculos fuiſſe, paullo ante obſeruauimus. Singularis fuit VALENTIS ferocia, τόν τῶν πραγμάτων ὄγκον οὐ φέροντος, *rerum molem non ſuſtinentis*, vti de eo iudicat Zoſimus *Hiſtor. IV*, 4. qui, vt Arianis conſuleret, libertatem omnibus dedit, ſuum in colenda religione iudicium ſequi *: quod edictum ſingulari *oratione de Religionibus*, quae Latine tantum exſtat, collaudauit Themiſtius, *p.* 155. *Oper. edit. Harduini.* THEODOSIVS M. quantum dederit operae, vt omnes antiqui iuris ambages, ſi quae ſupereſſent, tolleret, bonisque legibus armaret rempublicam, patet ex Socrate *Hiſt. eccl. V*, 18. ipſaeque eius conſtitutiones, quas ſe ſingulari commentario illuſtraturum promiſerat FRANC BALDVINVS, ſatis euincunt.

* Neque enim, quod conſcientiae libertati faueret, huiusmodi propoſuerat edictum, ſed vt Ariani ſui tanto ſecurius in orbe Romano agerent. Vnde ipſe poſtea Valens grauis fuit catholicis. Io. Antiochen. *in Excerpt. Peireſc. p.* 847. Ὁ δὲ Οὐάλης τῆς Ἀρείου δόξης μεταποιούμενος μέγιστον ἐκίνει κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμὸν, ὡς πολλοὺς μὲν ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἀναιρεῖσθαι, πολλοὺς δὲ καὶ ἐξορίαις ὑποβάλλεσθαι, καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς κατὰ τὴν ἔρημον ἐμφωλεύοντας τῶν ἰδίων σηκῶν ἀπελαύνεσθαι. *Sed Valens, Ariana infectus labe, grauiſſimam in Chriſtianos perſequutionem excitauit, adeo, vt multi iudicum ſententia damnati interirent, multi in exſilium truderentur: nec pauci ex iis, qui in eremo abditi erant, e taſis ſuis pellerentur.* Res ad ſaeuiorem ſpectabat lanienam, niſi Chriſtianorum patrocinium ſuſcepiſſet paganus ille Themiſtius.

So-

Socrat. *Hist. eccl. Lib. IV. Cap.* 3. Sozomen. *Hist. eccl. Lib. VI. Cap.* 36. Orationem tamen, quam tunc habuit Themistius, intercidisse, aduersus Antonium Pagi ostendit Fabric. *Biblioth. Graec. V*, 18. *Tomo VIII. p.* 10. Similes Valentiniani constitutiones de libertate conscientiae exstant *l.* 2. *l.* 3. *l.* 9. *C. Theod. de malef. & mathem.*

§. CCCLXXVII.

Interim nimia illa Imperatorum diligentia factum est, vt in immensam paene molem excresceret iurisprudentia. Nam praeter tot iurisconsultorum opera, quorum haut exigua erat in foro auctoritas, quorumque duo paene millia sua adhuc aetate exstitisse, testatur Iustinianus, *l.* 2. §. 1. *C. de vet. iure enucl.* tam immensa erat constitutionum veterum nouarumque silua, vt Eunapius *in vita Aedesii p.* 72. ius ciuile ἄχθος καμήλων πολλῶν, *multorum camelorum onus* vocaret, & nullum paene erectius ingenium isti se labyrintho committere auderet.

Iurisprudentiae moles & misera facies.

* Egregiis veterum testimoniis hoc probauit Iac. Gothofred. *Prolegom. Cod. Theodos. Cap. I. p.* 185. Mamertini querelam, quae ad tempora Iuliani & anteriora pertinet, iam supra audiuimus (§. CCCLXXV.) Sub finem saeculi quarti, Asterius, Episc. Amasen. *homil. VII.* apud Phot. *Biblioth. Cod. CCLXXI.* meminit serui Scythae, a ciue Antiocheno emti, qui ius professus sit, (αὐτὸς νόμων ὤφθη διδάσκαλος,) quem se ipsum ius docentem audiuisse, profitetur. At nemo eorum temporum iurisperitos, illorumque ignorantiam, fastum, & caninum optimos quosque adlatrandi studium elegantius descripsit Ammiano Marcellino *Lib. XXX.*

Cap.

Cap. 4. qui locus prolixior eſt, quam vt hic locum inueniat.

§. CCCLXXVIII.

Theodoſii II. & Valentiniani Conſtitutio de reſponſis prudentum.

Remedium huic malo reperiſſe ſibi videbantur THEODOSIVS iunior & VALENTINIANVS, edita anno CCCCXXVI. conſtitutione, qua Papiniani, Paulli, Caii, Vlpiani ac Modeſtini opera, quaeque hi quinque viri ex aliorum veterum iurisconſultorum libris in ſuos transtuliſſent, exceptis Vlpiani & Paulli notis ad Papinianum, nec non ſecundo loco Scaeuolae Sabini, Iuliani & Marcelli ſcripta, ſi prius ad fidem antiquorum codicum fuerint recognita, ſola in foro citari permiſerant, ita vt plurium ſententiae vincerent pauciorum, & ſi par ſit ita ſentientium numerus, eorum praeferretur ſententia, cui adſtipuletur Papinianus. *l. vn. C. Theodoſ. de reſponſ. prud.* Sed quum parum prudentiae legislatoriae prae ſe ferat haec ſanctio: * eam ex codice ſuo merito exſulare iuſſit Iuſtinianus.

* At ita non iuſti ac aequi habebatur ratio, ſed auctoritatis, & plurium diſſentientium non ponderabantur, ſed numerabantur ſententiae. Quum ergo prudenter obſeruauerit Ammian. Marcellin. *Lib. XXX. Cap.* 4. *iuris ſcientiam repugnantium ſibi legum aboleuiſſe diſſidia:* actum proculdubio fuit de iurisprudentia publicata hac conſtitutione. Et hinc ad priſtinam perfectionem neminem eorum temporum perueniſſe animaduertimus, quamuis in conſtituendis iurisperitis, qui ius ciuile enarrarent, nihil reliqui faceret Theodoſius ille iunior. *l. vlt. C. Theod. de ſtud. liber. vrb. Rom. & Conſtantinop. l. vn. C. Th.*

Th. de professor. qui in V. C. docentes ex lege meruer. comitiu.

§. CCCLXXIX.

Idem THEODOSIVS iunior anno CCCCXXXVIII. constitutiones principum ad certum modum redigere studuit: & hinc, quotquot a Constantino M. ad id vsque tempus prodierant, sanctiones * per octo viros, quorum ANTIOCHVS, eunuchus, Expraefectus & Consul, demum inter presbyteros relatus, de quo *l. 6. C. Theodos. de collation. donatar. l. 5. C. Th. de his qui ad eccles. confug.* Marcellin. *Com. in Chron. ad ann.* 448. *p.* 41. *edit. Scalig.* Suid. *Tomo I. p.* 227. *p.* 899. *Tomo II. p* 175. *Tom. III. p.* 135. *edit. Kuster.* familiam duxit, digessit in codicem, qui ab ipso THEODOSIANVS adpellatur. Isidor. Hispal. *Orig. V,* 1. cumque postea singulari nouella Constitutione, quae inter Theodosianas prima est, confirmauit. Iac. Gothofr. *Proleg. Cod. Theodos. Cap. III. p.* 189. Hunc Codicem luculentis Iac. Gothofredi Commentariis illustratum post eximii huius ICti obitum edidit Ant. Maruillius *Lugd. MDCLXVIII. fol. Tom. VI.* quae editio Lipsiae nuper repetita, collato Wurzburgensi codice antiquissimo, emendatior prodire coepit.

Codex Theodosianus.

* Prosper Aquitanic. *in Chronico Parte I.* hunc Codicem vocat *leges legitimorum principum:* quod Iac. Gothofredus *Prolegom. Cap. I. p.* 184. interpretatur de principibus Christianis, quia ipsa Christiana religio illis temporibus lex catholica, *l. 1. C. Theod. de haeret.* lex Christiana, *l.* 16. *C. Theod. de Episc.* lex sanctissima, *l. 5. C. Theod.*

 cod.

eod. lex ſuperna, *l.* 49. *fin. C. Theod. de decurion.* lex venerabilis vel veneranda, *l.* 7. *l.* 13. *C. Theod. de Iudaeis*, vocata ſit. Sed quis hoc ſenſu *legitimum principem* vocet Iulianum, cuius tamen conſtitutiones vtramque in hoc codice paginam faciunt? Potius ergo *principes legitimi* opponuntur tyrannis, quorum tum plurimi imperium per bina ſaecula adfectarunt, veluti ſub Conſtantino M. *Maxentius*, *Licinius*, *Valens*, *Martinianus*, *Calocaerus*: ſub eius filiis *Magnentius* Francus, *Vetranio*, *Decentius*, *Nepotianus*, *Siluanus*: ſub Valentiniano & Valente *Procopius*, *Marcellus* Protector, *Valentinianus*, *Firmus* Maurus: ſub Theodoſio M. *Theodorus*, *Maximus*, *Victor*, *Eugenius*: ſub eius filiis *Stilicho*, *Eucherius*, *Marcus*, *Gratianus*, *Conſtantinus & Conſtans*, *Gerontius*, *Maximus*, *Iouinus*, *Sebaſtianus*, *Sarus*, *Fl. Priſcus Attalus*, *Heraclianus*, *Sabinus*, *Gildo*, *Plinto*, *Iouinianus* & *Salluſtius*; de quibus ceteris ſcriptoribus accuratius egit Chriſt. Ad. Rupert. *Obſeru. in Synopſ. Beſoldi Cap. XV. p.* 388. 390. *ſequ. p.* 403. *ſequ. p.* 410. *ſequ. p.* 415. *ſequ.* Quum ergo conſtitutionum ab his hominibus editarum in hoc codice non habeatur ratio: ille leges *legitimorum* duntaxat *principum* ſinu ſuo complecti dicebatur.

§. CCCLXXX.

Nouellae Theodoſii II. & ſucceſſorum.

Quum vero perfecto hoc codice ſubinde nouellae prodirent conſtitutiones non modo ipſius THEODOSII II. ſed & VALENTINIANI III. MARTIANI, MAIORIANI, SEVERI, LEONIS & ANTHEMII. Eas Nouellas primum edidit Petr. Pithoeus *Pariſ. MDLXXI.* vnde in eius opera *anno MDCIX.* edita migrarunt, ſub titulo *Nouellae conſtitutiones Imperatorum Iuſtiniano anteriorum, nunc primum in vnum corpus collectae,*

lectae, *& iunctim editae*, cum notulis marginalibus publici iuris fecit Conr. Rittershusius IC. Altorphinus, *Francof. MDCXV.* 8. postea easdem codici suo Theodosiano, veluti mantissam, subiecit Iac. Gothofredus. *

* Promiserat Leonardus Adami, Volsinensis, auctor, scripta *Historia Arcadica*, seu Academiae Arcadum, cuius ipse socius erat, famam consequutus, se has Nouellas nec non Papiani responsa multo auctiora atque emendatiora ex vetustissimo Codice MSC. Ottoboniano editurum, simulque in lucem protracturum quinque nouellas adhuc ineditas. Sed mors, quae virum doctissimum anno MDCCXIX. die IX. Ianuarii reipublicae litterariae eripuit, omnia eius consilia, in primis, quae de edendo Libanio & Iornande ceperat, turbauit.

§. CCCLXXXI.

Scholae iuridicae Romana & Constantinop.

Maximi porro iure meritoque faciendum est THEODOSII II. studium, quo bonas litteras, & in his iurisprudentiam quoque, prouehere conabatur. Huic enim praecipue originem ac natales debent SCHOLAE *Romana* & *Constantinopolitana*, in quibus praeter tres oratores, decem Grammaticos, quinque sophistas, & vnum philosophum duo constituti fuerant professores, *qui iuris & legum voluntatem panderent. l. vn. C. de stud. lib. Romae & Const.* quosque post viginti annorum stipendia Comitiua primi ordinis ornatos voluit, initio facto a LEONTIO iurisperito. * *l. vnic. C. Theod. de profess. qui in V. C. docent. ex leg. mer. comit.* Add. Herm. Conringii singularem, qui *l. vn. C. de stud. liberal.* illustra-

lustrauit, Commentarium. Ceterum quantus ex eo tempore concursus cupidae legum iuuentutis factus sit Romam, quam Sidonius Apollin. *Lib. I. Epist. 6. legum domicilium* vocat, insequente exemplo pluribus exemplis docebimus. Vid. Sauaro *ad Sidon. ibid.* Franc. Iuret. *ad Symmach. Lib. IX. Epist.* 83. Alteserr. *Rer. Aquitann. III,* 5.

* Mentionem haec lex facit quorumdam eius temporis professorum, qui ob merita viginti annorum stipendia codicillis primi ordinis comitiuae ornantur, veluti *Helladii*, grammatici, de quo Suid. *in* Ἑλλάδιος, Socrates *Hist. eccles. V*, 16. *Syriani*, Grammatici Latini, *Theophili*, Sophistae, *Martini* & *Maximi*, praecipue iurisperiti LEONTII, cuius alibi nusquam, quod sciamus, fit mentio, nisi quod ex *l.* 3. *C. Theod. de frum. vrb. Constant. l.* 8. *C Theod. de princ. agent.* & *l. vlt. C. Theod. de haeret.* constet, decennio post editam *l. un. C. Theod. de professor. qui in V. C. docent. Leontium* quemdam praefectum vrbi Constantinopoli fuisse. Potest hic sane noster fuisse, quia *Themistium*, Sophistam, & alios artium professores, ad hanc dignitatem adspirasse, nouimus. Gothofr. *Comment. ad Cod. Theod. Tom. II. p.* 114.

§. CCCLXXXII.

Status iuris Rom. sub Theodosii II. successoribus ad Iustinianum.

Et talis quidem fuit iurisprudentiae facies sub Imperatoribus Christianis etiam insequentibus usque ad magnum illum iuris Romani restitutorem, IVSTINIANVM. Quae enim in *Codice* nostro exstant, constitutiones MARTIANI, LEONIS, ZENONIS, Isaurici, ANASTASII & IVSTINI,

NI, Thracis, ita ſunt comparatae, vt multa a maioribus conſtituta iis aboleantur. Nam & tutelam mulierum perpetuam iisdem fere ceſſaſſe temporibus, nouimus. Vid. Eu. Otto *diſſert. de perp. mul. tut.* Attamen & quaedam prudenter immutata eſſe, fatendum eſt, veluti dum *ab Anaſtaſio* emancipationis veteris neceſſitas ſublata, & a Leone vetus rigor aduerſus plus iuſto petentes mitigatus eſt. §. 33. *Inſt. de act.*

CAP. VI.

DE COMPOSITIONE IVRIS IVSTINIANEI EIVSQVE IN ORIENTE ET OCCIDENTE VSV ET FATIS AD NOSTRA TEMPORA.

§. CCCLXXXIII.

Progredimur ad poſtremam iurisprudentiae Romanae periodum, quam a IVSTINIANI Imperatoris temporibus inchoamus. Hic princeps, humili genere ortus, Sabbatii, Tauriſini, & Biglenizae filius *, antea *Vprauda* dictus, per Iuſtinum auunculum peruenit ad imperium, iam miſere a barbaris laceratum. Et tamen iſte, vt vere ac iure gloriatur, *princ. proem. Inſtit.* & armis condecorauit, & legibus armauit rempublicam. Nam & Perſas compeſcuit, &, victis Vandalis, Africam iterum fecit prouinciam, & Go-

Iuſtiniani Imp. res praeclare geſtae.

Gothorum in Italia & Sicilia regnum destruxit, tantasque res gessit, quantas vix Imperator ab Augusto alius. Procop. *de bell. Pers. de bell. Vandol. de bell. Goth.* Theophan. *in vita Iustin.* & Illust. Cancell. a Ludewig *in Iustiniano Cap. VIII.*

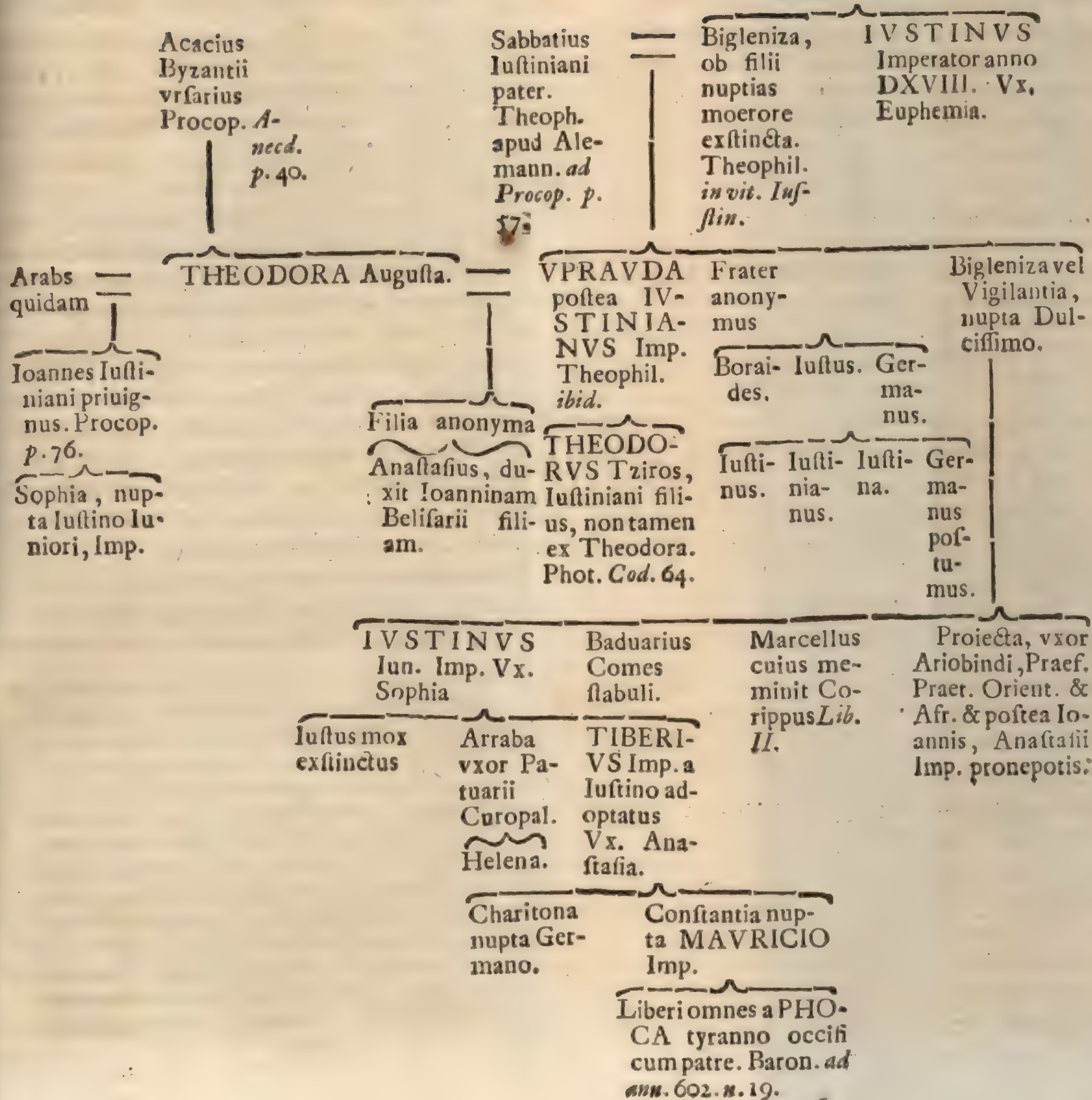
* Quum lecturis IVSTINIANI historiam, non possint non omnia quodammodo obscura esse, nisi perspectam habeant vniuersam Imperatoris familiam: licebit eius agnatos, cognatos, adfines, vna tabula comprehendere, ne operam supra tot iurisconsultis nauatam tanto Imperatori denegare velle videamur: (¶)

Talis fuit IVSTINIANI familia, barbara & modica origine, sed per integrum fere saeculum magno hominum illustrium prouentu insignis. Stemmata iam exhibuerunt Alemann. *ad Procop. p.* 67. Car. du Fresne *in Byzantin. p.* 97. 98. 99. perillustris a Ludewig *in Iustiniano Cap. VIII. p.* 131. Sed spero, nostrum paullo plenius visum iri. Ne tamen dissimulem, vnde profecerim, fateor me hic potissimum sequutum esse Christ. Adam. Rupertum, de vniuersa Iustiniani familia praeclare meritum in *Obseru. in Synops. Besoldi min. Cap. XV. p.* 467. *sequ.*

§. CCCLXXXIV.

Anceps eius fama ob libros Procopii.

Et tamen iunctis veluti phalangibus impetum in principem, tot rebus gestis clarum faciunt permulti, eiusque vitia & naeuos cum cura colligunt, nihilque faciunt libentius, quam vt & ipsum, & Theodoram vxorem, & Tribonianum, administrum, & totam eius aulam turpiter traducant. Quin vel solo hoc nomine iis mirifice placent PRO-

Acacius Byzantii vrſarius Procop. *Anecd. p.* 40.
Sabbatius Iuſtiniani pater. Theoph. apud Alemann. *ad Procop. p.* 57.
Bigleniza, ob filii nuptias moerore exſtincta. Theophil. *in vit. Iuſtin.*
IVSTINVS Imperator anno DXVIII. Vx. Euphemia.
Arabs quidam
THEODORA Auguſta.
VPRAVDA poſtea IVSTINIANVS Imp. Theophil. *ibid.*
Frater anonymus
Bigleniza vel Vigilantia, nupta Dulciſſimo.
Ioannes Iuſtiniani priuignus. Procop. *p.* 76.
Sophia, nupta Iuſtino Iuniori, Imp.
Filia anonyma
Anaſtaſius, duxit Ioanninam Beliſarii filiam.
THEODORVS Tziros, Iuſtiniani filius, non tamen ex Theodora. Phot. *Cod.* 64.
Boraides.
Iuſtus.
Germanus.
Iuſtinus.
Iuſtinianus.
Iuſtina.
Germanus poſtumus.
IVSTINVS Iun. Imp. Vx. Sophia
Baduarius Comes ſtabuli.
Marcellus cuius meminit Corippus *Lib. II.*
Proiecta, vxor Ariobindi, Praef. Praet. Orient. & Afr. & poſtea Ioannis, Anaſtaſii Imp. pronepotis.
Iuſtus mox exſtinctus
Arraba vxor Patuarii Curopal.
Helena.
TIBERIVS Imp. a Iuſtino adoptatus Vx. Anaſtaſia.
Charitona nupta Germano.
Conſtantia nupta MAVRICIO Imp.
Liberi omnes a PHOCA tyranno occiſi cum patre. Baron. *ad ann.* 602. *n.* 19.

PROCOPII ἀνέκδοτα, primum a Nic. Alemanno *Lugd. MDCXXIII. edita*, quod ex hac pharetra depromere possint tela, quibus IVSTINIANVM confodiant. Sed quam multum scriptor iste odio tum aduersus Iustinianum *, tum aduersus ipsam religionem Christianam suscepto indulgeat, iam ostenderunt cum GABR. TRIVORIVS in *Obseruatione apologetica*, & IO. CHIFLETIVS *in dissertatione apologetica de iuris vtriusque architectis*, quos libellos *Tomo I. Thesauri iuris* insertos animaduertimus, tum THOM. RIVIVS in *Defensione Iustiniani*, edita *Francof. MDCXXVIII.* 8. IO. EICHELIVS in *Animaduersionibus ad Procopium. Helmst. MDCLIV.* 4. CHRISTOPH. AD. RVPERTVS *in Obseru. ad Besoldum p.* 465. *sequ.* & nouissime Illustris a LVDEWIG in *Iustiniano*, reconditae doctrinae opere, & suum apud posteros quoque pretium habituro, excuso *Halae MDCCXXXI.* 4.

* Quid tuto credas homini, in reliquis libris Iustinianum laudibus velut in caelum euehenti, in anecdotis vero eumdem traducenti tamquam hominem fatuum, & omnibus flagitiis coopertum, ac proinde aut insigni adulatori, si priora falsa sunt, aut, si posteriora, calumniatori turpissimo? Quid tuto credas homini, qui eas saepe criminationes profert, quas ipse procul dubio falsissimas esse non ignorauit? Tales sane sunt fabulae, quas de artibus Theodorae daemoniacis, & *p.* 57. de Iustiniano ex incubo daemone concepto narrat. Et tamen non haec tantum facile credunt viri docti, sed & illas maledicentissimi scriptoris calumnias augent

calumniis, veluti quod fuerit ἀναλφάβητος, quod a pietate Christiana alienum se ostenderit, quae aliaque ἐγκλήματα solide a principe illo depulit Conr. Sam. Schurzfl. *Diss. de Iustiniano orthodoxo.*

§. CCCLXXXV.

Eius patria. Natus est IVSTINIANVS, si Zonarae fides, anno erae Dionys. CCCCLXXXII. V. Id. Maiis. Patriam habuit Taurisium, quod oppidum deinde muro circumdedit quadrangula figura, & a quatuor turribus, quibus totidem angulos clauserat, Quadriturritam vocauit. Quum vero Archidae, propinquo Taurisio oppido, esset educatus, & illi, basilicis palatiisque ornatae, & nouo vocabulo *Iustinianae primae*, ad metropoleos dignitatem euectae, nutricationis officium altrici patriae rependit. Procop. *de aedific. Iustin. p.* 167. *sequ.* Facile vero in gratiam reducentur cum Procopio, qui ei *Bederinam* patriam tribuunt cum Agathia *, *Lib. V. Hist. p.* 307.

* *Bederinam* regionis nomen esse, in qua Taurisium situm erat, suspicatur perillustris a Ludewig *in Iustin. Cap. VIII.* §. 1. *p.* 127. cuius & elegans illa coniectura est, idem esse *Taurisii* & *Ochridae* vel *Achridae* nomen, illud Latinum a tauris, hoc Germanicum vel Scythicum, quasi *Ochsenried.* Enimuero Procopius Bederinam praesidium vocat, quod prope Taurisium fuerit, potestque adeo credi, locum Iustiniani natalem promiscue modo ab arce *Bederinam*, modo ab oppido, quod prima eius incunabula vidit, *Taurisium* dictum esse.

§. CCCLXXXVI.

§. CCCLXXXVI.

Quomodo & quando ad imperium peruenerit?

Iustini Imp. auunculi ope primum anno DXXI ad consulatum; deinde ad patriciatum & comitiuam domesticorum; hinc porro ad Nobilissimatum, ac demum ad Augustum fastigium peruenit, viuo adhuc auunculo, anno Christi DXXVII. Kal. Apr. Zonar. *Annal. Lib. XIV. p.* 60. Euagr. *Hist. eccl. IV*, 9. Procop. *Anecdot. p.* 37. Mortuo quatuor mensibus post Iustino, ipse solus rerum potitus annos imperauit XXXVIII, caesisque hostibus, pacata, quoad licebat, ecclesia, conditis exornatisque vrbibus, & legibus Romanis restitutis, immortalem gloriam meritus, senex admodum decessit, anno DLXV. die XIV. Nouembr. *Chron. Alexandr. ad h. ann.* dignus profecto, cuius aetas in meliora tempora incidisset.

§. CCCLXXXVII.

Consilium eius de iure in ordinem digerendo.

Quos viros ad id adhibuerit.

Quum animaduerteret princeps, miserrimam esse iurisprudentiae faciem, de vniuerso iure Romano in concinniorem ordinem, simulque ad certum modum redigendo serio cogitauit. Quod quum sine virorum doctorum opera fieri non posset: magnis profecto sumtibus in palatio aluit viros iuris peritia illis temporibus celeberrimos, & partim summis dignitatibus fulgentes, quales erant IOANNES, qui excellentissimus, Exquaestor sacri palatii, consularis atque patricius, PHOCAS, vir eminentissimus, magister militum, consularis atque patricius, BASILIDES, vir excellentissimus, expraefectus praetorio

 torio

torio orientis ac patricius, THOMAS, vir gloriosissimus, Quaestor sacri palatii & exconsul, LEONTIVS, expraefectus praetorio, partim antecessores scholae Constantinopolitanae & Berytensis celeberrimos, quales erant THEOPHILVS, CRATINVS, DOROTHEVS, ANATOLIVS, THEODORVS, ISIDORVS, THALELAEVS, SALAMINIVS, CONSTANTINVS, partim caussarum patronos disertissimos, veluti STEPHANVM, MENNAM, PROSDOCIVM, EVTOLMIVM, TIMOTHEVM, LEONIDEM, LEONTIVM, PLATONEM, IACOBVM, IOANNEM, DIOSCVRVM & PRAESENTINVM. Hi enim omnes recensentur * *l.* 2. §. 9. 11. *l.* 3. §. 9. *C. de vet. iur. enucl. Const. haec quae necessario.* §. 1. *de nouo cod. fac. Const. summa reip.* §. 2. *de Iustin. cod. confirm. Const. cordi nobis.* §. 2. *de emend. Cod. Iustin.* & §. 3. *prooem. Instit.*

* Sunt in his quidam viri docti, aliunde quoque noti. PHOCAM maxime laudat ipse Procop. *Anecdot. p.* 111. vbi eum vocat ἄνδρα δικαίως ἐς τὸ ἀκριβέστατον ἐπιμελητὸν γεγονότα, κέρδους δὲ ἐν τῷ ἀξιώματι καθαρὸν, *virum aequi iustique obseruantissimum, in eoque munere ab omni quaestu purum & vacuum.* BASILIDEM idem *Lib. I. de bello Pers.* vocat *virum mansuetudine & aequitate inter patricios clarum.* In primis de ANATOLIO ipse Iustinianus *Const. Tanta.* §. 9. *de confirm. Dig.* non id modo obseruat, *eum virum illustrem, magistrum, & apud Berutienses iuris interpretem constitutum esse*, sed & addit, *eumdem ab* ANTIQVA STIRPE LEGITI-

MA

MA *procedere*, *quum pater eius* LEONTIVS, *&* *auus* EVDOXIVS, *post* PATRICIVM, *inclytae recordationis Quaestorium*, *&* *Antecessorem*, *&* LEONTIVM *virum gloriosissimum*, *praefectorium*, *consularem*, *atque* PATRICIVM, *filium eius*, *optimam sui memoriam in legibus reliquerint*. Ex quo loco patet, similem hanc familiam fuisse genti Muciae, quam iurisprudentiam, tanquam gentilitium bonum sibi retinuisse, supra obseruauimus.

§. CCCLXXXVIII.

Sed horum omnium non modo ἐργοδιώκτης, sed & antesignanus fuit TRIBONIANVS, vel, vti plerique codices eum vocant, TRIBVNIANVS, gente Pamphylius, patre vsus Macedoniano, Procop. *de bello Pers. p.* 263. qui postea virtute & doctrina viam sibi ad summos in palatio & republica honores muniuit, quippe *vir magnificus*, *magister*, scilicet officiorum, (Guther. *de offic. dom. Aug. Lib. II. Cap.* 20. *Lib. III. Cap.* 10. Cassiodor. *Var. I*, 12. 13. *VI*, 6.) *exquaestor sacri palatii*, §. 3. *Inst. prooem.* itemque *exconsul*, *Const. omnem reip.* §. 2. *ad Antecessor.* & *Const. Tanta* §. 9. *de confirm. Digest.* Quos titulos Triboniani egregie illustrat V. C. Christ. Gottl. Schwarz. *in Schol. philol. ad prooem. Iustin. Cap. II. p.* 37. *sequ.* *

His praefecit Tribonianum virum honoribus variis functum.

* Certum est, Tribonianum ob seditionem Victorianorum Quaestura S. Palatii in gratiam plebis exutum eam tamen mox recepisse: Procop. *Lib. I. de bello Pers. Cap.* 24. Nam ei vita demum functo in Quaestura successisse Iunilium Afrum, tradit Procop. *in Anecdot. Cap. XX.* Aldobrandinus tamen & doctissimus Schwarzius,

zius, Exquaestorem tunc dictum esse quaestorem primarium, existimant: quemadmodum ὁ ἀπὸ ὑπάτων *Exconsul*, vel *Ex consule* non fuerit, qui antea consulatum gesserit, sed omnibus Coss. tum ordinariis, tum suffectis, tum honorariis eminentior. Vid. Schwarz. *ibid. p.* 39. & *p.* 40.

§. CCCLXXXIX.

Varia de eo iudicia.

Huius quoque viri vita, non minus, ac ipsius IVSTINIANI, varie extollitur, arguitur. Hesychius Illustrius *de vit. philosoph. p.* 63. illum vocat ἕλληνα καὶ ἄθεον, *paganum & atheum*: Suidas *in* Τριβωνιανὸς, ἕλληνα, καὶ ἄθεον, ἀλλότριον κατὰ πάντα τῆς τῶν Χριστιανῶν πίστεως· *paganum & impium, & a Christianorum fide prorsus alienum*, immo & κόλακά τε καὶ ἀπατεῶντα, *adulatorem & impostorem*, quippe quem persuasisse aiunt Iustiniano, eum non moriturum, sed viuum in coelum raptum iri. Procop. Ἀνεκδότ. *p.* 63. Addunt alii auarum fuisse hominem, & ius venale habuisse. Sed vti ipsae dignitates viri eum Christianum fuisse arguunt, via quippe ad honores paganis prorsus tum praeclusa, calumnia vero de adulatione ista tamen absurda est, vt nemo eam vel probabilem saltim sit habiturus: ita Procopio, de Triboniani fama tam proterue detrahenti, neminem rectius opposueris, quam ipsum Procopium. *

* Tantum sane abest, vt Tribonianus, si gentilis vel atheus fuisset, potuisset ad tantas dignitates in palatio Iustiniani peruenire, vt diserte testetur Cedrenus *Annal. p.* 366. illum διωγμὸν κατὰ ἑλλήνων καὶ πάσης αἱρέσεως, *persequutionem pa-*

ga-

ganiſmi & omnium haereſeon mouiſſe, θεσπίσαντα, μόνους ὀρθοδόξους πολιτεύεσθαι, *lege lata, vt ſoli orthodoxi rempublicam gererent.* Mendacium porro de Iuſtiniano in caelum rapiendo tam eſt putidum, vt aut fronte Tribonianum, aut cerebro caruiſſe Iuſtinianum oporteret, ſi vel ille auſus eſſet tam proterue illudere principi, vel hic ſe eo modo ludibrio haberi paſſus eſſet. Denique ſi largiamur, opum adpetentiorem fuiſſe Tribonianum, eumque id vitium cum aliis pluribus commune habuiſſe: an inde ſequitur, vt ei & iura venalia fuiſſe dicamus? Sane ipſe Procop. *de bello Perſico Lib. I* Tribonianum vocat *virum moribus & diſciplina omnium artium nulli ſecundum*, & paullo poſt ei, iam fatis functo, hoc perhibet teſtimonium: *eum virum multis poſt magiſtratum viuentem annis morbo deceſſiſſe, nihilque a quoquam ingratum eſſe paſſum, quum natura mitis & humanus fuerit, iisque moribus ſimul & doctrina ſingulari vnicum auaritiae morbum obſcurarit.* An vero ea elogia cadere dicamus in hominem paganum, impium, & qui virtutem poſt numos habuit?

§. CCCXC.

Capto ſemel illo conſilio iuris in meliorem ordinem redigendi, IVSTINIANVS primum anno erae Chriſtianae DXXVIII. decem viris, inter quos & TRIBONIANVS fuit, id dedit negotii, ut ex tribus, qui tum exſtabant, codicibus conſtitutiones utiliores ſeligerent, easque, reſectis praefationibus, & mutatis, quae eorum temporum foro minus concinna viderentur, vna cum iis, quae ipſe adhuc edidiſſet, in XII. libros, & ſub certis titulis digererent. *Conſt. Haec, quae neceſſario. de nou. cod. fac.* Eum inſequente anno

Primo confectus Codex Iuſtinianeus.

anno absolutum IVSTINIANEVM vocauit*, Paull. Diac. *Hist. Langob. Lib. I. Cap.* 25. Ioann. Antiochen. *p.* 183. editaque anno DXXIX. d. VII. Id. Apr. constitutione, publicauit, & suppressis tribus istis codicibus, solum istum in foro pro norma haberi iussit. *Const. summam reip.* §. 3. *&* 5. *de Iustin. cod. fac.*

* Est & hoc inter ea, quae in Iustiniano reprehendit Procop. Ἀνεκδοτ. *p.* 46. quod omnia a suo nomine dici voluerit. Ἀρχάς τε μενούσας ἀνῄρει· τὰς δὲ οὐκ οὔσας ἐφίστη τοῖς πράγμασι, τούς τε νόμους, καὶ τῶν στρατιωτῶν τοὺς καταλόγους· ταυτὸ τοῦτο ἐποίει, οὐ τῷ δικαίῳ εἴκων, οὐδὲ τῷ ξυμφόρῳ ἐς τοῦτο ἠγμένος, ἀλλ' ὅπως δὴ ἅπαντα νεώτερά τε, καὶ αὐτοῦ ἐπώνυμα εἴη. ἦν δέ τι καὶ μεταβαλεῖν ἐν τῷ παραυτίκα ἥκιστα ἴσχυσεν, ἀλλὰ τούτῳ γε τὴν ἐπωνυμίαν τὴν αὐτοῦ ἔθετο. *Nam statis magistratuum formis* LEGVMQVE *& militarium ordinum abrogatis, alias inuexit, non iure, non publico commodo adductus, sed vt omnia noua, & de* SVO NOMINE *dicerentur. Rei cuius statim abolendae copia non fuisset, saltim* SVVM *indidit* VOCABVLVM. Et sunt sane magistratus noui, quos a se institutos *Iustinianeos* vocauit, veluti Pisidiae praetor Iustinianeus, *Nouell. XXIV. Cap.* 4. Comes Phrygiae Pacatianae Iustinianeus, *ibid.* Comes primae Galatiae Iustinianeus, *ibid.* Comes Lycaoniae Iustinianeus, *Nouell. XXV. Cap. I.* Praetor Thraciae Iustinianeus, *Nouell. XXVI. Cap.* 2. Comes Iustinianeus Isauriae, *Nou. XXVII. Cap.* 1. Immo & Moderatores & Procoss. & Quaestores Iustinianei passim occurrunt in *Nouellis XXVIII. CII. XXX. XLI.* Ita & verum est, eum ex Vandalis legisse milites, quos *Iustinianeos stationarios* vocauit. Procop. *de bell. Vandal. Lib. II.* Denique recte obseruarunt Alemannus & alii, Iusti-

Iustinianum vrbes, oppida, portus, litteras, libros, scholares, & diadema de suo nomine vocari voluisse. Sed quid his omnibus inest criminis? An minus licuerit Iustiniano Magistratus quosdam vocare *Iustinianeos*, quam Augusto *legatos Augusti* & *praefectos augustales*? An fas fuerit Traiano, Hadriano, Constantino, Gratiano condere Traianopolin, Hadrianopolin, Constantinopolin, Gratianopolin, Iustiniano id nefas fuerit? Et quis quaeso ignorat basilicam Iuliam, menses Iulium & Augustum, thermas Diocletianas, bibliothecam Vlpiam, & similia, quae ab Imperatoribus nomen tulisse, nemo vmquam sanus reprehendit?

§. CCCXCI.

Deinde Pandectae vel Digesta.

Deinde quum maximum solidioris iurisprudentiae thesaurum in veterum iurisconsultorum scriptis reconditum esse, non ignoraret, & haec tamen etiam manibus hominum fere excidissent: anno erae Christianae DXXX, die XVIII. Kal. Ian. illa, maxime ex Triboniani bibliotheca, (vid. *Const. Tanta.* §. 17. *de confirm. Dig.*) conquiri, & periochas, quae in foro vsum praestarent, inde decerptas, & aliquando, si ita videretur, interpolatas mutatasque in quinquaginta libros, certosque titulos colligi iussit. Perfecerunt id opus TRIBONIANVS aliique XVII viri, quos ei adiunxerat Iustinianus, intra triennium, quum initio illis decennium ad hunc laborem indulsisset: idque opus deinde Iustinianus DIGESTA vel PANDECTAS, veterum exemplo*, adpellauit, *quod omnes disputationes & decisiones in se haberet legitimas*, &, *quod vndique esset collectum*,

lectum, in sinus suos recepisset. l. 2. §. 1. C. de vet. iur. enucl. Paull. Diac. *Hist. Langob. Lib. I. Cap. 25.*

* Familiares admodum veteribus hos titulos fuisse, exemplis IVLIANI, ALPHENI, CELSI, MARCELLI & CERVIDII SCAEVOLAE, qui libros suos DIGESTA inscripserunt, nec non VLPIANI & MODESTINI, qui PANDECTAS reliquerunt, satis constat. Erat *pandecte*, vti ex Apicio *de re culin. Lib. IV. p.* 103. patet repositorium, quo varia condimenta & bellaria coenis inferebantur. Vnde & totum artis suae librum *pandecten* inscripsit. ICtis huiusmodi inscriptiones in deliciis fuisse, ostendit Merill. *Obseru. Lib. VII. Cap.* 34. immo & Gell. *in praefat.* Imitati hanc figuram Hebraeorum Magistri, libros quosdam suos inscripserunt כלבו, *Colbo*, quod omnia scitu digna sinu suo complectantur. Huber. *Praelect. ad Pandect. prooem. §. II.*

§. CCCXCII.

Ordo in Pandectis obseruatus.

Hoc opus, quod ipse Iustinianus in septem partes diuiserat, maxime ad edicti perpetui ordinem dispositum esse animaduertimus: nec tamen per omnia. Nam & praemissa quaedam sunt de iure in genere, de statu hominum, de rerum diuisionibus & de magistratibus, quae in Edicto locum non habuerunt: & quaedam, quae primo statim loco in edicto tractata erant, veluti de magistratibus municipalibus in postremum locum *Pandectarum* reiecta, & quaedam interiecta de hypothecis, de euictionibus, de eo, quod falso tutore auctore ge-

stum

ſtum fuerit, quae vel omnino non, vel alio loco edicti occurrerunt: & denique ſub finem *Pandectarum* permulta occurrunt de criminibus, adpellationibus, iure publico, quorum nullum in edicto veſtigium notamus. Ceterum ne denuo corrumperetur opus, magno ſtudio elaboratum, Iuſtinianus & illud per notas ſcribi vetuit *, *l.* 2. §. 22. *C. de vet. iur. enucl.* & a iureconſultis non alios libros in illud ſcribi voluit, quam PARATITLA, *l.* 2. §. 21. *C. de vet. iur. enucl.* quae fuerint, docet Aeg. Menag. *Amoen. iur. ciu. Cap. XV.* & Ian. a Coſta *Praef. Summar. Lib. I. Decretal.*

* In exemplari Florentino, obſeruante id Ant. Auguſtino *Emend. Lib. I. Cap.* 1. talia paſſim occurrunt. Quamuis enim id negarit Ang. Politian. *Epiſt. X.* 4. & *Miſcellan. XLI.* αὐτόπτης tamen V. A. Henr. Brenkmannus obſeruauit, reperiri ibi ϗ pro καὶ, I. pro *primo*, EDM pro *edictum*, ū pro *quinto*, UIIIO pro *octauo*, ú pro *us*, vt iam non dicamus de variis monogrammatibus & contignationibus litterarum, quae typis tam facile, quam calamo exprimi non poſſunt: de quibus conſuli debet laudatiſſimus Brenkmannus *Hiſtor. pandect. Lib. II. Cap.* 3 *p.* 117. *ſequ.* Viderint ergo, qui hunc librum ipſius Iuſtiniani temporibus ſcriptum exiſtimant, an ſententiam ſatis probabilem tueantur.

§. CCCXCIII.

Perfecto *Pandectes* corpore, at nondum promulgato, tribus viris, TRIBONIANO, THEOPHILO & DOROTHEO, negotium dedit Imperator, vt INSTITVTIONVM

Inſtitutiones confectae.

NVM *libros quatuor* ex veterum ivreconſultorum compendiis *, & CAII potiſſimum Inſtitutionibus adornarent, vt illae eſſent totius legitimae ſcientiae prima elementa. *prooem. Inſt.* §. 2. & 6. Eum libellum, quamuis poſt *Pandectas*, vti diximus conditum, prius tamen, quam illas, Iuſtinianus publicauit XI. Kal. Dec. anno erae Dionyſ. DXXXIII. eique pleniſſimum conſtitutionum ſuarum robur accommodauit. §. 6. *prooem. Inſtit.*

* Sic multa *Inſtitutionum* loca totidem paene verbis decerpta videmus ex *Inſtitutionibus* VLPIANI, FLORENTINI, MAECIANI, ex *Epitomis* HERMOGENIANI, immo & ex maioribus libris veterum ICtorum, veluti VLPIANI *regulis* & *libris ad Sabinum*, PAVLLI *libris ad Edictum*, PAPINIANI *reſponſis* & ſimilibus. Vnde optime meriti ſunt de ſtudioſa iuuentute, qui in editionibus ſingulis paragraphis adſcripſerunt loca *Digeſtorum*, ex quibus expreſſi ſunt. Id quod nouiſſime praeſtitum animaduertimus a V. C. Euerardo Ottone.

§. CCCXCIV.

Publicatio totius corporis iuris.

Paullo poſt, XVII. Kal. Ian. anni DXXXIII. totum hoc corpus iuris, adeoque & DIGESTA, conſtitutionibus binis, Latina altera, altera Graeca, confirmatum, & a III. Kal. Ian. in foro valere, & in ſcholis Romana, Conſtantinopolitana & Berytenſi praelegi iuſſum eſt, praeſcripta ſimul Anteceſſoribus methodo, qua per quinque iſtos annos, quos iuris diſciplinae dare ſolebant iuuenes, vterentur, quin & nominibus paullo honeſtio-

nestioribus, quibus singulis annis iuris studiosi vocarentur, inuentis. * *Const. omnem reip.* §. 1. & 2. *ad Antecess.*

* Primo anno, quo *Institutiones* & πρῶτα *Digestorum* audiebant, pro DVPONDIIS vocabantur IVSTINIANI NOVI, vel, vti ex codice suo MSC. eleganter emendat V. C. Christ. Gotl. Schwarz. *diss. an omnia Pandect. exempl. e Florentinis manauerint?* §. *XVI. p.* 46. IVSTINIANISTAE: Secundo, audientes vel alteram vel tertiam *Digestorum* partem, vna cum doctrinis de tutela, legatis, fideicommissis, EDICTALIVM nomen adsumebant. Tertio anno, percepta altera vel tertia *Digestorum* parte, (has enim Iustinianus alternis vicibus praelegi iusserat,) nec non degustatis doctrinis de hypothecis, vsuris, edicto Aedilitio, lectis denique Papiniani fragmentis per totum *Digestorum* opus dispersis, PAPINIANISTARVM nomen non sine sollemnitate accipiebant. His vbi quarto anno accesserant reliquae *Pandectarum* partes, non HIRCI, vti in Accursiano exemplari absurde legitur, sed LYTAE: denique quinto anno, postquam & *Codicem* sibi familiarem reddiderant, non LORITAE, nec COLORITAE, vti denuo apud Accursium est, nec COLOBITAE, vti Constant. Landus *in Exercit. p.* 1391. *Tomo III. Thesaur. iur. ciu.* emendat, sed PROLYTAE vocabantur.

§. CCCXCV.

Quinquaginta decisiones editae.

Obseruauerat interea Iustinianus, quasdam dissensiones veterum iurisconsultorum, ortas ex diuersis sectarum principiis, superesse. Itaque illas veterum altercationes, Lampadio & Oreste Consulibus, & duobus insequen-

quentibus annis, id eſt anno DXXX & ſequentibus, editis QVINQVAGINTA DECISIONIBVS compoſuit, quas Deciſiones poſtea in varias particulas diſcerptas, Codici repetitae praelectionis, de quo mox dicendi erit locus, inſeruit *. *Conſtit. Cordi nobis.* §. 1. *de cod. emend.*

* *De Faſtorum Romanorum formula*: POST CONSVLATVM, quam permultae deciſiones Iuſtinianeae praeferunt, ſingulari, eaque pereruditā diſſertatione egit V. C. Chriſt. Gotl. Schwartzius, edita *Altorfi MDCCXXXV.* Plures, quam quinquaginta, in *Codice* noſtro occurrunt Deciſiones, his ipſis annis editae. Sed Em. Merillius, qui has Deciſiones, cum cura collectas, luculento commentario illuſtrauit, in *Prolegomenis* oſtendit, vnam ſaepe deciſionem in plures particulas diſſectam eſſe a noui Codicis architectis. Praeter Emundum Merillium ſimilis labor excercuit Io. Strauchium, iuriſconſultum Ienenſem, qui tamen, quod dolendum, colophonem operi non impoſuit. Praeterea legi merentur Petri Franc. Linglois *Deciſiones L. a ſecundo ad nonum librum Codicis. Antu. MDCLXI. fol.* & Dominici Baſſi *rediuiuus ingenii partus, ſeu quinquaginta Deciſiones D. Iuſtiniani. Vienn. MDCCVIII.* 4.

§. CCCXCVI.

Itemque Codex repetitae praelectionis.

Sed paullo poſt idem deprehendit Imperator, primo, *nouellas ſuas tam deciſiones, quam conſtitutiones, quae poſt priorem codicem latae fuerant, extra corpus codicis diuagari*: deinde, *quasdam earum ex emerſis poſtea factis aliquam meliore conſilio permutationem vel emendationem deſiderare. Conſt. Cordi nobis.* §. 2. *de emend.*

mend. codic. Itaque Triboniano aliisque quatuor viris id dedit negotii, vt Codicem Iustinianeum refingerent, & praeter quinquaginta decisiones etiam nouas constitutiones, quotquot adhuc prodierant, illi insererent, quasdam etiam ad rem non facientes, omitterent. * Hunc CODICEM REPETITAE PRAELECTIONIS, id est, recognitum, suppresso priore Codice edidit publicauitque XVI. Kal. Dec. anno DXXXIV. *Ead. Const.* §. 4. *de emend. cod.*

* Plures sane constitutiones, quas in codice suo fulgere ait Iustinianus, in nouo illo ac recognito codice desiderantur. Exempla exstant in §. 27. *Inst. de legat.* §. 7. *Inst. de legit. succ. agnat.* §. 24. & 27. *Inst. de action.* Fieri tamen potuit, vt constitutiones quaedam codici quidem insertae fuerint, at nihilominus tamen postea, quia Graece scriptae erant, interciderint. Plures sane, quae in Basilicis supersunt, passim restituit Cuiacius.

§. CCCXCVII.

Quum porro Iustinianus, condito corpore iuris, diu adhuc imperaret, non mirum est, cum, nouis subinde emergentibus quaestionibus, plures promulgasse nouellas constitutiones, quarum plerasque Graece scriptas esse, nouimus. Has se ipsum in aliam congregationem, quae Nouellarum nomine constitutionum significetur, relaturum, promiserat Iustinianus. *Const. Cordi nobis.* §. 4. *de emend. cod.* quin & praestitisse eum, quod promiserat, testantur Io. Antiochen. *in Iustinia-*

Nouellae constitutiones postea editae.

 no.

no. p. 168. Agath. *Lib. V. p.* 140. & Paull. Diac. *Hist. Langob. Lib. I. Cap.* 25. quippe qui Iustinianum *nouas quoque leges, quas ipse statuerat, in vnum volumen redactas*, CODICEM NOVELLARVM *vocari sanxisse*, scribit.

§. CCCXCVIII.

Earum collectio & versio Latina.

Et volumen sane istud, ipsius Iustiniani collectum auspiciis, non diuersum videtur ab illo, quod hodie pars corporis iuris est, quodque in NOVEM COLLATIONES distinctum esse, animaduertimus, quamuis alicubi laciniis quibusdam auctum, veluti sub finem, vbi eparchica quaedam sub nomine Nouellarum occurrunt. Pro textu authentico habemus hodie versionem Latinam, antiquam illam quidem, quippe qua iam Gregorius M. Papa vsus videtur *Lib. XI. Epist.* 53. aliquando & satis accuratam: obseruante Cuiacio *VIII. Obs.* 40. sed barbaram tamen, & hinc inde obscurissimam. *

* At quum ipsas constitutiones Graecas iam editas habeamus ab Haloandro, Heruagio, Scrimgero, Russardo: Graecarum litterarum non imperiti inde facile genuinum sensum haurient. Quin notum est, *nouam e Graeco textu versionem* adornasse V. C. Io. Fridr. Homberch zu Vach, quae prodiit *Marp.* MDCCXVII. 4. Sed textum tamen in foro non alium, quam illum semibarbarum, receptum esse, recte obseruant Alb. Gentil. *de libr. Iur. Ciuil. Cap. VII.* & Arthur. Duck *de auctoritate Iur. ciu. I*, 4, 16.

§. CCCXCIX.

§. CCCXCIX.

Hoc eſt praeclarum illud iuris ciuilis corpus, quod per tot ſaecula gentibus ſagaciſſimis admirationi fuit. Et tamen in illud etiam imperitiſſimus quisque hodie calamum impune ſtringit, dum alii ipſorum auctorum imperitiam ac ſtupiditatem accuſant, alii meras antinomias & contradictiones ſomniant, alii in methodum, ſtilum, & librorum ordinem ac numerum inuehuntur: alii ipſum ius Romanum iniquitatis arguunt. Quin ſunt, qui & minima in Iuſtiniano non ferunt, veluti quod de perfecto hoc opere gloriatus ſit, *l.* 1. §. 2. *C. de vet. iur. enucl.* quod *Codicem* a ſuo nomine IVSTINIANEVM dixerit, quod *Pandectas* in ſeptem ac non plures pauciores ue partes, *Inſtitutiones* in quatuor libros, ac non potius in tres, diſtinxerit: quod nobis reliquerit ius iniquum, incertum, & male cohaerens, & quae ſunt huius generis alia. Longa enim eſt ea fabula, quam mira induſtria perpolire ſtuduerunt FRANC. HOTOMANVS in *Antitriboniano*, FRANC. BALDVINVS in *Iuſtiniano*, FRANC. MAESTERTIVS *de iuſtitia legum Romanarum*, BERN. AVTVMNVS in *Cenſura Gallica iuris Rom.* vt non dicamus de ANT. FABRO, ANT. MATTHAEO, IO. IAC. WISSENBACHIO *, & recentioribus, qui in hoc muſtaceo laureolam quaerunt, quam plurimis.

Naeui, quos in hoc corpore Iuſtinianeo obſeruant.

* Iuuenis hic ſcripſit *Emblemata Triboniani*, a praeceptore, Antonio Matthaeo, incredibili

Triboniani odio imbutus: cumque libellum homini pauperi & peregrino in Belgio viam ad famam & fortunam muniuisse aiunt. Sed recte V. A. Corn. van Bynkersh. *praef. ad Obseru. Tomum II. Quum & ipse olim in hunc librum incidissem, & miratus, & indignatus sum, quod eo opusculo dicatur auctor sibi viam parasse ad famam: nam nihil quidquam ibi videtur praestitisse, quam, quod, vt est in prouerbio, hircum mulgentibus cribrum supposuerit. Exhibuit sesquicentum fere emblemata, sed ex aliis maximam partem descripta, quae enim ex suo ipsius ingenio profecta sunt, vix numerum faciunt. Saepe etiam in libello inseruit πάρεργα ἔργω μείζονα, vt solent, qui primum quid scriptitant eruditionis ostentandae gratia: sed & ea πάρεργα non minus aliis auctoribus debentur, quam ipsa emblemata, vt obseruabis, si vel eos ipsos locos excutias, quos ipse adducit.* Vnde laudandus Io. Wybo IC. Belga, qui singulari libello, hic recuso, caussam Triboniani aduersus hunc emblematum consarcinatorem erudite egit, *Vltrai. MDCCXXI.*

§. CCCC.

Indicium de illis.

Sed, qui ipse olim in ea haeresi fui, quo magis in iure profeci, eo magis ab illa abhorrere coepi. Credo equidem, ipsum Iustinianum hominem se agnouisse, nihilque humani a se putasse alienum. Fateor, non incidisse eum in tempora, quae opus quoddam Daedaleum & quouis Phidiae signo perfectius producere potuerint. Pleraque tamen, quae tanto supercilio notant censores quidam, vitio creati, proba esse, expertus sum. Criminationes vero tantum non omnes a viris harum rerum intelligentibus tam praeclare dilutas esse animaduerti, ut caussa perorata videatur. *

* Prae ceteris commendari merentur VLR. HVBERi *Eunomia Romana*, opus postumum, editum a filio amplissimo, mihique amicissimo, ZACHARIA HVBERO, & recusum Amst. MDCCXXIV, 4. nec non virorum illustrium HENR. & SAM. DE COCCEIIS opera pleraque, in quibus haec calumnia non verbis, sed re ipsa, depellitur, dum, quae aliis desperata visa sunt, felicissima industria explicarunt, &, quae pugnantia habita, ita reuocarunt in concordiam, vt immortalem inierint gratiam ab omnibus, quibus solidior iurisprudentia cordi est.

§. CCCCI.

Iam vero porro quaeritur, quae fata iuris huius Iustinianei tum in Oriente, tum in Occidente fuerint? Et dubitari quidem nequit, quin in Oriente vbique statim receptum sit, tum in foro, tum in scholis iuridicis. Quum vero iudices & antecessores plerique parum gnari essent linguae Latinae *: ipsis Iustiniani temporibus libri iuris in Graecam linguam transferri paullatim coeperunt. Graece versi libri iuris.

* Rem praeclare exposuit Car. du Fresne *in praef. Glossar. Lat. §. XII. p.* 10. vbi ostendit, Constantinum M. translata Byzantium imperii sede, Latinam etiam linguam nouae Romae seruari voluisse, hinc eum locis ac regionibus vrbis Latina imposuisse nomina, inscriptiones statuarum, aedificiorum, monetarum Latinas fuisse, constitutiones eius ac successorum diu eodem conscriptas esse idiomate: quin in schola Byzantina ideo eloquentiam Rom. oratores tres, grammaticos decem docuisse, vt lingua ista in sede imperii Rom. tanto diligentius excoleretur. *l.* 3. *C. de stud. liber.* Vsum ergo istius linguae in Oriente mansisse aliquem, sed cu-

rialem fere & palatinum, immo & forensem, donec a Theodosii temporibus contingeret, vt Graeculi, dum vtrumque colerent sermonem, neutro recte vterentur, quod deinde exemplo praefatiunculae & versiculorum Theodosii M. temporibus scriptorum, & Antonini *Itinerario* in Codice Regio praemissorum, nec non pentastichi Latini obelisco Constantinopolitano inscripti, in quibus mera barbaries. Et sane si iam sub Theodosio M. gliscere coepit barbaries, quis de Latinitate Orientalium sub Iustiniano meliora speraret?

§. CCCCII.

In primis Institutiones.

Et INSTITVTIONVM quidem elegantem Paraphrasin debemus THEOPHILO, quem Iustiniani temporibus floruisse, docent loca, vbi de Iustiniano vtitur verbis: ἡμετέρον βασιλέα *Imperatorem nostrum*, §. 1. *Inst. de vsuc.* θειοτάτου ἡμῶν δεσπότου, *religiosissimi Imperatoris nostri*, §. 12. *Inst. eod.* ἐφοίτησε τοῦ ἡμετέρου βασιλέως διάταξις, ἣν ἔναγχος ἐξεφώνησε· *Exstat & principis nostri constitutio, quam nuper emisit:* itemque εὐσεβεστάτη ἡμῶν δεσποίνη, *religiosissima Domina nostra*, §. *vlt. Inst. eod.* Quae quum ex Latino *Institutionum* textu non sint, manifesto probant, auctorem Iustiniani temporibus scripsisse.* Gundlingian. *P. II. Obs.* 2. Nec obscure aetatem suam ipse indicare videtur Theophilus in *Paraphrasi* §. 4. 5. *Inst. de SC. Tertull.* & §. 10. *Inst. de except.* vid. Io. Henr. Mylii *Historia Theophili Cap. III.* §. 4. Vnde nihil prohibet, quo minus eumdem dicamus, cum Theophilo, Antecessore Constantinopolitano, cuius in com-

componendo corpore iuris opera vſus eſt Iuſtinianus. Prodiit haec *Paraphraſis* poſt editionem VIGLII ZVICHEMI *Baſil.* 1534. *fol.* & *Lou.* 1536. 4. & IAC. CVRTII *Lugd.* 1581. cum animaduerſionibus CAR. ANNIB. FABROTTI *Pariſ.* 1638. & 1657. 4.

* Fallitur ergo Cuiacius, qui Theophilitzen vocat hunc Paraphraſten, & eum Accurſio iuniorem facit, in *Recit. ad tit. Inſt. de act.* Falluntur, qui ei multos errores adfingunt, quum pleraque recte ſe habeant. Illud vnum mirandum, viuo Iuſtiniano id ſibi ſumſiſſe Theophilum, vt vberiorem ſcriberet *Inſtitutionum paraphraſin*, quum Iuſtinianus verſiones tantum κατὰ πόδα permiſerit. *l.* 2. §. 21. *C. de vet. iur. enucl.*

§. CCCCIII.

Eamdem operam *Pandectis* praeſtitit THALELAEVS, & ipſe Iuſtiniano, vt videtur, σύγχρονος, cuius verſio Graeca *Pandectarum* ſaepiſſime in libris βασιλικῶν laudatur. Quin & verſiones STEPHANI εἰς πλάτος, CYRILLI κατ' ἐπιτομὴν, DOROTHEI κατὰ μέσην τάξιν laudat Matth. Blaſtares *p.* 370. apud Fabric. *Bibl. Graec. Tom. XII. p.* 370. & Ioſ. Mar. Suareſ. *Notit. Baſil.* §. *XIX.* ſed & *Codicem* Graece ſiue a Thalelaeo, ſiue ab aliis, verſum exſtitiſſe ferunt, cumque ſibi viſum eſſe adfirmabat Marqu. Freherus. Suareſ. *ibid.* §. *XX.*

Itemque Digeſta & Codex.

§. CCCCIV.

Denique vice verſa Conſtitutiones Nouellas, CXX. iam tum Graece maximam partem ſcri-

Iuliani patricii verſio Latina Nouellarum.

ſcriptas, circa annum DLXX. reſectis praefationibus, in epitomen contraxit, & elegante Latinitate donauit IVLIANVS Patricius, Exconſul & Anteceſſor Conſtantinopolitanus. Quam epitomen cum ſaepius, tum cura Franciſci Pithoei, editam nouimus *Baſil.* 1567. *fol.*

§. CCCCV.

Baſilicῶn origo.

Et verſionibus quidem illis Graecis, Nouellisque, eadem lingua ſcriptis, in foris ſcholisque vtebantur ſaeculis inſequentibus ſeptimo & octavo, donec de eo in compendium mittendo ſaeculo nono cogitare inciperent Imperatores Byzantini. Ex his primum BASILIVS MACEDO anno DCCC XXXVIII. ediderat πρόχειρον τῶν νόμων, quod conſtabat titulis quadraginta. Suareſ. *Notit. Baſilic.* §. *III.* Deinde LEO, σοφὸς, patri Baſilio ſuccedens, collectionem illam paternam perfecit, eamque ſub titulo διατάξεων βασιλικῶν promulgauit anno Chriſti DCCC LXXXVI. * Suareſ. *ibid.* §. *X.* Denique ſubſequutus Leonem CONSTANTINVS, cognomento Porphyrogeneta, paternum opus ſub incudem reuocauit, & libros illos ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ publicauit ſub initium ſaeculi decimi. Suareſ. *ibid.* §. *XII. ſequ.*

* Eiusdem LEONIS Imp. ſunt Nouellae CXIII. quas primum Graece ex Stephaniana edidit Henr. Scrimgerus, *Pariſ. MDLVIII. fol.* poſtea Latine Henr. Agylaeus, *Pariſ.* 1560. 8. Vnde poſtea permultis iuris Iuſtinianei editionibus ſubiectae ſunt. Harum nec apud nos vllam

eſſe

esse auctoritatem, nec olim in ipsa Graecia fuisse, existimauit Cuiac. *Obs. XVII*, 31. Contra easdem, & olim valuisse in Graecia, & ne hodie quidem ibi extra vsum esse, ex Christoph. Angel. *de statu eccl. Graecae p.* 112. *&* 115. docet V. A. Corn. van Bynkersh. *Obs. IV*, 1. *p.* 385.

§. CCCCVI.

Et hi quidem sunt libri illi ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ, ex Graeca Institutionum, Pandectarum, Codicis versione, Iustiniani Nouellis & edictis tredecim, nec non ex ICtorum quorumdam Orientalium Paratitlis aliisque libris, quin & patribus & conciliis collecti, ita tamen, vt multa omissa videamus, quae fortassis tum ab vsu recesserant, multas etiam leges in compendium contractas, multa denique ex posteriorum principum legibus & constitutionibus addita, animaduertamus. V. A. Corn. van Bynkersh. *Obs. VIII*, 17. *p.* 519. Opus istud in sexaginta libros diuisum, praeter pauca, quae nondum integra reperiri potuerunt, cum glossis Graece & Latine editum est a CAR. ANNIB. FABROTTO. *Paris.* 1647. *fol. Vol. VII.*

Quales hi libri.

§. CCCCVII.

Insequentibus etiam saeculis ius Romanum, quale in Basilicῶn libris reperitur, in Oriente floruisse, euincunt tot opera Graecorum iuridica, quae partim separatim prodierunt, partim ENIMVNDI BONEFIDII *iuri Orientali*, edito *Paris.* 1573. 8. & IO. LEVNCLAVII *iuri Graeco Romano*, a Marqu. Fre-

Vsus huius iuris saeculo XI. quo Mich. Ataliota & Mich. Psellus floruere.

Frehero locupletato editoque *Francof.* 1596. *fol. Tom. II.* inserta sunt. Sic saeculo vndecimo MICH. ATALIOTA, Iudex & Procos. scripsit πόνημα seu πραγματικὴν, a Leunclauio sub titulo σύνοψις ὡσανεὶ συνόψεων editam, *Tom. II. p.* 1. iisdemque temporibus MICH. PSELLVS iunior, vir πολυγραφώτατος, primum ad Constantinum Ducam, deinde & Alexium, ac demum ad Nicephorum, Impp. versibus politicis edidit Σύνοψιν νόμων: Leo Allat. *de Psellis eorumque script.* §. *XLVIII.* quam Graece & Latine edidit Bosquetus *Paris. MDCXXXII.* 8. *

* Saeculo quoque XII. in Oriente, & Constantinopoli maxime iuris Romani studia floruisse, vel inde patet, quod Irnerium ius Constantinopoli didicisse, nescio quo auctore, docet Innoc. Ciron. *Obs. iur. Can. V*, 5.

§. CCCCVIII.

Item saec. XIII. & XIV. quibus scripsere Balsamon & Harmenopulus.

Sequente saeculo XIII. floruit THEODORVS BALSAMON, qui PHOTII *Nomocanonem* suis commentariis illustrauit, in quibus permulta exstant iuris Romani, ex Basilicis depromti, vestigia. Ediderunt eum Guil. Voellus & Henr. Iustellus *in Bibliotheca Graeco Latina Iur. Can. Tom. II. p.* 1312. *sequ.* Saeculo XIV. non duodecimo, vt Suaresio aliisque visum, floruit CONSTANTINVS HARMENOPVLVS, ediditque πρόχειρον τῶν νόμων, seu *Promtuarium iuris*, quod post Adami Suallenbergii Graecam, aliasque Bernardi Rey & Merceri Latinas editiones Graece & Latine cum adnotationibus

bus ſuis edidit Dionyſ. Gothofredus. MDLXXXVII. 4.

§. CCCCIX.

Saeculum decimum quintum finem attulit orientali Graecorum imperio, capta anno MCCCCLIII. a Turcis Conſtantinopoli, & toto illo Orientis tractu ab iisdem barbaris oppreſſo. Iisdem ergo temporibus & ius Romanum in Oriente procul dubio exoleuit, at non penitus tamen, ſi recentioribus quibusdam fides habenda eſt, quippe qui & apud Turcas, & apud Graecos, aliquem iuris Romani vſum hodienum ſupereſſe, referunt. *

Conſtantinopoli capta, & Turcae & Graeci vſum aliquem iuris Rom. conſeruarunt.

* Turcas enim Codicem Iuſtinianeum in ſua lingua habere, eoque in foris ſuis vti, primus teſtis ἀυτόπτης ϗ ἀυτήκοος adfirmauit Leunclau. *in Praef. ad libros III. Paratitl.* Ex Iſm. Bullialdo quoque ſaepe audiuiſſe ſe refert Menag. *Amoen. Jur. Ciu. Cap. XXVI. Turcos pleraque ex legibus Romanorum in ſuas transfudiſſe, & praecipue quae ad materiam ſeruitutium ſpectent.* De vſu Nouellarum Leonis apud hodiernos Graecos iam ſupra diximus. (§. CCCCV. *)

§. CCCCX.

Ex Oriente in OCCIDENTEM reuertimur. In eo quaedam prouinciae Francis, Burgundionibus, Gothis ceſſerant, quaedam a Iuſtiniano barbaris felici Marte ereptae erant, veluti Italia, Sicilia & Africa. In illis quidem iuris Romani vſus ſuperfuit, at non Iuſtinianei, verum Theodoſiani, quocum Caii *Inſtitutiones*, Paulli *Sententias*, & alia quaedam veterum ICtorum fragmenta coniun-

In Occidente maior erat Codicis Theodoſiani auctoritas.

iungere ſolebant. * Demonſtrarunt hoc ex inſtituto Herm. Conring. *de Orig. iur. Germ. Cap. IV. & V.* Io. Selden. *in diſſ. ad Fletam V, 2. ſeq.* Iac. Gothofr. *in Prol. Cod. Theod. Cap. III.* Innoc. Ciron. *Obſ. Iur. Can. V, 2.* Sed & nos *Lib. II.* ea de re pluribus agemus.

* Et haec collectio medio aeuo κατ' ἐξοχὴν LEGIS ROMANAE nomine veniebat. Pluribus adductis veterum teſtimoniis, ipſisque codicum MSS. titulis id demonſtrauit Car. du Freſne *Gloſſ. Lat. Tom. II. p.* 269.

§. CCCCXI.

Ius tamen Iuſtinianeum in Italia & Africa floruit.

Aſt in Italia, & in Africa quoque, vſus iuris Iuſtinianei fuit quotidianus. Ipſe enim Iuſtinianus illud vbique in orbe Romano obſeruari, ſolumque in academia etiam Romana doceri iuſſerat. *l.* 2. §. 23. & *l.* 3. § 21. *C. de vet. iur. enucl.* Et hoc ſibi velle arbitror auctorem Epigrammatis, Pandectis Florentinis praemiſſi, Iuſtiniano aut parem aetate, aut non multo iuniorem, dum inter alia cecinit:

Ἄνθρωποι δ' Ἀσίης τε δορυκτήτοιο Λιβύσσης,
Εὐρώπης τε πίθωνται ὅλου σημάντορι κόσμου.

Europae vero, atque Aſiae, Libyaeque ſubactae,
Vnum omnes populi Regem dominumque tuentur.

Ait enim poeta, *Pandectarum* opus non modo in Oriente, & Africa nuper recepta, ſed & in Europa, (Italia nimirum Gothis extorta,)

ta,) vna cum auctore eius Iustiniano regnare. Coler. *Parerg. II*, 22. *Tom. I. Thes. iur.*

§. CCCCXII.

Etiam sub Langobardis & Francis.

Et quamuis paullo post circa annum DLXVIII. Italiam inuaderent Langobardi, regnumque ibi constituerent potentissimum: tamen non modo in Exarchatu Rauennatensi iuri Iustinianeo pretium suum mansit, sed & ipsi Langobardi Italis sua cuique lege viuendi facultatem dederunt, ceu ex ipsa *lege Langobardica I*, 29, 2. *II*, 2, 1. adparet. Sane saeculo VII. Nouellam CXIII. citat Gregor. *Epist. XI*, 53. & alibi tum ad Codicem, tum ad Nouellas prouocat *Lib. XII. Epist.* 53. Item saeculo IX. quo istud Langobardorum regnum iam destruxerat Carolus M. saepe ius Romanorum ad partes vocant Hincmarus *XVI*, 5. *XLIV*, 32. *LI. p.* 587. *LV. p.* 440. 509. *Tom. II.* & Ioannes PP. VIII. apud Iuon. *III*, 98.

§. CCCCXIII.

Vulgaris historia de restitutione iuris Rom. sub Lothario III.

Quamuis vero his temporibus *Codex* magis & *Nouellae*, quam *Pandectae*, in manibus hominum fuisse videantur: non tamen ideo existimandum est, eas plane intercidisse. Vulgo equidem referunt, *Pandectarum* codicem aliquem primum iterum repertum esse a Lothario III. Imp. in Amalphi vrbe, anno MCXXXVII. expugnata, cumque Imperatorem donasse Pisanis, qui illum classe instructissima adiuuerint. *Pandectas* vero illas Pisanas, quae iam Florentiae non sine veneratione

quadam oſtenduntur, occaſionem dediſſe & Irnerio, praelectiones in hunc librum inſtituendi Bononiae *, & Lothario, ius Romanum in ſcholas & fora introducendi. Sigon. *de regn. Ital. Lib. IX. p.* 270. Conf. Henr. Brenckm. *de Amalphi a Piſanis direpta* §. *XXIV. p. 65. & Hiſt. Pandect. Lib. I. Cap. 5. & ſequ.*

* Addunt, Irnerium initio Latinas litteras docuiſſe Bononiae, quumque explicaturo illi, quid ſit AS, aqua haeſiſſet, *Pandectas* adiiſſe, eumque deinde librum publice interpretatum eſſe Bononiae. Nota ſunt illa Cardinalis Hoſtienſis in *c.* 1. *pr. X: de teſt. n.* 2. *As, id eſt, duodecim vnciae. As ergo quandoque ponitur pro obolo, propter quod verbum venit Bononiam ſtudium ciuile, ſicut audiui a Domino meo* (Azone). Atqui Azo ille Bulgari tempora attigit, isque ipſius Irnerii diſcipulus fuit, vt rem non diu antea geſtam ſcire omnino potuerit.

§. CCCCXIV.

Quid de ea ſentiendum.

Enimuero vt poſterius falſum eſſe aduerſus Nihuſii & Bononienſium clamores ſolide demonſtrauit Herm. Conringius: ita & tota illa hiſtoria de repertis Amalphi *Pandectis*, & reſtituto ea occaſione iuris Romani ſtudio, admodum ſuſpecta eſt. Primo enim id veterum nemo tradit, & vir doctiſſimus, Lud. Ant. Murator. *Script. Rer. Ital. Tom. XI.* ad Fr. Raynerii de Grancis Piſani *Poema de praeliis Tuſciae*, quod e ſaeculo demum XIV. eſt, obſeruat, hunc primum fuiſſe, qui *Lib. IV. Pandectas* memoret in depopulatione vrbis Amalphitanae repertas, Piſasque translatas.

Deinde

Deinde nescio, quid Pisanos mouere potuerit, vt librum hunc pro nauatae operae pretio accipere voluerint, nisi ei iam tum aliquis apud Italos honor fuisset. Denique & IRNERIVS ante repertum illum codicem ius ciuile Bononiae docuit anno MCXXVIII. ceu ipsi Bononienses in epistola ad Nihusium fatentur, & ante eum, teste Odofredo *ad l. 1. D. de iust. & iure.* PEPO leges priuata auctoritate professus est.

§. CCCCXV.

Res itaque, nisi me omnia fallunt, ita se habet. Iuris ciuilis in foris Italiae iam a Iustiniani temporibus magna fuerat auctoritas. At quum in scholis, rudibus istis saeculis, vix quisquam reperiretur, qui cupidae legum iuuentuti viam ad ius ciuile monstraret: Bononiae eam artem profiteri coepit primum PEPO * ac deinde IRNERIVS, Germanus, quem Constantinopoli ius didicisse, scribit Innoc. Ciron. *Obs. Iur. Can. V*, 5. Ex eo quum plures profecissent, iique & ipsi scholas iuridicas aperirent: tantus vndique Bononiam factus est concursus, vt ius ciuile plerisque tum primum renasci videretur. Inde & in Gallia PLACENTINVS, in Anglia ROGERIVS, posteaque ACCVRSIVS, alibi alii ius Romanum professi sunt, vt breui in vniuersa Europa id studium propagaretur.

Quomodo iuris studium Bononiae florere coeperit.

* Hunc PEPONEM plerique magnis conuiciis proscindunt, sequuti auctoritatem Odofredi *ad l. ius ciuile 6. D. de iust. & iure. Hic* PEPO, in-

inquit Clar. Brenckmannus, *quem merito peponem dixeris aut fungum, plane nullius nominis fuit. Vnde etiam passim, misso eo, primus Irnerius auditorium iuris aperuisse dicitur.* Vid. *Hist. pandect. Lib. I. Cap. 9. p. 52.*

§. CCCCXVI.

Primi, qui ibi post Irnerium sub Friderico I. ius docuerunt.

Hinc iam sub Friderico I. Imp. clari fuerunt primi Irnérii discipuli MARTINVS GROSIAS, Cremonensis, BVLGARVS, HVGO DE PORTA RAVENNATE, & IACOBVS HVGOLINVS, quos Imperator, quum anno Christi MCLVIII. comitia haberet in campis Roncaliensibus, in consilium adhibuit. Radeuic. *de Gest. Fridr. Imp. II, 5.* Otto & Andr. Moren. *de Reb. Laud.* apud Leibnit. *Script. Rer. Brunsuic. Tom. I. p.* 818. quibus Bononiae ius docentibus, adeo ibi floruit schola, vt idem laudatissimus princeps, antequam expeditionem in Palaestinam susciperet, peregrinos, Bononiam studiorum caussa confluentes, pulcherrimo ornaret priuilegio, postea inserto Codici Iustinianeo in *Auth. Habita. C. ne fil. pro patre.*

§. CCCCXVII.

Eorum successores.

Praeter quatuor istos inter primos ICtos Bononienses celebrantur ROGERIVS VACARIVS, qui in Angliam ius ciuile intulit, Io. Sarisb. *Policrat. VIII, 22.* Selden. *Diss. ad Flet. VII, 2. sequ.* OTTO PLACENTINVS, qui primus Montispessuli iura interpretatus est, PYLEVS, qui Bononiae & Mutinae docuit, ALBERICVS

A PORTA RAVENNATE, AZO, ICtorum ſua aetate princeps, & non minor hoc praeceptore ſuo ACCVRSIVS, Florentinus, cuius in illis tenebris doctrinam admirabilem ipſi laudant Iac. Cuiac. *Obſ. XII*, 16. & Franc. Duaren. apud Mornac. *ad l.* 2. §. *hoc autem* 21. *C. de vet. iur. enucl.* * quod eo magis mirandum, quo tardius eum, quippe iam quadragenario maiorem, ad ſtudia ſe contuliſſe, ſcribunt. Obiit anno MCCXXIX. aetatis LXXVIII. Vid. Guid. Pancirol. *de Clar. Leg. Interpret. II*, 29.

* Et recte quidem laudatur ACCVRSIVS, qui omnes ante ſe interpretes Graecos & Latinos longe ſuperauit, nullum omnino etiam e poſteris parem habiturus, niſi ei ſaeculum humaniorum litterarum antiquitatisque lumen denegaſſes. Recte Ian. Vinc. Grauina *de ortu & progr. iur. ciu.* §. *CLV. In ſenſibus veſtigandis adeo fuit acutus, & ſollers, perſpicuus autem in verbis, & ſobrius, felixque in abditis ſententiis eruendis, vt niſi temporum barbaries antiquitatis ei lucem & ſermonis elegantiam ademiſſet, nullam fortaſſe laboris partem reliquiſſet eruditis recentioribus.* Vnde merito viro docto ſtomachum faceſſit eorum non dicam inſolentia, ſed immanitas, qui quum ex ACCVRSIO ſapiant, tamen ſicubi quid nubeculae occurrit, ſtatim perſtrepunt & cachinnos tollunt, nec naeuos condonant homini, qui illi non iuris inſcitia, ſed temporum iniuriis haeſerunt, neque cogitant, tanto magis admirandum eſſe ACCVRSII ingenium, quod & iſtis praeſidiis deſtitutum, acutius nonnumquam vidit, quam quisquam poſterorum, quibus nihil, quod ad elegantiores litteras & antiquitatem pertinet, defuiſſe, crederes.

 §. CCCCXVIII.

§. CCCCXVIII.

Summae & glossae ab illis scriptae.

Hi & eorum auditores, a Guid. Panciro-lo & Grauina recensiti, non modo viua voce iura publice docuerunt, sed & scriptis suis ista illustrare conati sunt. Eorum vero scribendi labor in eo constitit, vt quidam ius in breuiores veluti positiones, vel, vti ipsi vocabant, SVMMAS contraherent, alii in partiendo augendoque corpore iuris desudarent, alii Graecorum exemplo breuiores GLOSSAS, seu Scholia, singulis iuris partibus adiicerent. Inter Summistas, quos vocant, praecipui sunt ROGERIVS & AZO, cuius *Summa aurea* prodiit *Lugd.* 1596. 4. Glossas vero aliorum, & maxime AZONIS collegit, suasque adiecit ACCVRSIVS, atque ita anno MCCXX. perfecta est illa GLOSSA, quae deinde corpori iuris addita, non minorem fere in foro auctoritatem, quam ipsae leges obtinuit. *

* Nota sunt illa Raphaelis Fulgosii in *l. si solutum 6. C. de obl. & act. Nostis, quanta sit auctoritas Glossatoris. Nam heri dixit Cynus, Glossam timendam, propter praescriptam idololatriam per aduocatos, significans, quod sicut antiqui adorabant idola pro Diis, ita aduocati adorent Glossatores pro Euangelistis. Volo enim pro me potius Glossatorem, quam textum. Nam si allego textum, dicunt aduocati diuersae partis, & etiam iudices: Credis tu, quod Glossa non ita viderit illum textum, sicut tu, & non ita bene intellexerit, sicut tu? Ego recordor, & sit istud pro nouo, quod dum essem scholaris, eram satis acutus, & dum semel essemus socii multi in vna collatione, ausus fui vnum textum allegare contra sententiam doctoris mei;*

mei: tantam audaciam habui. Dixit vnus ſocius, tu loqueris contra gloſſam, quae dicit ſic. Et ego reſpondi, etſi gloſſa dicit ſic, ego dico ſic, ignarus auctoritatis gloſſatorum. Credebam enim, quod eſſent ſpeciales apoſtillae, quae ſunt in libris Grammaticae, ſicut ſuper Virgilio & Ouidio. Sed tamen non ita eſt. Fuerunt enim Gloſſatores maximae ſcientiae viri & auctoritatis.

§. CCCCXIX.

Ad partiendum augendumque corpus iuris pertinet labor eorum, qui Pandectas in DIGESTVM VETVS, INFORTIATVM & NOVVM diuiſerunt, quam ineptam partitionem tribuunt BVLGARO. Paullo magis operae pretium fecit ſiue BVLGARVSO, ſiue, vt alii malunt, BVRGVNDIO, vel BERGVNTIO, qui Graecos in *Pandectis* & *Codice* textus Latinitate donauit. Pancirol. *de Clar. Leg. Interpr. II*, 15. Laurent. Pignor. *Epiſt. Symb. XXXIX.* quamuis, vitiis haud carere illam verſionem, oſtenderit Menag. *Amoen. iur. Cap. XXXIII.* Contra minus concinna eſt partitio *Nouellarum* in nouem partes, quas *nouem authenticarum collationes* barbare vocauit idem BVRGVNDIO. Quid in Iuſtiniani libris innouarint.

§. CCCCXX.

Sed omnium maxime notabiles ſunt additiones AVTHENTICARVM, quas vocant, & librorum FEVDALIVM. Confecerant cum Irnerius, tum alii quidam, ex *Nouellis* certas poſitiones iuris nouiſſimi, quibus ipſis *Codicis* legibus derogatum eſſe obſeruarant. Addiderant alii ſimiles quaſdam periochas, Authenticae Codici inſertae.

 ex

ex legibus potiſſimum vtriusque Fridrici Imp. decerptas. Has omnes ſub titulo AVTHENTICARVM *Codici* inſeruit neſcio quis, vt eo facilius reperirent ſtudioſi, quid nouis legibus mutatum ſit: quamuis nonnumquam a *Nouellarum* ſenſu aberraſſe earum auctores, res ipſa loquatur. De Authenticarum auctoribus & erroribus videndus eſt IO. STRAVCHIVS in *Irnerio non errante*, & inter quos acris ea de re contentio fuit AL. ARN. PAGENSTECHERVS *Sicilim. Manip. III.* & *in Irnerio iniuria vapulante*, ac V. A. CORN. VAN BYNKERSHOEK *de auctore auctoribusque Authenticarum*, quód cum aliis opuſculis prioribus nuper recuſum eſt *Lugd. MDCCXXX.* 4.

§. CCCCXXI.

Libri feudorum Nouellis adiuncti.

Quum vero multae in foro quaeſtiones etiam de feudis inciderent, de quibus nihil ſancit ius Iuſtinianeum, & in Italia ſcriptae circumferrentur conſuetudines feudorum Langobardicae, a PHILIBERTO Epiſcopo, GERARDO NIGRO, & OB. AB ORTO, Coſſ. Mediolanenſibus, qui ab Ottone Friſing. *de geſt. Fridr. II*, 13. memorantur, & ab aliis fortaſſis collectae: eas vna cum conſtitutionibus Conradi III. & Fridricorum Impp. ſub titulo, DECIMAE COLLATIONIS *Nouellis* ſubiunxit HVGOLINVS, ICtus Bononienſis. Odofred. *Comment. in Auth. Caſſa. C. de SS. Eccleſ.* Schilter. *praef. ad Mincucc. §. IV.* Quod poſtea Fridricum II. Imp. ratum habuiſſe, ferunt. Engelhuſ.

Chron.

Chron. p. 1115. Pancirol. *Variar. Lect. I,* 90. Iis postea accessere CAPITVLA EXTRAORDINARIA, quae vocant, ab ARDIZONE, & ALVAROTO collecta, nec non constitutiones quaedam Principum, quae EXTRAVAGANTIVM nomine veniunt. Horn. *Iur. Feud. I,* 35.

§. CCCCXXII.

ICtorum saeculi XIV. prolixiores Commentarii.

Hic primae istius ICtorum scholae labor fuit, qui per saecula XII. & XIII. ferbuit. Sequente enim XIV. vixerunt BARTOLVS DE SAXOFERRATO, & qui ab eo profecit BALDVS, Perusinus, ALEXANDER TARTAGNVS, BART. SALICETVS, PAVLLVS CASTRENSIS, IASON MAYNVS, CYNVS, RAPHAEL FVLGOSIVS, HIPPOLYTVS RIMINALDVS & reliqui, quorum vitas Pancirolus aliique descripserunt, qui non breuibus glossis & scholiis, sed COMMENTARIIS amplissimis corpus iuris illustrarunt. Sunt sane in his aeque, ac in Glossa, quae admireris: sed plura etiam inepte & stolide scripta, qualia proficisci oportuit a viris in illa caligine educatis, omnique litterarum, historiae ac philosophiae lumine destitutis. *

* Nemo Commentarios horum hominum elegantius descripsit M. Ant. Mureto *Orat. I,* 17. *Primo* enim ostendit, quam saepe boni illi viri ignoratione antiquitatis & peruerso quodam contradicendi studio peccarint. *Deinde*, quam multa vbique tractarint ad rem nihil pertinentia, veluti dum quaerunt, quae sit potestas ab-

latiui, gerundii, relatiui, qui, quae, quod, & similia. De ordine *porro: At nostri*, inquit, *qualem nobis cuiusque generis farraginem reliquerunt? vt si quis rusticus hordeum, triticum, viciam, legumina in vnum aceruum conferat, non illis aceruum horum commentariis existimem perturbatiorem fore.* Et quibusdam interiectis: *Apud hos enim, vbi v. c. de auctoritate magistratuum agitur, dicetur etiam aliquid de testamentis, vbi de emtione venditione differitur, aliquid de poenis, aut de auctoritate tutorum inseretur: nihil est denique, quod certam sedem ac domicilium habeat, nihil quod non alienissimo aeque facile, ac suo loco pertractatum reperiatur. Inde illae crebrae ex vno in alium locum reiectiones, quum te, quod hic agendum & tractandum erat, id iubent ex alio petere, in quo tale quidquam agi, numquam nisi admonitus, diuinare potuisses. Prorsus vt si quis paterfamilias vestem non in vestiario, sed in arca panaria, conderet, panem ex puteo hauriret, pisces in nemore, lepores in piscina inclusos haberet. Denique* de horrido dicendi genere agens: *non vnam linguam esse, ait, qua loquantur, sed deterrimum quemdam cinnum ex foedissima barbararum, peregrinarum, inauditarum vocum colluuione, olentem, vt seruus ille Plautinus ait, allium, hircum, haram, suem, canem, capram. &c.* Meretur sane tota oratio legi, qua nihil de Glossatorum barbarie scriptum est elegantius.

§. CCCCXXIII.

Methodus docendi interpretandique iura.

Mansit ille scribendi mos saeculis decimo quinto & sexto, quo etiam in Germaniae aliarumque prouinciarum academias penetrauit. Quo tempore quae docendi interpretandique methodus fuerit, optime docuit Guido Panzirol. de *Clar. Leg. Interpretibus toto libro II.* Nulla quoque circa iurispruden-

dentiam his saeculis facta est mutatio, nisi quod libros Feudorum paullo concinniores quidam dare conati sunt.

§. CCCCXXIV.

Ceperat hoc consilium anno MCCCC XXVIII. ANTONIVS MINCVCCIVS (non *Mericutius*) DE PRATO VETERE, ICtus Bononiensis, scripseratque auspiciis, vt videtur, Sigismundi Imp. de FEVDIS *libros sex*, quos a Sigismundo & Fridrico III. Impp. confirmatos docuit Schilterus, qui hunc MINCVCCII foetum, diu latitantem desideratumque a pluribus, edidit *Argent.* 1695. 4. Nec aliud fuit institutum BARTHOL. BARATERII, Placentini, qui priuata industria confecit LIBELLVM FEVDORVM REFORMATVM, eumque anno MCCCCXXXXII. Academiae Papiensi commendauit. Eum codicem cum reliqua Bibliotheca Ticinensi in Galliam transtulerat Ludouicus XII. Rex Franciae, ex quo eum primum edidit Nic. Rigaltius *Paris. MDCXII.* ac postea Io. Phil. Schmidius *Arg. MDCLXXXXV.* 4. Neuter tamen libellus iuris feudalis Langobardici luminibus offecit.

Quid Mincuccius & Baraterius circa feudorum libros moliti?

§. CCCCXXV.

Saeculo XVI. nouum iurisprudentiae splendorem circumdederunt ICti humaniores, ANDR. ALCIATVS, quem IAC. CVIACIVS, ANT. AVGVSTINVS, PITHOEI fratres, PETRVS FABER, FR. HO-

Schola ICtorum humaniorum.

HOTOMANVS, BARN. BRISSONIVS, VDALR. ZASIVS, FRANC. DVARENVS, FR. BALDVINVS, HVGO DONELLVS aliique viri doctiſſimi in Gallia, & illuſtri Bituricenſium ſchola, longo agmine ſequuti ſunt. At tantum abeſt, vt hi debellarint barbariem, vt ea multis poſt annis in foro & ſcholis regnarit, & quibusdam locis & hodie regnet, imperet, triumphet. *

* Quam altas in animis hominum radices egerit illa Gloſſatorum barbaries, variis exemplis oſtendi poteſt, velut quod Cuiacio in cathedra Forcatulus, id eſt, ſimia homini praelatus: Papir. Maſſon. in *Elog. Cuiac.* quod Muretus, quia ius nouo more Romae profiteretur, illam ſpartam Seluaghio, homini barbaro relinquere, & ad elegantioris litteraturae profeſſionem redire coactus eſt. Muret. *Part. I. Orat. XXI.* Denique quod Lorioto, Lipſiam, lautiore propoſito ſtipendio, inuitato & ius non ſine maximo iuuenum concurſu docenti, parum fauerant ICti, qui fruge reperta glandibus veſci malebant. Vid. Melch. von Oſſa *Teſtam. Cap. VIII.* §. 2. *p.* 385.

§. CCCCXXVI.

Cur hi quoque non omnes fecerint operae pretium?

Et equidem, vt vera fateamur, non parum ſolidiori iurisprudentiae nocuit intempeſtiuum quorumdam ſtudium, qui quum elegantiores litteras cum iurisprudentia coniunxiſſent, omnem doctrinae laudem in eo poſitam exiſtimabant, vt audaciſſima criſi leges non emendarent, ſed figerent refigerentque, omniaque Romanorum inſtituta petulantiſſime riderent, Iuſtinianum omnemque eius labo-

borem, ludibrio exponerent, merasque antinomias, Tribonianismos, & nescio quae alia monstra, vel laruas potius, venarentur, quin & nouum ius, si fieri posset, conderent, nihilque suo loco stare permitterent. Sane vt Bartolistae glandibus; ita hi auditores suos, tamquam Chamaeleontes, vento pascere videntur, non ICti, sed censores, sine populi suffragio creati, iisque accensendi criticis, quos hordeo & auena pasci vidit Cebes Thebanus *in Tabula*.

FINIS LIBRI PRIMI.

HIS-

HISTORIA IVRIS.

LIBER II.

DE ORIGINE ET PROGRESSV IVRIS GERMANICI.

CAP. I.

DE IVRE GERMANICO ANTE CAROLI M. IMPERIVM.

§. I.

Quum commune id esset Germanis cum gentibus reliquis antiquissimis, vt diutissime & saltim ad saeculum Christianum quartum litteris ac scriptura carerent *: facile patet, eosdem, vti alias gentes, initio legibus quoque ac iure scripto caruisse.

Germani veteres legibus scriptis caruerunt.

* Eo enim saeculo litteras inter Gothos primus inuenit Vlphilas, eorum episcopus, auctor versionis Gothicae sacri codicis. Socrat. *Hist. Eccles. V*, 33. Philostorg. *Hist. Eccles. II*, 5. vbi hic de isto Vlphila: Καὶ γραμμάτων τοῖς Γότθοις οἰκείων εὑρετὴς καταστάς, μετέφρασεν εἰς τὴν αὐτῶν φωνὴν τὰς γραφὰς ἁπάσας *Proprias Gothis litteras excogitauit, & vniuersos sacrae scripturae libros patrio ipsorum sermone interpretatus est.* Quo inuento non fuisset opus, si iam antea Germani litteras habuissent. Versionem enim illam vere Germanicam esse, res ipsa docet: & vere scripsit Walafridus Strabus *Rer. Eccles. Cap. VII. Gothi, qui & Getae, eo tempo-*

re, quo ad fidem Christi perducti sunt, in Graecorum prouinciis commorantes, nostrum, id est, Theotiscum sermonem habuerunt. Quae ex Tacit. *Annal. II*, 63. & 88. obiiciunt de epistolis a Germanis ad Romanos missis, ea de lingua & scriptura Latina intelligenda videntur, quam eorum nonnulli diuturna cum Romanis consuetudine procul dubio addidicerant, quemadmodum Graecas litteras ex consuetudine cum Massiliensibus addidicerant quidam Galli. Strabo *Lib. VI.* Caes. *de Bell. Gall. VI*, 14. & *I*, 10. Sed &, quae de Runicae litteraturae antiquitate iactantur, plane incerta sunt, multoque incertius, an ea in Germania vmquam nota fuerit.

§. II.

Habuere tamen suos mores & consuetudines.

Nihilominus tamen maioribus nostris sui erant mores ac consuetudines, tum communes omnibus, tum vni vel alteri genti propriae, quarum multas cum cura descripserunt Caesar *de Bello Gallico VI*, 21. *sequ.* & Tacitus libello *de moribus Germanorum* singulari, ex quibus locis prolixum recensum instituit Melch. Goldastus *in Collectione Legum & consuetudinum Imperii*, edita Francof. 1613. & 1674. Harum vero consuetudinum patriarum eo sanctior ad posteros manebat custodia, quo minus ipsa natio vllis exterorum commerciis connubiisue infecta esset *. Tacit. *de Morib. Germ. Cap. IV.*

* Adeo, vt quidam nec aditum exteris ad se concederent, nec vina aliasque merces ad se importari paterentur, ceu de Neruiis & Sueuis narrat Caesar *de bell. Gall. Lib. II. Cap.* 15. & *Lib. IV. Cap.* 2. Tales vero gentes moris pa-

patrii ſervantiſſimae eſſe ſolent, ceu Hebraeorum, Scytharum & olim Sinenſium exemplis luculenter poteſt demonſtrari.

§. III.

Earum quaedam exempla.

Tales conſuetudines ſunt quam plurimae, a Tacito, Caeſare & aliis auctoribus veteribus recenſitae, veluti, quod longa eſſet Germanorum pueritia, longa impubertas, & ſera iuuenum Venus: Caeſ. *de Bell. Gall VI*, 21. Pompon. Mela *de Situ Orb. III*, 3. Tacit. *Cap. XX.* quod liberi cum matre miniſteria domeſtica obirent: Tacit. *Cap. XXV.* ipſique filii, non niſi acceptis ſollemniter armis, pars reipublicae haberentur: Tacit. *Cap. XIII.* quod dotem non vxor marito, ſed vxori maritus offerret, conſentientibus parentibus & propinquis: Tacit. *Cap. XVIII.* quod arma aliaeque res expeditoriae ad filios & nepotes transmitterentur: alioquin ſui cuique heredes eſſent liberi, fratres, patrui, auunculi, nullumque ibi teſtamentum *: Tacit. *de Morib. Germ. Cap. XVIII.* quod auunculi ſororum liberis loco parentis eſſent, ſanctiſſimaque ea neceſſitudo haberetur. Id. *Cap. XX.*

* Verba haec Taciti quidam ita interpretati ſunt, vt non in vniuerſum teſtamenta ignoraſſe Germanos exiſtimarint, ſed eo ſaltim caſu, ſi liberi non eſſent, teſtamentis locum non fuiſſe contenderint. Sed hunc ſenſum nec verba Taciti, nec mores Germanorum, quippe ἀναλφαβήτων admittere, alibi docuimus ex inſtituto. Vid. *Diſſ. noſtr. de teſtam. fact. apud Germanos maxime reſtricta.* §. *VIIII.* & in *Elem. iur. Germ. Lib. II. tit. VI.* §. 3. *p.* 473.

§. IV.

Alia eiusdem generis.

Eiusdem generis ſunt, quae veteres referunt de ſtatu ſeruorum libertinorumque: Tacit. *Cap. XXV.* de ſeueritate maritorum in ſponſas & vxores impudicas: Tacit. *Cap XIX.* Procop. *de Bello Goth. Lib. IV.* de conſultationibus plerisque inter pocula ſuſceptis: Tacit. *Cap. XXII.* de inſigni promittentium ac colludentium fide: Tacit. *Cap XXIV. Annal. XIII*, 54. de inimicitiis a tota familia ſuſceptis, Tacit. *Cap XXI.* & manu potius, quam iure, finitis: Pompon. Mela *de Situ Orb. III*, 3. Vellei. *II*, 118. de homicidiis mulcta; aliis criminibus morte expiatis: Tacit. *Cap. XII. & XXI.* de mulcta pro parte regi vel ciuitati, pro parte ipſi, qui vindicabatur, vel propinquis eius exſoluta: Tacit. *Cap. XII.* de hoſpitalitate mira & paene promiſcua: Tacit. *Cap. XXI.* Caeſ. *de Bello Gall. VI*, 21. Pomp. Mela *III*, 3. de tributis pro munere datis: Tacit. *Cap. XV.* de numero non dierum, ſed noctium computato: Tacit. *Cap. XI.* Caeſ. *de Bell. Gall. VI*, 18. & quae ſunt eiusdem generis alia *.

* Quo & feuda refert Ge. Ad. Struuius *in Syntagm. iur. feud. I*, 3, 3. ob ea, quae de principum comitibus eorumque inſigni fide refert Tacit. *de Morib. Germ. Cap. XIV.* Quod quamuis ridiculum videatur clariſſimo Dietmaro *in not. p.* 87. argumenta tamen, quae ei ſententiae opponit, non infringunt hanc Struuii doctrinam, tantum abeſt, vt ridiculam illam eſſe demonſtrent. An enim apud Germanos viri principes, quia non erant territorii domini, ſed in conciliis electi, non potuere habe-

re

re vasallos? an necessario requiritur superioritas territorialis, ager, & sedes domini fixa, si quis vasallum habere velit? Et quid aliud sunt illi comites, *Gesellen*, *Waeseln*, quam *vasalli*, maxime quum Tacitus de eorum fide in dominos, & de stipendiis, pro seruitio militari datis, diserte testetur? Nihil ergo impedit, quo minus feudorum stamina cum Struuio iam apud Tacitum quaeramus.

§. V.

Sed quemadmodum pleraeque hae consuetudines Germanis omnibus communes erant: ita dubitari nequit, quin & singulae gentes quasdam habuerint, sibi proprias, ac peculiares, quarum vel vnicum exemplum adferre iuuabit ex Tacito *Cap. XXXII.* vbi de Tencteris: *Inter familiam & penates, & iura successionum equi traduntur. excipit filius, non vt cetera maximus natu, sed prout ferox bello & melior.* Quem locum ad consuetudinem res expeditorias * ad filios vel agnatos transmittendi pertinere, interpretes plerique obseruant. Singulae etiam gentes suos mores speciales habebant.

* Equus & hodie inter res expeditorias est, iis locis, vbi illae filiis cedunt. Quemadmodum vero filius natu maximus in Saxonia praecipuum habet gladium. *Ius prou. Sax. Lib. II. Art.* 22. *Ius prou. Sueu. Cap. CCLXIV.* ita Tencteri praecipuum capi volebant equum, non quidem a filio natu maximo, sed fortissimo.

§. VI.

Sed a Taciti temporibus ad saeculum vsque quintum, magna facta est rerum conuersio, migrationeque tot gentium frequentissima effectum est, vt gentes potentissimae, GOTHI, Gentium Germanicarum aliae in Germa-

nia subſtiterunt, aliae alio migrarunt.

VANDALI, BVRGVNDIONES, SVEVI, FRANCI, ANGLI, praeſtantiſſimis Romanorum prouinciis infuſae, regna ibi ampliſſima conderent: vacuas vero eorum ſedes gentes antea parum notae, ALAMANNI, BOII, SAXONES, THVRINGI occuparent, totamque Germaniam magnam inter ſe partirentur, niſi quod ad orientem VENEDI, gens Sarmatica*, magnam Germaniae partem inter mare Balthicum & Alpes ſub ſuam redegerunt poteſtatem.

* Non VANDALI, gens vere Germanica, quamuis vocabuli ſono non multum a VENEDIS differant. Hinc iam pridem exploſus eſt Alb. Cranzii error, Vandalos & Venedes vbique confundentis. Illi relicta Germania in Hiſpaniam, atque inde in Africam, migrauerant, regnaque ibi potentiſſima condiderant. Hi vacuas eorum ſedes occupabant, & imperii ſui fines paullatim ita proferebant, vt ad Albim & Salam omnia, & in ſuperiore Germaniae parte Sileſiam, Morauiam, Boemiam, partem Auſtriae, Carinthiae, Stiriae & Carniolae ſub ſuam redigerent poteſtatem.

§. VII.

Illae iure ſcripto; hae non ſcripto vſae ſunt.

Quae in vetere patria ſubſtiterant gentes, eae, ſi a Francis diſceſſeris, iure conſuetudinario porro vixerunt, nec de iis ſcribendis, quamdiu ſui iuris manſere, cogitarunt*: quum contra populi, qui extra Germaniam ſedes quaeſiuerant, adquiſita ſibi aliqua Latine loquendi ſcribendique facultate, paullo citius iura ſua litteris conſignarint. Vt adeo ab eo tempore gentium Germanicarum quasdam

IVRE SCRIPTO, quasdam NON SCRIPTO vſas eſſe, animaduertamus.

* Exceptis Francis. Legis enim Salicae patriam in ipſa Germania magna eſſe quaerendam, eamque prius litteris conſignatam quam Franci Rhenum transirent, plerique recte exiſtimant, ex eoque colligunt, legem illam antiquiſſimam primum Germanice ſcriptam fuiſſe, cuius authentici Germanici reliquias eſſe gloſſas Malbergicas exiſtimat Cl. Wachterus *in Gloſſar. Tom. II. p.* 348. Sed quum Salii iam inde ab antiquiſſimis vsque temporibus notitiam aliquam Latinae linguae habuerint, teſte Venantio Fortunato *Lib. VI. Carm.* 4. & de lingua Francica adhuc ſuae aetatis conqueratur Odfridus Weiſſenburgenſis *in Euang. praef. p. II. edit. Schilt.* eam ſcribi vix poſſe: multo profecto veroſimilius eſt, legem quoque Salicam ſtatim initio Latine ſcriptam eſſe.

§. VIII.

Antiquiſſima tamen omnium videtur LEX SALICA, quae Salios, inter Ligerim & Carbonariam poſtea habitantes, obſtrinxit. Eam *dictaſſe* primum dicuntur proceres gentis, *Wiſogaſtus*, *Bodogaſtus*, *Salogaſtus*, *&* *Windogaſtus**, emendaſſe vero poſtea *Chlodouaeus*, *Childebertus*, *Chlotarius*, *Carolus M.* *&* *Ludouicus Pius*. Vid. *Praef. Leg. Salic. Lindenbrog. Cod. leg. p.* 346. *ſequ.* Baluz. *Tom. I. Capit. p.* 17. *p.* 387. 606. *Tom. II. p.* 1060. Ergo ſatis certum videtur, prima eius ſtamina in Germania magna ante Chlodouaeum ducta, eamque poſtea ſubinde variis additionibus auctam eſſe. Vnde diuerſiſſimae huius legis editiones, cum gloſſa Malbergica, & ſine ea, quas Lex Salica.

accuratiſſime inter ſe contulit, & ex antiqua lingua Germanica illuſtrauit Ge. Eccardus, *Hanouerae* 1719. *fol.*

* Notum eſt doctorum de his hominibus locisque, vnde nomen tulerunt, certamen, quod noſtra memoria inter viros illuſtres Godofr. Guil. Leibnitium & Nic. Hier. Gundlingium aliquamdiu fuit. Sed coniecturae merae ſunt, quas vterque profert, nec certius quidquam dici poteſt, quam Legem Salicam initio ſaeculi V. circa annum CCCCXXII. vti Sigebert. Gemblac. *in Chron.* ad illum annum ſtatuit, in Germania Magna, & quidem, vt in *praefatione Corpori iuris Germanici praemiſſa* luculenter oſtendimus, in tractu, qui nunc Franconiae nomine venit, procerum ſuffragiis conditam, ac paullo poſt in ſcripturam redactam, poſtremo a Chlodouaeo & ſucceſſoribus recognitam, variisque additionibus eſſe amplificatam.

§. IX.

Ripuaria. Non vna, ſed duabus, legibus vſos eſſe Francos, iam Eginard. *in Vit. Car. M. Cap. XXIX.* obſeruauit. Id vero non de duabus legis Salicae editionibus, quod Hermanno Conringio *de Orig. Iur. Germ. Cap. VII.* viſum, intelligendum, ſed de lege SALICA & RIPVARIORVM, a Ripuariis, qui inter Rhenum, Scaldim & Moſam conſederant*, dicta, quae etiamnum exſtat apud Baſ. Heroldum & Lindenbrogium, & paullo poſt Salicam condita, & a Theoderico, Chlodouaei filio, in ſcripturam redacta videtur, aucta poſtea a Dagoberto Rege. *Praef. Leg. Baiuwar.* apud Lindenbrog. *p.* 399. Baluz. *Tom. I p.* 989.

* Mul-

* Multo poſt tractus terrae haud exiguus ad Ruram nomen *pagi Ripuariorum* vel *Ribuariorum* retinuit, ceu cum ex aliis monimentis, tum ex *Traditionibus Werthinenſibus* a Leibnitio *T. I. Scriptor. Rer. Brunſu.* editis patet. De eo plura Auctor reuerendiſſimus *Prodromi Chronici Gotuicenſis Lib. IV. p.* 749.

§. X.

Initio ſaeculi quinti Burgundionibus, qui in Alpibus Graiis, Viennenſi prima, Lugdunenſi prima & quinta, prouinciis potiſſimum conſederant, leges ex procerum ſententiis dedit Gundobadus Rex, a quo & ipſa lex GVNDOBADAE nomen accepit. Gregor. Turon. *Hiſt. Franc. II,* 33. *Praef. Leg. Burgund. apud Lindenbr. p.* 266. Plura tamen adieciſſe videtur Sigismundus, cui ideo hae leges tribuuntur in Codicibus MSSC. Valuit ea & euerſo Burgundionum regno. Capit. Caroli M. *ann. DCCCXIII.* Quod odio religionis Arianae adeo momordit Agobardum *, vt ſingularem librum *aduerſus legem Gundobadi, & impia certamina, quae per eam geruntur*, ſcriberet, qui occurrit *Tom. II. Op. p.* 107. Burgundionum.

* At ea in re non erat, quod Burgundionibus exprobrarent Franci, quum hi impia iſta certamina non minus, quam Burgundiones probarent. Vid. *Capit. Lib. III. Cap.* 46. Si vero Agobardus generatim damnauit ſingularia iſta certamina: pie quidem & recte ſenſit, ſed non debuit ſibi ſolos Burgundiones eligere aduerſarios. Fatendum tamen eſt, Agobardum inter primos agnouiſſe certaminum illorum impietatem. Exſtat enim eius libellus *contra iudicia Dei ibid. p.* 301.

§. XI.

Oftrogothorum & Wifigothorum.

Ita & OSTROGOTHIS, qui in Italia regnarunt, EDICTVM fatis prolixum primus propofuit THEODORICVS, Rex, quod etiamnum exftat apud Lindenbrog. *in Cod. leg. p.* 239. *fequ.* quamuis & plura alia eiusdem generis Caffiodorus *in Variis* feruarit, quae aeque, ac illud maius, non ius Gothorum fincerum, fed ex Romano iure vbique interpolatum, fiftunt *. Paullo plus prifci moris ineft LEGIBVS WISIGOTHICIS, quas primum Euricus Rex anno erae Hifpanicae DIV. id eft anno Chrifti CCCCLXVI. fcripfit, fucceffores vero, & in primis Legeuildus recognouit ac correxit, quum *antea tantum moribus & confuetudine tenerentur.* Ifidor. *in Chron. Goth. ad ann.* 504. *&* 608. Lex ea primum locum occupat in Codice Lindenbrogiano : quamuis Codicem MSC. multo locupletiorem, & aliquando ab editione Lindenbrogiana diuerfum, feruet inftructiffima Illuftris Cancellarii noftri, IO. PETRI A LVDEWIG bibliotheca.

* V. C. Struuius *in Hift. Iur. V*, 4. *p.* 355. leges antiquiffimas Gothorum memorare ait Iornandem *de Reb. Get. Cap. XI.* quarum auctor fuerit Diceneus aequalis L. Sullae philofophus. *Hic enim*, inquit, *cernens Gothorum animos fibi in omnibus obedire, & naturale eos habere ingenium, omnem paene philofophiam eos inftruxit, erat enim huius rei magifter. Nam Ethicam eos erudiuit, vt barbaricos mores ab iis compefceret : Phyficam tradens, naturaliter* PROPRIIS LEGIBVS *viuere fecit, quas vsque nunc confcriptas*, BELLAGINES *nuncupant.*

pant. Logicam instruens, eos rationis supra ceteras gentes fecit expertos, cetera. Sed nemo non videt, BELLAGINES istas non fuisse leges politicas, quibus respublica regeretur, sed diaeteticas & physicas, ad quas Gothi in cibo, potuque & tota vitae ratione sese componerent. Et nescio sane, an non vocabulum istud sit a Germanico *Wohlbehagen*, Belg. *Welbehagen*, quod sanitatem vel commodam valetudinem significat, ad quam tuendam comparatae erant illae *bellagines*.

§. XII.

De SVEVORVM, qui in Hispania; nec non VANDALORVM, qui primum in Hispania, ac postea in Africa regnarunt, legibus nihil compertum habemus. At ANGLIORVM, qui in Britannia sibi nouas sedes imperiumque quaesiuerunt, & WERINORVM Lex antiqua, sed perbreuis, exstat, ab Heroldo, Lindenbrogio & Leibnitio edita, quamque facile patet, ante expeditionem Britannicam scriptam esse, si genuina est inscriptio, in qua Angli & Werini, tamquam vicini, iunguntur: quamuis plane dubitare liceat, an hae Angliorum, ac non potius Thuringorum leges sint. Conring. *de Orig. Iur. Germ. Cap. XIII.*

Angliorum & Werinorum.

§. XIII.

Et hae quidem sunt leges gentium, quae relicta Germania in cultioribus orbis Romani prouinciis consederunt. Quum vero plerumque Imperatorum Romanorum maiestatem comiter venerarentur, qui eas ibi regnare suis auspiciis patiebantur, quum expellere non pos-

Cur gentes extra Germaniam ius Romanum non adspernatae sint?

possent*: haut mirum est, non modo ipsas illas gentes nonnulla ex iure Romano adsciuisse, sed & prouincialibus, quos quibusque locis repererant, leges Romanas permisisse.

* Ita ipsi FRANCI possessionem occupatae a se Galliae non satis stabilem existimabant, antequam tabulis ab Imperatore consignatis confirmaretur. Procop. *de Bell. Goth. III*, 33. auctorque est Gregor. Turon. *Hist. Franc. II*, 38. Chlodouaeum ab Anastasio Imperatore Consularia insignia impetrasse. Conf. Eccardi *praef. Orig. Habsburg.* Deinde ipsi Ostrogothorum Regum numi, in quibus Imperatorum Orientalium capita & tituli cusi sunt, satis indicant, Theodoricum, etsi non exspectata Zenonis Imp. iussione Regis Gothorum ac Romanorum titulum sumsisset, comiter tamen illius maiestatem veneratum, regnumque Italiae se clientelari tantum iure tenere, professum esse. Eccard. *Epist. de Num. quibusd. sub regimine Theodorici Gothor. reg. in honorem Imperatorum Zenonis & Anastasii cusis. Hanou.* 1720. 4*to*. Ill. a Ludewig *in Vit. Iustin. Cap. VIII.* §. 86. *p.* 404. Sed & Burgundiones sedes suas, teste Prospero Aquitanico *in Chron. ad ann. CCCCXLIII.* beneficio Valentiniani Imp. obtinuerant, quemadmodum & Wisigothos Honorius Imp. regnare passus erat in Gallia & parte Hispaniae, ea lege, *vt sua solatia Romanae reip. vbi vsus exigeret, non denegarent.* Iornand. *de Reb. Get. Cap. XXXII.* Quae quidem clientelarem nexum satis superque arguunt.

§. XIV.

Leges Germanorum passim ius

Ac primo quidem istas gentes ex diuturna illa cum Romanis consuetudine aliquid peregrini etiam circa leges attraxisse, tam certum

tum eſt, quam quod certiſſimum. Quamuis enim de lege Wiſigothica non adſentiamur Cuiacio *ad 2. Feud. II.* ſcribenti, *in ea omnia fere eſſe petita ex iure civili:* multa tamen inde originem habere fatemur, in primis, quae conſtituta legimus de teſtamentis, *Leg. Wiſig. II, 5, 12.* nec non de peculio filiorum familias. *Lib. IV, 5, 5.* Eiusdem originis ſunt, quae de teſtamentis ſancit *Lex Burg. XLIII, 1. & Edictum Theoderici §. XXVIII. ſequ.* itemque, quae *eodem Edicto §. CXXXII.* de poſſeſſore nec titulum edente nec probante, §. *CXXXIII.* de muliere fideiubente, §. *CXXXVIII.* de re a duobus emta & vni tradita, nec non in *Lege Burgundica tit. LXXXVII, 3.* de reſtitutione minorum ante annum aetatis XXX, & *tit. LXXXVIII, 2.* de manumiſſionibus praecipiuntur. Vt iam non adcumulemus huius generis alia.

Romanum redolent.

§. XV.

Deinde probe obſeruandum eſt, easdem gentes prouincialibus quasque ſuis legum Romanarum vſum conceſſiſſe. Fecerunt id ſane WISIGOTHI, quorum Rex, ALARICVS iunior anno Chriſti DVI. per Anianum Gothum, aliosque Eccleſiae ac reip. proceres, ex Codicibus Gregoriano, Hermogeniano, & Theodoſiano, nec non Paulli *Sententiis* & Caii *Inſtitutionibus* conficiendum curauit corpus iuris Romani, ſed vbique fere interpolatum. Vnde *Anianismos* innumeros in his fragmentis deprehenderunt eruditi. Cujac. *Not. prior. ad §. 34. Inſt. de rer.*

Germanicae gentes prouincialibus ius Romanum conceſſerunt, veluti Wiſigothi.

rer. diuiſ. Iac. Gothofr. *Proleg. Cod. Theod. Cap. VI.* Baptiſta a Ieſu Chriſto *nou. vel vindic. iur. ciuil. Art. II.* Corn. van Bynkersh. *Obſ. V.* 13. Id paſſim vocatur CORPVS THEODOSIANVM, Baluz. *Tom. II. p.* 474. LEX ROMANA, Idem *Not. ad Capit. Tom. II. p.* 995. Car. du Fresne *Gloſſar. med. & inf. Lat. voce Lex Romana*, itemque BREVIARIVM ANIANI, *c.* 21. *cauſſ.* 2 *qu* 6. Hiſtoriam huius corporis Alariciani dedit Iac. Gothofr. *in Proleg. Cod Theod. Cap. V.* * cui addendum, vſum hunc iuris Romani ſaeculo ſeptimo in regno Gothico ſuſtuliſſe Childeswindum Regem, cuius ſeuera ea de re conſtitutio exſtat in *Leg. Wiſig. II*, 1, 9.

* Vbi etiam recte obſeruauit, Anianum non eſſe auctorem & compilatorem corporis iſtius Alariciani, ſed tantum auctoritati vel conſtitutioni Alarici regis, qua illud opus ratum habuit, idque in foris obſeruari iuſſit, ſubſcripſiſſe, tamquam ſcriniorum magiſtrum, vel cancellarium. Vnde procul dubio iniuria fit bono viro, dum omnes iuris Romani corruptelae *Anianismorum* nomine traducuntur, vti emblemata iuris Iuſtinianei Tribonianismos ab omnibus vocari animaduertimus.

§. XVI.

Oſtrogothi.

Idem inſtitutum multo magis ſeruabant OSTROGOTHI. Ipſe enim Theodoricus Rex in praefatione edictum ſuum valere iubet, *ſalua iuris publici reuerentia, & legibus omnibus cunctorum deuotione ſeruandis.* Et apud Caſſiod. *Variar. III*, 43. vſum iuris Romani di-

diserte confirmat. Quin tanta erat regum illorum humanitas, vt arbitrium facerent subditis, qua quisque lege vivere vellet. Greg. Turon. *Hist. Franc. II*, 33. Caſſiod. *Variar. I*, 1. *III*, 4.

§. XVII.

Eo exemplo BVRGVNDIONES quoque Romanos, in regno ſuo viuentes, iure ſuo vti patiebantur. Gundebald. *in Praef. Leg. Burg. apud Lindenbr. p.* 267. *Inter Romanos vero, ſicuti a parentibus noſtris ſtatutum eſt, ROMANIS LEGIBVS praecipimus iudicari.* Hinc PAPIANVS quidam Aniani exemplo *librum RESPONSORVM* ex Codice Theodoſiano, *Nouellis*que Theodoſii & ſucceſſorum, quin & ICtorum libris quibusdam compilauit, vt prouincialibus, qui lege Romana, quam Gundobada, viuere mallent, pro norma eſſet *. In eo *Reſponſorum* libro, quem V.C. Ant. Schultingius recuſum dedit, eumdem ordinem eſſe ſeruatum, ac in lege Burgundica, obſeruant Lindenbrog. *in Praef. Cod. Leg. Alam.* & Iac. Gothofr. *in Manual. Iur. Cap. II.* §. 11. Burgundiones.

* Addo, librum illum *Reſponſorum* a Papiano ipſius Gundebaldi Regis iuſſu ac auſpiciis videri confectum. Quum enim Rex ille Romanos Romanis legibus iuſſiſſet iudicari: ſtatim ſubiicit *in dicta Praef. p.* 267. *Qui* (Romani) *FORMAM ET EXPOSITIONEM LEGVM conſcriptam, qualiter iudicent, ſe nouerint ACCEPTVROS, vt per ignorantiam ſe nullus excuſet.* Vbi manifeſto promittit Corpus aliquod legum Romanorum, quod qui-

quidem non aliud esse videtur, quam PAPIANI *Responsorum liber.*

§. XVIII.

Franci tum sub Chlodouaeo & Theodorico.

Denique & FRANCI, quamuis iure moribusque patriis viuerent, optionem tamen & ipsi dabant prouincialibus, suisne, an Romanis legibus, viuere vellent, quippe quas tum in Gallia vniuersa viguisse, testatur Agathias *de Bello Goth. Lib. I. p. 7.* Ita Chlotarius apud Baluz. *Tom. I. Capit. p. 7. caussas inter Romanos controuersas Romanis terminari legibus,* iussit. Sed & Theodoricus II. Rex iuris Romani tam studiosus fuit, vt Baronius *ad ann. CCCCLXVIII* per *leges Theodoricianas*, quarum meminit Sidon. Apollin. *Epist. II*, 1. intellexerit codicem quemdam legum Romanarum ab hoc rege exemplo Gothorum confectum. Quod quamuis falsum esse docuerit M. Ant. Dominicus *de praerog. allod. Cap. VI*, 2. * idem tamen eius amorem erga ius Romanum aliunde solide probat, in primis ex illis Sidon. *Carm. VII. v. 495.* vbi Auitum alloquitur Theodoricus:

——— *Mihi Romula dudum*
Per te iura placent.

* Immo Iac. Sirmond. *ad Sidon. p. 25.* ostendit, non intelligendas esse leges a Theodorico, Rege Francorum, sed a Theodorico, Gotho, latas, ac proinde refellit eos, qui ante Euricum nullas exstitisse Gothorum leges, existimant. Sed & alterum locum non ad Theodoricum Francum, sed Gothum pertinere facile lector intelligit.

§. XIX.

§. XIX.

Tum ſub ſequentibus regibus.

Denique ſub Dagoberto adhuc ius ſecundum leges Romanas dictum eſſe, teſtis eſt Aimon. *in Hiſt. Dagob. IV*, 25. Exſtant etiam teſtamenta, tum ad normam iuris Rom. facta, quale eſt non modo S. Remigii apud Flodoard. *Hiſt. Rem. Eccleſ. I*, 18. & Hadoindi Cenomanenſis Ep. apud *eumdem II*, 5. ſed & Alredi, Abbatis, factum anno DLXXI. apud Mabillon. *Analect. Tom. II. p.* 48. qui & alibi *Annal. Bened. Tom. II. p.* 702. adfert diploma Murbacenſe Euerardi Comitis, in quo mentionem facit *donationis, a ſe nequaquam ciuiliter geſtis municipalibus alligatae*, id eſt, ad acta non inſinuatae. Quamuis vero non haberent peculiare aliquod iuris Romani ſyntagma: ſequebantur tamen Codicem Theodoſianum, cuius non ignari erant Francorum proceres, veluti Celſus patricius, quem *iuris lectione peritum*, & Andarchius, quem *legis Theodoſianae libris eruditum* celebrat Gregor. Turon. *Hiſt. Franc. IV*, 24. & 47. itemque Bonitus Aruernenſis Epiſcopus, quem circa annum DCL. *Theodoſii edoctum fuiſſe decretis*, ex MSca eius vita docet Iac. Gothofred. *Proleg. Cod. Theod. Cap. VII. p.* 196 *.

* Quin in vniuerſum teſtatur Sidon. Apollin. *Epiſt. II*, 1. iuuentutem Gallicanam, imperante Chlotario, Francorum Rege, *Codicis Theodoſiani ſtudio fuiſſe initiatam.* A multo enim tempore inoleuerat ibi mos, vt Romam confluerent, qui iuri ciuili dabant operam: eiusque rei exempla ſunt apud Conſtantium *in vita S. Germani Cap. I.* & Rutil. Numat.

Itin. I. v. 209. Celebrabatur enim tum Roma, tamquam *domicilium legum*, Sidon. Apoll. *Epist. I*, 6. ac proinde iuris ciuilis cultum inde petebant, quotquot ex prouincialibus ad sapientiae istius laudem adspirabant. Fr. Iuret. *ad Symmach. Epist. IX.* 83.

§. XX.

An & Angli?

Quid? quod & ANGLOS, quamuis Britanniam, iam a Romanis desertam, occupassent, legum tamen Romanarum vsum, cui adsueti fuerint, Britannis prouincialibus relinquere non dubitasse, existimat V. C. Io. Sam. Brunquell. *Hist. Iur. I*, 15, 19. Auctor enim est Beda Venerab. *Hist. Angl. II*, 5. Ethilbertum, Cantii Regem, *inter cetera bona, quae genti suae consulendo contulerit, etiam decreta iudiciorum iuxta templa Romanorum cum consilio sapientum constituisse, quae conscripta Anglorum sermone hactenus habeantur, & obseruentur ab ea.* Enimuero non leges Romanas recepit Ethilbertus, quas tunc ex Britannia plane exsulasse, obseruat Selden. *in Diss. ad Flet. Cap VII.* §. 1. sed sensus est, primum illum regem Christianum proprias Anglis leges tulisse *, & tanta quidem cum cura, vt exemplo Romanorum viros sapientissimos in consilium adhibuerit.

* Exstant permultae Ethilberti istius leges etiamnum in G. Lambardi *Archaeonomia*, *edita Londin.* 1568. Sed eae nihil Romani redolent. Quin ipse Beda statim subiicit, Ethilbertum *in his* legibus *primitus posuisse, qualiter is emendare deberet, qui aliquid rerum vel Ecclesiae, vel Episcopi, vel reliquorum ordinum furto auferret;*

ferret: obseruatque Selden. *in Iano Angl. Lib. I.* §. 34. fures ex ea lege delictum numis luisse, si qui vero manum sacris essent admoliti, iis manum praecisam esse. Id quod sane cum iure Romano nihil commune habet, magisque iuri Germanico concinnum videtur.

§. XXI.

Gentes quae in Germania subsistiterunt, legibus scriptis vti coeperunt tum ante Carolum M.

Talis erat status apud eas gentes, quae in prouinciis Romanis noua regna condiderant. Quod ad eas attinet, quae in Germania substiterant: eae pleraeque tum demum, quum in Francorum potestatem peruenissent, ius scriptum habere coeperunt. *Theodericus* enim *Rex Francorum, quum esset Catalaunis, elegit viros sapientes, qui in regno suo legibus antiquis eruditi erant. Ipso autem dictante, iussit conscribere legem Francorum, & Alamannorum, & Baiuuariorum, vnicuique genti, quae in eius potestate erat, secundum consuetudinem suam. Addidit, quae addenda erant, & improuisa & incomposita renouauit, & quae erant secundum consuetudinem paganorum, mutauit secundum legem Christianorum. Et quidquid Theodericus Rex propter vetustissimam paganorum consuetudinem emendare non potuit, posthaec Childebertus, Rex, inchoauit, sed Chlotarius Rex perfecit. Haec omnia Dagobertus, Rex gloriosissimus, per viros illustres Claudium, Chadum, Indomagum & Agilulfum * renouauit, & omnia vetera legum in melius transtulit, & vnicuique genti scripta tradidit, quae vsque hodie perseuerant.* Ita habet *Praef. Leg. Baiuuar. apud Lindenbr. p.* 399.

 *Qui

* Qui inter hos viros illuſtres eſt AGILVLFVS proculdubio Boioarius fuit, & fortaſſis ipſe Boiorum Dux, qui & poſtea ſemper debuit eſſe ex Agilolfingicis. *Lex Baiuu. tit. II.* §. 20. Ergo probabile eſt Dagobertum ex ſingulis gentibus, quibus leges praeſcribebat, viros illuſtres, & iuris patrii gnaros in conſilium adhibuiſſe.

§. XXII.

Tum ſub eo.

Similia de Carolo M. memoriae prodidit Eginardus *in vita Car. Cap. XXIX. eum nimirum omnium nationum, quae ſub eius dominatu erant, iura, quae ſcripta non erant, deſcribi ac litteris mandari feciſſe.* Poëta vetus apud Leibnit. *Script. Brunsu. Tom. I. p.* 168.

Cunctorumque ſui regni leges populorum,
Collegit, plures inde libros faciens.

Talia etiam in *Annal. Francor.* apud Lambec. *Bibl. Vindeb. II, 5.* legimus, ex iisque ſimul obſeruamus, factum id a Carolo eſſe circa annum DCCCIV*.

* Hinc tot harum legum editiones diuerſiſſimae, quarum aliae prolixiores, aliae adſtrictiores ſunt. Immo quam ſui diſſimiles ſint, argumento ſunt tot variae lectiones, quas codici ſuo ſubiunxit Lindenbrogius, quarumque multo plures colligi poſſe, Ge. Eccardus legis Salicae & Ripuariorum; Lud. Ant. Muratorius Langobardicae exemplis docuerunt.

§. XXIII.

Lex Alamannorum.

Iam itaque facile patet, quae ſit origo LEGIS ALAMANNORVM*. Ea enim in Codicibus MSC. hunc titulum praefert; *Incipit LEX ALAMANNORVM, quae temporibus*

Chlo-

Chlotarii Regis vna cum principibus suis, id sunt XXXIII. Episcopis, & XXXIV. Ducibus, & LXXII. Comitibus, vel caetero populo, constituta est. Herold. *p.* 17. Lindenbrog. *p.* 363. Est ergo haec lex a Chlotario, & quidem, vt P. Daniel *Hist. Franc. Tom. I. p.* 306. recte suspicatur, secundo, quia tum Alamanni iam Ducibus suis paruerunt. Lex Alam. *tit. XXXI.* Interim facile largimur, Theodericum, Chlodouaei filium, prima eius stamina duxisse. Nec dubium est, quin successores plura addiderint, eaque caussa sit tantae exemplarium varietatis, de qua Lindenbrog. *p.* 1330. *sequ.* & Conring. *de Orig. Iur. Germ. Cap. IX. p.* 42.

* Doctissimus Nic. Hier. Gundlingius *Part. III. Gundling. Diss. II.* §. 16. statuit, Alamannorum a Chlodouaeo oppressorum, prouinciam occupasse Francos victores, iisque datam esse *legem Salicam*, cui postea demum lex Alamannica successerit, quum a Francis paullo mitius haberentur. Sed veterum auctoritate destituitur haec sententia, nec aliud habet fundamentum, quam quod vir doctus quatuor pagos, *Salheim*, *Windheim*, *Bodenheim*, & *Wisenheim*, qui *Salogasto*, *Windogasto*, *Bodagasto* & *Wisogasto*, legis Salicae auctoribus, nomina dare potuerint, in tractu Wormatiensi, adeoque in Alemannia inuenisse sibi visus est. Conf. quae huic coniecturae opposuit Leibnit. *in Responsione sua* §. 45. *sequ.* quam ipse Gundl. edidit *Part. VI. Gundling. p.* 77. *sequ.*

§. XXIV.

Certior est LEGIS BAIVVARIORVM aetas: Quum enim Boioarii, Alamannorum Baiuuariorum.

 clade

clade perterriti primum Theodorico, Oſtrogothorum in Italia Regi, eoque mortuo, Francis ſe dediſſent: leges eorum, in ſcripturam redactas firmarunt primum Theodoricus, deinde Childebertus & Chlotarius, ac demum Dagobertus, Reges. *Praeſ. Leg. Baiuuar. p.* 399. At quum non armis victi, ſed ſpontanea deditione in Francorum poteſtatem veniſſent, adeoque magna adhuc ducum e gente Agilolfingica eſſet auctoritas: non mirum profecto eſt, eos quoque leges tuliſſe ſubditis, in quibus eſt DECRETVM TASSILONIS *, legi iſti Baiuuariorum ſubiunctum apud Lindenbrog. *p.* 439. & haut paullo auctius apud Gewold. *ad Hund. Metrop. Saliſb. Tom. I. p.* 310. *ſequ.*

* Sunt qui Thaſſilonem ſibi id ius ſtatuendi, vel nouas condendi leges ob regum Merouingicae ſtirpis impotentiam ſumſiſſe exiſtimant. Conring. *de orig. iur. Germ. Cap. IX.* Sed quantacumque fuerit regum impotentia, hanc audaciam ſaltim non tuliſſent maiores Domus, tanto potentiores. Probabilius ergo eſt, Ducatus Boiorum eam fuiſſe formulam, vt Duces pleraque iura, quae hodie ad ſuperioritatem territorialem referuntur, iure ſuo in prouinciis explicarint, ac proinde & nouas leges, quas exigere videbatur reip. ſalus, ciuibus praeſcriberent.

§. XXV.

Friſiorum.

Incertae aetatis eſt LEX FRISICA, quippe quam alii a Theodorico; alii a Chlotario; alii a Dagoberto; alii denique a Carolo M. latam exiſtimant. Conring. *de Orig. Iur. Germ.* *Cap.*

Cap. XIII. Sed quum Theoderico nondum paruerint Frisii, leges ipsae autem rudiores atque horridiores sint, quam quales felicius Caroli M. saeculum ferebat, quin in ipsis, quae postea accesserunt, additionibus sapientum, VVLEMARI & SAXMVNDI *Tit. XII*, 1. adhuc pagana legislatorum superstitio pelluceat: mihi quidem certissimum videtur, leges has scriptas esse, antequam gens Frisica Sacra Christiana susciperet *, quamuis deinde quaedam ad Christianum ritum detorsa videantur. Vid. *Addit. Vulemari Tit. I.* §. 1. Praeter Heroldum, & Lindenbrogium hanc legem non modo edidit, sed & notis vtilissimis illustrauit SIB. TEDARDVS SICCAMA, cuius libellum eleganter recusum debemus viro clarissimo, Car. Guil. Gaertnero, *Lips.* 1730. 4*to.*

* Id demum factum, quum a Carolo Martello victi in Francorum potestatem venissent. Sed quam aegre suaue istud Christi iugum subierint, vel ex *S. Ludgeri vita Lib. I. Cap.* 1. *sequ.* & S. Bonifacii certaminibus ac martyrio satis intelligitur. Non mirum igitur, tam cito non potuisse omnia superstitionis veteris vestigia tolli ex lege Frisica.

§. XXVI.

Interea LANGOBARDI quoque Italiam, Gothis vix a Iustiniano Imp. ereptam, circa annum Christi DLXVIII. occupauerant, ibique regnum constituerant potentissimum, quod praeter exarchatum Rauennatensem vniuersam paene Italiam complexum est. Itaque Langobardorum.

que & hic populus leges ſuas non modo in ſcripturam, verum etiam in iuſtum corpus redigere coepit, etiam poſt Caroli M. tempora, & exſtincto licet regno Langobardico, diutiſſime apud Italos valiturum. Sigon. *de Regno Ital. Lib. VIII. ad ann. MVII. p.* 188. quin etiamnum in quibusdam Italiae vrbibus valentem *, ſi fides habenda Iac. Spigelio & Melch. Goldaſto *apud* Conring. *de Orig. iur. Germ. Cap. XXII.*

* Hinc leges Langobardicas paſſim citant gloſſatores, Accurſius, Pileus, Conradus, Ioannes Teutonicus, quoties ius ſuorum temporum deſcribunt. Obſeruauit hoc Franc. Curtius iunior, ex eoque Goldaſtus *in prolegom. collection. conſuet. & legum Imperial.*

§. XXVII.

Legum Langobardicarum collectio & gloſſae.

Diximus has leges in corpus aliquod redactas. Nam quamuis non vnum agnoſcant auctorem, ſed partim a Rothare Rege anno DCXXXVII. partim a Grimoaldo, Luitprando, Ratchiſo, Aiſtulpho, quin & a Francicis ac Germanicis Imperatoribus, latae ſint: editiones tamen Lindenbrogiana, & pleraeque omnes, has leges ſiſtunt libris tribus, in certos titulos diſtributis. Quod a PETRO, Diacono Caſſinenſi, factum eſſe, plerique exiſtimant, quem Lotharii III. Imp. Logothetam, exceptorem & chartularium fuiſſe, ex *Chron. Caſſin. IV*, 125. patet. Gloſſas iuridicas in leges has Langobardicas ſcripſerunt CAROLVS COTTVS, ANDR. DE BARVTO, & IO. BAPT. NENNA. Duorum

rum priorum nec non NIC. BOERII gloſſae * habentur in *Corpore iuris gloſſato Lugd. Sequan. apud Gabr. Carter. anno* 1600. 4. *Tom. vlt.*

* Eae quoque gloſſae argumento ſunt, eorum auctorum temporibus extra vſum non fuiſſe ius Langobardicum. Ex his vero iuris Langobardici interpretibus CAROLVS quidam COTTVS antiquiſſimus eſt, quem Pithoeus in *praef. ad Capitular.* annis CCCLXXX. ante ſe vixiſſe ait: de IO. BAPT. de NENNA aetate non conſtat. ANDR. vero DE BARUTI & NIC. BOERIVS ſaeculo XVI. vixerunt.

§. XXVIIII.

Noua Muratorii collectio laudata.

Sed omnium induſtriam in reſtituendo illuſtrandoque Codice LEGVM LANGOBARDICARVM ſuperarunt Socii Palatini, & in his Lud. Ant. Muratorius, qui inter *Script. Rer. Ital. Tom. I. Part.* 2. leges Langobardicas ex duobus codicibus Mutinenſibus * edidit, non in titulos, ſecundum ordinem argumentorum diſtributas, ſed ſecundum Regum, a quibus profectae, ſeriem digeſtas, ſuisque prooemiis, quae in editis omnibus deſunt, inſtructas, interiectis paſſim formulis; quibus prudentes Langobardorum tum agendo, tum excipiendo in foro vſi ſunt, additisque praefationibus, notis, indicibusque praeſtantiſſimis, vt nihil hac quidem collectione reperiri poſſit perfectius.

* Alterum ex his codicibus Eurardus quidam per Lupum deſcribendum curauit. Id enim docet praemiſſum carmen heroicum, cuius initium eſt:

Hunc Heros librum legum conſcribere fecit
EVRARDVS prudens.

Eurardum iſtum Muratorius non alium eſſe ſuſpicatur, quam Ducem Foroiulienſem ſub Ludouico II. Imp. Addo ego, eumdem forſan eſſe hunc codicem, cuius ipſe Euerardus meminit in Teſtamento ſuo apud Aub. Miraeum *Cod. Donat. Piar. Cap. XV. p.* 21. vbi Vnrocho filio primogenito legat *librum de lege Francorum, & Ripuariorum, & Langobardorum & Alamannorum & Baiuuariorum.* Et in hoc Codice Mutinenſi, eaedem leges vno faſciculo coniunctae fuerunt, teſte ipſo Muratorio.

§. XXIX.

Capitularia Regum Francorum ad tempora Caroli M.

Et hae quidem ſunt leges gentium Germanicae originis, a ſaeculo V. ad Caroli M. imperium in ſcripturam redactae ac editae. Quum vero Franci hoc temporis interuallo, Burgundiones, Friſios, & Alamannos perdomuiſſent, Gothos Gallia ſubmouiſſent, Baiuuarios in deditionem accepiſſent: non mirum eſt, praeualuiſſe reliquis LEGES FRANCICAS, non modo SALICAM & RIPVARIORVM, ſed & edicta, quae ſinguli Reges in comitiis vel placitis publicis, & conſentientibus regni ordinibus, ſub CAPITVLARIVM * nomine edere ſolebant. Superſunt ſane eiusmodi capitularia CHILDEBERTI, anni DLIV. CHLOTARII, anni DLX. GVNTCHRAMMI, anni DLXXXV. CHILDEBERTI iunioris anni DXCV. CHLOTARII II. anni DCXV. CAROLOMANNI, anni DCCXLII. ſequ. PIPPINI item capitularia Sueſſionenſe anni DCCXLIV.

Ver-

Vermerienſe anni DCCLII. Vernenſe anni DCCLV. denique Metenſe & Compendienſe anni DCCLVII. apud Baluz. *Tom. I. Capit. p. 1. ſequ.*

* CAPITVLVM & CAPITVLARE iam ante Francos erant vocabula ſatis nota, ſed alio plane ſenſu vſurpata pro oneribus, quae alias perſonalia vocantur *l.* 14. *l.* 15. *l.* 18. *C. Theod. de extraord. muner.* vbi temonaria functio eo nomine venit. *Vet. Gloſſarium: Tributum* CAPITVLARE, ἐπικεφαλαίυ φόρ☉. At quum tamen & leges *capitula* dici coepiſſent. *l.* 27. §. 4. & *l.* 30. §. 3. *D. ad leg. Aquill.* non mirum profecto, Francos leges ſuas κατ' ἐξοχὴν vocaſſe CAPITVLA & CAPITVLARIA.

§. XXX.

Quamuis ergo hae leges omnes paſſim aliquid ex iure Romano traxerint, (§. XIV.) multa etiam ex priſtina barbarie paullatim deterſerit Chriſtiana religio, qua interea hae gentes omnes imbuebantur: res ipſa tamen docet, conſuetudines tantum non omnes, quas Iulius Caeſar, Tacitus, aliique veteres ſcriptores in Germanis notauerant, (§. III. & IV.) in iſtis Germanorum legibus etiamnum reperiri: Vnde facile adparet, maiores noſtros priſci & auiti moris tenaciſſimos fuiſſe.

Leges Germanicae plerosque mores patrios a Tacito deſcriptos firmarunt.

§. XXXI.

Hinc expreſſiſſima in legibus his veſtigia deprehendimus longae pueritiae, *Leg. Wiſig. IV*, 3. 1. *Langob. II*, 29, 1. dotis uxori a marito oblatae, *Leg. Wiſig. III*, 1, 5. & 6. *Burg. LXII*,

Id quod exemplis demonſtratur.

LXII, 2. *Alam. LVI*, 1. *sequ. Ripuar. XXXVII*, 1. *&* 2. *Langob. II*, 4, 1. *seqq.* rerum expeditoriarum & geradae, *Leg. Burg. LI*, 3. *&* 4. *Angl. VI*, 5. *&* 6. inimicitiarum a tota familia susceptarum, *Leg. Fris. II*, 2. *addit. Vulem. I*, 1. *Leg. Sal. LXIII*, 2. *& seq. Angl. VI*, 5. *Langob. I*, 7, 15. *I*, 37, 1. *sequ.* controuersiarum non iure, sed ferro decisarum, *Leg. Burg. LXXX*, 1. *sequ. Alam. I*, 3. *LXXXIV*, 1. *Baiuuar. XVI*, 1. *Ripuar. XXXII*, 4. *Fris. XI*, 3. *XIV*, 4. *Langob. XXXII*, 3. homicidii non morte, sed mulcta, expiati, *Leg. Sal. XXVI*, 1. *Ripuar. VII. & XXXVI*, 1. *Angl. I*, 1. *Fris. I*, 1. *sequ. Alamann. XLIX*, 1. *sequ. LXVIII*, 1. *sequ. Baiuuar. XIII*, 1. *sequ. Langob. I*, 9, 3. *&* 6. hospitalitatis legibus praeceptae, *Leg. Burg. XXXVIII*, 6, 7, 9. numeri denique non dierum, sed noctium, initi *: *Leg. Sal. XXVI*, 49. *Ripuar. XV*, 9, 6. *Langob. I*, 13, 23.

* Immo eadem computandi ratio etiam multo post in Speculis Saxonico & Sueuico obseruatur, notaque est loquutio: *vber vierzehen näch te. Ius Prou. Sax. Lib. I. Art.* 2. *& art.* 67. Et hinc nata est dilatio Saxonica, quam vocant, sex hebdomadum & trium dierum. Quum enim ter citandus esset reus, & quidem singulis vicibus, vt post quatuordecim noctes adesset: his connumeratis prodibant sex hebdomades, additisque tribus diebus iuridicis dilatio Saxonica. Vid. *Gloss. ad Ius prou. Sax. Lib. I. art.* 67.

§. XXXII.

Formulae forenses

Sed haec quidem de legibus ipsis horum tem-

temporum ſufficiant. Vnum addimus, ad earum aeque ac iuris Romani, tum apud prouinciales recepti illuſtrationem, vſusque forenſis intelligentiam non parum conferre tot FORMVLARVM collectiones, quae ex iſtis ſaeculis ſuperſunt. Habemus enim MARCVLFI *Formulas*, quales tum ab Hier. Bignonio, tum a Lindenbrogio, datae ſunt, apud Steph. Baluzium; aliasque, ſecundum LEGEM ROMANAM, vel SIRMONDICAS, nec non alias BIGNONIANAS, ab eodem Baluzio; alias ANDEGAVENSES, a Mabillonio tum *Analect. Tom. IV. p.* 234. tum in Operis *de Re Diplom. Adpendice Tomo II.* editas, & quas paullo ante laudauimus (§. XXVIII.) LANGOBARDICAS, a Lud. Ant. Muratorio *Tom. I. Script. Rer. Ital. Part. II.* ex vetere Codice Mutinenſi deſcriptas *, quas vtut barbaro dicendi genere ſcriptas, maximam tamen adferre vtilitatem, vnusquisque re ipſa experietur. eorum temporum.

* Merito addimus *formulas* ALAMANNICAS, a Melch. Goldaſto *Tom. II. Rer. Alam. Part. I.* nec non ALSATICAS, itidem a Mabillonio primum, ac deinde a Ge. Eccardo ſub finem *Legis Salicae p.* 232. *ſequ.* editas: quas tamen non minus, quam Goldaſtinas eſſe *Alamannicas* & in monaſterio S. Galli ſcriptas res ipſa docet.

CAP. II.

DE PROGRESSV IVR. GERMANICI A CAROLI M. TEMPORIBVS AD LOTHARIVM III. IMP.

§. XXXIII.

Carolus M. legis lator Saxonum.

PRogredimur ad tempora CAROLI M. quem si emendandis barbarorum moribus, legibusque aequioribus ferendis natum dixerimus, neminem nos habituros contradicentem speramus. Eum omnium, quae sibi parebant, gentium, leges in scripturam redigi iussisse, iam supra vidimus. (§. XXII.) Quum ergo tum gentes omnes iam leges scriptas haberent, praeter SAXONES, quos ipse primus diuturno bello perdomuerat: dubitari nequit, quin iis prae ceteris hanc operam nauarit *. Non tamen nouas illi obtrusit leges, sed, ut *Poeta Anonymus ad ann. DCCCIII.* loquitur,

Tum sub iudicibus, quos Rex imponeret ipsis,
Legatisque suis, permissi LEGIBUS vti
Saxones PATRIIS, & libertatis honore.

* Coniicit quidem V. C. Burc. Gotth. Struuius in *Hist. Iur. VI*, 7. *p.* 425. 426. iam ante Carolum M. in *Capitul. de part. Saxon. Cap. XXXIII.* ad *legem Saxonum*, & *in Capit. Sax. Aquisgr. anni DCCLXXXXVII.* nec non *Capit. IV. app. II. Cap.* 35. ad *eorum* euuam prouocet. Sed vti *lex* & *euua* πολύσημα sunt vocabula: ita & ius non scriptum significare possunt.

§. XXXIV.

§. XXXIV.

Et haec procul dubio est LEX illa SAXONVM, ab Heroldo, Lindenbrogio, Leibnitio, & nuper a V. C. Car. Guil. Gaertnero, edita. Quamuis enim Lindenbrogius eam legem vel ideo Caroli saeculum antiquitate superare existimet, quod in membranis, quas nactus sit, litterarum ductus vetustatem maiorem arguant, & codex illi ante Caroli tempora scriptus videatur: tamen quum ista Lex Saxonum Christianis vocabulis e. g. *ecclesia* vtatur *, *Tit. III*, 5. & praeterea regni ac Regis Francorum diserte meminerit. *Tit. III*, 1. *XVII*, 5. fieri sane non potest, vt eam vel Caroli M. aeuo antiquiorem, vel ab Haraldo, Danorum Rege, profectam esse existimemus. Conring. *de Orig. Iur. Germ. Cap. XII.* Lex Saxonum quando scripta.

* Quamuis enim ante bella Caroli M. cum Saxonibus gesta, Christianae religionis scintillae quaedam in Saxonia emicuissent, ceu patet ex Venant. Fortun. *Lib. III. Carm.* 9. & *vita S. Faronis Episcopi Meldensis MSC. Cap. LXXVI.* ex qua excerpta edidit Leibnit. *Script. rer. Brunsuic. Tom. I. p.* 63. id tamen de paucis hominibus, qui in Gallicano littore piraticae caussa consederant, intelligendum videtur, non de vniuersa gente, quae ad Caroli M. tempora auitam superstitionem & armis tuebatur, neque adeo patiebatur ecclesias vel templa Christianorum apud sese exstare.

§. XXXV.

Videtur tamen non nisi fragmentum istius legis An integra ad nos

peruenerit. gis ad nos peruenisse. Multa enim, quae veteres ex lege Saxonum citant, in hac nostra desiderantur, v. g. lex de matrimonio impari nobilis & plebeiae sub mortis supplicio vetito, Eginard. *apud Adam. Brem. I, 5.* de traditionibus digito firmandis, *Diplom. Liemari apud* Lindenbrog. *Script. Rer. Septentr. p.* 147. de eo, qui fines alienos inuaserit, capitis damnando. Lamb. Schaffnab. *Chron. p.* 196. Accedit quod quum *crudelissimam Saxonum legem* vocet Wippo *in vita Conradi p.* 430. in hac superstite nihil crudelitatis reperiatur, nisi crudelem etiam dicere velis Nemesin Carolinam, quae aeque, ac lex Saxonica, fures capite plecti iubet. Esse tamen in illa fragmenta genuina ac vetusta, aliis sane argumentis satis demonstrari potest *.

* Prouocat enim ad legem nostram ipse Carolus M. *Capitul. de partib. Sax.* §. *XXXII.* vbi ait: *De periuriis secundum legem Saxonum sit.* Atqui hoc caput hodienum habemus in *lege Sax. II,* 8. *&* 9. *Qui sciens peierauerit, capite puniatur, qui nesciens peierauerit, manum suam redimat auctor sacramenti.*

§. XXXVI.

Capitularia Caroli M. de Saxonibus. Nec in eo adquieuit Caroli M. sollicitudo. Quum enim gens Saxonum, quamuis publica professione Christianis accessisset, adhuc tamen auitas superstitiones priuatim mordicus teneret *: legi illi patriae nonnulla adstruxit, quae rudem illam gentem saltim poenarum metu in officio continerent. Eo enim pertinent CAPITVLATIO DE PARTIBVS SAXONIAE incerti anni, & CAPITVLARE

LARE SAXONVM anno erae Christianae DCCXCVII. in Comitiis Aquisgranensibus promulgatum, quae inuenta in bibliotheca Vaticana a litteratissimo principe, Ferdinando Furstenbergio, (vid. *Monim. Paderborn. p.* 324) primum a Luca Holstenio Romae, deinde ab Hermanno Conringio Helmstadii, demum a Steph. Baluzio *Capitul. Tom. I. p.* 250. Herm. Adolph. Meinders *de statu relig. & reip. sub Car. Magn. p.* 23. *sequ.* & nouissime a viro doctissimo, Car. Guil. Gaertnero, edita sunt *Lips. MDCCXXX. 4to.*

* Argumento esse potest *Indiculus superstitionum & paganiarum*, quem eidem debemus Principi Ferdinando, Paderbornensi Episc. *in Monim. Paderborn. p.* 308 Et notum est, in iis illustrandis multum operae insumsisse Casp. Caluoer, Herm. Adolph. Meinders, & Georg. Eccardum. Adeo vere cecinit poeta:

Quo semel est imbuta recens, seruabit odorem
Testa diu.

§. XXXVII.

Sed aliarum quoque gentium legibus, quas a Theoderico Rege Francorum eiusque successoribus in scripturam redactas diximus, noua quaedam additamenta sub Carolo M. eiusque filio, Ludouico Pio accesserunt. Ipsis enim Francorum legibus illum *paucula capitula, & ea imperfecta addidisse*, testatur Eginardus *in vita Caroli cap. XXIX.* taliaque capitula ad LEGEM SALICAM exstant apud Baluz. *Capitul. Tom. I. p.* 17. 387. 606. *Tom. II. p.* 1060. * Eiusdem generis sunt capitula, LEGI BAIVVARIORVM anno DCCLXXXVIII. adiecta

Nec non ad Leges Salicam, Baiuuariorum & Langobardorum.

C apud

apud eumdem *Tom. I. p.* 207. Denique quod ad legem LANGOBARDORVM attinet, non modo illi infertas videmus plures Caroli M. & fucceſſorum conſtitutiones, verum etiam *Capitula, addita ad Legem Langobardicam*, nec non *Capitula, excerpta ex lege Langobardorum* reperimus apud Baluz. *Tom. I. p.* 327.

* Fortaſſis & plura perierunt. Exſtat ſane charta Monaſterii Honaugienſis apud Mabillon. *Annal. Benedict. Tom. II. p.* 697. in qua Carolus *Rex Francorum, vir illuſter* profitetur, *res peregrinorum ſecundum legem Francorum proprias eſſe Regis*: ab eoque iure excipit peregrinos Scotos. Quod eſt ipſum ius Albinagii, cuius alioquin vix veſtigium in legibus Francicis reperias, vt non potuerint non quaedam earum capita periiſſe, niſi & hic per *legem Francorum* ius eorum non ſcriptum intelligere malis.

§. XXXVIII.

Capitularia Regum Francorum vniuerſalia.

In primis vero notanda ſunt ipſa CAROLI M. CAPITVLARIA, vniuerſis ciuibus praeſcripta *, id eſt ſanctiones, vel in conciliis & ſynodis, vel in comitiis regni, de eccleſia & republica factae, quarum plurimas ex variis Codicibus MSC. integras edidit Steph. Baluz. *Tom. I. p.* 189. *ſequ.* Talia deinde & Ludouicus Pius, Pippinus, Italiae Rex, Carolus Caluus, & alii Francorum Orientalium & Occidentalium Reges plura publicarunt, quae laudatus Baluzius eadem induſtria vndiquaque collegit ediditque *Tom. I. p.* 533. 541. 561. *ſequ.* Addat. Brower. *Annal. Treu. Propa-*

raſc.

rasc. Cap. X. Mabillon. *Analect. Tom. I. p.* 299.

* Quemadmodum enim communi populi consensu huiusmodi Capitularia fiebant : ita & omnes iis subscribere, eoque chirographo se ad eorum obseruantiam obstringere cogebantur. *Capit. III. a. DCCCIII. Cap. XIX. Capitul. II. a. DCCCXIII. in prooem. Capitul. Caroli Calui, tit. I.* Ex quo patet, vnde mos supersit, in imperio nostro, vt leges communes & communibus Electorum, Principum ac Ordinum suffragiis ferantur & capitularibus istis seu *recessibus* praeter Imp. & Electores & Principes quidam, nec non ex Comitibus, Praelatis & ciuitatum legatis quidam subscribant.

§. XXXIX.

Eorum collectio: ab Ansegiso facta.

Ne vero tot speciales leges conquirendae essent Francis : fuerunt, qui capitularia illa colligerent, & in certum ordinem redigerent. Collectionum illarum notissima est ANSEGISI, Abbatis siue Lobiensis, siue Fontanellensis, siue alius monasterii, tamen non Archiepiscopi Senoniensis *, Baluz. *proleg. Capit. §. XXXIX.* qui omnia Caroli M. & Ludouici Pii Capitularia eo ordine dispofuit, vt *liber primus* Caroli M. constitutiones ad rem ecclesiasticam pertinentes: *secundus* eiusdem leges ciuiles; *tertius* Ludouici leges ecclesiasticas; *quartus* eiusdem leges ciuiles, vel, vt auctor vocat, *mundanas* complectatur. Addidit auctor *adpendices tres*, quibus varia collegit Caroli M. Ludouici Pii, & Lotharii I. Imp. capitularia, quae vel ex superio-

perioribus *memoriae caussa scripta, vel non plenum explere sensum, vel geminata, vel cum aliis mixta* videbantur. Ediderunt hanc collectionem, quae anno Christi DCCCXXV. Ind. V. & XIII. imperii Ludouici Pii & Lotharii primum prodierat in lucem, (vid. Ansegis. *praefat.*) B. Rhenanus, Vitus Amerbachius, Ioach. Vadianus, Heroldus, P. Pithoeus, Iac. Sirmondus & nouissime Steph. Baluzius.

* Ansegiso, Abbati Lobiensi, hanc collectionem tribuit Sigeb. Gemblac. *in Chronic. ad annum DCCCXXVII.* Ansegiso, Archiep. Senonensi, Odorann. *in Chron. ad ann. DCCCLXXXII.* Ansegiso, Abbati Fontanellensi Baluz. *in Proleg.* §. *XXXIX.* Sed vti manifesto errant, qui auctorem faciunt Ansegisum Archiep. Senonensem: ita sunt, qui Ansegisum Abbatem Lobiensem postea Fontanellensi monasterio praefectum contendunt. Quae si probari possent, Baluzium Sigeberto facile conciliaremus. At quid opus est verbis, quum de hoc Ansegiso manifestum exstet auctoris veteris testimonium, puta Adsonis *de miraculis S. Waldaberti*, vbi inter alia refert, Ludouicum Pium abbatem Fontanellensem *Ansegisum* praefecisse *Luxoniensi* monasterio, hunc vero CAPITULA *regum Francorum, quae diuersis fuerint acta conciliis, excepisse & vno volumine contineri fecisse.* En Ansegisum, auctorem collectionis non Lobiensium, sed Luxoniensium & Fontanellensium abbatem. Facilis vero fuit Luxonii & Lobii confusio.

Nec non a Benedicto Leuita & Lothario.

§. XL.

Postea anno DCCCXLV. nouam collectionem Otgarii, Archiepiscopi Moguntini, au-

auspiciis adornauit BENEDICTVS, Leuita Moguntinus, quam Ansegisianae collectionis veluti auctarium esse voluit. Constat illa tribus libris, in quibus nec delectu, nec ordine vsus est bonus ille Leuita. His deinde nescio quo auctore accesserunt *Additionum Libri IV.* Vtraque collectio in foris Francicis haec Germaniae, illa Galliae, maximi vsus fuit: Ansegisiana tamen etiam Ludouici Pii & Caroli Calui auctoritate firmata. Vid. Steph. Baluz. *Proleg.* §. *XLVII. seq.* Conring. *de Orig. Iur. Germ. Cap. XV.* Ant. Pagi *Critic. Baron. ad ann.* 845. *n.* 17. *p.* 558 *Tom. III.* Quin ipse LOTHARIVS Imp. nouam collectionem in vsum Italorum confecit *, Baron. *Annal. Eccles. ad ann. DCCCXLVII. n.* 12. quam edidit Melch. Goldastus *in Collect. Leg. & Consuet. Germ. p.* 102.

* Errauit tamen Baronius, dum collectionem hanc Italis ex decreto *Synodi Maldensis Cap. LXXVIII.* promulgatam existimat; quo anno DCCCXLV. cautum fuerit, *vt Capitula ecclesiastica a Carolo M. Imp. & Ludouico Aug. promulgata obnixe obseruari praeciperentur.* Sed non meminit Baronius id concilium in regno Caroli Calui habitum, ac proinde nec Lotharium obstrinxisse, nec ad Italos pertinuisse. Vid. Petr. de Marca *de Concord. sacerd. & imperii Lib. II. Cap.* 12. §. 5. Ant. Pagi *Critic. Baron. ad ann.* 847. *n.* 13. *p.* 604.

§. XLI.

Iam ex his facile patet, quaenam fuerit iuris Germanici facies a Carolo M. vsque dum eius stirps apud Germanos defecit, id est ad ann. A Carolo M. ad finem stirpis ejus

in Germania leges patriae adhuc valuerunt. ann. DCCCXI. Primo enim adhuc ſingulae gentes legibus ſuis propriis vtebantur. Id quod vel inde patet, quod multo poſt ad Legem Baiuuariorum ipſe prouocat Henricus II. Rex: Adelbold. *Vit. S. Henrici Cap. X* apud Leibnit. *Tom. I. p.* 423. quodque idem Imperator eiuſque ſucceſſor Conradus Salicus Saxonum leges confirmaſſe dicuntur. Ditm. Merſeb. *V. p.* 386. *edit. Leibnit.* Wippo *in vita Conradi p.* 430. quin & Lex Alamannica pro norma fuit Conrado I. Regi Germ. in ferenda anno DCCCCXIV. ſententia. Ekkehard. *de Caſ. Mon. S. Galli Cap. I.* vt taceam, manumiſſionem, per iactum denarii ſecundum legem Salicam factam eſſe ſub Zuenteboldo, Lotharingiae Rege, cuius charta ea de re exſtat apud Buchel. *ad Hedam de Epiſc. Vltraiect. p.* 70.

§. XLII.

Necnon capitularia regum. Deinde maximae auctoritatis hoc temporis interuallo erant CAPITVLARIA Caroli M. & Ludouici Pii, quod ſolide demonſtrauit Herm. Conring. *de Orig. Iur. Germ. Cap. XVII. p.* 94. *ſequ.* Ad ea enim prouocant patres Concilii Moguntini anno DCCCLII. *Cap. XVI.* itemque Synodi Colonienſis ſub Carolo Craſſo habitae *Cap. III.* Concilii Moguntini anno DCCCLXXXVIII. *Cap. XXI. & XXIII.* indicio ſatis luculento, toto illo tempore ſancta adhuc Germanis fuiſſe illa Regum Francorum capitularia *.

* Patres enim concilii Moguntini anno 852. vrgent, *pauperes liberos non eſſe ſaepius banniendos ad placita, niſi ſicut in* DOMINICO CA-

CAPITVLARI, *olim facto praecipiatur.* Non ergo solum citant CAPITVLARIA, tamquam leges quasdam veteres, sed & eas non obseruari, & pauperes contra illas leges publicas opprimi, conqueruntur. Quo vero, quaeso, colore id fecissent, si eorum capitularium, tamquam legum obsoletarum nulla superfuisset auctoritas?

§. XLIII.

Et si quas alias nouas leges tulerunt Caroli successores.

Praeterea nullum est dubium, quin nouas subinde leges tulerint Ludouicus Germanicus, eiusque posteri: quamuis eae, quas edidit Goldastus *Tomo I. Constit. Imp. p.* 274. non ex chartis authenticis, sed ex Auentini annalibus, Legibusque Langobardicis, desumtae videantur. Omnium celeberrima tamen est constitutio de expeditione Romana, CAROLO Crasso vulgo tributa, a multis reiecta, criticisque stricturis confossa. Sed quum, qui plurimum illi constitutioni tribuunt, eam non a Carolo Crasso, sed Conrado Salico, profectam existiment *, non est sane, quod hic illi immoremur.

* Videnda, quae de ea disputarunt Marqu. Freherus, Rittershusius, Schurzfleischius, Ill. de Ludewig, Gebauerus, nec non etiam olim Conring. *de Orig. Iur. Germ. Cap. XVII. p.* 89. Retulit mihi nuper amicissimus, & discipulorum meorum optimus, Io. Guil. Hofmannus, in manus suas incidisse ipsam chartam authenticam, quam olim cum Rittershusio communicauit Marcus Velserus, & se illius ope plura, quae editores praeteruiderint, quaeque ad constitutionis istius veram aetatem atque originem pertineant, obseruasse,

adfirmauit, quae se vna cum aliis obseruationibus suis editurum promittebat. Sed eheu vitae breuitas vetuit ingenii paene stupendi virum spes inchoare longas. Euanuit illa spes, Hofmanno meo sub finem superioris anni properantibus fatis exstincto.

§. XLIV.

An et iuris Romani aliquis vsus fuerit.

Quaeri posset, an non & iuri Romano in Germania tum locus fuerit? Responsum cape. Quum Franci iis tantum iuris Romani vsum concederent, qui illi iam antea adsueuerant: (§. XVIII.) toto hoc tempore in Gallia non exoleuisse iuris Rom. vsum, satis adparet ex Hincmar. *Opusc. XVI, 5. Tom. II. p. 225. Opusc. LV. T. II. p.* 440. 509. 587. 739. vt iam non dicamus de conciliis Gallicanis & Iuonis Carnutensis Decreto, in quibus ad leges Romanas, etiam Iustinianeas, & e *Pandectis* depromtas, saepissime prouocatur. Add. Strauch. *Amoen. Iur. Can. ecl. II. Cap. VII. p.* 33. Id vero de Germanis dici non potest, quippe quos numquam Romani in prouinciae formam ita redegerant, vt stabile ibi esset eorum imperium. Hinc consequens est, vt iuris Romani vsum nec desiderarint vmquam, nec habuerint. Interim quum Capitularia apud eos maximae fuisse auctoritatis, fassi simus (§. XLII.) in iis vero paucula ex iure Romano depromta sint *: eatenus dici potest, aliqua ex eo iure profecta tum quoque in Germania locum habuisse.

* In ipsis Ludouici Pii *Capitularibus addit. IV. §.* 102. ius Romanum vocatur *omnium huma-*

na-

narum mater legum, adeoque non mirum eſt, quaedam ex illo in vſus ſuos conuertiſſe Francorum Reges. Pauca tamen illa eſſe, & vix alicuius momenti, ipſorum Capitularium lectio vnumquemque conuincet, vt paullo latius ſcripſiſſe videatur V. C. Burc. Gotth. Struuius *Hiſt. Iur. VI,* 11. *p.* 435. *Fontes horum capitularium ipſas fuiſſe leges Romanas, ex eo potiſſimum patet, quod lex Romana omnium humanarum legum mater dicatur.* Neque enim id elogium nos conuincit, omnia vel pleraque ex iure Romano depromſiſſe Francorum Reges.

§. XLV.

Eadem omnia ab exſtincta apud Germanos ſtirpe Carolingica, vſque ad Saxonicae familiae interitum, obtinuiſſe videntur. Nam tunc quoque ſingulos Germaniae populos veteres ſuas leges, quas Reges Francici ſcriptas promulgarant, ſequutos eſſe, ex iis, quae ſupra (§. XLI.) obſeruauimus, & obſeruabimus paullo poſt, colligitur *: idque innuere videtur Wittich. *Annal. II. p.* 21. *ſeq.* dum *leges diuinas & humanas auctorali vigore* Ottonis M. *polluiſſe*, & *coniuratos ſecundum leges meritas luiſſe poenas* ſcribit. Vid. Hert. *de Conſult. legib. & iudic. in ſpec. Rom. Germ. Imp. rebuſp.* §. *XII. p.* 410. Accedit, quod ad LEGEM SAXONICAM in chartis ſuis ſe referunt anno DCCCCLII. Otto M. apud Stangefol. *Annal. Weſtph. II. p.* 185. multoque poſt anno DCCCCXCVII. Otto III. apud eumdem *p.* 203.

Sub Saxonicis Imp. legibus patriis adhuc vixerunt gentes Germanicae.

* Idem & inde patet, quod Legem Salicam, Langobardicamque ſuis additionibus auxerunt Otto I. & Henricus II. Imperatores, quas edi-

edidit ex vetusto codice Ge. Eccardus *ad Leg. Salic. p.* 198. *sequ.* Quin in his ipsis additionibus Otto I. Imp. anno DCCCCLII. se refert ad *capitularium praecedentium regum instituta*, in comitiis Francofurtanis *coram posita*. Vid. Eccard. *ibid. p.* 198.

§. XLVI.

Lex Sax. tamen aucta ab Haraldo Rege Daniae.

Quod tamen ad LEGEM SAXONICAM & FRISICAM *, attinet, eam Ottonis II. temporibus non parum vel immutauerat vel auxerat HARALDVS, Rex Daniae, qui tum transalbinas proximasque regiones inuaserat, & tum his, tum Fresonum genti, leges & iura constituere coeperat. Referunt hoc Adam. Brem. *Hist. II*, 19. Helmold. *Chron. Slau. I*, 15. qui addunt, gentes istas leges Haraldinas *pro tanti auctoritate viri adhuc hodie seruare contendere*. Sed harum additionum hodie nihil exstat.

* Sane & Frisonibus leges datas esse ab Haraldo, refert Alb. Stadens. *ad ann.* 984. Sed id intelligendum videtur de Frisiis vel Fresonibus transalbinis, qui & hodie chersonesi Cimbricae littora adcolunt. Ad reliquos enim Frisios eius pertigisse imperium, nemo veterum obseruauit. Immo ne Pontanus quidem in *Hist. Dan. Lib. V. p.* 196. vbi locum Alberti Stadensis adducit, quidquam de eius imperio in Frisios dixit.

§. XLVII.

Capitularium etiam vsus aliquis.

Quid? quod ne CAPITULARIVM quidem vsus circa haec tempora exoleuisse in Germania videatur. Auctorem enim habemus Continuatorem Reginon. *ad ann. DCCCCLII.*

con-

constitutum esse in Francofurth a Rege gloriosissimo, Ottone, anno illius XV. consentientibus Episcopis, comitibus, aliisque fidelibus compluribus, canonum sanctorumque patrum auctoritate, nec non CAPITVLARIVM praecedentium institutis coram positis *. His ipsis tamen temporibus paullatim ab vsu recessisse illa regum Francorum capitularia, suspicatur Baluz. *in proleg.* §. 1.

* Eadem verba in ipsis illis additionibus legis Salicae, a Ge. Eccardo p. 198. editis reperiuntur, vt adeo illas tum in manu illius Continuatoris fuisse verosimile sit. Quod insigne est γνησιότητος harum additionum argumentum.

§. XLVIII.

Accesserunt & hoc temporis interuallo variae leges nouae, a Regibus & Imperatoribus, vel missis in suffragia ordinibus, vel commissis campionibus, quos vocabant, latae. Ita sane in comitiis Stelensibus Otto M. interpretatione authentica decidit quaestionem iuris Germanici, *num nepotes cum filiis ad hereditatem simul admittendi sint, nec ne* *? Rem enim Otto M. inter gladiatores discerni iussit, vicitque pars, quae filios filiorum computabat inter filios, & hinc lege perpetua firmatum, vt aequaliter cum patruis vel auunculis hereditatem diuiderent. Wittich. Saxo *Annal. II. p.* 644. Sigeb. Gemblac. ad ann. DCCCCXLII. Plures alias Ottonum leges collegit Goldast. *Constit. Imp. Tomo vno p.* 215. *sequ. p.* 225. *sequ. Tom. III. p.* 303. *sequ.* & *p.* 309. *sequ.*

Leges nouae sub Ottonibus latae.

* Quum

* Quum de iure repraesentationis nepotibus concedendo tum ambigerent Romani: eo minus mirandum, Saxones illud numquam concedere voluisse fratrum sororumue liberis, quin sibi ius patrium reseruasse, quum in comitiis aliud lege publica statueretur. Qua de re alibi. Iam id obseruo, in Geldria id ius repraesentationis anno demum DLX. inuectum esse, Pontan. *Hist. Geldr. Lib. XIV. p.* 882.

§. XLIX.

An & iuris Romani vsus?

Iuris Romani hoc saeculo in Germania nec vola nec vestigium adparet: quamuis eo subinde vterentur Reges & Imperatores, si quando Italis, & maxime Langobardis, leges praescriberent. Exstat sane in *Leg. Langob. II*, 47, 11. Henrici Imp. constitutio, de iureiurando calumniae clericis remittendo, in qua constitutio D. Marci, (vel Marciani potius, *l.* 25. *C. de episc.*) Iustiniani sanctio, & legis periti, ab Imperatore in consilium adhibiti, memorantur.

§. L.

Origo iuris Canonici in Germania.

At certius est, his temporibus paullatim iuris Canonici auctoritatem permagnam esse coepisse in Germania. Quemadmodum enim paullo ante haec tempora circa annum DCCCCVI. Regino Prumiensis in Regno Lotharingico iussu Ratbodi Archiep. Treuerensis, *de disciplina ecclesiastica libros II.* ex Canonibus antiquis decretisque pontificum compilauerat, quos post Ioach. Hildebrandum Helmstadiensem iterum edidit Steph. Ba-

Baluzius 1671. ita paullo poſt ſub initium ſaeculi XI. ſcripto *magno canonum volumine*, ex iisdem, at inquinatioribus aliquanto fontibus, ius eccleſiaſticum deriuauit BVRCHARDVS, Wormatienſis epiſcopus. Sigeb. Gembl. *de Script. eccleſ. Cap. CXLI. & ſequ.* & in *Chron. ad ann. MVIII.* Chron. Wormat. *Cap. XIII.* apud Illuſtr. de Ludewig Reliqu. MSSC. *Tom. II. p. 55.* Prodiit hoc opus *Col. anno MDXLVIII. & Pariſ. MDL. fol.* tantamque ſenſim auctoritatem obtinuit, vt non modo Sigeb. Gemblac. *d. Cap. CXLI. ex eo adhuc* ſuo tempore *omnium conciliorum decreta auctorizari*, ſcribat, ſed & apud vulgus canoniſtarum multo poſt mos inualuerit, vt regulas iuris, omni exceptione maiores, & vſu fori probatas, BROCARDICA, quaſi *Burchardica* adpellarent*.

* Talia *Brocardica* primus ſcripſit DAMASVS, vetus iuris canonici Doctor, quae deinde recognita, & ex MSCIS exemplaribus edita ſunt *Colon.* 1564. Ex praefatione haec decerpſit Strauch. *Amoenit. iur. Can. ecl. VI. cap. VI. p.* 112. BVRCHARDICA *inſcribuntur, a Burchardo Epiſcopo Wormatienſi, qui primus ea tempeſtate coepit ius pontificium ad generales quasdam theſes reuocare. Ex Gallis atque Italis plerique, originationem verbi ignorantes, corrupte Brocardum & Brocardicum adpellant.* Neſcio ergo, quid ſibi velit Alciat. *ad l. 99. D. de Verb. oblig.* ſcribens, BROCARDICA dici *materiam, quae ſit contrariarum opinionum rationibus inuoluta.*

§. LI.

Supereſt, vt qualis ab Henrici II. Regis Sub Imperato-

ac

ribus Franconicis leges patriae in vſu.

ac Imp. obitu ad Lotharium Saxonem vsque iuris Romani fuerit facies paucis oſtendamus. Leges patrias SAXONVM, ALAMANNORVM, BAIVVARIORVM, etiam ſub his conſtanter viguiſſe, dubio videtur carere. Leges enim SAXONVM firmaſſe Conradum Salicum, ſupra ex Wippone oſtendimus. (§. XLI.) Ad legem etiam SALICAM in regno Burgundico anno MIX. viuere ſe profitetur Otho Comes, Arduini, Regis Italiae filius, apud Guichenon. *Biblioth. Sebuſ. Cent. II. n. 3. p.* 188. Vt iam non dicam Guilielmum Marchionem in alia charta anno MCLVI. profiteri, ſe viuere lege Salica, quemadmodum eius coniux, Iulita, Leopoldi Auſtriaci filia ſe *lege Alamannorum* viuere ait. Ibid. *Cent. I. n. 99. p.* 170. Quae charta, quamuis ad Burgundiam pertineat, ſatis tamen euincit, illo tempore Auſtriam *legem Alamannicam* coluiſſe, & Iulitam more iſtorum temporum, nuptam quoque retinuiſſe *.

* Aliquando tamen feminae nuptae ſe legibus, quibus mariti viuebant, vltro ſubiicere non dubitabant. Mathildis Dux, initio viuebat lege Langobardica, at in gratiam mariti, Gottfridi Lotharingici transierat ad legem Salicam. Franc. Mar. Florentin. *Memor. Mathild. Lib. III. p.* 105. vbi in diplomate Lucenſi Epiſcopo dato ita loquitur: *Quia ego, qui ſupra* MATILDA, *marchioniſſa, profeſſa ſum ex natione mea LEGEM viuere videor LANGOBARDORVM: ſed nunc modo pro parte ſupraſcripti Gottifridi, qui fuit viro meo, LEGEM viuere videor SALIGAM.*

§. LII.

§. LII.

Quemadmodum vero hoc temporis interuallo nulla amplius fit mentio Capitularium Regum Francorum: ita tanto frequentius nouas leges tulerunt Imperatores & Reges. De Conrado ſane II. Martinus Polonus *in Chronico Cap. XCIV. Hic*, inquit, *multas leges condidit*. Et exſtant quaedam eius conſtitutiones non modo in *Leg. Langob. III*, 8, 4. ſed & *II. F. 9. §. vlt. & II. F.* 34 & 40. (quamuis eae ad Italiae regnum potius, quam ad Germaniam, pertinere videantur) & apud Goldaſt. *Conſt. Imp. Tom. III. p.* 312. Eidem celeberrimam conſtitutionem de expeditione Romana vindicant Schilterus, *ad Ius Feud. Alam. VIII*, 11. Schurzfleiſchius *Diſſ. de Conrado Imp. Aug. eiusque dipl quod de exped. Rom. inſcribitur. Wittenb. MDCCII.* & nouiſſime V. C. Ge. Chriſt. Gebauerus *in Adpend. ad Schilt. Inſt. Iur. Feud. Lipſ.* 1728. 8. Attamen ne ſic quidem ſuſpicione omni carere videtur conſtitutio illa, quae tot aliorum virorum doctorum cenſuras, ex quo lucem vidit, experta eſt *. Editiones eius recenſet laudatus Gebauer. *in Praef. p.* 196. *ſeq.*

Multae etiam leges nouae conditae a Conrado Salico.

* Quum enim omnes, qui illam adhuc vindicare Conrado II. conati ſunt, fateantur, eam ſolius Velſerianae membranae fide niti, in hac autem initium & finem a mala manu eſſe: ecquis fide ſua nos iubebit credere, reliqua omnia integra, ac ſincera eſſe? Qui nobis titulo & ſubſcriptione illuſit, an eum in reliquis bona fide agere voluiſſe credibile eſt?

§. LIII.

§. LIII.

Eiusque successoribus.

Sic & Henrici III. constitutionem de veneficiis protulit Goldastus *Const. Imp. Tom. III.* p. 312. qui *ibidem & Tomo vnico* p. 252. etiam Henrici IV. & V. quasdam edidit. Sed quum non vbique satis ἀκριβῶς genuina a falsis distinxerit vir ceteroquin diligentissimus *: de his similibusque iurisprudentiae publicae priuataeque monimentis, quae ex Goldasti scriniis prodierunt, paullo amplius videtur deliberandum.

* Dissimulare id non potuit eius encomiastes Io. Christ. Senckenberg *in vita Goldasti, eius scriptoribus rerum Alam. praemissa* §. XL. vbi: *Iusto confidentior*, inquit, *noster erat, si quid verisimile habebat, sua aliis pro veritatibus, immo pro antiquorum sententiis obtrudens. Scatent id genus rebus scripta eius, nec solus ei* Gretserus *id obiecit.* —— —— *Sane nonnullos id ei exprobrantes apud* Io. Alb. Fabric. *Biblioth.* p. 252. *videas: id ipsum legas in* τῦ πάνυ Conringii *de Orig. Iur. Germ. Cap. XVIII. p. 99. & saepius: nec non in* Wendelini *legibus Salicis inter Opuscula Chiffletiana p. 61. & alibi.* Hactenus Senckenbergius.

§. LIV.

An & iuris Romani aliquis vsus?

Iuris Romani ne hoc quidem tempore vllam inter Germanos mentionem fieri animaduertimus, quamuis eius vestigia nobis videamur anxie quaesiuisse. Video quidem, in ferali illo certamine, quod inter Gregorium P. P. VII. & Henricum IV. intercessit, aliquando ad ius Romanum esse prouocatum, sed ab Italo, Venerico nimirum Vercellensi,

in

in libro *de vnitate Eccles. conseru. p. 16. edit. Schardii*: at in Germanorum scriptis, inter quae Leodiensium *Epistolam apologeticam*, Walrami Numburgensis Episcopi *librum de inuestitura*, aliaque eorum temporum opuscula a Goldasto in Apol. pro Henrico IV. edita euolui, tale quid reperire me nondum potuisse, fateor.

CAP. III.

DE STATV IVRIS GERMANICI A LOTHARIO IMP. AD TEMPORA, QVIBVS IN GERMANIA ACADEMIAE INSTITVTAE.

§. LV.

Quamuis fabulam, quae circumfertur de iure Romano, iussu Lotharii III. Imp. in foris & academiis recepto *, adeo profligarit Herm. Conringius *de Orig. Iur. German. Cap. XXI. sequ.* vt verbum addere pigeat: verissimum tamen est, ex eo tempore aliam paullatim factam esse iuris Germanici faciem, & ius Romanum, quod in vniuersa paene Europa adeo inualuerat, vt miraretur orbis, se tam cito factum esse Romanum, etiam in Germania lacertos mouere coepisse.

A Lotharii III. Imp. temporibus magna iuris in Germania commutatio facta est.

* Semper enim & ante Lotharium vsum aliquem iuris Romani superfuisse in Italia, pluribus potest testimoniis demonstrari. Nos vnico rem conficiemus. Imperio Lotharius potitus est anno MCXXV. mense Septembre eius anni coronatus a Fridrico Archiep. Coloniensi.

 Al-

Alberic. *in Chron. ad ann.* 1125. res vero Italicas demum ab anno MCXXXII. constituere coepit, Chron. Bigaug. *ad ann.* 1133. Codex porro Pandectarum Amalphi repertus fertur anno MCXXXVII. Iam vero anno MXCVIII. Vmbertus comes Sabaudiae apud Vghell. *Ital. Sacr. Tom. IV. p.* 1458. *viuere se* profitetur LEGE ROMANA.

§. LVI.

Ab eo tempore in vniuersam fere Europam cultiorem ius Rom. penetrauit.

Quum enim ab eo tempore, vt supra ostendimus, iuris Iustinianei studium Bononiae quam maxime ferueret *, & ex vniuerso cultiore orbe iuuenes, tamquam ad mercatum sapientiae ciuilis, eo confluerent: reduces in suam quique patriam, & summis in toga dignitatibus aucti, tantum iuri Romano auctoritatis conciliarunt, vt illo passim tamquam subsidiario vterentur, ipsaque instrumenta sua ad eius iuris regulas anxia diligentia componerent.

* Obseruauit hoc Conradus Abb. Vrspergens. *in Chron. p.* 291. *Eisdem*, inquiens, *temporibus dominus Wernerius libros legum, qui dudum neglecti fuerant, nec quisquam in iis studuerat, ad petitionem Mathildae comitissae renouauit.* Si ergo non priuata, sed publica auctoritate ius professus est Irnerius, id saltim non iussu Lotharii, sed Mathildae auspiciis factum est. Atqui Mathilda iam anno MCXV. decesserat, decem annos ante, quam ad imperium adspirasset Lotharius. Ergo prius floruit Bononiae iurisprudentiae Rom. studium, quam Lotharius imperauit.

§. LVII.

Veluti in Angliam.

Sane Seldenus *in Diss. ad Flet. Cap. VII.* §. 11.

11. *sequ.* praeclare ostendit, eodem tempore, quo Bononiae reflorescere coeperint studia iuris, non modo *Codicem Theodosianum*, sed mutilum, vna cum *Nouellis* Theodosii, Caii *Institutionibus* & Paulli *Sententiis* in Anglia edidisse Guilielmum Malmesburiensem: sed & non multo post regnante Stephano, Theobaldum, primatem, *Iustinianeum corpus* eo transuehendum curasse. Ioann. Sarisb. *in Policrat. VIII*, 22. Id deinde publice ibi cum applausu exposuit Rogerius Vacarius, gente Langobardus, coaeuus Irnerio, Martino, Bulgaro ICtis, & postea Abbas Beccensis, sed edicto demum regio Stephani, teste eodem Io. Sarisb. & Rog. Baconio, prohibitus. Nihilominus tamen *Deo faciente*, vt Sarisberiensis verbis vtamur, *eo magis virtus legis inualuit, quo eam amplius nitebatur impietas infirmare* *.

* A Stephani regis temporibus, qui anno MCLIV. decessit, diutissime iuris Romani vsum in Anglia viguisse, & sub Eduardi demum III. Regis initia, id est, circa annum MCCCXXVII. euanuisse, toto Capite VIII. Dissertationis ad Fletam solide demonstrat Seldenus; *p.* 1093. *Vol. II. Op.* vt dici possit, prius, quam plerasque alias gentes Europaeas, & recepisse ius Romanum Anglos, & eidem nuncium misisse.

§. LVIII.

Paullo post & in Galliam penetrauit Romana iurisprudentia. PLACENTINVM enim in Monte Pessulano ius docuisse, testis In Galliam.

est Pancirol. *de Clar. Leg. Interpr. II*, 20. Et hinc iam a saeculo duodecimo haut pauca, in Aquitania saltim & Narbonensi prouincia, exstant iuris Romani vestigia, quae accurate suo more consectatus est vir doctissimus, M. Ant. Dominicus *de praerog. allod. XX*, 1. Circa ea sane tempora Petrus, Comes Melgoriensis, in charta profitetur: *Si quis autem heredum aut successorum meorum contra hanc donationis & confirmationis auctoritatem insurgere praesumtuose, & obuiare, quod absit, attentauerit, non valeat vindicare, quod iniuste repetit, & persoluat mulctam, quam SANCTA LEX ROMANA per Theodosium Arcadium & Honorium promulgata decreuit.* Vbi donatorem in animo habuisse, *l.* 34. *C. Theod. de Episcop. & Cler.* res ipsa docet. Et apud Guil. Briton. *Philippid. II. v.* 45. *sequ.* anno MCLXXXIV. ita inter se, allegatis iuris Romani rationibus, contendunt Philippus Rex Franciae & Flandriae Comes *, vt ad *v.* 55. notet Barthius *p.* 91. *Vides iuris ciuilis non ignaros, quod tum per scholas iam regnabat.*

* Sunt sane memorabilia haec vtriusque argumenta, quae, quia Guillermus ille non est in omnium manibus, paucis excerpere iuuabit. Comes primo vrget, patrem sibi castra donasse, quae iam Rex repetat, atque inde colligit, se in iis ius in re consequutum. Hinc *v.* 40.

His veris titulis mihi ius adquiritur in re,
Quam repetis.

Deinde addit, se possessorem ne edere quidem titulum teneri, tamdiu rem habiturum, quamdiu Rex illam suam esse, nondum proba-

bauerit. §. 4. *Inst. de interd.* Eo pertinent *v.* 45. *sequ.*

Esto, quod nullum ius sit mihi rebus in istis,
Vt loquar absque meae praeiudicio rationis:
POSSIDEO *tamen haec per teque tuumque parentem,*
Iusque mihi defendit in his possessio sola.
Nam possessorem compelli dicere, quo rem
Possideat titulo, nimis inciuile videtur.

Praeterea se iam res illas vsucepisse, contendit, *v* 52. *& sequ.*

Quum res a dominis licite data sit mihi veris.
Sic BONA *nempe* FIDES, TITULUS *sic* IUSTUS *ab omni*
Excusat culpa nostri fundamina iuris.

Denique nec id omittit, neminem sine facto & culpa sua dominium amittere debere, *v.* 55. *sequ.*

Nec tibi ius nescire licet, quo nemo sibi rem,
Iuste collatam, sine culpa amittere debet.

Sic & rex comiti ex iure Romano obvertit exceptiones varias e. g. possidere comitem precario: *v.* 60. *sequ.* se quidem illi diploma dedisse, sed adhuc minorennem: *v.* 63. *sequ.* Quin enarrata postea ipsius Comitis, rem donatam donatario propter donatoris minorennitatem abiudicantis, sententia, ad partes vocat edictum: QVOD QVISQVE IVRIS IN ALTERVM. *v.* 78. *seq.*

Vis aliis aliud, aliud tibi dicere iuris?
Absit: quam tuleris, legem patiaris, oportet.

Quis sibi audire videatur regem & comitem, ac non potius binos caussidicos, ex iure Romano inter se disceptantes? Ad idem edictum triennio ante prouocare videmus Matth. Paris. *ad ann.* 1181. *Quod quisque iuris in alterum statuerit, vti debet eodem.* Adeo iam eo tempore aulae curiaeque personabant huiusmodi iuris ciuilis Romani regulis.

§. LIX.

In Burgundiam & Hispaniam.

Ex Gallia facile id ius in Burgundiam, iuris Germanici regnum, penetrauit. Id quod maxime patet ex Guichenonii *Bibliotheca Sebusiana*, in qua iam hoc saeculo occurrunt diplomata, iuris ciuilis Justiniani gemmulis distincta. Quale est illud *Cent. I. n.* 81. Friderici I. Imp. anno MCLVII. conscriptum, in quo mentio fit *meri & mixti imperii*, *conditorum testamentorum*, *heredum institutorum*, *dotis constitutae*, *legati facti*, & similium, quae ex iure Romano esse, nemo non videt. Quin & Hispanis eodem tempore innotuisse videntur leges Romanae *, quippe saeculo insequente XIII. iis tam familiares, vt Alphonsus X. Castiliae Rex, conficiens legum Corpus, quod PARTITAS Hispani vocant, permulta ex iure Romano desumserit. Arth. Duck. *de vsu & auctor. iur. Rom. II*, 7.

* Immo multo prius ipso saeculo XI. si fides Hispanis scriptoribus. Nam de Sanctio IV. Arragonensium Rege, qui Ramiro I. anno MLXVII. successit, scribit Mariana *de reb. Hisp. Lib. IX. Cap.* 7. *Sanctium Romani successorem memorant Gothicas leges abrogasse, Barcinonis exemplo scilicet: sanxisse* CAESAREAS, *& secundum eas populis iura dari.* Add. Herm. Conring. *de Orig. Iur. Germ. Cap. III.*

§. LX.

Cur & Germanis adriserit?

Non mirum ergo, si sensim etiam in Germaniam nostram viam sibi muniuit ius Romanum, tanto vbique plausu receptum. Nam & in ea legum Doctores & iuris periti ad sum-

ſummas in eccleſia, aulis & foris dignitates adſpirabant, & Imperatores ac Reges ipſi, a Pontificibus Romanis exagitati, fauebant iureconſultis, in quibus ſibi haut parum praeſidii poſitum exiſtimabant, aduerſus Pontificum iniurias, & ipſa denique conſilia Pontificum Rom. ius canonicum obtrudentium regnis ac rebuſp. Chriſtianis, non felicius turbari poſſe videbantur, quam ſi iura Romana ciuilia in foris ac gymnaſiis dominarentur *.

* Quanti tum fieri coeperint iuriſperiti, vel inde patet, quod in Henrici VI. Imp. laudibus poneretur, *quod fuerit dotibus inſignitus ſcientiae liberalis, & floribus eloquentiae redimitus, & eruditus Apoſtolicis inſtitutis & legibus Imperatoriae majeſtatis.* Alberic. Monach. *in Chron. ad ann. MCLXXXV.* quodque Bertholdo anno MCLXXIX. ad Archiepiſcopatum Bremenſem euecto, praecipue profuerit *decretorum legumque peritia*: Anon. *Hiſt. Epiſc. Brem. p.* 94. Fridricum porro Imp. ſibi quam maxime conciliare ſtuduiſſe ICtos, ſatis patet ex illius Imp. oratione apud Radeuic. *in vita Fridrici I. II,* 3. & ex iis, quae de dominio mundi cum Bulgaro & Martino colloquutus eſt apud Ottonem & Acerbum Moren. *de Reb. Laudenſ. ad ann. MCLVIII.* apud Leibnit. *Script. Rer. Brunsuic. T. I. p.* 818. vbi etiam in iura regalia Imperatorem per magiſtros Bononienſes & iudices vniuerſarum Lombardiae ciuitatum inquiſiuiſſe, legimus.

§. LXI.

Gliſcente enim iuris Romani vſu, DECRETVM, ſeu CONCORDIAM DISCORDANTIVM CANONVM, circa annum MCLII. ex Dionyſio Exiguo, Iſidoro, Iuone, Decreti origo.

ne, Burchardo, aliisque canonum collectoribus, compilauit GRATIANVS, patria Clusinus, non Romanae ecclesiae Cardinalis, quod visum Alberico Monacho *in Chron. ad ann. MCXLVI.* sed monachus Benedictinus Classensis, qui, vt eo commodius hunc laborem exantlaret, Bononiam in monasterium S. Felicis secesserat *. Chiflet. *Diss. apolog. Cap. V*, 4. Pancirol. *de Clar. Leg. interpr. III*, 2. Ger. Mastricht *Hist. Iur. Eccles. n.* 318. *sequ.* Huic Canonum corpori accessere variae additiones, quae PALEAE canonistis vocantur, quas diuersis temporibus primum exemplarium adscriptas marginibus, postea in ipsum textum migrasse, codicum MSC. fide probarunt Pithoei fratres *in praefatione editioni suae praemissa.*

* Ibi & mortuus dicitur. Exstat sane ibi ad sacellum S. Sebastiani monimentum, cum ab aliis, tum a Val. Forstero *in Hist. iur. ciu. Lib. III. Cap.* 7. editum, recentius illud quidem, & a Io. Franc. Aldobrando anno MCCCCXCVIII. positum, sed ideo non contemnendum, quod ex vetere carie ruderibusque obruto descriptum sit. In eo dicitur *Clusinus, Caesarei iuris & Pontificii enucleator prope diuinus, monachus in martyrum Felicis & Naboris aede, vbi absolutissimum opus decretorum anno gratiae MCLI. compilarit.*

§. LXII.

Illud & Germanis & aliis gentibus

Quamuis vero privatum hoc monachi opus non eo iudicio ac cura confectum sit, vt nomen *concordiae discordantium canonum* sine rubore

bore ſuſtineat, Ziegl. *Diſſ. Praelim. ad Lancell.* §. XXXVIII. Nec a Pontifice aliquo vmquam iuris robur acceperit: nihil tamen reliqui fecerunt Pontifices, vt illud gentibus omnibus obtruderent, licet irrito aliquamdiu conatu, quum tot experimentis moniti Reges & Principes non poſſent non ſubolfacere, quid ea legiſlatione adfectet aula Romana *. Maluerunt ergo iuris Iuſtinianei ſtudia euehere, quam collum ſubmittere iugo illi Pontificis Romani duriſſimo. Selden. *in Diſſ. ad Fletam. VI, 5. p.* 1078.

obtrudere volebant Pontifices.

* Probauit hoc laudatus Seldenus inſigni loco Orderici Vitalis *Hiſt. Eccleſ. Lib. XIII. p.* 919. qui verba faciens de concilio generali ab Innocentio II. Papa anno MCXXXIX. Romae habito, illiſque qui illuc confluxerant: *Multa eis*, inquit, *Papa de priſcis Codicibus propalauit, inſignemque SACRORVM DECRETORVM TEXTVM congeſſit. Sed nimis abundans per vniuerſum orbem nequitia terrigenarum, corda contra eccleſiaſtica ſcita obdurauit. Vnde remeantibus ad ſua Magiſtris apoſtolica decreta paſſim per regna diuulgata ſunt. Sed nihil, vt manifeſto patet, oppreſſis & opem deſiderantibus profuerunt, quoniam a PRINCIPIBVS & OPTIMATIBVS REGNORVM cum ſubiectis plebibus parui penſa ſunt.* Quum vero eo tempore in lucem nondum prodiiſſet decretum Gratiani: intelligenda eſt alia Decretorum collectio, ipſius Innocentii Papae II. iuſſu confecta, niſi cum Bellarmino ſuſpicari malis, Gratianum iam ab anno MCXXVII. in adornando eo opere deſudaſſe. Potuit ergo Innocentius hoc ipſum opus licet nondum ſuis numeris abſolutum concilii patribus commendaſſe.

§. LXIII.

Hinc iuri Romano pretium ſtatutum.

Inde factum, vt iam ſaeculo XII. multoque magis inſequente in Germania paſſim prouocetur ad ius ciuile Iuſtinianeum, quamuis, quum in Epiſcoporum curiis & Decreto aliquis locus eſſet, ſimul ius canonicum non exigui vſus haberetur. Collegerunt ex variis diplomatibus & ſcriptoribus rerum Germanicarum eiusmodi formulas, Hertius *de Conſult. Leg. & Judic.* §. *XIV*. Ill. Boehmerus *in Jur. Eccleſ. Proteſt. I*, 2, 48. Struu. *Hiſt. Iur. VI*, 39. *p.* 520. *ſequ.* ex quibus patet, Germanos a ſaec. XII. actus ſuos ciuiles ad vtriuſque iuris normam componere coepiſſe. Quum vero & nobis, quantum per negotia licuit, inquirentibus talia quaedam in manus inciderint: ea cum reliquis ſecundum temporis ſeriem diſponere non pigebit, ita tamen, vt & Burgundici regni, quod tum Germanico vnitum erat, ſimul habeamus rationem.

§. LXIV.

Probatur id de ſaeculo XII.

Ex ſaeculo XII. non niſi pauca adferre licet, ſed inſignia. Anno enim MCL. apud Guichenon. *Bibl. Sebuſ. Cent. II*, 54. contrahentes renunciant *exceptioni non numeratae pecuniae*, *& non habitae*, *& omni LEGVM & CANONVM auxilio*, *ſuper hoc competenti*, *vel competituro.* Paullo poſt, anno MCLVII. in diplomate Fridrici I. Imp. mentionem fieri *meri & mixti imperii*, *conditi teſtamenti*, *heredis inſtituti*, *facti legati*, iam ſupra (§.LIX.) ex eiuſdem Guichenonii *Bibliotheca Sebuſiana*

Cent.

Cent. I, 81. oſtendimus. Anno MCLXXIX. in diſſidio Volcmari & Rudolphi, diuiſis ſuffragiis ad Archiepiſcopatum Treuerenſem euectorum, Volcmarus *ſequebatur curiam Romanam, pro eoque eſſe videbatur iuſtitia CANONUM, quum LEGISTAE pro parte Rudolphi legum iura ſtare*, contenderent. Arnold. Lubec. *Chron. Slau. III*, 10. Anno MCLXXIX. Bertholdum Archiep. Bremenſem; ac demum anno MCLXXXV. Henricum VI. Imp. a decretorum legumque peritia commendatos eſſe, iam ſupra monuimus *. (§. LX. *.)

* Addi poteſt teſtamentum vel inſtrumentum Comitis Homburgenſis Mathildis, ſcriptum anno MCLXCV. in quo monaſterio Saliuallenſi *palam, publice & expreſſe, pure & libere & ſimpliciter donatione pura, mera, valida & irreuocabili, quae dicitur INTER VIVOS* pagum *nomine Bourmont.* Addit ſub finem, ſe adhibuiſſe *Notarium publicum & teſtes ad praemiſſa vocatos ſpecialiter atque rogatos.* Calmet *Probat. Hiſt. Eccleſ. Lotharing. Tom. II. p.* 409. Quae omnia iuris Romani cautiones ſapere, nemo negauerit.

§. LXV.

Inſequens vero ſaeculum XIII. huiusmodi teſtimoniorum inſignem dat prouentum. Anno enim MCCIX. Capitulum Lugdunenſe ab eccleſia Clunianenſi ſibi ſtipulatur ſeruitutem non altius tollendi, Guichen. *Bibl. Sebuſ. Cent. II. n.* 15. Anno MCCXXIV. apud Schatenium *Annal. Paderborn. Lib. XIII.* occurrit ſententia, quae plane hodiernum litigandi mo- Itemque de ſaeculi XIII. initio.

dum

dum redolet *. Anno MCCXXXV. apud Guichen. *Cent II. n. 96.* reperimus contractum venditionis, in quo praeter alia de pretio in rem verso reperimus formulam: *Renunciantes certa scientia exceptioni minoris pretii, non numeratae pecuniae, & non habitae, & privilegio fori, & exceptioni doli, & errori in factum, & omni auxilio* LEGVM *&* CANONVM, *& omni iuri scripto & non scripto.* Qualis renunciatio, *exceptionum doli, in factum, restitutionis in integrum*, etiam anno MCCXLVI. occurrit *Cent. II*, 98. quemadmodum anno MCCXLIV. apud eumdem *Cent. I. n* 98. permutatio quaedam fit *de consilio* IVRISPERITORVM, *& amicorum.* Et apud Leibnit. *Cod. Iur. Gent. P. I. p.* 16. habetur eodem anno conditum testamentum Ioannae, Comitis Flandriae & Hannoniae, in quo *clausula codicillaris, constitutio testamentariorum, testium subscriptio & subsignatio.*

* Sic & anno MCCXXXI. Henricus, Comes Barrensis in pactis dotalibus cum Margaretha Luceburgica initis, quaedam *decernenda* esse monet *per duos* DOCTORES, nec adsensum vtriusque pactis ad hoc electos. Calmet. *Probat. Hist. Eccles. Lothar. Tom. II. p.* 446.

§. LXVI.

Eiusque fine. Talia vero & adultum iam saeculum XIII. ad finem eiusdem complura reliquit. In charta enim anni MCCLII. Rudolphus Landgrauius Alsatiae, apud Guillemann. *Habsb VI*, 4. *renunciat omni iuris subsidio* CANONICI *&* CIVILIS, *consuetudinibus, constitutionibus*

edi-

editis & edendis, & anno MCCLIX. *donationis propter nuptias*, suaeque *ad euictionem obligationis* meminit in charta apud eumdem *VI*, 2. Anno MCCLXVI. Simon, Episcopus Paderb. apud Schaten. *Lib. XI. p.* 112. prouocat ad *constitutiones* LEGALES & CANONICAS *, & anno insequente Rudolphus, Comes Tubingensis *renunciat omni iuri* CANONICO *seu* CIVILI, *in Monim. Wurtemb. de monast. Blaubeuren n. III.* Similes renunciationes insertas reperimus anno MCCLXXVI. diplomati Ducum Slauorum & Episcopi Camin. apud Rangon. *in Pomeran. Dipl. p.* 265. anno MCCLXXVIII. chartae Hermanni Comitis de Sulze, in *Monim. Wurtemb. P. I. p.* 255. anno MCCLXXX. litteris Rudolphi Regis Rom. apud Gewold. *in Antith. ad Marqu. Freher. lit. B.* anno MCCLXXXI. eiusdem diplomati apud Toelner. *in Cod. Dipl. Pal. n.* 112. *p.* 78. anno MCCLXXXIII. tabulis Capituli Ratisponensis apud Hund. *Metrop. Salisb. Tom. I. p.* 178. anno MCCXC. & MCCXCII. chartis, productis *in Deduct. Stolb. n. VII.* anno MCCXCVI. foederi inter Eduardum Regem Angliae & Guidonem, Flandriae Comitem, inito, apud Leibnit. *Cod. Iur. Gent. T. I. p.* 39. ** & denique anno MCCXCVIII. chartae apud Ill. Cancell. de Ludewig *Reliquiar. Tom. V. p.* 445.

* Eodem anno Robertus Episcopus Verdunensis apud Foppens *in Supplem. Mir. p.* 863. renunciat *priuilegio clericatus & fori, consuetudini & statuto, beneficio restitutionis in integrum, & omnibus exceptionibus generalibus & specialibus.* **An-

** Anno MCCXCVII. Fridricus Lotharingiae Dux condidit teſtamentum, plane ex iuris Romani formula, adeo vt ne ſeptem quidem teſtium rogationem & ſigilla omiſerit. Exſtat illud apud Calmet *Probat. Hiſt. Eccleſ. Lotharing. Tomo. II. p.* 546.

§. LXVII.

Iam ergo his ſaeculis ius Rom. vna cum canonico inualuit.

Et haec quidem teſtimonia, quorum multo plura, ſi otium eſſet, accumulare facile potuiſſemus, ſatis ſuperque indicant, iam ab ipſis Lotharii temporibus vtrumque ius canonicum & civile etiam in Germaniam paullatim penetraſſe, adeoque non parum falli, qui ſaeculo demum XV. illud in academias primum, ac poſtea in forum, irrupiſſe exiſtimant cum doctiſſimo Conringio *de Orig. iur. Germ. Cap. XXXII.* Nec tenuia tum eius rei initia fuerunt, vt ſibi perſuadet vir doctiſſimus: ſed certis argumentis conſtat, iam illis temporibus in ipſo foro rationem vtriusque iuris eſſe habitam *.

* Ill. enim Cancell. a Ludewig in Programm. *von Verbeſſerung des Teutſchen Lehn-Rechts p.* 14. chartam edidit, ex qua adparet, Comitem Schwartzburgicum, iudicem Auſtregalem inter Electorem Brandeburgicum & Archiep. Magdeb. electum, auditis partibus, cognitaque cauſſa, noluiſſe tamen ſententiam ferre, niſi *aduocatis prius Romani iuris peritis.*

§. LXVIII.

Multoque magis ſaeculo XIV.

Vnde non mirandum, maxima incrementa iuris ſtudium ſaeculo XIV. cepiſſe in vniverſa Germania. Tunc enim inter domeſti-

ſticos & palatinos Balduini Archiep. Treuerenſis, quem anno MCCCVIII. electum conſtat, primo ſtatim loco recenſentur LEGISTAE & CANONISTAE. *Auct. Geſt. Balduini I*, 12. Biennio ante mentio fit *actionum perſonalium, realium & mixtarum* apud Leibnit. *Cod. Iur. Gent. T. I. p.* 113. Anno MCCCXXXIII. celebratur Vdalricus de Augusta, Imperatoris ſcriba ſecretus, homo in vtroque iure peritus. Trithem. *Chron. Hirſaug. ad ann. MCCCXXXIII.* Anno ſequente chartae Humberti, Delphini Viennenſis, ſubſcribit Amblardus de Bellomonte, IVRIS CIVILIS PROFESSOR, Protonotarius Delphinatus. Guichenon. *Biblioth. Sebuſ. Cent. II*, 18. In decreto Renſenſi anno MCCCXXXVIII. de iuribus Electorum dicitur: *Haec veriſſima eſſe, conuenit inter omnes Annalium, rerum humanarum diuinarumque peritos, atque iam saepius*, VTRIVSQVE IVRIS, CAESAREI *atque* PONTIFICII, *coeleſtis theſauri teſtimoniis comprobatum eſt.* Goldaſt. *Tom III: Conſt. Imp. p* 409. Teſtamentum Henrici Ep. Lubec. anno MCCCXL. plane ad iuris Rom. formulas conditum ex chartulario Lubecenſi eruit Illuſtr. Boehmer. *Iur. Eccleſ. I*, 2, 47. *p.* 115. In charta de anno MCCCXLIII. memorantur ſubſtitutio teſtamentaria, ſtipulatio ſollemnis, donatio inter viuos, apud Guichen. *Biblioth. Sebuſ. II. n.* 22. *Emancipationis ſollemnis* Philippi, Ducis Burgundiae, exemplum eſt apud Leibnit. *Cod. Dipl. Iur. Gent. T. I. p.* 221. In Academia Viennenſi an-

no MCCCLXV. fuere *Professores iuris* CANONICI & CIVILIS. Lambec. *Bibl. Vin l. b. II*, 5. *p.* 85. 164. *sequ.* Vt iam non accumulemus innumeras formulas, quibus iuris vtriusque beneficiis annis fere singulis huius saeculi nuncium miserunt Germani nostri *.

* Tales formulas hic tantum per lancem saturam indicabimus. Occurrunt eiusmodi renunciationes, factae anno MCCCV. apud Leibnit. *Cod. dipl. Iur. Gent. T. I. p.* 113. anno MCCCVI. *in der Waldeckischen Ehren Rettung. n.* 36. *p.* 3. anno MCCCXI. & MCCCXVIII. in Chartulario Lubecensi, de quo Ill. Boehmer. *I*, 2, 47. *p.* 115. anno MCCCXIX. apud Ill. a Ludewig *Reliqu. MSC. Tom. VI. p.* 4. 6. anno MCCCXXIV. apud Schaten. *Annal. Paderb. Lib. XIII. p.* 360. anno MCCCXXVIII. apud Leibn. *T.* 1. *p.* 128. anno MCCCXXX. & MCCCXXXI. apud Ludewig *Reliqu. Tom. V. p.* 553. & 625. anno MCCCXXXVIII. & sequente apud eumdem *Tom. V. p.* 546. 548. 630. 639. 565. anno MCCCXLI. apud Leibnit. *Tom. I. p.* 154. anno MCCCLVI. apud Ludewig. *Tom. V. p.* 518. anno MCCCLXVII. in *Monim. Wurtemb. Part. I. p.* 917. anno MCCCLXXVII. apud Schaten. *Annal. Paderb. p.* 399. Nos speciminis loco adferemus renunciationem talem Stephani Palatini Com. Rheni & Ducis Bauariae, ex diplomate anno MCCCXXXVIII. scripto editoque a Gewaldo *Antith. ad Marqu. Freher. edito p.* 20. quia & Germanica est, & maxime singularis: *Ob wir oder der debeiner, dez Got nicht engeb, als khranck weren, daz wir oder ihr debeiner dawider teten, oder thuen wolden, uns dawider nit behelffen mit debeiner dispensation, absolution, relaxation, abolition, in integrum restitution, debeinerlay beneficio, wie daz*

daz genant ſey, etz khomm wanne oder wie etz khöm, etz geſchech vmb vnſer oder ander leut beth, oder daz man nennet ze Latein ex officio. Vbi quaedam ad ius ciuile, alia ad ius canonicum pertinere, vnusquisque intelligit.

§. LXIX.

Quo magis vero feruebant his saeculis iuris ciuilis ſtudia: eo magis de eccleſiaſtici incrementis ſollicitus erat Pontifex Romanus. Hinc poſt varias ISIDORI MERCATORIS, IARLANDI, ipſorumque Pontificum collectiones Gregorius PP. IX. circa annum MCCXXX. per RAYMVNDVM DE PENNA FORTI, Capellanum ſuum, compilauit DECRETALIVM libros quinque: Matth. Pariſ. *ad ann. MCCXXXV.* Io. Chifflet. *de Iur. Architect. Cap. VI.* Ziegl. *in Diſſ. praelim. ad Lancell. §. LI. ſequ.* cui poſtea anno MCCXCVIII. librum VI. eodem modo in libros V. diuiſum adiecit Bonifacius Papa VIII. Henr. Stero *in Annal. ad ann. MCCXCVII.* eumque cum ſuperioribus in fora & academias introduci iuſſit, quamuis in Gallia auctoritatem minime obtinuerit. Franc. Duaren. *praef. libri de Sacr. Eccleſ. miniſt.* Iis saeculi ſequentis anno XIII. acceſſere CLEMENTINARVM itidem libri V. a Clemente PP. V. ita adpellatae. Baluz. *de Pap. Auenion. p. 60.* & EXTRAVAGANTES tum IOANNIS PP. XXII. anno MCCCXL. tum COMMVNES, exeunte saeculo XV. collectae *. Ziegl. *Diſſ. praelim. ad Lancell. §. LVIII.*

Pontifex Decretales publicat.

* Librum ſextum Decretalium iuſſu Bonifacii

E PP.

PP. VIII. collegerunt Guill. de Mandagollo, Archiep. Ebrodunensis, Berengarius Fredo, Biterensis Episc. & Magister Richardus de Senis S. R. E. Vicecancellarius. CLEMENTINAS mortuo demum Clemente PP. V. promulgauit anno MCCCXIII. Ioannes PP. XXII. Idem Pontifex anno MCCCXXV. Extrauagantes edidit, nec tamen eas speciali rescripto ad vniuersitates misso confirmauit. Communes priuati hominis studio collectas esse post annum MCCCCLXXXIII. ex *c. 2. de reliqu. & vener. sanct.* colligitur. Vid. Nic. Frerotii *Paratitla sexti Decret. Clementinar. Extrauagant. & extrau. commun.*

§. LXX.

Germani de conseruando iure patrio laborare incipiunt.

At non tamen ideo nuncium iuribus patriis mittebant Germani, sed iuribus his peregrinis tantum vtebantur, tamquam illorum supplemento. Quin erant, qui aegre ferrent, has lacinias iuri Germanico adsui, ac proinde illud conseruare omni ope niterentur. Quo factum, vt ipsi Reges Germaniaeque ordines leges veteres in vsum reuocare, consuetudinesque litteris mandare studerent, & subinde nouas conderent, quibus obex quodammodo poneretur peregrinis istis iuribus.

§. LXXI.

Hinc veteres leges ac iura seruari iubent Impp.

Imperatores & Reges ipsos cum imperii ordinibus de conseruando iure patrio fuisse sollicitos, primo inde patet, quod his saeculis non semel publica lege cauerunt, vt iuri antiquo patrio sua constaret auctoritas. Sub Ottone enim IV. Imp. anno MCCVIII. in comitiis Francofurtanis sancitum, *vt omnia iura*

iura a Carolo M. instituta, obseruarentur, tenerenturque *. Godofred. Monach. *in Chron. ad ann. MCCVIII.* Anno MCCXXV. in comitiis Moguntinis celeberrimis, teste eodem Godofredo, *pax iurata, vetera iura stabilita, noua statuta, & Teutonico sermone in membrana scripta omnibus publicata.* Quod vetustissimum legis, patria lingua scriptae, monimentum edidit Goldast. *P. II. Reichs Satzung. p.* 17. Eodem feruore legum patriarum vsum firmatum animaduertimus a Rudolpho Habsburgico, in comitiis non solum Herbipolitanis, anno MCCLXXXVII. sed & Spirensibus anno MCCXCI. apud Lehmann. *in Chron. Spir. V*, 108.

* Nec tamen hic intelligenda videntur capitularia, sed leges Saxonibus, aliisque gentibus Germanicis a Carolo M. latae. Etiam fere in consuetudinem res abierat apud Germanos, vt quaeuis paene gens mores suos ac priuilegia Carolo M. tribueret. Exempla in iure tum prouinciali Saxonico, tum Weichbildico, itemque apud Frisios, aliasque gentes vbique occurrunt. Conring. *de Orig. Iur. Germ. Cap. XIII.* Gryphiander *de Weichbild. Cap. LIV.*

§ LXXII.

Imperatores & ordines nouas leges condunt.

Deinde ipsos Imperatores Principum consilio a Lotharii temporibus frequentius tulisse leges nouas, easque scriptas promulgasse in Imperio, satis constat. Tales fuere leges Fridrici I. feudales, de quibus Radeuic. *de Gest. Fridrici I. Imp. II*, 7. * tales eiusdem constitutiones apud Goldast. *Constit. Imp. Tom. III. p.* 330. Talis eius pax publica, in comitiis

Noribergensibus anno MCLXXXVII. publicata, de qua Abb. Vrsp. *ad ann. MCLXXXVII.* & Datt. *de pace publ. Cap. II.* §. 69. *p.* 19. Supersunt & aliquot leges Ottonis IV. apud Goldast. *Tom. III. Constit p.* 371. Fridrici II. de quibus Pfeffing. *in Vitriar. illustr. I,* 2. *p.* 67. Vt alia huius generis omittamus. Mirandum enim profecto, collectiones Recessuum imperii antiquiorem nullam exhibere, quam ex saeculo XV. in cuius rei caussas inquirit Ill. Cancell. a Ludewig *in Aur. Bullam Tom. I. p.* 15.

* In primis huc pertinet libellus de BENEFICIIS, quem dudum a Io. Hauichorstio Col. 1569. editum, tamquam ἀνέκδοτον edidit celeb. Thomasius *in Selectis Feudalibus.* De huius vero libri aetate, quae dicenda erant iam *in praefatione priori editioni praemissa p. XXII.* diximus.

§. LXXIII.

Iuraque patria in scripturam redigunt.

Denique tam certum, quam quod certissimum est, non aliam ob caussam ab his temporibus scribi coepisse tot leges prouinciales ac statuta, quam vt irruentibus in forum iuribus istis peregrinis obicem ponerent Principes ac ciuitates. Iac. Frid. Ludou. *Prooem. Spec. Sax.* §. *XII sequ.* Nec alio pertinent illa Repkouii *Lib. I. art.* 3. *Der Bapst mag kein Recht setzen, da er unser Landrecht oder Leben-Recht mit aendern oder kraencken moege*.* Eo consilio saeculo XII. ad scribendum Speculum Saxonicum EPKONEM DE REPKAV excitauit HOYERVS A FALKENSTEIN: eodem scriptum est SPECVLVM SVEVICVM,

tot-

totque ex eo tempore condita ſunt iura prouincialia & municipalia ſtatuta, vt taedioſum eſſet, eorum numerum inire.

* Paullo ante enim innoteſcere in hoc terrarum tractu coeperant Pontificum Decretales, iisque Monachi Montis Sereni prope Halam noſtram primum vſi ſunt circa annum MCCV. ad quem in *Chronico Montis Sereni p. 79. edit. Maderi* haec legimus: *Ad hoc primum tempus fratres Sereni Montis adpellationis & verborum Decretalium, eis adhuc ignotorum vſum habere coeperunt, quarum rerum praefati Tiderici electores a Bertholdo Merſeburgenſi praepoſito & Henrico, eius fratre, informati auctores fuerunt.* Qui ſane locus, notatu digniſſimus hic non fuit praetermittendus.

§. LXXIV.

Quod ad Speculum Saxonicum attinet, auctoris vtriusque aetatem nos ignorare haut patiuntur tot chartae ac diplomata, in quibus commemorantur. Teſtis enim citatur HOYERVS COMES A VALKENSTEIN anno MCCXV. apud Beckmann. *Hiſt. Anhalt. P. III. Lib. II. p.* 213. & anno MCCXIX. in Charta alia Henrici Comitis de Aſchersleue apud Leukfeld. *Antiquit Pold. p.* 288 eique iungitur HECCO vel EICO de REPKAV vel REPECHOVE. Idemque HOYERVS laudatur anno MCCXXX. MCCXXXIII. & MCCXLI. in diplomatibus quibusdam apud Ketner. *in Antiq. Quedl. p.* 219. 260. *&* 264. *& in Dipl. Quedl. p.* 254. 256. *ſeqq.* 261. 264. 266. *ſequ.* 273. 279. 332. adeoque nullum eſt dubium, quin iisdem circiter temporibus compila- Speculi Sax. auctor & aetas.

 pila-

pilatum a Repkouio ſit SPECVLVM ſeu IVS PROVINCIALE SAXONICVM *.

* Et quidem inter annum M C C X V. & M C C X X X V. Nam *Lib. I. Iur. Prou. Sax. art.* 3. mentio fit *Cap. non debet. X. de conſangu. & adfin.* quod anno MCCXV. ab Innocentio PP. III. in concilio generali latum eſt. Ergo poſt illum annum perpolitum eſſe oportet hoc ſpeculum. Deinde *Lib. III. art.* 62. enumerantur feuda imperii vexillaria, in quibus locum non inuenit Ducatus Brunsu. & Luneburgicus: qui quum anno MCCXXXV. inſtitutus ſit a Fridrico II. conſequens eſt, vt ante hunc annum opus ſuum abſoluerit. Conring. *de Orig. Iur. Germ. Cap. XXX.*

§. LXXV.

De eo iudicium.

Quamuis vero multi huius Speculi naeui ſint, multae nugae ac naeniae, maxime, vbi aut philoſophatur auctor, aut hiſtoricum agit, aut ius publicum Germanicum exponere conatur: fatendum tamen eſt, Repkouium laudabili induſtria collegiſſe iuris priuati patrii, per vniuerſam Germaniam inferiorem recepti, reliquias *. Vnde huic Epkonis induſtriae reliquos eius naeuos, ſaeculo, quo ſcripſit, proprios, facile condonamus. Quod vero & ex iure Canonico & ciuili Romano quaedam immiſcuit, (Vid. *Ius Prou. Sax. II*, 63. *I*, 37. *II*, 56.) nouo argumento eſt, iura illa peregrina iam tum Germanis haut ignota fuiſſe.

* Teſtis eſt ipſe Repkouius *in praeſ. rythm.*
Dies Recht hab ich nicht erdacht,
Es habens vor Älten auf uns bracht,
Vnſere gute Vorfahren.

Et pleraque ſane, quae in hoc Speculo traduntur

duntur legibus veterum Saxonum, Frisiorum, Angliorum, Francorum, quin & Normannorum paene gemina esse Ill. Gaertnerus in *edit. LL. Saxonic. & Frisiorum* multis exemplis ostendit. Quin & nos postea multo plura ac luculentiora huius consensus specimina dedisse videmur in *Elementis iuris Germ.*

§. LXXVI.

Ipse Repkouius fatetur, initio se hoc opus Latine scripsisse, posteaque non sine difficultate illud in linguam vernaculam transtulisse. *Praef. rhythmica Spec. Sax.* Exstat & hodie, Latinum exemplar, quod tamen non est a Repkouio, sed ab homine peregrino, & fortassis Polono, nescio quo, siquidem hic interpres, quisquis sit, ne intellexisse quidem satis videtur linguam Germanicam. Schilter. *Exerc. XVI*, 35. Authenticum hoc exemplar lingua Saxonica antiqua, qualis in Ducatu Magdeb. & vniuersa inferiori Saxonia tum fuit, scriptum est, ceu & tot codices MSCi, & editiones veteres, testantur. At demum in dialectum Misnicam illud transtulerunt WOLFGANGVS LOSS, ciuis Fribergensis, & CHRISTOPH. ZOBEL*. Codices MSSC. qui passim reperiuntur, variasque operis editiones cum cura recensuere Gryphiander, Lambecius, Werlhoffius, Hertius, Struuius, Ludouici, Gaertnerus, quas repetere hic breuitas vetat & instituti ratio. Eius editiones.

* Sed sicuti Latinus Germanicam: ita Zobelius Saxonicam dialectum non satis intellexisse videtur. Hinc saepe Saxonicum *leven*, vita verti videmus *leib*, corpus. Sic cum equus

 asthma-

asthmaticus auctori sit *hartschlegig*, Zobelius id vertit *haarschlechtig*, quasi de equo scabioso loquatur. Talia passim obseruabit, qui varios codices Saxonicos cum illa versione, maxime Zobeliana contulerit.

§. LXXVII.

Ius feudale Saxonicum.

Accessit & IVS FEVDALE SAXONICVM, quod in Codicibus MSSC. iuri prouinciali plerumque, tamquam liber quartus, adiungitur, & eidem auctori EPKONI DE REPKAV tribuitur. Eiusdem sane illud aetatis videtur, eumdemque stilum & methodum praefert, quam in Iure prouinciali obseruamus, vt nihil prohibeat, quo minus EPKONI tribuatur. De eo plura dixit Iac. Frid. Ludouici *in Proleg. Iur. Feud. Sax.* Struu. *Hist. Iur. VIII*, 16. Thomas. *Select. Feudal.* §. *IX. sequ.*

§. LXXVIII.

Ius Weichbildicum.

Recentius est ius municipale Magdeburgicum, seu WEICHBILDICVM, quod vel exeunte decimo tertio, vel sequente demum saeculo ineunte Magdeburgi videtur compilatum *, & consuetudines istius ciuitatis, sed iuris ciuilis laciniis passim deformatas, complectitur, Weichb. Art. CXIX. CXXI. CXXVIII. non tamen ita, vt Aen. Sylu. *in Europ. Cap. XXIV.* id iure vocet *ius ciuile abbreuiatum, & Saxonica lingua conscriptum.* De huius quoque iuris Weichbildici editionibus plura obseruarunt scriptores paullo ante laudati, in primis Iac. Frid. Ludouici *in Proleg. Weichb.* §. *XVI. seq.*

* In

* In Vindebonensi enim bibliotheca codices quadringentorum annorum iam superiore saeculo reperit Lambec. *de Biblioth. Vindeb. II*, 8. *p*. 831. Et ita in medum saeculum XIII. incideret huius libri origo. Sed vereor, vt tantam antiquitatem tueatur ius municipale multo inquinatius, quam reliqua iura Saxonica, eo tempore scripta.

§. LXXIX.

Quamuis vero Pontifici minime omnium placeret illud iuris Saxonici corpus, adeo vt plures eius articulos damnarint Gregorius PP. IX. anno MCCCLXXI. & postea Eugenius PP. IV. Vid. *Bull. ad Archiep. Rigens. post Spec. Sax. p*. 485. tanto tamen plausu receptum est non modo per archiepiscopatum Magdeburgicum & terras Anhaltinas, vbi genuina huius iuris patria est, verum etiam per Misniam & Thuringiam, marchiam Brandenburgicam, Lusatiam, Boemiam, Silesiam, Ducatum Magdeburgicum, Holsatiam, terras Brunsuicenses, quin & Borussiam, Poloniam, Daniam, Transsyluaniam *, vt veluti ius commune harum aliarumque gentium haberetur, & hinc frequentissime exteri, sententiis grauati, ad Scabinatum Magdeburgicum prouocarent. Leuberi *Stapul. Sax. n. DXL.* Iuris Saxonici auctoritas.

* In omnibus his prouinciis viuebatur iure Saxonico, quamuis alibi *ius prouinciale* ac *feudale*, alibi *ius Weichbildicum*, maiore polleret auctoritate. Fusius hoc probauit Struuius *Hist. Iur. VI*, 23. qui & *p*. 475. de terris Meclenburgicis, & Brunsuicensibus ostendit, ibi abrogatum esse ius Saxonicum, adeoque eo ip-

so eius vsum veterem in his prouinciis confirmauit. Sed quod ad terras Brunsuicenses attinet, vsus iuris Saxonici in illis clarissime demonstratur ex vsu Geradae, vel *Frauen-Radae*, de qua Io. Andr. Schmid. *in Helmst. saeculis XIV. & XV. per Frauen-radam adflicto. Helmst.* 4. In Holsatia & vrbe Luneburgensi eius adhuc hodie vsum aliquem esse, obseruauit Hert. *de Consultat. Leg. & Iudic.* §. *XV. p.* 430.

§. LXXX.

Speculi Sueuici aetas.

Eodem exemplo postea & SPECVLVM SVEVICVM conditum est, & quidem medio circiter saeculo XIII. Nam in eo mentio fit non modo Innocentii Papae III. & Ottonis IV. Imp. quorum ille anno MCCXVI. hic non multo post decessit, *Spec. Sueu. I*, 348. & ita quidem, vt eorum certamen se tamquam rem antiquam legisse auctor profiteatur, sed & Decretalium, quas anno demum MCCXXXV. prodiisse diximus, (§. LXVIII.) *Spec. Sueu. I*, 5. quin & Fridrici II. qui MCCL. obiit. *Spec. Sueu. II. epilog.* Non multo post tamen illud conditum esse manifestum est ex editione Io. Frid. Schannati, §. *CXLIV. p.* 253. vbi verba: *Verraeter haissen wir, dy mit red ain verpalmundent, also das sy in sagent von seiner Christenhait, als dy Myner Prüder Kaiser Fridrich teten*, & paullo post: *Das teten all dij Mijner Prüder dem Kayser Fridrichen*, vbi de historia illa, tamquam recenti, loquitur. Accedit, quod Speculum hoc Archipincernatum tribuit Ducibus Bauariae, qui ab anno MCCXXXI. cum Boemiae Rege de eo officio

cio Imperii altercati ſunt, donec ſecundum hunc litem dedit Rudolphus I. Imp. anno MCCXC. Toeln. *Cod. Dipl. Palat. n. CIX. p.* 76. Vnde denuo conſequitur, vt Speculum iſtud inter annum MCCL. quo Fridricus II. obiit, & annum hunc MCCXC. in lucem prodierit*, adeoque Saxonico multo ſit recentius, quod tamen negaſſe nouimus viros doctos, Lambec. *Biblioth. Vindeb. II,* 8. *p.* 825. & Schilter. *in Praef. Iur. Feud. Alam.* §. *XVII.*

* Quare nec adſentiri poſſumus V. C. Io. Sam. Brunquell. qui in *Hiſt. Iur. I,* 6, 23. hoc Speculum Sueuicum ſaeculo XIV. conditum eſſe, cenſet, ſequutus, ut opinor, Conringium, qui *de Orig. Iur. Germ. Cap. XXX. p.* 136. id paullo ante Ludouici Bauari Imp. tempora confectum eſſe ſcripſit.

§. LXXXI.

Plura vero eius exſtant exemplaria, inter ſe haut parum diſcrepantia. Nam praeter illud, quod ſequutus eſt Seb. Meiſchnerus *im Kayſerl. und Koenigl. Land- und Lehn-Recht*, quod deinde ſimiliter expreſſerunt Melch. Goldaſtus *Tomo I. der Reichs Satzungen p.* 31. & Io. Steph. Burgemeiſter *im Teutſchen Corpore Iur. Dipl.* editionem nouam & a reliquis & ordine & verbis paſſim diſcrepantem edidit Io. Fridr. Schannat *in der Sammlung alter Hiſtoriſcher Schrifften Part. I. p.* 163. *ſequ.* & nouiſſime ex MSCo Argentoratenſi Io. Aug. N. D. de Berger *Lipſ. MDCCXXVI. 4to.* *. Variae editiones.

* Ne iam dicamus de noua editione, quae in Io. Schilteri *Theſauro Antiqu. Teuton. Tom. II.* pro-

prodiit, vbi V. C. Io. Ge. Scherzius non modo totum illud ius Alamannicum ex insigni codice Krafftiano edidit, sed & codicem illum cum aliis XI. MSSC. & VI. impressis diligentissime contulit. In *praefatione praemissa p. IV.* virum doctissimum eandem mecum sententiam de Speculi huius origine & auctoritate fouere non sine voluptate obseruaui. Et meretur sane tota illa praefatio legi, quum nemo maiore instructus adparatu animum adpulerit ad Speculum istud nitori suo restituendum.

§. LXXXII.

De eo iudicium.

Est & hic iuris Germanici thesaurus egregius, ac proinde iuri Saxonico in multis conuenit. Multa tamen auctor admisit ex iure Romano, veluti *Lib. I. Cap.* 6. 41. 64. 67. 315. *&* 327. & vbi philosophatur, aut de iure publico differit, non minus desipit, quam Speculator Saxo. An vsum vmquam hoc ius in foro habuerit, fuere, qui dubitarent. * Sed sunt sane diplomata, quae manifesto prouocant ad decisionem iuris Sueuici, quae iam produxit Datt. *de pace publica. IV, I,* 21.

* Merentur ea de re legi verba laudatissimi Scherzii, *in praef. p. IV. Quamuis autem hoc opus, prout hic iacet, legis robore donatum fuisse, nullus credam, attamen plurimum inde vtilitatis, tum ad illustrandas antiquitates patrias, tum ad iurisprudentiam hauriri posse adsero. Nihil enim rationi sanae magis conuenit, quam vt in foro, si de pactis, contractibus, diuisionibus familiarum, litteris inuestiturarum similibusque, quae antiquis temporibus fuere facta, iudicium ferendum sit, illa interpretemur iuxta vsum moremque illorum temporum, quibus fue-*

fuere celebrata: vsum vero antiquiorum temporum in hoc opere repraesentari, vel Tiresiae clarum est, & probauit id multis exemplis Schilterus in Comm. ad ius feud. Alamann.

§. LXXXIII.

Accessit & huic Speculo, seu iuri prouinciali, IVS FEVDALE, quod paullo post ius prouinciale, & fortassis ab eodem auctore, conditum est, siquidem aliquoties lector ad ius prouinciale, tamquam ad partem priorem, remittitur. *Ius Feud. Alam I*, 120. 168. Quare male de libri huius vetustate iudicarunt Lambecius, Schilterus & alii, qui illum diu ante Speculum Saxonicum natum existimant. Thomas. *Select. Feud.* § *LXIII.* Editionem accuratissimam huius libri, ad codicem Ambrosianum bibliothecae Vindebonensis expressam, & luculento commentario illustratam dedit Schilterus, Arg. MDCXCVII. 4. & nouissime Io. Aug. N. D. de Berger *Lips. MDCCXXVI.* 4.

Ius Feudale Sueuicum Alamannicum.

§. LXXXIV.

Nec tantum communia illa Germaniae iura colligi sedulo coeperunt, sed & prouinciae singulae suas leges & consuetudines in scripturam iisdem fere temporibus redegerunt. Tale sane est IVS PROVINCIALE AVSTRIACVM, anno MCXC. conditum, quod ex Codice MSC. edidit Illustr. Cancell. noster a Ludewig *Reliquiar. Tom. IV. p* 1190. *sequ.* Tale IVS PROVINCIALE BAVARICVM, quod anno MCCCXLVI. condiderunt fratres Ludouicus, Marchio Branden-

Iura prouincialia varia.

bur-

burgicus, & Stephanus, Ludouicus & Gui-
lielmus Comites Palatini Rheni, & Duces
Bauariae, qui tamen profitentur, *dass sie zu
Rat worden mit ihrem Hern und Vaeterlein
Kayser Ludwichen von Rom.* Codicem MSC
elegantem membranaceum, similemque per
omnia illi, quem descripsit Lambec. *Bibl.
Vind. II, 8. p* 834 in Bibliotheca Hoffman-
niana Francofurti vidi Tales denique sunt
leges, quas Tiroliensibus anno MCCCXCVII
dedit Leopoldus Dux Austriae, teste Hundio
in Metrop. Salisb. Tom. I. p. 450. *

* Ad hanc eamdem epocham pertinent etiam Stadensium statuta, quae ipse MSSC. pos-sideo, quorum in praefatione, quae incipit *Iuste iudicate filii hominum* haec quoque legi-mus: *In dem Iare von onses Heren Godes Bor-tusend twe hondert negen vnd seuentich in den Mayge, do worden de meenen radmanne vnd de mittigsten van diser Stadt tho Stade to rede to Sünte Martinus Dage, also men then rad kesen schall*, sequuntur deinceps ipsa statuta variaque additamenta, quorum singulis haec praemittitur formula: *Hinder den tweeden (derden. veeffien) stükke syn volgende Capittel nacho gedichtet.* Ex quibus patet primis his atque antiquissimis statutis postea varia SCta paullatim accessisse, adeoque non omnia esse eiusdem aetatis.

§. LXXXV.

Leges gentium exterarum Germanicis similes.

Quin & exterae gentes, quae leges & con-
suetudines Germanicas ob communem origi-
nem seruabant, iis temporibus illas in scrip-
turam redigebant, ne a iure Romano & Ca-
nonico agerentur in exsilium. Nam & Codex

LEGVM DANICARVM auſpiciis Woldemari II. Regis anno MCCXXXII. * confectus eſt, de quo aliiſque Danorum Legibus conſulendus Ill. a Ludew. *in praef. Tom. IX. Reliqu. p. 5. ſequ.* Et NORMANNI LEGES ſuas, quas ſecum ex Septemtrione attulerant, Germanicis plane geminas, litterarum monimentis conſignarunt anno circiter MCCL. ceu docet Codex MSC. Bibliothecae Ludewigianae, ex qua illas cum notis ſuis edididit Illuſtris poſſeſſor *Tom. VII. Reliquiar. p.* 149. *ſequ.* * *.

* Certum id eſt de legibus Cimbricis, quas anno MCCXXXII. in comitiis Vordingenſibus a Waldemaro II. praeſentibus filiis Erico, Abele & Chriſtophoro Ducibus conditas eſſe omnes fatentur. At Scanicas non a Waldemaro II. ſed primo anno MCLXI. conſcriptas, & poſtea ab Andrea Sunonis Archiepiſcopo Latine redditas eſſe erudita *praefatione editioni Latinae Hafnienſi* 1590. 4. praemiſſa demonſtrauit Arnoldus Huitfeldius.

** Sed & Suedicae leges eiuſdem fere aetatis ſunt. Vplandicas enim, a S. Erico primum vel ſcriptas, vel collectas, publicauit ſuiſque auxit Birgerus Magni, Rex, qui circa annum MCCXCV. vixit: quemadmodum paullo ante anno MCCLI. Birgerus Iarl. ius municipale Sueciae ciuitatum in ordinem redegit. Qua de re ex inſtituto agit Io. Loccen. *Antiqu. Sueo Goth. II,* 2. *p.* 35. Brabantinorum quoque Ducum conſtitutiones circa annum MCCCXII. compilatas publicataſque eſſe, iam docuit Herm. Conring. *de Orig. Iur. Germ. Cap. XXVIII. pag.* 167. Leges Boemicas a Carolo IV. latas digeſtaſque in ordinem

ſub

sub titulo *Maiestatis Carolinae* edidit Paullus Geschinius *Francof.* 1617. *fol.*

§. LXXXVI.

Ciuitates patrii iuris seruantissimae.

Sed ciuitates praecipue, in quibus Scabini, non nisi iuris patrii periti, maxima auctoritate pollebant, manibus pedibusque enixe omnia agebant, ne iura peregrina intra moenia sua reciperentur. Hinc multa vel condita, vel in scripturam primum redacta sunt **STATVTA** vrbium praecipuarum, non modo liberarum, sed & municipalium. Vbi id maxime notatu dignum, eas ciuitates, vnde alia oppida ius suum municipale petiuerant, ab his veluti metropoleon loco habitas, & a sententiis domi latis prouocatum esse ad illas vrbes, quarum iura adoptauerant, qui mos hodienum quibusdam locis obtinet *.

* Auctor est Ioannes Sibrandus in *Iur. publ. vrb. Lubec. Part. I. Sect.* 10. *n.* 7. Rostochienses, quia iure Lubecensi vtebantur, adpellationes a tribunali Rostochiensi detulisse ad Lubecense. Idem *n.* 15. *p.* 102. adducit priuilegium Stralsundensibus concessum anno MCCCXIV. quo permittitur ciuibus, *dass sie moegen und sollen ihre bescbuldene Vrtheil führen und holen zu Lübeck.* De adpellationibus Neomagensium ad Scabinatum Aquisgranensium deuolutis, simili que more apud Belgas passim obuio, quaedam haut vulgaria differit Io. Isaac. Pontan. *Hist. Gelr. Lib. I. p.* 59. quibus ex Conringio *Cap. XXVIII. p.* 169. addimus, alias quoque vrbes Rhenanas partim Aquisgranum, partim Coloniam prouocare solere a caussis dubiis. Helmstadienses *a tribunali* magistratus sui *ad consistorium Magdeburgense solitos adpellare*, refert Magnus Dux Brunsu. & Ioannes Ab-

bas

bas Werthinensis in diplomatibus anni MCCCLVIII. apud Schmid. *de Helmstadio per Frawenradam adflicto p.* 6. 8. Vnde non mirum, Polonos quoque & Boemos Halam vel Magdeburgum, a quibus ius acceperant prouocasse. *Weichb. Art. X.* §. 1. quem morem tamen in Polonia anno MCCCLVI. sustulisse Casimirum II. Regem, memoriae prodidit Mechou. *Chron. Polon. IV.* 19.

§. LXXXVII.

De huiusmodi statutis iam satis prolixe a Cl. Struuio *Hist. Iur. VI*, 27. aliisque actum. Nos de praecipuis, & quibus apud alias quoque ciuitates honor fuit, agemus. Et hic nescio, an non primum sibi locum merito vindicet IVS SVSATENSE. Celeberrimum illud municipium iam olim εὐνομίᾳ tantam sibi famam pepererat, vt multae aliae ciuitates inde leges suas peterent, easque veluti beneficium acciperent ab Imperatoribus. Arnold. *Lub. II*, 35. Lambec. *Orig. Hamb. I. n.* 98. Henr. Meibom. *Introd. ad Hist. Sax. infer. p.* 81. At illud antiquum apud ipsos Susatenses paullatim obsoleuisse videtur. Nam nouum ius Susatense, (*die Soestische Schraden* vel *Schragen*) in plerisque a iuris Lubecensis principiis discedit *.

Statuta Susatensia.

* Ipse possideo apographum iuris municipalis Susatensis, cuius prima pars, continens *das alte gekorne und gepruvede Recht* incipit: *In dem Boke von obersten Gude schrivet Mester Boetius, dat man in allen Beginnen sal anropen den allmachtigen Vader und Schopper aller Dinge &c.* Constat illud *articulis CLXXVI.* & quamuis sub finem legamus: *Actum & concor-*

datum anno Dni milesimo quadringentesimo quadragesimo secundo, feria sexta post beati Cuniberti Episcopi: articulo tamen *CLI.* adscriptum: *anno Domini MCCCL. articulo CLVI. anno Dni MCCCIX. crastino Alexii Confessoris: articulo CLVII. anno Domini MCCCLXX. in die beati Bonifacii. articulo CLXXIII. sub anno Domini MCCCLXVIII. in die Dominica, qua cantatur Laetare*: vt adeo librum hunc subinde auctum esse, satis adpareat. Conf. Henr. Melch. Schutte *Diss. de iure Susat. eiusque & iur. ciu. collatione in success. ab intestato.* Altera pars eumdem titulum habens *dat alde und geprovede Recht der Stadt von Soest.* constat articulis CXXX. eiusque initium est: *Tho den ersten so seyn drey Gerichte binnen der Stadt, dat ein vnses Herrn van Colln, dat ander des Provestes van Soest, und dat derde des Rats.* Tertia pars inscribitur: *Des gemeinen Gerichts Procefs*, titulisque constat XIX. quorum initium est: *Socrates der Heydnische Philosophus spricht: Das recht ist einer spinnen-weben gleich. &c.* Sub finem subiiciuntur quaedam sub rubrica: *Dit sind nachfolgende Urtheil, ins freyen Stohls Gerichte gehoerig belangende.*

§. LXXXVIII.

Ius Lubecense.

Ex iure hoc Susatensi natum est LVBECENSE * & HAMBVRGENSE. Et Lubecenses quidem, qui antea, teste Helmoldo *Lib. I. Cap.* 47. vt alii Nordalbingi iure Saxonico viuebant, ius suum ab Henrico Leone accepisse videntur, confirmatum postea a Fridrico I. Imp. Anno MCLXXXIII. Arn. Lubec. *Chron. Slau. II,* 35. Quod enim alii pro *iure Susatiae* apud Arnoldum rescribi iubent *iura Holsatiae*, alii per illud intelligunt *legitimam consuetudinem potestatemque vtendi pas-*

pascuis, lignisque in comitatu Nordalbingiae, id tam solide profligatum est ab Henr. Meibomio *Introd. ad Hist. Sax. Inf. p* 81. & Mollero *Isag. ad Hist. Chers. Cimbr. IV*, 6. vt actum agere nolimus. Caue vero, id quod hodie obtinet, ius Lubecense vetus & sincerum existimes **. Vidi ego in Bibliotheca Hoffmanniana Codicem MSC. membranaceum antiquum, lingua vetere Saxonica scriptum, in quo istud ius & ab hodierno diuersissimum, & multo breuius illo sistitur. Constabat enim articulis CCLXXI. alio plane ordine dispositis, quam qualem hodie in iure Lubecensi obseruamus. Fusius de hoc quantiuis pretii codice, aliisque qui passim memorantur Codicibus MSCtis singulari programmate egit amicissimus Hoffmannus. *Francof. MDCCXXXI.*

* Equidem ex iure Sueogothico, tamquam fonte, promanasse ius Lubecense nuper ostendere voluit V. C. Christ. Nettelblatt in *Diss. de fontibus iuris Lubecensis*. Sed quum pleraque communia habeant Gothicae illae & Germanicae leges, dicere malim, vtramque gentem talia a maioribus accepisse, vt non opus sit fingere, Lubecenses ius suum ex Septemtrione petiisse, de quo plane silent annales. Nec magis verum est, esse hoc ius Slauicum vel Venedicum, quum Susato cum Venedis nihil vmquam commune fuerit.

** Collectio, qua hodie vtimur, facta est auspiciis Senatus, a Io. Ludinghausen Cos. Calixto Schein, Syndico, Gottschalco de Sliten, Senatore, excusaque Lubecae a Io. Balhorn. *Anno MDLXXXVI.* Eodem quidem anno Ioach. Kolius, Consul Crempensis ex Codice MSC. ius Lubecense Hamburgi publicauit: sed

ſed & haec, & ſi quae exſtant, aliae antiquiores editiones, in foro nullius amplius vſus ſunt. Conf. Ern. Ioach. Weſtphali *diſſ. de Origine & fontibus iuris Lubecenſis, eiusque vſu, auctoritate, elogio & ſubſidiis.*

§. LXXXIX.

Statuta Hamburgenſia.

Eumdem fuiſſe IVRIS HAMBVRGENSIS fontem, diplomata euincunt apud Lambecium, in quibus ipſis faeculo XIII. conceditur *antiqua iuſtitia Lubecenſium*, vel *vt fruantur iure Suſatenſium & Lubecenſium*, quae iam alii attulerunt. Hinc ſimillimae olim fuere Hamburgenſium & Lubecenſium leges, vt Thraciger, Hamburgenſium Syndicus, ſcribere non vereatur ad annum MCCXCII. *Biſz auf dieſe Zeit hat die Stadt Hamburg gebraucht Lübiſch Recht, als hiebe vor iſt angezeigt.* Quum vero hoc ipſo anno Adolphus, Gerardus, Io. Henricus & Henricus, Holſatiae Comites vrbi *concederent & donarent ius tale, quod vulgo Köhre dicitur, ſtatuta mandare, & edicta promulgare, ſecundum placitum eorum, pro vtilitate & neceſſitate ciuitatis, & reuocare eadem, quotieſcumque & quandocumque ipſis viſum fuerit expedire:* Lambec. *Orig. Hamb. II. n.* 471. vſi ſunt eo iure Hamburgenſes, &, vt denuo verbis Thracigeri vtamur, *nachdem ſie angeregtes priuilegium erlanget, haben ſie ihr eigen Recht gefaſt, welches mehrentheils aus gemeinen Sächſiſchen Rechten gezogen, und in folgenden Zeiten etliche mal vermehret und verbeſſert iſt* *. Attamen & ante ſaeculum XIII. quaedam exſtitiſſe iuris Hamburgici ſtamina, oſtendit V.

C.

Cl. Mich. Richey *in Historia Statutorum Hamburgensium Cap. I. §. 5. sequ.* qui & alia huc pertinentia plena manu serit.

* Hodierna Statuta Hamburgensia nouissime reuisa sunt publicataque anno MDCIII. quamuis postea & nouae leges, veluti *die Gerichts Ordnung* & varii recessus accesserint. At exstat in Bibliotheca Ludewigiana Codex MSC. lingua Saxonica scriptus, & glossis illustratus, *insigne iuris antiqui Germanici, a iure Romano adhuc minus infecti, monimentum*, iudice illustri Boehmero, qui & specimina quaedam dedit in *Diss. de Aeris alieni inter coniuges Hamburgenses communione, edita Hal. MDCCXXVIII,* 4.

§. XC.

At latius patuit iuris Lubecensis, quam Hamburgensis, vsus. Illud enim in Pomerania, Ducatu Magdeburgico, Saxonia inferiore, Holsatia, & Slesuicensi Ducatu, nec non Prussia & Liuonia a multis ciuitatibus oppidisque receptum est, quorum recensum prolixum instituunt Io. Sibrandus *ad Ius Lubec. Part. I. Sect. 5. &* 10. Meu. *ad Ius Lubec. Prol. quaest. II. n.* 23. Moller. *Isagog. I,* 2. Werlhoff. *Specim. Iur. Germ. Diss. III. p.* 202. Quin ex eodem & Weichbildo Magdeburgico conflatum ineunte saeculo XIV. videtur IVS CVLMENSE *, quamuis posterioris, puta iuris Weichbildici, principia magis redoleat. Vid. Hartknoch. *Diss. XVII. de iure Pruss. §. 14. sequ.* & *in Alt- und Neu- Preussen. Part. II. Cap. 7. §. 3. p.* 549.

Iuris Lubecensis vsus quam late patuerit. Vnde ius Culmense.

* Culmia condita anno MCCXXXII. ab Herman-

manno de Balcke Ordinis Pruſſici magiſtro. Inſequente anno Hermannus de Salza, ſupremus Ordinis Teutonici magiſter, Thorunenſibus, & Culmenſibus dedit priuilegium famoſiſſimum Culmenſe, in quo diſerte illis vrbibus indulgetur, vt iure Magdeburgico vtantur. Hartknoch *in Alt- und Neu-Preuſſen ibid.* §. 5. Attamen circa aurifodinas ius Sileſiacum; circa argentifodinas Fribergenſe obſeruari iuſſum. Recepta etiam quaedam ex iure Flandrico, veluti in menſuris agrorum, ſucceſſione coniugum Denique & ipſi Magiſtri ordinis vrbi ſpecialia quaedam iura & ſtatuta dederunt. Ex his omnibus demum ius Culmenſe confectum, quod ex vetere MSC. primus edidit Henr. Stroband Burggrauius & Conſul Thorunenſis *anno MDLXXXIV.*

§. XCI.

Statuta Aquisgranenſia & Colonienſia.

Antiqua porro ſunt iura municipalia COLONIENSE & AQVISGRANENSE, quae iam *Ius Weichb. art. I* laudat. Colonienſium iura ac conſuetudines iam anno MCCXXIX. confirmauit Henricus Archiepiſcopus, & anno MCCXLII. Fridricus II. Imp. apud Lunig. *im Reichs-Archiu. Part Spec. IV. Cont. p.* 341. Prodiere anno MDLXII. ſub titulo: *Abdruck und gemeiner Begriff der Policey-Ordnungen, Plebiſciten und Statuten der alten löblichen freyen Reichs-ſtadt Coeiln* in quibus tamen Sigismundi aliorumque diplomata, ſaeculo XV. non antiquiora, ſtatim initio occurrunt. Aquisgranenſia ſtatuta an vmquam edita ſint ſcire me fateor cum ignariſſimis.

* Attamen Io. Noppius *in Chron. Aquisgr. Lib. III. n.* 18. *p.* 54. edidit Sigismundi Imp. *ſtatutum*

tutum anno MCCCCXXIII. de mobilibus ab inteſtato relictis & aedibus ruinoſis. n. 19. p. 56. varia ciuium priuilegia ex libro ſcabinali *n.* 29. *p.* 71. *ſeq. Geſetze und Ordinantien des Churs. p. 85. Reformirte Chur Gerichts-Ordnung de anno 1577. No. 30. p. 116. Taffel des neuen Geſetz, auf Latein Tabulae nouae legis, genant, de anno 1456. die 1. Maii n. 31. p. 122. Vormunder verſorger Ordnung de anno 1574. n. 32. p. 129. Reuiſion Ordnung eines Ehrw. Sendt-Gerichts*, & quaedam eiusdem generis alia.

§. XCII.

Antiqua praeterea ſunt iura municipalia FRIBVRGENSIVM a Bertholdo IV. Zaringiae Duce anno MCLXX. data, itemque ſtatuta GOSLARIENSIVM, condita anno MCCCXXX. teſte fratre deſideratiſſimo in *Antiqu. Goslar. IV. p. 362.* & edita a Leibnit. *Script. Rer. Brunſu. Tom. III. p. 484. ſequ.* BREMENSIVM anno MCCCIII. ab Oldenburgenſibus petita. Gryphiand. *Weichb. Saxon. Cap. LXXVII.* BRVNSVICENSIVM apud Leibnit. *Tom. III. p. 434.* anno MCCXXXII. ab Ottone I. Duce praeſcripta, & alia, quorum recenſum non admittit hoc compendium. Nec non aliarum vrbium paullo antiquiora.

§. XCIII.

Id modo addo, hac tempeſtate in rebus nauticis inualuiſſe in vrbibus Hanſeaticis vſum IVRIS WISBYENSIS, quod ipſum quoque originis Germanicae eſt, teſte praefatione apud Leibn. *Tom. III. p. 750.* vbi haec occurrunt: *So ſande man an Hertoghen Hinrike, enen Hertoghen over Beyern unde Saſſen, de beſtedig-* Ius Wisbyenſe.

de uns den Vrede unde dit Recht, *als et vore sin auder Vader Keyser Lothar ghegheven hadde*. Saepius hoc ius Wisbyense prodiit: quod & apud exteros non leuis vsus est. At postea ipsae ciuitates Hanseaticae condiderunt *der erbarn Hansee Staedte Schiffs-Ordnung und See-Recht* *, quae constitutio vltimum recognita in conuentu ciuitatum Hanseaticarum publicata est die XXII. Maii MDCXIV.

* Immo Hamburgenses iam ab anno MCCXC. habuerunt ius nauticum singulare, & ab Hanseatico diuersum, quod edidit & notis illustrauit V. A. Langenbeckius *in denen Anmerckungen über das Hamburgische Schiff- und See-Recht*, vbi *p.* 2. ius illud maritimum antiquum vocat *der Stadt eigenes*, *und aus keinen andern ent See-Recht*. Ita & Lubecenses ius nauticum iuribus Hanseaticis antiquius, sibi esse perhibent. Andr. Lang. *de legib. naut. Cap. IX. p.* 61. Addatur V. C. Mich. Richey *Hist. iur. Hamb. Cap. I.* §. 9. *p.* 6.

§. XCIV.

An ideo ius Rom. & canonicum minora incrementa ceperit?

Tot igitur iuribus prouincialibus ac statutis in scripturam redactis, id quidem consequuti sunt Germani, vt iura patria non plane in exsilium agerentur: nec tamen ideo ius Romanum & Canonicum nulla in Germania cepit incrementa. Quin magis magisque quotidie inualuit, & ab eo maxime tempore, quo academiae supremaque imperii iudicia institui coeperunt, tantum auctoritatis consequutum est, vt paullatim pro iure communi habitum, & iudiciis, tamquam norma decidendi commendatum sit. Quod quomodo con-

contigerit, poſtremo huius libri capite diſtinctius oſtendemus.

CAP. IV.

DE STATV IVRIS GERMANICI A CONDITIS ACADEMIIS AD NOSTRA TEMPORA.

§. XCV.

Simul ac in Germania inſtitui Academiae coeperunt: praeter Theologos, Medicos, & Philoſophos, etiam iuris vtriusque, CIVILIS & CANONICI, Profeſſores publica auctoritate ſunt conſtituti. Quod eo minus mirum cuiquam videbitur, quo certius conſtat, Germanos in condendis Academiis Italorum & Gallorum inſtituta eſſe imitatos *.

Conſtitutis Academiis, Profeſſores vtriuſque iuris publice docere coeperunt.

* Ad Pariſienſis exemplum Carolum IV. inſtituiſſe Pragenſem, obſeruat Dubrau. *Hiſt. Boem. Lib. XXII. p.* 179. *edit. Freher.* Et Rupertus Senior, Comes Palat. Rheni, anno MCCCLXXXVI. profitetur, Academiam Heidelbergenſem *ad inſtar ſtudii Pariſienſis a ſe fundatam*, eamque *regendam, diſponendam, & regulandam modis & materiebus in vniverſitate Pariſienſi ſolitis obſeruari, vt Pariſienſis ſtudii, vt pediſſequa, vtinam digna! modis conuenientibus greſſus imitetur.* Toeln. *Cod. Dipl. Palat. n. CLXXXIX. p.* 123. Sed & Ludouicum Ducem Bauariae, anno MCCCCLXXVII. in conſtituenda academia Ingolſtadienſi Bononienſis & Viennenſis vniuerſitatis exemplum ſe prae oculis habuiſ-

buisse, ait apud Hund. *Metrop. Salisb. Tom. II. p.* 291.

§. XCVI.

Et quidem iam saeculo XIV.

Academias vero Germania nostra non demum saeculo quinto decimo habere coepit, ceu existimauit Conring. *de Orig. Iur. Germ. Cap. XXIV p.* 147. sed integro saeculo prius. In omnibus vero, quarum historia comperta est, statim instituta est facultas, quam vocant, iuridica. Anno enim MCCCLXV. VIENNENSI vniuersitati Vrbanus Papa id priuilegium concedit, *vt sit studium generale, illudque perpetuis temporibus ibi vigeat, tam in iuris CANONICI & CIVILIS, quam in alia qualibet licita, praeterquam theologica, facultate.* Lambec. *Bibl. Vindeb. II,* 5. *p.* 85. Idem circa annum MCCCLXXXVIII. ERPHORDIENSI academiae indultum est, teste Conring. *de Orig. Iur. Germ. Cap. XXXI. p.* 91. nec non anno MCCCLXXXVI. HEIDELBERGENSI *, teste diplomate Ruperti Senioris Com. Palatini apud Toeln. *Cod. Dipl. p.* 123. ac denique INGOLSTADIENSI anno MCCCCLXXVII. apud Hund. *in Metrop. Salisb. Tom. II. p.* 291.

* Attamen initio tres Doctores iuris tantum canonici Heidelbergae docuisse, legimus *in Chron. Magno Belg. p.*343. cui suffragatus Schilterus *de inuestitura simult. Cap. III.* §. 2. per totum saeculum XIV. nullum ibi Professorem iuris ciuilis fuisse, tradit. Id quod verum esse, deprehendi ex diplomate eiusdem Ruperti Senioris *n. CLXXXVI. p.* 128. in quo anno MCCCXCIII. recensentur: *Meister und Doctorn*

Doctorn und gute graduirte der Heil. Geschrifft und in geistlichen Rechten, und in der Artzney, die zu zyten in denselben Zweyn Künsten gekorn und gesetzt sind zu lesen, und auch lesent in der obgem Vniuersitaet, Iuris Ciuilis Professorum nulla facta mentione. At in Viennensi academia iam anno MCCCLXXXIX. vtriusque iuris Professores fuerunt. Eo enim anno condita facultatis iuris canonici & ciuilis statuta, quae exhibet Lambecius *in Bibl. Vindeb. p.* 164.

§. XCVII.

Itaque fieri non potuit, quin saeculo sequente iam vbique magnus esset Doctorum vtriusque iuris prouentus, qui in Principum palatiis, curiisque, & iudiciis illustrioribus vbique regnabant, caussasque ad iurium illorum peregrinorum principia decidebant, & omnem denique mouebant lapidem, vt ius patrium magis magisque supprimeretur. Sic in aula Caroli IV. *Bartolus de Saxoferrato*; Dubrau. *Hist. Boem. XXII. p.* 181. Struu. *Hist. Iur. XII,* 38. *p.* 535. in aula Sigismundi Imperatoris *Georg. Fiscellus*, I. V. D. summa auctoritate pollebat. Sub eodem & duobus insequentibus Imperatoribus, Alberto & Friderico, cancellarii munere functus est *Casp. Schlick.* Aen. Sylu. *Hist. Boem. Cap. III.* Quin hic postremus in consilium suum fere solos Iurisperitos adoptauerat, ac proinde in diplomate, quo anno MCCCLXXV. quemdam Adolphum Gegener Doctorem iuris renunciauit, id se facere professus est, *de adsensu & consilio DOCTORVM & SAPIENTVM*

Hinc magnus Doctorum numerus in aula Imperatorum.

TVM curiae suae. Itter. *de Grad. Acad. Cap. VI.* §. 20. *p.* 162. Quamuis fatendum sit Fridricum III. Imp. *mediocriter dilexisse iurisperitos, quod iuris aequitatem diceret ab iis inuerti, iustitiamque foedari* *. Cuspinian. *p.* 411.

* Communis tum illa querela, non aliunde orta, quam quod, inuecto paullatim in fora iure Romano tardius procedere lites animaduerterent, quam olim, quum vna alteraue dicta die finiretur controuersia. Tolerabilior vero Germanis videbatur breuis iniuria, quam tarda iustitia. Praeterea, quum eo tempore nondum sublata essent bella priuata, quibus iureconsulti quam maxime refragabantur, idem Germanis, maxime nobilioribus eueniebat, quod eorum maioribus, tempore Quinctilii Vari, vt mirarentur, legibus terminari lites, quae adhuc armis finitae fuerint. Vellei. Paterc. *Histor. Lib. II. Cap.* 118.

§. XCVIII.

Itemque in palatiis principum & vrbibus.

Imperatores imitati Principes & ordines imperii, & ipsi ICtos maximi faciebant, eorumque consilio & opera tum in administranda rep. tum in iure dicundo, vtebantur. Sic in aula Saxonica magni fiebant consilia *Iac. Radewizii*, Ienensis, Thuringi, I. V. D. & ordinis iuridici in academia Lipsiensi praesidis, vsque adeo, vt ei potissimum impetratam a Sigismundo Imp. Saxoniam, dignitatemque Electoralem, acceptam ferret Fridericus, Marchio Misniae. *Centur. Script. qui in Lips. Witteb. & Francof. acad. flor. num. XVII.* In Pomeraniam *Petrum Rauennatem*, eiusque filium, *Valentinum*, deduxerat Bogislaus

gislaus X. Dux Pomeraniae. Conring. *de Orig. Iur. Cap. XXXII.* Comitiis Noribergensibus anno MCCCCLXVI. interfuere loco Treuerensis Ioannes Gemminger, Decret. D. loco Saxonis, Io. de Weisbach, D. Legati etiam Salzburgensis, Eistadiensis, Ratisbonensis, Bauari, Marchionis Brandenb. Landgrauii Hassiae, Lubecensium, Doctores fuere, apud Goldast. *Const. Imp. T. I. p.* 217. *sequ.* Quin & in ciuitatibus quibusdam praecipuis, Iurium Doctores tum Syndicorum & Consiliariorum officio functos esse, reperio *.

* Noribergensi enim Senatui saeculo XV. a consiliis fuit Gregorius Heimburg, sub initium Concilii Basileensis Doctor iuris creatus & satis suis notissimus. Freher. *in Theatr. Vir. Doct. p.* 795. Eodem saeculo, immo & multo ante, etiam Francofurti ad Moenum fuere Syndici, iuris periti, qui eo saeculo *Pfaffen* vocabantur, quemadmodum hodienum in Gallia, Anglia, & Belgio, Clerici, *Clercken van Rechten*, audiunt, qui scripturas faciunt. Feltm. *de tit. hon. II,* 20, 9. Itterus enim *de Gradib. Acad. IX,* 5. *p.* 349. producit exemplum litterarum anno MCCCLXXVII. datarum, quibus Hermannus von Orbe, Licentiatus Decret. profitetur, quod a Senatu Francofurtano conductus sit Syndicus, (*dasz er Paff und Diener worden sey der Ersamen wiszen Lude, des Rades vnd der Stadt zu Francenford,*) vbi Itterus recte obseruat, *Paffen* ibi esse Syndicos, qui tum & *Aduocati*, itemque ob honores academicos, quibus insigniti fuerint, *Meistere* fuerint adpellati.

§. XCIX.

Nec parum etiam iuris Romani & Canoni- Recessus ci Imp. ad

Leges Rom. attemperati, idque ius commendatum saeculo XV.

ci auctoritatem eo saeculo prouehebant Imperatores & Ordines, dum ipsi leges, quas dabant, ad vtriusque iuris placita attemperabant, quin & iura illa in iudiciis ac foris seruari lege publica iubebant. Talia plura occurrunt in Reformatione politica Sigismundi Imp. apud Goldast. *Const. T. I. p.* 188. Nam *Cap. IX.* legimus: *Es ist zu wissen, dasz hohe Fürsten, die grosse Land haben, noch fast Keyserliche Recht zu ihrem Theil halten.* Et *Cap. XIII. §. 5. Man soll an allen Haubtgerichten, do man über das Blut richten mag, haben ein Keyserlich Rechtbuch, dasz man richte nach Recht, und niemand unrecht beschehe.* Item §. 8. *Waer aber Sach, dasz in den Rechten iedwederm Theil zu kurtz beschech, desz ihn deucht, so mag man die Sach ziehen für einen geistlichen Meister,* (Doctorem Decretorum) *vnd einen weltlichen Meister,* (Iur. Ciu. Doctorem,) *die dazu benant werden, die Vrtheil zu sprechen.* Ita & in Auisamentis Constantiensibus de ann. MCCCCXVI. apud eumdem *T. I. p.* 151. *Cap.* 1. & in Moguntinis de anno MCCCCXXVI. apud eumdem *p.* 160 *sequ. Cap. V.* aliquoties mentio fit *Corporis iuris & extrauagantium: Cap. IX. Doctorum & Licentiatorum Iuris Can. & ciuilis, & Baccalaureorum iuris vtriusque*, ad canonicatus admittendorum. Qualia a Friderico III. etiam profecta videmus apud Muller. *Reichs-Tags-Theatr. P. IV. Cap.* 41. & *P. IV. Cap.* 15. quae de iuris vtriusque auctoritate satis testantur.

§. C.

§. C.

Animaduerterunt demum hoc ſaeculo principes, quanta ſtrages immineat iuri patrio, ac proinde ſub eodem Fridrico III. anno MCCCCXLI. id egerunt, vt lex publica, de doctoribus iuris plane abolendis in Germania, promulgaretur. Et exſtat ſane apud Goldaſt. *Part. I. des Reichs-Satz. p.* 166. eiusmodi Reformatio, in comitiis Moguntinis propoſita, vbi *Art. V.* legimus: *Alle Doctores der Rechten, ſie ſeind geiſtlich oder weltlich, im H. Roemiſchen Reich Teutſcher Nation, ſollen nach laut der fürgenommenen Reformation an keinem Gericht, bey keinen Rechten, auch in keines Fürſten oder andern Raethen mehr gelitten, ſondern ganz abgethan werden: Sie ſollen auch fürbas hin vor Gericht oder Recht nicht weiter reden, ſchreiben oder Rath geben* *. Et id momordiſſe arbitror Petrum de Andlo, eius aetatis ICtum, dum *Lib. I. de Imp. Rom. Germ. Cap.* 10. ſcripſit: *Leges Romanas noſtra Alamannia proh dolor! in ſua deſpicit inſipientia.* Sed euentu caruit illud conſilium, nec reliquis Ordinibus adriſiſſe videtur ſcriptum, quod Fridricus III. vel pauci quidam alii conceperant. Saltim neque perlata eſt illa lex duriſſima, neque vmquam exſequutioni mandata. Manſit iuri peregrino ſuus honor, & magis magisque creuit iurisconſultorum in Germania auctoritas.

Hinc Ordines Imperii de eo abolendo cogitarunt.

* Duriora ſunt, quae in Declaratione ſequuntur. Quemadmodum enim ibi locus relinquitur ICtis ternis in ſingulis academiis, ita tamen,

tamen, vt non nisi iura in imperio probata interpretentur, & consulti, ex iis respondeant: ita foro plane exesse iubentur, addita ratione: *Wann ihnen das Recht harter, dann den Leyer, verschlossen ist, vnd kan ihrer keiner keinen Schlüssel dazu finden, bisz beyde Theil arm werden, oder gar verdorben sind. Aber der Ley behelt doch den Schlüssel zum Rechten bey ihme, das man zu zimlicher zeit das Recht herfür bringen mag. Aus diesen Vrsachen kan man die Gelehrten in keinen Richten mehr leiden. Darzu seynd es nur besolde Knechte, vnd nicht Erbdiener des Rechtens.* Paullo post audiunt *Stieff-vaeter, vnd nicht die rechten Erben des Rechten.* Sed meretur illa Reformatio, in qua auctor in ICtos grauissime inuehitur, tota perlegi. Reperiet quisque, eam plane conuenire genio Fridrici III. Imp. quem parum dilexisse ICtos, iam supra vidimus. (§. XCVII.)

§. CI.

Saeculo XV. ius Romanum in foro pro norma haberi iussum.

Sub finem enim saeculi XV. & proxime insequente, ipsis imperii legibus frequenter ius Romanum pro norma esse iubetur, ita tamen, vt & iuris Germanici consuetudinumque patriarum praecipue habeatur ratio. Quin ipsas constitutiones Recessusque imperii, qui tum prodierunt, fere in plerisque ad iuris Romani normam accommodari animaduertimus. Id quod exemplis latarum a Maximiliano I. Imp. legum paucis demonstrabimus.

§. CII.

Quod patet ex legibus imperii sub Maximi-

Quum post longa molimina anno MCCCCXCV. Wormatiae de instituendo iudicio Camerali conuenisset: (Vid. Datt. *de Pace publ. IV, 1, 66. sequ.*) condita est prima ordi-

ordinatio iudicii Cameralis, in qua §. VI. mentio fit iurisiurandi *de calumnia & malitia vitanda, prout de iure*, ab aduocatis praestandi: & in §. XX. iudex & adsessores circa adpellationes ab interloquutoriis decernere iubentur secundum ius ciuile, (*wie das in Keyserlichen Rechten geordnet und begriffen ist.*) Eodem anno Imperator edidit constitutionem contra blasphemos, in qua breuiter recenset sanctionem Nouellae LXXVII. Iustiniani, quem vocat *seinen Vorfahren am Reich loeblicher Gedaechtniss*. Quumque anno MD. Augustae Ordinationem Camerae emendare placuisset: §. VIII. receptum est ius Romanum, quod nepotes in stirpes iure repraesentationis cum parentum suorum fratribus & sororibus ad aui auiaeque hereditatem admitti iubet, *nach laut gemeiner geschriebener Keyserlicher Recht, der Gewonheit, so an etlichen Orten darwieder seyn moecht, vnangesehen &c.*

liano I. latis.

§. CIII.

Anno MDVII. Ratisbonae prodiit noua Cameralis iudicii forma, cuius nullus est titulus, nullus paragraphus, in quo non ius ciuile & canonicum, eorumque glossae, itemque Cynus, Panormitanus, Bartolus, Baldus, Speculator, Rofredus, similesque heroes, vtramque paginam faciant. Sequuta est anno MDXII. *Constitutio de Notariis*, in cuius §. I. statim hi suo munere fungi iubentur. *nach Inhalt gemeiner Rechten oder loeblicher Gewohnheit vnd Gebrauch ieder Orts:* deinde

In primis ex Ordin. iud. cam. MDVII. & Constitutione de Notariis.

§. III. forma instrumentorum praescribitur, *wie dieselbe von gemeinen Rechten*, (*Nou. XLVII. LXXIII. & LXXIV.*) *Brauch, Vbung vnd Gewonheit eingeführet ist*. Titulus porro de Testamentis totus ex iure Romano desumtus est *, addita §. XII. clausula: *Es sollen auch alle Notarien des Wissens haben, welche obgemeldte form der Testamenten, als aus Keiserlichen Gesetzen gegeben, mit Fleiss zu halten säumig waeren, dass die zudem, dass die Testamenta, so anders gemacht würden, von Keyserlichen Rechten nicht bestaendig seyn, die Peen des Rechten darum zu leyden, sich nicht enthalten moegen.*

* Ita tamen vt, qui constitutionem illam in chartam coniecerunt, plus videantur glossae, quam ipsi iuris textui tribuisse. Exemplo insigni de militari testamento, in cuius forma describenda glossam magis quam veteres leges sequuti sunt, id probari potest quam luculentissime. Doctrinam vero veterum iurisconsultorum & glossatorum hic diligenter contulit Vigl. Zuichem. *in Comment. ad §. I. Inst. de milit. test.*

§. CIV.

Nec non ex Constitutionibus Caroli V. Imp.

Multo magis itaque Carolus V. iuris Romani vsum in Germania firmare studuit. Sane anno MDXXI. in *recessu Wormatiensi §. XVII. sequ.* cauetur, primo vt nepotes neptesque in stirpes auo auiaeque succedant, cum parentum suorum fratribus & sororibus: deinde vt fratrum sororumque liberi vna cum defuncti fratribus sororibusque iure repraesentationis admittantur: abolitis consuetudinibus

nibus contrariis. Qua de re & ſingulare edictum paullo poſt per imperium promulgatum eſt. Denique vt de caſu, vtrum fratrum ſororumque liberi, ſi ſoli ſint, in capita, an in ſtirpes ſuccedant? a Regimento imperii deciſio promulgetur. Sic & anno MDXXIX. *in Edicto contra anabaptiſtas* edito reiterationem baptismi morte luendam monet, (*daſs in Keyſerlichen Geſetzen die Vmbtauffung bay ſtrafe des Todes verbothen.*) Vbi ſane provocat *ad Tit. C. ne ſacr. bapt. iteretur* *.

* Equidem Conr. Sincerus, id eſt, illuſtris Culpiſ. *in Diſſert. Epiſtolica* §. *LXXX.* per verba *des Reichs gemeine Rechte*, intelligenda putat iura Germanica, per *gemeine Rechte*, vel *Kayſerliche Rechte*, ius ciuile Romanum. Sed expenderunt iam hanc ſententiam Strijk. *Diſſ. prooem. vſ. hod. pand.* §. *XXV.* Datt. *de Pace publ. IV, I,* 117. *ſequ.* Thomaſ. *Cautel. circa praecogn. Iur. eccleſ. cap. XXII.* §. 4. *ſequ.*

§. CV.

Paullo poſt anno MDXXXII. in comitiis Ratisbonenſibus promulgata eſt CONSTITVTIO CRIMINALIS CAROLINA, in qua paſſim iudices ad ius Romanum remittuntur, *auf die Keyſerliche beſchriebene Rechte: Art. CXVII.* & *CXXXV. auf die Keyſerlichen Rechte: Art. CXXI.* Quin *Art. CIV. CXVIII.* & *CXX.* ius ciuile vocatur *die Satzungen Vnſerer Vorfahren, vnd Vnſer Keyſerlichen Rechten.* Quae eo magis notanda videntur, quo certius hodie conſtat, conſtitutionem illam criminalem tum non primum natam, ſed ex antiquioribus ordinationibus & *proiectis*, vt vo- Praecipue Conſtitutione Criminali.

vocant, compilatam esse *. Thomas. *Di de occas. concept & intent Constit. Crimin. L douic. Praefat. Comm. in Const. Crim. & Kr Praefat.* §. *XIII. seq.*

* Existimabat illustris Thomasius, constituti nem criminalem descriptam fere esse ex G orgii Episcopi Bambergensis Constitutione c minali, quippe quae iam MDVIII. prodieri sub titulo *Bambergische Hals-Gerichts- und recl liche Ordnung in Peinlichen Sachen*, & saepi postea recusa, anno MDX. MDXXXI. MDXLIII. & nouissime a D. Ludouici, criminali Carolinae in plerisque similis. S quutus virum illum celeberrimum est laud tus D. Ludouici, qui constitutionem Bar bergensem nostrae veluti parentem facit, f rorem vero Brandenburgensem, quam *an MDXVI.* publicarunt Georgius & Casimiru Marchiones Brandenburgenses, ipse vero I Ludouici cum Bambergensi itidem recusa dedit. At praeclare demonstrauit V. C. I Paullus Kressius *praef. Comm. in Const. Crim* §. *XV. sequ.* primam constitutionem Crimina lem confectam esse a Maximiliano I. Imp. quidem iam anno MCCCCXCV. quamu fortassis auctoritatem publicae legis non ha buerit. Ex hac ergo pleraque decerpsisse pri mum anno MDVIII. Georgium Episc. Bam bergensem, deinde anno MDX. Vdalricun Tenglerum, Ducalem Altipolensis prouincia praesidem (*Landvoigt zu Hochstedt*) *im La yen-Spiegel*, de quo videndus coniunctissimu olim collega, Hoffmannus in *Dissert. de in sign. defect. Iurispr. Crimin. Germ. Cap. I.* § 18. *p.* 36. *sequ.* anno MDXVI. Georgiur & Casimirum Marchiones Brandenburger ses, ac denique anno MDXXXII. Carolur V. Imp.

§. CV

§. CVI.

Non tamen penitus repudiatum ius Germanicum.

Quamuis vero ex his ſatis adpareat, nihil reliqui factum eſſe ſub Maximiliano I. & Carolo V. vt ius Romanum & Canonicum iuris communis nomine in imperio reciperetur: ſemper tamen ſimul cautum eſt, vt foris ideo non extorres eſſent leges ac conſuetudines patriae, quippe quae fere ſemper nominatim confirmantur in conſtitutionibus Imperii. Maximilianus I. *in Ord. iud. Camer. anno MCCCCXCV. Ein ieder ſoll ſeine Vnterthanen in ordentlichen Gerichten, Rechten vnd Obrigkeiten laſſen vnd halten, nach eines ieden Fürſtenthums, Herrſchafft vnd Oberkeits Herkommen vnd Gebräuchen.* Et Carolus V. *in Ord. MDXXI.* Adſeſſores iureiurando obſtringi iubet, vt iudicent; *nach redlichen ehrbaren vnd Laendiſchen Ordnungen, Statuten vnd Gewohnheiten der Fürſtenthümer, Herrſchafften vnd Gericht, die vor ſie bracht werden.* Id quod deinde ſaepe numero repetitum eſſe, iam ab aliis obſeruatum eſt. Vid. *Conſtit. Crim. Car. praefat. & Art. CXL.*

§. CVII.

Potius proteſtationes interpoſitae, quoties id actum.

Quin eo factum eſt, vt, ſi quando iuris Rom. vſus ordinibus obtruderetur paullo importunius, hi interpoſitis proteſtationibus, iura patria ſibi reſeruarent. Ita Electorem Saxoniae proteſtatum nouimus, leges de ſucceſſionibus ab inteſtato iuri Saxonico fraudi non futuras *. Speidel. *in Speculo ſub voce Sachſen-Recht.* Thomaſ. *Diſſert. de poteſtate legiſlat.*

Stat. Imp. contra ius commune §. *LI. sequ.* Quumque Nemesis Carolina multa ex iure communi sanxisset, similem protestationem interposuere multi Imperii Ordines, in primis Elector Brandenburgicus, Elector Palatinus, & hi quidem omnes ex ea ratione, quod iuribus patriae ea constitutione derogatum vellent Imperator & ordines. Kress. *Praefat.* §. *XXI. sequ.*

* At sunt, qui hanc protestationem vocant in dubium. Obseruauit enim collega olim coniunctissimus Chr. Gottfr. Hoffmannus *diss. de Ioachimi I. Elect. Brandenb. Constitut. de Success. p.* 92. hanc protestationem non a Fridrico Electore, sed a Georgio Duce Saxon. interpositam esse, nec eam ad ipsam constitutionem de iure repraesentationis, sed ad controuersiam de iure προεδρίας, quae tum inter Saxones & Bauaros gliscebat pertinuisse. Vtcumque se res habeat: certum sane est id ius tum Saxones non recepisse, nec hodie illud omnes admittere.

§. CVIII.

Status iuris Germanici & Romani sub sequentibus Imperatoribus.

Eadem iuris facies fuit & sub Ferdinando I. omnibusque insequentibus Imperatoribus. Quum enim & Camerale iudicium, deficientibus legibus & constitutionibus patriis, iura communia sequeretur, idque ipsis in omnibus ordinationibus, & maxime postrema *anno MDCLIV.* iniungeretur: *Part. I. tit.* 13. §. 1. *&* *P. III. tit.* 53. §. 9. & idem postea Iudicio Aulico ab Imperatoribus praescriberetur *, ipsi quoque Imperii Recessus, quoties de iure priuato vel modo procedendi forensi

rensi aliquid sanciunt, fere semper iuri Romano vel Canonico suffragentur: facile est ad intelligendum, magis magisque inualuisse iuris communis auctoritatem, ita tamen, vt sua in primis iuribus ac consuetudinibus patriis constaret auctoritas.

* De ordinationibus variis huic iudicio praescriptis (*von Rheichs-Hoff-Raths-Ordnungen*) ex instituto egit Er. Mauritius *de Iudic. aulico* §. *XIX*. Prima est Ferdinandi I. Augustae MDLIX. promulgata; postrema Ferdinandi III. Ratisbonae anno MDCLIV. publicata, in qua *Tit. VII*, 21. Consiliarii Aulici iurare iubentur *auf des Reichs Constitutionen vnd Satzungen, nebst den gemeinen beschribenen Rechten*, & in fine tituli §. *XXIV*. praecipitur, *dass das Corpus Iuris Civilis & Canonici allezeit auf der Reichs-Hoffraths-Taffel seijn solle, damit man sich derselben gebrauchen koenne.*

§. CIX.

Ast quod ad ordines & prouincias vrbesque Germaniae attinet, eorum aliis diligentior patrii iuris mansit custodia, alii repudiato illo, Romano se plane submiserunt. Exemplo praeiuerat sub initium saeculi XVI. FRISIA, de qua V. A. Zach. Huber. *in praef. Obseru. Rer. Iud. Cent. I. Exortis diu post bellis plus quam ciuilibus, quibus per omne saeculum decimum quintum concussa & turbata fuit Frisia, procax haec licentia miscuit eam, & quidquid ibi iuris legumque superfuerat, e medio sustulit: donec tandem Saxoniae Duces*, ALBERTVS & GEORGIVS, *quorum ille belli, hic pacis artibus sua aetate in Germania maxima laude claruerunt*,

Prouinciae quaedam repudiato iure patrio sese Romano submiserunt, veluti Frisia.

runt, gentem factionibus diuisam, armis efferatam humanarum diuinarumque legum nesciam, ac insolentem, rerum potiti, in ordinem redegerunt, constituta ciuili reip. forma, & stabilita, GEORGII *potissimum opera, curia suprema, cui datum id negotii fuit, vt ius Romanum tamquam suae iurisdictionis principium certum vnice sequeretur, ad dirimendas ciuium lites quotidianas* *. Conf. Vbb. Emm. *Hist. Fris. Lib. II.*

* Idem Vir amplissimus testatur, Frisios posthaec ea lege se submisisse Carolo V. Imp. *vt ius fori redderetur, secundum praescripta legum Romanarum*, idque sibi eos pacto conuento esse stipulatos. Praesens etiam ipse obseruaui, sanctissime ibi coli Themidem Romanam, ipsaque Statuta Frisiae anno MDCCXXII. reuisa & locupletata pauca superaddere, quae a iure illo communi longius recedant.

§. CX.

Marchia Brandenburgica.

Ita & in MARCHIA BRANDENBVRGICA repudium iuri Saxonico missum anno MDXXVII.; quo IOACHIMVS I. Elector edidit Constitutionem de successionibus ab intestato, & in praefatione fatetur, se cum consensu Ordinum omnes constitutiones, priuilegia & consuetudines abrogasse, iisdemque Ordines omnes renunciasse. Et quamuis Scabinatum Brandeburgensem confirmet, eum tamen iubet pronunciare secundum illam constitutionem, *vnd in andern Sachen nach beschriebenen Kayserlichen Recht.* Idem factum & anno MDXXXIV. *in dem Landes-Reuers* *.

Re-

Reliquos imitati ſunt NOVAE MARCHIAE Ordines, vt profitetur Ioannes Marchio *im Land-Tages-Abſchied* anno MDXXXIX. Et quamuis ius Saxonicum relinqueretur *denen Woichbildern, Croſſen, Cotbuſs, Zullichaw & Sommerfeld*, diſerte tamen excipiuntur *die beyde Articuli, die Succeſſion vnd Erbfaelle belangend.*

* Verba Reuerſalium in Codice meo MSCto variorum Receſſuum Marchicorum ita ſe habent: *Vnd weil hievormals die Staendte vnſer Landſchafft ſich eintraechtiglich mit vns vereiniget, daſs hinfürder in unſerm Churfürſtenthum vnd Landen Kayſer-Recht gehalten vnd geſprochen ſoll werden, derowegen ſich vnſere Praelaten, Herren, Mann vnd Staedte aller Gebraeuch vnd Gewohnheiten voriger Gericht vnd Rechtens verziehen vnd abgeſagt: ſo ordnen und wollen wir, daſs hinfürder in Erbtheilungen kein Heergewedde, Gerade noch Muſstheil ſoll genommen, noch gegeben werden, beſondern in dem vnd andern allen Kayſer-Recht dergeſtalt, wie hiebevor in vnſer aufgerichten Conſtitution vnd Ordnung der Erbfaelle geordnet, durch iedermänniglich ſolle gehalten werden.* Idem deinde ſaepius ſancitum veluti in receſſibus prouincialibus MDXXXVIII. & MDLXXII.

§. CXI.

Ducatus Brunſuicenſis & Luneb.

Idem de terris BRVNSVICENSIBVS & LVNEBVRGENSIBVS contigit. In illis iam ſaeculis XIV. & XV. *geradam* ſeu *Frawenradam* Saxonicam Helmſtadii eſſe abrogatam a Magno Duce Brunſuicenſi, & Ioanne & Bertholdo, Abbatibus Werthinenſibus & Helmſtadienſibus, Martino denique Papa

V. & Fridrico III. Imp. oſtendit celeberrimus Io. Andr. Schmidius, *de Helmſt. per Frawenradam adflicto p. 6. ſequ. vbi p.* 30. addit, in vniuerſo Ducatu Brunsuicenſi & Calembergenſi conſuetudinem illam demum anno MDCXXV. ſub Fridrico Vlrico, Duce eſſe abrogatam. Sed quod ad ipſum ius Saxonicum attinet, illud ſatis conſtat, multo ante, ſaeculo XVI. ab Henrico iuniore eſſe repudiatum, ſurrogato in eius locum iure Romano *. Conring. *Orig. Iur. Germ. Cap. XXXII. p.* 203. Hahn. *praef. Obſ. ad Weſenbec. p.* 18.

* Quumque Brunsuicum, ciuitas, ius Saxonicum mordicus adhuc tenuiſſet: ea potiti Duces Brunsuicenſes & ibi illud plane aboleuerunt. Conſtitutionem Rudolphi Auguſti Duc. Brunsu. & Luneb. anno MDCLXXV. ea de re editam recenſet Strijk. *Diſſ. prooem. Vſ. Mod. Dig.* §. *XXX.*

§. CXII.

Aliaeque Germaniae prouinciae.

Eadem iuris Saxonici fata in aliis prouinciis fuerunt, veluti in POMERANIA & ducatu MECLENBVRGICO, (vid. Cothmann. *Vol. I. Conſil.* 26. *n.* 219. *ſeq.*) nec non iuris Sueuici in ducatu WVRTENBERGICO, vbi iudicibus negotium datur, *ſo nicht andere redliche vnd ehrbare Gewonheiten vorhanden, nach des H. Reichs-Rechten gleich zu richten. Wurtemb. Hoff-Gerichts-Ordn. Part. I. tit.* 9. Qualia & in aliorum principum ordinationibus & conſtitutionibus paſſim legas. Vid. *Erneurte Anhalt. Canzley-Ordn.* §. *XXVII. Magdeb. Policey-Ordn. in praef.* quod eo minus mi-

mirandum, quo magis conſtat, ne in ipſa quidem Saxonia iuris Saxonici totius vſum ſupereſſe, ſed ipſos Saxonum prudentes fateri, illud valere, quatenus ſit receptum. Hartm. Piſtor. *Quaeſt.* *I*, 16, 21. *II*, 13, 82. *II*, 25, 35. *II*, 26, 17. Carpzov. *Proceſſ. XII*, 1, 15. Coler. *de Proceſſ. Exſequut. in praefat.*

§. CXIII.

Reformatio religionis iuris Rom. incrementa adiuuit.

Quae iuris Romani incrementa haud parum adiuuit felix illa temporum reparatio, qua ſub initium ſaeculi XVI. purior doctrina Chriſtiana veluti reuiuiſcere in Germania coepit. Quo minus enim iuri Canonico fauere poterant proteſtantium theologi, quod Lutherus flammis abſumere non dubitarat: eo magis euehebant ius Romanum. Vid. Luth. *Comm. ad Geneſ. XXIV*, 1. *Tom. IX. Alt.*

§. CXIV.

Varia iura prouincialia & ſtatuta.

Denique obſeruandum, omnes fere principes Germaniae a ſaeculo XVI. edere coepiſſe varias leges prouinciales inſcriptas, *Land-Rechte*, *Policey-Ordnungen*, *Hoff-Gerichts-Cantzley*, *Proceſs-Gerichts-Ordnungen*, *Kirchen-Conſiſtorial-Ehe-Ordnungen*, & innumeras huius generis alias. Idem fecere ciuitates tum imperiales, tum municipales, in quibus paſſim condita varia *Statuta*, *Reformationes*, & *Willkühre*, quorum pleraque & principes territoriorum rata habuerunt. In his paſſim ſuperſunt quaedam iuris Germanici reliquiae, at multa vbique de nouo ſancita,

ta, pleraque ex iure Romano in illa translata animaduertimus.

§. CXV.

De vſu iurium cum patrii tum peregrinorum Regula I.

Iam ex his facile patet, quid de vſu iuris Romani & Germanici poſt tot eximiorum ICtorum concertationes tenendum videatur. Receptum ſane eſſe ius Romanum, & quidem tamquam ius commune & ſubſidiarium, nemo temere negauerit, quum ipſa experientia id ſatis demonſtret. Ac proinde primo loco tenendum I. *eum, qui iure illo nititur, eatenus firmo ſatis fundamento niti, neque ad receptionem probandam eſſe obſtrictum.*

§. CXVI.

Reg. II. & III.

At quum recepto iure Romano, non ideo in exſilium plane actum ſit ius patrium: conſequens eſt, II. *vt primo omnium ſecundum ius Germanicum pronunciandum, eoque demum deficiente, Romanum in ſubſidium ſit adhibendum:* III. *vtque adeo bene illi ſibi ſuisque ſtudiis conſulant, qui IVRIS ROMANI & PATRIE differentias mature inueſtigant.*

§. CXVII.

Reg. IV. & V.

Enimuero iam ſupra oſtendimus, Capitularia Regum Francorum, multoque magis leges Wiſigothorum, Burgundionum, Salicam, Ripuariam, Baiuuariorum, Alamannorum, Saxonum, Angliorum, Werinorum, Friſiorum, Langobardorum, iam ante plurima ſaecula exoleuiſſe, ex eoque colligimus IV. *non eſſe ius Germanicum ex illis priſcis Germanicarum gentium legibus aeſtimandum* *. Quin

quum

quum hae gentes diuersissimis maximam partem vsi sint consuetudinibus: ex eo facile vnusquisque animaduertit, V. *laterem eos lauare, qui ex tam diuersarum gentium legibus, & institutis, quae principiis diuersissimis nituntur, corpus & systema aliquod iuris Germanici consui posse, sibi persuadent.*

* Itaque ius Germanicum hodiernum, cuius passim reliquiae supersunt, egregie quidem illustrari potest ex his aliisque gentium Germanicarum legibus: sed qui illis vsum forensem hodie tribuunt, illis probatio incumbet, omnes illas leges iam olim in Germania vniuersa receptas fuisse. Quod quum vel cogitare absonum est & multo magis absurdum erit, ex iure Wisigothico vel Burgundionum ostendere velle, quale e. g. in hoc tractu Germaniae ius patrium olim viguerit.

§. CXVIII.

Multo maior quidem pro iure Saxonico & Alamannico praesumtio est, quia illud in inferiore; hoc in superiore Germania maximae fuit auctoritatis. Sed, quum iura illa, alibi desuetudine exoleuisse, alibi lege publica abrogata, & nusquam plane tota recepta esse, demonstratum sit: per se patet, VI. *iura illa citantem non habere fundatam intentionem, nisi eorum vsum in ea prouincia, in hoc vel illo capite, superesse ostenderit.* Quid? quod VII. *ne in Saxonia quidem allegatio iuris Saxonici alicuius momenti sit, nisi vel vsus probetur, vel de eo aliunde iam satis constet.* Reg. VI. & VII.

§. CXIX.

Itaque satis patet VIII. *multos inuehi in ius Romanum, multos iuris Germanici vsum mirifice* Reg. VIII. IX. X.

rifice commendare, qui quale ſit illud ius Germanicum, quod tantopere commendant, ſcire cum ignariſſimis videntur. Eosdem vero IX. *incredibile damnum inferre reipublicae, dum ius Romanum certum & a tot ſaeculis magno ſtudio excultum, manibus iuuenum extorquere conantur, neque tamen ius patrium certius, & quod pro norma tuto ſequi poſſint, illis oſtendunt.* Ex quo ſane verendum, X. *ne demum plane omnis iuris certitudo in ſcholis & foro tollatur.*

§. CXX.

Reg. XI. XII. & XIII. Vt ergo pateat, quale ſit iſtud ius Germanicum, cuius primo omnium in dirimendis litibus rationem eſſe habendam diximus: ſciendum XI. *eſſe quasdam conſuetudines Germanorum vniuerſales*, v. g. pacta nuda producere obligationem & actionem, liberos per ſeparatam oeconomiam exire patria poteſtate, &c. *quas tuto ſane ſequimur, etiamſi nulla ſcripta lege firmatae ſint, niſi probetur, eas quibusdam caſibus legibus reſtrictas eſſe.* Deinde XII. *multa Germanorum inſtituta paſſim confirmata eſſe ſtatutis & legibus Germanorum, immo ipſis aliquando receſſibus imperii*, e. g. confirmationem tutorum, *quae itidem nulla probatione indigent:* denique XIII. *paſſim vigere conſuetudines particulares, nulla lege ſcripta firmatas*, e. g. ius congrui, paroemiam: maior diuidit, minor eligit, *quarum vſus ex actuum conformium frequentia merito probandus eſt.* Tales ſunt veteres Germanorum conſuetudines, quas collegerunt Schottelius, *von unterſchiedlichen Rechten in Teutſchland*, & Struu. *Hiſt. Iur. VI*, 34. *ſeq.*

§. CXXI.

§. CXXI.

Si tale nihil occurrat, XIV. *merito ad ſtatuta topica, & his deficientibus, ad iura prouincialia reſpicitur, in quibus multa quis latere videbit iuris patrii λείψανα* *, *quae ſiue adhuc ſincera ſint, ſiue iuris Romani laciniis deformata, pro norma eſſe, debent iudicibus.* Multoque minus quisquam dubitabit, XV. *quin ſicubi ſtatuta & iura prouincialia ius Romanum in vno alteroue capite mutant, in iſta iuris patrii diſpoſitione ſit adquieſcendum.* Reg.XIV. & XV.

* Sic multa paſſim in Statutis reliqua ſunt ex iure Alamannico & Saxonico. De hoc nemo dubitarit, qui iura prouincialia Magdeburgica, Halberſtadienſia, Anhaltina perlegerit. De Alamannico iam obſeruauit Goldaſtus *in Praef. der Reichs-Satzungen: es ſey der Schwaben-Spiegel bey den Schwaben in Schwaebiſchen Gebieten, als Algoewern, Schweitzern, Pündinern, vnd Burgundiern, noch zu guten Theil im Schwanck, vnd in ihre Statuta gezogen.* Vnde a ſcopo aberrauit V. C. D. Steph. Chriſtoph. Harprecht, dum *Speculi Sueuici* non vſum demonſtraturus, multa ICtorum reſponſa corraſit, ſuper quaeſtionibus, *vtrum Ius Feudale Alamannicum publice doceatur, & in decidendo pro norma habeatur, an ius feudale Langobardicum?* Quamuis enim nec publice doceatur, nec in Reſponſis allegetur; multa tamen ex eo vel moribus adhuc obtinere, vel lege ſcripta confirmata eſſe, nemo dubitat.

§. CXXII.

Deficientibus eiusmodi ſtatutis, iuribusque prouincialibus, XVI. nihil reliquum eſt, quam *vt ius Romanum in ſubſidium adhibeatur.* Reg.XVI. & XVII.

Id

Id quod etiam XVII. *de* IVRE FEVDALI LANGOBARDICO *intelligendum*, *quippe vna cum Corpore Iuris Iustinianei simul recepto*, *tamquam iure feudali subsidiario**, *si consuetudines feudales patriae deficiant*.

* Schilterus *ad Ius Feud. Alam. Cap. XL.* §. 4. 5. producit duo diplomata Ruperti Palatini, Regis Rom. in quorum vtroque *mentio fit consuetudinum feudorum*, *vsuum scriptorum & non scriptorum*, *praesertim Capituli Naturales in rubrica*, *si de feudo controuersia fuerit*, *collatione X. in libro feudorum*. Germanice: *Des Gesetzes vnd Gewonheit in Kayserlichen Lehn-Rechten begriffen*, *vnd in dem Capitel*, *das anfahet Naturales der Rubricen*, *ob vmb Lehn zweytracht waere*. Vtrumque diploma datum est anno MCCCCIX.

§. CXXIII.

Reg. XVIII. Attamen nullum est dubium, quin XVIII. *ea*, *quae Ius Romanum sancit*, *ad ius publicum Rom. pertinentia*, *nec non quae principiis Romanorum*, *reip. nostrae parum concinnis*, *nituntur*, *nullum in foris nostris vsum habeant*, *nisi recepta esse probentur*. Quamuis hic Io. Ottonem Taborem aliosque dissentire, non ignoremus.

§. CXXIV.

Reg. XIX. Denique XIX. IVS CANONICVM *in protestantium foris*, *non nisi quatenus receptum est*, *valere*, *eiusque vsum in caussis praecipue ecclesiasticis*, *matrimonialibus*, *& processu*, *quem vocant*, *forensi superesse*, iam ab aliis, & praecipue illustri BOEHMERO, Academiae nostrae ornamento ἐξ ἐπαγωγῆς, seu *per inductionem*, ostensum est in opere eximio *de iure ecclesiastico Protestantium*.

FINIS.

IN-

INDEX
RERVM ET VERBORVM LOCVPLETISSIMVS.

Primus numerus designat Librum, alter Paragraphum, Asteriscus Additamentum.

B.

Dio-

Con-

Fi-

Iu-

Ius

La-

Le-

LEGVM GERMANICARVM RECENSIO.

M.

Ma-

Pa-

de

F I N I S.

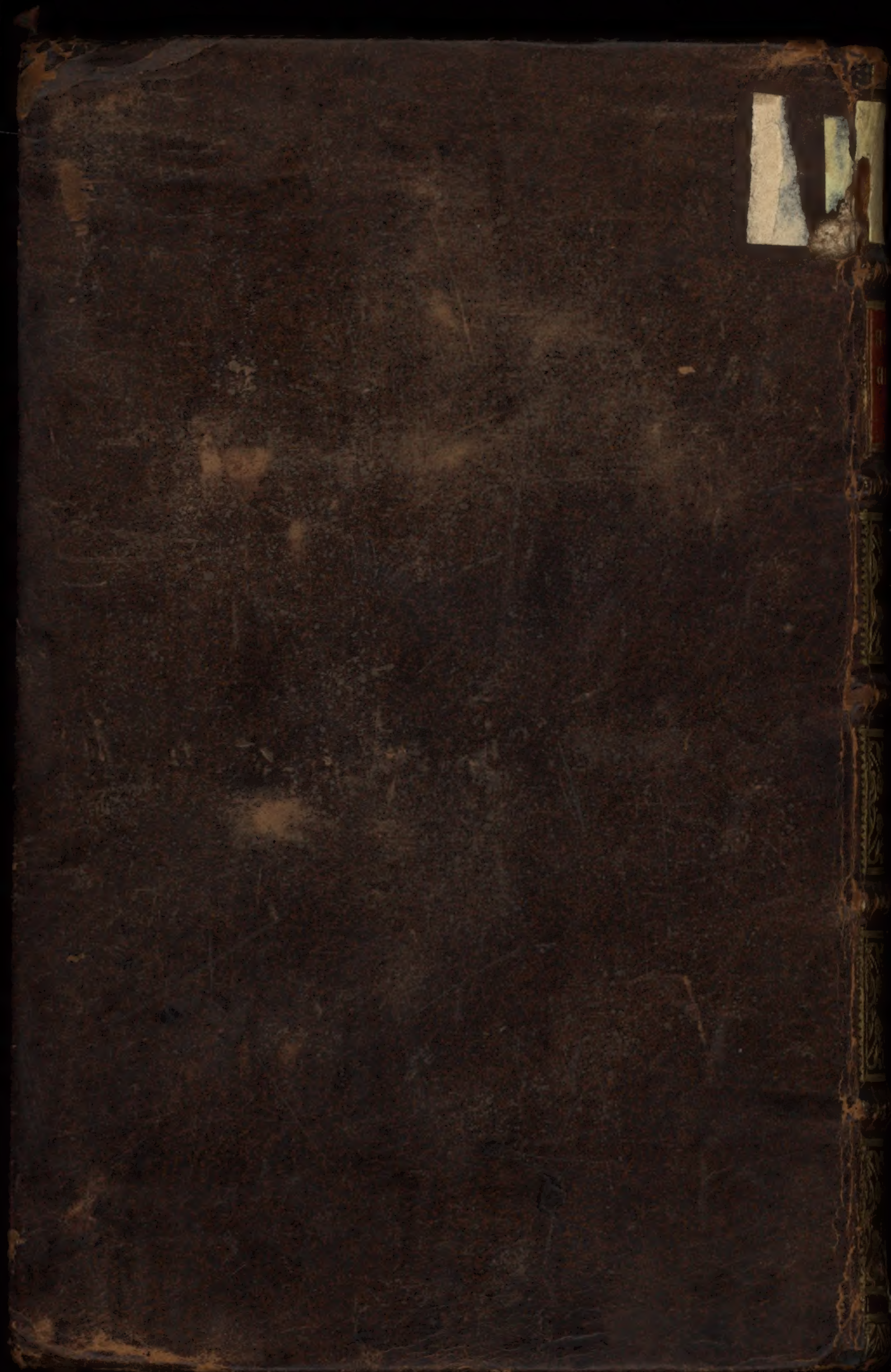

CORRIGENDA.

Pag. 3. lin. 16. lege		*l.* 2. §. 1. *D. de orig. iur.*
28	14	ego
51	1	Cereales
63	5	demessae
75	5	*l.* 27. §. 28. *D. ad L. Aquill.*
76	22	*I*, 1. *pro II*, 5.
77	5	*II*, 5.
80	50	antiquitates
91	19	Cuiac. *Obseru. XIX*, 31.
134	5	habiti
168	22	referri posse
170	5	hodie sciamus,
175	14	librum de OFFICIO SENATORIO. Idem IV, 10. & de
183	18	*l.* 5. §. 13. *D. commod.*
192	15	artibus
213	antep.	pupillis
Pag. 213. lin. 30. lege		alieni amore bacchante
218	1	dele quem ipse Cassius
235	14	lege nec ius
237	2	& Italiae
257	5	a Pegasi
261	7	cuiuis
265	24	C. *XIX*. ORDINARET, *l.* 10. &c.
265	25	CONDERET, *pro* COMPONERET.
271	26	quam perfectum
282	16	honoris caussa
293	18	prolatum est, *l.* 20. *D. de reb. dub.*
316	1	seu de RE

HEINECCII. IC.
HIST. IVRIS
ROMANI.